

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**FİNANSAL TABLO HİLELERİ
VE
KOBİ TFRS KAPSAMINDA
ÖRNEK UYGULAMALAR**

Doktora Tezi

SAİT ZENGİN

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**FİNANSAL TABLO HİLELERİ
VE
KOBİ TFRS KAPSAMINDA
ÖRNEK UYGULAMALAR**

Doktora Tezi

SAİT ZENGİN

Danışman: Prof. Dr. S. BURAK ARZOVA

İstanbul, 2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

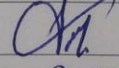
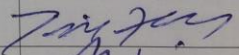
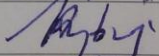
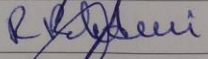

TEZ ONAY BELGESİ

İŞLETME Anabilim Dalı MUHASEBE FİNANSMAN Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi SAİT ZENGİN'in FİNANSAL TABLO HİLELERİ VE KOBİ TFRS KAPSAMINDA ÖRNEK UYGULAMALAR adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 15.05.2017 tarih ve 2017-11/24 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 02 / 06 / 2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. SABRİ BURAK ARZOVA	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. SİNAN ASLAN	
3. Jüri Üyesi Prof. Dr. HANİFİ AYBOĞA	
4. Jüri Üyesi Prof. Dr. RECEP PEKDEMİR	
5. Jüri Üyesi Prof. Dr. FATİH YILMAZ	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Sait Zengin
Anabilim Dalı : İşletme
Programı : Muhasebe Finansman
Tez Danışmanı : Prof. Dr. S. Burak Arzova
Tez Türü ve Tarihi : Doktora – Haziran 2017
Anahtar Kelimeler : Finansal Tablo Hileleri, Muhasebe Manipülasyonu, Hile, Manipülasyon, KOBİ TFRS, Finansal Tablolar, KOBİ, Muhasebe Standartları.

ÖZET

FINANSAL TABLO HİLELERİ VE KOBİ TFRS KAPSAMINDA ÖRNEK UYGULAMALAR

Finansal tablo hileleri son yıllarda işletmelerin ve yatırımcıların en büyük problemlerinden bir tanesi haline gelmiştir. Tez çalışmasında konuyla ilgili genel kavramlara ve açıklamalara yer verilmiş, finansal tablo hileleriyle ilgili teknikler, hile göstergeleri ve dünyadaki dikkat çekici örnekler incelenerek literatür araştırması yapılmıştır. Amerikan Diplomalı Hile Araştırmacıları Kuruluşu (ACFE) tarafından yayınlanan 2016 Global Hile Raporu'na göre, finansal tablo hileleri nedeniyle dünyada oluşan ortalama kayıp 3,7 trilyon dolardan fazladır. Rakamlar finansal tablo hilelerinin ekonomik boyutunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır ve bu durum hilelerin önlenmesinin ve ortaya çıkarılmasının ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Tezde hile üçgeni ve hileleri gerçekleştiren kişilerin karakteristik özellikleri açıklanmıştır. İşletmelerde yapılan finansal tablo hileleri, işletmenin gerçek durumunu olduğundan farklı göstermek, yolsuzlukları gizlemek ve vergi kaçırmak gibi nedenlerle muhasebedeki işlem, kayıt ve belgelerin tahrif edilmesi, bilgilerin gizlenmesi, yanlış veya yanıltıcı beyanlarda bulunulması şeklinde yapılmaktadır. Buradaki amaç karar alıcıların yanıltılması ve işletmenin finansal durumunun olduğundan farklı gösterilmeye çalışılmasıdır. Finansal tablo hilesine karışan yöneticilerin motivasyonu ise dolaylı yoldan elde edecekleri kişisel kazançlarıdır. KOBİ TFRS standardında 7 adet bölüm üzerinde çalışılmış ilgili bölümlere göre muhasebe kayıtlarının nasıl yapıldığı ele alınmıştır. KOBİ TFRS standardında yapılabilecek finansal tablo hileleri örnek uygulamalar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada, firmalardaki hilelerin belirtisi olan kırmızı bayraklar ortaya konulmuş, hileleri önleme ve tespit etme yöntemleri ve hile inceleme süreçleri açıklanmıştır. Son olarak, işletmelerde hilelerin önlenmesi ve tespiti için Dünya'da ve ülkemizde yapılmış olan yasal düzenlemelerin ve çalışmaların neler olduğu açıklanmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Sait Zengin
Field : Business Administration
Programme : Accounting Finance
Supervisor : Prof. Dr. S. Burak Arzova
Degree Awarded and Date : Doctorate – June 2017
Keywords : Financial Statement Fraud, Accounting Manipulations, Fraud, Manipulation, IFRS for SMEs, Financial Statement, SMES, Accounting Standards.

ABSTRACT

FINANCIAL STATEMENT FRAUD AND SAMPLE APPLICATIONS WITH IN THE SCOPE OF THE IFRS FOR ISMES

In recent years, financial statement fraud has become one of the major problems for companies and investors. In the thesis study, general concepts and explanations about the topic has been figured out and literature review has been conducted by examining; certain financial statement fraud techniques, the indicators of fraud and striking examples in the World. According to 2016 Global Fraud Study, published by American Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), total global average loss as a result of financial statement fraud is more than 3,7 trillion USD. The numbers illustrated above obviously expose the economic dimension of financial statement fraud and this situation shows how preventing and detecting financial information fraud plays a critical role. In the thesis, fraud triangle and the characteristics of those who commit fraud has been defined. Financial statement fraud in companies are performed by altering the transactions, records and documents, hiding information and giving material misstatements in order to display the status of the company different than its actual status, to hide corruptions and to avoid taxes. The intention here is to mislead decision makers and to show the financial position of the company different than the actual situation. The motivation of the managers involved in the financial statement is the personal earnings they will gain indirectly. 7 sections of the IFRS for SMEs standard has been studied and accounting records according to the relevant sections has been covered. Financial statement fraud that can be made in the KOBİ TFRS standard has been tried to be explained with sample cases. By the dissertation, red flags are revealed as a symptom of fraud within companies were introduced and fraud preventing and fraud detection methods and the process of conducting a corporate fraud investigation were explained. Lastly, legal regulations and studies done in the world and in our country in order to prevent and detect frauds in the companies has been explained.

ÖNSÖZ

Finansal tablolar, firmaların faaliyet sonuçlarını özetleyen tablolar olup bu tabloların birçok kullanıcısı bulunmaktadır. İlgili kişiler finansal tablolara bakarak firma hakkında yatırım, borç, ortaklık, vergi vb. gibi pek çok kararı vermektedirler. Finansal tablo hileleri, tüm bu kararları etkilemek ve yönlendirmek için yapılmaktadır. Alınan yanlış kararların neticesi, olumlu beklentilerin aksine hayal kırıklıkları ile sonuçlanmakta ve tüm karar alıcıların ekonomik açıdan zarara uğramasına neden olmaktadır. Hile eylemini yapanlar kısa vade de kazansalar da uzun vadede onlarda kaybetmektedir. Nihayetinde aslında herkes bu eylemden dolayı zarar görmektedir. Bu durum Dünya’da ve ülkemizde geçmişte yaşanmış olan örneklerle açıkça ortaya çıkmıştır.

Hazırlamış olduğum “Finansal Tablo Hileleri ve KOBİ TFRS Kapsamında Örnek Uygulamalar” adlı doktora tezinde; finansal tablo hilelerinin ekonomik etkisi, kişileri ve kurumları hileye iten nedenler, hile yöntemleri, finansal tablolardaki hile belirtileri, hilelerin daha oluşmadan önlenmesi için alınması gereken tedbirler, meydana gelen hilelerin ortaya çıkartılmasında uygulanan teknikler ve hileye karşı alınan yasal tedbirler detaylı olarak ele alınmıştır. İlgili konuların finansal tablo kullanıcılarına ve literatüre katkısının olmasını ümit ederim.

Bu çalışmayı sonuçlandırmamda gösterdiği sabır ve destek için çok değerli görüşleri ile teze olan katkısı için değerli danışman hocam Prof. Dr. S. Burak Arzova'ya teşekkürü bir borç bilir, saygularımı sunarım. Beni bugünlere getiren ve hayatım boyunca her zaman yanımda olan annem Pempe Zengin'e, babam Mehmet Zengin'e ve tüm aileme, evlendiğimiz günden beri desteği ile her zaman yanımda olan sevgili eşim Çiğdem Zengin'e ve tez yazım süresince yardımlarını bizden hiç esirgemeyen eşimin annesi Safiye Şimşek'e, babası Cemal Şimşek'e çok teşekkür eder, şükranlarımı sunarım.

İstanbul, 2017

Sait Zengin

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TABLolar LİSTESİ	VII
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ	IX
KISLATMALAR	X
GİRİŞ	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM: HİLE VE HİLENİN ÖZELLİKLERİ	4
1.1. Hile ve Hata Kavramları ve Aralarındaki Farklar.....	4
1.1.1. Hile Kavramı.....	4
1.1.2. Hata Kavramı.....	7
1.1.3. Hile ile Hata Arasındaki Farklar.....	8
1.2. Hile Üçgeni.....	10
1.2.1. Baskı.....	11
1.2.2. Fırsat.....	13
1.2.3. Haklı Gösterme.....	15
1.3. Hile Nedenleri.....	16
1.4. Hilenin Karakteristik Özellikleri.....	18
1.4.1. Hile Yapan Kişinin Özellikleri	18
1.4.2. Hile Yapılan Firmaların Özellikleri	26
2. İKİNCİ BÖLÜM: HİLELERİN SINIFLANDIRILMASI	30
2.1. Hile Ağacı	30
2.2. Hilenin Niteliği	31
2.3. Hile Çeşitleri	34
2.3.1. Çalışan Hileleri	34
2.3.2. Satıcı Hileleri	37
2.3.3. Müşteri Hileleri	37
2.3.4. Yatırım Hileleri	37
2.3.5. Yönetici Hileleri	39
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: MUHASEBE MANİPÜLASYONLARI	42
3.1. Muhasebe Manipülasyonları.....	42
3.2. Muhasebe Manipülasyonu ile Finansal Tablo Hileleri Arasındaki Fark.....	45
3.3. Muhasebe Manipülasyonunda Kullanılan Yöntemler.....	49
3.3.1. Kar Yönetimi (Earnings Management).....	49
3.3.2. Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi (Income Smoothing).....	51
3.3.3. Yaratıcı Muhasebe (Creative Accounting).....	57
3.3.4. Agresif Muhasebe (Aggressive Accounting)	59
3.3.5. Büyük Temizlik Muhasebesi (Big Bath Accounting).....	62

3.4. Muhasebe Manipülasyonu Örnekleri.....	64
4. DÖRÜNCÜ BÖLÜM: FİNANSAL TABLO HİLELERİ.....	68
4.1. Finansal Tablo Hileleri Kavramsal Çerçeve.....	68
4.2. Finansal Tablo Hilelerinde Hile Üçgeni.....	74
4.2.1. Baskılar / Teşvikler.....	75
4.2.2. Fırsatlar.....	76
4.2.3. Haklı Gösterme.....	77
4.3. Finansal Tablo Hilelerinin Sınıflandırılması.....	78
4.3.1. Zamanlama Farkları.....	80
4.3.2. Hasılatta Yapılan Hileler.....	81
4.3.3. Borçlarda ve Giderlerde Yapılan Hileler.....	81
4.3.4. Varlıkların Uygunsuz Değerlemesi.....	81
4.3.5. Yetersiz Dipnot Açıklamaları.....	82
4.4. Finansal Tablo Hileleri Konusunda COSO Raporları ve Sonuçları.....	82
4.4.1. Finansal Tablolarda Hilelerin En Fazla Yapıldığı Hesaplar.....	83
4.4.1.1. Bilançonun Aktifinde En Fazla Hile Yapılan Hesaplar... 84	
4.4.1.2. Finansal Tablo Hilelerinde En Çok Kullanılan Teknikler 85	
4.4.2. Finansal Tablo Hileleri Sonucunun Üst Yönetime Yansımaları.....	89
5. BEŞİNCİ BÖLÜM: KOBİ TFRS VE STANDARTLAR KAPSAMINDA	
ÖRNEK FİNANSAL TABLO HİLELERİ.....	91
5.1. KOBİ TFRS.....	91
5.2. Hasılat.....	93
5.2.1. Hasılat (KOBİ TFRS Bölüm 23).....	93
5.2.1.1. Hasılatın Ölçülmesi.....	93
5.2.1.2. Acente İlişkisinde Hasılat.....	97
5.2.1.3. Hasılatı Doğuran İşlemin Belirlenmesi.....	98
5.2.1.4. Faiz, İsim Hakkı ve Temettüleri.....	107
5.2.2. Hasılatta Yapılan Finansal Tablo Hileleri.....	108
5.2.2.1. Vadeli Satışlarda Yapılan Hileler.....	110
5.2.2.2. İnşaat Sözleşmelerinde Yapılan Hileler.....	115
5.2.2.3. Tamamlanma Yüzdesi Hileleri.....	123
5.2.2.4. Vaktinden Önce veya Vaktinden Sonra	
Kaydedilen Hasılat.....	127
5.2.2.5. Acente Satışlarındaki Hileler.....	131
5.2.2.6. Uygunsuz Satış Kayıtları.....	133
5.2.2.7. Satışları Dağıtım Kanallarına Doldurmak.....	134
5.2.2.8. Konsinye Satışlarda Yapılan Hileler.....	135
5.2.2.9. Fiktif Satışlar.....	139
5.2.2.10. Barter (Takas) İşlemlerindeki Hileler.....	141
5.2.2.11. Faturala ve Tut (Bill-and-Hold) Satışlardaki Hileler... 143	
5.2.2.12. Grup Firmaları Arasında Yapılan Satışlardaki Hileler..145	
5.2.2.13. Satışları Şişirme.....	146
5.2.2.14. Finansal Anlaşmaları Satış Olarak Göstermek.....	146
5.2.3. Hasılatta Yapılan Hilelerin Tespiti.....	147
5.2.4. Hasılatta Yapılan Hilelerinin Tespiti İçin Kontrol Listesi.....	151
5.3. Temel Finansal Araçlar.....	152

5.3.1. Temel Finansal Araçlar (KOBİ TFRS Bölüm 11).....	152
5.3.1.1. Finansal Varlık ve Borçların İlk Muhasebeleştirilmesi.....	154
5.3.1.2. İşlem Maliyetleri.....	156
5.3.1.3. Muhasebeleştirme Sonrası Ölçüm.....	157
5.3.1.4. İtfa Edilmiş Maliyet ve Etkin Faiz Yöntemi.....	159
5.3.1.5. Değer Düşüklüğü.....	162
5.3.1.6. Gerçeğe Uygun Değer.....	164
5.3.1.7. Bir Finansal Varlığın Finansal Durum Tablosu Dışında Bırakılması.....	165
5.3.2 Temel Finansal Araçlarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri.....	165
5.3.2.1. Menkul Kıymetlerde Yapılan Hileler.....	166
5.3.2.2. Ticari Alacaklarda Yapılan Hileler.....	171
5.3.2.3. Satıcılarda Yapılan Hileler.....	177
5.3.2.4. Borçları veya Giderleri Hiç Kaydetmemek.....	185
5.3.2.5. Gider Tahakkuklarında Yapılan Hileler.....	185
5.3.2.6. Giderleri Farklı Döneme Kaydetmek.....	186
5.3.2.7. Dönem Giderlerini Hileli Bir Şekilde Aktifleştirmek....	187
5.3.3. Borçlarda ve Giderlerde Yapılan Hilelerin Tespiti.....	188
5.4. Stoklar.....	191
5.4.1. Stoklar (KOBİ TFRS Bölüm 13).....	191
5.4.1.1. Stokların Ölçülmesi.....	191
5.4.1.2. Ortak Ürünler ve Yan Ürünler.....	198
5.4.1.3. Hizmet Sağlayan İşletmelerin Stok Maliyeti.....	198
5.4.1.4. Canlı Varlıkların Hasılatından Elde Edilen Tarımsal Ürünlerin Maliyeti.....	199
5.4.1.5. Maliyetin Ölçümüyle İlgili Teknikler.....	199
5.4.1.6. Maliyet Hesaplama Yöntemleri.....	199
5.4.1.7. Stoklarda Değer Düşüklüğü.....	200
5.4.2. Stoklarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri.....	203
5.4.2.1. Stoklarda Aktifleştirme ile Yapılan Hileler.....	206
5.4.2.2. Konsinye Stoklarda Yapılan Hileler.....	211
5.4.2.3. Stokların Maliyetinde Yapılan Hileler	212
5.4.3. Stoklarda Yapılan Hilelerin Tespiti.....	216
5.4.4. Stok Hilelerinin Tespiti İçin Analiz Yöntemleri.....	217
5.5. Maddi Duran Varlıklar.....	218
5.5.1. Maddi Duran Varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 17)	218
5.5.1.1. Muhasebeleştirme.....	220
5.5.1.2. Amortisman.....	228
5.5.1.3. Değer Düşüklüğü.....	233
5.5.1.4. Bilanço Dışı Bırakma.....	236
5.5.2. Maddi Duran Varlıklarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri.....	238
5.5.2.1. Aktifleştirme Yoluyla Yapılan Hileler.....	240
5.5.2.2. Amortismanlarda Yapılan Hileler.....	243
5.5.2.3. Değer Düşüklüğünde Yapılan Hileler.....	248
5.5.2.4. Yeniden Değerleme Modelinde Yapılan Hileler.....	250
5.5.2.5. Bilanço Dışı Bırakılma Konusunda Yapılan Hileler....	255
5.5.2.6. Diğer Hileler.....	257
5.5.3. Maddi Duran Varlıklardaki Hilelerin Tespiti.....	259

5.6. Varlıklardaki Değer Düşüklüğü	260
5.6.1. Varlıklardaki Değer Düşüklüğü (KOBİ TFRS Bölüm 27)	260
5.6.1.1. Stoklarda Değer Düşüklüğü	260
5.6.1.2. Stoklar Dışındaki Diğer Varlıklarda Değer Düşüklüğü	262
5.6.1.2.1. Genel İlkeler ve Değer Düşüklüğü Göstergeleri.....	262
5.6.1.2.2. Geri Kazanılabılır Tutarın Ölçülmesi.....	263
5.6.1.2.3. Satış Maliyetleri Düşülmüş Gerçeğe Uygun Değer.....	264
5.6.1.2.4. Kullanım Değeri.....	264
5.6.1.2.5. Nakit Yaratan Birime İlişkin Değer Düşüklüğü Zararının Ölçülmesi ve Muhasebeleştirilmesi.....	267
5.6.1.2.6. Şerefiyenin Değer Düşüklüğüne İlişkin Ek Hükümler.....	267
5.6.1.2.7. Değer Düşüklüğü Zararının İptal Edilmesi.....	270
5.6.2. Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardında Yapılan Finansal Tablo Hileleri.....	274
5.6.3. Varlıklarda Değer Düşüklüğünde Yapılan Hilelerin Tespiti.....	283
5.7. Borçlanma Maliyetleri.....	284
5.7.1. Borçlanma Maliyetleri (KOBİ TFRS Bölüm 25)	284
5.7.2. Borçlanma Maliyetlerinde Yapılan Finansal Tablo Hileleri.....	286
5.8. Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar.....	288
5.8.1. Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 21)	288
5.8.1.1. Karşılıklar	289
5.8.1.2. Koşullu Borçlar.....	296
5.8.1.3. Koşullu Varlıklar.....	297
5.8.2. Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri.....	298
6. ALTINCI BÖLÜM: HİLENİN ÖNLENMESİ.....	309
6.1. İşletmede Dürüstlük Şeffaflık ve Yardımcı Olma Kültürünün Oluşturulması..	310
6.1.1. Dürüst Kişilerin İşe Alınması ve Hileden Kaçınma Adına Bilinçlendirme Eğitimlerinin Verilmesi.....	310
6.1.2. Pozitif Bir Çalışma Ortamının Yaratılması.....	311
6.1.3. İşletmede Hile Riskini Minimuma Düşürmek İçin Etik Kuralların Belirlendiği Organizasyon Kültürünün Oluşturulması.....	312
6.1.4. Çalışanların Üzerlerinde Hissettikleri Baskılarla Başa Çıkma Yollarını Sağlayacak Destek Programların Sağlanması.....	315
6.2. İşletmede Hile Olasılığının Azaltılması ve Hile Yapanın Cezalandırılacağıın Bilinmesi.....	316
6.2.1. Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması.....	317
6.2.2. Çalışanlar İle Müşteriler veya Tedarikçiler Arasında Oluşabilecek Hileli İşlemleri Engellemek İçin İşletmenin Hile Önleme	

Politikaları Hakkında Tüm Tarafları Açıkça Bilgilendirmesi.....	328
6.2.3. Hilelerin Bildirilebileceği İhbar Hatları Oluşturmak (Whistleblowing)	328
6.2.4. İşbirliğini Önlemek, Çalışanları Gözlemek ve Denetimler Yapmak.....	331
6.2.5. Hile Yapanların Mutlaka Cezalandırılacağı Beklentisinin Oluşturulması.....	331
6.2.6. Proaktif Hile Önleme Modelini Uygulamak.....	332
7. YEDİNCİ BÖLÜM: HİLENİN ORTAYA ÇIKARTILMASI.....	336
7.1. Hile Belirtileri (Kırmızı Bayraklar)	337
7.1.1. Faaliyetlerin Yürütülmesi ile İlgili Anormallikler.....	338
7.1.2. Yönetimle ilgili Anormallikler.....	340
7.1.3. Örgüt Yapısı ile İlgili Anormallikler.....	343
7.1.4. Üçüncü Kişiler ile Olan İlişkilerdeki Anormallikler.....	346
7.1.5. İç Kontrol Yapısındaki Anormallikler.....	347
7.1.6. Muhasebe ve Hesaplarla İlgili Anormallikler.....	348
7.1.7. Analitik Anormallikler.....	350
7.2. Hile Yapan Kişide Gözlenen Değişiklikler.....	351
7.3. Hile Tespit Yöntemleri.....	354
7.3.1. Geleneksel Yöntemler.....	356
7.3.2. Proaktif Yöntemler.....	361
7.3.2.1. Veri Madenciliği.....	361
7.3.2.2. Yapay Sinir Ağları.....	365
7.3.2.3. Karar Ağaçları.....	368
7.3.2.4. Benford Yasası.....	369
7.3.2.5. Tahakkuk Esaslı Modeller.....	375
7.3.2.5.1. Healy Modeli (1985)	375
7.3.2.5.2. DeAngelo Modeli (1986)	377
7.3.2.5.3. Jones Modeli (1991)	378
7.3.2.5.4. Düzeltilmiş Jones Modeli.....	380
7.3.2.5.5. Endüstri Modeli.....	380
7.3.2.5.6. Tahakkuk Esaslı Modellerin Karşılaştırılması.....	381
7.3.2.6. Karma Modeller.....	382
7.3.2.6.1. Beneish Modeli (1999)	382
7.3.2.6.2. Spathis Modeli (Logit Model) (2002)	385
8. SEKİZİNCİ BÖLÜM: FİNANSAL TABLO HİLELERİ İLE İLGİLİ DÜNYA'DA YAŞANAN ÖRNEKLER VE YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER.....	387
8.1. Dünya'da Yaşanan Finansal Tablo Hileleri Örnekleri.....	387
8.1.1. Enron.....	387
8.1.2. WorldCom.....	389
8.1.3. Parmalat.....	391
8.1.4. Xerox.....	392
8.2. Dünya'da Finansal Tablo Hilelerini Önlemek İçin Yapılan Çalışmalar ve	

Yasal Düzenlemeler.....	392
8.2.1. Sarbanes-Oxley Yasası.....	392
8.2.2. COSO Raporları.....	397
8.2.3. AICPA (SAS 99)	400
8.2.4. Uluslararası Denetim Standartları.....	404
8.2.5. Uluslararası İç Denetim Standartları.....	408
8.3. Türkiye’de Finansal Tablo Hilelerini Önlemek İçin Yapılan Çalışmalar ve Yasal Düzenlemeler.....	409
8.3.1. Türk Ticaret Kanunu.....	409
8.3.2. Sermaye Piyasası Kurulu	411
8.3.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu.....	413
8.3.4. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu	414
8.3.5. Kamu İç Kontrol Standartları.....	416
SONUÇ	419
KAYNAKÇA	423

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Hile Türleri.....	34
Tablo 2: Manipülasyondan Elde Edilen Ödüller.....	43
Tablo 3: Doğru ve Makul Sunum ile Muhasebe Manipülasyonu Farkları.....	48
Tablo 4: Muhasebe Manipülasyonu ve Seçimler.....	51
Tablo 5: Hipotezler ve Sonuçlar.....	56
Tablo 6: Kar Yönteminde Kullanılan Manipülasyon Yöntemleri.....	65
Tablo 7: Finansal Tablo Hilelerinde Firmaların Uğradıkları Zararlar (1999 Raporu).....	83
Tablo 8: Finansal Tablo Hilelerinde Firmaların Uğradıkları Zararlar (2010 Raporu).....	83
Tablo 9: Finansal Tablolarda En Çok Kullanılan Hile Teknikleri (1999 Raporu).....	85
Tablo 10: Finansal Tablolarda En Çok Kullanılan Hile Teknikleri (2010 Raporu).....	85
Tablo 11: Türkiye’de Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri.....	86
Tablo 12: Finansal Tablo Hilelerinden Sonraki Süreçte Üst Yönetimde Alınan Aksiyonlar.....	90
Tablo 13: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının KOBİ Tanımı.....	92
Tablo 14: Avrupa Birliğinin KOBİ Tanımı.....	92
Tablo 15: Hasılat İşlemlerinde Yapılan Hileler Ve İlgili Hesaplar.....	105
Tablo 16: Finansal Varlıklar ve Finansal Borçlara Örnek Hesaplar.....	153
Tablo 17: Finansal Varlıklar ve Finansal Borçların İlk Muhasebeleştirilmesi.....	155
Tablo 18: İşlem Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi.....	157
Tablo 19: Etkin Faiz Oranın Hesaplanması.....	169
Tablo 20: Toptan veya Perakende Satış Yapan Firmalarda Oluşabilecek Hile Yöntemleri...178	
Tablo 21: AOL firmasının Ertelenen Giderler Tutarı.....	188
Tablo 22: Stokların Fazla Raporlanması Durumunun Gelir Tablosuna Etkisi.....	204
Tablo 23: Dönem Sonu Stokunun Fazla Değerlenmesinin Satışların Maliyeti Tablosuna Etkisi.....	207
Tablo 24: Varlıkları Fazla Raporlamada Kullanılan Yöntemler.....	267
Tablo 25: Karşılıklar ile Koşullu Borçlar Arasındaki İlişki.....	297
Tablo 26: Varlıklar ile Koşullu Varlıklar Arasındaki İlişki.....	298
Tablo 27: Toplumsal Yaşamın Kuralları.....	313
Tablo 28: Finansal Raporlama Üzerinde Etkin İç Kontrolü Başarmak İçin 20 Temel Prensip.....	326
Tablo 29: ABD’de Kullanılan Finansal Tablo Hileleri Teknikleri.....	349
Tablo 30: Benford’un Gözlem Alanı.....	370
Tablo 31: Benford Kanunu’na Göre Rakamların İlk Dört Basamakta Olma Olasılıkları.....	371
Tablo 32: Benford Yasası’nın Kullanılabildiği ve Kullanılmadığı Durumlar.....	373
Tablo 33: Tahakkuk Modellerinin Etkinliğinin Karşılaştırılması.....	382

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hile Kavramının İçerdiği Unsurlar.....	7
Şekil 2: Yanlış Beyan.....	9
Şekil 3: Hile Üçgeni.....	11
Şekil 4: ACFE Hile Ağacı.....	30
Şekil 5: Hile Türleri.....	40
Şekil 6: Karı İstenen Seviyeye Getirmek İçin Kullanılan Yöntemler.....	43
Şekil 7: Muhasebe Anlayışının Hileye Etkisi.....	47
Şekil 8: Muhasebe Manipülasyonları ve Finansal Tablo Hileleri Farkı.....	49
Şekil 9: Kar Yönetimi.....	50
Şekil 10: Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi.....	54
Şekil 11: Yaratıcı Muhasebe Teknikleri.....	58
Şekil 12: Muhasebe Seçimleri ve Etkileri.....	61
Şekil 13: Finansal Tablo Hilesi Yapılması İçin Gerekli Ortam.....	71
Şekil 14: Finansal Tablo Hileleri.....	80
Şekil 15: Faturala ve Tut Satışların Muhasebeleştirilmesi.....	144
Şekil 16: Ortak Ürün.....	198
Şekil 17: Stoklarda Değer Düşüklüğünün Ölçülmesi.....	201
Şekil 18: Yeniden Değerleme Değer Artış veya Azalışının İzlenmesi.....	225
Şekil 19: Değer Düşüklüğü Göstergeleri.....	233
Şekil 20: Değer Düşüklüğü Varsa.....	235
Şekil 21: Değer Düşüklüğünün İptali.....	236
Şekil 22: Değer Düşüklüğü Testi.....	262
Şekil 23: Kullanım Değerinin Belirlenmesinde Dikkate Alınan Değişkenler.....	265
Şekil 24: Aktifi Fazla Raporlama Yöntemleri.....	275
Şekil 25: Karar Ağacı.....	290
Şekil 26: Risklerin Değerlendirilmesi ve Uygun Yöntemlerin Seçilmesi.....	320
Şekil 27: Geleneksel Model.....	332
Şekil 28: Proaktif Model (Hileyi En Aza İndirme Yöntemi).....	334
Şekil 29: Hile Yapan Kişideki Davranış Değişiklikleri.....	352
Şekil 30: Hileyi Ortaya Çıkartma Yaklaşımları.....	355
Şekil 31: Bilgi Keşfi Sürecinde Veri Madenciliği.....	362
Şekil 32: Veri Madenciliği ve Muhasebe Hileleri.....	363
Şekil 33: Hile Riskini Azaltmada Veri Madenciliği.....	364
Şekil 34: Yapay Sinir Ağı Yapısı.....	366
Şekil 35: Yapay Sinir Ağları Modelinin Aşamaları.....	367
Şekil 36: Karar Ağacı.....	369
Şekil 37: COSO Küpü.....	398
Şekil 38: SAS No:99'a Göre Denetçilerin İzleyeceği Yol Haritası.....	404
Şekil 39: ISA 240'a göre Denetçinin İzleyeceği Yol Haritası.....	407

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Hile Türleri (%).....	6
Grafik 2: Hile Eylemlerinde Oluşan Ortalama Zarar Miktarı (USD)	6
Grafik 3: Hile Yapan Kişilerin Cinsiyeti (ACFE)	19
Grafik 4: Hile Yapan Kişilerin Cinsiyeti (KPMG)	19
Grafik 5: Hile Olaylarında Oluşan Zararların Cinsiyet Bakımından İncelenmesi.....	19
Grafik 6: Cinsiyete Göre Hile Türlerinin Karşılaştırılması.....	20
Grafik 7: Yaşa Göre Hile Eylemine Karışma Yüzdesi (ACFE)	20
Grafik 8: Yaşa Göre Hile Eylemine Karışma Yüzdesi (KPMG)	20
Grafik 9: Hilekârın Yaşına Göre Hile Olaylarında Oluşan Zararlar.....	21
Grafik 10: Hile Yapan Kişinin Eğitim Durumu	21
Grafik 11: Hile Yapan Kişinin Eğitim Durumu ve Oluşan Zarar.....	21
Grafik 12: Kişilerin Görevleri ve Hileye Karışma Oranları (ACFE)	22
Grafik 13: Kişilerin Görevleri ve Hileye Karışma Oranları (KPMG)	22
Grafik 14: Hile Yapan Kişilerin Pozisyonu ve Oluşan Zarar.....	22
Grafik 15: Hile Yapan Kişilerin Görev Süresi ve Hileye Karışma Yüzdesi.....	23
Grafik 16: Hile Yapan Kişilerin Görev Süreleri (KPMG)	23
Grafik 17: Hile Yapan Kişilerin Görev Süreleri ve Oluşan Zarar (ACFE)	23
Grafik 18: Hile Eylemine Karışanların Departmanları (ACFE)	24
Grafik 19: Hile Eylemine Karışanların Departmanları (KPMG)	24
Grafik 20: Hile Olayında Oluşan Zararların Departmanlara Göre Tasnifi (ACFE)	25
Grafik 21: Firma Türüne Göre Hileye Maruz Kalma Oranları.....	26
Grafik 22: Hileye Maruz Kalan Firmaların Türleri ve Oluşan Zararlar.....	27
Grafik 23: Hileye Maruz Kalan Firmaların Sektör Açısından Dağılımı.....	27
Grafik 24: Hileye Maruz Kalan Firmaların Çalışan Sayılarına Göre Karşılaştırılması.....	28
Grafik 25: Hileye Maruz Kalan Firmaların Çalışan Sayılarına Göre Karşılaştırılması.....	28
Grafik 26: En Çok Kullanılan Hile Yöntemleri ile Çalışan Sayısının Karşılaştırılması.....	29
Grafik 27: Aktiflerde Yapılan Hilelerde En Fazla Kullanılan Hesaplar (1999 Raporu).....	84
Grafik 28: Aktiflerde Yapılan Hilelerde En Fazla Kullanılan Hesaplar (2010 Raporu).....	84
Grafik 29: İç Kontrolün Zayıf Olmasının Hile Türlerine Etkisi.....	317
Grafik 30: İhbar Hatlarının Hile Eylemine Etkisi.....	330
Grafik 31: Hile İhbarını Yapanlar.....	336
Grafik 32: Hilelerin Ortaya Çıkarılması	337
Grafik 33: İnsan Kaynaklarındaki Kırmızı Bayraklar.....	345
Grafik 34: Hile Eylemi Çeşidine Göre Hile Yapan Kişide Gözlenen Davranışlar.....	353
Grafik 35: İşletme Büyüklüğüne Göre Hilelerin Ortaya Çıkarılma Yöntemleri.....	354
Grafik 36: Benford Dağılımı.....	370
Grafik 37: İMKB100 Endeks Değerleri ile Hisse Senetleri Fiyatlarının Benford Yasası ile Karşılaştırılması.....	374

KISALTMALAR

AAER	Accounting and Auditing Enforcement Release
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	Association of Certified Fraud Examiners
AICPA	American Institute of Certified Public Accountants
ARGE	Araştırma ve Geliştirme
ATM	Automated Teller Machine
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
CEO	Chief Executive Officer
CFO	Chief Financial Officer
COSO	The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission
DD	Değer Düşüklüğü
DİİM	Direkt İlk Madde ve Malzeme
Düz.	Düzeltilme
FDA	Food and Drug Administration
FIFO	First In First Out
Gid.	Gider
GKMİ	Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
GT	Gelir Tablosu
GÜG	Genel Üretim Giderleri
Hs.	Hesap
IAASB	Uluslararası Bağımsız Denetim ve Güvence Denetimi Standartları Kurulu
IASB	International Accounting Standards Board
IFAC	International Federation of Accountants
IFRS	International Financial Reporting Standards
IIA	Institute of Internal Auditor
ISA	International Standard on Auditing
IT	Bilgi Teknolojileri
İK	İnsan Kaynakları
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KAYİK	Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşların
KGK	Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KOBİ TFRS	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Türkiye Finansal Raporlama Standartları
KDV	Katma Değer Vergisi
LIFO	Last In First Out
MDV	Maddi Duran Varlık
p.	paragraf
PCAOB	Public Company Accounting Oversight Board
s.	sayfa
SAS	Statement on Auditing Standards
SEC	Securities and Exchange Commission
SMEs	Small and Medium-Sized Enterprises
SOX	Sarbanes-Oxley

TFRS	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TL	Türk Lirası
TMS	Türkiye Muhasebe Standartları
TMSK	Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TÜRMOB	Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odalar Birliği
UDS	Uluslararası Denetim Standartları
UFRS	Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
US	United States
USD	United States Dollar
Vb.	Ve Benzeri
YD	Yeniden Değerleme

GİRİŞ

Finansal tablolar, ilgililerine işletmenin finansal durumu hakkında gerekli bilgileri sağlayan temel göstergelerdir. İşletmelerin belirli bir döneme ait ekonomik olaylarının sonucunun ortaya konmasına yarayan finansal tabloların temel amacı, işletmelere ait finansal bilgileri karar alıcılara iletmektir. Bu temel amaç doğrultusunda, finansal tabloların hazırlanışı sırasında genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden, muhasebe standartlarından ve yasal düzenlemelerden yararlanılmaktadır. Yararlanılan bu düzenlemeler, finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini garanti altına almayı sağlamaktadır.

İşletmeler, günlük faaliyetlerini sürdürürken ortaya çıkan ekonomik olayların kayıt altına alınmasında, yapılan değerlemelerde ve hazırlanan finansal tablolarda bir takım kurallara uymak zorundadırlar. İşletmeyle ilgili ekonomik anlamda karar alıcılar, işletmelerin hazırladıkları finansal tablolara bakarak çok önemli kararlar almaktadırlar. Finansal tabloların iyi olması bu kararları pozitif etkilerken, kötü olması da negatif etkilemektedir. İşletmeler finansal tabloların iyi olmasını ve ilgili tarafların bu tablolara bakıp pozitif kararlar almasını istemektedir. Eğer finansal tablolar normal sürecinde istenildiği gibi sonuçlanmayacaksa işletme yönetimi bazı şeyleri değiştirerek finansal tabloların iyi çıkmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Finansal tablolar hazırlanırken muhasebe kayıtlarına ve değerlemelere dayanak teşkil eden muhasebe standartlarının ve yasal düzenlemelerin emrettiği kurallar içinde kalarak fakat bu sınırları zorlayarak, yaratıcı çözümler geliştirerek hep işletmenin aleyhine sonuçlanacak kararların alınmasına veya politikaların değiştirilmesine muhasebe manipülasyonu denilmektedir. Yasal sınırların dışına çıkılarak genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, standartları ve mevzuatı yok sayarak yapılan bir takım muhasebe oyunlarına ise finansal tablo hileleri adı verilmektedir. Muhasebe manipülasyonu ve finansal tablo hileleri ile elde edilmek istenen işletmenin ilgililerine sunduğu finansal tabloların işletmenin istediği gibi olmasıdır. İstenilen sonucu elde etmek için yapılan muhasebe manipülasyonu uygulamaları yasal sınırlar içinde kalınmakta iken finansal tablo hilelerinde yasal sınırların dışına çıkmaktadır.

Hileli finansal raporlama başta işletme yöneticilerinin finansal tabloların hazırlanışı sırasında doğru ve güvenilir bilgi sunma sorumluluğunu taşımamaları veya finansal raporlama sürecinin dürüst ve kaliteli yapılmasına engel olunması gibi nedenlerle ya da finansal tabloların denetim sürecinde iken hilelerin tespit edilememesi veya önlenememesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Hileli finansal raporlamanın başta finansal sistemin işleyişi olmak üzere, tüm ulusal ekonomiye olumsuz etkiler yaptığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu olumsuz etkilerin önlenmesi ya da ortadan kaldırılması amacıyla gerek uluslararası gerekse ulusal alanda birçok yasal düzenleme yapılmaktadır. Dünya’da yaşanan büyük şirket skandalları finansal piyasalardaki yatırımcıların güveninin azalmasına neden olmuştur. Hileli olarak batan şirketlerin neden olduğu büyük ekonomik kayıplar neticesinde mevcut düzenlemelerin gözden geçirilmesi ve bu düzenlemelerde değişiklik yapılması ihtiyacı doğmuştur. Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere çeşitli ülkelerde yasal düzenlemeler ve yaptırımlar yeniden düzenlenmiştir.

Hazırladığım bu doktora tezindeki amacım, finansal tablo hilelerinin neler olduğu, yaygınlığı, ekonomik boyutunun büyüklüğü, işletmeleri, ortaklarını ve yöneticileri hile yapmaya iten faktörlerin neler olduğunu, hile yapan kişilerin özellikleri, hile yapan kişilerin

ve hileye maruz kalan işletmelerin ortak noktaları, muhasebe manipülasyonu ile finansal tablo hilelerinin farkını, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler için Türkiye Finansal Raporlama Standardından (KOBİ TFRS) seçilmiş olan bölümlerde yapılan finansal tablo hilelerinin neler olabileceği, bu hilelerin finansal tablolara etkisi, hileleri daha gerçekleşmeden engellebilme yöntemleri, gerçekleşmiş olan hilelerin nasıl ortaya çıkartılacağı, hileleri engellemek için Dünya’da ve Türkiye’de yapılmış olan yasal düzenlemelerin neler olduğunun ortaya konulmasıdır.

Bu tez çalışması 8 bölümden meydana gelmektedir. Aşağıda herbir bölümün neleri içerdiği özet olarak verilmiştir.

Birinci bölümde; hile, hata ve hata ile hile arasındaki farklar ele alınmış, hile çeşitleri ve hilenin ekonomik boyutları incelenmiş, hile üçgeni ve üçgenini oluşturan her bir unsur genel olarak tanımlanmış, hile yapan kişilerin özellikleri analiz edilmiş, bu kişilerin ortak özelliklerinden yola çıkılarak bir hilekar profili oluşturulmaya çalışılmış ve hileye maruz kalan firmaların özellikleri analiz edilmiştir.

İkinci bölümde; hilelerin sınıflandırılabilmesi için Association of Certified Fraud Examiners’in (ACFE) hile ağacından yararlanılmış, hile çeşitleri ele alınmış, çalışan hileleri, müşteri hileleri, satıcı hileleri, yatırım hileleri ve yönetici hilelerinin ne olduğu ve özellikleri detaylandırılmıştır.

Üçüncü bölümde; muhasebe manipülasyonunun ne olduğu, finansal tablo hileleri ile arasındaki fark ele alınmış, muhasebe manipülasyonu tekniklerinin neler olduğu, en çok kullanılan tekniklerden kar yöntemi, karın istikrarlı hale getirilmesi, yaratıcı muhasebe, agresif muhasebe, büyük temizlik muhasebesi detaylı olarak anlatılmıştır.

Dördüncü bölümde; finansal tablo hileleri ele alınmış, hile üçgeninde finansal tablo hilelerinin nasıl oluştuğu detaylandırılmış, finansal tablo hilelerinin oluşmasındaki baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurları detaylandırılmış, ACFE’nin yaptığı finansal tablo sınıflandırması açıklanmış, finansal tablo hilelerinde en çok kullanılan tekniklerin neler olduğu The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO) raporları ile ele alınmış ve finansal tablo hilelerinde yakalanan yöneticilerin aldığı cezaların neler olduğu gösterilmiştir.

Beşinci bölümde; finansal tablo hilelerinin nasıl yapıldığının örneklerle anlatıldığı bölümdür. KOBİ TFRS standartından finansal tabloları en çok etkileyen 7 adet bölüm seçilmiştir. Bu bölümler; hasılat (KOBİ TFRS Bölüm 23), temel finansal araçlar (KOBİ TFRS Bölüm 11), stoklar (KOBİ TFRS Bölüm 13), maddi duran varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 17), varlıklarda değer düşüklüğü (KOBİ TFRS Bölüm 27), borçlanma maliyetleri (KOBİ TFRS Bölüm 25), karşılıklar, koşullu borçlar ve koşullu varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 21) şeklindedir. Öncelikle bu standartların neler emrettiği ele alınmış ve örnek uygulamalarla standartlara aykırı olarak yapılabilecek finansal tablo hileleri detaylandırılmaya çalışılmıştır. Yapılan hilelerin nasıl tespit edileceği ile ilgili hile belirtisi olarak adlandırılan kırmızı bayrakların neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Altıncı bölümde; finansal tablo hilesinin daha oluşmadan önlenmesi için işletmelerde alınması gereken tedbirlerin neler olduğu, bu konuda geleneksel ve proaktif yaklaşımların neler olduğu, üst yönetimin hilenin önlenmesindeki önemi açıklanmıştır.

Yedinci bölümde; yapılmış olan finansal tablo hilelerinin nasıl ortaya çıkartılabileceği, hilenin ortaya çıkartılmasında kullanılan tekniklerinde muhasebedeki anormallikler, yönetimdeki anormallikler, iç kontroldeki anormallikler, üçüncü taraflarla olan anormallikler, hile yapan kişilerde gözlenen değişimler, hile tespit yöntemlerindeki aktif ve proaktif yöntemler detaylı olarak incelenmiştir.

Sekizinci bölümde; Dünya’da yaşanan çarpıcı finansal tablo hilelerine örnekler verilmiş, finansal tablo hilelerini engellemek için Dünya’daki yasal düzenlemelerden Sarbanes-Oxley yasası, COSO raporları, AICPA’nın yaptığı düzenlemeler, uluslararası denetim standartları, uluslararası iç denetim standartları ile Türkiye’de getirilen yasal düzenlemelerden Türk ticaret kanunu, Sermaye Piyasası Kurulu’nun (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu’nun (BDDK) ve Kamu Gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’nun (KGK) ve Kamu iç kontrol standartlarının getirdiği tedbirler detaylandırılmıştır.

1. BÖLÜM

HİLE VE HİLENİN ÖZELLİKLERİ

1.1. Hile, Hata Kavramları ve Aralarındaki Farklar

1.1.1. Hile Kavramı

Bir şeyi başkalarından yasal olmayan bir şekilde elde etmenin iki yolu mevcuttur. Bunlardan bir tanesi fiziksel kuvvet kullanmaktır diğeri ise alavere dalavere ile bunu yapmaktır. Birincisini soygun yapmak olarak ifade edebiliriz ikincisini ise hile yapmak olarak ifade edebiliriz. Soygun yapmak kavramı daha çok şiddete dayanmaktadır. İkinci kavram ise aldatma, güven ve üçkâğıtçılık kavramlarını içermektedir ve hilenin unsurlarını oluşturmaktadır. Ayrıca hile, soyguna nazaran daha büyük kayıplar verilmesine neden olmaktadır.¹ Kapsamı ve uygulama alanı çok geniş olan hile kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Türk Dil Kurumunun Büyük Türkçe sözlüğünde hile kelimesi; “*birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika*”² olarak açıklanmaktadır.

Ülkemizde Sermaye Piyasası Kurulunun (SPK) yayınladığı “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)” adlı tebliğde hile; “*işletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunmaları*” şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı tebliğde hileli finansal raporlama; “*kasıtlı olarak, finansal tablolarda olması gereken tutarların veya açıklamaların yer almaması veya yanlış beyan edilmesi suretiyle finansal tablo kullanıcılarının yanıltılmasıdır*” şeklinde tanımlanmaktadır.³

Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü üyesi olduğu Uluslararası İç Denetim Enstitüsünün yayınladığı uluslararası iç denetim standartlarını Türkçeye çevirmiş ve kendi internet sitesinde yayınlamıştır. Bu standart metninin terimler sözlüğü kısmında hile kavramı suiistimal olarak adlandırılmış ve şu şekilde açıklanmıştır.⁴ “*Hile, sahtekârlık, güveni kötüye kullanma ile nitelendirilebilecek hukuk dışı fiillerdir. Bu fiiller, sadece şiddet tehdidi veya fiziki güç kullanımının gerçekleştirilmesine bağlı değildir. Suiistimaller para, mal veya hizmet sağlamak, hizmet kaybindan veya ödeme yapmaktan kaçınmak veya şahsıyla veya işle ilgili bir avantaj elde etmek amaçlarıyla çeşitli şahıslar ve kurumlar tarafından gerçekleştirilebilir.*”

¹ W.Steve Albrecht ve Diğerleri, **Fraud Examination**, Third Edition, Canada: South-Western Cengage Learning, 2009, s:7

² **Büyük Türkçe Sözlük**, “Hile”, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, (6 Kasım 2016).

³ SPK, **Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)**, Sermaye Piyasası Kurulu, 2006, <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=590&fn>, (6 Kasım 2016), s:25.

⁴ **IIA Uluslararası İç Denetim Standartları**, Uluslararası İç Denetim Enstitüsü, Ekim 2016, <http://www.tide.org.tr/uploads/UMUC-2017-updated.pdf>, (6 Kasım 2016), s:6.

Hile konusunda çalışmalar yapan ve uluslararası bir kuruluş olan ACFE (Association of Certified Fraud Examiners) 2012 yılında yayınladığı “Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2012 Global Fraud Study” isimli çalışmasında hile kavramını mesleki hile (Occupational Fraud) olarak adlandırmakta ve şu şekilde tanımlamaktadır; *“kişinin kendi servetini arttırmak için mesleğini kullanarak çalıştığı kurumun kaynaklarını ve varlıklarını kasıtlı olarak kötüye kullanması ve suiistimal etmesidir.”*⁵

Yine ülkemizde Kamu Gözetimi Kurumu uluslararası denetim standartlarını Türkçe’ye çevirerek Türkiye Denetim Standartları olarak yayınlamıştır. Yayımlanan bu denetim standartlarından 240 nolu bağımsız denetim standardında hile kavramı; *“Yönetim, üst yönetimden sorumlu olanlar, çalışanlar veya üçüncü taraflardan bir veya birden fazla kişinin, haksız veya yasalara aykırı bir menfaat elde etmek amacıyla yaptığı aldatma içeren kasıtlı eylemleridir”*⁶ şeklinde açıklanmaktadır.

ACFE’nin 2012 yılında yayınladığı “Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2012 Global Fraud Study” isimli çalışmasında hileyi 3 ana başlıkta sınıflandırılmış ve bunları aşağıdaki gibi tanımlamıştır.⁷

- **Varlıkları Kötüye Kullanma (Asset Misappropriation):** İşyerindeki kaynakların çalışanlar tarafından çalınması veya kötüye kullanılmasıdır. (örneğin: şirketin kasasındaki parayı çalmak, çalışanın yaptığı harcamaları şişirmesi vb.)
- **Yolsuzluk (Corruption):** Şirketin işlerinin yürütülmesinde çalışanın görevini bir şekilde kötüye kullanarak kendisine dolaylı ya da dolaysız haksız kazanç elde etmesidir. (örneğin: rüşvet veya çıkar çatışması vb.)
- **Finansal Tablo Hileleri (Financial Statement Fraud):** Çalışanın şirketin finansal tablolarındaki bilgileri bilerek ve isteyerek unutulmuş gibi göstermesiyle yanlış beyan etmesi şeklindedir. (örneğin: fiktif gelir kaydetmek, giderleri az göstermek vb.)

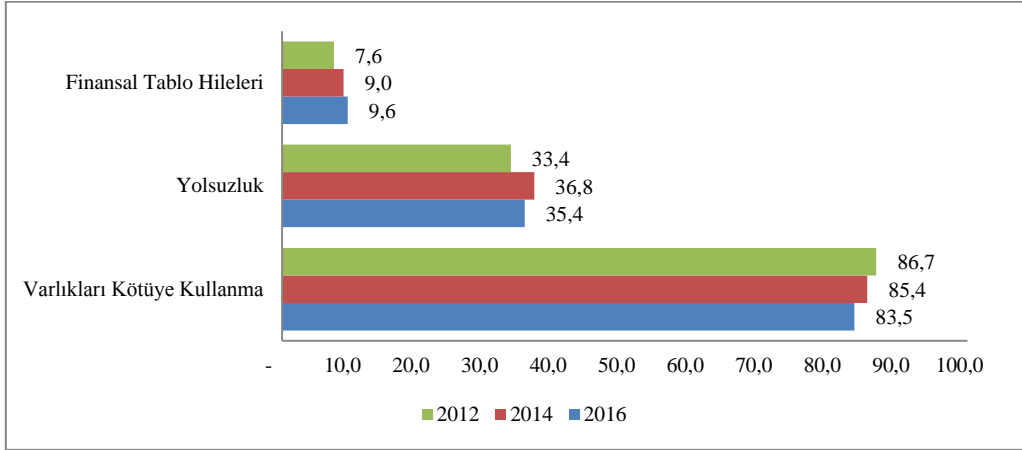
---

⁵ ACFE, **Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2012 Global Fraud Study**, USA: 2014, https://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rttn/2012-report-to-nations.pdf, (20 Haziran 2016), s:6.

⁶ KGK, **BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları**, Kamu Gözetim Kurumu, 2013, https://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/BDS_240.pdf, (20 Haziran 2016), s:9.

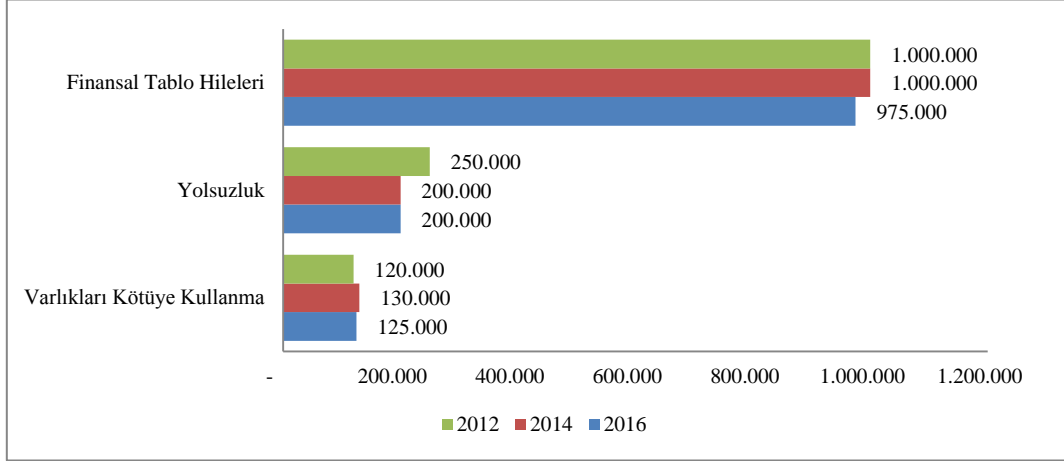
⁷ ACFE, “Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2012 Global Fraud Study”, s:10.

Grafik 1: Hile Türleri (%)

Kaynak: ACFE, “Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study”, USA: 2016, <http://www.acfe.com/rtn2016/docs/2016-report-to-the-nations.pdf>, (16 Haziran 2016), s:12.

Grafik 2: Hile Eylemlerinde Oluşan Ortalama Zarar Miktarı (USD)

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:12.

Hile eyleminin temelinde kesinlikle kurban konumunda olan kişinin veya işletmenin bir şekilde aldatılması yatmaktadır. Genel olarak hile eyleminden bahsedebilmemiz için aşağıda sayılan unsurların bir arada yer alması gerekmektedir;⁸

- Hile eylemi, hileyi yapan tarafından gizlice sürdürülen bir faaliyettir.
- Hile eyleminde, hilekârın kendisine yarar sağlama esası vardır.
- Kesinlikle kasıt unsuru vardır.
- Kurban bir şekilde aldatılır.
- Her durumda hile eyleminden kurban veya işletme zarar görür.

⁸ Nejat Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, Alfa Yayıncılık, 2009, s:60.

Şekil 1: Hile Kavramının İçerdiği Unsurlar

Kaynak: Ali İhsan Özeroğlu, “Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014, s:182.

1.1.2. Hata Kavramı

Hata kavramı, Türk Dil Kurumunun hazırladığı büyük Türkçe sözlüğünde kelime karşılığı olarak; istenmeyerek ve bilmeyerek yapılan yanlış, kusur, yanlışlık, yanlışlık olarak tanımlanmaktadır.⁹ Muhasebe hataları; unutkanlık, dikkatsizlik, ihmal, bilgisizlik veya tecrübesizlik nedeniyle muhasebe işlemi ve kayıtlarında yapılan yanlışlıklardır. Muhasebe hataları genel olarak kanunlara, yönetmelik ve yönerge gibi yasal mevzuata, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı olan uygulamalardır. Muhasebe hataları, hile gibi finansal tablolarda yanlış sunuma yol açmaktadır. Ancak hatayı hileden ayıran çok temel bir fark vardır. Bu fark hatanın finansal tablo kalemlerinin tanınması, ölçülmesi ve açıklanması sırasında **kasıt unsuru olmaksızın** yapılan yanlışlıklardır.¹⁰

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere, muhasebe hatalarını oluşturan işlem ve olaylarda bir istek veya kasıt unsuru yoktur. Söz konusu işlem ve olaylardaki yanlışlıkların; genelde gerekli olan özenin gösterilmemesinden, unutkanlık, dalgınlık ve dikkatsizlik gibi kasıt unsuru içermeyen nedenlerden kaynaklandığı görülmektedir. Muhasebede genel olarak yapılan hatalar aşağıda ana başlıklar halinde özetlenmiştir.¹¹

⁹ **Büyük Türkçe Sözlük**, “Hata”, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, (22 Mart 2016).

¹⁰ Mehmet Erkan ve Nuray Demirel Arıcı, “Hata ve Hile Denetimi: Sermaye Piyasası Kuruluna Kayıtlı Halka Açık Anonim Şirketlere İlişkin Düzenlemeler”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Ocak 2001, s:35.

¹¹ Mikail Erol, “İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt 13, S.1, s:231.

Matematiksel Hatalar: Muhasebe kaydı yapılırken ilgili kayda temel teşkil eden belgelerin, tutarlarında, toplamında, reeskontunda, faizinde, karşılık ayırma vb. gibi hesaplamalar yapılırken muhasebesel işlemin dışında yapılan aritmetik hatalardır.

Kayıt ve Nakil Hataları: Herhangi bir muhasebe kaydında yer alan borç ve alacak tarafının birbirini tutmaması durumu veya yevmiye defterinden defteri kebire nakil olurken yanlış hesapların veya yanlış tutarların nakledilmesi şeklinde ortaya çıkan hatalardır.

Unutma veya Tekrar Kaydetme: Herhangi bir muhasebe fişinin kasıtsız bir şekilde birden çok girilmesi veya hiç girilmemesi şeklindeki hatalardır.

Muhasebe Hataları: Bilgi yetersizliğinden kaynaklanan nedenlerle yanlış hesaplara yapılan kayıt hatalarıdır.

Değerleme Hataları: Daha çok muhasebe bilgi yetersizliğinden kaynaklanan nedenlerle aktif ve pasif hesapların yanlış esaslara göre değerlemeye tabi tutulmasından ortaya çıkan hatalardır.

SPK'nın yayınladığı bağımsız denetim standartları tebliğinde finansal tablolardaki hata aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır;¹²

- Finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan verileri toplarken ve bunları analiz ederken yapılabilecek bir yanlışlık,
- Olayların gözden kaçırılmasından veya hatalı yorumlanmasından kaynaklanan yanlış bir muhasebe tahmini ve
- Muhasebe ilkelerini uygularken, değerlendirme, kayda alma, sınıflandırma, sunma veya açıklama konuları ile ilgili yapılabilecek yanlışlıklar.

1.1.3. Hile İle Hata Arasındaki Farklar

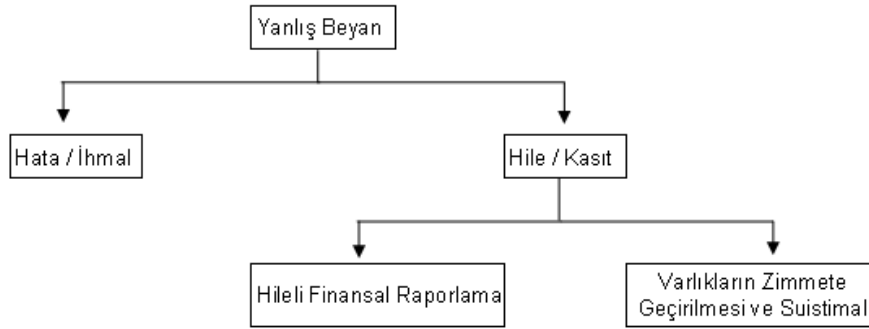
Hileden bahsedebilmek için yapılan fiil ve davranışların bilinçli olarak belirli bir hedefe yönelik olarak yapılmasının gerekli olduğu anlaşılmalıdır. Burada bahsedilen bilincin hileyi gerçekleştirenin niyetiyle ilişkili olduğu gerçeğidir. Niyet, genellikle tespit edilmesi zor bir fiildir. Bu nedenle muhasebe uygulamalarında, özellikle muhasebe tahminleri ve muhasebe ilkelerinin uygulanması sonucu tespit edilen yanlışlıkların bilinçli olarak yapıp yapılmadığının anlaşılması çok daha zor olmaktadır. Finansal tablolardaki yanlışlıklar hata nedeniyle olabileceği gibi hile nedeniyle de oluşabilmektedir. Yapılan yanlışlıkların genelde işletme lehine sonuçlanıyor olması, çok sık tekrarlanıyor olması, farklı hesaplarda yapılan karmaşık yanlışlıklar kasıt unsurunu güçlendirmektedir. Hata ile hileyi birbirinden ayıran unsur ise finansal tablolarda yanlışlığa sebep olan eylemin kasıtlı olarak yapıp yapılmadığıdır.¹³

¹² SPK, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22), 6. Kısım, 1. Bölüm, Madde:4.

¹³ AICPA, **SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit**, American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York: 2002, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00316.pdf>, par:5.

Hatada bilgisizlik, ihmal ve dikkatsizlik bulunmakta ama kasıt unsuru bulunmamaktadır. Hile ise temeli çıkar elde etmeye dayanan bir eylem biçimidir. Hile yapan kişi ya da kişilerin amacı, kendilerinin, başkalarının veya çalıştıkları kurumun hakkı olmadığı halde fayda elde etmesidir. Hata yapanlar birilerine veya işletmeye zarar vermekte; ancak ortada kendi menfaatleri bulunmamaktadır. Hile yapanlarda ise başkalarına zarar vermekle birlikte kendilerine fayda sağlama amacı bulunmaktadır.¹⁴

Şekil 2: Yanlış Beyan

Kaynak: Mehmet Özbirecikli, “Bağımsız Denetçinin Müşteri Firmanın Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu: Şirket Yolsuzluk Vakaları ve Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme”, **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Yıl.5, Sayı.18, 2006, s:4.

Hata ve hile kavramlarına, muhasebe hesaplarının işleyişi ve kayıt düzeni açısından bakıldığında her ikisi de muhasebe ilkelerine aykırı kayıt tutulması anlamına gelmektedir. Fakat hata ile hile arasında suçun manevi unsurunun oluşmasında farklılık ortaya çıkmaktadır. Aslında maddi unsur aynı olsa da manevi unsurdaki farklılık bu iki fiili birbirinden ayırmaktadır. Muhasebe hata ve hilelerinde kastın varlığını tespit etmek güçtür ancak aşağıdaki hallerin olması durumunda kastın var olduğu kabul edilmektedir.¹⁵

- Olağan olmayan durumlar dışındaki önemli yanlışlıklar (örneğin bir işletmenin yıllık satışlarının veya aktif büyüklüğünün %5’inin üzerinde bir tutarda olan yanlışlık önemli bir yanlışlıktır).
- Muhasebe kayıtlarında tespit edilebilen bir yanlışlığın başka bir yanlış kayıt ile örtülmeye veya gizlenmeye çalışılması (ilk kayıt hata ile yapılmış olsa dahi ikinci kayıt hilenin varlığını göstermektedir).
- Hatalı işlemin sıkça tekrarlanması (hatanın bir dönem içerisinde defalarca tekrar etmesi veya art arda gelen dönemlerde süreklilik arz edecek şekilde yapılması).

Hatalar ve hileler incelendiğinde genel olarak elde edilen kanı; hataların genellikle personel tarafından kasıtsız olarak yapıldığı ancak hilelerin ağırlıklı olarak şirketin üst

¹⁴ Sezai Dumanoglu, “Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.10, Sayı.1, 2005, s:349.

¹⁵ Melih Erdoğan ve Diğerleri, **Muhasebe Hilelerinin Denetiminde Benford Yasası**, Yalova: Gazi Kitapevi, 2014, s:68-69.

yönetimi ve yöneticileri tarafından çeşitli nedenlerle yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁶ Finansal tablolardaki hata ve hile kavramları arasındaki farkları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.¹⁷

- 1) Finansal tablolardaki yanlışlıklar, hile ve usulsüzlükten veya hatadan kaynaklanabilir. Hile ve usulsüzlükleri hatadan ayıran temel unsur, finansal tablolarda yanlışlığa sebep olan fiilin kasıtlı olarak yapılıp yapılmadığıdır.
- 2) Hata, finansal tablolarda kasıt olmaksızın yapılan, bir tutarın veya bir açıklamanın atlanması gibi yanlışlıkları ifade eder.
- 3) Bu kapsamda;
  - a) Finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan verileri toplarken ve bunları analiz ederken yapılabilecek bir yanlışlık,
  - b) Olayların gözden kaçırılmasından veya hatalı yorumlanmasından kaynaklanan yanlış bir muhasebe tahmini ve
  - c) Muhasebe ilkelerini uygularken, değerlendirme, kayda alma, sınıflandırma, sunma veya açıklama konuları ile ilgili yapılabilecek bir yanlışlık hata olarak değerlendirilir.
- 4) Hile ve usulsüzlük; işletme yönetimindekiler ile yönetimden sorumlu kişilerin, işletme çalışanlarının veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak adil veya yasal olmayan bir menfaat sağlamak amacıyla aldatma içeren davranışlarda bulunmalarını ifade eder.

1.2. Hile Üçgeni

Hilenin nasıl oluştuğu konusunda dünyada pek çok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bu çalışmalardan birisi olan ve 1950'li yıllarda Donald Cressey ve Edwin Sutherland tarafından yapılan bir çalışmada önemli sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada zimmet ve suiistimal suçundan hapisanede olan 200 kişi ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda her bir hile olayında 3 unsurun ortak olduğu belirlenmiştir. Bu unsular; **baskı, fırsat ve haklı göstermedir.**¹⁸ Hilenin oluşması için bu üç unsurun da aynı olayda gerçekleşmiş olması gerekir ve söz konusu olan bu üç unsur literatürde **hile üçgeni** olarak ifade edilmektedir.¹⁹

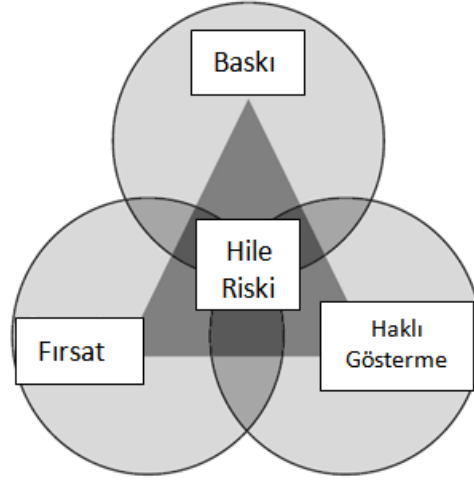
¹⁶ Serkan Terzi, **Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma**, İstanbul: Beta Yayınları, Ekim 2012, s:28.

¹⁷ Sermaye Piyasası Kurulu, **Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)**, 6. Kısım, 1.Bölüm, Madde:4.

¹⁸ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, **Fraud Auditing and Forensic Accounting**, Fourth Edition, USA: Jhon Wiley & Sons, 2010, s:44.

¹⁹ Bozkurt, **İşletmelerin Kara Deliği Hile**, s:111.

Şekil 3: Hile Üçgeni

Kaynak: Thomas W. Golden, Steven L. Skalak ve Mona M. Clayton, *A Guide To Forensic Accounting Investigation*, USA: John Wiley & Sons, Inc., 2006, s:56.

Hile olaylarına bakıldığında genelde bu üç unsurun bir arada olduğu görülmektedir. Birincisi, yöneticileri veya diğer çalışanları hile yapmaya iten bir baskının veya bir teşvikin var olduğu gerçeğidir. İkincisi, hile yapmaya müsait şartların ve ortamın var olmasıdır (kontrollerin olmaması veya eksik olması veya yöneticilerin bu kontrolleri kolay aşabiliyor olması gibi şartların var olması). Üçüncüsü, hile yapan kişinin hileyi kendine göre haklı gösterecek nedenlerinin var olmasıdır.²⁰ Hile üçgenini oluşturan bu 3 unsura daha yakından bakalım.

1.2.1. Baskı

Baskı, kişiyi hile yapmaya iten, ihtiyacı olan motivasyonu sağlayan ve özel hayatında neler olduğunu ifade eden durumları içermektedir. Genelde bu motivasyon unsurlarından en yaygın olanı kişinin finansal bir sıkıntısının olmasıdır. Finansal sıkıntının dışında başka türde baskı unsurları da mevcuttur. Örneğin; uyuşturucu alışkanlığı veya kumar alışkanlığı bu unsurlardan bir kaçını oluşturmaktadır. Bu kötü alışkanlıklar genelde kişide finansal baskı olarak kendini hissettirmektedir. Kişilerin üzerlerinde hissettikleri baskı, hile üçgeninde yer alan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹

Hile eylemi, çalışanı bir şekilde hile yapmaya yönlendiren bir motivasyon ile başlamaktadır. Motivasyon unsuru kişide çeşitli dürtüler oluşturmaktadır. Çalışanı hile yapmaya iten motivasyonlar denince ilk akla gelen “hırs” ve “dürüst olmama” unsurlarıdır. Ancak hile eylemini tek başına bu kavramlara bağlamak yetersiz bir yaklaşım olacaktır. Hile riskini arttıran çeşitli psikolojik ve motivasyona dayanan davranış biçimleri bulunmaktadır. Kişiyi hile yapmaya götüren motivasyon türlerini aşağıdaki gibi çeşitli açılardan sınıflandırabiliriz.²²

²⁰ AICPA, *SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, p:7.

²¹ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:44

²² Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:113

- **Psikolojik Motivasyon:** Hırsızlık duygusu kişinin doğasında var olup çalmış olmak için hırsızlık yapmaktadır.
- **Egoya Dayanan Motivasyon:** Kişisel prestij sağlayabilmek dürtüsüyle bireylerin hırsızlığa yönelmesi şeklindedir.
- **İdeolojik Motivasyon:** İdeolojik nedenlere dayanan morali üst seviyeye getirmeyi amaçlayan ve birini kurban yapmayı haklı gören bir yaklaşım biçimidir.
- **Ekonomik Motivasyon:** Ekonomik dürtülerle yapılan hırsızlık biçimidir. İşletmelerde çalışanların yaptıkları hilenin ağırlıklı olarak dayandığı neden olarak kabul edilmektedir.

Yukarıda sayılan motivasyonlar kişileri hile yapmaya iten dürtülerin neler olduğunu bize göstermektedir. İşletmelerdeki çalışanlar üzerinde oluşan baskıları uzmanlar 3 ana başlık altında toplamaktadır.²³ Bunlar aşağıda özet olarak açıklanmıştır.

- 1) Finansal sıkıntılar,
- 2) Kötü alışkanlıklar,
- 3) İşle ilgili baskılar,

1) Finansal Sıkıntılar: Hile konusunda yapılan çalışmalar bize tüm hile vakalarının yaklaşık olarak %95'inin finansal sıkıntı ve kötü alışkanlıklarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Kişiyi hile yapmaya iten finansal sıkıntıların çoğu aşağıdaki nedenlerden kaynaklanmaktadır;²⁴

- Hırs,
- Kazandığından daha lüks bir hayat yaşama,
- Yüksek giderler ve kişisel borçlar,
- Zayıf kredibilite,
- Aileden gelen borçlar,
- Beklenmedik finansal ihtiyaçlar.

Finansal içerikli baskılar kısa bir süreçte aniden ortaya çıkabileceği gibi, uzun bir süreç sonrasında da görülebilmektedir. Çok uzun yıllardır işletmede dürüst biçimde çalışan bir kişi, finansal sıkıntılarını nedeniyle hile yapabilmektedir. Yapılan araştırmalar, çalışanların ortalama %30'unun işletmedeki yaşamlarının ilk üç yılında hile yapmakta olduklarını, %70'inin ise iş yaşamlarının 4. ile 35. yılları arasında hile eylemlerine bulaştıklarını göstermektedir.²⁵

2) Kötü Alışkanlıklar: Finansal sıkıntıyla çok yakından ilişkili olan baskı unsuru kötü alışkanlıklardır. Bu alışkanlıklardan bazıları; kumar, içki, uyuşturucu ve evlilik dışı ilişkilerdir. Örneğin kumar alışkanlığı olan kişi daha fazla oynayabilmek için daha fazla paraya ihtiyaç duyacaktır, eğer istediği parayı bulamazsa para bulabilecek farklı yollara başvurabilecektir. Kişi kumar nedeniyle büyük tutarlı bir borç altına girmiş olabilir. Gelir düzeyinin yetersiz olması nedeniyle borcunu ödeyememiş ve ölüm tehdidi almaya başlamış

²³ Albrecht ve Diğerleri, s:35

²⁴ Albrecht ve Diğerleri, s:35

²⁵ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:114.

olabilir.²⁶ Hile konusunda en kötü olan baskı unsuru kötü alışkanlıklardır. Örneğin uyuşturucu alışkanlığı olan bir kişi bu alışkanlığını sürdürebilmek için elinden gelen her türlü hileye başvurabilmektedir.²⁷

3) İşle İlgili Baskılar: Finansal sıkıntılar ve kötü alışkanlıklar en çok rastlanan baskılar olsalar da bazı kişiler işyerlerindeki bazı durumlarla karşılaşınca hile yoluna başvurabilir. Bu durumlara örnek olarak; iş performansının düşük olması, iş tatmininin az olması, işini kaybetme korkusu, terfi beklentisinin olmaması, hak ettiğinden daha az kazanıyor olduğunu düşünmesi vb. gibi durumları sayabiliriz.²⁸ Çalışanın işiyle ilgili memnuniyetsizlik hissetmesi, zam artışının beklentisini karşılamaması ve yaptığı işle ilgili olarak gerekli takdiri alamaması gibi durumları işle ilgili baskılar arasında sayabiliriz.²⁹

Kişinin iş yerindeki performansını ve hedeflerini gerçekleştirmek için kendisine yapılan baskıların var olmasıdır. Bazı işletmeler şeffaftır, performansın ölçülmesi için spesifik hedefler ve ölçütler koyar. Bazı işletmelerin yapıları daha güç algılanır, hedef ve ölçütleri açık ve net değildir. Bireyler bir işlemleri hileli biçimde düzenlemek için herhangi bir teşvike sahip olmayabilirler. Buna rağmen bireyler işyerlerinde hileli davranmaya yetecek kadar baskı hissediyor olabilir.³⁰

İşletmelerde mevcut durum dikkate alınmadan yapılan bütçeler, işletme ile ilgili gerçek dışı beklentilerin oluşmasına neden olmaktadır. Gerçek dışı beklentiler ise özellikle kısa dönemde işletme yönetimi üzerinde baskı oluşturacaktır. İşletmenin çalışanlarının kısa dönemdeki performanslarını “prim” ile ödüllendiriyor olması da kişiler üzerinde ciddi bir baskı yaratmaktadır. Kısa dönemdeki performansla bağlı olarak elde edilecek primin, kişinin toplam kazancı içindeki oranı arttıkça, kişi üzerinde yaratacağı baskıda o oranda artacaktır. Bu durum kişiyi gerçekte elde edemediği performansı, elde etmiş gibi göstermek için hile yapmaya itecektir.³¹

1.2.2. Fırsat

Hile yapabilmenin birinci koşulu güveni sağlamış bir konumda olmaktır. Hilenin yapılabilmesi için gerekli olan koşullardan biri de hileyi gerçekleştirmek için fırsatların olmasıdır. Basit tanımıyla fırsat; yönetici veya çalışanların uzun süre çalışmanın bir gereği olarak iç kontrol süreçlerindeki açıkları veya zaafları keşfederek hileyi başarılı bir biçimde nasıl yapacaklarını öğrenmeleridir.³²

Hile fırsatlarındaki ana faktör denetimdir. İç denetimin olmayışı ya da zayıf olması hile yapacak kişilerin suç işlemeleri için bir fırsattır. İç denetimin yeterince etkin olmaması veya zayıf noktalarının olması kişilere hile yapmaları için gerekli ortamın oluşmasını sağlayacaktır. Hilenin engellenmesi içinde iç kontrollerin yeterince güçlendirilmesi

²⁶ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, **İşletmelerde Hile Riski Yönetimi**, Beta yayınları, 2010, s:62.

²⁷ Albrecht ve Diğerleri, s:36.

²⁸ Albrecht ve Diğerleri, s:36.

²⁹ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:37.

³⁰ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:63.

³¹ Bilal Makkawi and Allen Schick, “Are Auditor Sensitive Enough to Fraud?”, **Managarial Auditing Journal**, Volume 18, Number 6/7, 2003, www.researchgate.net/profile/Larry.../60b7d521bb0dc6e7a5.pdf, (22 Mart 2014).

³² Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:46

gerekmektedir. İşletmede sağlıklı bir iç kontrol yapısı ve denetim mekanizması olmazsa çalışanlar hile yapmaları durumunda yakalanmayacağını düşünerek parayı zimmetine geçirmek gibi ya da işletmenin varlıklarını kendi çıkarına kullanmak gibi davranışlarda bulunabilecektir.³³

İşletmelerde yöneticilerin öncelikle dolaylı yoldanda olsa kendi çıkarlarına olan ve aynı zamanda işletmenin genel çıkarına da olduğunu düşündükleri hileleri yapabilmelerinde en büyük fırsat bağımsız denetimin olmayışıdır. İşletmeler eğer dışarıdan bağımsız denetime tabi değillerse sadece kendi iç kontrollerine iş düşmektedir. Kendi iç kontrolünde çalışan kişiler kendi amirlerine karşı ne kadar denetimde bulunabilirler ya da bulunsalar da ne kadar ileri gidebilirler. Bu tür sorunlar işletmelerde üst düzey yöneticilerine hile yapma fırsatları vermektedir.

Aşağıda hile üçgenindeki şartlardan biri olan fırsatın oluşmasında rol oynayan 6 önemli faktörün neler olduğu özetlenmiştir.³⁴

- Hileye yönelik davranışları engelleyecek veya ortaya çıkaracak kontrollerin olmaması,
- Performansın yeterince iyi ölçülememesi,
- Hile davranışlarının disipline edilememesi,
- Bilgiye ulaşamaması,
- İlgisizlik, umursamazlık ve liyakatsizlik,
- Denetimin olmayışı.

Hileyi oluşturan fırsatlar, işletmenin her yanında mevcut olabilir ve bu fırsatlar hilenin oluşmasına yeterli sebep de olabilir. Bu fırsatlar, işletmede var olan iç kontrollerin zayıf olması ve görevlerin ayrılığı ilkesinin benimsenmemesi durumunda büyük bir alan oluşturmaktadır. Bununla birlikte bazı hilelerin, özellikle yönetim tarafından yapılan hilelerin ortaya çıkartılması diğer hilelere nazaran daha zordur, çünkü yönetimin iç kontrolleri geçersiz kılma gücü mevcuttur.³⁵

Fırsatın olduğu yerde hile riski yüksektir. Fırsatı minimuma indirmenin en iyi yolu işletmedeki iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde çalıştırılmasıdır. Etkin bir iç kontrol için 3 unsurun sağlanmış olması gerekmektedir.³⁶

- 1) İşlerin yapılması sırasında verimliliği teşvik etmek ve dikkati sağlamak,
- 2) Finansal bilgide zamanlılık,
- 3) İşletmenin politikalarına, yönetmeliklerine, yasalarına ve düzenlemelerine uymayı teşvik etmektir.

İşletmelerdeki fırsat olasılığını en aza indirme çalışmalarında önemli unsurlardan birisinin iç kontrol sistemi olduğunu ifade etmiştik, iç kontrol sistemini işletmelerde daha etkin kılmak için nelerin yapılması gerektiği başlıklar halinde aşağıda özetlenmiştir.³⁷

³³ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:63.

³⁴ Albrecht ve Diğerleri, s:50.

³⁵ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:63.

³⁶ Thomas A. Buckhoff, "Preventing Employee Fraud By Minimizing Oppurtunity", **The CPA Journal**, 72,5, May 2002, s:64.

- Tepe yöneticilerinin iç kontrol yapısının gerekliliğine inanmaları gerekmektedir,
- Tepe yönetiminin işletme çalışanları ile kurdukları iletişim,
- Uygun personel politikaları,
- Uygun bir organizasyon yapısının oluşturulması,
- Etkili bir iç denetim bölümünün oluşturulması,
- Etkili bir muhasebe sistemi,
- Görevlerin ayrılığı ilkesi,
- Yetkilendirme sistemi,
- Bağımsız inceleme ve gözlemler,
- Fiziki koruma,
- Belge akış düzeni.

1.2.3. Haklı Gösterme

Hile yapanların sabıkalı olup olmadığına bakıldığında çoğunun hile eyleminden önce herhangi bir suça karışmamış kişiler oldukları gözlenmektedir. Beyaz yakalı suçları genelde kişisel etik anlayışıyla alakalıdır. Peki, hile yapan kişi kendisini nasıl haklı göstermektedir? Genellikle içinde buldukları koşulların buna neden olduğunu söylemektedirler. Örneğin; çalıştığı firmadan bir şeyler çalan kişilerin pek çoğu aslında bunu çalmadığını o an paraya ihtiyacı olduğunu, ödünç olarak aldığını ve ilerde yerine koyacağını söylemektedir. Bazıları yaptığı hırsızlığın aslında kimseye zarar vermediğini ifade etmektedir. Bazıları ise işverenlerin kendilerine adil davranmadıklarını, hak ettiklerini alamadıklarını ve bunu yaparak adaleti sağladıklarını ifade etmektedirler. Bazıları bunu işletmeleri ve işletmede diğer çalışanların refahı için yaptığını ifade etmektedir. Bazıları da yaptıkları şeyi kendi kişisel çıkarları için değil sosyal amaçlarla ve başkalarına yardım etmek amacı ile yaptıklarını söylemektedir.³⁸

Hile vakalarının hemen hemen hepsinde kişiler mutlaka kendilerini haklı gösterecek nedenlerinin olduğunu ileri sürmektedir. Kendilerini haklı gösterecek nedenlerin bazılarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.³⁹

- Çalıştığı yerin kendisi sayesinde para ve itibar kazandığı,
- Parayı ödünç olarak aldığını ve geri ödeyeceğini,
- Kimsenin bundan zarar görmeyeceğini,
- Daha fazlasını hak ettiğini,
- Çok iyi bir amacının olduğunu,
- Parasal sorunlarını aşar aşmaz yaptığını düzelteceğini,

Haklı gösterme eylemi genelde kişilerin kendilerini suçlu hissetmemeleri için başvurdukları ve hiçte dürüst davranmadıkları nedenlerdir. Hile yapan kişi aslında çok farklı bir nedenle bu suçu işlemiş olsa bile haklı bir nedenin arkasına gizlenmeye çalışmaktadır. Örneğin ödemesi gereken vergiden daha azını ödemek için hile yapan bir kişinin bunu açıklarken kullandığı haklı gösterme nedenleri aşağıdaki gibidir.⁴⁰

- Payıma düşen vergiden daha fazlasını ödüyorum,

³⁷ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:118-119.

³⁸ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:46.

³⁹ Albrecht ve Diğerleri, s:50.

⁴⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:50.

- Zenginler benden daha az vergi ödemektedir,
- Hükümet topladıkları vergileri zaten çarçur etmektedir,
- Hakkım olan paradan daha azını alıyorum,
- Hakettiğim halde terfimi bekletiyorlar.

İşletme içerisinde etik kuralların oluşturulmamış olması ya da oluşturulmuş olsa dahi dikkate alınmıyor olması ya da kuralların çalışanlara iletilmesinde başarısız olunmasına bağlı olarak haklı gösterme unsuru ortaya çıkabilmektedir. İşletmenin kanunlara uygun olmayan biçimde hareket ediyor olması gibi bir şirket geçmişi ve yerleşik bir algı oluşmuşsa yöneticiler yapmış oldukları hileler karşısında kendilerini haklı gösterecek davranışlarda ve açıklamalarda bulunurlarsa hile için uygun bir ortam oluşmuş olur.⁴¹

İşletme çalışanlarına işletmenin ahlak kurallarının anlatılması, hile yapanlara göz yumulmayacağı ve kesinlikle cezalandırılacaklarının bildirilmesi, bu cezaların açık bir şekilde neler olduğunun yönetmelikte yer verilmesi, çalışanların gerektiği şekilde eğitilmesi gibi önlemler ile haklı gösterme eğiliminin ortadan kaldırılması gerekmektedir.⁴²

1.3. Hile Nedenleri

Hileye yol açan faktörler üç başlık altında toplayabiliriz; 1) zayıf kurumsal yapı, 2) kuvvetli iç ve dış baskı ve 3) zayıf kontrol yapısıdır. Zayıf bir kurumsal yapının bazı karakteristik özellikleri aşağıda özetlenmiştir;⁴³

- Ahlaki ilkelerin olmayışı,
- Liderlik ve kılavuzluk ruhunun işletmede hissedilmeyişi,
- İşletme içi kural, politika ve prosedürlerin belirlenmemesi,
- İşletmede bazı hedef ve çıkarılara çok aşırı önem verilmesidir.

Hile eylemini kabul edilebilir bir bahane ile açıklamanın pek çok yolu vardır. Yöneticiler hileye başvurmayı haklı nedenlerle izah edebilirler. Yöneticilerin ifadelerden bazıları şu şekildedir; “ortaklarımızı ve hisse senedi fiyatımızı korumamız gerekmektedir”, “bütün şirketler agresif muhasebe yöntemlerini zaten kullanmaktadır”, “şirketin iyiliği için bunu yapmalıyız” veya ”sorun geçici ilerde daha iyi sonuçlar elde edeceğiz”. Son yıllarda finansal tablo hilelerinin artmasına neden olan faktörler kısaca özetlenmiştir.⁴⁴

1. Faktör - Patlayan Ekonomi: Ekonominin genel gidişatının çok iyi olması durumudur. Ekonomideki iyimser hava var olan birçok sorunu, birçok etik dışı davranışı ve hileleri maskeleyen ve görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Bu tür dönemlerdeki yüksek karlılık ve firmaların büyümesi pek çok hilenin uzun süre üzerinin örtülmesine neden olmaktadır.

Ekonominin çok iyi gittiği dönemlerde yöneticiler şirketlerinin elde ettiği başarıyı kendi yönetsel başarılarından kaynaklandığına inanırlar. Başarı yöneticilere belirli bir kredi de

⁴¹ Banu Tarhan Mengi, **Hileli Finansal Raporlama**, İstanbul: Beta Yayınları, 2013, s:19.

⁴² Michael Ramos, “Auditor’s Responsibility for Fraud Detection”, **Journal of Accountancy**, Jan 2003, 195, 1, s:34.

⁴³ Engin Küçük ve Şaban Uzay, “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”, http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/Hileli_Raporlama.pdf, (19 Haziran 2011).

⁴⁴ Albrecht ve Diğerleri, s:360-361

sağlamış olur. İlerleyen dönemlerde yöneticiler ekonominin eskisi gibi gitmediği dönemlerde yine eski yöntemleri uygularlarsa yine aynı başarıyı elde edeceklerini zannederler. Fakat başarı gelmeyince de baskılar sonucu etik olmayan hile yollarına başvurabilir ve hileli finansal tablolar hazırlatabilirler.

2. Faktör – Ahlaki Değerlerin Çürümesi: Dünyada son dönemlerde ahlaki değerlerin giderek azaldığı görülmektedir. Ne kadar dürüst olunursa olunsun son zamanlarda sahtekârlığın yükselmekte olduğu görülmektedir. Bu durum hile için uygun ortamı sağlamaktadır. Başarı için herşeyin yapılabildiği ve bunun da makul görüldüğü bir zamanda yaşamaktayız.

3. Faktör – Yanlış Baskılar: Son dönemlerde firmanın yöneticilerinden beklenen performans firmanın nasıl yönetildiğinden çok hisse senedi fiyatının artırılması şeklindedir. Bu durum ise firmanın tepe yöneticilerinde fazladan bir baskı unsurunu oluşturmaktadır. Yöneticilere hisse senedindeki artış nedeniyle verilen primlerin artması, yöneticiler üzerindeki baskının artmasına neden olmaktadır. Yöneticiler şirketi yönetmekten çok hisse senedi fiyatını nasıl arttırabileceklerine odaklanmaktadır. Bu durum ise hileli finansal tabloların oluşmasına neden olmaktadır.

4. Faktör – Analistlerin Yüksek Tahminleri: Borsa analistleri firmaların her çeyrek hisse senedi fiyatlarının tahminini yapmaktadır. Bu tahminlerin ne kadar tutturulduğu firma yöneticilerinin performansı haline gelmiş bulunmaktadır. Firmanın tepe yönetimi bu kısa vadeli yapılan ve yüksek tahmin edilmiş olan fiyatları gerçekleştirebilmek için ciddi bir uğraş vermektedirler. Bu hisse senedi fiyatından kaynaklanan baskı yöneticileri mutlaka o hedefi tutturmaya itmektedir. Çünkü yöneticiler şunu bilmektedir ki borsadaki her çeyrekte yapılan fiyat tahminlerini tutturamamış olmak başarısız olmak demektir.

5. Faktör – Yüksek Borç Seviyesi: Yapılan araştırmalarda hile yapan firmaların pek çoğunun borcunun yüksek seviyede olduğu görülmüştür. Bu borçların uzun süre devam etmesi yöneticiler üzerinde bir baskı unsuru olarak kendini göstermektedir. Bu baskı ile daha fazla faiz giderini karşılamak için daha fazla kazanç elde edilmesi gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bu gelir kazanılamadığında yöneticiler farklı alanlara yönlenebilmektedir.

6. Faktör – Prensiplerden Ziyade Muhasebe Kurallarına Odaklanma: Firmaların yaptıkları işlemleri muhasebeleştirirken muhasebe standartlarında yer alan boşluklardan faydalanarak kendileri için daha iyi olacak yorumları benimsemek ve bu yönde işlemleri kaydetmelerinden kaynaklanmaktadır. Muhasebe standartlarının çok fazla detaylı olmamaları ve her işlemi kapsayacak ayrıntıda olmaması nedeninden kaynaklanan yorum farklılıklarını firmaların kendi çıkarlarına yorumlamalarından kaynaklanmaktadır.

7. Faktör – Gerçek Bir Bağımsız Denetimin Olmaması: Bazı bağımsız denetim firmalarının fırsatçılık yapmalarından kaynaklanmaktadır. Bazı olaylarda bağımsız denetim firmalarının kendileri için daha kazançlı olması için firmalar ile farklı alanlarda da danışmanlık hizmeti verip daha çok kazanç elde ettikleri ve bu kazançlarını sürdürebilmek için denetimi gereği gibi yapmadıkları görülmüştür. Birçok olayda bağımsız denetim ücretinin danışmanlık hizmetine göre çok daha az bir maliyette verildiği görülmektedir. Bu durum birçok bağımsız denetçinin denetim yargısı ve denetim faaliyeti yerine danışmanlık hizmetine odaklandıkları görülmüştür.

8. Faktör – Hırs: Hile olaylarının neden kaynaklandığına bakıldığında yöneticilerin, yatırım bankalarının, ticari bankaların ve yatırımcıların hırslı davrandıkları görülmüştür. Bu grupların her biri güçlü ekonomiden ve karlı firmalardan faydalanmaktadır. Hiçbiri kötü haber duymayı istememektedir. Sonuç olarak kötü haberleri duymamak için hile gibi yanlış faaliyetleri görmezden gelebilmektedirler.

9. Faktör – Eğitimci Noksanlığı: Öncelikle eğitimciler öğrencilere etik eğitimi vermemekte ve etigin önemini yeterince öğretememektedir. Öğrenciler ikilemler karşısında nasıl etik davranacaklarını tam olarak öğrenememektedir. Daha sonra iş yaşamına girildiğinde kendilerini ikilemde bırakacak konular ile karşılaştıklarında etik olanı ve doğru olanı seçme konusunda uygun kararlar alınamamaktadır.

1.4. Hilenin Karakteristik Özellikleri

Hileleri anlayabilmenin en iyi yollarından biri hile yapma potansiyeli olan kişinin özelliklerinin belirlenmesinden geçmektedir. Hilenin ortaya çıkartılmasında dikkate alınması gereken unsurlardan biri, hile yapan kişilerin taşıdığı veya bünyelerinde buldukları özelliklerdir. Buna hile yapan kişinin karakteristik özellikleri adı verilmektedir. Uzun yıllar boyunca karşılaşılan örnekler üzerinden yapılan çalışmalar ve hile eylemi sonucu yakalananlar ile yapılan araştırmalar %100 kesinlikte olmasa da bir “**hilekâr profili**” ortaya çıkartmaktadır.⁴⁵

Hile ile ilgili yapılan araştırmalar herkesin hile yapabileceğini göstermektedir. Hile yapanlar psikolojik ve demografik özellikleri bakımından diğer kişilerden çok farklı değildir. Hile yapanların çoğunun profili diğer dürüst insanların profiline benzemektedir.⁴⁶ Hile yapan kişilerin özellikleri diğer kişilerle aynı olmakla birlikte yapılan araştırmalarda hile yapan kişilerin bazı özelliklerin benzerlik gösterdiği sonucunu ortaya çıkmıştır. Bu konuda yapılan en kapsamlı araştırmalardan iki tanesinde ortaya çıkan sonuçlar çerçevesinde aşağıda hilekârın karakteristik özelliklerinin neler olduğu özet olarak verilmiştir. Bu araştırmalardan bir tanesi ACFE'nin 2016 yılında yayınladığı “**Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse 2016 Global Fraud Study**” raporudur diğeri de KPMG'nin 2011 yılında yayınladığı “**Who is The Typical Fraudster?**” çalışmasıdır. Aşağıda bu iki çalışmadan örnekler ile hile yapan kişilerin karakteristik özellikleri hakkında özet bilgiler sunulmuştur.

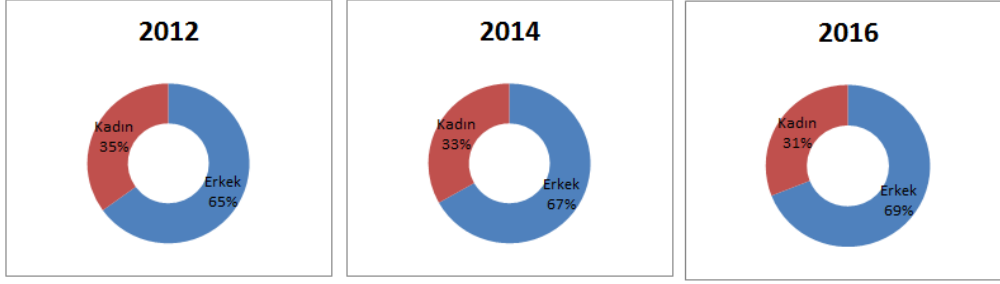
1.4.1. Hile Yapan Kişinin Özellikleri

1. Cinsiyet: ACFE'nin yapmış olduğu araştırmada 2012, 2014 ve 2016 yıllarındaki rakamlar benzerlik göstermekte ve hile yapanların ağırlıklı olarak erkekler olduğu görülmektedir. Yaklaşık olarak her 3 hileden birini kadınlar yaparken diğer ikisini erkekler yapmaktadır. Aşağıdaki sonuçlara göre her iki yılda bir yapılan bu araştırmaya göre kadınların hileye karışma oranının azda olsa düştüğü görülmektedir. Benzer şekilde KPMG'nin yaptığı çalışmada da hile yapanların çoğunun erkekler olduğu, kadınların oranının ise ACFE'nin sonuçlarına göre çok daha düşük olduğu görülmektedir. KPMG raporunda hile yapanların, 2007 yılında %15'i kadın iken 2011 yılındaki araştırmada bu oranın %13'ünün kadınlar olduğu görülmektedir.

⁴⁵ Nejat Bozkurt, “İşletmede Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri”, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:8, Sayı:93, Eylül 2002, s:58.

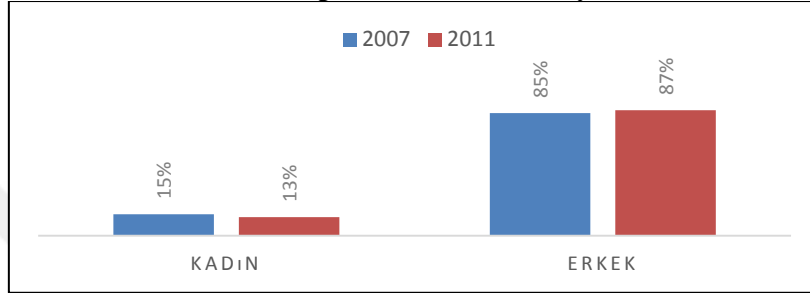
⁴⁶ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:40

Grafik 3: Hile Yapan Kişilerin Cinsiyeti (ACFE)

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:57.

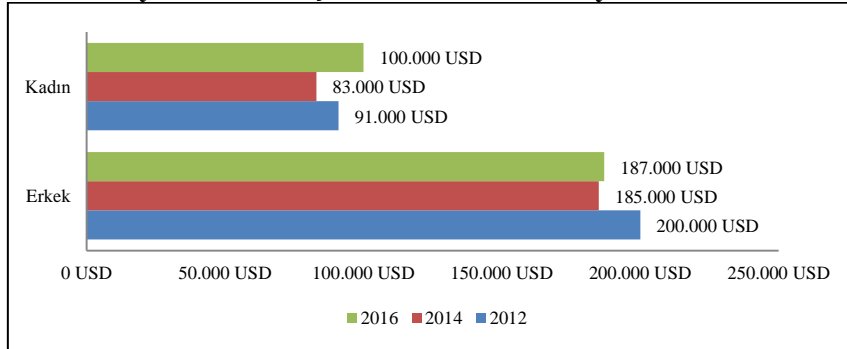
Grafik 4: Hile Yapan Kişilerin Cinsiyeti (KPMG)

Kaynak: KPMG International, *Who is The Typical Fraudster?*, 2011, <https://www.kpmg.com/.../who-is-the-typical-fraudster.pdf>, (20 Mart 2016), s:3.

Aşağıdaki tabloda ise hile olaylarında meydana gelen zararların ortalama tutarları verilmektedir. Erkeklerin karıştığı hile eylemlerinde oluşan zararlar kadınların karıştığı hile eylemlerinde ortaya çıkan zararların neredeyse iki katı olarak gerçekleştiği görülmektedir. KPMG'nin yaptığı araştırma sonucu ile ACFE'nin bulduğu sonuçları karşılaştırdığımızda kadınların hileye karışma oranlarının üçte bir oranında gerçekleştiği görülmektedir. Her iki araştırma sonucu bize erkeklerin hile eylemlerine karışma oranının kadınlara göre çok daha fazla olduğunu ve çok daha fazla zararın ortaya çıktığını göstermektedir.

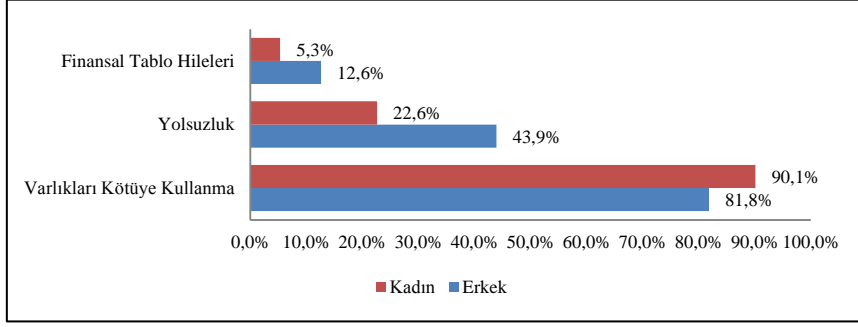
Grafik 5: Hile Olaylarında Oluşan Zararların Cinsiyet Bakımından İncelenmesi

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:58.

Hile eyleminde bulunan kişinin cinsiyet ile hile eyleminin türünün karşılaştırması aşağıdaki grafikte verilmiştir. Finansal tablo hilelerinde ve yolsuzlukta erkeklerin hile eylemine karışma yüzdesi kadınlara göre neredeyse iki katı gibi oranda olmaktadırken şaşırtıcı bir şekilde varlıkların kötüye kullanılması fiilinde kadınların hile eyleminde bulunmaları erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir.

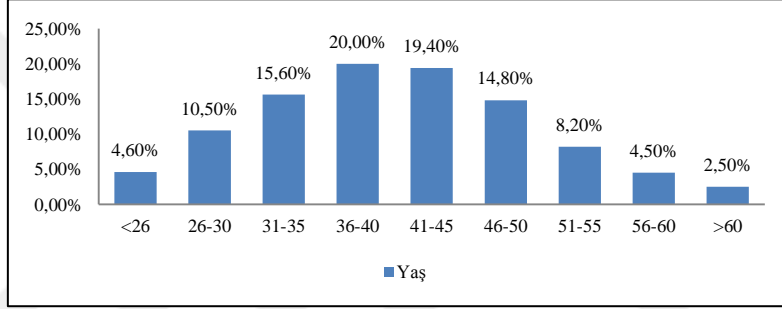
Grafik 6: Cinsiyete Göre Hile Türlerinin Karşılaştırılması

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:59.

2. Yaş: ACFE'nin yapmış olduğu çalışmada 31 ile 45 yaş aralığındaki kişilerin tüm hile eylemlerinin yaklaşık olarak %54'ünü yaptıkları görülmektedir. Gençlerin ve yaşlıların hile eylemlerine karışma oranlarının çok daha düşük olduğu görülmektedir.

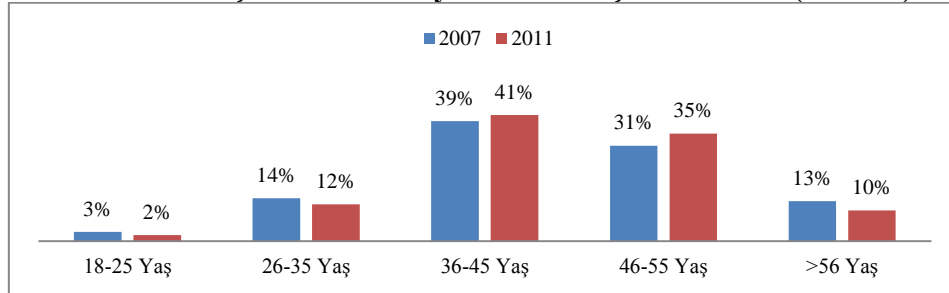
Grafik 7: Yaşa Göre Hile Eylemine Karışma Yüzdesi (ACFE)

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:60.

KPMG'nin yaptığı çalışmada ise 36 ile 55 yaş aralığında olanların hile eylemlerine karışma oranları %75 olarak görülmektedir. Bu araştırma sonuçlarına göre 36-45 yaş aralığındaki kişiler en çok hile eylemine karışan insanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kişiler, hile eylemlerinin 2007 yılındaki verilere göre %39'unu 2011 yılındaki verilere göre de %41'ini gerçekleştirmektedirler.

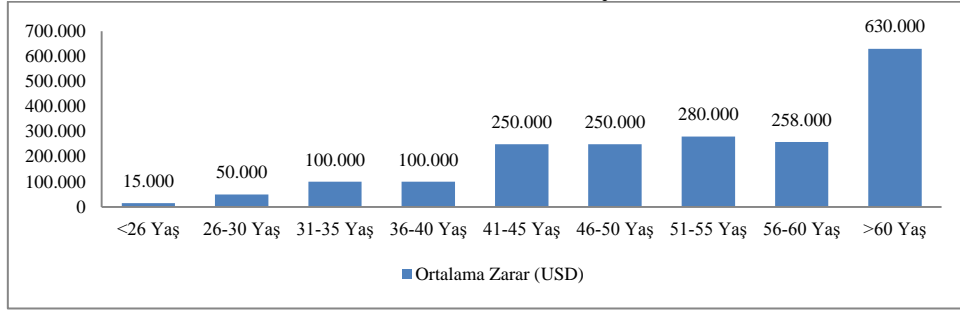
Grafik 8: Yaşa Göre Hile Eylemine Karışma Yüzdesi (KPMG)

Kaynak : KPMG International, s:3.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere çalışanlarda yaş ilerledikçe hileye karışma durumları azalmaktadır. Aşağıdaki tablo hilekârın yaşına göre ortaya çıkan zararı göstermektedir. Aşağıdaki tabloya göre yaş ilerledikçe hilekârın verdiği ekonomik zarar büyümektedir. Sonuç olarak, firma çalışanlarının yaşları ilerledikçe hile yapma olasılıklarının düştüğü ancak hile yapmaları durumunda çok ciddi ekonomik zarara yol açan hileleri gerçekleştikleri ortaya çıkmaktadır.

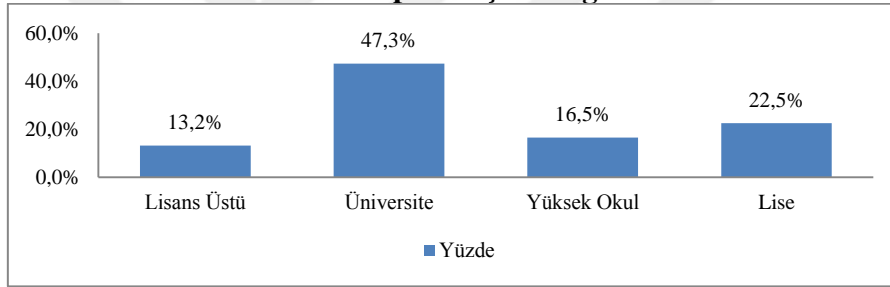
Grafik 9: Hilekârın Yaşına Göre Hile Olaylarında Oluşan Zararlar

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:60.

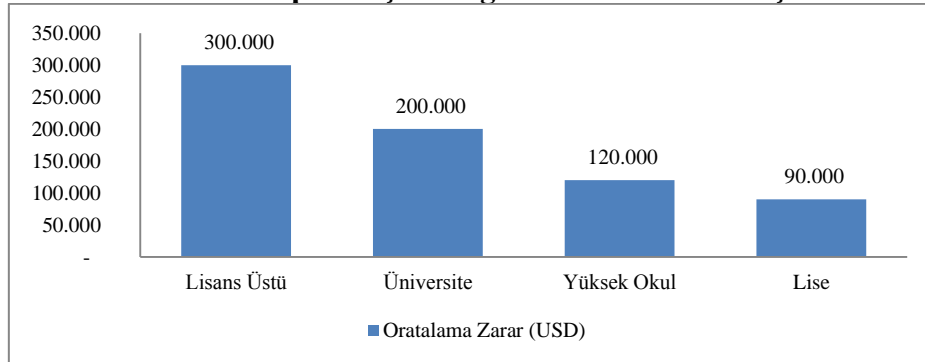
3. Eğitim: Yapılan araştırmalarda ortaya çıkan sonuçlara göre hile yapanların ağırlıklı üniversite mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Hatta gruplamayı üniversite ve üzeri eğitim alanlar ile lise ve altı eğitim alanlar olarak yaparsak üniversite ve üzeri eğitim alanların diğerlerine göre daha fazla hile eyleminde yer aldıkları görülmektedir. Verilen ekonomik zarar açısından verileri incelersek, eğitim düzeyi arttıkça hile eylemleri sonucu ortaya çıkan ekonomik zararlarında arttığı görülmektedir.

Grafik 10: Hile Yapan Kişinin Eğitim Durumu

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:61.

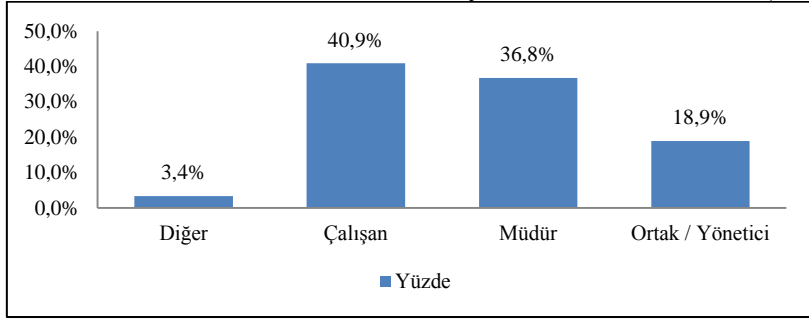
Grafik 11: Hile Yapan Kişinin Eğitim Durumu ve Oluşan Zarar

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:61.

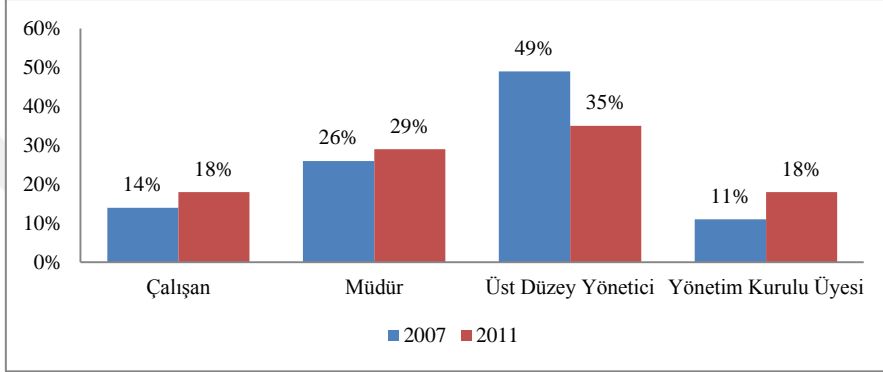
4. Görevleri (Pozisyonları): ACFE'nin yaptığı araştırma sonuçları ile KPMG'nin yaptığı araştırma sonuçları birbirinden çok farklıdır. ACFE'ye göre hile eylemine karışanların çoğunun yönetici düzeyinde olmayan çalışanlar olduğu anlaşılmaktadır. Çalışanlardan sonra en fazla hile eylemine müdürlerin onlardan sonra firma ortaklarının ve yöneticilerinin hile eylemi içine girdikleri görülmektedir. KPMG'nin yaptığı araştırmada ise bunun tersine bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Hile eylemlerine en çok üst düzey yöneticilerin karıştığı buna karşın çalışanların en az hile eylemine karıştığını göstermektedir.

Grafik 12: Kişilerin Görevleri ve Hileye Karışma Oranları (ACFE)

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:49.

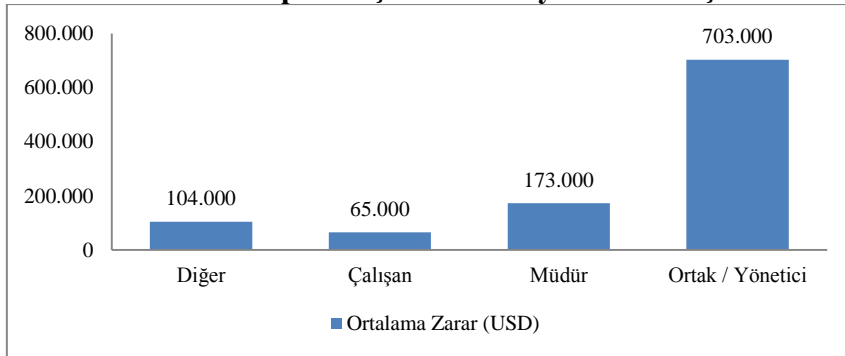
Grafik 13: Kişilerin Görevleri ve Hileye Karışma Oranları (KPMG)

Kaynak : KPMG International, s:4.

Hile eylemlerinde ortaya çıkan zararlara bakıldığında tam tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Çalışanlar çok fazla hile eylemi yapmalarına karşın meydana gelen zararların boyutu çok daha düşük olmaktadır. Buna karşın müdürlerin yaptığı hilelerde çok daha büyük zararlar oluşmaktadır. En çok zararı ise firmanın ortakları veya üst düzey yöneticileri vermektedir.

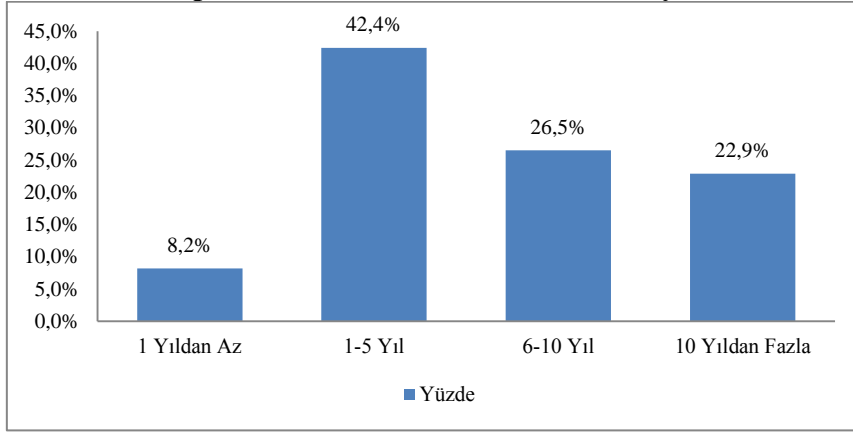
Grafik 14: Hile Yapan Kişilerin Pozisyonu ve Oluşan Zarar

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:49.

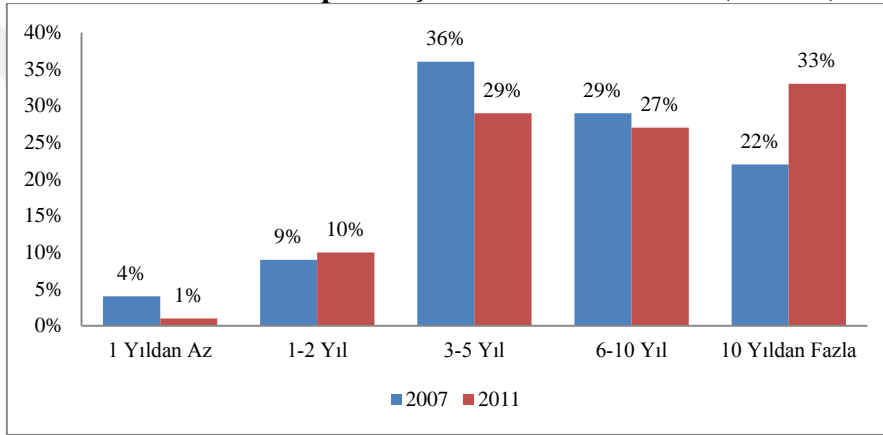
5. Görev Süresi: ACFE'nin yaptığı araştırmada hile eylemini yapanların işyerlerindeki çalışma süreleri kriterine bakıldığında hile eylemine en çok karışanların 1 ile 5 yıl arasında çalışmış olanlar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Çalışma süresi uzadıkça hile yapma oranı da azalmaktadır.

Grafik 15: Hile Yapan Kişilerin Görev Süresi ve Hileye Karışma Yüzdesi

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:54.

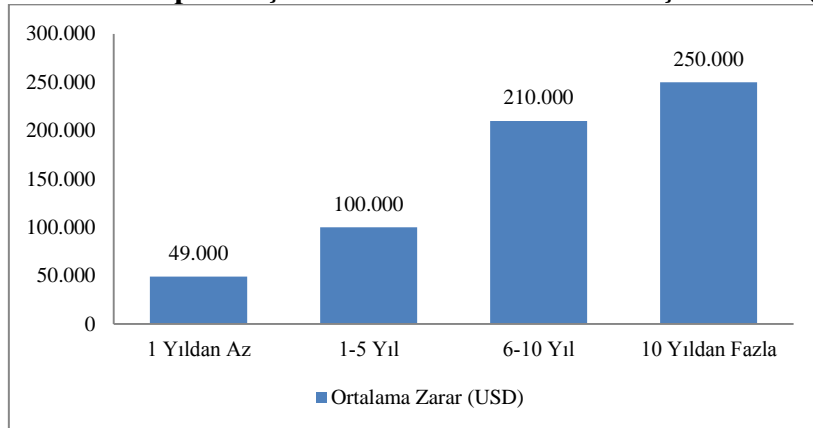
Grafik 16: Hile Yapan Kişilerin Görev Süreleri (KPMG)

Kaynak: KPMG International, s:6.

ACFE'nin çalışmasına benzer şekilde KPMG'nin yaptığı çalışmada da çalışma süreleri bakımından 3 ile 5 yıl arasında çalışma süresi olan kişilerin hile eylemlerine daha çok karıştıkları görülmektedir. Fakat 2011 yılındaki çalışmada ortaya çıkan sonuç biraz şaşırtıcıdır. 2007 yılındaki sonuçlara ve ACFE'nin çalışmasının tersine 10 yıldan fazla çalışan kişilerin en fazla hile eylemine karıştıkları ortaya çıkmaktadır.

Grafik 17: Hile Yapan Kişilerin Görev Süreleri ve Oluşan Zarar (ACFE)

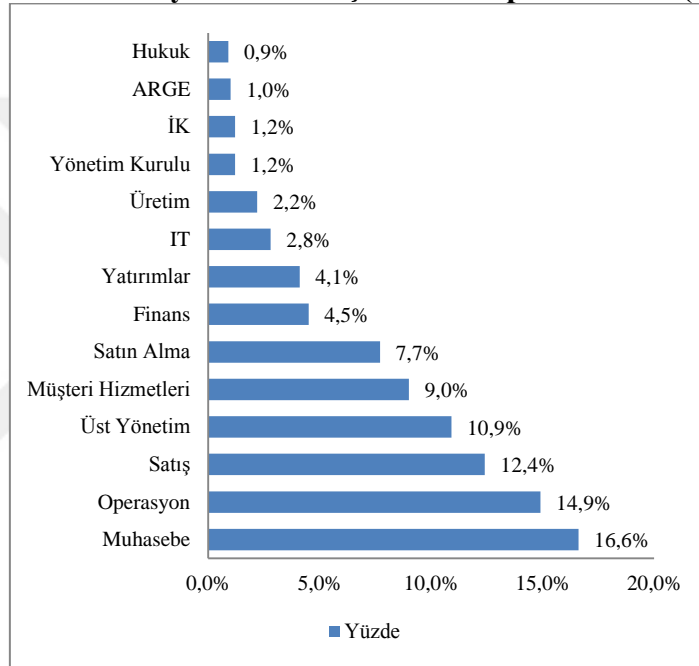
Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:54.

Ancak çalışma süresi uzadıkça hile eylemine karışma oranı düşse de yapılan hilenin ekonomik zararı açısından işletmelerde daha uzun süre çalışanların verdikleri ekonomik zararın çalışma süresi ile doğru orantılı olarak büyüdüğü görülmektedir. En az hileye karışan grup 10 yıldan fazla çalışan kişiler olmasına karşın bu grubun verdiği ortalama zarar en büyük zarar grubunu oluşturmaktadır. Bu durum bu kişilerin kolay kolay hile eylemine girmediklerin ancak hile eylemine girmeleri durumunda bilgi ve deneyimleri ile çok daha büyük zarar verici hile eylemlerini gerçekleştirdiklerini göstermektedir.

6. Departmanları: ACFE'nin yaptığı çalışmada hile eylemine en çok muhasebe departmanında çalışanların karıştığı görülmektedir. Bunu operasyon departmanı ve satış departmanı takip etmektedir.

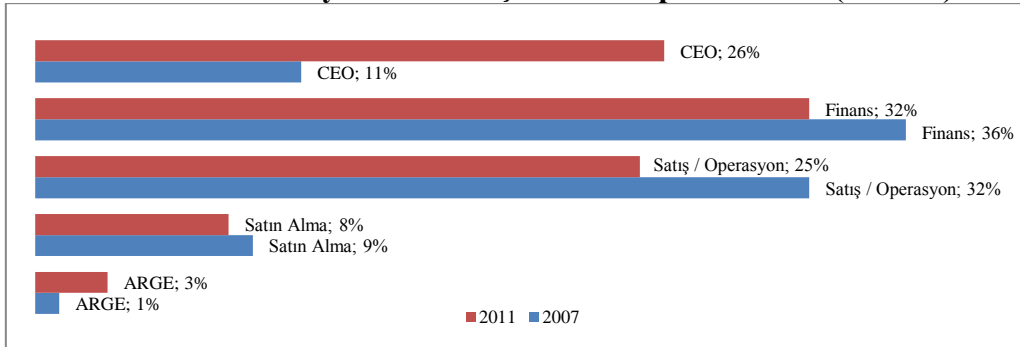
Grafik 18: Hile Eylemine Karışanların Departmanları (ACFE)

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:55.

ACFE'nin çalışmasına benzer şekilde KPMG'nin araştırmasında ortaya çıkan sonuçlara göre en fazla hile eyleminin finans ve satış departmanlarında meydana geldiği görülmektedir.

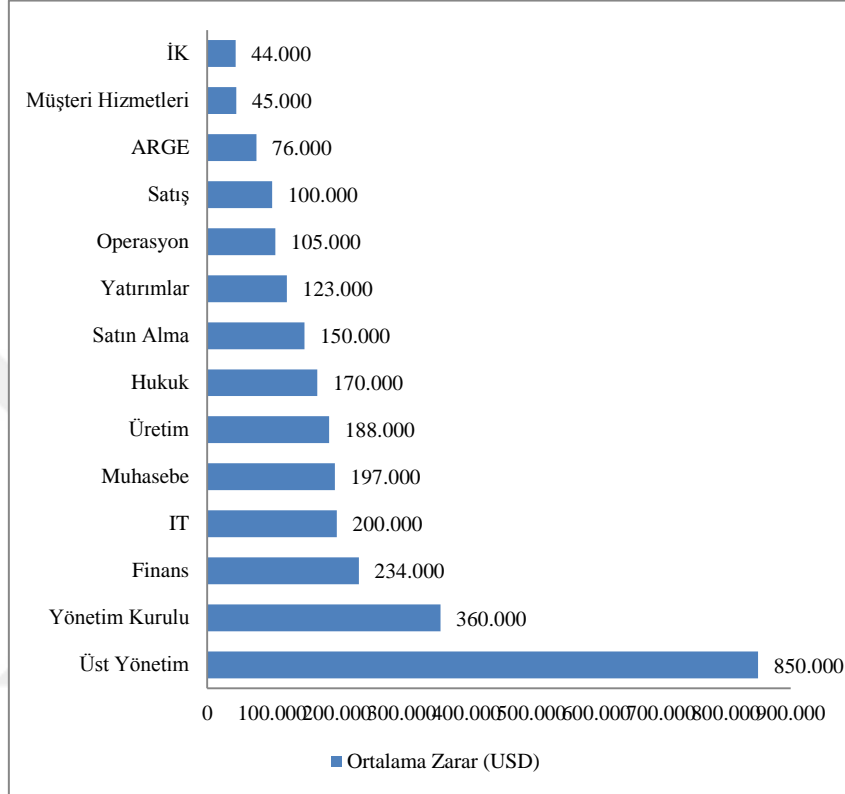
Grafik 19: Hile Eylemine Karışanların Departmanları (KPMG)

Kaynak: KPMG International, s:4.

Hile eylemlerinde ortaya çıkan zararlar departman bazlı olarak incelendiğinde aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere en fazla zararı veren departmanın üst yönetim ve yönetim kurulu olduğu görülmektedir. En fazla hile eylemine karışan muhasebe ve finans departmanlarının verdiği zararlar baktığımızda, muhasebenin 5. sırada finansın ise 3. sırada yer aldığı görülmektedir.

Grafik 20: Hile Olayında Oluşan Zararların Departmanlara Göre Tasnifi (ACFE)

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:55.

Yukarıdaki araştırma sonuçlarına göre hile eylemine karışan kişilerin özellikleriyle ilgili olarak aşağıdaki genellemeleri yapabiliriz;

- İşletmelerde çalışanların pozisyonları bakımından her aşamadaki çalışan hile yapabilmektedir.
- Yönetici pozisyonunda olmayan çalışanların, yönetici pozisyonundaki kişilere göre hile yapma sıklığı daha fazladır.
- İşletmelerde üst pozisyonlara doğru hile yapma oranı düşmekte fakat hilenin ekonomik boyutu büyümektedir.
- İşletmelerde çalışanların yaşı ilerledikçe hile yapma oranı düşmekte fakat hilenin ekonomik boyutu büyümektedir.
- Çalışanın daha iyi eğitilmiş olup olmaması hile yapma olasılığını pek değiştirmemekte fakat eğitim arttıkça hilenin ekonomik boyutu artmaktadır.
- İşletmede çalışma süresi 10 yılın altında olanların hile yapma olasılığı uzun süre çalışanlara göre daha fazladır.
- İşletmede çalışma süresi uzadıkça hile yapma oranı düşmekte ancak hilenin ekonomik boyutu artmaktadır.

- Çalışanlar tek başlarına hile yapmak yerine daha çok kişi ile bir araya gelerek hile eylemini yapmaktadır.

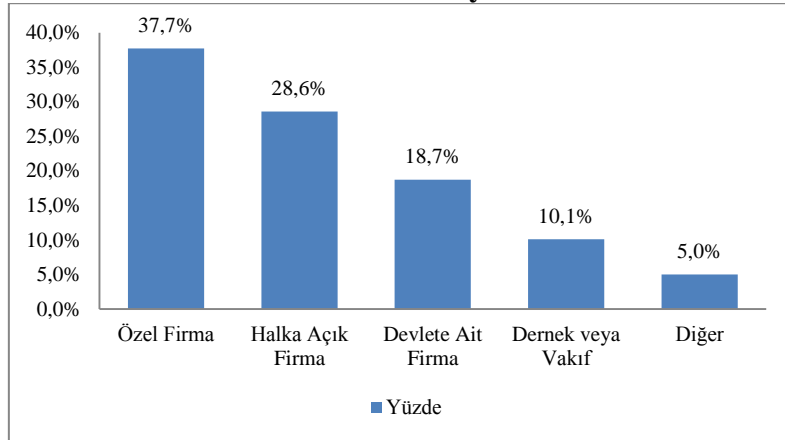
İşletmelerde hile eylemine karışan kişilerde gözlenen benzer özellikleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.⁴⁷ Bu özellikler bize hilekar profilini vermektedir.

- Erkek,
- Evli,
- İyi eğitilmiş,
- Zeki,
- Egoist,
- Meraklı,
- Risk alabilen,
- Kural tanımaz,
- Sıkı çalışan,
- Stresli,
- İyi yaşamayı ve bol para harcamayı seven,
- Parasal sıkıntı çeken,
- Kötü alışkanlıkları olabilen,
- Yönetici konumunda olan,
- Hırslı,
- Kişisel kazanç beklentisi olan,
- İşletmenin iş yaptığı dışardaki kişilerle yakın ilişkiler kurabilen.

1.4.2. Hile Yapılan Firmaların Özellikleri

1. Firma Türleri: ACFE'nin yaptığı araştırmada ortaya çıkan sonuca göre en çok hileye maruz kalan firmalar özel sektör firmalarıdır. Özel sektör firmalarının halka açık olmayanları daha fazla hileye maruz kalmaktadır. Halka açık firmaların hem iç kontrollerinin olması hem de bağımsız denetim alıyor olduklarını göz önüne alırsak buna rağmen en çok hileye maruz kalan firmalar arasında 2. sırada yer almaktadır.

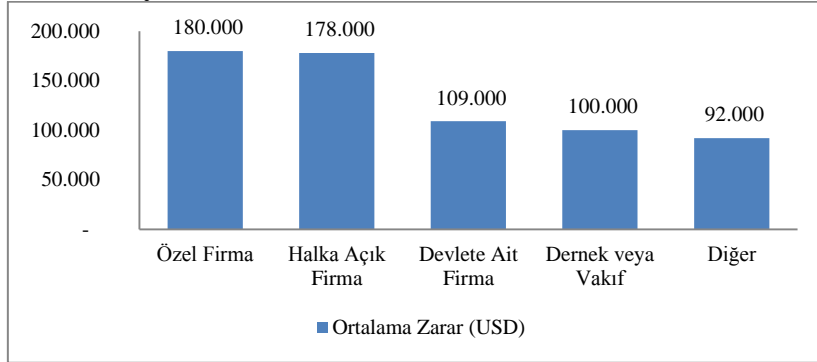
Grafik 21: Firma Türüne Göre Hileye Maruz Kalma Oranları

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:31.

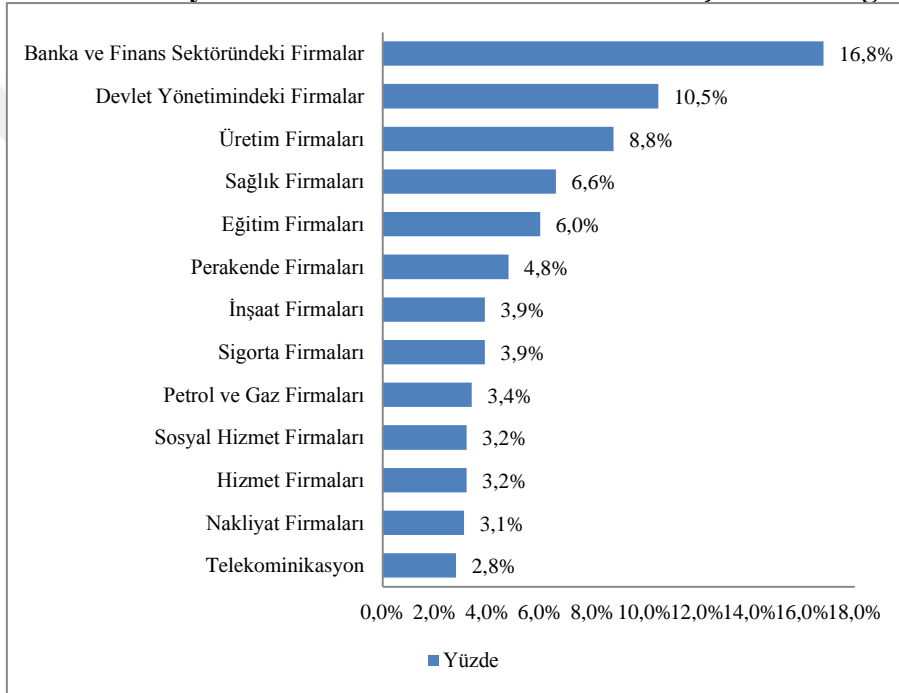
⁴⁷ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:94.

Grafik 22: Hileye Maruz Kalan Firmaların Türleri ve Oluşan Zararlar

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:31.

Grafik 23: Hileye Maruz Kalan Firmaların Sektör Açısından Dağılımı

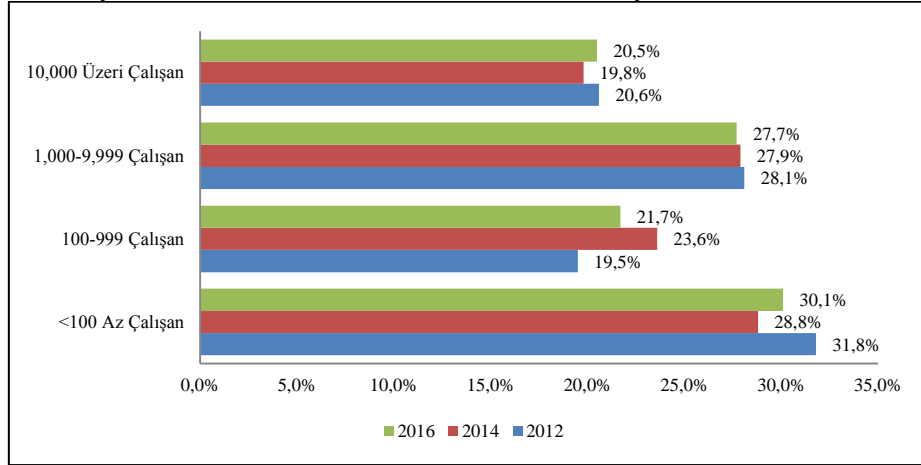

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:34.

Hileye maruz kalan firmaları sektörel bazda incelediğimizde en fazla hileye maruz kalan sektörün banka ve finans sektöründeki firmalar oldukları görülmektedir. Bunu devlet yönetimindeki firmalar ve sağlık sektörü takip etmektedir. Hileye maruz kalan firma türlerinde hile eyleminden kaynaklanan zararlar karşılaştırıldığında özel sektörde halka açık olmayan firmalar diğer firma türlerine göre en fazla hileye maruz kalan firmalar olduğu görülmektedir. Bu firmaları en çok hileye maruz kalmayla paralel olarak hile olaylarda en büyük zararı gören firmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu firmaların sektörlerine bakıldığında en çok hileye maruz kalan sektörün banka ve finans sektöründe bulunan firmalar olduğu görülmektedir.

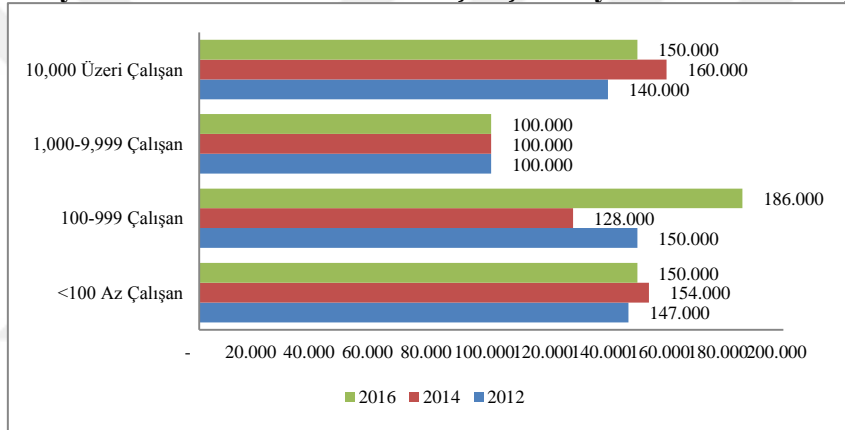
2. Çalışan Sayısı: Hile eylemine maruz kalan firmalar, çalışan sayıları açısından incelediğinde en fazla hileye maruz kalan firmaların 100 kişiden az çalışanı olan firmalar olduğu görülmektedir. Ancak son yıllarda hileye maruz kalma konusunda 1,000 kişi ile 10,000 kişi arasında çalışanı olan büyük firmaların da hileye çok fazla maruz kaldıkları görülmektedir.

Grafik 24: Hileye Maruz Kalan Firmaların Çalışan Sayılarına Göre Karşılaştırılması

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:32.

Grafik 25: Hileye Maruz Kalan Firmaların Çalışan Sayılarına Göre Karşılaştırılması

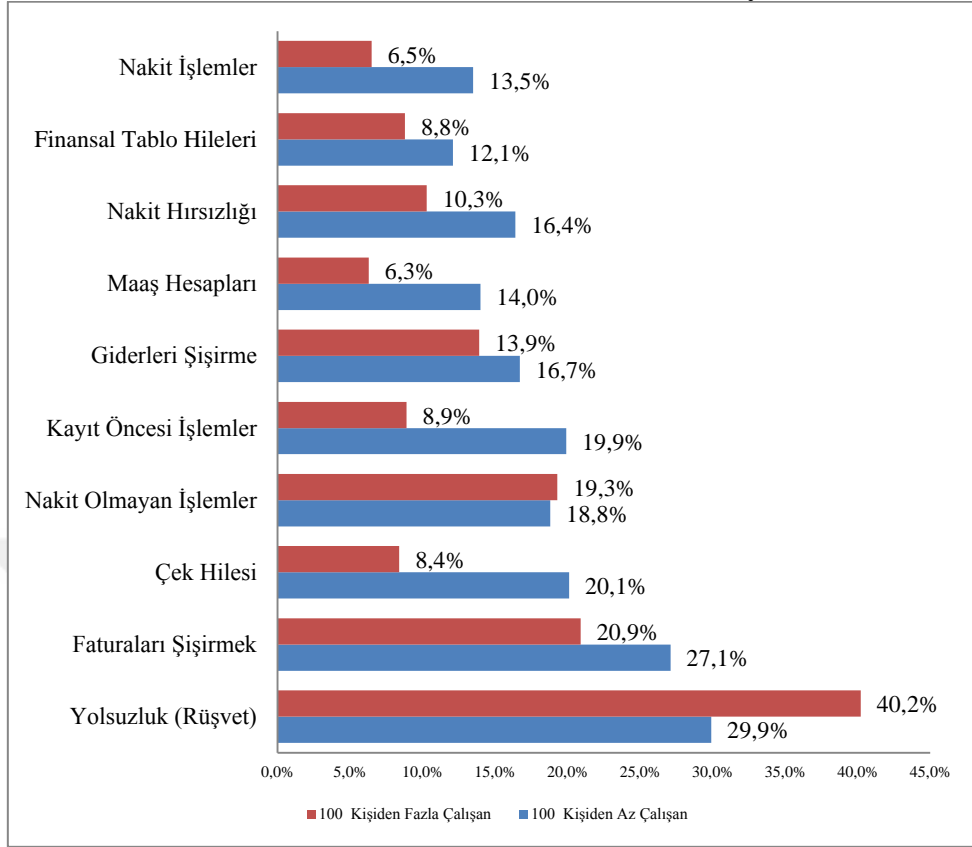

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:32.

Bu firmaların her bir hile eylemi neticesinde katlandıkları ortalama zararlara bakıldığında 100,000 USD ile 200,000 USD arasında her bir hile eyleminden dolayı kayba uğradıkları görülmektedir. Hileye maruz kalma neticesinde her bir olay neticesinde oluşan ortalama zarara bakıldığında bunun sürekli değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 2012 yılındaki verilere göre en fazla zarara uğrayan firma türü, 100 kişiden az çalışanı olan firmalar iken bu durum 2014 yılında 100 kişiden az çalışanı olan firmalar olmuş fakat 2016 yılında bu da değişmiş olup 100 - 999 arası çalışanı olan firmaların ortalama en fazla zarara uğrayan firmalar oldukları görülmektedir.

Hile eylemlerinde kullanılan yöntemler ile firmaların çalışan sayıları arasındaki ilişki incelenmek istenmiştir. Firmalar 100 kişiden fazla çalışanı olup olmamasına göre ikiye ayrılmıştır. Her iki firma türünde de en çok kullanılan hile yöntemi yolsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu faturaları şişirmek hilesi yöntemi takip etmektedir. Finansal tablo hileleri açısından bakıldığında firmada çalışan sayısı 100 kişiyi geçen firmalarda finansal tablo hilesi eylemi yüzde 50 artış göstermektedir. 100 kişiden az olan firmalarda finansal tablo hilesi %8,8 iken çalışanı 100 kişiyi geçen firmalarda finansal tablo hilesinin kullanılma durumu %12,1'i bulmaktadır.

Grafik 26: En Çok Kullanılan Hile Yöntemleri ile Çalışan Sayısının Karşılaştırılması

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:33.

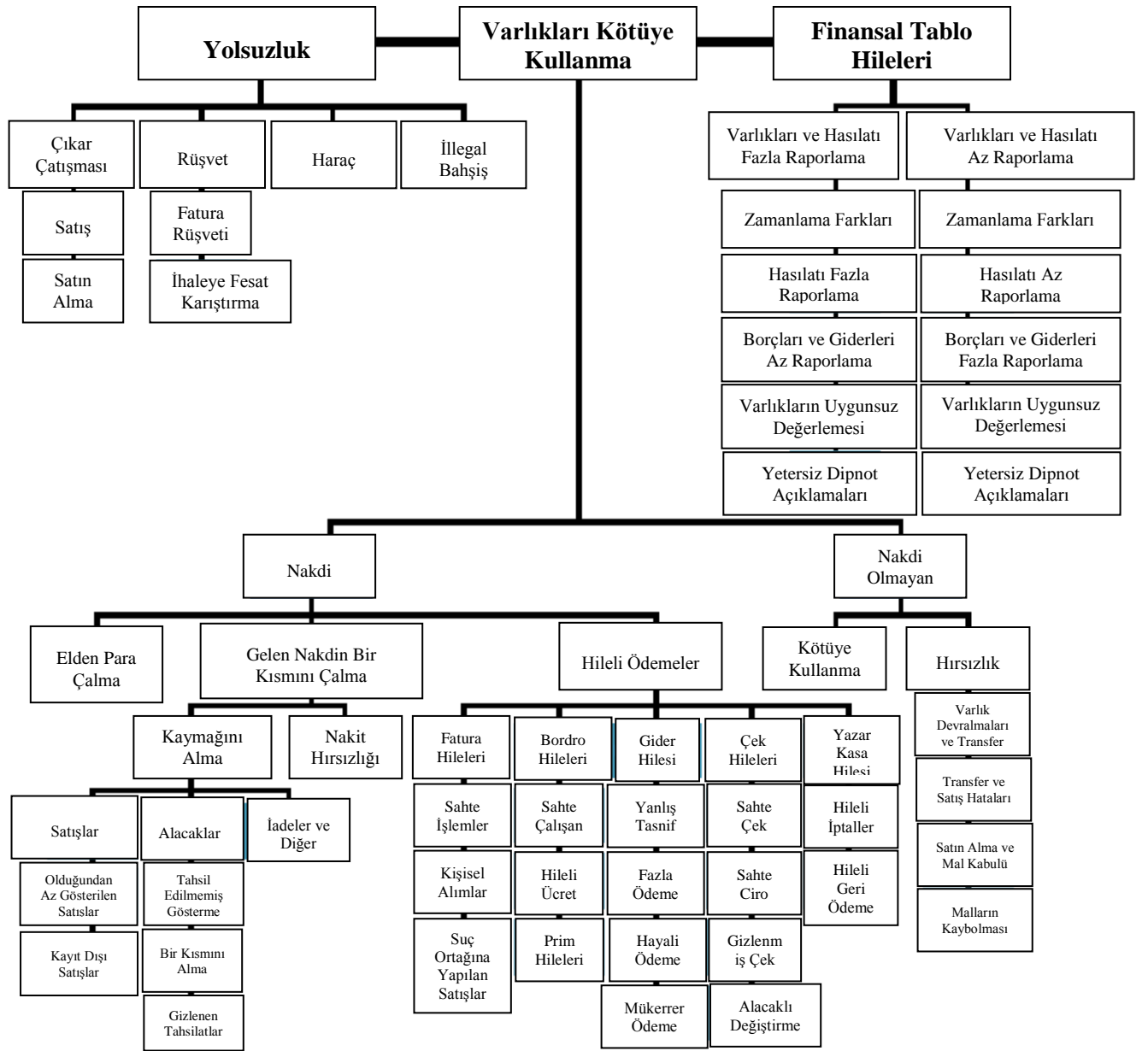
2.BÖLÜM

HİLELERİN SINIFLANDIRILMASI

2.1. Hile Ağacı

ACFE her iki yılda bir sadece finansal tablo hileleriyle ilgili değil çalışanlarla ilgili pek çok hile konusunda çalışma yapmaktadır ve bu çalışma rapor olarak yayınlanmaktadır. ACFE'nin çalışmalarında sertifikalı hile denetçileri tarafından yapılan hile vakaları ele alınmaktadır. Bunlar 6 kıtada yaklaşık 100 ülkede gerçekleşmiş olan vakalardır. Yayınlanan raporlarda hileler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır.

Şekil 4: ACFE Hile Ağacı

Kaynak: ACFE, Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study, s:11.

Hileler 3 ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; 1) Yolsuzluk, 2) Varlıkların kötüye kullanımı, 3) Finansal tablo hileleri şeklindedir. Aşağıda ACFE'nin hile ağacı olarak adlandırdığı ve hileleri sınıflandırdığı tablo bulunmaktadır.

SPK'nın bağımsız denetim standartları hakkındaki tebliğinde, hile ve usulsüzlükler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar varlıkların kötüye kullanılması ve hileli finansal raporlama şeklindedir. Bu iki kavram aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:⁴⁸

1. Hileli finansal raporlama, kasıtlı olarak, finansal tablolarda olması gereken tutarların veya açıklamaların yer almaması veya yanlış beyan edilmesi suretiyle finansal tablo kullanıcılarının yanıltılmasıdır.
2. Varlıkların kötüye kullanılması, bir işletmenin varlıklarının çalınması eylemini içerir ve genellikle şirketin çalışanları tarafından nispeten küçük ve önemsiz miktarlarda gerçekleştirilir. Ancak, kötüye kullanma işletme yönetimi tarafından da gerçekleştirilebilir, bu takdirde bu işlemlerin ortaya çıkarılması iyi gizlenebilecek olması nedeniyle çok daha güçtür. Varlıkların kötüye kullanılmasında, genellikle, varlıkların kaybolması veya izin alınmaksızın rehin verilmesini gizlemek için yanlış veya yanıltıcı kayıtlar yapılması ve gerçeğe aykırı belge düzenlenmesi söz konusu olur.

2.2. Hilenin Niteliği

Hileler literatürde çok çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Hileleri sınıflandırma yöntemlerinden biride hilelerin işletme ile olan ilişkisi yönünden ele alınmasıdır. Bu sınıflandırma, ikilemler üzerinden yapılmaktadır ve aşağıdaki gibi özetlenmektedir.⁴⁹

1. Firma için yapılan hileler veya firmaya karşı yapılan hileler,
2. İşletme içinden yapılan hileler veya işletme dışından yapılan hileler,
3. Yöneticiler tarafından veya çalışanlar tarafından yapılan hileler.

1. Firma İçin Yapılan Hileler veya Firmaya Karşı Yapılan Hileler

Firmalarda işlenen hile fiilini iki kategoriye ayırabiliriz; 1) firmaya karşı yapılan hileler, 2) firmanın çıkarına yapılan hileler. İlkinde firma kurbandır, ikincisinde ise firma adına hareket eden ve hile yapan kişilerin yaptıkları eylemler firmanın çıkarı için yapılmaktadır. Bu kavramsal çerçeve hilenin kimin çıkarına olduğunun ayırımından hareket etmektedir. Yapılan hilenin kişinin kendi çıkarına mı yoksa firmanın çıkarına mı olduğunun ayırt edilmesi gerekmektedir.⁵⁰

Halka açık işletmelerde, işletme yararına görünen hilelerin yapılması daha sık görülmektedir. Halka açık işletmeler, çeşitli hile yöntemleriyle finansal durumlarını olduğundan iyi göstererek, işletmenin piyasa değeri arttırabilmektedir. Böylece, hem

⁴⁸ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, 6. Kısım, 1. Bölüm, Madde 4.

⁴⁹ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:55.

⁵⁰ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:55.

işletmenin piyasa değeri haksız bir şekilde arttırılmakta hem de işletmenin itibarı arttırılarak işletme için daha fazla kaynak ve daha ucuz kaynak sağlanabilmektedir.⁵¹

Örneğin, firmanın finansal performansını arttırmaya yönelik; fiyat tespiti, vergi kaçırma, çevre kanunlarına aykırı uygulamalarda bulunma, yanıltıcı reklam kampanyaları düzenleme gibi uygulamaları firmanın lehine düzenleyerek firmanın karlılığını arttırmak amaçlanmaktadır. Yapılan hile sonucunda, yöneticiler firmanın artan karından kendilerine düşen primlerin de artmasıyla bu işten dolayı olarak kendileri de fayda sağlamış olmaktadır. Ancak yapılan uygulamalar, öncelikle firmanın karını arttırmayı amaçladığı için **firmanın lehine yapılan bir hile** olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık örneğin; sadece kendi çıkarı için, var olmayan bir alıcıyı sanki varmış gibi düzmece bir mal alışı gösterip ödemeyi kendi zimmetine geçiren kişinin yaptığı eylem **firmaya karşı yapılmış bir hile** olarak değerlendirilmektedir.⁵²

İşletmelerde hileli işlemlerle karı az göstererek, daha az vergi ödemeye yönelik düzenleme yapma düşünceleri işletmeler büyüdükçe etkisini yitirmektedir. Bu tür hileli düzenlemeler çoğunlukla orta ve küçük ölçekli işletmelerde görülmektedir. İşletmeler ölçek olarak büyüdükçe kendilerini daha iyi gösterme fikri gelişmektedir. Böylece işletme ile ilgili üçüncü kişileri yanıltma ve onlardan yararlanma yoluna gidilmektedir. Özetle, işletmenin durumunu kötü gösterme amacı küçük ve orta ölçekli işletmelerde kendini gösterirken işletmenin mali yapısını daha iyi gösterme amacı ise büyük ölçekli ve özellikle de halka açık işletmelerde ortaya çıkmaktadır.⁵³

İşletmelerin yararına yapılan hileler neticesinde finansal tabloların iyi gösterilmesinde amaçlananları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.⁵⁴

- İşletmenin gereksinim duyduğu krediyi daha fazla ve düşük maliyetle alabilmek,
- Çok ortaklı şirketlerde ortakların beklentilerini karşılayabilmek için fazla kar payı dağıtabilmek,
- İşletmenin imajını kamuoyunda daha da güçlendirebilmek,
- Borsada işlem gören hisse senedi ise hisse senedinin fiyatını arttırabilmek,
- Borsaya yeni girecek bir işletme ise ilk satış fiyatının yüksekte oluşmasını sağlamak,
- Potansiyel ortakların işletmeye katılmasını cazip hale getirebilmek.

Buna karşın işletmelerin finansal tablolarının olduğundan kötü olarak sunulması için yapılan hilelerin nedenlerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.⁵⁵

- İşletmeden ayrılan ortaklarla veya varisçileriyle avantajlı anlaşmalar yapabilmek,
- İşletmenin ortaklarına az kar payı dağıtmak veya hiç dağıtmamak,
- İşletmenin borsada işlem görmesi durumunda fiyatları düşürüp hisseleri ucuz yoldan geri toplamak veya spekülasyon karları elde etmek.

⁵¹ Hasan Hüseyin Bayraklı, Mehmet Erkan ve Cemal Elitaş, **Muhasebe ve Vergi Denetiminde Muhasebe Hata ve Hileleri**, Ekin Yayınevi, Mart 2012, s:61.

⁵² Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:55.

⁵³ Nejat Bozkurt, “Mali Tablolarda İşletme Yönetimi Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri”, **Muhasebe Finansman Dergisi**, Nisan 2000, sayı 12, s:15-22.

⁵⁴ Halil Söyler, “İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Hileler”, https://www.alomaliye.com/halil_soyler_isletmelerde_yap_hileler_3.htm, (31 Mart 2014).

⁵⁵ Hasan Hüseyin Bayraklı, Mehmet Erkan ve Cemal Elitaş, s:62-63.

- Ödenmesi gereken vergiyi mümkün olduğunca az ödemek.

2. İşletme İçinden Yapılan Hileler veya İşletme Dışından Yapılan Hileler

Hile eyleminin firmadaki çalışanlar tarafından mı yapıldığı yoksa dışarıdan birileri tarafından mı yapıldığı açısından ele alınması şeklindedir. Bu durumda yapılan hileyi; çalışanlar tarafından yapılmışsa işletme içinden yapılan hile, dışarıdan birileri tarafından yapılmışsa işletme dışından yapılan hile olarak ikiye ayırabiliriz.⁵⁶

Firmaya mal satan müşteriler, sattıkları malın kendisinde veya teslimatında kendi çıkarlarına bazı hilelere başvurabilmektedir. Satıcıların buradaki amaçları kendi çıkarlarını maksimum yapmaktır. Örneğin satıcı anlaştığı malın kalitede mal teslim etmeyip daha düşük kalitedeki bir malı vererek ucuza mal etmeye çalışmakta ve karını arttırmayı hedeflemektedir. Bu tür durumlar, işletmeye karşı yapılan hile şeklinde kendisini göstermekte ve burada kazançlı çıkan taraf ne firma ne firma çalışanı olup dışardaki satıcı firma olduğundan dışarıdan yapılan hile olarak kabul edilmektedir.

Firma içerisinden yapılan hileler de ise işletme çalışanlarının işletmelerine ait varlıkları çalması ya da kendi yararına yönelik olarak haksız biçimde kullanılmasını ifade eder.⁵⁷ İşletmenin çalışanları kendi çıkarları için işletmeye yaptıkları alımlarda işletmenin değil de kendi çıkarlarını maksimum yapmayı hedefleyebilirler. Örneğin işletmenin deposunda çalışan birisinin işletmeye ait malları işletmeye teslim edilmiş gibi göstermesi ama malı kendi çıkarına kullanması durumu şeklindedir. Bu tür durumlar işletmenin aleyhine olurken çalışanın kişisel olarak lehine olan durumlardır. Bu tür durumlar, içeriden yapılan hilelere örnek teşkil etmektedir.

3. Yöneticiler Tarafından veya Çalışanlar Tarafından Yapılan Hileler

Kurumsal ya da organizasyonel hile sadece yüksek derecedeki yöneticiler ile sınırlı değildir. Firmalarda hile yapan kişinin üst düzey yönetici olması gerekmemektedir, alt ve orta kademedeki çalışanlar da hile eylemi içinde yer alabilirler. Her kademedeki yapılan hilede farklı iş ortamının beraberinde getirdiği baskı/teşvik, fırsatlar ve haklı gösterme unsurları da farklılık göstermektedir. Fakat şu gerçek her zaman doğrudur; hile, organizasyondaki her kademedeki bulunmaktadır.⁵⁸

Burada önemli olan iç kontrol mekanizmalarının kişilerin kim olduğuna bakılmaksızın uygulanmasıdır. Üst düzey yönetici olan kişiler iç kontrolleri daha kolay aşabilmekteyken alt kademedeki çalışanlar bu kontrolleri daha zor aşabilmektedir. Alt kademedeki çalışanlar tarafından yapılan hileler daha bireysel ve daha düşük maliyetli hileler olmakta iken üst kademedeki yöneticiler tarafından yapılan hileler daha karmaşık daha çok kişinin katılımıyla gerçekleşen ve daha yüksek maliyetli hileler olarak kendisini göstermektedir.

Yönetim kadrolarının etkin rol aldığı ve işletmeyi zarara uğraticı hilelerdir. Yönetim erkiyle işletme belgelerinde değişiklik yapılmasını sağlayarak menfaat elde etmeye yöneliktir. Satın almada karar verici yöneticilerin sıkça yöneldiğini görülen hile de, tedarikçinin malı

⁵⁶ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:55.

⁵⁷ Banu Tarhan Mengi, *Hileli Finansal Raporlama*, s:6.

⁵⁸ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:56.

kalite ve miktar uygunluğu olmasa da tercih edilir ve bu tercih sonucu satın alma yöneticisi şahsi menfaat elde edebilir. Öte yandan pazarlama yöneticilerinin de kendilerine tanınan iskonto limitlerini istismar ederek yapabildiği hileler olabilmektedir. Bu hile türünde pazarlama yöneticisi, müşterisine bir kısmı kendisine aktarılması gayesi ile mal alımında müşterisine fazla iskontoda bulunabilir. Yurt dışı pazarlama etkinliklerinde daha sık görülen bu hile sık yapılan ancak ortaya çıkması çok zor olan bir hiledir. Çünkü pazarlama yöneticisi ile müşterinin müştereken gerçekleştirdiği ve ortak menfaatin olduğu bir hile türüdür.⁵⁹

2.3. Hile Çeşitleri

Yapılan hileleri işletme odaklı olarak ele alırsak aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 5 ana başlık altında sınıflandırılabiliriz. Genel olarak işletmelere karşı yapılabilecek hile türlerini ihtiva ettiği için yaygın kullanılan bir sınıflandırmadır.

Tablo 1: Hile Türleri

Hile Türleri	Hileyi Yapan	Kurban	Açıklama
Çalışan Hileleri	İşletme çalışanları	İşveren	Çalışanlar hırsızlık yapmaktadır. En çok görülen hile türüdür.
Müşteri Hileleri	Müşteriler	Satış yapan işletmeler	Müşteriler ya az öderler ya da hiç ödemazler.
Satıcı Hileleri	Satıcılar	Alım yapan işletmeler	Satıcı fiyatı şişirir veya kaliteyi düşürür.
Yatırım Hileleri	Bireyler	Yatırımcılar	Yatırımcıların değersiz işlere para yatırılması şeklindedir.
Yönetici Hileleri	İşletmenin yöneticileri	Hissedarlar, borç verenler ve diğer finansal tablo ilgilileri	Yöneticiler finansal tabloları olduğundan daha iyi göstermek için manipüle ederler.

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:11.

2.3.1. Çalışan Hileleri

Zimmet yoluyla, kendi çıkarı için hırsızlık yapmak ya da mesleki hilelere başvurarak çıkar elde etmek olarak da adlandırılmaktadır. Çalışan hileleri genel olarak bir çalışanın işletme varlıklarına el koyması veya kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak işvereni dolandırmasıdır.⁶⁰ Çalışan hileleri en sık rastlanan hilelerdir. Bu tür hilelerde hileyi yapan işletmenin çalışanıdır ve kurban işletmenin kendisidir.

İşletmelerde çalışanlardan kimlerin hile yapabileceği ile ilgili bir takım çalışmalar ve araştırmalar yapılmaktadır. Bunlardan çıkan sonuçlar aşağıda özetlenmiştir.⁶¹

- Bazı çalışanlar her zaman dürüştür,
- Bazı çalışanlar (yukarıdaki gruptan daha az) her zaman dürüst değildir,
- Birçok çalışan bazen dürüştür,
- Bazı çalışanlar çoğu zaman dürüştür.

⁵⁹ Özeroğlu, s:186

⁶⁰ Erkan ve Arıcı, s:32.

⁶¹ Halil Söyler, "İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileler", http://www.alomaliye.com/halil_soyler_isletmelerde_yap_hileler_2.htm, (06 Mart 2014).

Yukarıdaki sınıflandırmadan elde edilebilecek istatistiki bilgiler göre ise de:⁶²

- Çalışanların %5'i koşullar ne olursa olsun hile yapmaya kararlı durumdadırlar,
- Çalışanların %10'u koşullar ne olursa olsun hile yapma eğilimi içinde değildir,
- Çalışanların %85'i uygun ortam koşullarında hile yapma eğilimine girebilmektedir.
- Yukarıdaki açıklamalara göre dikkate alınması gereken çalışanlar % 85'lik gruba giren kişilerdir. Dolayısıyla hileye karşı alınan önlemlerde bu % 85'lik grup dikkate alınacaktır.

Çalışan hileleri, doğrudan veya dolaylı olarak ikiye ayrılabilir.⁶³

- 1) **Doğrudan yapılan hilelerde**, çalışan, işletmeden nakit para, stok, demirbaş ve buna benzer varlıkları çalmaktadır. Bu işlemi bir hayalet işletme oluşturarak yapabilmektedir. Örneğin hayali işletmesi aracılığı ile mal vermeden, vermiş gibi göstermekte, bunun ödemesini almaktadır. Doğrudan yapılan hilelerde bir üçüncü taraf bulunmamaktadır. Çalınan varlık doğrudan çalışanın cebine gitmektedir.
- 2) **Dolaylı hilelerde** ise arada bir üçüncü taraf bulunmaktadır. Çalışanın, işletmesi aracılığı ile ilgili satıcılara veya müşterilere bir yarar sağlamak ve onlardan rüşvet almaktadır. Bu yolla, satıcılardan yüksek fiyatla mal alınmakta, mallar eksik teslim edilmekte veya hiç alınmamakta, düşük kaliteli mal alımı yapılabilmektedir. Müşterilere düşük fiyatla mal satılmakta veya fazla mal teslimatı yapılmaktadır. Çalışan dolaylı hilelerde yararı üçüncü kişilerden sağlamaktadır. Ancak sağlanan bu yarar daha sonra bir şekilde işletmeye ödetilmektedir.

Çalışan hilelerinde hile, şirkete karşı işlenmekte ve hilenin kurbanı çalışanın şirkettir. Çalışan hileleri; yöneticiler, müdürler veya çalışanların işletmelerini yanlış yönlendirmesinin sonucudur. Yapılan çalışmalarda çalışan hilelerinin aşağıdaki özellikleri bir arada içerdiği belirlenmiştir.⁶⁴

- Gizlilik,
- Çalışanın güveni suiistimal etmesi,
- Çalışana doğrudan ya da dolaylı olarak finansal fayda sağlayacak bir amacın olması,
- Şirket varlıklarının ve gelirlerinin kişisel çıkarlar için kullanılması.

İşletmelerde çalışanlar çeşitli sebeplerden dolayı hileye başvurumaktadırlar. Hile eyleminde bulunan kişilerle yapılan araştırmalara göre hile belirtileri veya kırmızı bayrakların genel listesi aşağıda yer almaktadır.⁶⁵

Hile yapan kişilerde gözlenen ortak kişisel özellikler:

- Olağan olmayan biçimde kişisel borçlar,
- Kişisel mali zararlar,
- Normalin ötesinde yaşam biçimi,
- Abartılı spekülatif yatırımlar,

⁶² Söyler, *İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileler*

⁶³ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:64.

⁶⁴ Albrecht ve Diğerleri, s:10.

⁶⁵ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:109.

- Aşırı kumar tutkusu,
- Alkol sorunları,
- Uyuşturucu sorunları,
- Aile içinde oluşan sorunlar,
- Düşük ücret alma duygusu veya inancı,
- İş tatminsizliği veya hayal kırıklığı,
- İş performansının tanımlanmasında yetersizlik düşüncesi,
- İş bırakma konusunda sürekli yapılan tehditler,
- Kişisel kazanç konusunda yoğun arzular,
- Tedarikçiler ile yakın işbirliği,
- Müşteriler ile yakın işbirliği,
- Zayıf kredi skoru,
- Sürekli olarak zayıf performans,
- Kişisel istikrarda zayıf olunması ve sürekli iş değiştirmesi,
- Sistemi delme konusunda meydan okuma,
- Güvenilir olmayan iletişim ve raporlar,
- Olumsuz suç sicili,
- Mahkemelerde sanık durumunda olma,
- Uzun süre izin kullanmıyor olma.

Hile yapılan işletmelerde görülen ortak organizasyon ortamı özellikleri:

- Yeteneksiz çalışanlardan oluşan işletme bölümleri,
- Net yetki ve sorumlulukların belirlenmediği bölümlerin var olması,
- Yeterli uygulama prosedürleri olmayan bölümler,
- Yetersiz belgeleme ve kayıt ortamı,
- İç denetçiler tarafından yeterli biçimde incelenmeyen bölümler,
- Yetersiz gözlemler,
- Yetersiz görevlerin ayrılığı uygulamaları,
- Zayıf fiziki koruma,
- Açık ve standart olmayan personel politikaları,
- Başarısız disiplin politikaları ve uygulamaları,
- Kişisel yatırım ve gelirlerde şeffaflığın olmaması,
- Ayrıntılara gereken önemin verilmemesi,
- Kriz ortamında yönetim,
- Bütçe uygulamasının olmaması,
- Bütçe ve fiili durumun yeterince analiz edilmemesi,
- Kilit çalışanlara aşırı güven duyulması,
- Gerçekçi olmayan üretim beklentileri,
- Benzer görevlere eşit ücret politikasının olmaması,
- Yetersiz kadrolaşma,
- Hilekâra gereken cezanın verilmemesi,
- Çalışanların çeşitli konularda bilgilendirilmemesi,
- Çıkar çatışmalarını önleyecek düzenlemelerin yapılmaması,
- Çalışanın işe alınmadan önce gerekli biçimde araştırılmaması.

2.3.2. Satıcı Hileleri

İşletmeye mal veya hizmet satan satıcıların, yaptıkları hilelerdir.⁶⁶ Satıcı hileleri iki şekilde meydana gelmektedir;⁶⁷ 1) Satıcıların tek başına yaptıkları hileler, 2) Satıcının alıcı işletmedeki çalışan ile anlaşarak yaptığı hileler. Satıcı hileleri tüm dünyada özellikle kamu kurumlarına yönelik olarak sıkça yapılmaktadır. Satıcı hileleri aşağıdaki şekillerde yapılmaktadır;⁶⁸

- İşletmeye satılan malın yüksek fiyattan fiyatlanması,
- İkinci kalite malların birinci kalite gibi satılması,
- Ödemesi yapılan malların işletmeye eksik teslimi,
- Ödemesi yapılan malların işletmeye hiç tesliminin yapılmaması şeklinde olmaktadır.

2.3.3. Müşteri Hileleri

Müşterilerin mal veya hizmet satın aldıkları işletmelere karşı yaptıkları hilelerdir. Müşterinin tek başına veya işletme içinden bir çalışan ile anlaşarak yaptıkları hilelerdir. Örneğin, düşük fiyatla mal veya hizmet satın alınması, ödemenin yapılmadan malın teslim alınması, ödeme yapılmadığı halde yapılmış gösterilmesi gibi hilelerdir.⁶⁹ Müşteri hileleri aşağıdaki şekillerde yapılmaktadır;

- İşletmeden satın alınan malların daha düşük fiyattan fiyatlanması,
- Birinci kalite malların ikinci kalite gibi satılması,
- Malların işletmeden ödenmeden teslim alınması,
- Malların alınması sonrasında ödemenin noksan yapılması ama tamamı ödenmiş gibi gösterilmesi.

2.3.4. Yatırım Hileleri

Değersiz veya hiç yapılmayan yatırımların olaydan şüphe duymayan yatırımcılara satılmasıdır.⁷⁰ Yatırım hilesinde, hileli olan değersiz yatırımlar karşı tarafın şüphe duymayacağı şekilde değerliymiş gibi satılmaktadır. Charles Ponzi, yatırım hilelerinin en meşhur olanı olarak kabul edilir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki Amerika'da her üç kişiden biri hayatı süresince bu tür bir hileye yakalanmaktadır.⁷¹ Aşağıda yatırım hilelerden Charles Ponzi ve menkul kıymet hilesi özet olarak verilmiştir.

Charles Ponzi Hilesi: Charles Ponzi hilenin baş aktörüdür, yapmış olduğu hile bir yatırım hilesidir ve literatüre kendi soyadı olan Ponzi hilesi olarak geçmiştir. Ponzi, yatırımcılara çok iyi yatırımlar yapacağını ve yüksek faizler elde edeceklerinin sözünü vermiştir. Bu şekilde insanlardan para toplamaya başlamıştır. Ponzi topladığı paralar ile yatırım yapacağını söylemiş olmasına rağmen insanlara söylediği yatırımların hiçbirini yapmamıştır. Başlangıçta insanların güvenini kazanabilmek için topladığı paralardan, söz

⁶⁶ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:66.

⁶⁷ Albrecht ve Diğerleri, s:11

⁶⁸ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:46-47.

⁶⁹ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:66.

⁷⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:12

⁷¹ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:46

verdiği faizleri ödemeye başlamıştır. Böylece başlangıçta topladığı paraların bir kısmını insanlara faiz olarak geri dağıtmıştır. Para veren insanlar, söz verilen faizlerin ödendiğini gördüklerinde Ponzi'ye olan güvenleri artmış ve paralarını yatırmaya devam etmişlerdir. Böylece insanlar daha fazla para vermiş ve etrafındaki kişileri de bu yatırıma teşvik etmiştir. Belirli bir süre sonra Ponzi paralarını topladığı insanlara ne faiz ödemesi nede anapara ödemesi yapmıştır. İnsanlar verdikleri paraları geri alamamışlardır. Sonuç olarak, Ponzi bu şekilde yatırımcıları 20 milyon USD dolandırmayı başarmıştır.⁷²

Menkul Kıymet Hilesi: Menkul kıymet piyasasını etkilemek ve gerçeklerin veya yatırımcı için önemli olabilecek bilgilerin gizlenmesi suretiyle gerçekleştirilebilir. Yatırımcılara yeni kurulmakta olan işletmelerin hisse senetlerine yatırım yaparak çok yüksek getiriler elde edebilecekleri vaadinde bulunulur. Ancak bu işlemi gerçekleştiren kişi kendi komisyonunu aldıktan sonra, ortada yatırımcının parasını yatırdığı sahte hisse senetleri dışında hiçbir şey kalmamaktadır. Hisse senedi ile gerçekleştirilen bu tür hileler, hisse senedi fiyatlarının şişirilip düşürülmesi yoluyla da yapılmaktadır. Bu hilede, önceden bilgi sahibi olan bir grup yatırımcı bir işletmenin hisse senedine yatırım yapar, gerçekleştirdikleri yatırımın ardından da işletmeye ait hisse senetlerini diğer yatırımcılara önermeye başlarlar. Ortaya çıkan durum ise ilgili işletmenin hisse senedi fiyatlarının ani biçimde artışı, sonrasında hızlı biçimde düşüşüdür. Hileyi organize eden ve ilk yatırımı yapan kişiler hisse senedi fiyatlarının en yüksek olduğu anda hisse senetlerini satarak büyük karlar elde etmekte ve sistemden çıkmaktadır, gerçekleşen satışlar ile birlikte hisse senedi fiyatları hızla düştüğünden diğer yatırımcılar mağdur olmaktadır.⁷³

Yatırım hilelerine ilişkin çok sayıda kırmızı bayrak bulunmaktadır. Herhangi bir şekilde yatırım yapmak isteyen kişilerin, bu yatırıma karar verirken dikkat etmeleri gereken hususlar şu şekilde sıralanabilir:⁷⁴

- Gerçek dışı getiri oranları bulunması,
- Yatırımların ticari mantık ile uyuşmaması,
- Yatırım kararında hızlı ve erken davranma konusunda baskı yapılması,
- Herhangi bir vergisel açıklık veya vergi muafiyeti imkânı bulunduğunun belirtilmesi,
- İşletmenin geçmişine ilişkin yeterli veri olmaması,
- İşletmenin iflas ve skandala ilişkin bir geçmişinin olması,
- İşletmeye ilişkin tahminlerin ve işletmenin finansal haklarına ilişkin iddiaların doğrulanamaması,
- Projelerin rüşvete dayalı yürümesi, pazarlama sürecinin karmaşıklığı, parası olan kişilere ayrıcalıklar sağlanıyor olması, ülkedeki hukuk kurallarına aykırı olduğu için açıkça konuşulamayan ve yazılı olmayan anlaşmalar bulunması,
- Mali tabloların hiç denetimden geçmemiş olması ya da hakkında verilmiş olumsuz görüşlerin bulunması,

⁷² Albrecht ve Diğerleri, s:7-10

⁷³ Banu Tarhan Mengi ve Sibel Yılmaz Türkmen, "Yatırım Hileleri", <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruoneri/article/download/1012000305/1012000231>, (19 Mart 2016), Öneri.C.10.S.39, Ocak.2013, s:34.

⁷⁴ Banu Tarhan Mengi ve Sibel Yılmaz Türkmen, s:33-34.

- Getiri oranı hesaplanırken oranı çekici hale getirebilmek amacıyla sürekli fiyat artışı bulunduğunu kabul ederek oran hakkında gerçek dışı tahminlerde bulunmak,
- Yatırımlara ilişkin gerçekleşecek başarının tek bir kişinin bilgi ve deneyimine bağlı olması, Gerçekleştirilen incelemelerin ve yatırımlar için verilen garantilerin yetersiz olması,
- Başarı için yüksek finansal kaldıraca bağlılık,
- Ödenmeyen borçlara ilişkin yatırımcının sorumluluklarının bulunması,
- İş yeni olduğu halde lüks koşullar bulunması,
- Yatırımcının üstlenmeyi kabul edebileceği risk ile uyumlu olmayan bir yatırım olması,
- Tüm birikimlerin tek bir yatırıma yönlendirilmesine ilişkin baskı bulunması,
- Yatırımın paraya dönüştürülmesi veya yatırımdan tamamen çıkılmasının gerçekleştirilememesi,
- Yatırımcıları bu yatırıma katıldıkları ve anapara yatırdıkları için üzen nedenler bulunması ve geçici sorunları aşabilmek adına yatırıma yönelik ilave para yatırmak zorunda kalmak.

2.3.5. Yönetici Hileleri

İşletme içinde yapılan çok önemli hile türlerinden biri yönetici hileleridir. Bu tür hileler çoğunlukla büyük tutarlarda zararların doğmasına neden olmaktadır. Yönetici hileleri genellikle tepe yöneticileri tarafından, işletmenin finansal tabloları ile oynanması veya değiştirilmesi şeklinde yapılmaktadır. Bunlar işletmenin finansal tablolarında yapılan sahtecilik eylemleridir. Bu yolla işletmenin durumu; ya olduğundan iyi ya da olduğundan kötü hale getirilmektedir. Bu aşamada kurban çoğunlukla işletme ile ilgili olan diğer taraflardır.⁷⁵

Yönetici hileleri terimi ile finansal tablolar terimi birbirinin yerine kullanılabilir. Bunun nedenini şu şekilde açıklayabiliriz;

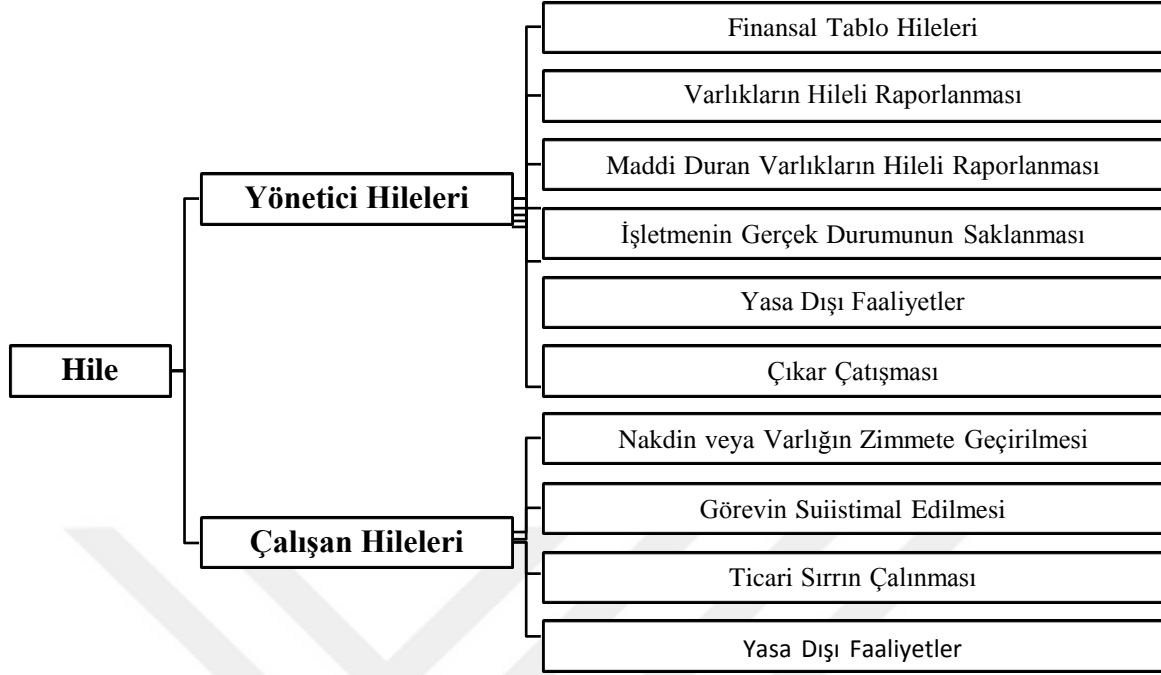
- 1) finansal tabloların hazırlanmasından yönetimin sorumlu olmasından,
- 2) finansal tabloların doğru, kaliteli ve gerçeğe uygun olarak hazırlanmasında yönetimin sorumluluğu olduğundandır.⁷⁶

⁷⁵ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:65.

⁷⁶ Zabihollah Rezaee ve Richard Riley, **Financial Statement Fraud Prevention and Detection**, USA: Jhon Wiley & Sons, 2010, s:5.

Şekil 5: Hile Türleri

Kaynak: Rezaee ve Riley, s:6

Finansal tabloların hazırlanmasından sorumlu olan firmanın üst düzey yönetimidir. Yöneticilerin ve muhasebe müdürlerinin mesleki yargılarından faydalanılması, finansal raporlama sürecinde değerlendirmelerde önemli bir yer bulmaktadır. Finansal muhasebe, değişik şartlar altında farklı düzeylerde mesleki yargının kullanımını gerektirmektedir. Mesleki yargı; gerekli özen, tarafsızlık ve dürüstlük altında ve meslekle ilgili standartlar doğrultusunda, tecrübeli ve bilgili (ehliyetli) kişilerce gerçekleştirilen yargıdır. Mesleki yargının aşağıdaki özellikleri taşıması gerekmektedir.⁷⁷

- Anlamlı bir tercih içermelidir,
- Problem tanımlama ve problemin farkında olmadan karar vermeye uzanan bir süreci içermelidir,
- Kişinin iş sorumlulukları ile ilgili olmalıdır,
- Kişisel düzeyde dürüstlük gibi değerleri barındırmalıdır,
- Gerekli ve özel bilgi gerektirmeli, mesleki standartlar ve mevcut uygulama ile ilgili olmalıdır,
- Benzeri problemler ve benzer durumlarla ilgili tecrübeye dayalı olmalıdır,
- Mesleki tarafsızlığa izin veren şartlar altında gerçekleştirilmelidir.

Her bir muhasebe standardı aslında bireysel bir görüş veya yargının yerini tutmaktadır. Mesleki yargının tanımında, standartlar ışığında gerçekleştirildiği yer almaktadır. Mesleki yargı ile standartlar arasındaki ilişki açık ve net olmamasına karşın oldukça önemlidir. Mesleki yargının tanımı dikkate alındığında; yargının tecrübesiz kişilerce değil, uzman ve tecrübeli kişilerce yapılan bir eylem olduğu belirtilmektedir. Mesleki yargıya özellikle standart kapsamına girmeyen konularda ihtiyaç duyulmaktadır, ayrıca standartlar belli yerlerde yargı yapılmasını istemekte ve yargı için destek sağlamaktadır. Bu nedenlerle

⁷⁷ A.Fatih Dalkılıç, “Mesleki Yargı Sürecinin Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:3, 2008, s:2-3.

standart-yargı ilişkisi açık ve net değildir. Açık ve net olan kısımları da her zaman için suiistimale açıktır. Gerek muhasebe, gerekse başka mesleklere ait standartlar meslek mensuplarının serbestçe yargıda bulunmalarına müdahale etmektedir.⁷⁸

Finansal tabloların gerçeğe uygun bilgi vermemesi, hileli finansal raporlamanın hem şirketler için hem de sermaye piyasası katılımcıları için önemli sonuçları bulunmaktadır. Finansal tablo hileleri hissedarları da olumsuz etkileyen bir hile türüdür.⁷⁹ Finansal tablo hileleri işletme ve işletme ile ilgili tüm taraflara zarar vermektedir. Bu zararları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.⁸⁰

- Finansal raporlama sürecinin kalitesini ve doğruluğunu azaltır,
- Denetçilerin ve denetim firmalarının doğruluğunu ve tarafsızlığını tehlikeye atar,
- Sermaye piyasalarına olan güveni, sermaye piyasası katılımcılarını ve finansal bilgilerin güvenilirliğini azaltır,
- Sermaye piyasasının verimliliğini düşürür,
- Ülkenin ekonomik büyüme ve refah düzeyini azaltır,
- Dava edilme sonucunda ciddi zararlar ortaya çıkabilir,
- Hileli finansal raporlama sürecine katılan kişilerin kariyerlerine zarar verir,
- Hileli finansal raporlama, bunu gerçekleştiren işletmenin iflasına veya çok ciddi ekonomik kayıplara uğramasına neden olur,
- Aşırı boyuttaki düzenleyici müdahaleleri teşvik eder,
- Hileli finansal raporlama bu olaya karıştığı iddia edilen işletmelerde, işletmenin normal faaliyetlerinde ve performanslarında tahribata neden olur.

İşletme yönetiminin finansal tablo kullanıcılarının işletmenin performansı ve kârlılığı konusundaki algılarını etkileyerek, onları yanıltmak amacıyla işletmenin karını manipüle etmesiyle finansal tablolarda hile yaptıkları görülmektedir. Karın bu şekilde manipüle edilmesi, küçük tutarlı işlemlerle veya uygun olmayan varsayımlarla ve kanaatlerin işletme yönetimi tarafından değiştirilmesiyle başlatılabilir. Baskılar ve teşvikler bu faaliyetleri artırmaya öncülük ederek hileli finansal raporlamaya neden olabilirler. Bu durum, piyasa beklentilerini karşılamak veya performansa dayalı ücretlerini azami düzeye ulaştırmak amacıyla, işletme yönetiminin finansal tabloları önemli ölçüde yanlış sunması suretiyle hileli finansal raporlama ile sonuçlanabilir. Bazı işletme yönetimleri, vergiyi en aza indirmek için karını önemli tutarda azaltmaya veya yabancı kaynak teminini güvence altına almak amacıyla, karını olduğundan çok göstermeye yönelebilir.⁸¹

⁷⁸ Dalkılıç, s:4.

⁷⁹ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:54.

⁸⁰ Rezaee ve Riley, s:8.

⁸¹ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, s:25.

3. BÖLÜM

MUHASEBE MANİPÜLASYONLARI

3.1. Muhasebe Manipülasyonları

Büyük ve kurumsal firmalar genellikle profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmektedir. Sermaye piyasalarında bulunan büyük ölçekli firmaların sahipleri ve yöneticileri genellikle farklı kişilerdir. Firma sahipleri ellerini taşın altına koyup firmaya sermaye koymuş ve bunun karşılığında da kar beklemektedir. Sermayedarlar bekledikleri karı elde edebilmek içinde firmayı yöneten yöneticilere ve firmanın tüm çalışanlarına motive olmaları için elde edilen karın bir kısmını prim olarak dağıtma sözü vermektedir. Sözü edilen primleri elde etmek için belirlenen bir kar hedefi bulunmaktadır. Kar hedefi tutarsa yöneticiler başta olmak üzere tüm çalışanlar bu primleri elde edecektir. Bu kar hedefini tutturmak her zaman kolay olmamaktadır ve bazen de hedefler tutmamaktadır. Bu tür durumlarda primi kaçırmak istemeyen veya başarısız olup koltuğunu başkalarına devretmek zorunda kalacak olan yöneticiler kar hedefini yakalamak için bazı muhasebesel metotlara başvurmaktadır.

Muhasebede uygulanmakta olan kayıt etme, aktifleştirme, aktiften çıkartma, karşılıklar, gelirin tespiti, giderin tespiti, tahakkuklar ve değerlendirme vb. gibi uygulamalarda yöneticilerin seçimleri, yargıları ve uzman görüşlerinin farklılaşması beraberinde ortaya çıkan sonuçların da değişmesine neden olmaktadır. Bu uygulamalarda yapılan seçimlerde sürekli firmanın aktifini ve karlılığını olduğundan daha iyi gösterecek olan seçeneklerin yapılması ve uygulamalarda muhasebe standartlarının sınırlarının zorlanmasına genel olarak muhasebe manipülasyonu denilmektedir. Muhasebe hesaplarında yapılan bir takım manipülasyonlar ile hedeflenen neticeler elde edilmek istenmektedir.

Firma sahipleri yöneticilerden her zaman sadece kar hedefini tutturmalarını beklememekte ve bunun haricinde beklentileri de olmaktadır. Bu beklentilere örnek olarak; borsaya yeni açılacak bir firma için firmanın değerinin artırılması olabilmekte, borsada işlem gören bir firma için hisse senedi fiyatlarının yüksek olması şeklinde olabilmekte, yoğun kredi kullanan bir firma için düşük borçlanma maliyetlerine ulaşmasını sağlayacak yüksek ratinglerin alınması olabilmekte veya satılması düşünülen bir firma için aktif kalitesinin veya firma değerinin yüksek olması gibi durum gösterilebilir. Tüm bunların gerçekleşip gerçekleşmediğinin en somut göstergesi finansal tablolarıdır. Bu beklentilere sahip firma sahipleri beklentilerini gerçekleştirecek yöneticiler istemektedir. Yöneticiler bu beklentileri karşıladıkları sürece başarılı sayılmakta ve primlerle ödüllendirilmektedir. Bu beklentileri sağlayamayan yöneticiler başarısız bulunmakta ve yerlerine yenileri getirilmektedir. Bu durum yöneticiler üzerinde baskıya neden olmaktadır. Bu baskılar neticesinde yöneticiler istenen finansal tabloları yakalayabilmek için bir takım muhasebesel manipülasyonlara başvurmaktadır.

Bireyler kendi çıkarlarını maksimize edecek şekilde davranırlar. Bu varsayım çerçevesinde yöneticiler de kendi çıkarlarını maksimize edebilecekleri muhasebe yöntemlerini tercih ederler.⁸² Temelde hissedarların istekleri muhasebesel olarak beklenen karın elde

⁸² Ross L. Watts ve Jerold L. Zimmerman, "Towards a Positive Theory of The Determination of Accounting Standards" **The Accounting Review**, Vol. LIII, No:1, January 1978, s: 113.

edilmesidir. Bu yolda yöneticiler ve hissedarlar aynı beklentiye sahiptirler. Yöneticiler gelirlerini şirketten elde ettikleri nakit primlerle ve şirketin verdiği hisse senedi yoluyla arttırmaktadır. Hissedarlar yöneticilere verecekleri primleri ve hisse senetlerini şirketin yılsonunda elde edeceği dönem karına bağlamaktadırlar. Yöneticiler firmadan alacakları primi arttırmak veya garantiye almak için mevcut dönem karını arttırmayı sağlayan muhasebe yöntemlerini seçmeleri daha muhtemeldir.⁸³

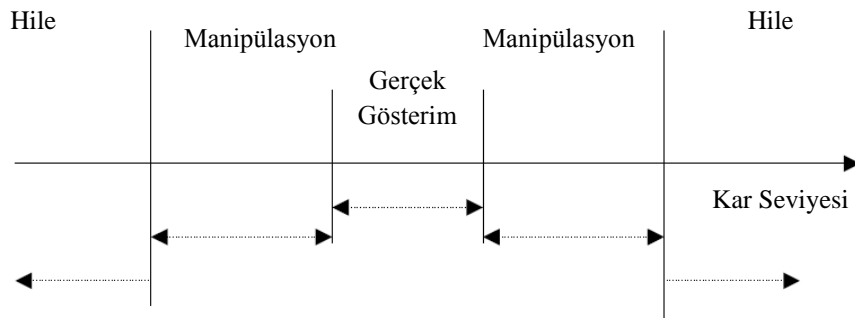
Tablo 2: Manipülasyondan Elde Edilen Ödüller

	Ödüller
Hisse senedi fiyatına etkisi	Daha yüksek hisse fiyatı, Hisse senedi fiyatındaki volatilitenin düşürülmesi, Kurumsal desteklerin artırılması, Sermaye maliyetinin düşürülmesi, Hisse senedi opsiyonlarının değerinin artırılması,
Borçlanma maliyetine etkisi	Kredi seçeneklerinin artırılması, Kredi miktarının artırılması, Yüksek rating notları, Düşük borçlanma maliyetleri, Teminat şartlarında iyileştirmeler,
Prim planlarına etkisi	Kar hedefine bağlı dağıtılan prim tutarlarının artırılması,
Maliyetlere etkisi	Yüksek vergi ödemelerinden kaçınma, Daha az sıkı denetimler,

Kaynak: Mulford ve Comiskey, *The Financial Numbers Game: Detecting Creative Accounting Practices*, New York: John Wiley & Sons, 2002, s:4.

Muhasebe politikalarındaki esneklik ve düzenlemelerdeki eksiklik ve yetersizlikler, finansal tabloların farklı bir şekilde hazırlanması, sunulması ve yorumlanmasına ve tüm dünyada ortaya çıkan şirket skandallarının oluşmasına neden olabilmektedir. Özellikle tepe yönetimi muhasebe politikalarındaki esnekliklerden yararlanmak suretiyle işletmelerin istedikleri hedeflere ulaşmasını sağlayabilmektedirler.⁸⁴

Şekil 6: Karı İstenen Seviyeye Getirmek İçin Kullanılan Yöntemler

Kaynak: Hervé Stolowy ve Gaetan Breton, "Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework", *Review of Accounting & Finance*, 2004, s:35.

⁸³ Ross L. Watts ve Jerold L. Zimmerman, "Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective", *The Accounting Review*, Vol. 65, No:1 January 1990, s:138.

⁸⁴ Nermin Çıtak, "Yaratıcı Muhasebe Hileleri Finansal Raporlama mıdır?", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı 91, 2009, s:83.

Yöneticiler daha fazla prim alabilmek için firmanın hisse senedi fiyatını ve firmanın değerini arttıracak etkilere sahip muhasebe politikalarını seçeceklerdir. Firmalar ne kadar büyükseler firmaların yöneticileri de o kadar etki alanına sahip bulunmaktadır. Yöneticiler, muhasebe standartları ve mevzuattaki düzenlemelere göre gerçeğe uygun sunum yapılması gerekirken bu durumu biraz esneterek firmaların karını artırıcı düzenlemelerin oluşturulmasında kullanılmaktadırlar.⁸⁵

Uluslararası muhasebe standartları işlemlerin ilk defa kayıt edilmesinde ve sonrasındaki değerlemelerde pek çok konuyu yöneticilerin ve meslek mensuplarının yargısına bırakmıştır. Yöneticilerin kendi yargılarını doğru şekilde kullanarak gerçek değer tespit edilebilmesi amaçlanmıştır. IFRS yöneticilerin yargılarını kullanarak manipülasyon yapmalarını kesinlikle yasaklamıştır. IFRS değer tespitlerinde gerçek değer (fair value) raporlanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Fakat gerçek değer tespitinde yönetici yargısının kullanılması durumu bazı yöneticiler tarafından kötü amaçlı olarak kullanıldığında yatırımcıların yanıltıldığı ve yöneticilerin istediği yönde hazırlanmış raporların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁸⁶

İşletmelerin raporladıkları dönem karı, yöneticilerin alternatif muhasebe politikaları arasında yaptıkları seçimlerden etkilenebilmektedir. Bazı durumlarda, yöneticiler dönem karını istedikleri seviyeye getirmek için, sürdürdükleri muhasebe politikalarını değiştirmektedirler. Literatürde, alternatif muhasebe politikaları arasında yapılan seçimlerle raporlanan dönem karını isteğe göre artırabilme ya da azaltabilme kabiliyeti sağlamaktadır böyle bir durumda yöneticilerin her zaman işletmenin lehine olan yöntemleri seçerek firmayı olduğundan daha iyi gösterme çalışmaları "**muhasebe manipülasyonu**" olarak tanımlanmaktadır. Ancak, yaygın olarak kullanılan bu tanım muhasebe manipülasyonunu yalnızca dönem karını etkileyecek biçimde gelir tablosu kalemleri üzerinde yapılan düzeltme ve yeniden sınıflandırma işlemleriyle sınırlandırmaktadır. Aslında, daha geniş bir açıdan bakıldığında; muhasebe manipülasyonu hem raporlanan dönem karını etkileyecek gelir tablosu kalemleri üzerinde yapılan işlemleri hem de işletmenin finansal yapısını etkileyecek bilançoya bağlı işlemleri içermektedir.⁸⁷

Muhasebe manipülasyonları ile finansal tablo hileleri birbirinden ayrılmaktadır. Bu ayrım, işletme yöneticilerinin muhasebe uygulamalarındaki farklı yöntemlerin seçiminde ve muhasebe politikalarının belirlenmesinde muhasebe standartlarına ve kanuni düzenlemelere uygun olarak hareket edip etmedikleri ile ilgilidir. Muhasebe standartları ve yasal düzenlemeler çerçevesinde kalaraktan farklı finansal sonuçlar ortaya çıkartılabilmektedir. Buradaki amaç ortaya çıkacak olan farklı sonucun işletmenin gerçek durumunu değil de işletmenin daha iyi görünmesini sağlayan uygulamaların seçimidir.⁸⁸

---

⁸⁵ Ross L. Watts ve Jerold L. Zimmerman, *Towards a Positive Theory of The Determination of Accounting Standards*, s: 118.

⁸⁶ Peter Fiechter ve Conrad Meyer, "Big Bath Accounting Using Fair Value Measurement Discretion During the Financial Crisis", <http://www.business.uzh.ch/professorships/entrepreneurship/workshops/Workshops/Fiechter.pdf>, (6 Haziran 2015), s:3.

⁸⁷ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, "Muhasebe Manipülasyonu, Yöntemler ve Teknikler", **Mali Çözüm Dergisi**, Yıl:17, Sayı:84, Kasım-Aralık 2007, s:104.

⁸⁸ Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, *Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework*, s:4.

Muhasebe manipülasyonunda kullanılan teknikler genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, standartlar ve yasal düzenlemelere uyumlu olarak çeşitli ödüller elde etmek amacı ile kasıtlı olarak işletmenin finansal durumunu, finansal performansını, risk düzeyini, nakit akışını olduğundan iyi veya kötü göstererek, sadece gelir tablosu veya bilanço gibi temel finansal tablolarda değil bütün finansal tablolardaki ve eklerindeki verilerin manipüle edilerek onların iyi ya da kötü yönde makul sunumdan uzaklaşmasına, işletmenin paydaş grubunun yanıltılmasına ve bundan dolayı yanlış kararlar alınarak kaynakların ve servetin etkin ve adil dağılımına engel olan ve en nihai olarak topluma ve ekonomiye önemli zararlar veren olumsuz durumlar olarak tanımlanmaktadır.⁸⁹

Muhasebe manipülasyonları genellikle işletme performansı hisse başına kar rakamını etkileyecek gelir tablosu kalemlerinde yapılan düzeltme veya yeniden sınıflandırma işlemleriyle; işletmenin finansal yapısındaki borç/öz sermaye oranını etkileyecek biçimde dönem karının gerçek değerinden yüksek gösterimi gibi uygulamalarda kendini göstermektedir.⁹⁰

Yöneticiler tarafından yapılan muhasebe manipülasyonları yöntemlerini sıralayacak olursak;⁹¹ "Kar Yönetimi (Earnings Management)", "Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi (Income Smoothing)", "Büyük Temizlik Muhasebesi (Big Bath Accounting)", "Agresif Muhasebe (Agressive Accounting)" ve "Yaratıcı Muhasebe (Creative Accounting)" olarak sınıflandırılmaktadır.

3.2. Muhasebe Manipülasyonu ile Finansal Tablo Hileleri Arasındaki Fark

Muhasebe manipülasyonu; yöneticiler ile işletme, işletme ile toplum ve devlet, işletme ile kaynak sağlayanlar arasındaki servet transferini etkilemek amacı ile işlemlerin tasarlanması veya yönetimin kendi takdir yetkisini kullanarak, muhasebe ilkeleri, standartları, düzenlemeler ve kanunlara uygun veya bunlara aykırı olarak muhasebeye ilişkin seçimlerde bulunması şeklinde tanımlanabilir. Yöneticiler ile işletme arasındaki servet transferini etkilemek amacı ile muhasebe manipülasyonu gerçekleştiriliyorsa, yöneticiler kendi faydalarını maksimize etmeyi istemekte, işletme ile kaynak sağlayanlar veya işletme ile toplum ve devlet arasındaki servet transferini etkilemek amacıyla muhasebe manipülasyonu gerçekleştiriliyorsa, işletme kendi faydasını maksimize etmeyi istemektedir. Muhasebe manipülasyonunun asıl etkisi finansal tablolar üzerindedir ve muhasebe manipülasyonu finansal tabloların makul sunumdan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Doğru ve makul sunum, ifade edildiği gibi finansal tabloların ve finansal tablolarda yer alan bilgilerin, ihtiyaca uygun, güvenilir, karşılaştırılabilir ve anlaşılabilir özelliklerini taşıması ve onların böylelikle gerçeği yansıtacak şekilde sunulmasıdır. Ancak doğru ve makul sunulmuş olan finansal tablolar ve bu tablolarda yer alan bilgiler finansal tablo kullanıcılarının doğru kararlar almasını sağlayacak ve onlar için faydalı olacaktır.⁹²

⁸⁹ Murat Ocak ve Fırat Coşkun Güçlü, "Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Yıl:2014, C:6, S:3, s:128.

⁹⁰ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, s:105.

⁹¹ Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, "Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework", s:7.

⁹² Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, "Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework", s:3-4.

Muhasebe manipülasyonu uygulamaları, genellikle işletmenin arzu edilmeyen mevcut finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını gizlemek veya değiştirmek için kullanılan yöntem ve yaklaşımların bütününe verilen isimdir. Muhasebe kurallarında bazen birden fazla seçenek sunulur, farklı yöntemler öngörülür, geniş esneklikler tanınır. Muhasebe manipülasyonu uygulamaları, bu yöntem, seçenek ve esneklikleri yalnızca belli kişi veya grupların lehine sonuçlar doğuracak şekilde kullanmak anlamına gelmektedir. Asıl amaç işletmelerin mali tablolarını öyle bir hazırlamaktır ki, finansal tablo kullanıcılarının işletmeyi gerçekte olduğundan farklı algılasın ve kararlarını işletmenin iktisadi/mali gerçeklerine göre değil de nasıl algıladıysa ona göre vermesidir. Buradaki asıl tehlike, her şeyin görünürde muhasebe kurallarına ve diğer mevzuata harfiyen uymasıdır. Dolayısıyla muhasebe manipülasyonlarını; kurallarındaki, standartlarındaki ve ilgili mevzuattaki esneklik ya da boşluklardan yararlanmak suretiyle mali tabloların ve işletmenin durumunun olduğundan daha iyi veya daha kötü göstermek amacıyla hizmet eden muhasebe uygulamaları olarak tanımlayabiliriz.⁹³

Muhasebe manipülasyonu, yıllar itibari ile işletmenin kârındaki oynaklığın ortadan kaldırılması için raporlanacak olan kârın düşürülebilmesi veya yükseltilebilmesi kabiliyeti olarak da tanımlanabilir. Muhasebe manipülasyonun etkili olabilmesi için genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uyumlu olarak yapılması ve raporlanan kârın yanıltıcı olmasını sağlayacak şekilde önemli seviyede olması gerekir. Önemlilik seviyesi çeşitli kalemlerin neden olduğu, net kârdaki değişim ile ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile muhasebe manipülasyonu kârda yıllar itibari ile meydana gelen oynaklığın ortadan kaldırılması için yapılmaktadır ve bu manipülasyonun etkililik düzeyinin yıllar itibari ile toplam kârda meydana gelen değişimlerin birbirine oranlanması ile bulunabilecektir. Eğer bu oran 1'e eşit ise bu durumda yapılan muhasebe manipülasyonunun etkililik düzeyinin mükemmel seviyede olduğunu ifade edilebilir.⁹⁴

Hile genel olarak, hukuksuzluğu ve düzenleyici yapıya aykırı davranmayı içerir. Finansal tablo hilesi, genel hilenin bir alt kümesi niteliğindedir. Finansal tablo hileleri iki bölüme ayrılabilir. Birincisi, düzenleyici yapı tarafından izin verilmeyen muhasebe uygulamalarını içerir. Diğer bir ifade ile bunlar muhasebe standartları ve hukuk tarafından izin verilmeyen uygulamalardır. Finansal tablo hilelerinin ikinci bölümü ise, var olmayan kayıtlardır. Yani olmayan işlemlere dair muhasebe defterine yapılmış kayıtlardır.⁹⁵

Gerek hile ve gerekse muhasebe manipülasyonu uygulamalarında kasıt unsuru vardır. Her ikisinde de yanıltıcı bilgi sunma, gerek finansal tablolardaki rakamlarla ve gerekse şirket hakkında yapılan açıklamalarla şirket daha farklıymış gibi gösterme (bu şirketin olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterilmesi olabilir) söz konusudur. Muhasebe manipülasyonunu hileden ayıran en önemli unsur manipülasyon tekniklerinin yasal olmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle muhasebedeki yaratıcı uygulamalar GKGMİ'nin de esnekliğinden yararlanarak bir şirketi olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterme işlemlerinden oluşmaktadır. Oysaki hile, tamamıyla kurallara aykırı bir şekilde yapılan ve yasal olmayan işlemlerden oluşan uygulamalardan oluşur. Dolayısıyla, "yaratıcı" olarak adlandırılan muhasebecilik ile anlatılmak istenen her zaman bilinen çeşitli muhasebe

⁹³ Ahmet Vecdi Can, "Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı:97, 2010, s:30

⁹⁴ Ronald M. Copeland, "Income Smoothing", **Journal of Accounting Research**, Vol. 6, 1968, s:102-103.

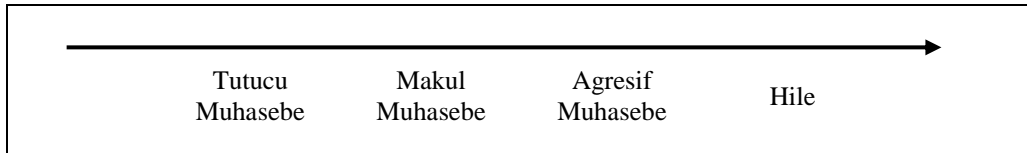
⁹⁵ Serdar Erdoğan, "Finansal Skandalların Bağımsız Denetim Boyutu", **Mali Çözüm Dergisi**, Mart-Nisan 2015, s:20

seçenekleri arasından istenileni (hedefe götüren seçeneği) seçmektir. Bu seçenekler, gerçek seçeneklere ve aynı zamanda değerlendirilmenin göreceli özgürlüğüne dayandırılır.⁹⁶

Muhasebe manipülasyonlarını iki kategoriye ayırabiliriz. Bunlardan birincisi, muhasebe ilkeleri ve standartlarının sağladıkları esnekliklerden faydalanarak finansal bilgi kullanıcılarının işletme performansı ve işletmenin finansal yapısı hakkındaki algılarını etkilemeye yöneliktir. Bu tür olan manipülasyonlara; "muhasebe ilke ve standartlarına uygun manipülasyonlar" olarak adlandırılabiliriz. Ancak, uygulamada finansal bilgi kullanıcılarının gözünden kaçabilecek biçimde hazırlanmış manipülasyonlara da rastlanmaktadır. Bu tür muhasebe manipülasyonları ise muhasebe ilke ve standartlarından açık biçimde sapmaları içermektedir. Bu tür olan manipülasyonlara; "muhasebe ilke ve standartlarına aykırı manipülasyonlar" olarak adlandırılabiliriz. Muhasebe ilke ve standartlarına aykırı manipülasyonlar aynı zamanda "finansal tablo hileleri" olarak da adlandırılmaktadır.⁹⁷

Genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, muhasebe standartları ve yasal düzenlemeler muhasebeleştirme yapan kişiye mesleki yargısını kullanma izni vermektedir. Bu durumda, bir muhasebe standardı veya yasal düzenleme bir ekonomik olayın nasıl muhasebeleştirilmesi ve nasıl raporlanması gerektiğine yönelik olarak birden fazla muhasebe politikası seçebilme veya başlangıçta seçilen politikanın değiştirilebilmesi özgürlüğünü tanıdığına, raporlamayı yapan kişi, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, standartlar ve yasal düzenlemelerin kabul ettiği değiştirme sınırları ve seçme özgürlükleri çerçevesinde, bilanço ve gelir tablosundaki kalemleri arzulan seviyeye getirebilecektir. Doğal olarak bunu gerçekleştirirken de finansal tabloların eklerinde, değişikliklerden ve seçimlerden kaynaklanan gerekçeleri ve değişikliklerin etkilerini sunacaktır. Dolayısıyla, muhasebe manipülasyonu, sadece genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, standartlara ve yasal düzenlemelere uygun durumlar olarak ele alamayız. Özetle; alternatifler arasında en iyi seçimlerde bulunularak arzulan rakamlara ulaşmayı muhasebe manipülasyonu olarak ifade edebileceğimiz gibi arzulan rakama ulaşmak amacıyla finansal tablolardaki sayıları değiştirmek ve finansal bir çıkar elde etmek için kanunlara, ilkelere ve standartlara aykırı hareket ederek belirlenmiş olan ölçüler ve sınırlar aşıldığında yani yapılanın hileli olduğu durumları da muhasebe manipülasyonu olarak ifade etmemiz gerekmektedir.⁹⁸

Şekil 7: Muhasebe Anlayışının Hileye Etkisi

Kaynak: Kepsu, s:29

Muhasebe manipülasyonunun taşıdığı özellikleri harmanlayarak bir tanımlama yapacak olursak **muhasebe manipülasyonu**; çeşitli ödüller elde etmek amacı ile genel kabul

⁹⁶ Nermin Çıtak, *Yaratıcı Muhasebe Hileleri Finansal Raporlama mıdır*, s:86.

⁹⁷ Baruch Lev, "Corporate Earnings: Facts and Fiction", *Journal of Economic Perspectives*, Volume 17, Number 2, Spring 2003, s:34.

⁹⁸ Ocak ve Güçlü, s:125.

görmüş muhasebe ilkeleri, standartlar ve yasal düzenlemelere uyumlu olarak veya genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini, standartları ve yasal düzenlemeleri ihlal ederek, kasıtlı olarak işletmenin finansal durumunu, finansal performansını, risk düzeyini, nakit akışını olduğundan iyi veya kötü göstererek, sadece gelir tablosu veya bilanço gibi temel finansal tablolarda değil bütün finansal tablolar ve eklerindeki bilgilerin tahrip edilerek onların doğru ve makul sunumdan uzaklaşmasına, işletmenin paydaş grubunun yanıltılmasına ve bundan dolayı yanlış kararlar alınarak kaynakların ve servetin etkin ve adil dağılımına engel olan, en nihai olarak topluma ve ekonomiye önemli zararlar veren olumsuz durumlar olarak tanımlanabilir.⁹⁹

Tablo 3: Doğru ve Makul Sunum ile Muhasebe Manipülasyonu farkları

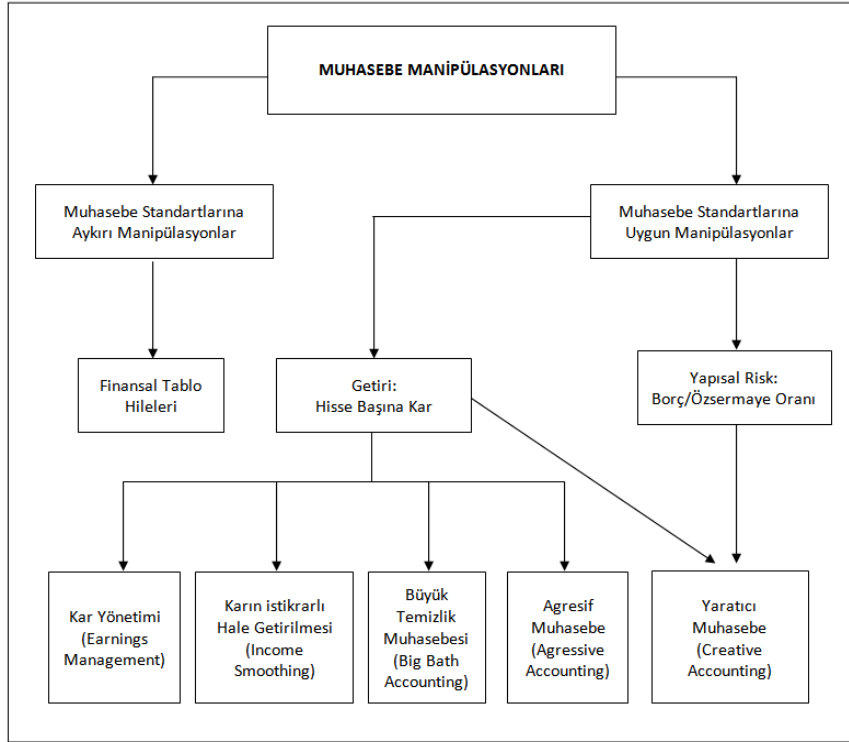
DOĞRU VE MAKUL SUNUM	MUHASEBE MANİPÜLASYONU	
Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri, Standartlar ve Yasal Düzenlemelere Uyumlu	Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri, Standartlar ve Yasal Düzenlemelere Aykırı	
Doğru ve Makul Sunum Ne İster?	Yaratıcı Muhasebe Ne Yapar?	Hile Ne Yapar?
Güvenilir, Anlaşılır, Karşılaştırılabilir, İhtiyaca Uygun Bilgiler, Böylece Gerçeği Yansıtan Sunum Örneğin; Mümkün Olduğunca Muhasebeye İlişkin Kesin Tahminler	Güvenilir, Anlaşılır, Karşılaştırılabilir, İhtiyaca Uygun Olmayan Bilgiler, Böylece Gerçeği Yansıtmayan Sunum Örneğin; Makul Sunumdan Uzaklaşmaya Neden Olan İyimser Tahminler	Güvenilir, Anlaşılır, Karşılaştırılabilir, İhtiyaca Uygun Olmayan Bilgiler, Böylece Gerçeği Yansıtmayan Sunum Örneğin; Makul Sunumdan Uzaklaşmaya Neden Olan İyimser veya Kötümser Tahminler
Tarafsız ve Objektif Bir Görüntü Ortaya Koymak	Bir Amaca Hizmet Edildiğinden Dolayı Yanlı Bir Görüntü	Bir Amaca Hizmet Edildiğinden Dolayı Yanlı Bir Görüntü
Finansal Tablo Hatalarından, Çarpıklıklarından Yoksun	Sınırlar Dahilindeki Esneklikler veya Boşluklar Kullanılarak Finansal Tabloların Olduğundan Farklı Sunumu	Sınırlar Dışında Hareket Ederek Finansal Tabloların Olduğundan Farklı Sunumu
Kasıt Mevcut Değildir	Kasıt Unsuru Mevcuttur	Kasıt Unsuru Mevcuttur

Kaynak: Ocak ve Güçlü, s:125-126.

Özetleyecek olursak muhasebe manipülasyonu, muhasebe standartlarına ve yasalara uygun olarak veya uygun olmayan şekilde işletmelerin faaliyet sonuçlarını değiştirerek arzulan sonuca getirmek için yapılan muhasebe uygulamalarının genel adıdır. Muhasebe manipülasyonun muhasebe standartlarına ve yasalara uygun olmayan teknikler ile yapılması finansal tablo hileleri olarak adlandırılmaktadır. Muhasebe manipülasyonunun muhasebe standartlarına ve yasalara uygun olan teknikler ile yapılanları; kar yönetimi, karın istikrarlı hale getirilmesi, büyük temizlik muhasebesi, agresif muhasebe ve yaratıcı muhasebe olarak adlandırılmaktadır. Aşağıdaki tablo muhasebe manipülasyonu ve finansal tablo hilelerinin ayrımını ve kavramsal çerçeveyi özet olarak vermektedir. Tezdeki kavramsal çerçeve ve muhasebe manipülasyonu ve finansal tablo hilesinin ayrımı aşağıdaki tabloya göre yapılmıştır.

⁹⁹ Ocak ve Güçlü, s:125-126.

Şekil 8: Muhasebe Manipülasyonları ve Finansal Tablo Hileleri Farkı

Kaynak: Hervé Stolowy ve Gaetan Breton; *Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework*, s:35.

3.3. Muhasebe Manipülasyonunda Kullanılan Yöntemler

3.3.1. Kar Yönetimi (Earnings Management)

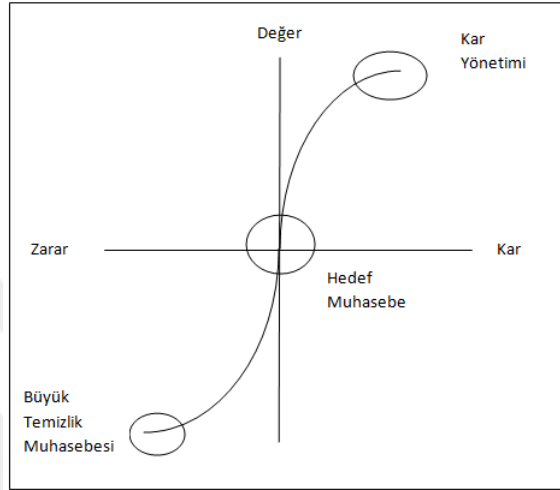
Temel finansal tablolardan biri olan gelir tablosunun amacı dönem net karının nasıl oluştuğunun gösterilmesidir. Net kar firmanın bir faaliyet dönemi boyunca yapmış olduğu faaliyetler sonucunda elde ettiği karın net tutarını ifade etmektedir. Hissedarlar firmaya koydukları sermayenin karşılığında elde etmeyi bekledikleri kar rakamı net karıdır. Sermaye piyasalarında hisse senedi fiyatlarının belirlenmesinde veya firmanın değerinin tespitinde net kar rakamı büyük önem arz etmektedir. Net kar rakamının beklentiyi karşılamadığı durumlarda yöneticiler bir takım muhasebe manipülasyonları ile kar rakamını arttırıcı işlemler yapabilirler. Bu işlemlerin amacı dönemin kar rakamının arttırılmasıdır. Kar yönetiminde en çok kullanılan yöntemlerden biri tahakkuk işlemleridir. Karı istenen tutara getirmek için bilinçli olarak yapılan karı arttırıcı muhasebe manipülasyonlarına kar yönetimi denilmektedir.

Kar yönetimi; yöneticilerin, hissedarların faydasını ve şirketin piyasa değerini maksimize etmek için genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri içerisinde bu amaca uygun olan muhasebe politikalarının seçimine denir. Farklı bir tanımlama ile kar yönetimin; yöneticiler kötü kazanç durumunda, bu durumu kapatmak ve arzu edilen sonuçlara ulaşabilmek için şirketin gerçek finansal performansını farklı muhasebe uygulamaları ve politikaları kullanarak değiştirmelerine de kar yönetimi denilmektedir.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Mulford ve Comiskey, s:59

Bu tanımlamalara göre yöneticiler muhasebe standartlarına uygun olarak ve yasal sınırlar içerisinde kalarak firmanın faaliyet dönemi sonundaki kar rakamını manipüle etmek için örneğin sermaye harcamalarını, varlıkların satış zamanlamasını, satışa ilişkin tahakkuk kaydetme zamanlarını ve tutarlarını yönetsel yargıları ile değerlendirerek yönlendirmektedirler.¹⁰¹ Bu yönlendirme neticesinde mevcutta uygulanan muhasebe uygulamaları ve politikalarında değişiklikler yapılmaktadır. Yapılan bu değişiklikler firmanın net karını arttırıcı etki gösteren değişiklikler olarak ön plana çıkmaktadır.

Şekil 9: Kar Yönetimi

Kaynak: Fiechter ve Meyer, s:21.

Tahakkuk esasına dayanan muhasebe ile nakit esasına dayanan muhasebe arasındaki fark zamanlamadır. Firmanın bütün ticari ömrü süresince göz önüne alındığında bu iki muhasebe yöntemi arasında fark olmayabilir. Kısa vadede gelir ve giderin doğru eşleştirilmemesi farklar yaratacaktır fakat uzun vadede kar olması gereken tutara gelecektir. Kar yönetimi temelde bu farkların yaratılmasına dayanmaktadır. Burada gelir, ilgili döneme kaydedilirken, bu gelire ilgili gider daha sonraki dönemlere kaydırılmaktadır. Gelir ile giderin ilişkisi dönemsel olarak kesilmiştir. Gelir içinde bulunduğu döneme kaydedilirken gider daha sonraki dönemlere kaydırılmaktadır.¹⁰²

Kar yönetimi birbiriyle yakın ilişkide olan iki nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisi firma yöneticileri ile dışarıdan finansal tablo okuyucuları arasındaki asimetrik bilgidir. İkincisi firma yöneticileri ile hisse senedi sahiplerinin temel beklentileridir.¹⁰³ Hissedarların çoğu firmanın piyasa değeriyle ilgilenmektedir. Çünkü yeni bir halka arzda mevcut hisselerini yeni hissedarlara daha pahalı satmayı istemektedirler. Kar yönetimi, yeni hissedarlardan eski hissedarlara varlık transferinin gerçekleşmesinde de kullanılır.¹⁰⁴ Bu amacı sağlamak için dönem karının beklentinin altında kaldığı durumlarda bir takım işlemlerde yöneticiler, muhasebede dönem karını arttırıcı uygulama ve politika

¹⁰¹ Mikko Kepsu, "Earnings Management in The Process of Preparing Corporate Financial Reports", Turku Schools of Economic, 2012, https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77180/Ae3_2012.pdf?sequence=1, (17 Kasım 2012), s:27.

¹⁰² Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, *Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework*, s:5.

¹⁰³ Kepsu, s: 24

¹⁰⁴ Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, *A Framework For The Classification of Accountants Manipulations*, s: 5.

değişikliklerine gitmektedirler ya da bu amaca yönelik muhasebe seçimleri yapmaktadırlar. Bu yöntemler ile finansal tablolarda dönem karını değiştirmeleri ve hissedarları yanıltarak kar yönetimini uygularlar.¹⁰⁵

Yöneticilerin finansal tabloları kendi yargılarını kullanarak değiştirmesinin pek çok yolu vardır. Örneğin gelecekte beklenen ve bugüne etkisi olan işlemlerin tahmininde yöneticiler dönem karını arttıracak olan tahmini seçmektedirler veya stokların değerlemesinde kabul edilen FIFO ya da Ağırlıklı Ortalama yöntemlerinden birini seçmek yöneticinin yargısındadır, yönetici karar alırken şirketin bu dönemki performansına etki edecek olan yöntemi seçmeyi tercih edecektir.¹⁰⁶

Tablo 4: Muhasebe Manipülasyonu ve Seçimler

1) Muhasebe Seçimleri
a) Muhasebe verilerini etkileyen seçimler
- Muhasebe yöntemlerinin seçimi,
- Tahakkukların seçimi,
- Standartlardaki alternatif yöntemlerin seçimi,
- Dipnot açıklamalarının seçimi,
b) Sunumu etkileyen seçimler
- Açıklama seçimi,
- Sınıflandırma seçimi,
- Gösterilme biçimi seçimi
2) Gerçek Seçimler
- İşlemlerin yapısı,
- Üretim kararları,
- Yatırım kararları,

Kaynak: Kepsu, s:39.

Bir şirketin ekonomik performansı hakkında, şirketle ilgili bazı tarafların yanıtılması ya da kamuya açıklanan kar rakamına bağlı bazı sözleşmelerin sonucunu etkilenmesi amacına yönelik olarak, yöneticilerin finansal raporlama sürecinde muhasebe politikaları ve uygulama seçenekleri hakkında aldıkları kararlarla veya gerçekleştirdikleri işlemlerle finansal sonuçları değiştirmeleridir.¹⁰⁷ Kar yönetimi işletme yöneticileri tarafından raporlanan kısa vadeli dönem karını etkilemek için yapılan faaliyetler olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle, kar yönetimi yatırımcıların ya da diğer finansal bilgi kullanıcılarının karar ve düşüncelerini etkilemeye ya da değiştirmeye yönelik olarak, muhasebe bilgisinin bilinçli olarak yanlış açıklanması ya da hiç açıklanmamasıdır.¹⁰⁸

Raporlanan kar rakamları yatırım ve kredi kararlarını etkilediği için yöneticiler işletmenin karını bilinçli olarak değiştirmeye çalışabilirler. Günümüzde pek çok yönetici hedeflenen kara ve finansal analistlerin işletmeleri için yaptıkları kar tahminlerine ulaşabilmek için yoğun baskıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu baskı sonucunda, bazı

¹⁰⁵ Paul M. Healy ve James M. Wahlen, "A Review of The Earnings Management Literature and Its Implications for Standards Setting", **Accounting Horizon**, November 1998, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=156445, (11 Kasım 2012), s:6.

¹⁰⁶ Paul M. Healy ve James M. Wahlen, s:6.

¹⁰⁷ Cemal Küçüksozen ve Güray Küçükkocaoğlu, "Finansal Bilgi Manipülasyonu : İMKB Şirketleri üzerine Ampirik Bir Çalışma", <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/kisiselearningmanipulation2.pdf>, (12 Kasım 2016), s:5

¹⁰⁸ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, s:109.

yöneticiler agresif bir şekilde kar yönetimi uygulamalarına başvurarak raporlanan dönem karını hedeflenen boyutlara ulaştırmaya çalışmışlardır. Bu tür amaçların yanında, kar yönetimi uygulamaları hisse senedi piyasasını etkilemeye, yönetici ücret ve primlerini artırmaya, borçlanma maliyetlerini azaltmaya ve piyasa düzenleyicilerinin müdahalelerinden kaçınmaya yönelik olabilir. Birçok çalışma kar yönetimi tekniklerinin raporlanan karları artırarak işletmenin sermaye maliyetini azaltmak için tasarlandığını ortaya koymuştur.¹⁰⁹

Çin’de yapılan bir araştırmada, IFRS’e geçen firmaların diğer firmalara göre karlarını arttırmak için kar yönetimini daha az kullanıp kullanmadıkları araştırılmış. Araştırmanın sonucunda uygulamada kar yönteminin IFRS’e geçen firmalarda daha az kullanıldığı yönünde bir bulguya rastlanmamıştır. Bu araştırmaya göre IFRS’e geçmeyen firmaların karlarını arttırmak için tahakkuk yönteminden farklı araçlar da kullanarak karlarını arttırdığı görülmüştür. Bunun kanıtı olarak bu firmaların karlarını esas faaliyetlerin dışında elde ettikleri kar ile arttırdığı görülmüştür.¹¹⁰

Kar yönetimi için literatürde pek çok motivasyon incelenmektedir ve genelde bunlar üç nedenden kaynaklanmaktadır,¹¹¹

- a) sermaye piyasası beklentileri,
- b) kar rakamı baz alınarak hesaplanan primler,
- c) devlet düzenlemelerinden korunmak.

Kar yönetimi, yönetsel bir aktivitedir ve yöneticilerin teşvik için verilen primleri mutlaka almayı istemelerinden dolayı oluşmaktadır. Yöneticilerin kar yönetimini yapma nedenlerini ikiye ayırabiliriz. Birincisi firmanın primi kara dayalı olarak vermesi nedeniyle çalışanların farklı muhasebesel yöntemleri seçmeleridir. İkincisi sermaye piyasasındaki yatırımcıların ve analistlerin beklentilerinden kaynaklandığıdır. Finansal bilgiler sermaye piyasasındaki yatırımcılar ve analistler tarafından firmanın hisse senedi değerinin hesaplanmasında kullanılır. Bu durum yöneticilerin finansal bilgileri manipüle edip hisse senedi fiyatlarını etkilemelerine neden olabilmektedir.¹¹²

Kar yönetimi genelde iki kategoriye ayrılır ve bu ayrım; tahakkuk yönetimi ve gerçek aktivitelerin yönetimi şeklindedir.¹¹³ Tahakkuk esasına göre firmalar kar yönetimi teknikleri uygulayarak istedikleri kar rakamına ulaşabilmektedir. Örneğin firmalar henüz kaydedilmemesi gereken bir gelir tahakkuku kaydı ile satışlarını arttırabilir. Firmalar kar yönetimi araçlarından olan tahakkuk kayıtları sayesinde satışlarını ve buna bağlı olarak gelirlerini arttırabilir veya azaltabilirler.¹¹⁴ Firmalar gerçek aktivite yönteminde örneğin karı

¹⁰⁹ Suzanne Sevin ve Richard Schroeder, "Earnings Management: Evidence from SFAS No. 142 Reporting", **Managerial Auditing Journal**, Vol. 20 No.1, 2005, s:48.

¹¹⁰ Haiyan Zhou, Yan Xiong ve Gourange Ganguli, "Accounting Standards and Earnings Management: Evidence from an Emerging Market", <http://jyw.znufe.edu.cn/htdocs/ly/200806/P020080627325798658107.pdf>, (18 Aralık 2011), s:17.

¹¹¹ Paul M. Healy ve James M. Wahlen, s:10.

¹¹² Mark Blom, "Earnings Management, The Effect of The Implementation of IFRS on The Level of Earnings Management", June 2009, <https://thesis.eur.nl/pub/5337/M315-Blom-156531%20volledig.pdf>, (11 Kasım 2016), s:9.

¹¹³ Kepsu, s:39

¹¹⁴ Sherry Fang Li, Evelyn McDowell ve Erin A. Moore, "Accrual Based Earnings Management, Real Transactions Manipulation and Expectations Management: U.S. and International Evidence", www.jgbm.org/page/32%20Sherry%20Fang%20Li.pdf, (12 Kasım 2016), s:2.

arttırmak için maliyetleri azaltma eğilimine gidebilirler. Amortisman politikalarında yapılan değişiklik ile ayrılması gereken amortisman giderinden daha azı ayrılarak dönem karını arttırıcı bir uygulamaya gidilebilir.

Dünyanın birçok ülkesinde tahakkuk esaslı olarak yapılan kar yönetimi uygulamaları araştırılmaktadır. 2006 yılında yapılan ve 31 ülkeyi kapsayan bir çalışmada kar yönetimi araştırılmış ve sermaye piyasası daha büyük olan ve daha çok yatırımcıyı koruyan kanunları olan ülkelerde kar yönetiminin daha az kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca Avrupa Birliği üyesi 13 ülkede yapılan bir çalışmada; kamuya ait firmalarda, özel sektör firmalarına göre daha az kar yönetimi uygulandığı görülmüştür.¹¹⁵

3.3.2. Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi (Income Smoothing)

İşletmelerde tepe yönetiminin amacı belirli bir kar hedefini tutturmaktır. İşin normal akışında bu kar rakamı eğer tutmayacak gibiyse bu durumda üst yönetim bir takım muhasebe manipülasyonlarıyla elde etmek istediği karı tutturma yoluna gittiğini kar yönetiminde gördük. Yönetime sadece bir yılın hedefi verilmez her yıl yeni kar hedefleri verilir, işte tam bu durumda her yıl karın belirli bir tutarda elde edilebilmesi için karın istikrarlı hale getirilmesi gerekmektedir. İşletmeler bunu organizasyonel yapıları ile politikaları ve üretim süreçleri ile sağlamayı amaçlarlar. Üst yönetim işletmenin tüm süreçlerine ve gidişatına hâkim olduğu için normal akışında her yıl başarılacak olan kar hedeflerini bir takım muhasebe manipülasyonları kullanarak karı istikrarlı hale getirmek isteyebilir. İstikrar hareketi sayesinde gelirler başarılı yıllardan başarısız yıllara aktarılmakta ve kardaki yıllık dalgalanmalar önlenmektedir. Karın istikrarlı hale getirilmesi, muhasebe işlemlerinde manipülasyon yapılarak raporlanan dönem karının hedeflenen seviyeye getirilmesi ve yıllar içinde dalgalanmaları azaltılması için yöneticiler tarafından kullanılan bir araç olarak tanımlanabilir.¹¹⁶

Karın istikrarlı hale getirilmesinde uygulanan yöntemlerde amaç hedef karın aşılmasıdır. Hedefin üzerinde oluşan kar ya gelecek yıllara ertelenir ya bilanço hesaplarında gizlenir ya da değersiz aktifler kardan düşülerek kar yine hedeflenen noktaya çekilir. Gelecek yılların zor geçeceğini düşünerek firmalar bilançolarında ihtiyat biriktirme eğilimindedirler. Bu ihtiyat birikimi bazen karşılıkların fazla ayrılmasıdır bazen düşük maliyete sahip malların dönem sonu stoklarında bırakılmasıdır.

Karın istikrarlı bir trendinin olmasıyla şirketin karlılığına ilişkin riskin az olduğu izlenimi yaratmak amaçlanmakta, bunun için muhasebe uygulamaları seçilirken alınan kararlarda karın değiştirilmesi istenmektedir. Böylece şirketlerin finansal performansları hakkında ilgililer ya da finansal bilgi kullanıcıları yanıltılmaktadır. Karın istikrarlı hale getirilmesi uygulamalarında, istikrarlı hale getirilmesine çalışılan kar kavramı net kar, net faaliyet karı, vergi öncesi kar, hisse başına kar veya hisse başına kar payı olabilmektedir.¹¹⁷

Karın istikrarlı olmasının firma açısından önemi kredi değerlendirmelerinde de görülmektedir. Kredi analizi yapılırken firmanın geçmiş kar performansına bakılarak

¹¹⁵ Sherry Fang Li, Evelyn McDowell ve Erin A. Moore, s:3.

¹¹⁶ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, s:10

¹¹⁷ Cemal Küçüksozen ve Güray Küçükkoçoğlu, "Finansal Bilgi Manipülasyonu : İMKB Şirketleri üzerine Ampirik Bir Çalışma", s:5

gelecekteki kar performansı tahmin edilmeye çalışılır. Gelecekte elde edilecek kar firmanın finansman giderlerini karşılayabileceğini ve batma riskini azaltan bir gösterge olması nedeniyle önemlidir. Ayrıca karın istikrarlı hale getirilmesi firmanın zararlarını saklamaya da yarar.¹¹⁸ Yöneticileri raporlanan dönem karlarını istikrarlı hale getirmeye yönelten nedenler; yatırımcıların zaman içinde istikrarlı bir dağılım sergileyen karlara sahip firmaları tercih etmeleri ve raporlanan kar rakamlarına bağlı olarak yöneticilere dağıtılacak primlerin var olması olarak gösterilebilir.¹¹⁹

Şekil 10: Karın İstikrarlı Hale Getirilmesi

Kaynak: Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, "A Framework For The Classification of Accountants Manipulations", *HEC Accounting & Management Control Working Paper*, No.708/2000, 28 June 2000, s: 23

Geleneksel olarak karın istikrarlı olmasını sağlayan uygulamalar, mevcut performansın hedeflenen performansın altında ya da üstünde olduğu zamanlarda ortaya çıkmaktadır. İstikrarlı hale getirilmiş karlar, sabit kar serisi meydana getirerek yüksek kar payı ve yüksek fiyat sonuçlarını doğurmaktadır. Ayrıca istikrarlı hale getirilmiş karların, yatırımcıları yüksek kar seviyesinin devamlılığına inandırdıkları da bir gerçektir. Yöneticileri istikrarlı kar görüntüsü yaratmaya iten diğer güdüler ise finansal tablolarında yer alan rakamlara bağlı olarak düzenlenen anlaşmalarla ilgilidir. Örneğin, istikrarlı hale getirilen karlar yatırımcıların risk algısının azalmasına neden olarak sermaye maliyetini düşürmektedir.¹²⁰

Karın istikrarlı hale getirilmesi, karın genel trendinden sapmasını en aza indireyecek ölçüm ve raporlama kurallarının kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bir

¹¹⁸ Jochen Bigus, Philipp Schorn ve Nadine Georgiou, "Income Smoothing with Unlimited Liability Firms", November 2010, http://www.harrisdellas.net/conferences/hasliberg11/Bigus_Schorn_Georgiou_Income%20Smoothing.pdf, (12 Kasım 2016), s:7.

¹¹⁹ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, s:11

¹²⁰ B. Gill Albornoz and José J. Alcarria, "Analysis and Diagnosis of Income Smoothing In Spain", *European Accounting Review*, 12, 3, 2003, s:443

muhasabe uygulamasının ya da ölçüm kuralının istikrar sağlayıcı bir araç olarak kullanılması için bir takım özelliklere sahip olması gerekir. Bazı muhasabe uygulamaları her zaman karın istikrarlı hale getirilmesinde kullanılabilir, bazıları da yalnızca özel durumlarda karın istikrarlı hale getirilmesine katkı sağlamaktadırlar.¹²¹

Karın istikrarlı hale getirilmesinde kullanılan tekniklerde dikkate alınan unsurlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:^{122 123}

1. **Hedef:** Gelirin yıllar itibariyle istikrarlı olarak sürdürülmesi amaçlanmaktadır. Buradaki kar gelir tablosundaki hangi kar; brüt kar, faaliyet karı, faiz vergi öncesi kar, net kar, hisse başına kar gibi karlardan hangisinin ya da hangilerinin istikrarlı hale getirileceği belirlenmelidir.
2. **Dönem:** İstikrarlı olarak karın sürdürülmesi için uzun dönem gerekmektedir. Dönemin uzunluğu yapılan çalışmanın başarısını etkilemektedir. Karı istikrarlaştırma yöntemini kullanan firmalar ile bu yöntemi kullanmayan firmaların ayrıştırılabilmesi 5-6 yıllık periyotların incelenmesiyle yapılabilmektedir.
3. **Değişkenler:** Karın istikrarlı hale getirilmesinde eğer manipülasyonlara başvurulacaksa ve bunun anlaşılması istenmiyorsa aşağıdaki şartların hepsini taşımalıdır.
  - Bir defa kullanılmalı, firmanın gelecekteki hesap hareketlerinde yer almamalı ve bağlantılı olmamalıdır.
  - Profesyonel bir yargıya dayandırılmalı ve genel kabul görmüş muhasabe ilkeleri alanında yer almalıdır.
  - Gelirdeki değişimler yıldan yıla benzer maddi araçlara kaydırılmalıdır.
  - İkinci bir tüzel kişi ile yapılan gerçek bir işleme dayandırılmamalıdır.
  - Tek bir işlem olmalı ve birbirini izleyen iki veya daha fazla dönemde gerçekleşmelidir.
4. **Boyut:** Karın istikrarlı hale getirilmesinde faydalanılacak olan araçlar çok geniş bir yelpazede bulunmaktadır. Çok sayıda işlem yerine tek bir işlem kullanılabilir. Yöneticiler bu işlem ile kardaki etkiyi, kayıtların zamanını ve tutarını ayarlayarak, zamana yayılmasını ya da bugüne etkisinin olmasını sağlayabilir. Mesela amortisman yönteminin seçimi veya herhangi bir varlığın muhasebesel olarak kayda alınma zamanının veya maliyetinin belirlenmesinde verilecek kararlar, karşılık ayırma politikaları vb. gibi durumlar buna örnek olarak verilebilir.

Karın istikrarlı hale gelmesinde kullanılan manipülasyon araçları genel kabul görmüş muhasabe ilkelerinin çizdiği sınırlar içinde yer almalıdır. Karı istikrarlı hale getirilmesinde kullanılan yöntemin etkin olması için manipülasyonun önemli bir etkiye sahip olması gerekir. Etkinlik özel amaçlara ulaşmakla ilgiliyken önemlilik ise istikrar aracının kullanımının karda yarattığı net değişimle ilgilidir. Bir istikrar yönteminin etkinliği; kullanımının karda yarattığı net değişim ile yıllık karlar arasındaki farka (ikinci yıl karı ile ilk yıl karı arasındaki fark gibi) bölünmesiyle elde edilen oran ile ölçülebilir. Bu oran 1'e ne kadar yakınsa istikrar yöntemi de

¹²¹ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, s:11

¹²² Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, *A Framework For The Classification of Accountants Manipulations*, s: 25-33.

¹²³ Ronald M. Copeland, "Income Smoothing", s:106.

o kadar etkin demektir. Karın istikrarlı hale getirme yöntemi, raporlanan dönem karlarını üç şekilde istenilen seviyede tutabilir:¹²⁴

1. **Tahakkuk yoluyla istikrarlı hale getirme:** Raporlanan karlardaki değişkenliği azaltmak amacıyla yöneticiler bazı tahakkuk kayıtlarını kendi yargılarına bağlı olarak zamanlamasını ayarlayabilirler.
2. **Zamana dağıtım yoluyla istikrarlı hale getirme:** Yöneticiler raporlanan karın istikrarlı hale getirmek için bazı gelirleri ve/veya giderleri farklı dönemlere yayabilmektedirler. Örneğin, kur farkları aktifleştirilerek bilançoya aktarılmakta ve raporlanan karları istikrarlı hale getirmek amacıyla zaman içinde gelir tablosu hesaplarına dağıtılabilmektedir. Örneğin ayrılması gereken karşılıkları ayırmamak ileriki dönemlere ertelemek veya vaktinden önce karşılık ayırarak dönemi öne çekmek şeklinde kendini göstermektedir.
3. **Sınıflandırma yoluyla istikrarlı hale getirme:** Yöneticiler olağan karın istikrarlı hale getirmek amacıyla kendi yargılarını kullanarak bazı gelir tablosu hesaplarını; örneğin olağan giderleri yeniden sınıflandırabilmekte bunları stokların maliyetlerine ekleyerek aktife almakta veya dönem sonu stok değerlemelerinde kullandıkları hesaplamalarda değişikliğe giderek bazı giderleri aktifleştirebilmekte ya da stokların maliyetini azaltıp arttırabilmektedir.

Brezilya’da faaliyet gösteren 147 adet firmayı kapsayan bir çalışma yapılmış ve yapılan bu çalışmada karın istikrarlı hale getirilmesi yöntemini kullanan ve kullanmayan firmaların kendi aralarında risk, getiri, büyüklük ve sektör bakımından kıyaslanması yapılmıştır. Bulgular aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.¹²⁵

Tablo 5: Hipotezler ve Sonuçlar

Hipotezler	Sonuçlar
Karın istikrarlı hale getirilmesi & Risk	Karın istikrarlı hale getirilmesi yöntemini kullanan firmaların kullanmayan firmalara göre Beta katsayısı daha düşüktür.
Karın istikrarlı hale getirilmesi & Getiri	Karın istikrarlı hale getirilmesi yöntemini kullanan firmaların kullanmayan firmalara göre yıllık getirilerinin çok daha yüksek olduğu görülmüştür.
Karın istikrarlı hale getirilmesi & Büyüklük	Daha ufak firmaların büyük firmalara göre karın istikrarlı hale getirilmesi yöntemini kullandıkları görülmektedir.
Karın istikrarlı hale getirilmesi & Sektör	Enerji, finans ve sigorta sektöründeki firmalarının karın istikrarlı hale getirilmesi yöntemini kullandıkları görülmüştür.

Yapılan bir araştırmada İngiltere, Fransa ve Hollanda’daki firmaların IFRS sonrası finansal tabloları incelenmiş ve karın istikrarlı hale getirilmesi yönünde istatistiksel bulgulara rastlanmıştır. Araştırmaya göre; IFRS’nin yöneticilerin yargılarına daha fazla izin vermesi ve gerçeğe uygun değer yaklaşımının karın istikrarlı hale getirilmesine neden olduğu belirtilmiştir. IFRS sonrası dönemde yöneticilerin kendi çıkarları doğrultusunda daha kolay hareket edebilmekte oldukları görülmektedir. Yöneticiler yatırımcıyı korumak yerine fırsatçı bir şekilde yönetsel yargılarını işletmenin karını düzenleyici olarak kullandıkları

¹²⁴ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, s:11

¹²⁵ Antonio Lopo Martinez ve Miguel Angel Rivera-Castro, “Capital Market Effects of Income Smoothing in Brazil”, http://www.fucap.br/public/producao_cientifica/2/Lopo%20-%20Capital%20market.pdf, (12 Kasım 2016), s:16-17.

görülmüştür.¹²⁶ Bu araştırmaya benzer olarak Almanya’da bulunan küçük ve orta ölçekli firmaların karı istikrarlı hale getirme yöntemini kullanıp kullanmadıkları konusunda yapılan bir araştırmaya göre; firmaların bu yöntemi kullanmalarının nedenleri arasında vergiden kaçınma ve banka borcu kullanma isteklerinin olduğu görülmüştür.¹²⁷

Türkiye’de yapılan bir çalışmada, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda işlem gören işletmelerden 277 tanesinin güncel bir dönemi ile 2006-2010 yılları arası mali verileri temel alınarak, işletmelerin kâr yönetimi davranışları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, kârını istikrarlı hale getiren işletmelerin oranları; üretim sektörü için %30, hizmet sektörü için %21 ve finansal sektör için %36 olarak saptanmıştır. Küçük işletmelerin, büyük işletmelere göre kârlarını istikrarlı hale getirme tutumlarının daha olası olduğu ve finansal sektördeki işletmelerin hizmet sektöründeki işletmelere göre kârlarını istikrarlı hale getirme tutumlarının daha olası olduğu istatistiksel olarak ortaya konmuştur.¹²⁸

3.3.3. Yaratıcı Muhasebe (Creative Accounting)

Literatürde bazı yazarlar tarafından kar yönetimi tanımını karın istikrarlı hale getirilmesi, agresif muhasebe ve yaratıcı muhasebe gibi finansal bilgi manipülasyonu yöntemlerinin tamamını kapsamak üzere kullanılmaktadır. Yaratıcı muhasebe uygulamalarının tanımı ve içeriği konusunda tam bir konsensüs bulunmamaktadır. Genel olarak tanımlamalara baktığımızda yaratıcı muhasebenin, finansal bilgi manipülasyonunun diğer yöntemlerinin bir karışımı olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte, yaratıcı muhasebe uygulamalarının kar yönetimi gibi sadece gelir tablosu ile ilgili olmadığı bilanço ve nakit akım tablosu gibi diğer finansal tablolarındaki manipülasyonlar üzerinde yoğunlaştığı da söylenebiliriz.

Muhasebe politikalarındaki esneklik ve düzenlemelerdeki eksiklik ve yetersizlikler, finansal tabloların farklı bir şekilde hazırlanması, sunulması ve yorumlanmasına ve tüm dünyada ortaya çıkan şirket skandallarının oluşmasına neden olabilmektedir. Özellikle tepe yönetimi, muhasebe politikalarındaki esnekliklerden yararlanmak suretiyle, işletmelerin istedikleri hedeflere ulaşmasını sağlayabilmektedirler. Yaratıcı muhasebe olarak adlandırılan uygulamalar işletmelerin gerçek finansal durumlarını görmede bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa vadede şirkete ve yatırımcılara önemli kazançlar getirmesi sebebiyle oldukça sık kullanılan yaratıcı muhasebe teknikleri uzun vadede telafisi zor sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Tepe yönetiminin kasıtlı olarak yapmış olduğu yanlış bildirimler sonucunda dünya üzerinde büyük şirket skandalları gerçekleşmiş ve bu skandallar kamuoyunda büyük yankılar uyandırmıştır.¹²⁹

Yaratıcı muhasebe, ilke ve kuralları, değerlendirme ölçüleri ve uygulamaya yönelik düzenlemelerin eksikliğinden yararlanmak suretiyle muhasebe rakamları üzerinde oynamak finansal tabloların biçimini veya finansal tabloları yer alan bilgilerin sunulmasını değiştirerek finansal durumu olduğundan farklı göstermek amacıyla yapılan işlemlerin tümü olarak

¹²⁶ Alexandra Tudor, “Income Smoothing and Earnings Informativeness, A Matter of Institutional Characteristics or Accounting Standards” http://repub.eur.nl/res/pub/20019/72-90_tudor.pdf, (12 Kasım 2016), s:76

¹²⁷ Bigus, Schorn ve Georgiou, s:31.

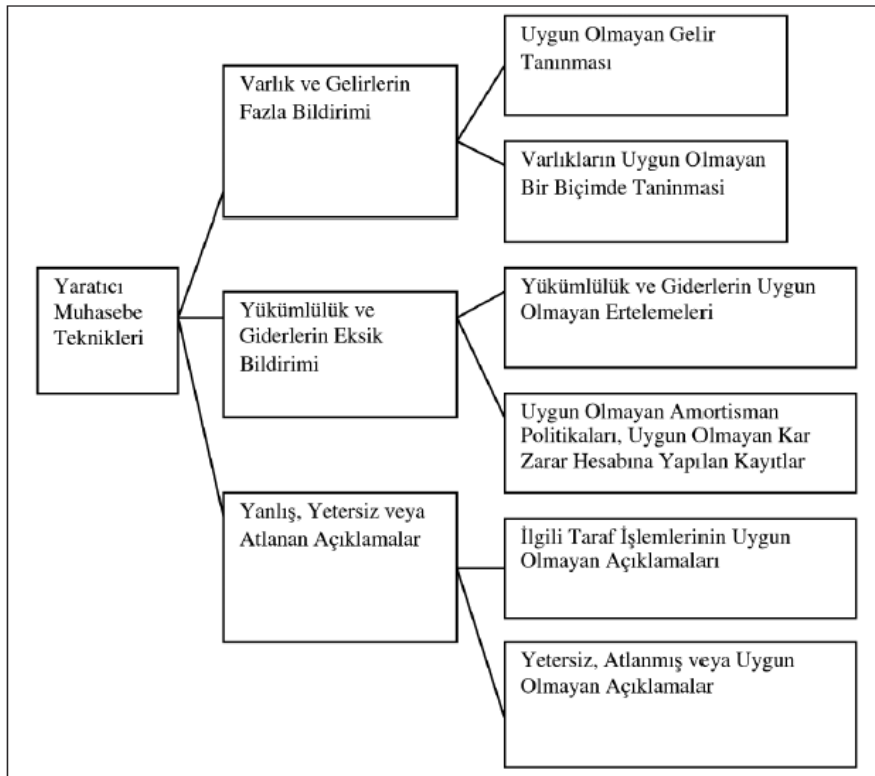
¹²⁸ Emre Ergin, “Income Smoothing: Evidence From Turkey”, **İİBF Dergisi**, Kocaeli Üniversitesi, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/article/download/5000039243/5000038116>, (13 Kasım 2016), s:35.

¹²⁹ Çıtak, “Yaratıcı Muhasebe Hileleri Finansal Raporlama mıdır?”, s:83.

tanımlanabilir.¹³⁰ Manipülasyonlar daha çok firma değerini etkilemeye yönelik işlemlerdir. Bu tür işlemlerin içinde özellikle kar manipülasyonlarına yönelik yaratıcı muhasebe uygulamaları bulunmaktadır. Yaratıcı muhasebe, ilke ve kuralları, değerlendirme ölçüleri ve uygulamaya yönelik düzenlemelerin eksikliğinden yararlanmak suretiyle muhasebe rakamları üzerinde oynamak finansal tabloların biçimini veya finansal tablolarda yer alan bilgilerin sunuluşunu değiştirerek finansal durumu olduğundan farklı göstermek amacıyla yapılan işlemlerin tümü olarak tanımlanabilir.¹³¹

Finansal tablo hileleriyle yaratıcı muhasebe uygulamalarının her ikisinde de kasıt unsuru vardır. Her ikisinde de yanıltıcı bilgi sunma, gerek finansal tablolardaki rakamlarla ve gerekse işletme hakkında yapılan açıklamalarla mevcut durumu daha farklıymış gibi gösterme durumu söz konusudur. Yaratıcı muhasebeyi hileden ayıran en önemli nokta, yaratıcı muhasebenin yasal olmasından kaynaklanmasıdır. Bir başka ifadeyle yaratıcı muhasebe standartlardaki esnekliklerden yararlanarak bir işletmeyi olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterme işlemleridir. Oysaki hile tamamıyla standartlara ve mevzuata aykırı bir şekilde yapılan ve yasal olmayan işlemlerden oluşan uygulamalardır.¹³²

Şekil 11: Yaratıcı Muhasebe Teknikleri

Kaynak: Çıtak, *Yaratıcı Muhasebe Hileleri Finansal Raporlama mıdır?*, s:90.

¹³⁰ Müge Saltoğlu, “Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği”, **Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi**, Yıl:3, Sayı:10, Eylül 2003, s.108.

¹³¹ SPK, **Hisse Senedi Piyasasında Manipülasyon, Kullanılan Yöntem Örnekleri Manipülatif İşlem Kalıbı Örnekleri Korunma Yolları**, Sermaye Piyasası Kurulu, Aralık 2003, <http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20031215&subid=0&ct=f>, (29 Ağustos 2016), s.2-3.

¹³² Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, *A Framework For The Classification of Accountants Manipulations*, s: 48.

Gerek akademik literatürde ve gerekse uygulamada yaratıcı muhasebe uygulamalarına örnek olarak gösterilen bazı işlem ve uygulamalar aşağıdaki gibi sıralanabilir;¹³³

- Gelirin aslında tahakkuk etmeden muhasebeleştirilmesi,
- Faiz giderlerinin agresif bir şekilde aktifleştirilmesi veya amortisman periyodunun uzatılması,
- Varlık ve yükümlülüklerin gerçeği tam yansıtmayacak şekilde açıklanması,
- Olağanüstü gelirlerin faaliyet gelirleri olarak, faaliyet giderlerinin ise olağan üstü giderler olarak gösterilmesi gibi işlemlerle gelir tablosu kalemlerinin sınıflandırılmasının değiştirilmesi,
- Şirketin nakit üretme gücünün yüksek olduğu izlenimi yaratmak üzere nakit akım tablosunda yatırımlardan ya da diğer faaliyetlerden sağlanan nakdin, faaliyetlerden sağlanan nakit gibi gösterilmesi.

Özetle yaratıcı muhasebe GKGM'nin de esnekliğinden yararlanarak bir şirketi olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterme işlemlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, “yaratıcı” olarak adlandırılan muhasebecilik ile anlatılmak istenen her zaman bilinen çeşitli muhasebe seçenekleri arasında işletmede yapılmak isteneni verecek seçeneklerin seçilmesidir. Bu seçenekler, gerçek seçeneklere ve aynı zamanda değerlendirmenin göreceli özgürlüğüne dayandırılır. Ancak, burada muhasebenin “yaratıcı” olduğu bir husus vardır; o da düzenleyecek bir muhasebe standardı olmadığı bir durumda yasal, ekonomik veya finansal bir buluş ortaya çıkması ve muhasebe standartlarının yarattığı boşluktan yararlanılarak istenilen amaca uygun işlem yapılmasıdır.¹³⁴

3.3.4. Agresif Muhasebe (Aggressive Accounting)

İşletmenin finansal tablolarının süslenmesi kapsamında muhasebe standart ve politikalarının zorlanarak gerçekleşmemiş veya kesinleşmemiş gelirlerin kaydedildiği ve döneme ait giderlerin gelecek dönemlere aktarıldığı yöntemdir. Bu yöntemdeki amaç kârı yükseltmektir.¹³⁵ Genellikle muhasebe standartlarının zorlanması suretiyle, konsinye satışların veya faturası kesilmiş ancak henüz müşteriye sevk edilmemiş mal tutarlarının satış geliri olarak kaydedilmesi, ayrıca gelir olarak kaydedilen faaliyetlere ilişkin bazı harcama ve giderlerin sonraki dönemlere ertelenmesi vb. gibi uygulamaları içermektedir. Bu tür uygulamalar ile şirketin finansal durum ve faaliyet sonuçlarına ilişkin olarak ilgililere yanıltıcı bilgilerin verilmesi söz konusu olmaktadır.¹³⁶ Hedeflenen sonuçlara ulaşmak ve genellikle yüksek dönem karı elde etmek için kullanılan muhasebe yöntemlerinden biri olan agresif muhasebe uygulamaları, yürürlükteki muhasebe mevzuatına ve genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğuna bakılmaksızın kasıtlı ve zorlayıcı bir şekilde seçilmektedir.¹³⁷

¹³³ Cemal Küçüksözen ve Güray Küçükkocaoğlu, *Finansal Bilgi Manipülasyonu : İMKB Şirketleri üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:5.

¹³⁴ Nermin Çıtak, **Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2009, s:20.

¹³⁵ Bilge Leyli Elitaş, “Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan 2013, s:48.

¹³⁶ Cemal Küçüksözen ve Güray Küçükkocaoğlu, *Finansal Bilgi Manipülasyonu : İMKB Şirketleri üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:5

¹³⁷ Hüseyin Dalğar ve Sait Pekin, “Kurumsal Yönetim İle Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi'nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMM, Eylül-Ekim 2011, Yıl:21, s:31.

İşletmeler bazen muhasebe ilke ve standartlarındaki kuralları zorlayarak muhasebe manipülasyonu yapmaktadırlar. Muhasebe ilkelerinin agresif biçimde uygulanmasındaki amaç finansal sonuçların ve finansal yapının olduğundan farklı gösterilerek işletme performansının iyi olduğu izlenimini yaratmaktır. Bu uygulamalara örnek olarak; 1996 yılı faaliyet raporunda Amerikan Sunbeam Şirketi işletmenin gelecekteki yeniden yapılanma ve büyüme planı dâhilinde, işletme içindeki yönetsel birimlerin birleştirileceğini, üretim ve dağıtım ünitelerini rasyonelleştireceğini ve stok tutma ve ürün satma birimlerinde küçülmeye gideceğini açıklamıştır. Bu planın sonucunda oluşacak giderler ise Amerikan muhasebe ilke ve standartlarına uygun olarak önceden tahmin edilerek planın uygulanmaya başlandığı 1996 yılında dönem gideri olarak kaydedilmiştir. Ancak, yeniden yapılanma giderleri kasıtlı olarak yüksek gösterilerek, gelecekteki giderler 1996 yılına çekilmiştir. Bunun sonucunda, 1996 yılındaki raporlanan dönem karı azaltılmış ve gelecekteki dönem karlarının artırılması sağlanmıştır.¹³⁸

İşletmede meydana gelen bir ekonomik olayın muhasebeleştirilmesinde, raporlanacak olan kârın şişirilmesi, varlıkların ise yüksek değerde gösterilmesi amacıyla, alacaklar için çok düşük karşılık ayrılması, stok değerlemede ilk giren ilk çıkar yönteminin kullanılması, pazarlama-satış harcamalarının aktifleştirilmesi, hızlandırılmış amortisman yönteminin kullanılması gibi politikaların seçilmesi agresif muhasebeleştirme uygulamalarına örnektir. İşletmede meydana gelen bir ekonomik olayın muhasebeleştirilmesinde, raporlanacak olan kârın ve varlıkların düşük değerde gösterilmesi amacıyla, alacakları için çok yüksek karşılık ayrılması, stok değerlemede son giren ilk çıkar yönteminin kullanılması, pazarlama-satış harcamalarının giderleştirilmesi, normal amortisman yöntemlerinin tercih edilmesi gibi politikaların seçilmesi ise muhafazakâr muhasebeleştirme olarak adlandırılmaktadır. Normal olan bir ekonomik olaya ilişkin olarak çeşitli nedenlerden dolayı normal olan muhasebe kurallarını uygulanmayıp agresif uygulamalar tercih edilmesi yoluyla sınırlarının zorlanması, sadece finansal tabloların olduğundan farklı sunulmasını sağlamayacağı gibi aynı zamanda yaratılan muhasebe uygulaması kanunlara, standartlara ve düzenlemelere de aykırı olmayacağından dolayı içinde hileyi de barındırmayacaktır.¹³⁹

Agresif muhasebe manipülasyonu yolu ile muhasebe bilgisinin kalitesinin zedelenmesi durumunda temelde gelir artırıcı kayıtlara yer verilirken, gider doğuran kayıtlar diğer dönem veya dönemlere ertelenmeye çalışılır. Bu yönüyle uygulanan manipülasyonlar gelir ve gider manipülasyonlarının bir bileşkesi gibidir. Bu iki manipülasyonun zedelediği muhasebe bilgisi kalitesi ölçütlerine ek olarak agresif muhasebe manipülasyonu finansal tabloların kasten değiştirilmesinden ötürü muhasebenin kanıtlanabilirlik ölçütünü ve finansal tabloların dönemler arası kıyaslanmasını zedelediğinden dolayı da karşılaştırılabilirlik ölçütünü zedelemektedir.¹⁴⁰

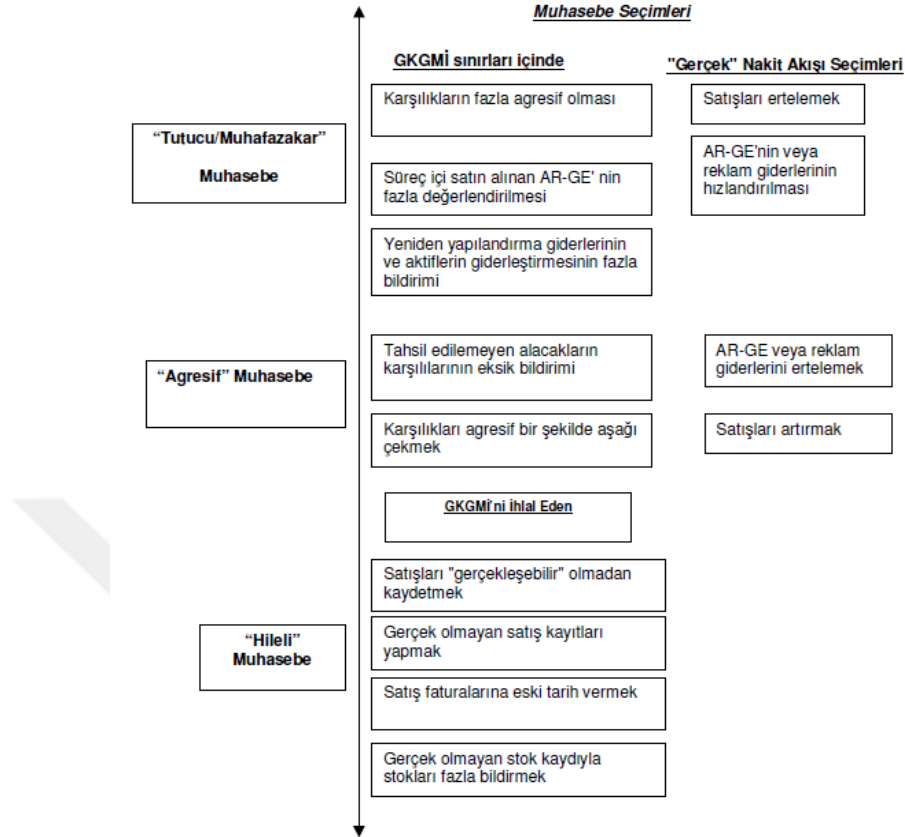
---

¹³⁸ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, s:11

¹³⁹ Ocak ve Güçlü, s:128.

¹⁴⁰ Bilge Leyli Elitaş, :51.

Şekil 12: Muhasebe Seçimleri ve Etkileri

Kaynak: Patricia M. Dechow ve Douglas J. Skinner, "Earnings Management: Reconciling The Views of Accounting Academics, Practitioners, and Regulators", **American Accounting Association**, June 2000, Vol.14, No.2, s.238.

Agresif muhasebe uygulamalarının bir bölümü de maddi duran varlıkların amortismanına tabi tutulmasıyla ilgilidir. Maddi duran varlıkların maliyetleri (yapılmakta olan yatırımlar ve arsa ve araziler dışındakiler) faydalı ömürleri boyunca amortismanına tabi tutularak hurda değerlerine getirilmektedir. Hurda değeri, varlığın hizmet dışı kaldığı andaki tahmini gerçeğe uygun değeri olarak tanımlanmaktadır. Faydalı ömür ise varlığın faaliyetlerde kullanılacağı tahmini süreyi göstermektedir. Faydalı ömürün ve hurda değerinin tahmininde yönetici yargısı önemli rol oynamaktadır. Yöneticiler muhasebe ilke ve standartlarındaki bu esnekliklerden faydalanarak, varlığın faydalı ömrünü çok uzun ya da hurda değerini olduğundan çok daha yüksek gösterebilmektedir. Böylece agresif biçimde dönemin amortisman giderleri azaltılabilir, varlıkların defter değerleri yükseltilebilir ve dönem karı yapay olarak yüksek tutarlara (üst seviyelere) çekilebilmektedir.¹⁴¹

Agresif muhasebe uygulamalarına verilebilecek en tipik örneklerden biri olan Acclaim Entertainment firmasının yapmış olduğu muhasebe uygulamasını ele alalım. Firma New York borsasına kote bir firma olup satış rakamları borsa analistlerinin tahminlerinin gerisinde kalmıştı. Firma normalde satış yaptığı perakendeci müşterileri ile yaptığı anlaşma gereği ürünlerin iadesi ve değişimi için satışların belli bir miktarını stokta bulundurması zorunluymuştu. Firma satışını istenen seviyeye getirebilmesi için üretimi arttırması gerekecekti fakat bunu yapması zaman alacaktı ve bu durum içinde bulunduğu döneme yetişmeyecekti.

¹⁴¹ Mulford ve Comiskey, s:28

Bu durumda firma sözleşmeler gereği elinde bulundurması gereken stokları da satma kararı aldı. Yapmış olduğu bu agresif uygulama ile firma satışlarını beklenen seviyeye taşımış oldu.¹⁴²

3.2.5. Büyük Temizlik Muhasebesi (Big Bath Accounting)

Büyük temizlik muhasebesi, uygulamada aynen siyasette olduğu gibi bir şirketin üst yönetimi ve genel müdürü değiştiğinde, yeni yönetim gelecekte karın istikrarlı hale getirilmesi ya da yükseltilmesi için kullanılacak kalemleri finansal tablolardan temizlemek suretiyle geçmiş yönetimin aslında kamuya açıklanandan daha kötü sonuçlar devrettiği izlenimi yaratılması ve kendileri için de karı ileriki dönemlerde artırma imkânı sağlama çalışmalarıdır.¹⁴³ Uygulamada amaç gelecekte karın istikrarlı hale getirilmesi veya daha iyi bir duruma getirilmesi için kullanılacak kalemleri finansal tablolardan elemine etmek suretiyle, geçmiş yönetimin finansal tablolarda daha kötü sonuçlar devrettiği izlenimi yaratmaktır.¹⁴⁴

Şirketlerde yönetimlerin değiştiği dönemlerde, yeni yönetimin bazı verimsiz aktifleri gider yazmak suretiyle bilançodan çıkartması, böylece bir taraftan geçmiş yönetimin görevde olduğu dönemlerin olduğundan daha az kar veya daha fazla zarar edilmiş olarak gösterilmeye çalışılması, diğer taraftan gelecek dönemlerin daha karlı olduğu izlenimi yaratılmasına yönelik işlem ve uygulamalardır.¹⁴⁵ Bu bağlamda göreve yeni gelen yöneticiler aşırı derecede zarar içeren işlemleri dikkate alırlar. Böylece bu işlemler hem gelir tablosunda yer alırlar hem de geçicidirler çünkü ileriki dönemlere etkisi bulunmamaktadır.¹⁴⁶ Diğer taraftan gelecek dönemlerin daha karlı olduğu izlenimi yaratılmasına yönelik işlem ve uygulamaların ön plana çıkarılması durumu söz konusudur. Gelir azaltıcı tahakkukları kullanarak dönem karları azaltma stratejisi olarak adlandırılmaktadır.¹⁴⁷

Büyük temizlik muhasebesinin yöneticilere bir takım avantajlar getirmektedir. Bu avantajların neler olduğuna bakalım;

- 1) Yönetici büyük temizlik muhasebesini yaptıktan sonra gelecek dönemlerde karı istikrarlı hale getirebilme olanağını ya da daha fazla kar elde etme imkânı bulmuş olmaktadır,
- 2) Yönetici büyük temizlik muhasebesi yöntemi sonucunda yatırımcılara güven vererek yeni dönemde birçok başarının elde edileceği sinyalini vermek istemektedir.¹⁴⁸

Büyük firmalarda göreve getirilen CEO'lara çok büyük tutarda bonuslar verilmektedir. Yeni işe başlayan CEO başarılı olmak için bazen iş başına gelir gelmez firmayı

¹⁴² David W. Tice, "Aggressive Accounting: Bad for Company Health?", **Equity Research and Valuation Techniques**, 2002, <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/cp.v2002.n3.3202>, (5 Kasım 2016), s:60.

¹⁴³ Hervé Stolowy ve Gaetan Breton, *A Framework For The Classification of Accountants Manipulations*, s:47

¹⁴⁴ Dalğar ve Pekin, s:31.

¹⁴⁵ Cemal Küçüksozen ve Güray Küçükkocaoğlu, *Finansal Bilgi Manipülasyonu : İMKB Şirketleri üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:6

¹⁴⁶ Edward J. Riedl and Suraj Srinivasan, "Signaling Firm Performance Through Financial Statement Presentation: in Analysis Using Special Items", **Contemporary Accounting Research**, Forthcoming, 28 July 2009, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923898, (1 Kasım 2016), s:9.

¹⁴⁷ Yoshihiro Tokuga ve Tomoaki Yamashita, "Big Bath and Management Change", June 2011, <http://www.econ.kyoto-u.ac.jp/~chousa/WP/123.pdf>, (1 Kasım 2016), s:2.

¹⁴⁸ Asuman Atik and Tariq H. Ismail, "Ethical Perceptions on Earnings Manipulation in Turkey: An Exploration of Differences in Preparers and Users' Perspectives", **Research Journal of Finance and Accounting**, ISSN 2222-1697 (Paper) ISSN 2222-2847 (Online), Vol 2, No 3, 2011, s:175.

dramatik bir şekilde zararda göstermekten çekinmemektedir. Bunun için büyük temizlik muhasebesini kullanarak zararın nedenini eski yönetime yıkmakta ve daha sonraki dönemde kendisi bir şey yapmasa dahi o zararlar kendiliğinden kapanacağı için başarıyı garantiye almayı amaçlamaktadır. Bu uygulamaya en çarpıcı örneklerden biri Amerika'daki medya şirketi olan AOL Time Warner Inc. firmasıdır. Firma 2002 yılının ilk çeyreğinde 54,2 milyar USD zarar açıklamıştır. Amerika'daki medya sektörünün yılda 55 milyar USD kar ettiği düşünülürse açıklanan zarar rakamının ne kadar şaşırtıcı olduğu görülmektedir.¹⁴⁹

Büyük temizlik muhasebesi yönteminde yeni gelen yönetim tarafından yıllık finansal raporda bir takım değişiklikler yaparak normalin üzerinde gideri muhasebeleştirir ve rapordaki mali durum olması gerekenden daha kötü duruma getirilir. Yeni yönetim uygulamış olduğu bu yöntem ile mevcut dönemin düşen kar rakamından fayda elde etmeyi amaçlar. Yeni yönetim beklenenden daha düşük olan kar rakamından dolayı eski yönetimi suçlayabilir ve ilerde kendisi eski yönetimle kıyaslandığında eli rahatlamış olur. Yeni yönetim uyguladığı büyük temizlik yöntemi ile mevcut dönemim karlarını zaten şimdiden gelecek dönemlere aktardığı için gelecek dönemlerde elde edilmesi beklenen başarıyı kolaylaştırmış olur.¹⁵⁰

Yılsonunda firma ya içinde bulunduğu faaliyet yılını zararlar kapatacağını kesinleştirdiğinde ya da daha az gelir elde etmeyi isteyebileceği bir dönemde; zaman içinde oluşmuş olan ve aktifte gizlenmeye çalışılan eski dönemlerden beri taşınan zararları, değersiz aktifleri veya bilanço dışı zararlarını yine aynı yıla zarar yazarak zararını arttırabilir. Özellikle bu tür uygulamalar ekonominin krizde olduğu ya da ciddi ekonomik sıkıntıların yaşandığı yıllarda yapılarak bu zararlar haklı nedenler bulunabilir. Bu yöntem ile firma zararlarından kurtulmuş ve muhasebesel olarak finansal tablolarını temizlemiş olmaktadır. Bu yılı zararlar kapamak demek gelecek yılları ipotek altına almak demek değildir bilakis gelecek dönemleri çok daha karlı kapatmanın yolunu açmak demektir.¹⁵¹

Avusturalya'da yapılan bir çalışmada; tarım firmalarının kuraklık zamanlarında normal olmayan yüksek tutarlarda gider yazarak büyük temizlik muhasebesini kullanıp kullanmadıkları ve büyük temizlik muhasebesini kullanıldıysa bunun nedeninin gerçekten kuraklığın getirdiği ekonomik şartlar mı yoksa yöneticilerin fırsatçılığı mı olduğu araştırılmıştır. Çalışmada 405 firmanın verileri incelenmiş ve 1980 - 1990 yılları arası araştırılmış. Bu 15 yıllık periyot içinde 1983 ve 1985 yılları kuraklığın yaşandığı yıllar olmuş. Çalışmanın sonucunda; tarım firmalarının kuraklık zamanı büyük temizlik muhasebesi yöntemini kullandıkları görülmüş ve bunun nedeninin kuraklık nedeniyle oluşan ekonomik durumdan çok yöneticilerin fırsatçılığı olduğu görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada Avusturalya'daki tarım firmalarının, tarım firması olmayan diğer firmalara göre büyük temizlik muhasebesi yöntemini kullandıkları tespit edilmiştir. Bu durum yöneticilerin belirli şartlar oluştuğunda bu şartları fırsat olarak görüp büyük temizlik muhasebesini kullandıklarını göstermektedir.¹⁵²

¹⁴⁹ Chun Jiang, “ “Optimism” vs “Big Bath” Accounting – A Regulatory Dilemma in Chinese Financial Reporting Practices”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=922484, (10 Kasım 2015), s:20.

¹⁵⁰ Hervé Stolowy ve Gaétan Breton, *Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework*, s:43.

¹⁵¹ Charles E. Jordan ve Stanley J. Clark, “Big Bath Earnings Management: The Case Of Goodwill Impairment Under SFAS No.142”, **Journal Of Applied Business Research**, Volume 20, Number 2, s:64.

¹⁵² Pamela Kent, Reza Monem ve Glenn Cuffe, “Droughts and Big Baths of Australian Agricultural Firms”, 2008, http://www98.griffith.edu.au/dspace/bitstream/handle/10072/22168/52338_1.pdf?sequence=1 (20 Ocak 2015), s:22.

Amerika’da yapılan bir araştırmaya göre Fortune 100 içinde yer alan firmaların 2002 yılındaki finansal verileri incelenmiştir. Araştırmada özellikle 2002 yılının incelenmiş olmasının nedeni 142 nolu standardın o yıl uygulamaya girmiş olmasıdır. Bu standartta şerefiyeye ayrılan amortisman yöntemini kaldırmış yerine değer düşüklüğü yöntemini getirmiştir. Yapılan araştırmanın sonucunda firmaların büyük çoğunluğunun 2002 yılında bir önceki yıla göre yüksek oranda değer düşüklüğü gideri yazdıkları tespit edilmiştir. Büyük temizlik muhasebesi teorisine göre yapılan bu ayarlama ile firmaların 2002 yılında gerekenden daha yüksek gider yazarak 2002 yılındaki karlarını şimdiden gelecek dönemlere aktardıkları grlmştir.¹⁵³

Büyük temizlik muhasebesi temelde yönetim değişikliği durumlarında karşımıza çıkmaktadır. Muhasebe manipülasyonları yolu ile muhasebe bilgisinin kalitesinin zedelenmesi durumu ortaya çıkmaktadır. Bu tür manipülasyonlar yapıldığında, firmada verilecek kararlar aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı firmanın zararına sonuçlanabilmektedir;¹⁵⁴

- hesapların ilgililiğini zedelediğinden, ilgililik ölçütü zarar görmektedir,
- finansal tablo kalemleri üzerinde değişikliği kasten yaptığından güvenilirlik ölçütü zarar görmektedir,
- finansal tabloların dönemler arası kıyaslanmasını (verimsiz aktiflerin gider yazılması muhasebe politikalarında değişiklik gerektirmektedir; bu durum da karşılaştırılabilirliğin temel sakıncasıdır) zedelediğinden karşılaştırılabilirlik ölçütü zarar görmektedir,
- finansal tablo sonuçlarını doğrudan etkilediğinden anlamlılık ölçütü zarar görmektedir,
- bilgi kullanıcı veya karar verici işletmenin finansal tabloları incelendiğinde aynı döneme ait sonuçların birbirinden farklı olması nedeniyle (eski yönetimin tespit ettiği finansal sonuçlar ile yeni yönetimin eski yönetimi olduğundan daha başarısız göstermek adına verimsiz aktifleri gider yazma yolu ile yeni tespit edeceği finansal sonuçlar birbirinden farklı olacaktır) bu durumda erişebilirlik ölçütü zarar görmektedir,
- manipüle edilmiş muhasebe bilgisinin karar alıcıların alacakları kararları etkileyeceğinden yararlılık ölçütü zarar görmektedir.

3.3. Muhasebe Manipülasyonu rnekleri

Kar yönetimi konusunda yapılan araştırmada 227 adet örnek incelenmiş ve burada tespit edilen manipülasyonlar 6 kategoride sınıflandırılmıştır. Sınıflandırılmayan uygulamalar diğer olarak sınıflandırılmıştır. İlgili sınıflandırma ve kullanılma sıklıkları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

- Araştırmaya göre en çok kullanılan yöntemler giderlerin muhasebeleştirilmesinde veya sınıflandırılmasında kendini göstermektedir. Bu sınıflandırmanın içine giren manipülasyon yöntemleri %31,3 kullanılma oranı ile ön plana çıkmaktadır.

¹⁵³ Jordan ve Clark, s:68.

¹⁵⁴ Bilge Leyli Elitaş, s:51.

- İkinci olarak büyük temizlik muhasebesi yöntemleridir. Bu yöntemlerin kullanılma oranı %17,2 olmuştur.
- Üçüncü sırada satışlar ve gelirlerle ilgili manipülasyonların geldiği ortaya çıkmaktadır. Burada yapılan araştırmada satışların veya gelirlerin son 10 yıllık rakamları ele alınarak bu çalışma yapılmıştır.
- Dördüncü sırada yer alan gerçek eylemler başlığında sınıflandırılan manipülasyonlar şaşırtıcı olarak ön sıralarda yer almıştır. Gerçek eylemlere örnek verecek olursak, yöneticilerin istenen karlılığa ulaşabilmek için firmanın elinde bulunan ve karlı olarak satılabilir kabiliyette olan aktiflerin satılması ve dönem karının bu yöntem ile istenen seviyeye getirilmesidir.
- Beşinci yöntem olan stoklar kaleminde yapılan manipülasyonlarda en çok değerlendirme yöntemlerinin değiştirilerek uygulandığı görülmüştür. Son olarak firma yöneticilerinin uyguladıkları muhasebe politikalarında istedikleri sonuca götürecek uygulamaları seçmeleri ya da değiştirmeleri olarak kendisini göstermektedir.

Tablo 6: Kar Yönteminde Kullanılan Manipülasyon Yöntemleri

Kategori	Adet	Yüzde
İşletme giderlerindeki zamanlama farkları	71	31.3
Büyük temizlik muhasebesi	39	17.2
Hasılatın ilk muhasebeleştirilmesi	42	18.2
Gerçek uygulamalar	32	13.6
Stok değerlemeleri	19	8.4
Muhasebe politikalarındaki değişimler	8	3.5
Diğer teknikler	17	7.5
	227	100.0

Kaynak: Mulford ve Comiskey, s:144.

Yukarıdaki tabloda sınıflandırılan muhasebe manipülasyonlarında kullanılan teknikler aşağıda detaylı olarak verilmektedir.¹⁵⁵

Gider/Maliyet Hesaplarındaki Manipülasyonlar

- Giderlerin düşük veya yüksek tahmin edilmesi,
- Gelir ya da gider tahakkuklarının kaydedilmesi,
- Değersiz alacakların kayıtlarda raporlanmaya devam edilip edilmemesi,
- Değersiz alacakların ne kadarına karşılık ayrılacağı,
- Değersiz alacakların bilanço dışına çıkarılma zamanı,
- Dönem giderlerin aktifleştirilmesi,
- Borçlanma giderlerinin aktifleştirilmesi,
- Amortisman giderlerinin az ya da fazla gösterilmesi,

¹⁵⁵ Mulford ve Comiskey, s:145-146.

- Amortisman politikalarındaki değişimler,
- İtfa ve tükenme giderlerinin az ya da fazla gösterilmesi,
- İtfa ve tükenme paylarının politikasındaki değişimler,
- Düzeltme kayıtları,
- Muhasebe tahminlerindeki değişimler,
- Giderlerin bir sonraki döneme kaydırılması ya da bir önceki döneme çekilmesi,
- Karşılık politikalarındaki değişimler,
- Karşılığa ayrılan ya da karşılıktan gelire kaydedilen tutarlar,
- Aktiflerin veya pasiflerin değerlemelerinde görünen aşırı iyimser ya da aşırı kötümser uygulamalar,
- Tahakkuk hesaplarındaki anormal değişimler,
- Karı dengeleyici özel harcamaların var olması,
- Bilanço dışı kalan büyük tutarlı aktifler,
- Yeniden yapılanma giderlerinin çok fazla kullanılması,
- Önceki yıllarda gider olarak kaydedilen karşılıkların bu dönem gelir olarak tekrar kaydedilmesi,
- Geçmiş yıllarda yapılan işlere ilişkin halen gider kaydedilmesi,

Satış ve Gelir Hesaplarındaki Manipülasyonlar

- Erken yapılan satış kayıtları,
- Yılın son bir kaç gününde yapılan yüksek montanlı gelir veya satış kayıtları,
- Konsinye malların satış kaydedilmesi,
- Gelecek yıllarda elde edilecek gelirlerin erkene çekilmesi,
- Yoldaki malların satış kaydedilmesi,
- Satışların döneminden önce veya sonra kaydedilmesi,
- Gelirlerin farklı dönemlerde kaydedilmesi,

Faaliyetlerle İlgili Manipülasyonlar

- Reklam kampanyalarının veya pazarlama ve satış giderlerinin ertelenmesi,
- Müşterilerin dönem sonunda mal alımlarını arttırmaları için motive edilmesi,
- Satışların dağıtım kanallarına yığılması,
- Yüksek maliyetli bakım ve onarımların zamanlamasının bir sonraki döneme planlanması,
- Reklam giderlerinin düşürülmesi veya arttırılması,
- Türev ürünlerin hedge amaçlı değil kar elde etme amaçlı olarak kullanılması,
- Alacakların ikincil piyasada satılması,
- Aktif varlıklardan kar getirecek olanların satılması,
- Satışların ertelenmesi veya öne çekilmesi,
- Alımların ertelenmesi veya öne çekilmesi,
- Karı yüksek varlıkların satışı,
- Maliyeti yüksek varlık alımı,
- Yatırımlara yapılan harcamalar,
- Zarar eden bölüm veya grup iştiraklerinin satış zamanı,
- Borçlanma enstrümanlarının kullanımı,

Stoklar Hesabındaki Manipülasyonlar

- Stok değerlerindeki düzeltmeler,
- Dönem sonu stokların yüksek ya da düşük gösterilmesi,
- Stok değerlendirme yöntemindeki değişimler,
- Değeri düşen stokların satışı,
- Maliyeti az olan stokların öncelikli satışı,
- Maliyeti az olan stokların gelecek yıllara saklanması,
- Stoklarda değer düşüklüğü,

Muhasebe Politikaları ve Uygulamalarındaki Değişiklikler

- Amortisman sürelerindeki değişimler,
- Muhasebe tahminlerindeki değişimler,
- Satışların muhasebeleştirilmesi politikasındaki değişimler,
- Giderlerin aktifleştirilmesi uygulamalarındaki değişimler,
- İşletmenin raporladığı para biriminin değiştirilmesi,
- Muhasebe politika ve yöntemlerindeki değişimler.

4. BÖLÜM

FİNANSAL TABLO HİLELERİ

4.1. Finansal Tablo Hileleri Kavramsal Çerçeve

İşletme yönetiminin veya yönetimden sorumlu kişilerin bir veya birden fazlasının içinde yer aldığı hile ve usulsüzlükler ‘yönetim hile ve usulsüzlüğü’ olarak tanımlanır. Hileli finansal raporlama, kasıtlı olarak, finansal tablolarda olması gereken tutarların veya açıklamaların yer almaması veya yanlış beyan edilmesi suretiyle finansal tablo kullanıcılarının yanıltılması şeklinde olmaktadır.¹⁵⁶

Finansal tablo hileleri ile bir takım kazançlar elde edilmek istenmektedir. Hile yapanlar ödül olarak; olumlu yönde değişen hisse senedi değeri, düşük sermaye maliyeti, oynak olmayan hisse senedi fiyatları, artan kurum değeri, artan kredi miktarı, yüksek kredi derecelendirme notu, düşük borçlanma maliyetleri, yöneticilerin raporlanan kâra bağlı olarak aldıkları primleri maksimize etmek istekleri, vergiden kaçınma ve daha az vergi ödeme gibi daha birçok ödüle sahip olacaklardır. Dolayısı ile hilenin amacı; sadece sermaye piyasasında işlem gören araçların değerinin etkilenmesi değil aynı zamanda vergi gibi politik nedenleri, yöneticilerin alacakları primler ile kendi şahsi çıkarlarına ilişkin nedenleri, kredi maliyetlerini minimize etmek için borçlanma maliyetlerine ilişkin nedenleri, daha düşük sermaye maliyeti bulabilmek için sermaye maliyetlerine ilişkin nedenleri, işletmenin itibarı ve hisselerin değerindeki oynaklığın ortadan kaldırılarak güven sağlanması gibi kurumsal nedenleri içermektedir.¹⁵⁷

Muhasebenin ürettiği bilgilerin önemi dikkatli bir şekilde düşünüldüğünde, muhasebenin şirketler açısından ne denli önem arz ettiği çok bariz bir şekilde anlaşılmaktadır. Muhasebe, muhasebenin ürettiği bilgileri kullananlar açısından, işletmenin ne derece iyi ya da kötü yönetildiğinin resmini vermektedir. Yönetimi üstlenen kişiler, işlerin kötüye gittiği dönemlerde, muhasebeyi, işletme performansını olduğundan daha iyi göstermek gibi hukuki olmayan bir biçimde kullanabilmektedir. Bazı durumlarda işletme yöneticileri muhasebedeki esnekliklerden yararlanarak, işletme varlıklarını ve karlarını şişirmek suretiyle kendi çıkarlarını maksimum hale getirmeyi amaçlayabilmektedirler.¹⁵⁸

Finansal tablo hileleri de bir tür muhasebe manipülasyonudur ve muhasebe standartlarına ve yasal düzenlemelere aykırı olan muhasebe manipülasyonlarıdır. Finansal tablo hilesi genellikle kendisi bir sonuç olmaktan çok bir sonuca gitme aracıdır. Hile yapılmasındaki nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir.¹⁵⁹

- Şirketin beklenen veya hedeflenen kazançlarına ulaşmak,
- Kredi almalarını engelleyen problemleri çözmek,

¹⁵⁶ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, 6. Kısım, 1. Bölüm, Madde 4, p:5.

¹⁵⁷ Mulford ve Comiskey, s:4-6.

¹⁵⁸ Serdar Erdoğan, “*Finansal Skandalların Bağımsız Denetim Boyutu*”, :20

¹⁵⁹ Çıtak, *Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe*, s:18.

- Dürüst finansal tablolar verildiğinde alınmayacak veya daha az alınacak olan krediler yerine hak edilenden daha fazlasını almak,
- Artan hisse başına kazanç ile kar payı ödemelerini arttırmak,
- Piyasadaki olumsuz algıları gidermek,
- Finansman taahhütlerine uyumu sağlayabilmek,
- Şirketin amaç ve hedeflerini karşılayabilmek,
- Performans ile ilgili primleri alabilmek.

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı şirketin üst yönetimi, hissettikleri baskı unsurunun yanında uygun ortamın var olması ile elde edilen fırsatlar ile finansal tablolarda hile yapabilmektedirler. Finansal tablolarda nelerin hile sayılacağıın genel çerçevesi aşağıda özetlenmiştir.¹⁶⁰

- a) Finansal tabloların hazırlanmasına dayanak olan muhasebe kayıtlarının veya destekleyici dokümanların tahrif edilmesi (evrak sahtekârlığı), değiştirilmesi, manipüle edilmesi ve/veya gerçeğe aykırı belge düzenlenmesi,
- b) Finansal tablolara yansıtılması gereken olay, işlem ve diğer önemli bilgilerin kasıtlı olarak atlanması veya yanlış yansıtılması,
- c) Finansal tablolara yansıtılması gereken olay, işlem ve diğer önemli bilgilerin, kayda alınması, değerlendirilmesi, sınıflandırılması, sunumu ve dipnotlarda açıklanması ile ilgili muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak yanlış uygulanmasıdır.

Finansal tablolarda yapılan hileler genellikle; aktiflerin, gelirlerin ve karların fazla bildirim ve pasiflerin, giderlerin ve zararların eksik bildirim şeklinde kendini göstermekle birlikte bunun tam tersinin yapıldığı durumlarda görülmektedir.¹⁶¹ Finansal tablo hileleri AICPA'nın yayınladığı SAS:99'da şu şekilde tanımlanmaktadır: "Finansal tablo kullanıcılarının aldatılması amacıyla tablolardaki rakam ve/veya açıklamaların genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk ve önemlilik kriterleri açısından doğru ve dürüst bir şekilde sunulmamasını sağlayacak şekilde bilinçli olarak tahrif edilmesi ve/veya göz ardı edilmesidir."¹⁶²

Finansal tablolarda yapılan hile ve usulsüzlüklerin genel olarak ne şekilde yapıldığı aşağıda özetlenmektedir.¹⁶³

- Faaliyet sonuçlarında hile yaparak hedeflere ulaşmak amacıyla, özellikle muhasebe döneminin sonuna doğru gerçek olmayan yevmiye kayıtları yapmak.
- Değerlemelerde kullanılan tahmin, varsayım ve yargıları uygun olmayan biçimde değiştirmek.
- Raporlama döneminde meydana gelen olay ve işlemleri finansal tablolara yansıtılmamak veya zamanından önce ya da sonra yansıtılmak.
- Finansal tablolarda yer alan tutarları etkileyebilecek hususları gizlemek veya açıklamamak.

¹⁶⁰ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, 6. Kısım, 1. Bölüm, Madde 4, p:7.

¹⁶¹ Çıtak, *Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe*, s:18.

¹⁶² AICPA, *SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, p:05–06.

¹⁶³ KGK, *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*

- İşletmenin finansal durumunu veya performansını olduğundan farklı göstermek amacıyla kurgulanmış karmaşık işlemler gerçekleştirmek.
- Önemli ve olağan dışı işlemlerin şartlarını ve bunlarla ilgili kayıtları değiştirmek.

Finansal tablo hileleri, işletme yönetiminin finansal tablo kullanıcılarının işletmenin performansı ve kârlılığı konusundaki algılarını etkileyerek, onları yanıltmak amacıyla işletmenin karını manipüle etmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Karın bu şekilde manipüle edilmesi, küçük tutarlı işlemlerle veya uygun olmayan varsayımlarla ve kanaatlerin işletme yönetimi tarafından değiştirilmesiyle başlatılabilir. Baskılar ve teşvikler bu faaliyetleri artırmaya öncülük ederek hileli finansal tablolara neden olabilirler. Bu durum, piyasa beklentilerini karşılamak veya performansa dayalı ücretlerini azami düzeye ulaştırmak amacıyla, işletme yönetiminin finansal tabloları önemli ölçüde yanlış sunması sonucu hileli finansal tabloların ortaya çıkması şeklinde sonuçlanır. Bazı işletme yönetimleri, vergiyi en aza indirmek için karını önemli tutarda azaltma eğiliminde hareket ederken bazıları yabancı kaynak teminini güvence altına almak amacıyla karını olduğundan çok göstermeye yönelebilir.¹⁶⁴ Finansal tablolarda hile yapabilmek için başlıca 3 yol bulunmaktadır.¹⁶⁵

1. **Muhasebe Sistemi ile Oynamak:** Bu yöntemde finansal suçlular; muhasebe sistemini, olması gereken kurallara göre değil, isteklerini yerine getirme aracı olarak kullanırlar. Örneğin, kazançlarını istedikleri şekilde yüksek veya düşük göstermek için şişirilmiş gider ödemeleri, aşırı yüksek veya aşırı düşük stok maliyetleri gösterebilirler.
2. **Muhasebe Sistemini Yıpratma:** Finansal suçlu, bu yöntem ile muhasebe sisteminde raporlanmış sonuçlara yanlış ve hayali bilgiler ilave ederek muhasebe sistemini manipüle etme yoluna gitmektedir.
3. **Muhasebe Sistemi Dışında Yollara Başvurmak:** Suçluların, istedikleri finansal raporları belki de sadece bir bilgisayar yazılımı kullanarak diledikleri şekilde üretmeleridir. Finansal raporlar, faal bir işletmenin muhasebe ve finans raporları sürecine dayalı olması gerekirken, dışarıdan yapılan düzeltmeler ile hile işleyenler, istedikleri sonuçları oluşturulabilirler.

Finansal tablo hilelerinin yapılma nedenlerine bakıldığında pek çok faktör sıralanabilir. Bu faktörlerin bir araya gelip hile olayının meydana gelebilmesi için bir takım sebeplerin de bir araya geliyor olması gerekir. Hile olayına zemin hazırlayacak olan sebepleri 3 ana kategoriye ayırabiliriz. Bu 3 unsurun bir araya geldiği durumda finansal tablo hilelerinin olma ihtimali en yüksek seviyeye çıkmaktadır.¹⁶⁶

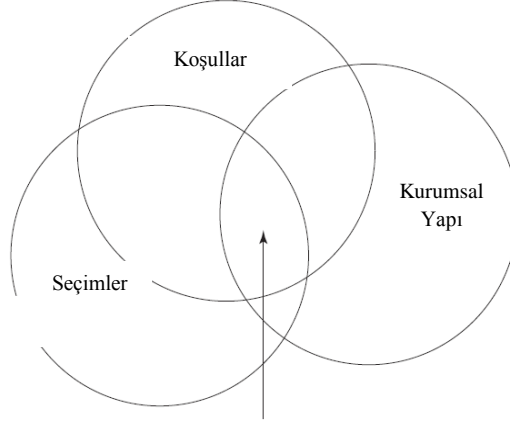
1. Koşullar (Conditions)
2. Kurumsal Yapı (Corporate Structure)
3. Seçimler (Choices)

¹⁶⁴ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, 6. Kısım, 1. Bölüm, Madde 4, p:9.

¹⁶⁵ H. Ali Ata, Mustafa Uğurlu ve M. Özgür Altun, "Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algılamaları", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2009 8(1):215-230, <https://jssarchive.gantep.edu.tr/index.php/sbd/article/download/120/89>, (20 Ocak 2015).

¹⁶⁶ Rezaee ve Riley, s:79.

Şekil 13: Finansal Tablo Hilesi Yapılması İçin Gerekli Ortam

Finansal tablo hilelerinin meydana gelme olasılığının en yüksek olduğu alan

Kaynak: Rezaee ve Riley, s:83

Koşullar (Conditions): Finansal tablolarda hile yapabilmeyi olanaklı kılacak koşulların bazılarının neler olduğu aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir. Burada sayılan unsurlar finansal tablo hilelerinin arkasında yatan nedenleri de açıklamaktadır.^{167 168}

- Karlılığın sürdürülebilir olması için hissedilen ekonomik baskılar,
- Firmanın performansındaki düşüş,
- Sektörde devam eden düşüş trendi,
- Genel ekonomik daralma,
- Yönetim kurulunun etkin olmayışı,
- Kurumsal yönetimin olmaması,
- Bağımsız denetim komitesinin etkin olmaması veya var olmaması,
- Üst yönetimin muhasebe üzerindeki baskıları,
- İç kontrolün etkin olmayışı veya var olmaması,
- Bağımsız denetimin tecrübesiz firmalara verilmesi,
- Ekonomik gidişatın öngörülememesi,
- Nakit akışının yetersiz olması,
- Sınırlayıcı borç anlaşmaları,
- Sadece birkaç alıcıya bağlı satış politikası,
- Şirketlerin zayıf yönetim yapıları,
- Yöneticilerin menfaatleri ve şirketlerin ortaklık yapıları,
- Şirketlerdeki zayıf iç denetim sistemi ve yetersiz bağımsız denetim komiteleri ya da bağımsız denetimin hiç olmaması,
- Finansal raporlama sürecinde finansal bilginin raporlanması açısından gerçek zamanlı değil periyodik bilgilendirmenin olması,
- Finansal analistlerin tahminlerinin şirketlerin yönetimi üzerinde oluşturduğu baskı,
- Muhasebe standartlarındaki esneklikler.

¹⁶⁷ Rezaee ve Riley, s:79-80.

¹⁶⁸ Cemal Küçüksozen ve A. Zafer Sayar, “Sermaye Piyasası’nda Bağımsız Denetim Raporlama Standartları”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Ankara: TURMOB Yayın Organı, 2002, s:50.

Kurumsal Yapı (Corporate Culture): Finansal tablo hileleri genelde alt düzey yöneticiler ve çalışanlardan ziyade üst düzey yöneticiler tarafından yapılmaktadır. Bunun başlıca nedenlerinden biri kurumsal yönetimin olmamasından kaynaklanan denetimsiz bir ortamın olmasıdır. Eğer firmada kurumsal yönetim varsa ve etkin olarak denetim mekanizmaları kurulmuşsa yöneticiler hile yapmak için daha az istekli olacaktır. Kurumsal yönetimin olması firmada yönetsel ve finansal performansın daha etkin bir biçimde ölçülmesi anlamına gelmektedir. Finansal tablo hilelerinde genelde agresif davranışlar ve fırsatçılık kendini çok açık olarak göstermektedir. Yöneticilerin agresif ve fırsatçı olmaları, firmanın finansal sonuçlarının piyasa beklentisini karşılayacak düzeyde olmasını istemelerinden kaynaklanmaktadır. Kurum kültüründe bu tür uygulamaların var olması ya da bu tür uygulamalara müsamaha gösteriliyor olması finansal tablo hileleri için uygun ortamın oluşmasına neden olacaktır.¹⁶⁹

Finansal tablo hileleri şirketlerin üst düzey yöneticileri tarafından yapılmasındaki en önemli sebep, yazılı kuralların aksine yöneticilerin kendi performansları değil şirket performansının iyi görünmesine yönelik baskılar oluşmaktadır. Diğer bir ifadeyle çoğu şirkette finansal tablolarındaki faaliyet sonuçlarının iyi görünmesi baskısı vardır. Finansal tablo hilelerin oluşmasında en önemli faktörün üst düzey yöneticilerin ahlak yapısı olduğu yapılan araştırmalarda ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁰

Seçimler (Choices): Yöneticiler sürdürülebilir ve geliştirilebilir bir gelirin miktarı ve kalitesi için etik stratejiler ile etik olmayan illegal stratejiler arasında bir seçim yapmak durumunda kalabilir. Yöneticiler üzerinde çok ciddi bir baskı oluşturmayan ve iyi bir şirket kültürünün olması durumunda uygun stratejiler tercih edilirken, baskıcı bir şirket kültürünün olması durumunda ise yaratıcı çözümler üretemeyen yöneticiler için finansal tablo hileleri hedeflerine ulaşabilmesi için bir araç olacaktır. Bu gibi durumlarda baskılara, ihtiyaçlara ve kurum kültürüne bakmaksızın finansal tablo hileleri yöneticiler için bir tercih meselesidir.¹⁷¹

Muhasebe manipülasyonu tekniklerinde yer alan yaratıcı muhasebe uygulamaları vb gibi teknikler ile finansal bilgi kullanıcılarının şirketlerin finansal durum ve faaliyet sonuçları hakkında farklı algılara sahip olmaları hedeflenmektedir. Bu algı için uygulanan teknikler kurallar içinde kalınarak yapılan manipülasyonlardır. Finansal tablo hileleri ise yanlış ve gerçeğe aykırı olarak bilgilendirilmelerin sonucunda ortaya çıkan hileli tablolarıdır. Aldatıcı finansal raporlama gerek kasıt unsuru açısından ve gerekse bu kapsamda gerçekleştirilen, fiktif kayıt oluşturulması, gerçeğe aykırı, sahte fatura, sevk irsaliyesi vb. belgeler düzenlenmesi gibi konusu ayrı bir suç oluşturan işlem ve uygulamalar nedeniyle de sonuçları itibarıyla de muhasebe manipülasyonu tekniklerinden en vahimidir. Ayrıca literatürde, bir idari makam tarafından tespit edilerek idari bir işleme tabi tutulan ya da yargı tarafından bir müeyyideye bağlanan finansal tablo hilelerini, işlem ya da uygulamalarını tanımlamak için aldatıcı finansal raporlama kavramı da kullanılmaktadır.¹⁷²

Günümüzde yaşanan küresel krizin ortaya çıkmasında, işletmelerin muhasebenin temel kavramlarından giderek uzaklaşan muhasebe uygulamaları içine girmiş olmalarının

¹⁶⁹ Rezaee ve Riley, s:81.

¹⁷⁰ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:60.

¹⁷¹ Rezaee ve Riley, s:82.

¹⁷² Cemal Küçüksozen ve Güray Küçükocaoğlu, *Finansal Bilgi Manipülasyonu : İMKB Şirketleri üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:6

önemli rol oynadığı tespit edilmektedir. Bu durumun, işletme yönetiminin muhasebenin temel kavramlarına aykırı olan seçimlerinin bir sonucu olduğu açıkça görülebilir. Bu bağlamda iflas eden büyük şirketlerin muhasebe uygulamaları incelendiğinde aşağıdaki kavramlardan uzaklaşıldığı görülmektedir;¹⁷³

- Muhasebe organizasyon ve süreçlerinde tüm toplum çıkarları gözetilmeyerek sosyal sorumluluk kavramından,
- İşletme kasası ile işletme sahip ve/veya ortaklarının cebini ayırmayarak kişilik kavramından,
- Aşırı kar hırsı yüzünden yüksek riskli işlere, spekülatif davranışlara veya yatırımlara girip şirket varlığını tehlikeye atarak işletmenin sürekliliği kavramından,
- Aktifleştirme yöntemi, gelir ve gider tahakkukları, aylara/yıllara sâri gelir veya giderleri kullanarak veya zararları sürekli erteleyerek dönemsellik kavramından,
- Kur farklılıklarını ve arbitraj yöntemlerini kullanarak para ölçüsü kavramından,
- Piyasa değeri yöntemi ile varlıklar gerçeği yansıtmayan değerlerle ortaya konularak maliyet esası kavramından,
- İşletme yönetiminin finansal raporları manipüle etme isteğine alet olunarak tarafsızlık kavramından,
- Muhasebe değerlendirme seçenekleri ve yöntemlerine ilişkin farklı amaçlı tercihler ile tutarlılık kavramından,
- Şeffaf olmayan uygulamalar ile tam açıklama kavramından,
- Gerçekleşmeyen gelirleri kaydederek (Enron olayı vb.) ve karşılık ayırmayarak ihtiyatlılık kavramından,
- Karar vericilerin kararlarını etkileyebilecek hususları gizleyerek önemlilik kavramından,
- Özü farklı ancak görünürde muhasebe kural ve standartlarına uygun işlem ve uygulamalar ile özün önceliği kavramından genellikle uzaklaşıldığı gözlemlenmektedir.
- Karşılık ayırmamak ve gerçekleşmemiş gelirleri kaydetmek suretiyle ihtiyatlılık kavramından,
- Finansal tablo kullanıcılarının kararlarını etkileyebilecek bilgileri gizleyerek önemlilik kavramından,
- Görünüşte muhasebe standartlarına uygun işlem gibi görünen, fakat aslında farklı uygulamalar nedeniyle özün önceliği kavramlarından uzaklaşmaktadır.

Özetle yukarıda sayılan unsurların bir araya gelmesi sonucunda finansal tablo hilelerinin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Birçok ülkede genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri belli bir derecede yoruma açıktır. Yasal olmak için, yorumlar standartların genel çerçevesine uygun olmakta ya da yasal sınırlar içinde kalarak standartların genel çerçevesini derinleştirmektedir. Yorumlar hatalı olabilirler ancak asla hileye dönük değildir. Hile bir kişinin yasal olmayan bir faaliyette bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Finansal tabloları oluştururken, satışları yüksek göstermek için fatura üretmek hile iken eğer kasıt unsuru bulunmuyorsa konsinye satışları sıradan satışlar olarak kaydetmek bir hatadır. Bununla birlikte hile ve hata arasındaki fark herkes tarafından anlaşılabilir değildir. Hileli finansal raporlamayı incelemek amacıyla Amerika’da kurulan komisyon hileyi “finansal tabloları

¹⁷³ Ahmet Vecdi Can, “Krizin Muhasebesi ve Muhasebenin Krizi”, s:30

önemli ölçüde yanlış gösteren herhangi bir eylem” olarak tanımlamaktadır. Hile olarak tanımladığımız eylem belge ve dokümanları değiştirmek, kayıtlardan işlemleri silmek, hayali işlemleri kaydetmek veya önemli bilgileri yok etmek örnekleri ile açıklanmaktadır.¹⁷⁴

4.2. Finansal Tablo Hilelerinde Hile Üçgeni

Finansal tablo hileleri, finansal tablo kullanıcılarını yanıltmak amacıyla, bazı tutarlarda veya açıklamalarda, finansal tablolarda yer verilmemesi de dâhil olmak üzere, kasıtlı olarak yapılan yanlışlıkları içerir. Hileli finansal raporlama, işletme yönetiminin, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin performansı ve kârlılığıyla ilgili algılarını etkilemek amacıyla işletmenin kazançlarını yönetme çabasıyla kaynaklanabilir. Bu tür kazanç yönetimi çabaları, küçük eylemlerle veya varsayımların uygun olmayan şekilde değiştirilmesi ve yönetim tarafından daha önce yapılmış muhakemelerin değiştirilmesiyle başlayabilir. Baskı ve teşvikler, bu eylemlerin hileli finansal raporlamaya sonuçlanacak kadar büyümesine yol açabilir. Böyle bir durumda piyasa beklentilerini karşılama baskısı veya performansa dayalı ücretleri azami düzeye ulaştırma isteği sebebiyle, finansal tabloların önemli ölçüde yanlış sunularak hileli finansal raporlamaya yol açacak pozisyonları yönetimin kasıtlı olarak alması neticesinde ortaya çıkabilir. Bazı işletmelerde yönetim, vergiyi asgari düzeye indirmek için kazançları önemli ölçüde azaltmaya veya banka finansmanını garanti altına almak için kazançları olduğundan çok göstermeye eğilimli olabilir.¹⁷⁵ Finansal tablo hilelerinin genelinde finansal tabloların oluşturulduğu muhasebe kayıtlarının değiştirilmesi söz konusudur. Finansal tablolarda yapılan hilelerde de hile üçgeninde yer alan baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurları mevcuttur.¹⁷⁶

Hile üçgeni;¹⁷⁷

- Hile yapmaya yönelik **baskı veya teşviki**,
- Hile yapmak için bir **fırsatı**,
- Eylemin bir ölçüde **haklı gösterilmesini** içerir.

Hile üçgenini aşağıdaki örneklerle detaylandırabiliriz.¹⁷⁸

- Hileli finansal tablo yapmaya yönelik teşvik veya baskılar; beklenen (ve muhtemelen gerçekçi olmayan) bir kazanç hedefine veya finansal sonuca ulaşmak için yönetimin, işletme içinden veya dışından baskı altında kaldığı durumlarda -özellikle finansal hedeflere ulaşamamanın yönetim açısından ciddi sonuçları olabileceği için - ortaya çıkabilir.
- Hile yapmak için algılanan fırsat; bir kişinin iç kontrolün ihlal edilebileceğine inanması durumunda (örneğin kişinin, güven duyulan bir pozisyonda olması veya iç kontrolün belli eksiklikleri hakkında bilgi sahibi olması durumunda) ortaya çıkabilir.

¹⁷⁴ Hervé Stolowy ve Gaetan Breton, *Accounts Manipulation: A Literature Review and Proposed Conceptual Framework*, s:11.

¹⁷⁵ KGK, BDS 240: *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ek-1, s:17.

¹⁷⁶ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:61.

¹⁷⁷ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:110

¹⁷⁸ KGK, BDS 240: *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ek-1, s:17.

- Kişiler, yapacakları hileli bir eylemini haklı gösterebilirler. Bazı kişiler, bilerek ve isteyerek dürüst olmayan bir davranışta bulunmalarına sebep olan tavır ve karaktere sahip olabilir. Bununla birlikte, dürüst kişiler bile, kendilerine yeterince baskı oluşturan bir ortamda hile yapabilirler.

Aşağıda, hile üçgeni çerçevesinde hileli finansal tablolardan kaynaklanan yanlışlıklara ilişkin risk faktörlerinin neler olabileceğine ilişkin örnekler verilmiştir.

4.2.1. Baskılar / Teşvikler

İşletme yönetimi, ekonomiden, sektörden veya işletmeden kaynaklanan nedenlerden dolayı bir takım zorluklara karşılaşabilirler. Bu zorluklar nedeniyle işletmedeki mevcut durum beklenen ve istenen ile aynı olmayabilir. Bu tür durumlarda yöneticilerin üzerinde baskı unsuru olabilir. Baskı hisseden yöneticiler gerçekte elde edemediklerini, finansal tablolarda bir takım hileler yaparak elde etme yoluna gidebilirler. Aşağıda yöneticilerin karşılaştıkları baskı ve teşvikler özet olarak verilmiştir.^{179 180 181 182}

1. Finansal istikrarın veya kârlılığın; genel ekonomik durum, sektörün durumu veya işletmenin faaliyet şartlarıyla ilgili aşağıda örnekleri verilen sebeplerden dolayı tehdit altında olması:
  - Düşen kâr marjlarının eşlik ettiği, yüksek derecede rekabet veya pazar doygunluğu.
  - Teknolojideki değişimler, ürünlerin modasının geçmesi veya faiz oranları gibi hızlı değişimlere karşı yüksek hassasiyet.
  - Müşteri taleplerinin önemli derecede azalması ve genel ekonomide veya işletmenin faaliyet gösterdiği sektörde artan şirket başarısızlıkları.
  - İcra, iflas veya devralınma tehditleri oluşturan faaliyet zararları.
  - Bir yandan kazanç ve kazanç artışları raporlanırken diğer yandan faaliyetlerden tekrar eden nakit çıkışlarının olması veya faaliyetlerden nakit girişleri elde edilememesi.
  - Özellikle aynı sektördeki şirketlere kıyasla hızlı büyüme gösterilmesi veya olağan dışı kârlılığa sahip olunması.
  - Muhasebe alanındaki veya mevzuattan kaynaklanan yeni yükümlülükler.
2. Aşağıdaki sebeplerden dolayı üçüncü tarafın beklenti veya gereksinimlerini karşılamak amacıyla yönetim üzerinde büyük bir baskı olması:
  - Yatırım analistlerinin, kurumsal yatırımcıların, önemli alacaklıların veya diğer üçüncü tarafların kârlılık veya trend seviyesine ilişkin beklentileri (özellikle aşırı derecede iddialı veya gerçek dışı beklentiler) ile yönetimin oluşturduğu beklentiler (örneğin yönetimin fazlasıyla iyimser basın

¹⁷⁹ AICPA, *SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, Appendix, s:1749-1752.

¹⁸⁰ KGK, *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ek 1, s:36-37.

¹⁸¹ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, Ek.3, s:148-150.

¹⁸² IFAC, “**International Standard on Auditing 240 - The Auditor’s Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements**”, <http://www.ifac.org/sites/default/files/downloads/a012-2010-iaasb-handbook-isa-240.pdf>, (2 Eylül 2016), Appendix 1, s:186-189

- açıklamaları veya yıllık faaliyet raporlarındaki mesajları aracılığıyla oluşturduğu beklentiler).
- Önemli araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin veya yatırım harcamalarının finansmanı dâhil, rekabet gücünü devam ettirebilmek için ilâve borçlanma veya öz kaynak finansmanı ihtiyacı.
  - Borsa kotasyon şartlarının yerine getirilmesinde, borcun geri ödenmesinde veya diğer borç sözleşmelerindeki şartların sağlanmasında yaşanan zorluklar.
  - Kötü finansal sonuçların, işletme birleşmeleri veya ihale alımı gibi tamamlanmamış önemli işlemler üzerinde olumsuz etkilerinin olması veya olacağı beklentisinin bulunması.
3. Eldeki bilgilerin, aşağıdaki hususlar sebebiyle yönetimin veya üst yönetimden sorumlu olanların şahsi finansal durumlarının işletmenin finansal performansından dolayı tehdit altında olduğunu göstermesi:
- İşletmede önemli finansal menfaatlerinin bulunması.
  - Kazançlarının (örneğin ikramiyeler, hisse opsiyonları ve performansa dayalı ek ödeme düzenlemeleri) önemli bir bölümünün; hisse fiyatları, faaliyet sonuçları, finansal durum veya nakit akışındaki iddialı hedeflere ulaşılmasına bağlı olması.
  - İşletme borçlarına karşılık kişisel teminatlar verilmiş olması.
4. Yönetim veya işletme personeli üzerinde, üst yönetimden sorumlu olanlar tarafından oluşturulmuş finansal hedeflerin tutturulması (satış veya kârlılığa ilişkin teşvik hedefleri dâhil) konusunda aşırı bir baskının bulunması.

4.2.2. Fırsatlar

Aşağıda yöneticilerin finansal tablo hilelerine başvurma konusunda işletme ortamında elde ettikleri fırsatlar özet olarak verilmiştir.^{183 184 185 186}

1. Sektörün veya işletme faaliyetlerinin niteliklerinin, aşağıda yer alan hususlar sebebiyle hileli finansal raporlama için elverişli bir ortam oluşturması:
- İşletmenin olağan iş akışı dışında gerçekleşmiş veya denetlenmeyen ya da başka bir denetim şirketi tarafından denetlenen ilişkili işletmelerle yapılan önemli ilişkili taraf işlemleri.
  - Uygun olmayan veya piyasa şartları dışında gerçekleşen işlemlere sebep olacak şekilde işletmenin, tedarikçilerine veya müşterilerine, belirli şart ve koşulları dayatmasına imkân veren güçlü bir finansal mevcudiyet veya belirli bir sektörü etkileme kabiliyeti.
  - Doğrulanması zor olan subjektif yargıları veya belirsizlikleri içeren önemli tahminlere dayanan varlık, borç, hâsılat veya giderler.
  - Özellikle dönem sonuna yakın gerçekleşen ve “özün önceliği” çerçevesinde sorgulanması gereken önemli, olağan dışı veya oldukça karmaşık işlemler.

¹⁸³ AICPA, *SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, Appendix, s:1749-1752.

¹⁸⁴ KGK, *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ek 1, s:36-37.

¹⁸⁵ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, Ek.3, s:148.

¹⁸⁶ IFAC, *International Standard on Auditing 240 - The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements*, Appendix 1, s:186-189

- Farklı iş ortam ve kültürlerinin bulunduğu ülkelerle veya ülkelerde gerçekleştirilen önemli faaliyetler.
  - Görünürde açık bir ticari gerekçesi olmaksızın, ticari araçların kullanılması.
  - Görünürde açık bir ticari gerekçesi olmaksızın, vergi cenneti olarak bilinen yerlerde bulunan önemli banka hesapları, bağlı ortaklık veya şube faaliyetleri.
2. Aşağıdaki sebeplerden dolayı yönetim üzerindeki izlemenin etkin olmaması:
    - Telafi edici kontroller bulunmaksızın (sahibi tarafından yönetilmeyen bir işletmede) yönetime tek bir kişinin veya küçük bir grubun hâkim olması.
    - Üst yönetimden sorumlu olanların, finansal raporlama süreci veya iç kontrol üzerindeki gözetimlerinin etkin olmaması.
  3. Aşağıdaki hususlar tarafından işaret edildiği gibi, karmaşık veya istikrarsız bir organizasyon yapısının mevcudiyeti:
    - İşletmede kontrol gücü olan kuruluş veya kişilerin belirlenmesindeki zorluk.
    - Olağan dışı tüzel kişilikleri veya yönetime ilişkin yetki kademelerini içeren aşırı karmaşık organizasyon yapısı.
    - Kıdemli yönetici, hukuk müşaviri veya üst yönetimden sorumlu olanların işten ayrılma oranının yüksek olması.
  4. İç kontrol bileşenlerinin aşağıda belirtilen şartlar sebebiyle yetersiz olması:
    - Otomatik kontroller ve ara dönem finansal raporlama üzerindeki kontroller (dış raporlamanın gerekli olduğu yerlerde) dâhil kontrollere yönelik yetersiz izleme.
    - Muhasebe, iç denetim veya BT’de verimsiz personelin istihdamı veya bu kişilerin yüksek işten ayrılma oranı.
    - Önemli iç kontrol eksikliklerini içeren durumlar dâhil olmak üzere etkin olmayan muhasebe ve bilgi sistemlerinin bulunması.

4.2.3. Haklı Gösterme

Finansal tablo hilesi yapan yöneticilerin yaptıkları bu eylemi haklı gösterecek bir takım argümanlar geliştirdikleri ve konuyu haklı bir nedene bağlama eğiliminde oldukları görülmektedir. Aşağıda yöneticilerin kendilerini haklı gösterecek nedenler özet olarak verilmiştir.^{187 188 189 190}

Hileli finansal raporlama konusunda kişiler aşağıdaki nedenleri gerekçe göstermek suretiyle yaptıkları eylemleri haklı bir nedene dayandırma ihtiyacı duyarlar:

- Etkin olmayan bir şekilde; işletme değerlerinin veya iş ahlâkı kurallarının yönetim tarafından iletilmesi, uygulanması, desteklenmesi veya uygulanmasının sağlanması ya da uygun olmayan değerlerin veya iş ahlâkı kurallarının iletilmesi.
- Muhasebe politikalarının seçiminde veya önemli tahminlerin belirlenmesinde, finansal işlerden sorumlu olmayan yöneticilerin çok fazla rol alması.

¹⁸⁷ AICPA, *SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, Appendix, s:1749-1752.

¹⁸⁸ KGK, *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ek 1, s:36-37.

¹⁸⁹ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, Ek.3, s:148.

¹⁹⁰ IFAC, *International Standard on Auditing 240 - The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements*, Appendix 1, s:186-189

- Geçmişte sermaye piyasası mevzuatı veya diğer ilgili mevzuatın ihlal edilmiş olması veya işletme, kıdemli yöneticiler veya üst yönetimden sorumlu olanlar hakkında bu tür ihlallerin veya hilelerin yapıldığının iddia edilmesi.
- Hisse fiyatlarının artırılması veya fiyat artış trendinin sürdürülmesi konusunda yönetimin aşırı menfaatinin olması.
- Yönetimin analistlere, kredi sağlayanlara ve diğer üçüncü taraflara iddialı veya gerçekçi olmayan tahminleri yerine getirme taahhüdünde bulunması.
- Yönetimin bilinen önemli iç kontrol eksikliklerini zamanında düzeltmemesi.
- Yönetimin vergisel amaçlarla, raporlanan kazançları asgari seviyeye indirmek için uygun olmayan yöntemler kullanması yönünde menfaatinin olması.
- Kıdemli yöneticilerdeki moral düşüklüğü.
- İşletme sahibi-yöneticilerin, şahsi işlemler ve işletmeyle ilgili işlemler arasında bir ayırım yapmaması.
- Halka açık olmayan bir işletmede hissedarlar arasında anlaşmazlık bulunması.
- Yönetimin önemlilik kavramına dayanarak, marjinal veya uygun olmayan muhasebeleştirmeyi haklı çıkarmaya yönelik tekrar eden girişimlerde bulunması.
- Yönetim ile mevcut veya önceki denetçi arasında aşağıdakilere benzer uyumsuzlukların bulunması:
  - Muhasebe, denetim veya raporlamayla ilgili konularda mevcut veya önceki denetçiyle sıkça yaşanan anlaşmazlıklar.
  - Denetimin veya denetçi raporunun tamamlanması konusunda gerçekçi olmayan zaman kısıtlamalarının getirilmesi gibi denetçiden yerine getirmesi beklenen makul olmayan talepler.
  - Denetçinin, kişilere veya bilgiye erişimini uygun olmayan şekilde sınırlandıran veya üst yönetimden sorumlu olanlarla etkin biçimde iletişim kurmasını engelleyen kısıtlamalar.
  - Yönetimin, denetçiyi baskı altına almaya yönelik davranışları. Özellikle, denetçinin çalışmasının kapsamını veya denetimde görevlendirilen veya denetim süresince danışılan personelin seçimini veya sürekliliğini etkilemeye yönelik davranışları.

4.3. Finansal Tablo Hilelerinin Sınıflandırılması

İşletmeler tarafından sunulan bilgilerin güvenilir, ihtiyaca uygun, anlaşılır ve karşılaştırılabilir olması, bu bilgilere bakarak çeşitli kararlar alacak olan finansal tablo kullanıcılarını yanıltmayacak seviyede doğru ve makul bir şekilde sunulduğunun göstergesidir. Doğru ve makul bir şekilde sunulmuş olan bilgiler finansal tablo kullanıcılarının ihtiyaçlarını karşılayacak faydalı bilgiler olma özelliğini taşımaktadır. Fakat bilgilerin niteliksel özelliklerini ortadan kaldıran, finansal tabloların ve tablolarda yer alan bilgilerin doğru ve makul sunumdan uzaklaşarak gerçeği yansıtmamasına engel olan ve böylelikle bilgilerin yanıltıcı olmasına neden olan bir takım engeller de mevcuttur. Finansal tablolarda yer alan bilgiler belli bir dönem için hazırlanmakta ve bu tablolarda yer alan işletmenin finansal durumunu, finansal performansını, nakit yaratabilme gücünü gösteren, kâr-zarar, varlık- kaynak yapısı, nakit akışı gibi bilgiler; muhasebenin temel kavramları, genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, muhasebe standartları ve yasal düzenlemelerde yer alan kurallar, değerlendirme ölçülerine göre hesaplanmaktadır. Fakat ilkeler, standartlar ve yasal

düzenlemelerde yer alan kurallar ile değerlendirme ölçüleri esnek olmakta ve bazı eksiklikler söz konusu olmaktadır.¹⁹¹ İşletme yönetimi söz konusu eksikliklerden yararlanmakta ve arzuladıkları sonuca ulaşabilmek için bunları kullanmaktadır. Finansal tablo hilelerinde sadece standartlardaki veya kurallardaki eksikliklerden yararlanılmamakta bunların dışına çıkılarak kurallara ve standartlara uygun olmayan şekilde uydurma veya sahte kayıtlar ile istenilen sonuca götüren kayıtlar yapılabilmektedir.

Ekonomilerdeki küçük işletmelerin genellikle aktiflerini ve karlarını olduğundan düşük, büyük işletmelerin ise tam aksine varlıklarını ve karlarını olduğundan büyük gösterme eğilim ve çabası içinde oldukları gözlemlenmektedir. Halka açık olmayan küçük işletmeler sürekli nasıl daha az vergi öderim dürtüsüyle vergi matrahlarını küçültmek veya vergiyi mümkün olduğu kadar ötelemek istegindedirler. Halka açık büyük işletmeler ise nasıl daha fazla kaynak (sermaye ve kredi) yaratabilirim düşüncesiyle zararlarını gizlemekte, aktiflerini şişirmekte ve karlarını olduğundan daha yüksek gösterecek muhasebe hilesi uygulamalarına müracaat edebilmektedirler. Bu amaçlara denetim kurumları, kredi derecelendirme kuruluşları, kredi ve finans kurumları da alet edilmekte hatta ortak bile olabilmektedirler. Büyük işletmelerin ve özellikle kredi ve finans kurumlarının muhasebe ve denetim meslek ve uygulamalarını bu bağlamda yönlendirmesi mümkündür. Dolayısıyla bu işletmelerin muhasebe mevzuat ve standartlarını, bu düzenlemeleri yapmaya yetkili makam ve kurullar üzerinde baskı oluşturarak etkilemesi olasılığı dikkatle değerlendirilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹²

Finansal tablolarda yapılan hileleri temel felsefesi bakımından ikiye ayrılabiliriz. Bu genel ayırmada ya firma olduğundan iyi ya da kötü gösterilmek istenmektedir. İşletmeyi olduğundan iyi göstermek için aktifler ve satışlar yüksek gösterilirken giderler ve borçlar düşük gösterilir. Tersisi durum olan işletmenin olduğundan kötü gösterilmesi için giderler ve borçlar yüksek gösterilirken aktifler ve satışlar düşük gösterilir. Bu durumu aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

- Aktifin veya gelirin yüksek raporlanması (olduğundan iyi gösterim),
- Borçların veya giderlerin düşük raporlanması (olduğundan iyi gösterim),
- Aktifin veya gelirin düşük raporlanması (olduğundan kötü gösterim),
- Borçların veya giderlerin yüksek raporlanması (olduğundan kötü gösterim).

Yapay olarak oluşturulan gelirler ile veya fiktif varlıklar ile aktifin yüksek gösterilmesi sonucunda firmanın finansal tabloları kasten olması gerekenden daha iyi gösterilmektedir. Borçların olduğundan düşük gösterilmesi ile veya giderlerin eksik raporlanması ile firmanın maliyetleri veya yükümlülükleri eksik raporlanmaktadır. Her iki yöntemde, firmanın öz sermayesi ve net varlıkları artmaktadır. Bu hile yöntemleri hisse başı kazancı arttırmaktadır veya firma üst yönetiminin kazançtan aldıkları primler veya firmanın finansal durumunun daha istikrarlı görünüm kazanmasını sağlamaktadır. Bazı hile

---

¹⁹¹ Murat Ocak ve Fırat Coşkun Güçlü, “Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, C:6, S:3, Yıl:2014, s:123.

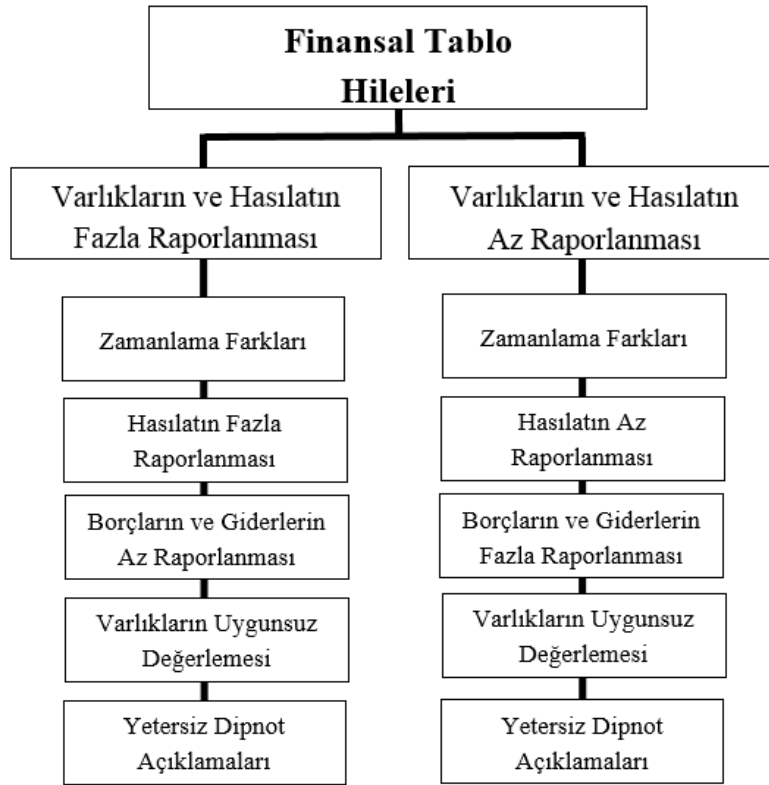
¹⁹² Ahmet Vecdi Can, “Muhasebe Ekonomik Terörün Bir Aracı Olabilir mi?”, **Akademik Bakış Dergisi**, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız- Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat- Kırgızistan: Sayı:19, Ocak-Şubat-Mart 2010, s:5.

uygulamalarında firmanın aktiflerini ve gelirlerini düşük göstermekte veya borçlarını ve giderlerini yüksek göstermeyi tercih etmektedirler.¹⁹³

ACFE'nin yaptığı çalışmalara göre finansal tablo hileleri yukardaki şekilde görüldüğü üzere ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi firmayı olduğundan iyi göstermek için varlıkları ve hasılatı olabildiğince fazla raporlamak, giderleri de olabildiğince düşük raporlamak için yapılan hileli uygulamalar iken ikincisi firmayı olduğundan kötü göstermek için varlıkları ve hasılatı olabildiğince az raporlamak, giderleri de olabildiğince fazla raporlamak için yapılan hileli uygulamalardır. ACFE tarafından en son 2016 yılında yayınlanan rapora göre finansal tablo hilelerinin sınıflandırılmasını aşağıda özet olarak verilmektedir.

Şekil 14: Finansal Tablo Hileleri

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:11.

4.3.1. Zamanlama Farkları

Finansal tablolarda yapılan hilelerde en çok kullanılan yöntemlerden biri zamanlama farklarıdır. Zamanlama farklarını, gelirlerin veya giderlerin uygun olmayan periyotlarda kaydedilmesi olarak tanımlayabiliriz. Bu hile yöntemi ile yapılmaya çalışılan, ilgili dönemin karını istenen düzeyde ayarlayabilmek ya da azaltabilmektir bunu yapabilmek içinde gelirleri veya giderleri olması gereken periyottan veya yıldan önce ya da sonra kaydetmektir. Bu tür uygulamalara kar ayarlaması da denilmektedir.¹⁹⁴

¹⁹³ ACFE, **Fraud Examiners Manual 2014 International Edition**, Association of Certified Fraud Examiners, Inc., 2014: USA, s:1.206

¹⁹⁴ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.213

4.3.2. Hasılatta Yapılan Hileler

Finansal tablolarda en çok gerçekleştirilen hile eylemi hasılatta yapılan hilelerdir. SAS 99 nolu standartta özellikle hile riski analizinde hasılatta yapılan hileler özellikle dile getirilmiştir. Finansal tablolarda yapılan hilelerde en önemli unsurlardan biri dönem karını istenen düzeyde raporlayabilmektir. Dönem karını etkileyen en önemli kalemlerin başında hasılat kalemi yer almaktadır. Hasılatta yapılan hileler ile dönem karı ayarlanmaya çalışılmaktadır.¹⁹⁵ Hasılat firmanın karını direkt etkileyen kalemlerin başında gelir. Hasılatta yapılan hilelerde çok sayıda teknik kullanılmaktadır. Hasılat aynı zamanda işletmenin performansını da gösterdiği için burada yapılan hile ile iki hedefe birden ulaşılması planlanmaktadır. Hem firmanın karının artırılması hem de firmanın giderek büyüyen bir işletme olduğu algısının yaratılması hedeflenmektedir.

4.3.3. Borçlarda ve Giderlerde Yapılan Hileler

Borçların ve giderlerin olduğundan daha düşük raporlanması ve borçların veya giderlerin gizlenerek dönem kazancının olduğundan yüksek raporlanması hilelerinde asıl amaç firmanın daha karlı bir görünüme kavuşturulmasıdır. Firma gerçekleşen bir gideri kaydetmeyerek ya da aktifte varlıkların maliyetine eklemek suretiyle gizleyerek ya da oluşan bir borcu kaydetmeyerek firmanın dönem karını kolayca arttırabilir. Bu yöntemler diğer hile yöntemlerine göre hile yapanı çok uğraştırmayan ve kolayca uygulanabilir hile yöntemleridir. Dönem gelirini arttırmak için satışlarda yapılabilecek hilelere göre bu hileri yapmak ve gizlemek çok daha kolaydır. Örneğin kaydedilmemiş giderlerin denetçiler tarafından bulunması oldukça zordur.¹⁹⁶ Borçların gizlenmesi firmanın borçluluk rasyolarını da daha olumlu hale getirmek için kullanılmaktadır. Özellikle kredi talebinde bulunan firmalar borçları gizleme konusunda daha sık hileye başvurmaktadır.

4.3.4. Varlıkların Uygunsuz Değerlemesi

Finansal tablolarda hile yapanların en çok başvurdukları yöntemlerden birisi de firmanın varlıklarını kaydederken ve değerlerken yapılan hilelerdir. Tipik olarak, finansal tablo hilesi yapan kişi, firmanın aktifinde yer alan varlıkları yapay olarak olduğundan daha yüksek kaydedecek veya değerleyecektir ya da değer düşüklüklerini gizleyerek firmanın aktifini ve finansal rasyolarının daha güçlü görünmesini amaçlayacaktır. Varlıklarla ilgili olarak finansal tablo hilesi yapanların firma aktiflerine sahte aktifler kaydettiği, varlıkları fazla değerlediği, varlıklarda oluşan değer düşüklüklerini dikkate almadığı veya amortisman yöntemlerinde farklı uygulamalara giderek daha az amortisman gideri ayırdıkları gözlenmektedir. Firmanın aktifinde yapılan hilelerde özellikle değerlendirme yöntemleri veya tahminler hile için kullanılmaktadır. Değerleme yöntemlerinde veya tahminlerde hile yapılırken yönetici yargısı gerektiren durumlar firmanın lehine avantaj yaratacak şekilde kullanılmaktadır.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Golden, Skalak ve Clayton, s:184.

¹⁹⁶ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.222

¹⁹⁷ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.216-1.217

4.3.5. Yetersiz Dipnot Açıklamaları

Dipnotlar, finansal durum tablosu, kapsamlı gelir tablosu, gelir tablosu (sunulduysa), gelir ve dağıtılmamış kârlar tablosu (sunulduysa), öz kaynak değişim tablosu ve nakit akış tablosunda yer alanlara ek olarak sunulması gereken bilgileri içermektedir. Dipnotlarda, sözü edilen tablolarda yer alan kalemlere yönelik metinsel açıklamalara veya ilgili kalemlere ilişkin detaylara ve bu tablolarda muhasebeleştirme koşullarını taşımayan kalemlere ilişkin bilgilere yer verilir. Dipnotlarda finansal tabloların hazırlanmasında esas alınan temel unsurlara ve kullanılan belirli muhasebe politikalarına ilişkin bilgiler ile finansal tablolarda yer verilmemiş olmakla birlikte ilgili tabloların anlaşılması açısından gerekli olan açıklamalar yer alır. Ayrıca Önemli muhasebe politikalarının özeti bölümünde finansal tabloların hazırlanmasında kullanılan ölçüm esasları ve finansal tabloların anlaşılması için açıklanması gereken diğer muhasebe politikaları yer almaktadır.¹⁹⁸

Yukarıda sayılan bilgiler açıklanırken işletmenin aleyhine bir durum olması durumunda işletme yönetimi kasten ilgili açıklamayı dipnotlarda yapmaz veya aleyhte değilmiş gibi bir sunumda bulunursa bu tür durumlar da finansal tablo hilesi sayılmaktadır. Finansal tablo dipnotlarında özellikle aşağıdaki konularda finansal tablo hileleri yapılmaktadır.¹⁹⁹

- Yasal yaptırımlar, devam eden dava vb. gibi olaylardan dolayı firmanın ilerde katlanması kesin olarak ortaya çıkan giderlerin gizlenmesi,
- Yöneticilerin yargılarını finansal tablolarda hileye neden olacak şekilde kullandıkları durumların gizlenmesi,
- Grup içi ticaretin, borç alma ve borç verme durumlarının gizlenmesi,
- Muhasebe politikalarının hileye neden olacak şekilde özellikle değiştirildiği durumların gizlenmesi.

4.4. Finansal Tablo Hileleri Konusunda COSO Raporları ve Sonuçları

Hileli uygulamaların yayınlarına ilişkin COSO (The Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) tarafından yapılan çalışmalar rapor olarak 10 yılda bir yayınlanmaktadır. Bu raporların bir tanesi 1999 yılında yayınlanmış ve 1987 yılından başlayarak 1997 yılları arasındaki 10 yıl baz alınarak hazırlanmış olan bir rapordur ve "Fraudulent Financial Reporting 1987-1997" adıyla yayınlanmıştır.

COSO tarafından 1999 yılında yayınlanan raporda 800 adet hile denetimi raporu incelenmiş ve 300 adet şirket finansal tablo hilesi işlemlerde bulunmuştur. Bu şirketlerden 220 adedi rassal olarak seçilmiştir ve 204 adedi bu çalışmada kullanılmıştır. Bu vakalarda ortaya çıkan zarar miktarı 7,5 milyar USD'dir. COSO'nun bir sonraki raporu 2010 yılında "Fraudulent Financial Reporting 1998-2007" ismiyle yayınlanmıştır. 2010 yılında yayınlanan raporda ise 1,335 adet hile raporu ele alınmıştır. Bu raporlarda finansal tablo hilesine karışan firmalardan 347 tanesi rassal olarak seçilmiştir. Bu vakalarda ortaya çıkan zarar miktarı 120 milyar USD'dir. Her iki raporda yer alan bazı sonuçlar aşağıda karşılaştırılmalı olarak verilmiştir.

¹⁹⁸ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 8, Finansal Tablo Dipnotları*, p:8.1 - 8.5.

¹⁹⁹ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.227

4.4.1. Finansal Tablolarda Hilelerin En Fazla Yapıldığı Hesaplar

COSO tarafından 1999 yılında yapılan çalışmada finansal tablo hilelerinde en çok aktiflerde hilenin yapıldığı görülmektedir. Buna karşın 2010 yılında yayınlanan raporda finansal tablo hilelerinde en çok aktiflerin değil gelir tablosunda yer alan satış ve gelir kalemlerinde hilelerin yapılmaya başlandığı görülmüştür. Daha çok performansın ön plana çıktığı yer olan gelir tablosunda en çok hilenin yapılması, üst yönetimin performans sonuçları açısından baskı yediğini göstermektedir. Ayrıca satış kaleminde ve gelirler kalemlerinde yapılan hile firmaların dönem karlarını etkilemektedir. Karlılık ise son dönemlerde firma yönetimi için bir başarı kriteri haline gelmiştir.

Ayrıca 2010 yılında yayımlanan rapora göre firmaların finansal tablo hilelerine maruz kalmalarından kaynaklanan hem ortalama zarar hem de toplam zarar çok daha büyük rakamlara ulaşmış görünmektedir. İlk raporun üzerinden 11 yıl geçmiş ve ele alınan yıllar bir sonraki 10 yıllık periyotta olmuştur. İkinci 10 yılda aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere firmaların finansal tablolarda hile yapma sayıları çok artmıştır. Birçok firma satışlar hesabıyla, gelir hesaplarıyla veya aktif hesaplarıyla oynamakta ve bu kalemlerde hileye başvurarak sonuçları daha iyi göstermeye çalışmaktadır. Bu hile uygulamalarında önceki yıllara göre giderek katlanılan zararların büyüdüğü gözlenmektedir.

Tablo 7: Finansal Tablo Hilelerinde Firmaların Uğradıkları Zararlar (1999 Raporu)

	Hileye Maruz Kalan Firma Sayısı	Ortalama Zarar*
Aktif	38	39,40
Satışlar veya Gelirler	32	9,60
Vergi Öncesi Kar	30	9,20
Net Kar	31	16,50
Varlıkları Yanlış Değerleme	12	77,50

* Milyon USD'dir

Kaynak: COSO, [Fraudulent Financial Reporting 1987-1997 An Analysis of US Public Companies](http://www.coso.org/publications/ffr_1987_1997.pdf), 1999, (10 Haziran 2013), s:29.

Tablo 8: Finansal Tablo Hilelerinde Firmaların Uğradıkları Zararlar (2010 Raporu)

	Hileye Maruz Kalan Firma Sayısı	Ortalama Zarar*
Aktif	44	226,74
Satışlar veya Gelirler	132	455,04
Giderler	26	91,44
Vergi Öncesi Kar	20	958,98
Net Kar	36	525,21
Varlıkları Yanlış Değerleme	15	16,30

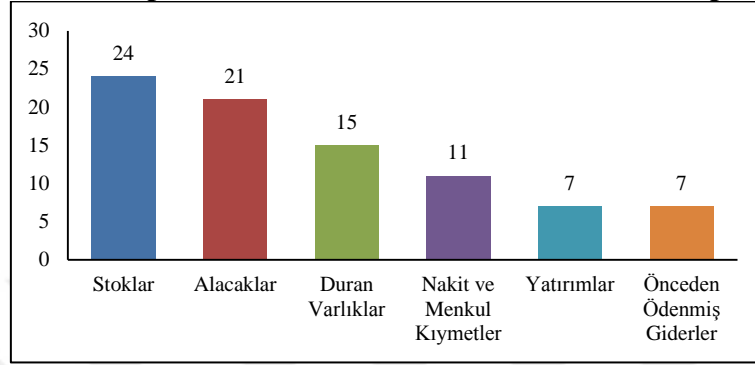
* Milyon USD'dir

Kaynak: COSO, [Fraudulent Financial Reporting 1998-2008 An Analysis of US Public Companies](http://www.coso.org/documents/cosofraudstudy2010_001.pdf), 2010, (10 Haziran 2013), s:16.

4.4.1.1. Bilançonun Aktifinde En Fazla Hile Yapılan Hesaplar

COSO'nun 1999 yılında yayınlanan raporunda 204 firmanın bilançolarında bulunan aktif hesaplarında en fazla stoklar hesabında hile yapıldığı görülmektedir. Stoklar kaleminde 24 adet firma finansal tablo hilesine başvurmuştur. Bu hesabı 21 firma ile alacaklar hesabı ve 15 firma ile duran varlıklar hesabı takip etmektedir.

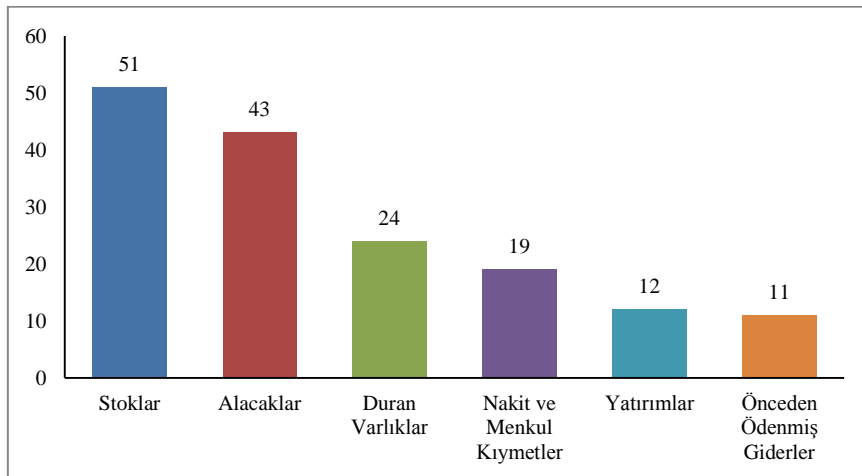
Grafik 27: Aktiflerde Yapılan Hilelerde En Fazla Kullanılan Hesaplar (1999 Raporu)

Kaynak: COSO, *Fraudulent Financial Reporting 1987-1997 An Analysis of US Public Companies*, s:34.

2010 yılında yayınlanan raporda görüldüğü üzere aktiflerde en fazla stoklar kaleminin 1999 yılında yayınlanan rapordaki en fazla hileye başvuru yapılan hesap olduğu görülmektedir. Araştırma 347 firma üzerinden yapılmış olup stoklar hesabında yapılan hileye 51 firma maruz kalmıştır. Stoklar hesabından sonra 43 firmada alacak hesaplarında finansal tablo hilesi yapıldığı ve bunu 24 firma ile duran varlıklar hesabının takip edildiği görülmüştür. Hatta şaşırtıcı bir biçimde her iki raporda da aktiflerde hile yapılan kalemlerin sıralamasının aynı olduğu görülmektedir. 1999 yılından sonraki 10 yılda firmalar yine aynı hesaplarda hile yapmaya devam etmişler değişen sadece bu hile yöntemlerine daha çok firmanın başvurduğudur.

Grafik 28: Aktiflerde Yapılan Hilelerde En Fazla Kullanılan Hesaplar (2010 Raporu)

Kaynak: COSO, *Fraudulent Financial Reporting 1998-2008 An Analysis of US Public Companies*, s:19.

4.4.1.2. Finansal Tablo Hilelerinde En Çok Kullanılan Teknikler

Finansal tablolarda yapılan hileler için en çok kullanılan teknikler analiz edildiğinde ilk sırayı hâsılatın doğru tanınmaması gelmekte ve onu aktifteki varlıkların olduğundan yüksek gösterilmesi tekniği izlemektedir. Bu durum hem 1999 yılında yayınlanan hem de 2010 yılında yayınlanan her iki raporda da aynıdır. Hasılatın doğru tanınmamasında 3 yöntem ön plana çıkmaktadır. Bunlar; gerçek olmayan (fiktif) hasılatın kayda alınması, zamanından önce hasılatın kayda alınması ve bu iki seçeneğe uymayan durumlarda hasılatın yüksek biçimde kayda alınmasıdır. Bu yöntemlerden en çok kullanılanı fiktif gelirler ile hasılatın olduğundan yüksek gösterilmesi durumudur.

Tablo 9: Finansal Tablolarda En Çok Kullanılan Hile Teknikleri (1999 Raporu)

	Yüzde	
Satışlar Hesabında yapılan Hileler		50%
Fiktif Satışlar	26%	
Erken Yapılan Satış Kayıtları	24%	
Değerinden Fazla Gösterilen Satışlar	16%	
Aktiflerin Değerinden Fazla Gösterilmesi		50%
Kayıtlı Olanların Fazla Gösterilmesi	37%	
Giderlerin Aktifleştirilmesi	6%	
Fiktif Aktif Kayıtları	12%	
Giderlerin veya Yabancı Kaynakların Olduğundan Az Gösterilmesi		18%
Varlıkların Yanlış Değerleme (sınıflama)		12%
Yetersiz Dipnot Açıklamaları		8%

Kaynak: COSO, *Fraudulent Financial Reporting 1987-1997 An Analysis of US Public Companies*, s:32

Tablo 10: Finansal Tablolarda En Çok Kullanılan Hile Teknikleri (2010 Raporu)

	Yüzde	
Satışlar Hesabında yapılan Hileler		61%
Fiktif Satışlar	48%	
Erken Yapılan Satış Kayıtları	35%	
Değerinden Fazla Gösterilen Satışlar	2%	
Aktiflerin Değerinden Fazla Gösterilmesi		51%
Kayıtlı Olanların Fazla Gösterilmesi veya Giderlerin Aktifleştirilmesi	46%	
Fiktif Aktif Kayıtları	11%	
Giderlerin veya Yabancı Kaynakların Olduğundan Az Gösterilmesi		31%
Varlıkların Yanlış Değerleme (sınıflama)		14%
Yetersiz Dipnot Açıklamaları		1%

Kaynak: COSO, *Fraudulent Financial Reporting 1998-2008 An Analysis of US Public Companies*, s:17.

1999 yılında satışlar hesabındaki hileye başvurma durumu ile aktif hesaplarda hileye başvurma durumu aynı yüzdeye sahipken 2010 yılındaki rapor bize sonraki yıllarda firmaların daha çok gelir tablosunda hile yapma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu durum öncelikle firma yöneticilerine dönem karından primler verilmesi durumundan kaynaklandığı gibi firmaların başarı ölçülerinin veya hisse senedi fiyatlarındaki beklentilerin hep kar temelli olmasından kaynaklandığı sonucu çıkartılabilir.

Türkiye’de 1992-2002 yılları arasında finansal tablolarda hile yapan şirketlerin gerçekleştirdikleri uygulamaları ve teknikleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.²⁰⁰

Tablo 11: Türkiye’de Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri

I-Dönem Karını Artırıcı Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri	Şirket Sayısı
1. Finansman giderlerinin cari dönem gideri olarak gelir tablosuna yansıtılması yerine, alıcılar, stoklar, gelecek yıllara ait giderler, iştirakler, maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar ve/veya yapılmakta olan yatırımlar hesaplarına eklenerek aktifleştirilmesi	10
2. Şüpheli alacaklar için eksik karşılık ayrılması	5
3. Döviz bazında olan borçların döviz satış kuru yerine döviz alış kuru üzerinden değerlendirilerek döviz kuru değerlemesinden doğan giderlerin daha düşük tutarda gösterilmesi	5
4. Konsinye satışların satış hasılatı olarak kaydedilmesi	5
5. Çalışmayan kısım giderlerinin veya diğer giderlerin, gider olarak gelir tablosuna yansıtılması yerine stoklar, alıcılar, gelecek yıllara ait giderler, yapılmakta olan yatırımlar ve maddi duran varlıklar kalemlerine eklenerek aktifleştirilmesi	4
6. Genel üretim giderlerinden stoklara daha yüksek pay verilmesi	4
7. Gerçeğe aykırı belgeler düzenleyerek satış hasılatı kaydı yapılması, böylece gelir tablosunda fiktif satış hasılatı, bilançoda ise fiktif ticari alacak gösterilmesi,	4
8. Stok değerlendirme yönteminin (LIFO’dan FIFO’ya) değiştirilmesi	3
9. Yeniden değerlendirme değer artış fonunun gelir tablosuna gelir olarak yansıtılması	3
10. Kısa vadeli borçlar - banka kredileri hesabı ile alıcılar hesabının birbirine mahsup edilmesi, böylece bilanço dışına çıkarılan banka kredilerinden kaynaklanan faiz ve kur farklarının gelir tablosuna yansıtılmaması	2
11. Maddi duran varlıkların, önceki yıllarla tutarlı olarak yeniden değerlendirme işlemine tabi tutulması gerekirken, yeniden değerlendirme yapılmaması, böylece amortisman giderinin tarihi değer üzerinden hesaplanarak daha az ayrılması	2

²⁰⁰ Cemal Küçüksozen ve Güray Küçükkocaoğlu, “Gerçeğe Aykırı Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı 28, 2005, s:165.

12. Vergi karşılığının eksik hesaplanması veya ayrılmaması	2
13. Kıdem tazminatı karşılığının eksik ayrılması	2
14. Reeskont giderlerinin eksik hesaplanması	2
15. Satılan mal maliyeti hesabı ile kısa vadeli borçlar - banka kredileri hesaplarının birbirine mahsup edilmesi	2
16. Gelir tahakkukları ile ilgili ertelenmiş vergi karşılığının ayrılmaması	2
17. Stok değer düşüklüğü karşılığının ayrılmaması	1
18. Şarta bağlı zararlar için karşılık ayrılmaması	1
19. Gerçeğe aykırı belge düzenlemek ve kayıt yapmak suretiyle, fiktif menkul kıymet satış karı gösterilmesi,	1
20. Genel yönetim giderlerinin kısmen bilançodaki stok maliyetine eklenerek aktifleştirilmesi,	1
21. İşçilere yapılan kayıt dışı ödemelerin alıcılar hesabında gösterilmesi, böylece kayıt dışı ödeme ve bununla ilgili vergi, SSK primi ve kıdem tazminatı karşılığı kadar dönem karının yüksek gösterilmesi,	1
Toplam Gözlem Sayısı	62

II-Dönem Karını Azaltıcı Finansal Bilgi Manipülasyonu Teknikleri	Şirket Sayısı
1. Portföydeki hisse senetlerinin piyasa fiyatının altında bir fiyatla grup şirketlerine ya da hakim ortağa satılması ya da grup şirketlerinin hisse senetlerinin piyasa fiyatının üstünde bir fiyatla satın alınması	3
2. Grup şirketlerinden alınan mal ve hizmetler ile iştirak hisselerine emsallerine göre bariz şekilde yüksek bedel ödenmesi	3
3. Grup şirketleriyle olan ticari ve finansal ilişkilerden kaynaklanan alacaklara faiz tahakkuk ettirilmemesi veya emsallerine göre daha düşük oranda faiz tahakkuk ettirilmesi	3
4. Hakim ortağın sahibi olduğu grup bankalarından alınan kredilere, kredi sözleşmesine aykırı olarak ve emsallerine göre bariz şekilde yüksek oranda faiz ödenmesi	2
5. Hakim ortağın sahibi olduğu grup bankalarında tutulan şirket mevduat hesaplarına emsallerine göre düşük oranlarda faiz yürütülmesi	2

6. Bankalardaki mevduatlardan sağlanan faiz gelirlerinin ve/veya hazine bonosu ve devlet tahvili faiz gelirlerinin dönemsellik ilkesine aykırı olarak tahakkuk ettiği dönemin değil, tahsil edildiği dönemin geliri olarak kaydedilmesi	2
7.Yapılmakta olan yatırımların finansmanında kullanılan kredilerle ilgili finansman giderlerinin, ilgili duran varlığın maliyetine eklenerek aktifleştirilmesi gerekirken, doğrudan dönem gideri olarak kaydedilmesi	1
8. İştiraklerin emsallerine göre bariz şekilde düşük fiyatla grup şirketlerine satılması	1
9. Grup şirketlerine yaptırılan maddi duran varlıklar için emsallerine göre bariz bir şekilde yüksek fiyat, ücret ödenmesi	1
10. Grup şirketlerine yapılan satış işlemlerinde veya duran varlık satışında emsallerine göre bariz şekilde düşük fiyat uygulanması	1
11. Aynı zamanda şirketin yöneticisi de olan hakim ortağa emsallerine göre daha yüksek ücret ödenmesi	1
12. Üretim tesislerinin hakim ortağın halka kapalı şirketine düşük bedelle kiralanması	1
13. Gayrimenkul satışından elde edilen satış karının henüz tahsil edilmeyen kısmının gelir tablosu ile ilişkilendirilmeden (dolayısıyla dönem karının bu tutar kadar az gösterilmesi) bilançoda, öz kaynak kalemleri arasında “Sermayeye Eklenecek İştirak Hissesi ve Gayrimenkul Satış Kazançları” hesabında gösterilmesi	1
Toplam Gözlem Sayısı	21
III-Diğer Finansal Bilgi Manipülasyonu Uygulamaları	Şirket Sayısı
1. Bilançoda, Borç ve Gider Karşılıkları - Vergi Karşılıkları Hesabı tutarının, peşin ödenen vergi ve fon tutarının düşülmesi nedeniyle, bu tutar kadar eksik gösterilmesi,	3
2. Ortaklar, İştirakler ve diğer grup şirketleriyle gerçekleştirilen finansal ve ticari işlemlerden sağlanan faiz gelirleri ile banka kredilerinden dolayı katlanılan faiz giderlerinin netleştirilmesi, diğer bir ifade ile faiz gelirleri ile faiz giderlerinin birbirine mahsup edilmesi	2
3. Ticari alacaklardan senede bağlı alacakların Alıcılar; senede bağlı olmayan alacakların ise Alacak Senetleri hesaplarında (SPK'nın Muhasebe Standartlarına göre, alacak senetleri ile 3 aydan uzun vadeli senetsiz alacakların reeskont işlemine tabi tutulması gerekmektedir) gösterilmesi	1
4. Maddi duran varlıkların, TTK Md. 324 uyarınca Mahkeme kararıyla belirlenen rayiç değerleri üzerinden yeniden değerlendirilmesine tabi tutulması, böylece maddi duran varlıkların bir önceki döneme göre yaklaşık 13 kat yüksek tutarda bilançoda gösterilmesi	1
5. Uzun vadeli finansman giderleri içinde gösterilmesi gereken finansman giderlerinin kısa vadeli finansman gideri olarak gelir tablosunda gösterilmesi	1

6. Çekle tahsilat yapılmış gibi fiktif muhasebe kaydı yapılarak, hâkim ortağın sahip olduğu halka kapalı şirketten olan alacakların düşük gösterilmesi	1
7. Kısa vadeli alacaklar (Hakim ortağın sahibi olduğu halka kapalı şirket cari) hesabı ile kısa vadeli banka kredileri hesabının birbirine mahsup edilmesi	1
8. Gerçeğe aykırı belgeler düzenlenmesi suretiyle bilançoda fiktif hammadde, yarı mamul ve mamul stoku gösterilmesi	1
9. Ödenmemiş sermayenin, gerçeğe aykırı belge düzenlemek ve muhasebe kayıtları yapmak suretiyle ödenmiş gösterilmesi	1
Toplam Gözlem Sayısı	12

4.4.2. Finansal Tablo Hileleri Sonucunun Üst Yönetime Yansımaları

Hilenin önlenmesi ve tespit edilmesine ilişkin esas sorumluluk, yönetime ve üst yönetimden sorumlu olanlara aittir. Yönetim, işletme defterlerinin ve muhasebe kayıtlarının doğru tutulmasından ve finansal raporlamaya ilişkin etkili bir iç kontrolün oluşturularak uygulanmasından sorumludur. Ayrıca, finansal raporlamayla ilgili iş hayatına ilişkin risklerin değerlendirilmesi ve bu risklerin kabul edilebilir bir düzeye indirilmesi için gerekli adımların atılması da yönetimin sorumlulukları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla yönetimin hilenin tespit edilmesinde büyük bir sorumluluğu vardır.²⁰¹

Üst yönetimden sorumlu olanların gözetiminde yönetimin, hileye imkân veren fırsatları azaltarak hileyi önleme ve tespit ve cezalandırılma ihtimali sebebiyle kişileri hileye teşebbüsten caydırma konusunda güçlü bir tutum sergilemesi önemlidir. Bu tutum, üst yönetimden sorumlu olanların aktif gözetimiyle güçlendirilecek bir dürüstlük ve etik davranış kültürü oluşturma taahhüdünü içerir. Üst yönetimden sorumlu olanlar tarafından gerçekleştirilen gözetim faaliyetleri, kontrollerin işletme yönetimi tarafından ihlal edilebileceği veya finansal raporlama sürecine uygun olmayan şekilde müdahale edilebileceği hususlarının dikkate alınmasını kapsar.²⁰²

COSO tarafından 2010 yılında yayınlanan rapor finansal tablo hilesi yapan firmaların daha sonraki zamanda üst yönetimde meydana gelen değişimleri aşağıdaki tabloda özetlemektedir. Bu tabloya göre firmaların %80'inin CEO ve CFO'ların değiştiği görülmektedir. Ayrıca firmaların %68'inin yönetim kurulu başkanları ve üyelerinin de değiştiği görülmektedir. Bu değişimlerde ağırlıklı olarak kişilerin istifa ettikleri anlaşılmaktadır. Bu tür finansal tablo hilelerinde CEO ve CFO'lar hakkında dava açıldığı ve %13'lük gibi bir oranda da bu kişilerin hilelerden suçlu bulunulup mahkûm edildikleri görülmektedir.

²⁰¹ Kağan Ertop, "Risk Bazlı Denetim Yaklaşımı Açısından Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları", **Muhasebe ve Denetim Dünyası**, Ekim – Aralık 2016, http://www.kgkuzder.org.tr/upload/files/1_Kagan_Ertop_132016.pdf, (8 Ocak 2017), s:25.

²⁰² KGK, *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ek 2

**Tablo 12: Finansal Tablo Hilelerinden Sonraki Süreçte
Üst Yönetimde Alınan Aksiyonlar**

Hile Sonucunda Alınan Aksiyon	Hileye Karışan Firma Sayısı	Hileye Karışan Firma Yüzdesi
CEO Değişimleri	255	82%
Azledilme / Kovulma	23	7%
İstifa Etme	185	59%
Emekli Olma	17	6%
Başka Pozisyon	14	5%
Diğer	16	5%
CFO Değişimleri	250	80%
Azledilme / Kovulma	25	8%
İstifa Etme	157	51%
Emekli Olma	14	4%
Başka Pozisyon	39	12%
Diğer	15	5%
CEO Hakkında Dava Açılması	64	21%
CEO'nun Mahkûmiyeti	41	13%
CFO Hakkında Dava Açılması	52	17%
CFO'nun Mahkûmiyeti	39	13%
Yönetim Kurulu Başkanı	211	68%
Azledilme / Kovulma	32	10%
İstifa Etme	147	47%
Emekli Olma	16	5%
Başka Pozisyon	4	1%
Diğer	12	4%
Yönetim Kurulu Üyeleri	212	68%
Azledilme / Kovulma	19	6%
İstifa Etme	177	57%
Emekli Olma	4	1%
Başka Pozisyon	2	1%
Diğer	10	3%

Kaynak: COSO, *Fraudulent Financial Reporting 1998-2008 An Analysis of US Public Companies*, s:44.

5. BÖLÜM

KOBİ TFRS VE STANDARTLAR KAPSAMINDA ÖRNEK FİNANSAL TABLO HİLELERİ

5.1. KOBİ TFRS

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) Temmuz 2009 tarihinde Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ'ler) için Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (IFRS) yayımlamıştır. IFRS for SMEs'in, kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunmayan işletmelerin genel amaçlı finansal tablolarına uygulanması amaçlanmıştır. KOBİ'lerin finansal tablolarının kullanıcıları, menkul kıymetlerinin halka açık piyasalarda işlem görmesi için tescil edilmiş ya da kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunan işletmelerin finansal tablolarının kullanıcılarına kıyasla, tam set IFRS'ler ile uyumlu finansal tablolara daha az ihtiyaç duyabilmektedirler. Tam set IFRS'ler ve IFRS for SMEs arasındaki farkların düzeyi ve niteliği, kullanıcıların ihtiyaçları ve maliyet fayda analizi esas alınarak belirlenmektedir. Uygulamada, muhasebe standartlarını uygulamanın faydaları, öncelikle, raporlayan işletmenin niteliğine, finansal tablolarını kullananların sayısına ve bilgi ihtiyaçlarına göre farklılık gösterir.²⁰³

Ülkemizde 14 Şubat 2011 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan yeni Türk Ticaret Kanunu ile muhasebe uygulamalarının artık uluslararası muhasebe standartlarına uyumlu bir şekilde TMSK tarafından yayımlanan muhasebe standartları ile defterlerin tutulacağını belirtmektedir. TMSK, IASB tarafından 2009 yılında yayımlanan IFRS for SMEs'i birebir tercüme ederek Türkçe olarak yayımlamıştır. Ancak 2 Kasım 2011 tarihinde 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile TMSK kapatılmış ve yerine Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (KGK) kurulmuş ve TMSK'nın yaptığı tüm çalışmalar bu kurula devredilmiştir. KGK KOBİ TFRS'lerin ne zaman uygulanacağı ile ilgili henüz bir açıklama yapmamıştır. Sonuç olarak, ülkemizde IASB tarafından yayınlanmış olan IFRS for SMEs'lerin birebir tercümesi olan KOBİ TFRS'ler yayınlanmış fakat henüz uygulamasına geçilmemiştir.

“KOBİ TFRS kullanacak olan firmalar sadece KOBİ'lerdir. KOBİ'nin tanımı KOBİ TFRS'de aşağıdaki gibi yapılmaktadır.

- a) *Kamuya hesap verme yükümlülüğü bulunmayan ve*
- b) *Dış kullanıcılar için genel amaçlı finansal tablo yayımlayan işletmelerdir.”*²⁰⁴

“Kamuya hesap verme yükümlülüğü olan işletmeler KOBİ TFRS'yi kullanmazlar. Bir işletmenin aşağıdaki hâllerde kamuya hesap verme yükümlülüğünün bulunduğu kabul edilir:

- a) *Borçlanma araçlarının veya öz kaynağa dayalı finansal araçların kamuya açık bir piyasada (yerel ve bölgesel piyasalar da dâhil olmak üzere, yerli veya yabancı bir sermaye piyasasında veya tezgâh üstü piyasada) işlem görmesi veya bu tür bir piyasada işlem görmek üzere söz konusu araçların ihraç edilme aşamasında bulunulması ya da*

²⁰³ IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 1 Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010, s:1.

²⁰⁴ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 1, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler*, p:1.2.

- b) *Esas faaliyet konularından birinin, varlıkları güvenilir kişi sıfatıyla geniş bir kitle adına muhafaza etmek olması (bankalar, yatırım bankaları, yatırım fonları, kredi birlikleri, sigorta şirketleri, emeklilik şirketleri, bireysel emeklilik fonları, faktöring şirketleri, finansal kiralama şirketleri, aracı kuruluşlar ve benzeri finans kuruluşlarında olduğu gibi).’’*²⁰⁵

Ülkemizde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2012 yılında yaptığı KOBİ tanımı aşağıdaki gibidir.²⁰⁶

Tablo 13: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının KOBİ Tanımı

Kriterler	Mikro İşletmeler	Küçük İşletmeler	Orta Büyüklükte İşletmeler
Çalışan Sayısı	< 10	< 50	< 250
Hasılat (TL)	< 1.000.000 TL	< 8.000.000 TL	< 40.000.000 TL
Aktif Toplamı (TL)	< 1.000.000 TL	< 8.000.000 TL	< 40.000.000 TL

Tablo 14: Avrupa Birliğinin KOBİ Tanımı

Kriterler	Mikro İşletmeler	Küçük İşletmeler	Orta Büyüklükte İşletmeler
Çalışan Sayısı	< 10	< 50	< 250
Hasılat (TL)	< 2.000.000 €	< 10.000.000 €	< 50.000.000 €
Aktif Toplamı (TL)	< 2.000.000 €	< 10.000.000 €	< 43.000.000 €

Kaynak: Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, **KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı**, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği, İstanbul, 2012, s:19.

KOBİ TFRS standart seti 35 adet bölümden meydana gelmektedir. Yapılan bu tez çalışmasında sadece aşağıda sayılan 7 adet bölüm ele alınmıştır. Çalışmamızda ilgili bölümler ilk muhasebeleştirme, ölçme ve değerlendirme kriterleri ile birlikte ele alınmış ve bunlar örneklerle açıklanmıştır. Standartlara aykırı olarak yapılan finansal tablo hileleri örnek uygulamaları ilgili bölümlerin açıklamalarının devamında anlatılmıştır.

1. Hasılat (KOBİ TFRS Bölüm 23)
2. Temel Finansal Araçlar (KOBİ TFRS Bölüm 11)
3. Stoklar (KOBİ TFRS Bölüm 13)
4. Maddi Duran Varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 17)
5. Varlıklarda Değer Düşüklüğü (KOBİ TFRS Bölüm 27)
6. Borçlanma Maliyetleri (KOBİ TFRS Bölüm 25)
7. Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 21)

²⁰⁵ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 1, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler*, p:1.3.

²⁰⁶ Resmi Gazete, **Karar Sayısı: 2012/3834 nolu Yönetmelik**, Sayı:28457, 4 Kasım 2012, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm>, (3 Aralık 2016)

5.2. Hasılat

5.2.1. Hasılat Standardı (KOBİ TFRS Bölüm 23)

“Hasılat bölümünün amacı hasılat ve inşaat sözleşmelerine ilişkin finansal raporlama hükümlerini belirlemektir. Hasılat, ortakların sermayeye katkıları dışında, Öz kaynakta artışla sonuçlanan ve işletmenin dönem içindeki olağan faaliyetlerinden elde edilen brüt ekonomik fayda tutarındır. Benzer nitelikte ve benzer değere sahip mal veya hizmetlerin takası, hasılat yaratıcı işlem olarak değerlendirilmemektedir. Diğer yandan, benzer nitelikte olmayan kalemlerin takası, hasılat yaratıcı işlem olarak değerlendirilmektedir. Hasılatın muhasebeleştirilmesinde temel husus, hasılatın ne zaman muhasebeleştirileceğidir. Hasılat, ekonomik faydaların işletmeye girmesi muhtemel olduğunda ve söz konusu faydalar güvenilir biçimde ölçülebildiğinde muhasebeleştirilir.”²⁰⁷

“Hasılat bölümü aşağıdaki işlem ve olaylardan kaynaklanan hasılatın muhasebeleştirilmesinde uygulanır:

- a) Mal (satış amacıyla işletme tarafından üretilen ya da yeniden satmak üzere satın alınan) satışları.
- b) Hizmet sunumları.
- c) İşletmenin yüklenici olduğu inşaat sözleşmeleri.
- d) İşletme varlıklarının başkaları tarafından kullanılmasından sağlanan faiz, isim hakkı ve temettüleri.”²⁰⁸

“Gelir, öz kaynak yatırımcılarının katkılarıyla ilişkili olanlar hariç olmak üzere, işletmeye giren varlıklar veya işletmeye ait varlıkların değerlerinde meydana gelen artışlar ya da borçlarda oluşan azalışlar nedeniyle işletme öz kaynaklarının artmasına sebep olan ve raporlama dönemi içerisinde gerçekleşen, ekonomik değerlerde yaşanan artışlardır. Gelirin tanımı, hasılat ve kazancı birlikte içermektedir. Hasılat, ortakların sermayeye katkıları dışında, öz kaynakta artışla sonuçlanan ve işletmenin dönem içindeki olağan faaliyetlerinden elde edilen brüt ekonomik fayda tutarındır. Hasılat, işletmenin esas faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan geliri ifade etmekte olup, satış, ücret, faiz, temettü, lisans ücreti ve kirayı içeren çeşitli adlarla anılır. Kazançlar, gelir tanımına girmekle birlikte hasılat olarak nitelendirilmesi mümkün olmayan diğer kalemleri ifade eder.”²⁰⁹

5.2.1.1. Hasılatın Ölçülmesi

“Hasılat, alınan veya alınacak olan bedelin gerçeğe uygun değeri ile ölçülür. Alınan veya alınacak olan bedelin gerçeğe uygun değerinin ölçümünde, işletme tarafından uygulanan ticari iskontolar, zamanında ödeme indirimleri ile miktar indirimleri de dikkate alınır. Hasılat tutarı içerisine, yalnızca, işletmenin kendi adına aldığı ve alacağı brüt ekonomik fayda girişleri dâhil edilir.”²¹⁰ “Üçüncü kişiler adına tahsil edilen satış vergileri,

²⁰⁷ IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010, s:2.

²⁰⁸ KGK, “**KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat**”, Kamu Gözetim Kurumu, www.kgk.gov.tr/contents/files/KOBİ_TFRS.pdf, (12 Kasım 2016), p:23-1.

²⁰⁹ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:5.

²¹⁰ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat*, p:23-3.

mal ve hizmet vergileri ve katma değer vergisi gibi tutarların hiçbiri, hasılat tutarına dâhil edilmez.”²¹¹

A) Ertelenen Ödemeler

“Nakit ve nakit benzerleri girişinin ertelendiği ve anlaşmanın esasında bir finansman işlemi niteliği taşıdığı durumlarda; bedelin gerçeğe uygun değeri, gelecekte elde edilecek tüm tahsilatların emsal faiz oranı kullanılarak belirlenen bugünkü değeridir. Bir finansman işlemi, örneğin, alıcıya vade farksız bir satış yapılması veya satış bedeli olarak, alıcıdan, piyasa faiz oranının altında bir getiri oranına sahip bir alacak senedi alınması durumunda söz konusu olur. Emsal faiz oranı aşağıdakilerden biri olarak tespit edilebilir:²¹²

- Benzer kredi derecelendirmesine sahip bir işletmenin benzer finansal araçları için geçerli olan faiz oranı veya
- Finansal aracın nominal değerini ilgili mal veya hizmetin nakit satış fiyatına indirgeyen faiz oranı.”

Gelecekte elde edilecek tüm tahsilatların bugünkü değeri ile bedelin nominal değeri arasındaki fark faiz geliri olarak muhasebeleştirilir.

Örnek:²¹³ X işletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde, tahsilatı 3 ay sonra yapılacak bir malı 5.000 TL+KDV tutarında bir satış faturası kesmiş ve söz konusu mallar alıcıya teslim etmiş olsun.

Hasılat tutarının bulunmasında aşağıdaki soruların doğru yanıtlanması gerekir ki gerçeğe uygun bir kayıt ve raporlama yapılmış olsun. Bu sorular şunlardır;

- Bu satış işleminin işlem tarihindeki gerçek değeri nedir?
- Faturanın tamamı (KDV hariç) hasılat mıdır?

İŞLEM	MEVCUT DURUMA GÖRE	GERÇEĞE UYGUN ÖLÇÜM
Bu satış işleminin işlem tarihindeki değeri nedir?	5.000 TL	Ödeme tarihindeki değeri 5.000 TL'dir. İşlem tarihindeki ayrıca hesaplanmalıdır.
Faturanın tamamı (KDV hariç) hasılat mıdır?	EVET	Vade Farkı Ayrıştırılmalıdır.

Ekonomik gerçekler ve paranın zaman değeri olgusu satış tarihindeki 5.000 TL'nin tamamını satış hasılatı olarak kabul etmez. Çünkü 3 ay sonra yine 5.000 TL olarak tahsil edilecektir. O halde 3 ay sonraki 5.000 TL'nin işlem tarihindeki değeri aynı olamaz. Bu

²¹¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-4.

²¹² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-5.

²¹³ Selahattin Karabınar, **Hasılat Standardı**, Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, <http://www.dt-audit.com/dosyalar/Egitim/Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/1.Hafta/B%C3%96L%C3%96M%204%20HASILAT%20STANDARTI.pdf> (4 Aralık 2016), s:11-12.

nedenle 5.000 TL'nin içinde iki ayrı gelir kalemi vardır: 1) İşlem tarihindeki hasılatın değeri ve 2) Zaman temelli gelir olarak 3 aylık faiz (vade farkı) geliri.

Örnek:²¹⁴ X işletmesi nakit satış fiyatı 37.500 TL olan ticari malını 1 Ocak 2016 tarihinde 2 yıl vadeli olarak 54.000 TL'ye satmıştır. (Not: *KDV hesap edilmemektedir. Tezdeki tüm örneklerde sadeleştirme yapmak ve konuya odaklanmak için KDV hesaplamaları yapılmamıştır.*)

Alacağın nominal değeri 54.000 TL ile nakit fiyatı olan 37.500 TL arasındaki fark bu satış işleminin aslında bir finansman işlemini de içerdiğini göstermektedir. Bu durumda hasılatın gerçeğe uygun değeri, alınacak bedelin emsal faiz oranı üzerinden bugüne indirgenmesiyle ulaşılan tutardır. X işletmesi hasılatı bu şekilde ulaşılan gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebeleştirmeli; alacağın nominal değeri ile gerçeğe uygun değeri arasındaki farkı ise etkin faiz yöntemi kullanarak ilgili dönemlerde faiz geliri olarak kaydetmelidir.

Emsal faiz oranı, alacağın nominal değerini nakit satış fiyatına eşitleyen faiz oranıdır. Bugünkü Değer = Gelecek Değer / (1+r)ⁿ ; 37.500 = 54.000 / (1+r)² ; r = %20
2016 yılı faiz geliri = 37.500 x % 20 = 7.500TL
2017 yılı faiz geliri = (37.500 + 7.500) x % 20 = 9.000 TL

Alacağın nominal değeri	54.000
Nakit satış fiyatı (alınacak tutarın bugünkü değeri)	(37.500)
Finansman unsuru	16.500 TL

X İşletmesi satışın yapıldığı tarihte bir yıldan uzun süre içinde, yani uzun vadede tahsil edeceği ticari alacağını nominal değeri olan 54.000 TL üzerinden duran varlıklar sınıfında yer alan “Alıcılar” hesabına borç kaydedebilir. Bu durumda; tahsil edilecek olan tutarın bugünkü değeri olan 37.500TL ile alacağın nominal değeri arasındaki finansman işlemine ilişkin olan ancak henüz gerçekleşmemiş farkın 16.500 TL'sini de ertelenmiş faiz geliri olarak kaydedilmesi gerekir. Dönemsellik kavramı gereği, bir yıldan kısa vadede gerçekleşecek olan faiz gelirleri 7.500 TL dönen varlıklar sınıfında yer alan “Ertelenmiş Faiz Gelirleri” hesabına; bir yıldan uzun vadede gerçekleşecek olan faiz gelirleri 9.000 TL'nin ise duran varlıklar sınıfında yer alan “Ertelenmiş Faiz Gelirleri” hesabına alacak kaydedilmelidir.

1 Ocak 2016

220 Alıcılar (Aktif Hs.)	54.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		37.500
124 Ertelenmiş Faiz Geliri (Aktif Düz. Hs.)		7.500
224 Ertelenmiş Faiz Geliri (Aktif Düz. Hs.)		9.000

Dönem sonunda 2016 yılına ait faiz geliri “Ertelenmiş Faiz Gelirleri” hesabından alınıp “Vade Farkı Gelirleri (Faiz Gelirleri)” hesabına kaydedilerek dönemin kar veya zararına dâhil edilir. Ayrıca duran varlıklarda yer alan “Ertelenmiş Faiz Gelirleri” hesabında

²¹⁴ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:494-497.

muhasebeleştirilmiş 2017 yılına ait gerçekleşmemiş faiz gelirinin de vadesi bir yılın altına düştüğü için bu hesaptan alınıp dönen varlıklarda yer alan “Ertelenmiş Faiz Gelirleri” hesabına aktarılması gerekir. Diğer taraftan, alacağın tahsil süresi de bir yılın altına düştüğü için alacağın nominal bedeli duran varlıklardaki “Alıcılar” hesabından alınarak dönen varlıklardaki “Alıcılar” hesabına aktarılır.

31 Aralık 2016 tarihinde:

Gerçekleşmiş faiz geliri: 7.500 TL

Vadesi bir yılın altına düşen gerçekleşmemiş faiz geliri: 9.000 TL

Vadesi bir yılın altına düşen alacak: 54.000 TL

31 Aralık 2016		
124 Ertelenmiş Faiz Geliri (Aktif Düz. Hs.)	7.500	
642 Faiz Geliri (GT Hs.)		7.500

31 Aralık 2016		
124 Ertelenmiş Faiz Geliri (Aktif Düz. Hs.)	9.000	
224 Ertelenmiş Faiz Geliri (Aktif Düz. Hs.)		9.000

31 Aralık 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	37.500	
220 Alıcılar (Aktif Hs.)		37.500

B) Mal veya Hizmetlerin Takası

“Hasılat, aşağıdaki durumlarda muhasebeleştirilmez:

- Mal veya hizmetlerin benzer özelliklere ve değere sahip mal ya da hizmetlerle değiştirilmesi veya*
- Mal veya hizmetlerin benzer özelliklere ve değere sahip olmayan mal ya da hizmetlerle değiştirilmesi ancak işlemin ticari özünün bulunmaması.”²¹⁵*

“Mal veya hizmetlerin, benzer özelliklere ve değere sahip olmayan mal veya hizmetlerle ticari bir özü bulunan bir işlem çerçevesinde değiştirilmesi durumunda, hasılat muhasebeleştirilir. Bu durumda, söz konusu işlem:

- Alınan mal ya da hizmetlerin, transfer edilen nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile düzeltilmiş gerçeğe uygun değeri ile;*

²¹⁵ KGG, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-6.

- b) (a)'daki tutarın güvenilir bir biçimde ölçülememesi durumunda, elden çıkarılan mal ya da hizmetlerin, transfer edilen nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile düzeltilmiş gerçeğe uygun değeri ile veya
- c) Ne alınan, ne de elden çıkarılan varlıkların gerçeğe uygun değerlerinin güvenilir bir biçimde ölçülebilmesi durumunda, elden çıkarılan varlığın, transfer edilen nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile düzeltilmiş defter değeri ile ölçülür.”²¹⁶

5.2.1.2. Acente İlişkisinde Hasılat

“Bir acente ilişkisinde de yalnızca komisyon tutarı hasılatı dâhil edilir. Acentesi olunan işletme adına yapılan tahsilat tutarları hasılatı değildir.”²¹⁷ Bir acente ilişkisi çerçevesinde, brüt ekonomik fayda akışları, acentesi olunan işletme adına yapılan tahsilat tutarlarını içermektedir. Diğer yandan, yalnızca, brüt tutarın acentenin komisyonu olan kısmı, acentenin hasılatını oluşturmaktadır. Bir işletmenin acente sahibi işletme ya da acente olarak faaliyet gösterip göstermediğinin belirlenmesi, ilgili tüm koşulların ve durumların dikkate alınmasını ve değerlendirmede bulunulmasını gerektirmektedir. Malların satışına ya da hizmetlerin sağlanmasına ilişkin olarak önemli risklere maruz kalındığında ya da önemli düzeydeki getirileri elde etme imkânı bulunduğu, işletme, acente sahibi işletme konumundadır. Acente sahibi işletme olarak faaliyet gösterildiğine işaret eden özellikler, ayrı ayrı ya da birlikte düşünüldüğünde, aşağıdakileri içermektedir:

- a) Müşteriye malların ya da hizmetlerin sağlanmasından veya siparişin yerine getirilmesinden, yani müşteri tarafından satın alınan ya da sipariş verilen malların veya hizmetlerin kabul edilebilirliğinden birinci derecede sorumlu olunması;
- b) Müşterinin siparişi öncesindeki ve sonrasındaki yükleme süresince veya iade süresince stok riskine maruz kalınması;
- c) Örneğin ilave malların veya hizmetlerin sağlanmasında doğrudan ya da dolaylı olarak fiyatları belirlemede serbest olunması;
- d) Müşterilere ilişkin alacak tutarları karşısında, işletmenin, müşterilerinin kredi riskine maruz kalması.”²¹⁸

Örnek: X işletmesi ürettiği malları aracı işletmeler vasıtasıyla müşterilerine satmaktadır. Y işletmesi, X işletmesinin aracıdır ve X işletmesinden aldığı malları konsinye olarak elinde bulundurmaktadır. Y işletmesi satamadığı malları X işletmesine iade etmektedir. Y işletmesi malların adedini 150 TL'den satmakta, sattığı her maldan 10 TL komisyon almakta ve kalan tutarı X işletmesine vermektedir. Malların kusurlu çıkması durumunda tamir edilmesi ya da yenisiyle değiştirilmesi amacıyla mallar üreticiye iade edilmektedir.

Y işletmesi (acente); her bir mal satışından hizmetinin karşılığı olarak 10 TL tutarında komisyon gelirini hasılat olarak muhasebeleştirilmelidir.

X işletmesi (üretici); aracı işletme tarafından malların müşterilere satıldığı, yani tüm risk ve getirilerin transfer edildiği tarihte 150 TL tutarında hasılat muhasebeleştirilmeli ve aracı işletmenin verdiği hizmetin karşılığı olarak 10 TL'yi komisyon gideri olarak muhasebeleştirilmelidir.

²¹⁶ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-7.

²¹⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-4.

²¹⁸ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:8.

5.2.1.3. Hasılatı Doğuran İşlemin Belirlenmesi

A) Mal Satışı

“Mal satışlarından kaynaklanan hasılatın muhasebeleştirilmesinde ana husus hasılatın ne zaman muhasebeleştirileceğinin belirlenmesidir. Mal satışına ilişkin hasılat, aşağıdaki tüm koşullar yerine geldiğinde muhasebeleştirilir:

- a) Malların sahipliği ile ilgili önemli risk ve getirilerin alıcıya devredilmiş olması.
- b) Satılan mallar üzerinde etkin bir kontrolün veya sahipliğin genel olarak gerektirdiği şekilde bir yönetim etkinliğinin sürdürülmemesi.
- c) Hasılat tutarının güvenilir biçimde ölçülebilmesi.
- d) İşleme ilişkin ekonomik yararların işletmece elde edilme olasılığının olması.
- e) İşleme ilişkin gerçekleşen veya gerçekleşecek olan maliyetlerin güvenilir biçimde ölçülebilmesi.”²¹⁹

“Halihazırda hasılat olarak muhasebeleştirilmiş tutarın tahsil edilebilirliğine ilişkin bir belirsizlik oluşmuşsa, tahsil edilemeyecek olan ya da geri kazanılma ihtimali ortadan kalkmış olan tutar, ilk başta hasılat olarak muhasebeleştirilmiş tutarın düzeltilmesi yerine, gider olarak muhasebeleştirilir.”²²⁰

“Sahiplikle ilgili önemli risk ve getirilerin alıcıya ne zaman devredilmiş sayılacağına değerlendirilmesi, işleme ilişkin koşulların incelenmesini gerektirir. Çoğu kez, sahiplikle ilgili risk ve getirilerin devri ile yasal mülkiyet veya zilyetliğin devri aynı anda gerçekleşir. Perakende satışların çoğunda bu durum söz konusudur. Diğer durumlarda, sahiplikle ilgili risk ve getirilerin devri ile yasal mülkiyet veya zilyetliğin devri farklı zamanlarda gerçekleşir.”²²¹

“Sahiplikle ilgili önemli risklerin elde tutulduğu durumlarda, hasılat muhasebeleştirilmez. Sahiplikle ilgili önemli risk ve getirilerin elde tutulduğu durumlara ilişkin örnekler aşağıdadır:

- a) İşletmenin normal garanti hükümleri kapsamı dışında kalan, yetersiz performansla ilişkin yükümlülük taşıması.
- b) Belirli bir satışa ilişkin hasılatın tahsil edilmesinin, alıcının malı satmasına bağlı olması.
- c) Satışın, ilgili varlığın monte edilmesi koşuluyla yapılması ve sözleşmenin önemli bir bölümünü oluşturan montajın henüz tamamlanmamış olması.
- d) Alıcının, satış sözleşmesi ile belirlenen bir gerekçeye dayanarak veya herhangi bir neden olmaksızın sadece kendi kararı ile alımdan vazgeçme hakkının bulunması ve işletmenin söz konusu malların iade edilip edilmeyeceğinden emin olmaması.”²²²

²¹⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-10.

²²⁰ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:19.

²²¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-11.

²²² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-12.

B) Hizmet Sunumu

“Hizmet sunumuna ilişkin bir işlemin sonucunun güvenilir biçimde tahmin edilebildiği durumlarda, ilgili hasılat tutarı, işlemin raporlama dönemi sonu itibarıyla tamamlanma düzeyi (tamamlanma yüzdesi yöntemi olarak da bilinir) dikkate alınarak muhasebeleştirilir. Aşağıdaki koşulların tamamının varlığı durumunda, işleme ilişkin sonuçlar güvenilir biçimde tahmin edilebilir:

- a) Hasılat tutarının güvenilir biçimde ölçülebilmesi.
- b) İşleme ilişkin ekonomik yararların işletme tarafından elde edilmesi olasılığının olması.
- c) Raporlama dönemi sonu itibarıyla işlemin tamamlanma düzeyinin güvenilir biçimde ölçülebilmesi.
- d) İşlem için katlanılan maliyetler ile işlemin tamamlanması için katlanılması gereken maliyetlerin güvenilir biçimde ölçülebilmesi.”²²³

“Hasılat, yalnızca, işleme ilişkin ekonomik yararların işletme tarafından elde edilmesinin muhtemel olması durumunda muhasebeleştirilir. Diğer yandan, halihazırda hasılat olarak muhasebeleştirilmiş tutarın tahsil edilebilirliğine ilişkin bir belirsizlik oluşmuşsa, tahsil edilemeyecek olan ya da geri kazanılma ihtimali ortadan kalkmış olan tutar, ilk başta hasılat olarak muhasebeleştirilmiş tutarın düzeltilmesi yerine, gider olarak muhasebeleştirilir.”²²⁴

“Bir işletme, genellikle, aşağıda sıralanan hususlar üzerinde anlaşmaya vardıktan sonra, güvenilir tahminler yapabilmektedir:

- a) İki tarafın da, sözleşme konusu hizmete ilişkin olarak elinde bulunan haklar;
- b) Değişimi yapılacak bedel;
- c) Ödemenin koşulları ve biçimi.”²²⁵

“Ayrıca işletmenin, genellikle, etkili bir iç finansal bütçeleme ve raporlama sistemine sahip olması gerekmektedir. İşletme, hizmet sunuldukça, hasılat tutarına ilişkin tahminleri gözden geçirmeli ve gerektiğinde revize etmelidir. Bu tür revizyonların yapılması, işlemin sonucunun güvenilir bir biçimde tahmin edilemediğini göstermez. Bir işlemin başlangıç aşamalarında, genellikle, işlemin sonucu güvenilir olarak tahmin edilememektedir. Bununla birlikte, işletmenin, katlanılan işlem maliyetlerini geri kazanması muhtemeldir. Dolayısıyla, hasılat, yalnızca, katlanılan maliyetlerin geri kazanılabileceği öngörülen kısmı ölçüsünde muhasebeleştirilir. İşlemin sonucu güvenilir biçimde ölçülemediğinden, herhangi bir kâr tutarı muhasebeleştirilmez.”²²⁶

Örnek:²²⁷ Tekstil işletmelerinin kullandıkları makinelerin bakım ve onarımını yapan X İşletmesi, Y İşletmesinin bir makinesinin 2 yıl boyunca 6 ay aralıklarla bakım ve onarımını kabul etmiş ve iki işletme arasında bir hizmet sözleşmesi düzenlenmiştir. 1 Ocak 2011

²²³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-14.

²²⁴ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:23.

²²⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:23.

²²⁶ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:23-26.

²²⁷ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:502-504.

tarihinde, Y İşletmesi X İşletmesine 20.000 TL ödemiştir. Bakım onarım hizmetinin Haziran ve Aralık aylarının sonlarında verilmesi kararlaştırılmıştır.

X İşletmesi, bakım onarım hizmetini verdiği 30 Haziran 2011, 31 Aralık 2011, 30 Haziran 2012 ve 31 Aralık 2012 tarihlerinde 5.000 TL hizmet geliri muhasebeleştirilmelidir. 1 Ocak 2011 tarihinde tahsil edilen 20.000 TL ise gelecek dönemlere ait gelir olarak kaydedilmelidir. Dönemsellik kavramı gereği, bu gelirin 2011 yılında kazanılacak 10.000 TL'lik kısmı kısa vadeli yabancı kaynaklarda yer alan "Gelecek Aylara Ait Gelirler" hesabına; 2012 yılında kazanılacak diğer 10.000 TL'lik kısmı ise uzun vadeli yabancı kaynaklarda yer alan "Gelecek Yıllara Ait Gelirler" hesabında takip edilmelidir. Hizmetler verildikçe bu hesaplardan gelir hesaplarına aktarım yapılarak hizmet geliri hizmetin verildiği dönemin kar veya zararına dahil edilmelidir.

1 Ocak 2011 tarihinde:

Gelecek aylara ait gelirler: 10.000 TL

Gelecek yıllara ait gelirler: 10.000 TL

1 Ocak 2011

102 Bankalar (Aktif Hs.)	20.000	
380 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)		10.000
480 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)		10.000

30 Haziran 2011 tarihinde:

Kazanılmış hizmet geliri: 5.000 TL

Gelecek aylara ait gelirler: 5.000 TL

Gelecek yıllara ait gelirler: 10.000 TL

30 Haziran 2011

380 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)	5.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		5.000

31 Aralık 2011 tarihinde:

Kazanılmış hizmet geliri: 5.000 TL

Gelecek aylara ait gelirler: 10.000 TL

Gelecek yıllara ait gelirler: -

31 Aralık 2011

380 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)	5.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		5.000

31 Aralık 2011

480 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)	10.000	
380 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)		10.000

30 Haziran 2012 tarihinde:

Kazanılmış hizmet geliri: 5.000 TL
Gelecek aylara ait gelirler: 5.000 TL
Gelecek yıllara ait gelirler: -

30 Haziran 2012

380 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)	5.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		5.000

31 Aralık 2012 tarihinde:

Kazanılmış hizmet geliri: 5.000 TL
Gelecek aylara ait gelirler: -
Gelecek yıllara ait gelirler: -

31 Aralık 2012

380 Gelecek Aylara Ait Gelirler (Pasif Hs.)	5.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		5.000

C) İnşaat Sözleşmeleri

“Bir inşaat sözleşmesi, bir varlığın veya tasarım, teknoloji ve fonksiyon ya da nihai amaç ya da kullanım açısından birbiriyle yakından ilişkili ya da birbirine bağımlı bir grup varlığın inşası için özel olarak yapılmış bir sözleşmedir. İnşaat sözleşmeleri çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin doğası gereği, faaliyete başlanılan tarih ile faaliyetlerin sona erdirildiği tarih genellikle farklı raporlama dönemlerine denk gelmektedir. Bu nedenle, inşaat sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde ana husus, sözleşme hasılatının ve sözleşme maliyetlerinin inşaat işinin gerçekleştirildiği raporlama dönemlerine dağıtılmasıdır. Özellikle, sözleşme sonucunun ne zaman güvenilir bir biçimde tahmin edilebildiğinin ve sözleşme faaliyetinin tamamlanma yüzdesinin belirlenmesi hususları önem taşımaktadır.”²²⁸

“Bir inşaat sözleşmesinin sonucu güvenilir bir şekilde tahmin edilebildiğinde, sözleşmeye ilişkin hasılat ve maliyetler, raporlama dönemi sonu itibarıyla sözleşme kapsamındaki faaliyetin tamamlanma aşamasına (genellikle tamamlanma yüzdesi yöntemi adı

²²⁸ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:28.

verilir) göre sırasıyla hasılat ve gider olarak muhasebeleştirilir. Sonucun güvenilir olarak tahmin edilmesi, tamamlanma aşamasının, gelecekte ortaya çıkabilecek maliyetlerin ve faturaların tahsil edilebilirliğinin güvenilir bir biçimde tahmin edilmesini gerektirmektedir.”²²⁹

“Birden çok varlığı kapsayan bir sözleşmede aşağıda sayılanların mevcut olması durumunda, her varlığın inşaatı, ayrı bir inşaat sözleşmesi olarak değerlendirilir:

- a) Her bir varlık için ayrı teklif verilmiş olması;
- b) Her bir varlığın, ayrı bir müzakereye konu olması ve yüklenici ile müşterinin, sözleşmenin her bir varlığa ilişkin kısmını kabul etme ya da reddetme hakkının bulunması ve
- c) Her bir varlığa ilişkin maliyetlerin ve hasılatın belirlenebilir olması.”²³⁰

“Bir veya birden çok müşteri ile yapılmış olmasına bakılmaksızın, aşağıda sayılanların mevcut olması durumunda, sözleşme grubu, tek sözleşme olarak nitelendirilir:

- a) Sözleşme grubunun tek bir paket halinde müzakere edilmesi,
- b) Sözleşmelerin, birbirleriyle, esasen genel bir kâr marjına sahip tek bir projenin parçası olacak kadar, çok yakından ilişkili olması ve
- c) Sözleşmeler kapsamındaki işlerin aynı anda veya birbirini izleyen bir sırada yapılması.”²³¹

“Sözleşme maliyetleri, belli bir sözleşmeyle doğrudan ilişkili maliyetleri, genel olarak sözleşmeye konu işle ilişkisi kurulabilen ve sözleşmeye yüklenebilecek olan maliyetleri, sözleşme hükümlerine göre özellikle müşteriye yüklenebilecek olan diğer maliyetleri içermektedir. Belli bir sözleşmeyle doğrudan ilişkili maliyetler aşağıdakileri kapsar:

- a) Gözetim dahil inşaat alanı işçilik maliyetleri;
- b) İnşaatta kullanılan malzeme maliyetleri;
- c) İnşaatta kullanılan tesis ve makinelerin amortismanı;
- d) Tesis, makine ve malzemelerin inşaat alanına getirilmesi ve buradan götürülmesi ile ilgili taşıma maliyetleri;
- e) Tesis ve makine kiralama maliyetleri;
- f) Sözleşmeyle doğrudan ilişkili tasarım ve teknik destek hizmeti maliyetleri;
- g) Tahmini garanti maliyetleri dahil olmak üzere, garanti kapsamında yapılan işler ve büyük onarımlara ilişkin öngörülen maliyetler ve
- h) Üçüncü kişilerin ödeme talepleri.”²³²

“Bazı maliyetler sözleşme faaliyetine genel olarak tahsis edilebilir niteliktedir (örneğin inşaat genel giderleri) ve belirli sözleşmelere dağıtılabilir. Sözleşmeye konu işle ilişkisi kurulamayan veya bir sözleşmeye yüklenemeyen maliyetler inşaat sözleşmesi maliyetleri dışında bırakılır. Bu maliyetler aşağıdakileri içerir:

- a) Sözleşmede geri ödenecek gider olarak belirtilmemiş genel yönetim giderleri;
- b) Satış maliyetleri;

²²⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-17.

²³⁰ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-19.

²³¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-20.

²³² IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:30.

- c) Sözleşmede geri ödenecek gider olarak belirtilmemiş araştırma ve geliştirme giderleri ve
- d) Belli bir sözleşme kapsamındaki işlerde kullanılmayan atıl tesis ve teçhizat amortismanı.”²³³

Örnek:²³⁴ Bir inşaat sözleşmesi kapsamında yüklenici işletme 6.000 TL sabit fiyat karşılığında bir binanın dış cephe kaplama işlerini üstlenmiştir. Yüklenici inşaat sözleşmesinin düzenlendiği 1 Şubat 2011 tarihinde sözleşme maliyetinin 3.600 TL olacağını tahmin etmektedir. Sözleşme tutarı inşaat işinin tamamlanmasından sonra tahsil edilecektir. İnşaat 31 Aralık 2011 tarihinde tamamlanmış ve yüklenici işletme maliyetinin 3.750 TL olduğunu belirlemiştir.

Bu sözleşme inşaat sözleşmesinin tanımını karşılmasına rağmen, bir muhasebe dönemi içinde başlayıp bitirilmektedir. Bu nedenle, sözleşme hasılatının ve sözleşme maliyetinin farklı muhasebe dönemlerine dağıtılmasına gerek yoktur. Yüklenici işletme 6.000 TL tutarında sözleşme hasılatını ve 3.750 TL tutarındaki sözleşme maliyetini 31 Aralık 2011 tarihinde muhasebeleştirecektir. Yıl içinde hizmet üretimiyle ilgili maliyetler tahakkuk ettikçe ilgili hesapların alacağı karşılığında “Hizmet Üretim Maliyeti” hesabına borç kaydı yapılır.

2011 Yılı İçinde		
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	3.750	
... İlgili Hesaplar		3.750

31 Aralık 2011		
102 Bankalar (Aktif Hs.)	6.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		6.000

31 Aralık 2011		
622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	3.750	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)		3.750

31 Aralık 2011		
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)	3.750	
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)		3.750

²³³ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:30.

²³⁴ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:505-506.

D) Tamamlanma Yüzdesi Yöntemi

“Bu yöntem, hizmetlerin sunumundan ve inşaat sözleşmelerinden elde edilen hasılatın muhasebeleştirilmesinde kullanılır. Hasılat ve maliyet tutarlarına ilişkin tahminler, hizmet işlemi veya inşaat sözleşmesi ilerledikçe gözden geçirilir ve gerektiğinde revize edilir.”²³⁵

“Hasılatın ve maliyetlerin ölçümü, gelecekteki olayların sonucuna bağlı olarak ortaya çıkabilecek bazı belirsizliklerden etkilenebilmektedir. Özellikle, bir inşaat sözleşmesi çerçevesinde, bazı olaylar meydana geldikçe ve belirsizlikler ortadan kalktıkça, sözleşme hasılatına ve sözleşme maliyetlerine ilişkin tahminlerin sık sık gözden geçirilmesi gerekmektedir. Örneğin, sözleşme hasılatı tutarı, yüklenicinin ve müşterinin bazı değişiklikler ya da ek ödeme talepleri üzerinde anlaşması durumunda veya sözleşmenin tamamlanması sürecinde yükleniciden kaynaklanan gecikmelerden doğan para cezaları sonucunda, bir raporlama döneminden diğerine artıp azalabilmektedir. Benzer şekilde, durum ve koşullar değiştiğinde, öngörülen maliyetler artabilir ya da azalabilir. Bu tür revizyonların yapılmasının gerekmesi, sözleşme sonucunun güvenilir bir biçimde keskin tahmin edilemediğini göstermez.”²³⁶

“Her bir raporlama döneminin sonunda, sözleşme hasılatına ve sözleşme maliyetlerine ilişkin tahminler gözden geçirilmeli ve herhangi bir değişiklik mevcutsa, revize edilmelidir. Tamamlanma yüzdesi yöntemi birikimli esas dayalı olarak uygulanır; dolayısıyla yapılan revizyonlar tahminlere ilişkin değişiklikler olarak ele alınmalıdır. Bunun anlamı, önceki dönemlerin herhangi bir düzeltmeye tabi tutulmayacağıdır. Revize edilmiş tahminler, tamamlanma yüzdesinin belirlenmesinde ve değişikliğin meydana geldiği dönem ile gelecek dönemlerin kâr veya zararında muhasebeleştirilecek hasılat ve gider tutarlarının belirlenmesinde kullanılmaktadır. Örneğin, 4 yıllık bir projede, sözleşme hasılatı ile sözleşme maliyetleri projenin 2. yılında gözden geçirilmişse, ilk yılda muhasebeleştirilen hasılat ya da giderlere ilişkin herhangi bir düzeltme yapılmaz. Değişiklik, 2., 3. ve 4. yıllara yansıtılır.”²³⁷

“Bir işlem veya sözleşmenin tamamlanma aşaması, yapılan işi en güvenilir biçimde ölçen yöntem kullanılarak belirlenir. Uygulanabilecek yöntemler aşağıdakileri içerir:

- a) İlgili tarihe kadar gerçekleşen maliyetlerin, tahmini toplam maliyetlere oranı. İlgili tarihe kadar yapılan iş için gerçekleşmiş maliyetler, gelecekteki faaliyetlerle ilgili, malzeme alımına ilişkin maliyetler veya peşin ödemeler gibi, maliyetleri içermez.
- b) Yapılan işlere ilişkin incelemeler.
- c) Hizmet işleminin veya sözleşmeye konu işin fiziksel bir oranının tamamlanması.”²³⁸

Yukarıdaki örnekler, inşaat sözleşmelerinin kâr veya zarar üzerindeki etkisini dikkate almaktadır. Buradaki açıklamalar, finansal durum tablosu (bilanço) üzerindeki etkileri irdelemektedir. “Raporlama tarihi itibarıyla, yürürlükteki her bir inşaat sözleşmesi için,

²³⁵ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-21.

²³⁶ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:37.

²³⁷ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:38.

²³⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-22.

müşterilerden elde edilecek brüt tutar, finansal durum tablosunda aşağıda ifade edildiği şekliyle net tutar üzerinden bir varlık olarak gösterilir:

- Sözleşme çerçevesinde katlanılan toplam maliyetler artı muhasebeleştirilmiş birikimli kâr tutarı (ya da eksi muhasebeleştirilmiş birikimli zarar tutarı); eksi
- Faturalandırılmış tutarlar (yani sözleşme çerçevesinde gerçekleştirilen iş için, müşteri tarafından ödenip ödenmediğine bakılmaksızın, müşteriye halihazırda fatura edilmiş tutarlar).
- Faturalandırılmış tutarlar, toplam katlanılan maliyetler artı muhasebeleştirilmiş birikimli kâr tutarını (ya da eksi muhasebeleştirilmiş birikimli zarar tutarını) aşılırsa, kalan tutar net borç bakiyesi anlamına gelmektedir ve dolayısıyla finansal durum tablosunda “müşterilere ödenecek brüt tutarlar” gibi bir hesap altında borç olarak gösterilir. Söz konusu negatif bakiye, diğer sözleşmelere ilişkin pozitif bakiyelerle netleştirilmemelidir.”²³⁹

“Maliyetlerin geri kazanılması olasılığının olması durumunda, malzeme alımına ilişkin maliyetler veya peşin ödemeler gibi, işlem veya sözleşme kapsamındaki gelecekteki faaliyetlere ilişkin maliyetler, bir varlık olarak muhasebeleştirilir. Bir inşaat sözleşmesinde, toplam sözleşme maliyetlerinin toplam sözleşme hasılatını aşma olasılığı mevcutsa, beklenen zarar tutarı, söz konusu tutara karşılık gelen ekonomik açıdan dezavantajlı bir sözleşme için ayrılan karşılık tutarı ile birlikte, anında gider olarak muhasebeleştirilir.”²⁴⁰

Örnek:²⁴¹ X İşletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde, bir müşterisiyle 7.000.000 TL bedelli sabit fiyatlı bir inşaat sözleşmesi imzalayarak bir okul inşaatı işine başlamıştır. İnşaatın iki yıl içinde tamamlanması öngörülmektedir. Hak ediş bedelleri 1 Haziran 2011 tarihinde ve 1 Haziran 2012 tarihinde sırasıyla 6.000.000 TL ve 1.000.000 TL olarak alınacaktır. 2011 yılı sonunda toplam 3.750.000 TL maliyet ortaya çıkmış olup işletme yönetimi 2012 yılında da toplam 1.250.000 TL maliyete katlanacağını tahmin etmektedir:

	<u>2011</u>
İnşaatla kullanılan madde ve malzeme	2.000.000
İşçilere ödenen ücret	500.000
Diğer giderler	<u>1.250.000</u>
Toplam maliyet	3.750.000

2011 Yılı İçinde		
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	3.750.000	
-İlk madde ve malzeme giderleri 2.000.000		
-İşçilik giderleri 500.000		
-Diğer giderler 1.250.000		
... İlgili Hesaplar		3.750.000

²³⁹ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:38.

²⁴⁰ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat*, p: 23-23 ve 26.

²⁴¹ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:507-510.

1 Haziran 2011

102 Bankalar (Aktif Hs.)	6.000.000	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		6.000.000

31 Aralık 2011 tarihinde:

2011 yılı sonu itibariyle sözleşmenin tamamlanma yüzdesi hesaplanışı:

$$3.750.000 / (3.750.000 + 1.250.000) = 3.750.000 / 5.000.000 = \% 75$$

Sözleşmenin % 75'lik bölümü tamamlandığına göre, toplam beklenen gelirin (7.000.000 TL) % 75'i 2011 yılında hasılat olarak kaydedilmelidir.

$$2011 yılında kaydedilecek hasılat = 7.000.000 \times \% 75 = 5.250.000 \text{ TL}$$

31 Aralık 2011

350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	5.250.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		5.250.000

31 Aralık 2011

622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	3.750.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)		3.750.000

31 Aralık 2011

741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)	3.750.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)		3.750.000

2012 yılında maliyetlerin aşağıdaki gibi gerçekleştiğini varsayarsak.

	<u>2012</u>
İnşaatta kullanılan madde ve malzeme	500.000
İşçilere ödenen ücret	500.000
Diğer giderler	<u>250.000</u>
Toplam maliyet	1.250.000

2012 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	1.250.000	
-İlk madde ve malzeme giderleri 500.000		
-İşçilik giderleri 500.000		
-Diğer giderler 250.000		
... İlgili Hesaplar		1.250.000

1 Haziran 2012

102 Bankalar (Aktif Hs.)	1.000.000	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		1.000.000

31 Aralık 2012 tarihinde:

2012 yılı sonu itibariyle sözleşmenin tamamlanma yüzdesinin hesaplanması:

$$1.250.000 / (3.750.000 + 1.250.000) = 1.250.000 / 5.000.000 = \% 25$$

Sözleşmenin % 25'lik bölümü tamamlandığına göre, toplam beklenen gelirin(7.000.000 TL) % 25'i 2012 yılında hasılat olarak kaydedilmelidir.

$$2012 yılında kaydedilecek hasılat = 7.000.000 \times \% 25 = 1.750.000 \text{ TL}$$

31 Aralık 2012

350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	1.750.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		1.750.000

31 Aralık 2012

622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	1.250.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)		1.250.000

31 Aralık 2012

741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)	1.250.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)		1.250.000

5.2.1.4. Faiz, İsim Hakkı ve Temettüleri

“İşletme varlıklarının başkaları tarafından kullanılmasından sağlanan faiz, isim hakkı ve temettü getirileri, aşağıdaki koşulların varlığı durumunda muhasebeleştirilir:

- a) *İşleme ilişkin ekonomik yararların işletme tarafından elde edilme olasılığının olması ve*
- b) *Hasılat tutarının güvenilir bir biçimde ölçülebilmesi.”*²⁴²

“Hasılat aşağıdaki esaslar çerçevesinde muhasebeleştirilir.

- a) *Faiz etkin faiz yöntemi kullanılarak muhasebeleştirilir.*
- b) *İsim hakları ilgili sözleşmenin özü dikkate alınarak, tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir.*
- c) *Temettüleri hissedarların ödemeyi alma hakkı olduğu anda muhasebeleştirilir.”*²⁴³

²⁴² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-28.

5.2.2. Hasılatta Yapılan Finansal Tablo Hileleri

Firmaların üst düzey yöneticilerinin temel amaçlarından biri de firmalarının görünümünün pozitif olması ve yatırımcılara olumlu bir finansal tablo sunma istekleridir. Finansal tablolar hazırlanırken bazı durumlarda yöneticilerin yargıları ve tahminleri de hesaplamalarda kullanılmaktadır. Yöneticiler bu yargılarında ve tahminlerinde iyi niyetli davranmayarak ortaya çıkan rakamları değiştirmek isteyebilirler. Burada asıl belirleyici olan yöneticilerin niyetidir. Ortaya çıkan finansal tablo pozitif bir görünüm de sunabilir tam tersine negatif bir görünüm de sunabilir. Amaçlanan pozitif bir görünümse ve mevcut rakamlar bunu sağlamıyorsa burada farklı uygulamalara gidilebilmektedir. Finansal tablo hileleri; kayıtların değiştirilmesi, politika ve prosedürlerin istenen sonucu sağlayacak şekilde tercih edilmesi ve uygulanması şeklinde kendini göstermektedir.²⁴⁴

KOBİ TFRS’de hasılat bölümünün amacı, hasılatla ve inşaat sözleşmelerine ilişkin finansal raporlama hükümlerini belirlemektir. “*Hasılat, ortakların sermayeye katkıları dışında, öz kaynakta artışla sonuçlanan ve işletmenin dönem içindeki olağan faaliyetlerinden elde edilen brüt ekonomik fayda tutarındır. Benzer nitelikte ve benzer değere sahip mal veya hizmetlerin takası, hasılat yaratıcı işlem olarak değerlendirilmemektedir. Diğer yandan, benzer nitelikte olmayan kalemlerin takası, hasılat yaratıcı işlem olarak değerlendirilmektedir. Hasılatın muhasebeleştirilmesinde temel husus, hasılatın ne zaman muhasebeleştirileceğidir. Hasılat, ekonomik faydaların işletmeye girmesi muhtemel olduğunda ve söz konusu faydalar güvenilir biçimde ölçülebildiğinde muhasebeleştirilir.*”²⁴⁵

Hasılat kayıtları yapılırken bir takım hilelere kolayca başvurulabilmektedir. Gelirin erken kaydedilmesi, gerçek olmayan gelir işlemi yaratarak gelirin olduğundan fazla gösterilmesi, yapay satışlar, satışın tüm şartlarını taşımadan veya tamamlanmadan kaydedilmesi, onaylanmamış yüklemeler vb. gibi durumların hasılat kaydedilmesi tipik örnekleridir. Gelirin finansal tablolara yansıtılması bunların tanınma koşullarına uygun şekilde elde edilmesine dayanır. Gelir tanınmasındaki uygulamaların karmaşıklığı ve çokluğu şirket yöneticilerine çok fazla imkân sunmakta bu da farklı tanımlamaların gerçekleştirilmesine neden olmaktadır. Gelir tanınmasında en sık görülen ihlaller; sahipliğin alıcıya geçmeden satışların kayda alınması, geri dönen işlemler, indirimlerin, iadelerin veya garantilerin ertelenerek muhasebeleştirilmesi şeklindedir.²⁴⁶

KOBİ tanımına uyan işletmeler gelir tablosunda sundukları satışlarını KOBİ TFRS’de hasılat standardına göre hazırlarlar. Hasılat standardında yapılan hileler firmanın satışlarını ve dolayısıyla karlılığını etkiler. Standartta hasılatla ilgili yapılan hilelerin neler olabileceği aşağıda özet olarak verilmiştir.

- Hasılat alınan veya alınacak olan bedelin gerçeğe uygun değeri ile ölçülürken bu değer hileli bir şekilde şişirilmesi veya azaltılması,
- Gerçeğe uygun değerinin ölçümünde ticari iskontolar, zamanında ödeme indirimleri ve miktar indirimleri dikkate alınmaması,
- Acenteler yalnızca komisyon tutarını hasılat olarak kaydetmek yerine tüm tutarı hasılat olarak kaydedilmesi,

²⁴³ KGG, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-29.

²⁴⁴ Golden, Skalak ve Clayton, s:185.

²⁴⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:2.

²⁴⁶ Çıtak, “Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama mıdır?”, s:91.

- Vadeli satışlarda bir finansman işleminin var olması durumunda hasılatı konu bedelin gerçeğe uygun değeri gelecekte elde edilecek tüm tahsilatların piyasa faiz oranı (emsal faiz oranı) kullanılarak belirlenen bugünkü değere indirgenmesi gerekirken hiç indirgenmemesi veya piyasa faiz oranının altında bir orandan indirgenmesi,
- Mal veya hizmetlerin benzer özelliklere ve değere sahip mal ya da hizmetlerle değiştirilmesi hasılat olarak muhasebeleştirilmezken hasılat kaydedilmesi,
- Malların sahipliği ile ilgili önemli risk ve getirilerin alıcıya devredilmiş olmamasına rağmen hasılat kaydı yapmak,
- Satılan mallar üzerinde etkin bir kontrolün veya sahipliğin genel olarak gerektirdiği şekilde bir yönetim etkinliğinin sürdürülmesine rağmen hasılat kaydı yapmak,
- Hizmet sunumuna ilişkin bir işlemde hasılat tutarının güvenilir biçimde ölçülemezken hileli tutarlar üzerinden hasılat kaydı yapmak,
- Hizmet sunumuna ilişkin raporlama dönemi sonu itibarıyla işlemin tamamlanma düzeyinin güvenilir biçimde ölçülebilmesi ve işlem için katlanılan maliyetler ile işlemin tamamlanması için katlanılması gereken maliyetlerin güvenilir biçimde ölçülebilmesi gerekirken bu tutarlarda hileler yapmak,
- İnşaat sözleşmelerinde tamamlanma yüzdesi oranının olduğundan yüksek ya da düşük hesaplanması hasılatın yüksek ya da düşük raporlanmasına neden olur.
- Tamamlanma oranının hesaplanmasında gelecekte yapılacak maliyetlerin kasıtlı olarak yüksek veya düşük tahmin edilmesi,
- İnşaat sözleşmelerinde geri kazanılma olasılığı olmayan maliyetlerin gider olarak muhasebeleştirilmemesi,
- Bir inşaat sözleşmesinde toplam sözleşme maliyetlerinin toplam sözleşme hasılatını aşma olasılığı mevcutsa beklenen zarar tutarı anında gider olarak muhasebeleştirilmesi gerekirken bunun dikkate alınmaması,

Tablo 15: Hasılat İşlemlerinde Yapılan Hileler Ve İlgili Hesaplar

İşlem	İlgili Hesaplar	Olası Gelir Hileleri
1. Müşterilere mal veya hizmet satımı	Alacak hesapları, gelirler (satış gelirleri gibi)	1. Hayali satış kaydı yapılması (ilişkili taraflar, gerçek olmayan satışlar, şartlı satışlar) 2. Gelirleri çok erken tanımak (uygun olmayan fiyat indirimleri) 3. Gerçek satışları abartmak (satış sözleşmelerini değiştirmek, satış fiyatlarını uygun olmayan bir biçimde yüksek göstermek)
2. Tahsil edilemeyen alacakların tahmini	Şüpheli alacak masrafları, şüpheli alacaklar karşılığı	4. Şüpheli alacaklar karşılığının olduğundan az gösterilmesi, bu nedenle alacakların abartılması
3. Müşteriler tarafından iade malların kabulü	Mal iadeleri, alacak hesapları	5. Müşteriler tarafından iade edilen malların kayıt edilmemesi 6. İade edilen malların dönem sonundan sonra kayıt edilmesi
4. Tahsil edilemeyen alacakların silinmesi	Şüpheli alacaklar karşılığı, alacak hesapları	7. Tahsil edilemeyen alacakların kaydedilmemesi 8. İade edilen malların sonraki dönemde kaydedilmesi
5. İndirim dönemi sonrasında nakit toplanması	Kasa, alacak hesapları	9. Banka transferlerini müşterilerden yapılan nakit tahsilatı gibi göstermek 10. İlişkili taraflardan alınan nakdin manipülasyonu
6. İndirim sırasında nakit toplanması	Kasa, satış iskontoları, alacak hesapları	11. Müşteriye yapılan indirim kaydedilmemesi

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:406.

Amerika'daki SEC (Securities and Exchange Commission) halka açık şirketlerin yapmış olduğu finansal tablo hilelerini AAER (Accounting and Auditing Enforcement Release) raporu olarak kendi internet sitesinde ayrıntılı olarak yayınlamaktadır. COSO tarafından bu yayınlar dikkate alınarak hazırlanan ve 2010 yılında yayınlanan "Fraudulent Financial Reporting:1998-2007" isimli rapora göre ele alınan 347 hile olayında en çok yapılan finansal tablo hilesi %61 gibi yüksek bir oranla hasılatlarda yapıldığı açıklanmıştır.²⁴⁷

İşletmelerin hasılat kaleminde yaptıkları hilelerin neler olduğu aşağıda özet olarak verilmiştir.²⁴⁸

1. Vaktinden önce veya vaktinden sonra kaydedilen satış
2. Uygunsuz satış kayıtları
3. Satışları dağıtım kanallarına yığmak
4. Fiktif satışlar
5. Acente satışlarındaki hileler
6. Barter (Takas) işlemlerindeki hileler
7. Faturala tut satışlarındaki hileler
8. Grup firmaları arasında yapılan satışlardaki hileler
9. Satışları şişirme
10. Konsinye satışlardaki hileler
11. Finansal anlaşmaları satış olarak göstermek
12. Vadeli satışlarda yapılan hileler
13. İnşaat sözleşmelerinde yapılan hileler
14. Tamamlanma yüzdesinde yapılan hileler

Hasılat standardı çerçevesinde yukarıda özet olarak verilen hile uygulamalarının nasıl gerçekleştirildiği örnekler yardımı ile aşağıda detaylandırılmıştır.

5.2.2.1. Vadeli Satışlarda Yapılan Hileler

Firmaların yapmış oldukları satış işlemleri ile ortaya çıkan alacaklar ve borçlar KOBİ TFRS'de finansal araç olarak tanımlanmaktadır. Finansal araç terimi, KOBİ TFRS'de bir işletmenin finansal varlık, diğer bir işletmenin ise finansal yükümlülük ya da öz kaynak aracına sahip olmasına neden olan sözleşme olarak tanımlanmaktadır.

“Hemen hemen tüm durumlarda finansal araçlar ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatları üzerinden muhasebeleştirilir. Ancak, bir alış veya satış anlaşmasının gizli bir finansman işlemi içermesi halinde (yani 'faizsiz' ertelenmiş ödemelere izin veren anlaşmalar) işletme, söz konusu finansal varlık veya borcu başlangıçta, gelecekteki ödemelerin benzer bir borçlanma aracına ilişkin piyasa faiz oranı üzerinden iskonto edilmiş bugünkü değeriyle ölçer (yani işlem fiyatının bugünkü değeriyle). Benzer borçlanma aracı, işlemin para birimi, finansman işleminin süresi, borç alan tarafın kredi derecesi, bu tür bir finansman işleminde borç alan normal koşullarda ödenecek faiz oranı ve diğer faktörler açısından benzer niteliktedir. Satış veya alış işlemlerindeki gizli birçok finansman işleminin, özellikle her bir tarafın kendi menfaatleri çerçevesinde hareket eden, birbiriyle ilişkisi olmayan taraflar arasında yapılması halinde, söz konusu piyasa faiz oranı üzerinden yapılacaktır. Bu durumda

²⁴⁷ COSO, *Fraudulent Financial Reporting:1998-2007*, s:17.

²⁴⁸ Gerry Zack, "Case Studies in Financial Statement Fraud", <http://www.fraudconference.com/uploadedfiles/fraudconference/content/course-materials/presentations/23rd/ppt/5i-gerry-zack.pdf>, (14 Eylül 2016), s:6.

nakit satış fiyatı normal olarak, uygun bir piyasa fiyatı üzerinden iskonto edilen gelecekteki ödemelerin bugünkü değerine yakın olacaktır. Nakit satış fiyatı, paranın peşin olarak ödendiği durumlarda alış/satış tarihinde bir varlığı almak/satmak için ödenmesi gereken nakit tutardır.”²⁴⁹

“Nakit ve nakit benzerleri girişinin ertelendiği ve anlaşmanın esasında bir finansman işlemi niteliği taşıdığı durumlarda; bedelin gerçeğe uygun değeri, gelecekte elde edilecek tüm tahsilatların emsal faiz oranı kullanılarak belirlenen bugünkü değeridir. Bir finansman işlemi, örneğin, alıcıya vade farksız bir satış yapılması veya satış bedeli olarak, alıcıdan, piyasa faiz oranının altında bir getiri oranına sahip bir alacak senedi alınması durumunda söz konusu olur. Emsal faiz oranı aşağıdakilerden biri olarak tespit edilebilir:

- a) Benzer kredi derecelendirmesine sahip bir işletmenin benzer finansal araçları için geçerli olan faiz oranı veya*
- b) Finansal aracın nominal değerini ilgili mal veya hizmetin nakit satış fiyatına indirgeyen faiz oranı.”²⁵⁰*

“Bugünkü değer, işletmenin olağan iş akışı çerçevesinde gelecekteki net nakit akışlarının bugüne indirgenmiş değeridir. Emsal faiz oranının, finansal aracın nominal değerini mal veya hizmetlerin nakit satış fiyatına indirgeyen faiz oranı şeklinde belirlenmesi durumunda belirlenen faiz oranı uygunluk açısından değerlendirilmelidir. Söz konusu oran, alışılmadık ölçüde düşük çıkarsa (örneğin paranın zaman değeri ve müşterinin kredi değerliliği göz önünde bulundurulduğunda), bu durum, bugünkü nakit satış fiyatının belirli bir müşteri açısından uygun bir şekilde tanımlanmadığı anlamına gelebilmektedir.”²⁵¹

İşletmeler vadeli olarak yaptıkları satışların hasılatını satışa konu malların peşin fiyatından muhasebeleştirir. Eğer işletme vadeli sattığı halde peşin fiyatından değil de vadeli fiyatından hasılat yazarsa hem satış rakamını hem de dönem karını olması gerekenden yüksek raporlamış olacaktır.

Hile Örneği-1: X işletmesi 31 Aralık 2016 tarihinde maliyeti 600.000 TL ve peşin fiyatı 652.174 TL olan ticari malı 1 yıl vadeli olarak 750.000 TL’ye satmıştır. Emsal faiz oranı %15’dir. Normalde işletme vadeli olan bu satışı peşin fiyatından hasılat olarak kaydetmelidir. Fakat X işletmesi hile yaparak vadeli satış rakamı üzerinden hasılatı kaydetmek istemektedir.

- 1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma vadeli bir satış yapmış olup satış rakamının içinde faiz geliri bulunmaktadır. Firmanın satmış olduğu malların peşin fiyatı 652.174 TL olduğu için firma satış hasılatı olarak malın peşin fiyatı olan 652.174 TL’yi muhasebeleştirecektir. Emsal faiz oranı ile indirgenen bugünkü fiyatta malın peşin fiyatı ile uygundur. İndirgenen tutar 652.174 TL ($750.000 / (1+0.15)$). Vadeli satış fiyatı ile indirgenen bugünkü değer arasındaki fark ertelenmiş faiz geliri olarak muhasebeleştirilecektir.

²⁴⁹ IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010, s:33.

²⁵⁰ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23 Hasılat*, p:23-5.

²⁵¹ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:11.

31 Aralık 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	750.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		652.174
124 Ertelenmiş Faiz Gelirleri (-) (Aktif Düz Hs.)		97.826

31 Aralık 2016		
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-) (GT Hs.)	600.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		600.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Alicilar	750.000	Dönem Karı	52.174
Ertelenmiş Faiz Geliri (-)	(97.826)		
Stoklar	(600.000)		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	652.174
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	(600.000)
Net Kar	52.174

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma 2016 finansal tablolarında satışları ve dönem karını yüksek göstermek istemektedir. Bu durumda normalde ayırması gereken ertelenmiş faiz gelirini ayırmadan hasıllata vadeli fiyat ile muhasebe kaydı yapmayı istemektedir.

31 Aralık 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	750.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		750.000

31 Aralık 2016		
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-) (GT Hs.)	600.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		600.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Dönen Varlıklar

Alıcılar	750.000
Stoklar	(600.000)

Öz Kaynaklar

Dönem Karı	150.000
------------	---------

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Yurt İçi Satışlar	750.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	(600.000)
Net Kar	150.000

İşletmeler vadeli olarak yaptıkları satışların hasılatını satışa konu malların peşin fiyatı tespit edilemiyorsa vadeli fiyatının emsal faiz oranı kullanılarak bugüne indirgenen değerinden muhasebeleştirir. Eğer işletme vadeli sattığı halde bugüne indirgenmiş fiyatından muhasebeleştirirken vadeli satış fiyatını bugüne indirgeyen emsal faiz oranını düşük bir oran belirleyip bulduğu tutarı hasılat yazarsa hem satış rakamını hem de dönem karını olması gerekenden yüksek raporlamış olacaktır. Vadeli satışlarda kullanılan emsal faiz oranı belirlenirken hile eylemine başvurmak isteyen işletmeler bu oranı düşük ya da yüksek olarak belirleyebilirler.

Hile Örneği-2: X işletmesi 31 Aralık 2016 tarihinde maliyeti 600.000 TL olan ticari malı 1 yıl vadeli olarak 840.000 TL'ye satmıştır. Piyasadaki emsal faiz oranı %20'dir.

1) **Olması gereken muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** Normalde işletme vadeli olan bu satışı emsal faiz oranıyla bugüne indirgeyip o tutar üzerinden hasılat olarak kaydetmelidir.

- Hasılat rakamı için vadeli satışın emsal faiz oranıyla bugüne indirgenmesi işlemi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.
- Hasılat = $840.000 / (1+0,20) = 700.000$ TL olarak muhasebeleştirilir.

31 Aralık 2016

120 Alıcılar (Aktif Hs.)	840.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		700.000
124 Ertelenmiş Faiz Gelirleri (-) (Aktif Hs.)		140.000

31 Aralık 2016

621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (GT Hs.)	600.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		600.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Dönen Varlıklar

Alıcılar	840.000		
Ertelenmiş Faiz Geliri (-)	(140.000)	<u>Öz Kaynaklar</u>	
Stoklar	(600.000)	Dönem Karı	100.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	700.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	(600.000)
Net Kar	100.000

2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** X işletmesi vadeli satış rakamını emsal faiz oranından değil çok daha düşük bir oran üzerinden bugüne indirgeyip öyle hasılatı kaydetmek istemektedir.

- Hasılat rakamı için vadeli satışın emsal faiz oranıyla bugüne indirgenmesi gerekmektedir. Fakat işletme emsal faiz oranı %20 iken %5 ile bugüne indirgeyerek muhasebeleştirmek istemektedir. Bu durumda hasılat tutarı aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$\text{Hasılat} = 840.000 / (1+0,5) = 800.000 \text{ TL olarak muhasebeleştirilir.}$$

31 Aralık 2016

120 Alıcılar (Aktif Hs.)	840.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		800.000
124 Ertelenmiş Faiz Gelirleri (-) (Aktif Hs.)		40.000

31 Aralık 2016

621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (GT Hs.)	600.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		600.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Dönen Varlıklar

Alıcılar	840.000		
Ertelenmiş Faiz Geliri (-)	(40.000)	<u>Öz Kaynaklar</u>	
Stoklar	(600.000)	Dönem Karı	200.000

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Yurt İçi Satışlar	800.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	<u>(600.000)</u>
Net Kar	200.000

5.2.2.2. İnşaat Sözleşmelerinde Yapılan Hileler

“İnşaat sözleşmeleri çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin doğası gereği, faaliyete başlanılan tarih ile faaliyetlerin sona erdirildiği tarih genellikle farklı raporlama dönemlerine denk gelmektedir. Bu nedenle, inşaat sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde ana husus, sözleşme hasılatının ve sözleşme maliyetlerinin inşaat işinin gerçekleştirildiği raporlama dönemlerine dağıtılmasıdır. Özellikle, sözleşme sonucunun ne zaman güvenilir bir biçimde tahmin edilebildiğinin ve sözleşme faaliyetinin tamamlanma yüzdesinin belirlenmesi hususları önem taşımaktadır.”²⁵²

“Bir inşaat sözleşmesinin sonucu güvenilir bir şekilde tahmin edilebildiğinde, sözleşmeye ilişkin hasılat ve maliyetler, raporlama dönemi sonu itibarıyla sözleşme kapsamındaki faaliyetin tamamlanma aşamasına göre sırasıyla hasılat ve gider olarak muhasebeleştirilir. Sonucun güvenilir olarak tahmin edilmesi, tamamlanma aşamasının, gelecekte ortaya çıkabilecek maliyetlerin ve faturaların tahsil edilebilirliğinin güvenilir bir biçimde tahmin edilmesini gerektirmektedir.”²⁵³

İnşaat sözleşmelerinde ve hizmet teslimlerinde tahmini tamamlanma maliyetlerinde yapılan yanılgılar neticesinde veya başka nedenlerle oluşacak olan zararlar ne zaman tahmin edilirse o yıl karşılık gideri ayırarak muhasebeleştirilmelidir. Aksi takdirde proje halen karlı görülebilmektedir. Bu konudaki hüküm KOBİ TFRS’de şu şekilde özetlenmiştir,²⁵⁴ *“Bir inşaat sözleşmesinde, toplam sözleşme maliyetlerinin toplam sözleşme hasılatını aşma olasılığı mevcutsa, beklenen zarar tutarı, söz konusu tutara karşılık gelen ekonomik açıdan dezavantajlı bir sözleşme için ayrılan karşılık tutarı ile birlikte, anında gider olarak muhasebeleştirilir.”*

Tamamlanma yüzdesi yöntemine göre yapımı tamamlanmadan ve karşı tarafa teslimat yapılmadan üretimin veya yapımın devam ettiği yıllarda ilgili dönemlere gelir ve giderlerin muhasebeleştirilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntemle göre muhasebeleştirilecek hasılat, mevcut maliyet ile tahmini toplam maliyetin oranlaması yapılarak bulunur. Finansal tablo hilesine başvuracak işletmeler toplam maliyetin tahmininde iyimser davranarak ilgili yıla düşecek olan hasılatı arttırabilirken kötümser davranırsa hasılatı düşürebilir. Diğer bir yöntemle göre mevcut giderler şişirilerek hasılatı fazla kayıt yapılabilir veya daha az maliyet kaydı yapılarak ilgili hasılat düşürülebilir.²⁵⁵

²⁵² IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:28.

²⁵³ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23 Hasılat*, p:23-17.

²⁵⁴ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23 Hasılat*, p:23-27.

²⁵⁵ Mulford ve Comiskey, s:183.

İnşaat sözleşmeleri konusunda aşağıdaki yöntemler kullanılarak finansal tablolarda hile yapılabilmektedir.²⁵⁶

- Henüz harcama yapılmaması gereken yapım işleri erkene çekilerek mevcut maliyetler arttırılabilir,
- Yapılan maliyetlere ilişkin faturalar geciktirilerek mevcut maliyetler düşürülebilir,
- Normalin üzerindeki fiyatlar ile maliyetler arttırılabilir,
- Avans ödemeler yapılarak maliyetler arttırılabilir,
- İşlerin yapımında grup firmaları kullanılarak fiyatlama, fatura bedelleri vb. gibi işlemlerde ayarlamalar kolay hale getirilebilir,
- Sahte taşeron firmalar kurularak alınan mal ve hizmet bedellerinde istenilen ayarlamalar yapılabilir,
- Sahte çalışan hesapları açılarak maliyetler arttırılabilir,
- Devam eden diğer projelerdeki benzer işlerin faturaları bir biri yerine kullanılabilir,
- Yanlışlıkla yapılmış gibi çift kayıtlar veya hesap hataları ile maliyetlerde oynanabilir.

Hile Örneği-3: X işletmesi 1 Ocak 2015 tarihinde bir inşaat sözleşmesi çerçevesinde 1.200.000 TL'lik sabit sözleşme fiyatıyla bir bina inşası hususunda bir sözleşme imzalamıştır. Sözleşmede belirlenen fiyat inşaat işlemi tamamlandıktan sonra ödenecektir. İnşaatın 2 yıl süreceği öngörülmekte ve 31 Aralık 2016 tarihinde 1.000.000 TL maliyetle tamamlanması hesaplanmaktadır. İşletmenin bu süreçte katlandığı maliyetler aşağıdaki gibidir. İşletme tüm hak edişleri karşı tarafa faturalandırmıştır.

- 31 Aralık 2015 tarihine kadarki geçen 1 yıllık sürede sözleşme çerçevesinde 400.000 TL maliyete katlanmıştır. Bu maliyetin 300.000 TL'si malzeme, 50,000 TL'si işçilik, 50.000 TL'si amortisman gideridir.
- 2016 yılında 600.000 TL maliyete katlanmış ve bunun 400.000 TL'si malzeme, 100.000 TL'si işçilik, 100.000 TL'si amortisman gideridir.

1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** 2015 yılında tamamlanma yüzdesi aşağıdaki gibi hesap edilecek ve bulunan oranda ilgili yıla hasılat kaydı yapılacaktır.

Tamamlanma Yüzdesi = Fiili Maliyet / (Fiili Maliyet + Tahmini Tamamlanma Maliyeti)
= 400.000 TL / 1.000.000 TL = %40

Bu orana göre 2015 yılı için 480.000 TL (1.200.000 TL x %40) hasılat kaydedilecektir.

2015 Yılı İçinde		
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	300.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		300.000

²⁵⁶ Gerard M. Zack, s:13

2015 Yılı İçinde		
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	50.000	
335 Personele Borçlar (Pasif Hs.)		50.000

2015 Yılı İçinde		
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	50.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Hs.)		50.000

31 Aralık 2015		
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)	400.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)		400.000

31 Aralık 2015		
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	480.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		480.000

31 Aralık 2015		
622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	400.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)		400.000

31 Aralık 2015		
123 Hak Ediş Alacakları (Aktif Hs.)	480.000	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		480.000

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Hak Ediş Alacakları	480.000	Satıcılar	300.000
		Personele Borç	50.000
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Birikmiş Amortismanlar	(50.000)	Dönem Karı	80.000

**X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Yurt İçi Satışlar	480.000
Satılan Hizmet Maliyeti (-)	<u>(400.000)</u>
Net Kar	80.000

31 Aralık 2016 tarihinde firma tahmin ettiği gibi işleri zamanında ve tahmin ettiği tutarlarda bitirmiştir. 2015 yılında 480.000 TL hasılat kaydı yapan firma işin %100'ü bittiği için kalan tutarı hasılat olarak yazacaktır. Bu durumda 2016 yılındaki hasılat tutarı 720.000 TL (1.200.000 – 480.000) şeklinde hesaplanacaktır.

2016 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	400.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		400.000

2016 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	100.000	
335 Personele Borçlar (Pasif Hs.)		100.000

2016 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	100.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Hs.)		100.000

31 Aralık 2016

741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)	600.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)		600.000

31 Aralık 2016

350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	720.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		720.000

31 Aralık 2016		
622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	600.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)		600.000

31 Aralık 2016		
123 Hak Ediş Alacakları (Aktif Hs.)	720.000	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		720.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Hak Ediş Alacakları	1.200.000	Satıcılar	700.000
		Personele Borçlar	150.000
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Birikmiş Amortismanlar	(150.000)	Dönem Karı	120.000
		Geçmiş Yıl Karı	80.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	720.000
Satılan Hizmet Maliyeti (-)	<u>(600.000)</u>
Net Kar	120.000

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme 2015 yılında hasılatı ve karlığı yüksek göstermek istemektedir. Firma 2015 yılında 400.000 TL fiili maliyete katlanmasına karşın tahmini tamamlanma maliyetini 600.000 TL değil de 500.000 TL olarak öngörmüştür.

Tamamlanma Yüzdesi = Fiili Maliyet / (Fiili Maliyet + Tahmini Tamamlanma Maliyeti)
= 400.000 TL / 900.000 TL = %44,44

Bu orana göre 2015 yılı için 533.280 TL (1.200.000 TL x %44,44) hasılat kaydedilecektir.

2015 Yılı İçinde		
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	300.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		300.000

2015 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	50.000	
335 Personele Borçlar (Pasif Hs.)		50.000

2015 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	50.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Hs.)		50.000

31 Aralık 2015

741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)	400.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)		400.000

31 Aralık 2015

622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	400.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)		400.000

31 Aralık 2015

350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	533.280	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		533.280

31 Aralık 2015

123 Hak Ediş Alacakları (Aktif Hs.)	533.280	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		533.280

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Hak Ediş Alacakları	533.280	Satıcılar	300.000
		Personele Borç	50.000
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Birikmiş Amortismanlar	(50.000)	Dönem Karı	133.280

X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	533.280
Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(400.000)
Net Kar	133.280

31 Aralık 2016 tarihinde firma tahmin ettiği gibi işleri zamanında ve tahmin ettiği tutarlarda bitirmiştir. 2015 yılında 533.280 TL hasılat kaydı yapan firma işin %100'ü bittiği için kalan tutar olan 666.720 TL (1.200.000 – 533.280) hasılat olarak yazacaktır. Ancak firma ödemesini yaptığı ve hizmeti aldığı halde 100.000 TL'lik bir maliyeti gizlemek istemekte ve bu tutarı maliyet hesaplarına almamaktadır. Bu durumda firma 2016 yılındaki maliyetleri fiili olarak 500.000 TL olduğunu raporlamaktadır.

2016 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	300.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		300.000

2016 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	100.000	
335 Personele Borçlar (Pasif Hs.)		100.000

2016 Yılı İçinde

740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)	100.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Hs.)		100.000

31 Aralık 2016

741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)	500.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti (Maliyet Hs.)		500.000

31 Aralık 2016

350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	666.720	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		666.720

31 Aralık 2016

622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	500.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma (Yansıtma Hs.)		500.000

31 Aralık 2016

123 Hak Ediş Alacakları (Aktif Hs.)	666.720	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		666.720

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi**Dönen Varlıklar**

Hak Ediş Alacakları 1.200.000

Duran Varlıklar

Birikmiş Amortismanlar (150.000)

Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Satıcılar 600.000

Personele Borçlar 150.000

Öz Kaynaklar

Dönem Karı 166.720

Geçmiş Yıl Karı 133.280

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	666.720
Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(500.000)
Net Kar	166.720

5.2.2.3. Tamamlanma Yüzdesi Hileleri

Tamamlanma yüzdesi yöntemi hizmet sunumunda ve inşaat sözleşmelerinde elde edilen hasılatın belirlenmesinde kullanılan yöntemdir. Bu yöntemde hesaplanan yüzde oranına göre döneme hasılat kaydı yapılır. Bu oranın hesaplanmasında manipülasyon yapılabiliyor olması hasılat tutarında hile yapılmasına imkân sağlamaktadır.²⁵⁷

Tamamlanma yüzdesi yönteminde agresif tahminler veya hileli tahminler yapılarak finansal tablolar kolayca manipüle edilebilmektedir. Burada hasılatın belirlenmesi maliyetin oranına bağlıdır. Maliyet oranının belirlenmesi işi ise çok teknik ve karmaşık olduğundan burada yapılacak hilelerin kamufleajı da kolay olabilmektedir. İşin tamamlanması için katlanılacak maliyetler çok optimistlik düşünülerek düşük gösterilirse bu durumda tamamlanma maliyeti yüksek çıkacaktır tabi bu durumda muhasebeleştirilecek hasılatta yüksek olacaktır.²⁵⁸

Tamamlanma yüzdesi hileleriyle ilgili en çok bilinen örnek Golden Bear Golf Inc. firmasına aittir. Firmanın yaptığı hile eylemini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:²⁵⁹

1. Firma kasti olarak devam eden işlerin tamamlanma maliyetlerini düşük tahmin etmektedir. Amacı geliri hızlandırmak ve erkene çekmektir.
2. Firma proje yöneticilerinin tahminlerini değiştirmiştir. Firmanın devam eden bir projesinin yöneticisi, projenin tamamlanma yüzdesini %3 olarak rapor etmesine karşın firma bunu %14 olarak işleme almakta ve buna göre hasılat kaydı yapmaktadır. Tamamlanma yüzdesini yüksek göstererek firma 698,000 USD tutarında fazladan hasılat kaydı yapmıştır. Başka bir projede, proje yöneticisi tahmini olarak %2 tamamlanma yüzdesi rakamı verirken firma %12 olarak bunu işleme almakta ve fazladan 704,000 USD ekstra hasılat kaydı yapmaktadır.
3. Firmanın ihale ile girdiği her iki projede aslında firmanın tahmininden daha maliyetli olduğu ortaya çıkmış ve projelerde zarar edileceği anlaşılmış ama firma bu projeleri zarar olarak raporlanmamıştır.

“Tamamlanma yöntemi hizmetlerin sunumundan ve inşaat sözleşmelerinden elde edilen hasılatın muhasebeleştirilmesinde kullanılır. Hasılat ve maliyet tutarlarına ilişkin tahminler, hizmet işlemi veya inşaat sözleşmesi ilerledikçe gözden geçirilir ve gerektiğinde revize edilir.”²⁶⁰

“Bir işlem veya sözleşmenin tamamlanma aşaması, yapılan işi en güvenilir biçimde ölçen yöntem kullanılarak belirlenir. İnşaat sözleşmelerinde uygulanabilecek yöntem aşağıdakileri içerir:

- a) *İlgili tarihe kadar gerçekleşen maliyetlerin, tahmini toplam maliyetlere oranı. İlgili tarihe kadar yapılan iş için gerçekleşmiş maliyetler, gelecekteki faaliyetlerle ilgili, malzeme alımına ilişkin maliyetler veya peşin ödemeler gibi, maliyetleri içermez.*
- b) *Yapılan işlere ilişkin incelemeler.*

²⁵⁷ Schilit ve Perler, s:53-55

²⁵⁸ Mulford ve Comiskey, s:184.

²⁵⁹ Gerard M. Zack, s:14-15.

²⁶⁰ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat*, p:23-21.

c) *Hizmet işleminin veya sözleşmeye konu işin fiziksel bir oranının tamamlanması.*"²⁶¹

Hasılatın belirlenmesinde inşaat sözleşmeleri problem oluşturabilecek konulardan birisidir. Birçok ülkede inşaat sözleşmeleri ya tamamen bittiğinde hasılat ve maliyet olarak gelir tablosunda muhasebeleştirilir ya da tamamlanma yüzdesi yöntemi ile mevcuttaki hasılat hesaplanır ve buna karşılık gelen maliyetler ile birlikte gelir tablosunda muhasebeleştirilir. Biten inşaat sözleşmesi yönteminde iş bitene kadar herhangi bir hasılat veya maliyet kaydı gelir tablosuna yansıtılmaz ve iş %100 tamamlandığında gelir tablosunda gösterilir. Buna karşılık tamamlanma yüzdesi yönteminde iş devam ederken mevcut durum tespitine göre gelir tablosuna işle ilgili hasılat ve maliyet hesapları yansıtılır. Fakat bu yöntemde hasılat manipülasyona çok açık durumdadır. Yöneticiler işin tamamlanma yüzdesini kolaylıkla manipüle edebilmekte ve böylece gelir tablosuna işle ilgili yansıtılacak olan hasılat tutarı da kolayca manipüle edilmiş olmaktadır. Burada yöneticiler hasılatı erkene çekebilecekleri gibi erteleme imkânına da sahip olmaktadır.²⁶²

*“İnşaat sözleşmeleri çerçevesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin doğası gereği, faaliyete başlanılan tarih ile faaliyetlerin sona erdirildiği tarih genellikle farklı raporlama dönemlerine denk gelmektedir. Bu nedenle, inşaat sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde ana husus, sözleşme hasılatının ve sözleşme maliyetlerinin inşaat işinin gerçekleştirildiği raporlama dönemlerine dağıtılmasıdır. Özellikle, sözleşme sonucunun ne zaman güvenilir bir biçimde tahmin edilebildiğinin ve sözleşme faaliyetinin tamamlanma yüzdesinin belirlenmesi hususları önem taşımaktadır.”*²⁶³

*“Bir inşaat sözleşmesinin sonucu güvenilir bir şekilde tahmin edilebildiğinde, sözleşmeye ilişkin hasılat ve maliyetler, raporlama dönemi sonu itibarıyla sözleşme kapsamındaki faaliyetin tamamlanma aşamasına göre sırasıyla hasılat ve gider olarak muhasebeleştirilir. Sonucun güvenilir olarak tahmin edilmesi, tamamlanma aşamasının, gelecekte ortaya çıkabilecek maliyetlerin ve faturaların tahsil edilebilirliğinin güvenilir bir biçimde tahmin edilmesini gerektirmektedir.”*²⁶⁴

Tamamlanma yüzdesi yönteminde, projenin toplam hasılatının dönem sonunda muhasebeleştirilmesi için kalan işin tamamlanabilmesi için katlanılacak maliyetin tahmininden de yola çıkılarak hesaplanan yüzde kullanılmaktadır. Tamamlanma yüzdesi yönteminde genelde gerçekleşen maliyetin toplam maliyete oranı kullanılmaktadır. Bu çerçevede bu yöntemi şu şekilde formülize edebiliriz;²⁶⁵

Hasılat = Toplam Sözleşme Tutarı x (Gerçekleşen Maliyet / Tahmini Toplam Maliyet)

İşletmeler inşaat sözleşmeleri ve hizmet teslimlerinde birden çok yılda tamamlanacak olanların yıllık hasılatlarını tamamlanma yüzdesi yöntemine göre hesaplanan oran ile toplam sözleşme bedelinden o yıla isabet eden tutarı hasılat olarak muhasebeleştirilir. Eğer işletmeler tamamlanma yüzdesini yüksek hesaplırsa döneme düşen hasılatı da yüksek

²⁶¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-22.

²⁶² ACFE, Fraud Examiners Manual 2014 International Edition, s:1.214

²⁶³ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:28

²⁶⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-17.

²⁶⁵ Gerard M. Zack, s:13.

muhasebeleştirilmiş olacaktır. Bu durum işletmenin satış rakamını ve dönem kar veya zararını olması gerekenden yüksek göstermesine neden olacaktır.

Hile Örneği-4: X işletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde bir bina yapımı için 2.000.000 TL'lik bir inşaat sözleşmesi imzalamıştır. İnşaatın 31 Aralık 2018 tarihinde 1.200.000 TL maliyetle tamamlanması beklenmektedir. 31 Aralık 2016 tarihine kadar 300.000 TL (200.000 TL malzeme maliyeti ve 100.000 TL işçilik maliyeti) maliyete katlanılmıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** X işletmesi sözleşmesinin tamamlanma yüzdesini gerçekleştiren işlere harcanan maliyetle toplam tahmini maliyete oranı şeklinde hesaplamaktadır. Tamamlanma yüzdesi aşağıdaki gibi hesaplayacaktır:
- Tamamlanma yüzdesi = yapılan maliyetler ÷ tahmini toplam maliyetler.
  - 31 Aralık 2016 itibariyle tamamlanma düzeyi = % 25 (300.000 TL / 1.200.000 TL)
  - 31 Aralık 2016 tarihindeki hasılat = 500.000 TL (2.000.000 TL × % 25) olarak muhasebeleştirmelidir.

31 Aralık 2016		
740 Hizmet Üretim Maliyeti (GT Hs.)	300.000	
335 Personele Borçlar (Pasif Hs.)		100.000
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		200.000

31 Aralık 2016		
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma Hesabı	300.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti		300.000

31 Aralık 2016		
622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	300.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma Hesabı		300.000

31 Aralık 2016		
123 Hak Ediş Alacakları (Aktif Hs.)	500.000	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		500.000

31 Aralık 2016		
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	500.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		500.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Hak Ediş Alacakları	500.000	Satıcılar	200.000
		Personele Borçlar	100.000
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	200.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	500.000
Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(300.000)
Net Kar	200.000

- 2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** X işletmesi sözleşmesinin tamamlanma yüzdesini gerçekleştiren işlere harcanan maliyetle toplam tahmini maliyete oranı şeklinde hesaplamaktadır. Fakat işletme dönem karını yüksek göstermek istemektedir bunun için tamamlanma maliyetini hesaplarken fiziki tamamlanmaya göre tamamlanma yüzdesi aşağıdaki gibi hesaplayacaktır:
- İşletme fiziki tamamlanmaya göre işin normalde %25'i bitmiş olmasına karşın işletme işin %40'ının bittiğini tespit ettiğini söylemekte ve işlemlerini buna göre muhasebeleştirecektir.
  - 31 Aralık 2016 itibariyle tamamlanma düzeyi = % 40 (fiziki incelemenin sonucu olarak)
  - 31 Aralık 2016 tarihindeki hasılat = 800.000 TL (2.000.000 TL × % 40) olarak hesaplanır.

31 Aralık 2016

740 Hizmet Üretim Maliyeti (GT Hs.)	300.000	
335 Personele Borçlar (Pasif Hs.)		100.000
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		200.000

31 Aralık 2016

741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma Hesabı	300.000	
740 Hizmet Üretim Maliyeti		300.000

31 Aralık 2016

622 Satılan Hizmet Maliyeti (GT Hs.)	300.000	
741 Hizmet Üretim Maliyeti Yansıtma Hesabı		300.000

31 Aralık 2016		
123 Hak Ediş Alacakları (Aktif Hs.)	800.000	
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)		800.000

31 Aralık 2016		
350 Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hak Ediş Bedelleri (Pasif Hs.)	800.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		800.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Hak Ediş Alacakları	800.000	Satıcılar	200.000
		Personele Borçlar	100.000
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	500.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	800.000
Satılan Hizmet Maliyeti (-)	(300.000)
Net Kar	500.000

5.2.2.4. Vaktinden Önce veya Vaktinden Sonra Kaydedilen Hasılat

“Hasılat yalnızca işleme ilişkin ekonomik yararların işletme tarafından elde edilmesinin muhtemel olması durumunda muhasebeleştirilir. Diğer yandan, hâlihazırda hasılat olarak muhasebeleştirilmiş tutarın tahsil edilebilirliğine ilişkin bir belirsizlik oluşmuşsa, tahsil edilemeyecek olan ya da geri kazanılma ihtimali ortadan kalkmış olan tutar, ilk başta hasılat olarak muhasebeleştirilmiş tutarın düzeltilmesi yerine, gider olarak muhasebeleştirilir.”²⁶⁶

Satış işlemleri, sipariş formu, yükleme evrakı, teslim formu, fatura gibi birçok evrak referans gösterilerek yapılan kayıtlarla oluşturulmaktadır. Bu evrakların birinin ya da hepsinin fiziken değiştirilmesi ve bu değişiklik sonucunda satışın olması gereken dönemde değil daha öncesinde muhasebeleştirilmesi finansal tablo hilelerinde en sık görülen hile yöntemlerinden biridir.²⁶⁷ Satış işleminin gelir olarak kayıt edilebilmesi için gereken şartları sağlamadığı

²⁶⁶ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:23.

²⁶⁷ Gerard M. Zack, *Financial Statement Fraud, Strategies for Detections and Investigations*, Jhon Wiley & Sons, Inc., USA: 2013, s:9-10.

halde gelir kaydedilmesi ilerde oluşacak olan gelirin zamanından önce muhasebeleştirilmesi anlamına gelmektedir.²⁶⁸

Satış işlemlerini muhasebeleştirirken bu kaydı pek çok evraka dayandırabiliriz; satış kontratları, satış faturaları, satın alma emirleri, günlük satış listeleri, yükleme evrakları ve bunlar gibi pek çok evrak. Bu evraklardaki tarihler üzerinde oynama yapmak veya bu tarihleri karşı taraf ile anlaşarak manipüle etmek hasılatla yapılan zamanlama hilelerine örnekler teşkil eder. Bu tür zamanlama hilelerini genel olarak aşağıdaki gibi iki kategoriye ayırabiliriz.²⁶⁹

1. Evraklardaki tarihi eski tarihli olarak değiştirmek: Bu yöntem adında anlaşılacağı üzere basit bir yöntem olup evraklarda bulunan tarihin eski bir tarih ile değiştirilmesidir. Satış ya da hasılatlarla ilgili evraklarda bulunan tarihi bir önceki periyotla ya da bir önceki yılla değiştirildiğinde hasılat tutarı ilgili dönemden öncesine çekilmiş olmaktadır. Bu teknik ile işletmenin istenen dönemdeki hasılat tutarı arttırılmaktadır.
2. Devam etmekte olan teslimatları tamamlanmış gibi kaydetmek: Önceki dönemlerde veya yıllarda yapılmış bir mal veya hizmet sözleşmesinin tamamlanması beklenmeden içinde bulunulan döneme ya da yıla tamamlanmış gibi kaydedilmesi şeklindedir. Bu teknikte ileriki dönemlerde tamamlanıp hasılat olarak kaydedilmesi gereken satışların erkene çekilmesi amaçlanmaktadır.

Yukarıda sayılan ikinci tekniğe örnek olarak, Computer Associates Inc. firmasının 2000 yılında yaptığı hileyi verebiliriz. Firma henüz teslimatını yapmadığı 363 adet software kontratlarla ilgili muhasebe kayıtlarını vaktinden önceden hasılatla kaydetme yoluna gitmiştir. Firma ilerde uygulanacak olan yazılım uygulamalarını sanki içinde bulunulan dönemde bu hizmet verilmiş gibi muhasebeleştirerek erkenden hasılat olarak kaydetmiştir. SEC tarafından yapılan inceleme neticesinde firmanın 2000 yılındaki dönemlerde; birinci dönemdeki hasılatın %25'ini, ikinci dönemdeki hasılatın %53'ünü, üçüncü dönemdeki hasılatın %46'sını ve dördüncü dönemdeki hasılatın %22'sini bu hile yöntemi ile oluşturduğu anlaşılmıştır.²⁷⁰

Fiktif hasılat ile vaktinden önce yapılan gelir kayıtları birbirinden çok farklı uygulamalardır. Vaktinden önce kaydedilen hasılat uygulamasında, var olan bir hasılat kaydı genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre kaydedilmesi gereken dönemden ya da yıldan daha önceki bir dönemde ya da yılda hasılat olarak kaydedilmesi işlemidir. Oysaki fiktif hasılat uygulaması var olmayan ve ilerde de olmayacak olan bir hasılatın varmış gibi kaydedilmesi işlemidir. Fakat bu iki uygulamayı birbirinden ayırmak ve tespit etmek çokta kolay değildir.²⁷¹

Bazen firmalarda yöneticilerin belirli bir periyotta ya da belirli bir yılda hedefledikleri satış rakamlarına ulaşmaları neticesinde kaydetmeleri gereken hasılat tutarlarını isteyerek bir sonraki periyoda veya bir sonraki yıla ertelemeleri şeklinde de bu hile uygulaması kendini göstermektedir. Bunun için firmanın içinde bulunulan dönemdeki hedeflerini tutturmuş

²⁶⁸ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.213

²⁶⁹ Gerard M. Zack, s:9.

²⁷⁰ SEC, “**Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2106**”, U.S. Securities and Exchange Commission, 22 September 2004, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18891.htm>, (30 Haziran 2016).

²⁷¹ Mulford ve Comiskey, s:160.

olması gerekmektedir. Daha fazla kar hem içinde bulunulan yılı gereksiz yere şişirecek hem de gelecek yılın hedef kar rakamını büyütecektir. Yöneticiler burada kendi inisiyatiflerini kullanarak muhasebeleştirilmesi gereken hasılatı bu dönem kaydettirmeyip daha sonraki döneme bırakmaktadır. Burada amaçlanan gelecek dönemin hedefi için bu günden hazırlık yapmaktır.²⁷²

Hasılat standardı kapsamında faiz ve vade farkı gelir veya giderlerinin zamana bağlı gelirler ve giderler olduğunu belirtilmişti. Zamana bağlı gelirlerin ve giderlerin raporlanmasındaki sorun ciddi boyutlardadır. İşletmenin finansal tablolarının “ihtiyaca uygun olma” özelliğini taşıması için; geçmiş kontrol, bugünü doğru dürüst gösterme ve geleceğe ilişkin bilgi verme yeteneklerine sahip olmalıdır. Zamana bağlı gelirler zaman geçtikçe doğacaktır. Bu nedenle sonraki dönemlerde doğacak gelir ve giderlerin raporlama tarihi itibarıyla finansal tablolarda yer alması ve raporlanması gerekir. Bu nokta finansal tabloların geleceğe ilişkin bilgi verme yeteneklerini artıracaktır. Vade farkı içeren faturaların kaydında yapılan yanlışlıklar yukarıda söz edilen sorunları doğurmaktadır. Örneğin yıllık raporlama yapan bir işletmenin 01 Aralık 2011 tarihinde 3 ay vadeli mal satış faturasının kaydında 2 aylık vade farkı (faiz geliri) gelecek dönemde doğacaktır. Bu durumda 31.12.2011 tarihli bilançoda (finansal performans tablosu) sadece 1 aylık vade farkı gelirini gösterilmesi gerekir.²⁷³ İşletme yıl sonu bilançosunda 3 aylık vade farkı gelirinin hepsini yazarsa hile yaparak zamanı erkene çekmiş olacak ve olması gerekenden fazla gelir raporlamış olacaktır.

Hasılatın olması gerekenden farklı bir döneme veya yıla kaydırılması durumuyla ilgili olarak Microsoft firmasının 1998 ile 1999 yılları arasında elde ettiği hasılatı erteleyerek elde edilmemiş kazançlarda muhasebeleştirilmesi konusu örnek olarak gösterilebilir. Microsoft firması 1998 yılının 3. çeyreğinden başlayarak elde ettiği bazı gelirleri hasılat olarak kaydetmek yerine alınan avanslarda muhasebeleştirme yoluna gitmiştir. Firmanın buradaki amacı ilerideki yıllarda oluşacak hasılat kayıplarını buradan telafi etmektir. Bu hesabı bir nevi ihtiyat olarak kullanmaktadır.²⁷⁴ Bazen işletmeler yıl içinde bütçelenen hedefleri tutturduğunda fazladan yapılan hasılatları ihtiyat olarak bilançoda biriktirme yönünde davranış gösterebilmektedir. Çünkü başarı sürekli istenen bir durum olduğundan önümüzde yılda hedeflenen başarının elde edilememesi durumunda bu günden ayrılan ihtiyatların o gün kullanılması hedeflenmektedir.

Hile Örneği-5: X işletmesi kumaş ihracatı yapan bir işletmedir. İşletme ürettiği kumaşları Almanya’ya ihraç etmektedir. İşletme 30 Aralık 2016 tarihinde 2.000.000 TL tutarında bir ihracatın yüklemesini yapmıştır. İşletme ilgili malı 1.500.000 TL’ye mal etmiştir. İşletme ihracatı gümrükte teslim şeklinde göndermiştir. Ödemeyi teslim tarihinde alacaktır. Fakat raporlama dönemi sonu olan 31 Aralık 2016 tarihinde mallar yolda olup henüz Almanya gümrüğüne ulaşmamıştır. İşletmenin satışını yaptığı malların sahipliği henüz karşı tarafa geçmemiştir. Bu durumda işletme bu satış işlemini hasılat olarak kaydetmemesi gerekmektedir.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Hasılatı muhasebeleştirilmesi için malların sahipliğinin alıcıya geçmiş olması

²⁷² Howard M. Schilit ve Jeremy Perler, **Financial Shenanigans**, Third Edition, McGraw-Hill, 2010, s:172

²⁷³ Karabınar, s:13-14.

²⁷⁴ Schilit ve Perler, s:162

gerekmektedir. Fakat burada sahiplik henüz alıcıya geçmemiştir. Bundan dolayı işletme bu ihracatı hasılat olarak muhasebeleştiremeyecektir.

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Mamuller	1.500.000	Satıcılar	1.500.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Hasılatı muhasebeleştirmesi için malların sahipliğinin alıcıya geçmiş olması gerekmektedir. Fakat burada sahiplik henüz alıcıya geçmemiştir. Bundan dolayı işletme bu ihracatı hasılat olarak muhasebeleştiremeyecektir. Fakat işletme bu ihracattan ciddi bir kar elde etmektedir ve ayrıca satış rakamına ciddi bir satış tutarını ilave edecektir. Bunun için bu işlemi hasılat olarak muhasebeleştirmek istemektedir.

31 Aralık 2016

120 Alıcılar (Aktif Hs.)	2.000.000	
601 Yurt Dışı Satışlar (GT Hs.)		2.000.000

31 Aralık 2016

620 Satılan Mamul Maliyeti (GT Hs.)	1.500.000	
152 Mamuller (Aktif Hs.)		1.500.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Alıcılar	2.000.000	Satıcılar	1.500.000
Mamuller	-		
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	500.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt Dışı Satışlar	2.000.000
Satılan Mallar Maliyeti (-)	(1.500.000)
Net Kar	500.000

5.2.2.5. Acente Satışlarındaki Hileler

“Bir acente ilişkisi çerçevesinde, brüt ekonomik fayda akışları, acentesi olunan işletme adına yapılan tahsilat tutarlarını içermektedir. Diğer yandan, yalnızca brüt tutarın acentenin komisyonu olan kısmı, acentenin hasılatını oluşturmaktadır. Bir işletmenin acente sahibi işletme ya da acente olarak faaliyet gösterip göstermediğinin belirlenmesi, ilgili tüm koşulların ve durumların dikkate alınmasını ve değerlendirmede bulunulmasını gerektirmektedir. Malların satışına ya da hizmetlerin sağlanmasına ilişkin olarak önemli risklere maruz kalındığında ya da önemli düzeydeki getirileri elde etme imkânı bulunduğu, işletme, acente sahibi işletme konumundadır. Acente olarak faaliyette bulunduğu dair göstergelerden biri de, işletmenin kazandığı tutarın, işlem başına sabit bir ücret olarak ya da müşteriye fatura edilen tutar üzerinden belirli bir yüzde şeklinde önceden belirlenebilir nitelikte olmasıdır.”²⁷⁵

“Bir işletmenin faaliyetleri düşünüldüğünde aşağıdaki konulara ayrı ayrı ya da birlikte sahip olması durumunda acenta olamaz:

- a) Müşteriye malların ya da hizmetlerin sağlanmasından veya siparişin yerine getirilmesinden, yani müşteri tarafından satın alınan ya da sipariş verilen malların veya hizmetlerin kabul edilebilirliğinden birinci derecede sorumlu olunması;
- b) Müşterinin siparişi öncesindeki ve sonrasındaki yükleme süresince veya iade süresince stok riskine maruz kalınması;
- c) Örneğin ilave malların veya hizmetlerin sağlanmasında doğrudan ya da dolaylı olarak fiyatları belirlemede serbest olunması;
- d) Müşterilere ilişkin alacak tutarları karşısında, işletmenin, müşterilerinin kredi riskine maruz kalması.”²⁷⁶

“Malların satılmasına ya da hizmetlerin sağlanmasına ilişkin önemli risklere maruz kalınmadığında ve önemli düzeydeki getirileri elde etme imkânı da bulunmadığında, işletme, acente olarak faaliyet göstermektedir. Acente olarak faaliyette bulunduğu dair göstergelerden biri de, işletmenin kazandığı tutarın, işlem başına sabit bir ücret olarak ya da müşteriye fatura edilen tutar üzerinden belirli bir yüzde şeklinde önceden belirlenebilir nitelikte olmasıdır.”²⁷⁷

KOBİ TFRS acente işlemlerinde acentenin hasılatını nasıl kaydetmesi gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır; “bir acente ilişkisinde de yalnızca komisyon tutarı hasılatı dâhil edilir. Acentesi olunan işletme adına yapılan tahsilat tutarları hasılat değildir.”²⁷⁸ Eğer firma başka bir firmanın acentesi ise o firma adına yaptığı satışlarda toplam satış rakamını hasılat olarak kaydedemez. Acente satış tutarından kendi payına düşen kısmı hasılat olarak kaydedebilir. Genel prensip bu şekilde iken acente olan firma tüm satış tutarını hasılat olarak kaydederse satışlar rakamında hile yapmış olur.²⁷⁹

²⁷⁵ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:8.

²⁷⁶ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:9.

²⁷⁷ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:9.

²⁷⁸ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23 Hasılat*, p:23-4.

²⁷⁹ Gerard M. Zack, s:34

Acente firmaları ürünün satışına aracılık etmektedirler. Ürünle ilgili riskler acenteye ait değildir. Örneğin eBay internet sitesi kendi üzerinden satışlara aracılık etmektedir. Firma kendi internet sitesi üzerinden satışlara aracılık yapmaktadır. Örneğin eBay sitesi üzerinden 20,000 USD değerindeki aracını satmak istiyorsun ve bir alıcı aracına talip oluyor ve satış gerçekleşiyor. Bu durumda eBay sitesi bu satış işlemine aracılık ettiği için 500 USD gibi bir aracılık hizmeti ücreti alıyor. Normalde eBay firmasının bu işlemdeki hasılat tutarı 500 USD olması gerekiyor. Eğer eBay hasılat tutarını 20,000 USD olarak raporlarsa hasılatta hile yapmış olacaktır. Priceline.com Inc. internet üzerinden turizm acenteliği yapan bir firmadır. Firma eBay örneğinde anlatılanın aksine otel odalarının satışına aracılık etmesine rağmen satılan odaların satış tutarlarını gelir olarak kaydetme yoluna gitmiştir. Örneğin bir odanın fiyatı geceliğine 200 USD ise ve firma bu aracılıktan 20 USD aracılık komisyonu alıyorken Priceline.com firması 200 USD'yi hasılat olarak finansal tablolarına kaydetmiştir.²⁸⁰

Hile Örneği-6: X işletmesi, Y işletmesinin ürettiği malları aracı işletme olarak satmaktadır. X işletmesi malların adedini 100 TL'den satmakta, sattığı her maldan 15 TL komisyon almakta ve kalan tutarı Y işletmesine vermektedir. Malların kusurlu çıkması durumunda tamir edilmesi ya da yenisiyle değiştirilmesi amacıyla mallar üreticiye iade edilmektedir. X işletmesi 10 Aralık 2016 tarihinde 10.000 adet mal satmıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** X işletmesi acente olduğu için sadece satış işleminden dolayı elde ettiği komisyon tutarını hasılat olarak muhasebeleştirmelidir.

$$\text{Hasılat} = 10.000 \text{ adet} \times 15 \text{ TL} = 150.000 \text{ TL}$$

10 Aralık 2016

120 Alıcılar (Aktif Hs.)	1.000.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		150.000
320 Satıcılar (Pasif Hesap)		850.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Alıcılar	1.000.000	Satıcılar	850.000
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	150.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	150.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	-
Net Kar	150.000

²⁸⁰ Schilit ve Perler, s:90.

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** X işletmesi acente olmasına rağmen sadece komisyon tutarını hasılat yazmak yerine satış işleminin tamamını hasılat olarak yazmaktadır. İşletmenin amacı satış rakamını yüksek göstermeyi istemektedir.

$$\text{Hasılat} = 10.000 \text{ adet} \times 100 \text{ TL} = 1.000.000 \text{ TL}$$

10 Aralık 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	1.000.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		1.000.000

10 Aralık 2016		
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (GT Hesap)	850.000	
320 Satıcılar (Pasif Hesap)		850.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Alıcılar	1.000.000	Satıcılar	850.000
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	150.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	1.000.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	(850.000)
Net Kar	150.000

5.2.2.6. Uygunsuz Satış Kayıtları

Satışların gelir olarak yazılabilmesi için birtakım kurallar bulunmaktadır özellikle yapılan satışlarda malın sahipliğinin alıcıya geçmesi gerekmektedir. Birçok vakada malın sahipliğinin henüz alıcıya geçmediği satışların genelde hasılat olarak kaydedildiği görülmektedir. Satışlar işlemlerinin hasılat olarak kaydedilmesinde yapılan hileler hasılatın vaktinden önce kaydedilmesi hilesine benzemektedir. Bu tür satış işlemlerinde teslimatın beklenmesi durumunda belki periyot değişecek belki yıl değişecektir. Burada satışın hasılat olarak kaydedilebilmesindeki asıl nokta hasılat kaydı için tüm koşulların uygun olmasıdır. Firma sahipleri veya yöneticileri üzerinde; firmaya borç verenlerin, hissedarların veya ailelerin baskıları bulunmaktadır. Bu baskılar yöneticiler veya firma sahiplerinde hileye başvurmak için gerekli motivasyonun oluşmasına neden olur.²⁸¹

²⁸¹ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.214

“Sahiplikle ilgili önemli risk ve getirilerin alıcıya ne zaman devredilmiş sayılacağına değerlendirilmesi, işleme ilişkin koşulların incelenmesini gerektirir. Çoğu kez, sahiplikle ilgili risk ve getirilerin devri ile yasal mülkiyet veya zilyetliğin devri aynı anda gerçekleşir. Perakende satışların çoğunda bu durum söz konusudur. Diğer durumlarda, sahiplikle ilgili risk ve getirilerin devri ile yasal mülkiyet veya zilyetliğin devri farklı zamanlarda gerçekleşir. Sahiplikle ilgili önemli risklerin elde tutulduğu durumlarda, hasılat muhasebeleştirilmez. Sahiplikle ilgili önemli risk ve getirilerin elde tutulduğu durumlara ilişkin örnekler aşağıdadır:

- a) İşletmenin normal garanti hükümleri kapsamı dışında kalan, yetersiz performansa ilişkin yükümlülük taşıması.
- b) Belirli bir satışa ilişkin hasılatın tahsil edilmesinin, alıcının malı satmasına bağlı olması.
- c) Satışın, ilgili varlığın monte edilmesi koşuluyla yapılması ve sözleşmenin önemli bir bölümünü oluşturan montajın henüz tamamlanmamış olması.
- d) Alıcının, satış sözleşmesi ile belirlenen bir gerekçeye dayanarak veya herhangi bir neden olmaksızın sadece kendi kararı ile alımdan vazgeçme hakkının bulunması ve işletmenin söz konusu malların iade edilip edilmeyeceğinden emin olmaması.”²⁸²

5.2.2.7. Satışları Dağıtım Kanallarına Doldurmak

Hasılatla yapılan hile yöntemlerinden birisi satışların dağıtım kanallarına doldurulması şeklindedir. Genelde üretici olan firmalar ürünlerini bayileri, distribütörleri veya ana toptancıları kanalıyla satmaktadırlar. Bu tür satışlar yüksek montanlı satışlar şeklinde gerçekleşmektedir. Bu tür satış ağı olan firmalar özellikle yılsonunda hedeflerin tutmaması durumunda üzerlerindeki baskı nedeniyle satış kanallarına bir takım özel indirimler veya hibeler vermek yoluyla satışlarını hızlandırarak ellerindeki stokları bu satış kanallarına akıtmaktadırlar. Bazen de firmalar ellerindeki stokları satmasalar da bu tür kanallara yönlendirip satılmış gibi kayıt yaparak hile eyleminde bulunabilmektedirler. Özellikle ilaç ve gıda firmalarının bu tür satışları dikkat çekici boyutlara ulaşabilmektedir. Ürünün raf ömrü ve satılabilir doğal döngüsünün üzerinde yapılan satışları kırmızı bayrak olarak değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin, SEC tarafından yapılan inceleme sonucunda Bausch & Lomb firması, distribütörün iki yılda satabileceği kontak lensleri yılın son iki haftasında distribütörüne satmış olduğu tespit edilmiştir.²⁸³

Satışları dağıtım kanallarına doldurmak her zaman hile eylemi içermeyebilir. Distribütörlerin veya bayilerin rutin satın alımlarının haricinde özellikle yılsonunda normalin çok üzerinde olan bu alımları dikkat çekici olmaktadır. Normalde bayi her ay bir sonraki ay satacağı kadar ürün siparişi vermekteyken sadece yılsonunda 6 aylık veya 12 aylık gibi yüksek tutarda bir alım yapması normal olarak karşılanmamalıdır. Yılsonlarında yapılan bu tür yüklü satışlar hile belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu tür satışlarda teslimat tam olarak yapılamayabilir ya da satış bazı koşullara bağlanmış bulunabilir ya da yıl sonunda yapılan bu satış işlemleri bir sonraki yılın ilk günlerinde iade edilmiş görünebilir. Oysaki KOBİ TFRS’ye göre hasılat kaydı yapılabilmesi için malın veya hizmetin sahipliğinin alıcıya geçmiş olması gerekmektedir.²⁸⁴

²⁸² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:23-12.

²⁸³ ACFE, Fraud Examiners Manual 2014 International Edition, s:1.215

²⁸⁴ Gerard M. Zack, s:24.

Üretici firma bayisini veya distribütörünü yılsonunda cesaretlendirerek ihtiyacı olmayan miktarda ürünü almaları için onları ikna etmeye çalışmaktadır. Bunu yapabilmek için çok ciddi indirimler veya prim alma imkanları sunmaktadır. Firmalar nerdeyse bir sonraki yıl satacakları kadar ürün siparişi verebilmektedir. Bu ana bayinin bir sonraki dönemde veya yılda yapacağı hasılatı erkene çekmesi anlamına gelmektedir. Bu tür zorlamalar firmalar için sürdürülebilir olmaktan çıkmaktadır. Özellikle bu tür uygulamalar bütün ürünleri sektöründe de sıklıkla görülmektedir.²⁸⁵

Satışların dağıtım kanallarına doldurulması konusunda yaşanan finansal tablo hileleri konusundaki yaşanmış örneklerden bazıları aşağıda özetlenmiştir.

- a) **Bristol-Myers Squibb** firmasının 2000 yılının ilk çeyreğinden 2001 yılının dördüncü çeyreği arasında finansal tablolarında satışları dağıtım kanallarına yığılma yöntemi ile hile yaptığı anlaşılmıştır. Firma her çeyrekte distribütörlerine fazladan mal gönderdiğini idda ederek bunları hasılat olarak muhasebeleştirmiştir.²⁸⁶
- b) **McAfee Inc.** firmasının 1998 ile 2000 yılları arasında agresif bir şekilde fiyatlarında çok fazla indirim yaparak distribütörlerine ihtiyaçları olmayan miktarda malları dönem sonlarında sattığı ve bunları fazladan hasılat olarak muhasebeleştirdiği belirlenmiştir. Firmanın satışları kanallara doldurma yöntemini kullanarak bu finansal tablo hilesini yaptığı anlaşılmıştır. Firma bu hile yöntemi ile 1998 yılında fazladan 562 milyon USD hasılat kaydı yaptığı anlaşılmıştır.²⁸⁷

5.2.2.8. Konsinye Satışlarda Yapılan Hileler

Konsinye satışlar, genelde üretici firmaların ürünlerini nihai tüketiciye ulaştırırken kullandıkları satış yöntemlerinden birisidir. Emaneten satış anlamına da gelen konsinye satış, malın asıl satıcısı tarafından satılması kaydıyla konsinyatöre gönderilmesi olarak tanımlanmaktadır. Konsinye satışlarda, aracı durumunda olan konsinyatör malın nihai alıcısı olmayıp, satıcı hesabına ve kendi adına malın alıcıya satılmasını sağlayan kişidir. Konsinye satışlarda, malların mülkiyeti, nihai alıcı tarafından satın alınana kadar satıcıya aittir. Bir başka deyimle, satıcının malı göndermesi ile malın mülkiyeti değil zilyetliği konsinyatöre geçmektedir, mülkiyetin devri ise, malın nihai alıcısı tarafından satın alınmasıyla alıcıya geçmektedir.²⁸⁸

Konsinye veren firmanın bu tür satışları hasılat olarak yazabilmeleri için malın konsinyetör tarafından satılması gerekir. Konsinye satışlar karakteristik olarak aşağıdaki durumları içerir:²⁸⁹

- Satıcı alacağını konsinyatör sattıktan sonra ondan talep edebilir,
- Konsinyatör satış iadelerinden sınırlı sorumludur,

²⁸⁵ Mulford ve Comiskey, s:171.

²⁸⁶ SEC, “**Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2075**”, U.S. Securities and Exchange Commission, 4 August 2004, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18820.htm>, (30 Haziran 2016).

²⁸⁷ SEC, “**Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2360**”, U.S. Securities and Exchange Commission, 4 January 2006, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr19520.htm>, (5 Temmuz 2016)

²⁸⁸ Orhan Akışık, “Konsinye Satışlar ve Tek Düzen Muhasebe Sistemine Göre Muhasebeleştirilmesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMM Yayınları, Sayı:61, Ekim Kasım Aralık 2002, s:2.

²⁸⁹ Gerard M. Zack, s:45.

- Malın garantisini satıcı üstlenmektedir,
- Konsinyatör kendi sattığından aldığı komisyonu satıcıya fatura eder,
- Konsinyatör ekonomik açıdan satıcıya bağımlı değildir,
- Konsinye malın satışından sorumlu olan konsinyatörün reklam, tanıtım, satış koşulları gibi politikaların belirlenmesinde satıcı sorumludur.

*“Koşullu olarak gönderilen mallar: gönderilen tarafın (alıcının), gönderen taraf (satıcı) adına malları satmayı üstlendiği konsinye satışlar şeklinde olan satışlardır. KOBİ TFRS’ye göre koşullu olarak gönderilen mallar; alıcı tarafından üçüncü bir tarafa satıldığına, hasılat, satıcı tarafından muhasebeleştirilir.”*²⁹⁰

*“Konsinye satışlarda üretici, ürettiği malları aracı vasıtasıyla müşterilerine satmaktadır. Aracı işletme, üreticiden aldığı malları konsinye olarak elinde bulundurmaktadır. Aracı işletme, satılmayan malları üreticiye iade etmektedir. Aracı, üretici işletmeye malların adedini örneğin 100 TL’den satacağını belirttiğini varsayalım. Aracı, sattığı her maldan 10 TL’lik sabit bir komisyon almak istemekte olsun bu durumda aracı kalan tutarı üreticiye transfer etmektedir. Malların kusurlu çıkması durumunda, müşteriler, söz konusu malları, tamir edilmesi ya da yenisiyle değiştirilmesi amacıyla üreticiye iade etmektedirler. Üretici, mal satışına ilişkin olarak önemli risklere maruz kaldığından ve yine mal satışına ilişkin olarak önemli düzeydeki getirileri de elde etme imkânı bulunduğundan (örneğin, stokların eskimesi, kusurlu malların iadesi, satış fiyatının ayarlanması gibi), müşteriye mal satışı konusunda acente sahibi işletme konumundadır. Üretici, tarafından satılan mallara ilişkin olarak, her bir satış üzerinden 100 TL tutarında hasılat muhasebeleştirmelidir. Ayrıca üretici işletme yaptığı harcamaya karşılık gelen tutarı, komisyon gideri olarak muhasebeleştirmelidir. Üretici, aracı işletme tarafından malların müşterilere satıldığı, yani tüm risk ve getirilerin transfer edildiği tarihte hasılat tutarını muhasebeleştirmelidir. Aracı, üretici işletmenin bir acentesi konumundadır. Dolayısıyla aracı işletme, her bir mal satışından, hizmetinin karşılığı olarak 10 TL’lik bir satış komisyonu muhasebeleştirmelidir.”*²⁹¹

Konsinye tarzı satışlarda finansal tablo hileleri üretici olan yani asıl satıcı olan firmanın malı satması için konsinyatöre göndermesi ile bu teslimatı hasılat olarak kaydetmesidir. Diğer taraftan konsinyatörün kendisine teslim edilen konsinye satış için deposunda tuttuğu malları aktifine kaydedip varlık olarak raporlamasıdır. Konsinye satışlarda yapılan hileler genel olarak konsinye malların nihai tüketiciye satışının yapılması beklenmeden konsinye malı veren firma tarafından satış kaydının yapılması şeklinde olmaktadır. Sunbeam firması bu konuya örnek teşkil etmektedir. Firma konsinye olarak verdiği malların satışının yapılmasını beklemeden hile yaparak 36 milyon USD tutarında hasılat kaydı yapmıştır.²⁹²

Konuyla ilgili olarak başka bir örnek verecek olursak; Nortel Network firması ile ilgili olarak SEC’in yaptığı çalışmada elde edilen finansal tablo hilesi şu şekilde raporlanmıştır. Nortel firması konsinye satışı yapması için Telamon firması ile anlaşma yapmıştır. Nortel firması konsinye satış için malları Telamon firmasına sevk ettiğinde bunu hasılat olarak

²⁹⁰ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23 Hasılat, p:23A-6.

²⁹¹ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:9.

²⁹² Schilit ve Perler, s:63

muhasebeleştirmiştir. Oysaki konsinye satış kapsamında sevk edilen bu ürünler ancak Telamon firmasının bu malları başka firmalara veya nihai kullanıcılara satıp Nortel firmasına fatura etmesi sonucu Nortel tarafından hasılat kaydı yapılabilir. Nortel firması 2000 yılının son çeyreğinde bu konsinye satış için finansal tablolarına fazladan 150 milyon USD satış kaydı yaptığı ortaya çıkmıştır.²⁹³

Hile Örneği-7: X işletmesi aracı firma olup Y işletmesinin ürettiği malları konsinye anlaşması çerçevesinde satmaktadır. X işletmesi, Y'den alıp kendi deposuna koyduğu malları konsinye olarak elinde bulundurmaktadır. X işletmesi satmadığı malları Y işletmesine iade etmektedir. X işletmesi malların adedini 15 TL'den satmakta ve sattığı zaman malların bedellerini Y işletmesine göndermektedir. Malların Y işletmesindeki üretim maliyeti 10 TL'dir. Satışlardan X işletmesi %20 komisyon almaktadır. Satmadığı kalan malları dönem sonlarında Y işletmesine geri vermektedir. Malların kusurlu çıkması durumunda tamir edilmesi ya da yenisiyle değiştirilmesi amacıyla X işletmesi malların üreticisi olan Y işletmesine iade edebilmektedir. Y işletmesi 31 Aralık 2015 tarihinde X işletmesinin konsinye olarak satacağı malları sevk etmiş ve X işletmesine göndermiştir. X işletmesi 31 Ocak 2016 tarihinde 10.000 adet malı Z işletmesine satmıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** X işletmesi konsinyatör firma olduğu için satış işleminden dolayı elde ettiği komisyon tutarını hasılat olarak muhasebeleştirilmektedir. Y işletmesi malın üretici firması olarak X işletmesinin yaptığı satış ile birlikte satış işlemini muhasebeleştirebilecektir. Bu durumda X işletmesi aracı işletme olduğundan elde edilen hasılat sadece komisyon tutarı olan 30.000 TL (10.000 adet x 3 TL) olarak muhasebeleştirilmelidir. Y işletmesinin hasılat tutarı ise üretici firma olarak 1.500.000 TL (100.000 adet x 15 TL) olarak muhasebeleştirilmelidir.

X işletmesinin kayıtları (Aracı firma-konsinyatör firma): 31 Aralık 2015 tarihinde konsinye olarak gelen mallar ile ilgili olarak herhangi bir kayıt yapılmayacaktır.

31 Ocak 2016 tarihinde yapılan satış ile ilgili kayıtlar aşağıdadır.

31 Ocak 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	30.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		30.000

X İşletmesi 31.03.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Alıcılar	30.000	Dönem Karı	30.000

²⁹³ SEC, "Civil Action No. 07-CV-2058", U.S. Securities And Exchange Commission, 2007, <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2007/comp20275.pdf>, (17 Eylül 2016).

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.03.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Yurt İçi Satışlar	30.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	-
Net Kar	30.000

Y işletmesinin kayıtları (Üretici firma): 31 Aralık 2015 tarihinde konsinye olarak gelen mallar ile ilgili olarak herhangi bir kayıt yapılmayacaktır. 31 Ocak 2016 tarihinde yapılan satış ile ilgili kayıtlar aşağıdadır.

31 Ocak 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	1.500.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		1.500.000

31 Ocak 2016		
620 Satılan Mamul Maliyeti (GT Hs.)	1.000.000	
152 Mamuller (Aktif Hs.)		1.000.000

31 Ocak 2016		
631 Pazarlama Satış Giderleri (GT Hs.)	30.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		30.000

Y İşletmesi 31.03.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Alicilar	1.500.000	Saticilar	30.000
Stoklar	(1.000.000)		
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	470.000

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.03.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Yurt İçi Satışlar	1.500.000
Satılan Mamul Maliyeti (-)	(1.000.000)
Brüt Kar	500.000
Pazarlama Satış Giderleri	(30.000)
Net Kar	470.000

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Y işletmesi 31 Aralık 2015 tarihinde X işletmesinin ocak ayında sattığı mallar ile ilgili satış kaydını 2015 yılında göstermek istemektedir. Henüz mallar satılmamış olsa bile Y işletmesi sanki X işletmesi malları 31 Aralık 2015 tarihinde satmış gibi muhasebe kayıtları yaparak hile yapmaktadır.

X işletmesinin kayıtları (Aracı firma-konsinyatör firma): Konsinyatör olan X firması 31 Aralık 2015 tarihinde henüz bir mal satışı yapmadığı için herhangi bir muhasebe kaydı yapmayacaktır.

Y işletmesinin kayıtları (Üretici firma): Üretici olan Y firması ocak ayında yapılan satışı 2015 finansal tablolarında göstermek istediği için X işletmesine gönderdiği malları normal satılmış gibi hileli olarak aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilmektedir.

31 Aralık 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	1.500.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		1.500.000

31 Aralık 2016		
620 Satılan Mamul Maliyeti (GT Hs.)	1.000.000	
152 Mamuller (Aktif Hs.)		1.000.000

Y İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Alıcılar	1.500.000	Satıcılar	-
Stoklar	(1.000.000)	<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	500.000

X İşletmesi 01.12.2015 – 31.12.2015 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	1.500.000
Satılan Mamul Maliyeti (-)	(1.000.000)
Net Kar	500.000

5.2.2.9. Fiktif Satışlar

Fiktif satışlar, hayali veya uydurma kayıtlarla oluşturulan gelir kayıtlarını ifade etmektedir. Gerçek olmayan satışlar genelde uydurma ya da hayali alıcılara yapılmaktadır. Bazı durumlarda gerçek alıcılarla da fiktif satışlar oluşturulabilir. Örneğin gerçek bir müşteriye düzenlenen fatura karşılığında, ilgili satış veya hizmet o müşteriye gerçekten verilmemiş olabilir. Muhasebe döneminin sonunda ilgili satışın gizlenebilmesi için hile

eylemi saklanmaya çalışılacaktır. Suni satışlar ile yükseltilen gelirlere karşın bir sonraki dönem veya dönemlerde satışlar düşmüş gibi görünecektir. Bu durumu değiştirmek için yeni dönemde de yeni hayali satışlar oluşturulmaya çalışılır. Hayali satış yöntemlerinden biri olarak karşımıza çıkan durum; mevcut müşterilere verilen hizmet ve ürünler dikkate alınarak mevcut faturalar veya tutarlar üzerinde oynamalar yapılarak satışlar arttırılmaya çalışılması şeklindedir.²⁹⁴

Fiktif satış eylemlerinde, işletme vermediği mal veya hizmeti karşı tarafa vermiş gibi bunu muhasebeleştirilmektedir. Bunu aşağıdaki 3 yöntemi kullanarak yapmaktadır:²⁹⁵

1. Belirli bir müşteriye atfedilmeden kaydedilen satışlarla,
2. Hayali müşterilere atfedilerek kaydedilen satışlarla,
3. Mevcut müşterilere atfedilerek kaydedilen fiktif satışlarla.

Yukarıda sayılan yöntemlerle oluşturulan fiktif satışlar, çift taraflı muhasebe kayıt sistemi nedeniyle diğer muhasebe kaydındaki tarafında fiktif olmasına sebep olur. Muhasebe kaydında alacak tarafına kayıt edilen fiktif satış rakamı firmanın gelirlerini arttırmakta iken borç tarafına kaydedilecek hesap genelde kasa veya alıcılar hesapları olmaktadır ve bu işlem ile bu hesaplara fiktif kayıtlar yapılmasına neden olur. Alıcılar hesabındaki tutarlar tahsil edilene kadar burada varlık olarak raporlanmaya devam edilir. Fiktif satışlar nedeniyle raporlanan bu alacak tutarları hiçbir zaman tahsil edilemeyeceği için de bu tutar uzun süre aktifte kalacak ve belirli bir zaman sonra tahsil edilemeyen alacak olarak giderlere atılacaktır. Firmalarda açıklanamayan, kim olduğu belli olmayan firmalarda görünen bu tür yüksek tutarlı alacakların var olması finansal tablolarda hileye işaret eden genel bir uyarı sinyalidir.²⁹⁶

Sahte işlemler finansal tablo hilelerinde tipik olarak karşılaşılan uygulamalardan biridir. Bu işlemler yasal olarak görünmekle birlikte aslen öyle değildir. Bu tür sahte işlemlere örnekler aşağıda özet olarak verilmiştir:²⁹⁷

- Satıcının geri satın alma taahhüdü ile yapılan satışlar,
- Alıcının ödemeyi taahhüt edemediği satışlar,
- Ödeme sıkıntısı olduğu bilinen bir alıcıya yapılan satışlar,
- Üçüncü bir işletmeye teslim edilen satışlar,
- Zamanı gelmeden önce hasılat olarak kaydedilen satışlar, örneğin alıcının henüz teslimatı istemediği ya da yüklemenin yapılmadığı satışların hasılat olarak kaydedilmesi gibi.

Finansal tablo hilelerinde en çok kullanılan yöntemlerden biriside sahte müşterilere kaydedilen satışlar ve karşılığında aynı tutarda kaydedilen giderler. Bu yöntemi kullanan firma net karını değiştirmemekte sadece satış rakamını hedeflenen düzeye çekmek için satışları fazla göstermeyi planlamaktadır. Örneğin BISYS Group firması 2000 yılının aralık ayında, grubun sigorta servisi sağlayan bölümünde 1 milyon USD tutarında komisyon geliri kaydetmiş ve yine aynı zamanda bunun karşılığı olarak 1 milyon USD komisyon giderini muhasebeleştirmiştir. Böylece firma analistlerin beklediği toplam satış rakamını yakalamayı

²⁹⁴ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.209

²⁹⁵ Gerard M. Zack, s:33

²⁹⁶ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.210

²⁹⁷ Rezaee ve Riley, s: 104.

başarmıştır. 2001 yılı ocak ayında bu gelirin ve giderin ters kayıtları yapılarak işlem gizlenmeye çalışılmıştır.²⁹⁸

Finansal tablo hilelerinde en fazla satışlar ve alacak hesapları manipüle edilmektedir. COSO'nun yaptığı araştırmalara göre kullanılan finansal tablo hileleri yöntemlerinin yarısı satışlar ve alacak hesaplarıyla ilgilidir. Bunun en önemli nedeni satış hesaplarında yapılan hile yöntemleriyle net karı etkilemenin çok daha kolay olmasıdır. Hasılat için satışların karşısına alacak hesaplarının yazılıyor olması ve yapılan fiktif satış kayıtları nedeniyle alacak hesaplarının hileye maruz kalmasıdır. Dünya'da yaşanan en büyük muhasebe skandallarından biri olan ZZZZ Best firmasının kurucusu olan Barry Minkow'un şu sözü çok manidardır: "Alacak hesapları müthiş bir şey. Bir alacak kaydı yaratırsın ve o kadar gelirin olur". Net kazancı ayarlamamanın en kolay yollarından biri fiktif satışlar yaratma eylemidir.²⁹⁹

Fiktif satışlarda yapılan hileyle ilgili olarak yaşanmış olan bazı örnek olaylar aşağıda özet olarak verilmiştir.

- Satyam Computer Services Ltd. firması Amerika'da yerleşik olan bir teknoloji firmasıdır. Satyam Computer firması 2003 - 2008 yılları arasında 6,000 adet sahte satış faturası düzenlemiştir. Firma çalışanları sahte müşteri hesapları oluşturarak o hesaplara bu faturalar kesilmiştir. SEC tarafından yapılan incelemelerde Satyam firmasının genel müdürü B. Ramalinga Raju yaptıkları hileleri itiraf etmiş ve fiktif satışlar ile 2003 – 2008 yılları arasındaki 5 yılda yaklaşık olarak 1 milyar USD tutarında bir hile eylemi gerçekleştirdiklerini kabul etmiştir.³⁰⁰
- Symmetry Medical Sheffield firması 2004 ve 2007 yılları arasında hasılatla yaptığı hileler ile firmanın hasılatını fazladan raporlamıştır. Yapılan hile eylemindeki rakamlar aşağıda özet olarak verilmiştir.³⁰¹

Yıl / Dönem	Raporlanan Gelir	Olması Gereken Gelir	Fark	Fark %
2004 yılı	11.7 milyon USD	8.4 milyon USD	-3.3 milyon USD	% 39
2005 yılı	31.8 milyon USD	-9.9. milyon USD	-41.7 milyon USD	%421
2006 yılı	24.1 milyon USD	18.5 milyon USD	-5.6 milyon USD	%30
2007 1.Dönem	3.7 milyon USD	1.6 milyon USD	-2.1 milyon USD	%131

5.2.2.10. Barter (Takas) İşlemlerindeki Hileler

Barter en basit ifadeyle 'Takas' olarak adlandırılabilir, barter sisteminin içeriği dolayısıyla sadece takas olmaktan çok daha ötede bir kavramdır. Barter; çok sayıda alıcı ve satıcının bir arada karşı karşıya geldiği bir geniş pazar olmasının yanı sıra bu alıcı ve satıcıları belli kurallar çerçevesinde ve belli kriterlere göre bir araya toplayan, alıcı ve satıcının karşılıklı ilişkilerine düzenleme getiren, hem alıcının hem de satıcının haklarını ve sorumluluklarını belirleyen bir sistemdir. Bu nedenle barter sistemi salt bir takas işlemi değildir. Barter; alıcı ve satıcının mevcut ekonomik şartlarda en iyi koşullarda pazar bulup,

²⁹⁸ Gerard M. Zack, s:34

²⁹⁹ Albrecht ve Diğerleri, s:402

³⁰⁰ SEC, "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 3258", U.S. Securities and Exchange Commission, 5 April 2011, <http://www.sec.gov/litigation/litreleases/2011/lr21915.htm>, (15 Eylül 2016)

³⁰¹ SEC, "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 3358", U.S. Securities and Exchange Commission, 30 January 2012, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2012/34-66268.pdf>, (15 Eylül 2016)

alış-verişlerini bu pazarda yapmalarını sağlayan, belirli niteliklere sahip kişi ya da kurumların üye olabildiği ya da sistemden yararlanabildiği bir alış-veriş kulübüdür.³⁰² Barter işlemlerinde iki firma ürün ve hizmetlerini karşılıklı olarak değiştirirler. Değiştirilen ürün ve hizmetler birbirine benzeyen ürün ve hizmetler olabildiği gibi bazen çok farklı ürün ve hizmetlerde barter işlemine konu olabilmektedir. Barter işlemi her iki firma açısından gelir yada gider işlemi ya da varlık değişimi olarak muhasebeye konu olmaktadır.³⁰³

KOBİ TFRS'ye göre takas işlemlerinde; “a) mal veya hizmetlerin benzer özelliklere ve değere sahip mal ya da hizmetlerle değiştirilmesi veya b) mal veya hizmetlerin benzer özelliklere ve değere sahip olmayan mal ya da hizmetlerle değiştirilmesi ancak işlemin ticari özünün bulunmaması durumları söz konusu ise bu takas işlemi muhasebeleştirilmez.”³⁰⁴

“Mal veya hizmetlerin, benzer özelliklere ve değere sahip olmayan mal veya hizmetlerle ticari bir özü bulunan bir işlem çerçevesinde değiştirilmesi durumunda hasılat aşağıdaki şekilde muhasebeleştirilir.

- d) Alınan mal ya da hizmetlerin, transfer edilen nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile düzeltilmiş gerçeğe uygun değeri ile;
- e) (a)'daki tutarın güvenilir bir biçimde ölçülememesi durumunda, elden çıkarılan mal ya da hizmetlerin, transfer edilen nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile düzeltilmiş gerçeğe uygun değeri ile veya
- f) Ne alınan, ne de elden çıkarılan varlıkların gerçeğe uygun değerlerinin güvenilir bir biçimde ölçülebilmesi durumunda, elden çıkarılan varlığın, transfer edilen nakit veya nakit benzerlerinin tutarı ile düzeltilmiş defter değeri ile ölçülür.”³⁰⁵

Barter işlemlerinde yapılan hile eylemlerine Critical Path firmasının yaptığı hileli işlem örnek olarak verilebilir. Critical Path firması software yazılımı yapan bir firmadır. Başka bir software yazılım firması ile bir barter anlaşması yapmıştır. Firma mevcutta Critical Path firmasından almış olduğu software yazılımı için yıllık olarak 2,8 milyon USD bedel ödemektedir. Anlaşma gereği diğer firma Critical Path firmasına 4 milyon USD tutarında başka bir software yazılımı satmıştır. Bu işlemler sonucunda Critical Path firması yıllık olarak aldığı 2,8 milyon USD software yazılım bedelini hasılat olarak muhasebeleştirmiştir. Oysaki muhasebe standartları gereği benzer ürünlerin barter işlemine tabi olması durumunda bu işlemlerin direkt gelir veya gider olarak muhasebeleştirilmemesi gerekmektedir. Yapılan denetimlerde bu durum ortaya çıkartılmış ve Critical Path firması yaptığı gelir kaydını düzeltmiştir.³⁰⁶

Barter işlemlerinde yapılan başka bir hile eylemine Candie's Inc. firmasının 1997 yılında yaptığı hile örnek olarak verilebilir. Candie's Inc. firması, kadın ayakkabısı, kadın çantası ve aksesuarları dizaynı ve distribütörlüğü yapan bir firmadır. Firma 1997 yılında başka bir firma ile barter anlaşması yapmıştır. Bu anlaşmaya göre ödemenin bir kısmı nakit ve bir kısmını da kredili olmak koşulu ile 160,000 çift ayakkabıyı vermeyi taahhüt etmiştir ve

³⁰² S. Burak Arzova, “Barter İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/54MaliCozum/10%20%2054%20S.%20BURAK%20ARZOVA.d oc>, (19 Ocak 2015), s:1

³⁰³ Gerard M. Zack, s:59

³⁰⁴ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat*, p:23-6.

³⁰⁵ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat*, p:23-7.

³⁰⁶ Albrecht ve Diğerleri, s: 477.

çiftini 10 USD fiyattan anlaşmışlardır. Fakat Candie's firması barter firmasına ayakkabıları yükletmeden sanki yükletmiş gibi yaparak bu işlemi hasılat olarak tanımış ve 1,3 milyon TL satış kaydı yapmıştır.³⁰⁷

5.2.2.11. Faturala ve Tut (Bill-and-Hold) Satışlardaki Hileler

İşletmeler finansal tablolarında satışlarla ilgili hile yapma yoluna gittiklerinde faturala ve tut şeklinde yapılan satışlarda da hileli işlemler yapabilmektedir. Faturala ve tut şeklinde yapılan satışlarda, alıcı firma malı satın almak için satıcı firma ile bir sözleşme yapar ancak alıcı malın yüklemesini satıcıdan isteyene kadar mal satıcıda kalır. Genel kabul görmüş muhasebe standartlarına göre; 1) satıcı firmanın malların sahipliği ile ilgili önemli risk ve getirileri alıcıya devretmiş olması ve 2) satıcının satılan mallar üzerinde etkin bir kontrolü veya sahipliğin genel olarak gerektirdiği şekilde bir yönetim etkinliğini sürdürmemesi gerekmektedir. Bu çerçevede bu tür satışların hasılat olarak kaydedilebilmesi için yukarıdaki iki şartı karşılamalıdır. Ancak finansal tablo hilesi yapan bir firma bu tür satışları mallar teslim edilmeden finansal tablolarına hasılat olarak kaydeder.³⁰⁸

Faturala ve tut şeklinde yapılan satış işlemlerinde ürünü üreten firma alıcı ile bir anlaşma yapar anlaşma çerçevesinde üretici firma ürünü üretir ve alıcı teslimat yapılsın diyeceği zamana kadar ürünü kendi bünyesinde tutar. Bu durumda teslimat gelecek bir zamanda yapılır ve ürünlerdeki risk halen üretici firmadadır. Dolayısıyla bu tür işlemlerde üreticinin bu ürünleri için ne zaman hasılat kaydı yapılacağı sorunu ortaya çıkmaktadır.³⁰⁹ Bu sorunu KOBİ TFRS şu şekilde açıklamaktadır; “*teslimatın alıcının isteği üzerine ertelendiği, ancak alıcının mülkiyete sahip olduğu ve faturayı kabul ettiği “faturala ve tut” türü satışlarda hasılat, satıcı tarafından, aşağıdaki koşulların sağlanması durumunda, alıcı mülkiyeti aldığı anda muhasebeleştirilir. Hasılat, malların teslimat anında elde edilmesi veya üretilmesi hususunda genel bir niyetin bulunması durumunda muhasebeleştirilmez.*”³¹⁰

- a) Teslimatın yapılması olasılığının olması,
- b) İlgili kalemin, satışın muhasebeleştirildiği anda elde mevcut, tespit edilmiş ve alıcıya teslim edilmek üzere hazır durumda olması,
- c) Alıcının, özel olarak, ertelenmiş teslimata ilişkin koşulları onaylaması ve
- d) Normal ödeme koşullarının uygulanması.

Standartta sayılan şartların her biri aynı zamanda hile riskini de beraberinde getirmektedir. Faturala ve tut işleminin sürecinin uzun olması ve hasılat kaydı için bir takım şartların yerine getiriliyor olması hile riskini arttıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Faturala ve tut işlemlerinde üreticinin malların tamamını henüz üretmemiş olması, alıcının ürünlerin bir kısmını teslim almış olması ya da numune ürünleri almış olup henüz testlerin bitmemiş olması vb. gibi pek çok kompleks sorun bu tür işlemlerde hile riskini arttırmaktadır.³¹¹

³⁰⁷ SEC, “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 1770”, U.S. Securities and Exchange Commission, 30 April 2003, <http://www.sec.gov/litigation/admin/33-8228.htm>, (10 Ekim 2016).

³⁰⁸ Rezaee and Riley, s: 104.

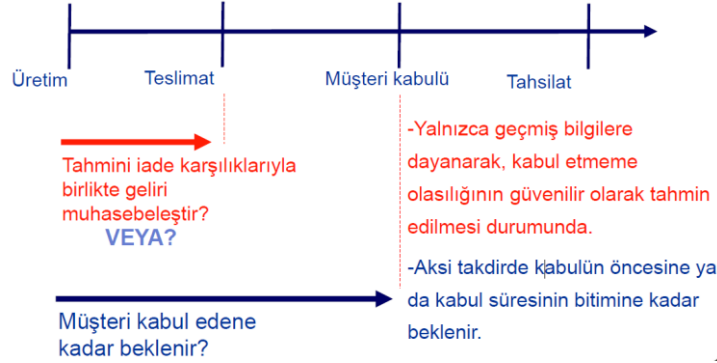
³⁰⁹ Gerard M. Zack, s:27.

³¹⁰ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23 Hasılat, p:23 A-3.

³¹¹ Mulford ve Comiskey, s:178.

Şekil 15: Faturalara ve Tut Satışların Muhasebeleştirilmesi

Kaynak: Ali Çiçekli, “Küçük Üretim Şirketi İçin TMS ile Uyumlu Finansal Tablo Hazırlama Örneği”, Deloitte Türkiye, Kasım 2012, <http://docplayer.biz.tr/1180918-Kucuk-uretim-sirketi-icin-tms-ile-uyumlu-finansal-tablo-hazirlama-ornegi-ali-cicekli-deloitte-kasim-2012-2012-deloitte-turkiye.html>, (7 Mart 2016), s:9.

Bu tür işlemlerde hile riskini arttıran unsurlar ve kırmızı bayraklar aşağıda özet olarak verilmektedir.³¹²

- Bu tür satış işlemlerinde faturalama işlemi için gerekli olan yükleme belgesi taşımayı yapacak firmanın evrakları değil firmanın kendi personellerinin talimatları dikkate alınarak yapılmaktadır.
- Yükleme evraklarında genelde teslimatın yapılacağı adres yerine alıcı firmanın yasal iletişim adresi yer almaktadır.
- Faturada yükleme bilgilerinin olmaması,
- Yükleme masraflarının normalden fazla olması,
- Yılsonuna denk gelen yüksek tutarlı ve alışık olunmayan faturala tut işlemlerinin var olması,
- Geçmiş yıllarda benzer aylara bakıldığında nedense yılsonuna rastlayan anormal tutarlı yüklemelerin yapılması ve bunlara konu faturala ve tut işlemlerinden hasılat kaydedilmesi.

Bu tür satış hilelerine örnek olarak ABD’de bulunan Diebold Inc. firması örnek olarak verilebilir. Diebold firması bankalara ATM üreten bir firma olup bankalarla yaptığı faturala ve tut şeklindeki sözleşmeleri 2002 ve 2007 yılları arasında henüz hasılat olarak kaydetmemesi gerekirken bu sözleşmeleri hasılat olarak kaydettiği görülmüştür. Burada yapılan sözleşmeler faturala ve tut şeklinde olmakla birlikte bu tür satışların hasılat yazılabilmesi için gerekli tüm şartları taşımadığı görülmüştür. ATM’lerin satıcıya teslimat programının net olarak belli olmadığı görülmüştür. Ancak firma faturala ve tut işlemlerinin muhasebeleştirilmesi için gerekli tüm kriterleri taşımasa dahi bu tür sözleşmeleri finansal tablolarına hasılat olarak kaydettiği tespit edilmiştir.³¹³

Benzer şekilde Raytheon firması faturala ve elinde tut şeklinde yaptığı satışlarda hasılat yazılabilmesi için gerekli olan şartlardan “Ürünün belirlenip, teslimat için hazır edilmesi” şartı sağlanmayan sözleşmeleri 1997 ve 1999 yılları arasında hasılat olarak

³¹² Golden, Skalak ve Clayton, s:197

³¹³ SEC, “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 3137”, U.S. Securities and Exchange Commission, 2 June 2010, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/2010/lr21543.htm>, (16 Eylül 2016)

kaydettiği SEC tarafından tespit edilmiştir. Bu hile yöntemi ile firma satışlarını; 1997 yılında 80 milyon USD ve 1998 yılında da 110 milyon USD fazla göstermiştir. Özellikle burada son çeyrekteki raporlamalarda bu yöntemin uygulandığı görülmüştür.³¹⁴

5.2.2.12. Grup Firmaları Arasında Yapılan Satışlardaki Hileler

Bağlı firmalar veya iştirakler arasında yapılan satışlarla ilgili olarak, firmalar bir takım işlemlerde bazı ayarlamalar yaparak finansal tablolarda hileler yapabilmektedir. Bağlı firmalar dediğimiz firmalar aynı grupta yer alan ve aslen aynı konsolide finansal tabloda yer alması gereken firmalardır. Bu firmaları grup olarak ele alırsak grup arasında yapılan hilelerinde genelde aşağıdaki işlemlerde hile yapılmaktadır.³¹⁵ Firmaların aynı gruba ait firmalar olması kendi aralarında anlaşmaya ve hile ortamının oluşmasına katkısı fazladır.

1. Grup firmasına yapılan mal ve hizmet satışları,
2. Grup firmasından yapılan mal ve hizmet alımları,
3. Grup firmasına yapılan varlık satışları,
4. Grup firmasından yapılan varlık alımları,
5. Grup firmaları arasında borç alış verişi,
6. Grup firmasından yapılan kiralama, kiralamalar,
7. Grup firmasına yapılan sermaye yatırımları,
8. Grup firmasındaki sermaye paylarının satışı.

SEC tarafından raporlanan ve grup içi işlemlerde yapılan hilelere örnek aşağıdaki vakalar verilebilir.³¹⁶

- **NetEase.com** firmasının 2006 yılında yaptığı bir takım işlemler şüpheli bulunmuş ve SEC'in yaptığı incelemeler sonucunda; NetEase firması grup firmalarından birisiyle satış sözleşmesi yaptığı ve benzer tutarda bir satın alma sözleşmesini de başka bir grup firması ile yaparak tutarları mahsup ettiği görülmüştür. Firma burada nette bir şey elde etmese de nihai hedefi olan toplam ciroyu arttırmış olmaktadır. Burada firma yılsonunda beklenen satış rakamı ile gerçekte yapabildiği satış rakamı arasındaki farkı kapatmayı planlamıştır.
- **Itex Corporation** firmasında SEC tarafından yapılan incelemeler neticesinde bulunan hile şu şekildedir. Itex firmasının 2000 ve 2002 yıllarında raporladığı satış rakamının yaklaşık olarak %40 ile %60 arasındaki tutarı, Itex firmasının bağlı ortaklık yaptığı grup firması ile aralarında yaptıkları barter işlemlerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu iki firma arasında yapılan söz konusu barter işlemleri benzer mallar olduğu için normalde hasılat kaydı yapılmayacak işlemler olsa da firmaların bu işlemleri hasılat olarak kaydettikleri gözlenmiştir.
- **L&H firması**, Belçika'da yerleşik olan iletişim ve dil teknolojileri konusunda lisans veren bir firmadır. Bu firma 1996 ve 1999 yılları arasında bağlı ortaklıkları olan Dictation Consortium firması ile aralarında yaptıkları işlemler ile 26 milyon USD hileli hasılat kaydı yapmıştır. Dictation Consortium firması L&H firması ile 5 milyon USD tutarında bir lisans anlaşması yapmıştır. Bu anlaşmadan 3 ay sonra ikinci bir anlaşma yapmıştır. Bu ikinci anlaşmaya göre Dictation Consortium firması, ilk anlaşmadaki lisansa konu teknolojiyi geliştirmesi için L&H firmasına

³¹⁴ SEC, "Litigation Release No. 19747", U.S. Securities And Exchange Commission, 28 June 2006, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/2006/lr19747.htm>, (16 Eylül 2016)

³¹⁵ Gerard M. Zack, s:37-41.

³¹⁶ Gerard M. Zack, s:37-41.

25 milyon USD ödeme yapmıştır. İkinci anlaşma ayrıca L&H firmasına geri alma hakkı da tanınmaktadır. L&H firması yapılan bu ikinci anlaşmaya göre 1996, 1997 ve 1998 yıllarında 26 milyon USD hasılat kaydı yapmıştır. Fakat 1998 yılında L&H geliştirdiği lisans teknolojisini Dictation Consortium firmasından 43 milyon USD ödeyerek Dictation Consortium firmasından geri satın almıştır. Aslında L&H firması bağlı ortağından aldığı 25 milyon USD'yi pasifinde borç olarak tutup gelir yazmaması gerekirken bu tutarı hasılat olarak yazmıştır.

5.2.2.13. Satışları Şişirme

Firmalar gerçekte yapmış oldukları satışlardan daha fazlasını finansal tablolarında göstermek için yasal olarak yaptıkları satış işlemlerinde tutarları şişirme yöntemine gidebilirler. Bu tür işlemleri yakalamak tamamen fiktif olarak yapılan satış işlemlerine göre daha zordur. Çünkü fiktif müşterilere yapılan fiktif satışlar incelenirken feyk olan müşteriler data analizleri, adres sorgulama, telefon numaraları gibi parametrelerden sahte oldukları kolay tespit edilebilir ancak yasal görünen ve aslında var olan müşterilere yapılan satış rakamlarının şişirilmiş olmasının tespit edilmesi daha zordur.³¹⁷

2011 yılında SEC'in yaptığı raporlamalarda, NutraCea firmasının 2007 yılında yaptığı satışlar incelendiğinde müşterisi olan Bi-Coastal firmasına 2,6 milyon USD fazla satış yaptığı yayınlanmıştır. İki firma arasındaki işlemler incelendiğinde NutraCea firmasının müşterisine fazladan 2,6 milyon USD'lik satış rakamı kaydettiği ortaya çıkmıştır.³¹⁸

Hasılatla yapılan hilelere örnek olarak işletmedeki yöneticilerinin fatura tarihlerinde oynaması, yükleme tarihlerini değiştirmesi veya tamamen asılsız satış kayıtları gibi hilelere başvurdukları gözlenmektedir. Bu tür hile olaylarına örnek olarak Automated Telephone Management Systems Inc. (ATM) firmasının 1993 yılsonu gelir tablosunda hileli olarak 4,9 milyon USD hasılat kaydetmiştir. Bu hasılatın 1,3 milyon USD'lik tutarı tek bir müşteriye yapılan satıştan meydana gelmekteydi. Bu müşteri National Health Services Inc. (National Health) firmasıdır. ATM firması bu malı gerçekte satmamış ve alıcı firma olan National Health bu malları gerçekte almamıştır. Gerçekte National Health firmasının genel müdürü ATM firması ile bir satış anlaşması imzalamıştır. ATM firması bu sözleşmeye dayanarak 1,3 milyon USD hasılat kaydı yapmıştır. Aslında tamamen sahte olan bu anlaşma karşılığında National Health genel müdürüne 17,000 USD değerinde hediyeler verilmiştir. Olay bağımsız denetim sırasında yapılan mutabakat mektupları ile anlaşılmıştır.³¹⁹

5.2.2.14. Finansal Anlaşmaları Satış Olarak Göstermek

Finansal tablolarda satışlar rakamını en hızlı şekilde yükseltmek için kullanılan manipülasyon yöntemlerinden biriside firmanın elinde bulundurduğu stokları satış yapmadığı halde satmış olarak göstermektir. Özellikle ara dönem finansal tablolarda satışlar bu yöntemle arttırılıp yılsonundan önce satılmış olarak görünen bu stoklar birdenbire geri geliverir. Bu hile yönteminde genel olarak firma elinde bulundurduğu stokların sahipliğinin alıcıya geçmediği finansal sözleşmeleri dayanak göstererek satış yapmış gibi bu sözleşmelerin

³¹⁷ Gerard M. Zack, s:42.

³¹⁸ SEC, "Case 2:11-cv-00092-DGC", U.S. Securities And Exchange Commission, 13 January 2011 <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2011/comp21819.pdf>, (17 Eylül 2016)

³¹⁹ Mulford ve Comiskey, s:163.

muhaseseleştirilmesi şeklinde kendini göstermektedir. Eğer işletme bir ürünü başka bir işletmeye satacaksa ve satacağı ürünün parçası yada hammaddesi gibi bileşenleri satın almakla ilgili başka bir işletme ile finansal bir sözleşme yaparsa, yapmış olduğu bu finansal sözleşmeyi finansal tablolarına borç olarak kaydetmelidir. Ancak işletme bu finansal sözleşme işlemini satış olarak kaydedemez.³²⁰

Delphi Corporation firmasının yapmış olduğu finansal tablo hilesi bu konuya örnek olarak verilebilir. Delphi firması otomotiv yedek parçaları tedarikçisi olan bir firmadır. Delphi firması 2000 yılının aralık ayında stoklarında bulunan 200 milyon USD tutarındaki kıymetli metalleri başka bir firmaya satmayı planlamaktadır. Fakat Delphi firması 2000 yılının kasım ayında bu satışın 2001 yılı ocak ayına kalacağını öğrenmiştir. Firma bu satışı 2000 yılındaki finansal tablolarında göstermeyi çok istemektedir. Satış aralık ayında gerçekleşmeyeceği için firma bunun yerine başka türlü bir işlem planlamıştır. Firma bankaya giderek 2000 yılı aralık ayına 200 milyon USD'lik kıymetli metal satın almak için forward alım sözleşmesi yapmıştır. Firma banka ile yaptığı forward alım sözleşmesinin aksine aynı tutarda kıymetli metali bu sefer satmak için forward satış sözleşmesi yapmıştır. Firma işlemi ters pozisyon ile aslında kapatmıştır. Tek fark bankaya alım sözleşmesindeki fiyata ilave olarak 3,25 milyon USD fark ödeyerek satım sözleşmesini yapmış olmasıdır. Banka için herhangi bir risk bulunmamaktadır. Aynı tutarda hem alım hem satım sözleşmesi mevcuttur. Banka burada sadece Delphi için depo görevi görmektedir. Delphi firması ise satım sözleşmesini gerekçe göstererek bu tutarı hasılat olarak kaydetmiş ve bunu 2000 yılının finansal tablolarında göstermiştir.³²¹

5.2.3. Hasılatla Yapılan Hilelerin Tespiti

Firmalar hasılatla ilgili olarak yaptıkları muhasebe kayıtlar ve işlemlerde bir takım hilelere başvurabilmektedir. Finansal tabloları farklı göstermek için yapılan bu hileli işlemleri anlayabilmek için bir takım ipuçları meydana gelmektedir. Aşağıda hasılat konusunda yapılan hileli işlemleri tespit edebilmek için veya şüphelenmek için bir takım ipuçları özet olarak verilmiştir. İlgili ipuçları kırmızı bayraklar olarak isimlendirilmektedir. Bu kırmızı bayraklar kesin hile anlamına gelmemekle birlikte şüphelenmek ve detay incelemeler yapmak için yeterli kanıtları teşkil edebilmektedir.^{322 323 324}

A. Analitik Semptomlar

1. Gelirlerin ve satışların çok yüksek görünmesi,
2. Satış iadelerinin çok düşük ya da çok yüksek görünmesi,
3. Satış iskontolarının çok düşük ya da çok yüksek görünmesi,
4. Şüpheli alacak giderlerinin çok düşük ya da çok yüksek görünmesi,
5. Şüpheli alacak karşılığı politikasında yapılan son dakika değişiklikleri,
6. Ticari alacakların çok yüksek ya da çok düşük görünmesi,
7. Ticari alacakların birden çok artmış olması,

³²⁰ Gerard M. Zack, s:45

³²¹ SEC, "Accounting And Auditing Enforcement Release No. 2791", U.S. Securities And Exchange Commission, 26 February 2008, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2008/34-57380.pdf>, (17 Eylül 2016)

³²² Albrecht ve Diğerleri, s:407-408

³²³ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.210

³²⁴ Golden, Skalak ve Clayton, s:188-190.

8. Alacaklardan çok azının tahsil edilmiş olması,
9. Şüpheli alacaklara ayrılan karşılıkların çok düşük olması,
10. Dönem sonunda rutin olmayan ve yüksek tutarlı gelirlerin kaydedilmesi,
11. Satış kalemlerinde ve kombinasyonunda görülen hızlı değişimler,
12. Satışlar ve satışların maliyeti dengesindeki beklenmedik değişimler,
13. Alacaklar ve nakitler arasında beklenmedik ilişkiler,
14. Önemli sayıda yeni ve bilinmeyen müşteriler,
15. Tamamlanmamış veya zamanı henüz gelmemiş işlemlerle ilgili kaydedilen gelirler,
16. Finansal tabloların görünümünü değiştirebilecek tutarda olan ve son dakikada yapılan satış kayıtları veya düzeltmeleri,
17. Olağandışı gelir kayıtları,
18. Dönem sonuna denk gelen yüksek tutarlı satışların olması,
19. Varlık almalarını takiben neredeyse aynı büyüklükteki varlık satışları,
20. Aynı sektördeki diğer firmalarla karşılaştırıldığında, satışlarda açıklanamayan düzeyde bir artışın olması,
21. Grup firmalarına yapılan yüksek tutarda satışların var olması,
22. Ticari alacaklar / günlük ortalama satış oranında alışılmadık yükselmenin var olması,
23. Dönem sonlarında karmaşık ve kompleks işlemlerden kaynaklanan gelir tutarlarının kaydedilmesi,
24. İşletmenin küçük bir biriminin anormal bir şekilde çok yüksek tutarda satış yapıyor olması.
25. Aşağıdaki rasyolarda geçmiş yıllara göre anormal yükselişlerin var olması;
  - a. Ticari alacaklar / Net Satışlar
  - b. Net kar / Net Satışlar
  - c. Brüt kar / Net Satışlar
  - d. Dönen varlıklar / Kısa vadeli borçlar
  - e. (Hazır değerler + Ticari Alacaklar) / Kısa vadeli borçlar
  - f. Ticari alacaklar devir hızı / 365
  - g. Satışlar / Ortalama aktif toplamı
  - h. Satışlar / Ortalama çalışma sermayesi

B. Muhasebe veya Dokümanlardaki Semptomlar

1. Yetkisiz ve evraklarla desteklenmeyen işlemlerle ilgili satış kayıtlarının var olması,
2. Satışlarla ilgili evrakların kayıp olması,
3. Evrak asılları yerine fotokopi evraklara dayanarak kaydedilen satışlar,
4. Aktifte açıklanamayan yüksek tutarlı hesapların var olması,
5. Mutabakat mektuplarında işletme kayıtları ile müşteri kayıtlarında uyuşmayan tutarların var olması,
6. Üst yönetim tarafından yönlendirilen muhasebe kayıtları,
7. Muhasebe döneminin sonuna yakın zamanda yapılan yüksek tutarlı muhasebe kayıtları,
8. Hafta sonunda, geç saatlerde veya resmi tatil günlerinde vb. gibi alışılmamış olmayan zamanlarda oluşturulmuş muhasebe kayıtları,
9. Benford yasasına göre şüpheli olan tutarlar.

C. Kontrol Semptomları

1. Satışlarla ilgili iç kontrol faaliyetlerinin anlamlı bir kısmının yönetim tarafından geçersiz kılınması veya çığnenmesi,
2. Müşteri kabul proseslerinden geçmemiş olan yeni, olağandışı veya büyük müşterilerin var olması,
3. İşlemlerin nasıl, nerede ve kimler tarafından kabul veya reddedileceği ile ilgili proseslerde zafiyetin olması,
4. Kilit öneme sahip muhasebe proseslerindeki zayıf iç kontrol noktalarının olması,
5. Satış personeli ile tahsilatlara bakan finans personelinin aynı kişi olup olmadığı,
6. Alacaklı olan firmalar içinde belirlenen cut-off değerini aşan firmaların olup olmadığı,
7. Satın alma formu ile satış faturalarının karşılaştırılıp karşılaştırılmadıkları,
8. Kayıtlı stoklar ile fiili depo sayımlarının tutup tutmadığı bu kontrollerin hangi sıklıkta yapıldığı,
9. Yüklü tutardaki aşağıdaki satış durumlarının analiz edilip edilmediği;
  - a. Özellikle dönem sonu veya yılsonu olan,
  - b. Yeni müşterilere yapılan,
    - i. Müşterinin adres ve bilgilerinin teyidinin yapılması,
    - ii. Müşteri resmi adresi ile fatura ve teslimat adreslerinin uygunluğu,
    - iii. Alacakların tahsilatlarının nasıl ve ne zaman yapıldığının kontrolü,
  - c. Grup firmalarına yapılan,
10. Yoldaki malların satış olarak kayıtlarının yapılıp yapılmadığının kontrolü,
11. Yılsonlarına yakın satış iadelerinin ve indirimlerinin iptal edilip edilmediği,
12. Hileli finansal raporlamadan kaynaklanan “önemli yanlışlık” risklerine ilişkin değerlendirmesi sonucunda hasılatla yapılacak işlere, aşağıdakiler örnek olarak verilebilir:³²⁵
  - a) Parçalara ayrılmış veriler kullanarak örneğin, cari dönemde raporlanan hâsılatın ay bazında, ürün bazında veya iş kolu bazında karşılaştırılabilir önceki dönem verileri ile karşılaştırılması suretiyle, hâsılatla ilişkin analitik maddi doğrulama prosedürlerinin uygulanması. Bilgisayar destekli denetim teknikleri, olağan dışı veya beklenmeyen hâsılat ilişkilerinin veya işlemlerinin belirlenmesinde faydalı olabilir.
  - b) Yan sözleşmelerin bulunmadığının ve belirli sözleşme şartlarının müşterilerle teyit edilmesi. Zira indirim şartları veya bu indirimlerin ilgili olduğu döneme ilişkin bilgiler genellikle eksik belgelendirilmektedir ve uygun muhasebeleştirme bu tür şart veya sözleşmelerden etkilenmektedir. Örneğin, kabul kıstasları, teslimat ve ödeme şartları, gelecek veya devam eden satıcı yükümlülüklerinin bulunmaması, ürün iade hakkı, garantili yeniden satış miktarları ile iptal ve geri ödeme şartları genellikle konuyla ilgili teyit edilmesi gereken hususlardır.
  - c) Dönem sonuna doğru yapılan satışlar veya sevkiyatla ilgili olarak ve bu işlemlerle bağlantılı herhangi bir olağan dışı şart veya durum hakkında bilgilerinin olup olmadığı konusunda işletmenin satış ve pazarlama personelinin veya işletme bünyesinde çalışan hukuk müşavirinin sorgulanması.

³²⁵ KGK, BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları, Ek 2

- d) Sevkiyatı yapılan veya sevkiyata hazırlanan malları (veya işleme konulmayı bekleyen satış iadelerini) gözlemek için dönem sonunda bir veya daha fazla yerde fiziki olarak bulunulması ve satış ve stok hesap kesim işlemleri için uygun denetim prosedürlerinin uygulanması.
- e) Hâsılat işlemlerinin elektronik ortamda başlatıldığı, işlendiği ve kaydedildiği durumlarda, bu kayıtlı hâsılat işlemlerinin gerçekleşip gerçekleşmediği ve düzgün bir şekilde kaydedilip kaydedilmediği konusunda güvence sağlayıp sağlamadığının belirlenmesi amacıyla kontrollerin test edilmesi.

D. Davranışsal ve Sözlü Semptomlar

1. Satışların tahkikatından veya analitik prosedürlerin uygulanmasından sorumlu yönetici veya çalışanların kabul edilemez, uygun olmayan veya abartılı şekilde davranışlarının olması,
2. Satışlarla ilgili denetim kanıtlarının, konuyla ilgisi olmayan kişi, müşteri, çalışan veya kurumlardan elde edilmeye çalışılması,
3. Karmaşık prosesleri olan, anlaşılması güç ve zaman alan satışların denetimiyle ilgili süre konusunda yönetimin anlamsız bir baskı yapması,
4. Satışlarla ilgili işletmeden istenen bilgilerin anlamsız bir şekilde geciktirilmesi,
5. Denetim sırasında satışlarla ilgili olan muhasebe kayıtları veya işlemleri konusunda işletmenin ilgili yöneticisinin tedirgin olması ve yanlış beyanlarda bulunması,

E. Yaşam Tarzındaki Semptomlar

1. Firmaya yüksek tutarda mal satan kişilerin firmanın hisse kazancından en çok faydalanan kişiler olması,
2. Bütçelenen karın yakalanması karşılığında, yönetime dağıtılması vaat edilen yüksek miktarda primin var olması,
3. Yönetici personelin serveti firmanın hisse fiyatları ile çok yakından ilgiliyse.
4. Üst yönetime ödenen çok yüksek primlerin var olması.

F. Finansal Tablolardaki Kırmızı Bayraklar

Finansal tablolarda kullanılan hile yöntemlerinden biri olan hasılat hilelerini fark edebilmek için dikkate alınacak belirtiler aşağıda özet olarak verilmiştir.^{326 327 328}

- Sektördeki rakipleriyle kıyaslandığında firmanın brüt satış karlılığındaki çok hızlı artışların var olması,
- Özellikle son çeyrekte net kar üzerinde ciddi tutarda etki yapacak karmaşık ve sıra dışı hasılat tutarının var olması,
- Sektördeki benzer firmalara göre son çeyrekte diğer çeyreklere göre brüt kar marjındaki normal olmayan artışların olması,
- Firmanın karlılığı artarken ticari alacak devir süresindeki normal olmayan artışların yaşanıyor olması,

³²⁶ Schilit ve Perler, s:304-305.

³²⁷ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.216

³²⁸ Gerard M. Zack, s:229-230.

- Firmanın satışları artarken faaliyet giderlerinin düşüyor olması,
- Firmanın satışları aynı seviyede devam ederken faaliyet giderlerindeki normal olmayan azalışlar,
- Firmanın satışları artarken satılan mallar maliyetinin aynı oranda artmaması ve stoklarda yaşanan artışlar,
- Sektördeki benzer rakiplere göre firmanın şüpheli alacak giderlerinin normal olmayacak şekilde düşük olması,
- Ekonomide ve sektörde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle rakiplerde yaşanan şüpheli alacak giderleri artışının firmada yaşanmıyor olması,
- Ekonomide ve sektörde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle rakiplerde şüpheli alacak giderlerinde artış olurken tam tersine firmada bu tür giderlerin azalıyor olması,
- Firmanın satış performansı artıyor olmasına karşın toplam aktifin normal olmayan şekilde azalıyor olması,
- Satışlar azalırken stokların artıyor olması,
- Satışlar azalırken alacaklarda yaşanan artışlar.

5.2.4. Hasılatta Yapılan Hilelerinin Tespiti İçin Kontrol Listesi

Firmaların hasılat meydana getiren işlemlerinde hile yapılıp yapılmadığının tespiti için aşağıdaki kontrol listesi kullanılabilir.^{329 330}

1. Firmanın hasılatları muhasebeleştirme politikası nedir?
  - a) Teslim öncesi yapılır?
    - i) Gerçekten kazanç elde edildi mi?
  - b) Teslim anında yapılır?
    - i) İndirim veya geri iade hakkı var mı?
  - c) Teslim yapılıp alıcının tamamen kabulünden sonra yapılır?
2. Hasılatın muhasebeleştirilmesi politikalarında değişiklik yapıldı mı?
  - a) Yapılan değişiklik önceki politikanın sonuçlarını değiştirdi mi?
3. Son çeyrek dönemlerde raporlanan satışlarda normal olmayan değişiklikler var mı?
  - a) Son 6 çeyreğe tek tek bakıldığında raporlanan satış tutarları ne kadardır?
  - b) Herhangi bir çeyrekte mevsimsel etki hariç açıklanamayan normal olmayan satış tutarı var mı?
  - c) Her bir çeyrekte raporlanan satış tutarlarındaki değişim, sektörle veya rakip firmalarla karşılaştırıldığında nasıl bir sonuç vermektedir?
    - i) Her bir çeyrekteki değişim, firmanın geçmiş yıllarda aynı çeyreklerdeki değişimi ile kıyaslanmalıdır.
    - ii) Çeyrek raporlamalara ulaşamıyorsa firmanın son 3 veya daha fazla yıllık raporlamaları karşılaştırılmalıdır.
4. Grup içi satışlarıyla ilgili dipnot açıklamalarına bakılmalıdır.
  - a) Dipnot açıklamalarında grup içi satışlar için yeterli kanıt var mı?
    - i) Belirtilen hasılat sürdürülebilir mi?
5. Firma raporladığı geliri yaratabilecek kapasiteye sahip mi?
  - a) Firma her bir çeyrekte raporladığı satış gelirini elde edebilecek kapasite kullanımına sahip mi?

³²⁹ Mulford ve Comiskey, s:191-193.

³³⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:414.

- b) Firmanın içinde bulunduğu sektör ile veya aynı işi yapan seçilmiş rakipler ile firmanın kapasitesinin karşılaştırılması gerekir. Aşağıdaki oranlar kullanılarak satış gelirleri karşılaştırılır:
- (1) Satışlar / Toplam çalışan,
  - (2) Satışlar / Maddi duran varlıklar,
  - (3) Satışlar / Toplam duran varlıklar,
  - (4) Satışlar / Toplam dönen varlıklar,
  - (5) Satışlar / Toplam aktif,
6. Fiktif satışları dengelemek için aktifte oluşturulan fiktif alacak hesapları veya diğer fiktif varlıklarla ilgili işaretler var mı?
- a) Son 6 çeyrekte raporlanan satışlardaki yüzdelerdeki değişim ile aynı dönemlerdeki alacaklar, stoklar, bina ve arsalar, taşıtlar, demirbaşlar ve makine teçhizat hesaplarındaki yüzdelerdeki değişimin karşılaştırılması gerekir.
  - b) Aktifte yer alan diğer varlıklar hesabında veya pasifteki borçlar hesabında açıklanamayan değişimler fiktif satışların işareti olabilir.
  - c) Son 6 çeyrekteki Alacak Devir Süresinin hesaplanması gerekir,
    - i) Her çeyrekte bu sürenin değişimi satışlardaki değişim ile karşılaştırılmalıdır,
    - ii) Hesaplanan bu süreler, sektör ile ve rakipler ile de karşılaştırılmalıdır.
7. İnşaat sözleşmelerin muhasebeleştirilmesinde tamamlanma yönteminin kullanımı kontrol edilmelidir.
- a) Yönetim bu yöntemi uygulamada deneyimli mi?
  - b) Maliyet artışları nedeniyle firma bir önceki yıllarda zarar raporlamış mı?
  - c) Henüz fatura edilmemiş inşaat maliyetleri hesabındaki değişim ile sözleşmeden elde edilen hasılat hesabındaki değişim karşılaştırılmalı,
    - i) Eğer inşaat sözleşmesinde kaydedilen hasılat tutarı, henüz fatura edilmemiş maliyet hesaplarından daha fazla artıyorsa burada fiktif gelir yazıldığının sinyali olabilir.
8. Standartlara uygun olmadığını düşündüren şüpheli kayıtlar var mı?
9. İşletmenin günlük satış faaliyetlerinde olağandışı görünen durumlar mevcut mu?
10. Yöneticilerin kar yönetimi konusunda herhangi bir girişimleri olmuş mu?
11. Satışlarda, iadelerde, indirimlerde ve şüpheli alacaklarda dramatik bir değişim var mı?
12. İşletmede dikkat çekecek derecede fazla mesaiye kalma, gece geç saatlere kadar çalışma ya da herkesin tatil yaptığı zamanlarda mesai yapma durumları var mı?
13. İşletmede özellikle üst düzey yöneticiler için etik olmayan davranışlarının olduğu ifade ediliyor mu?
14. Özellikle yılsonuna çok yakın zamanlarda sıra dışı satış kayıtları bulunmakta mı?

5.3. Temel Finansal Araçlar

5.3.1. Temel Finansal Araçlar (KOBİ TFRS Bölüm 11)

KOBİ TFRS finansal araçların muhasebeleştirilmesini iki seçenek olarak kullanıcının kararına sunmuştur. İşletme istediği bir seçeneği seçebilmektedir. İşletme ya bir bütün olarak bölüm 11 ve bölüm 12 hükümlerine göre muhasebeleştirilebilir ya da tam sette yer alan IAS 39 finansal araçlar hükümlerine göre muhasebeleştirilebilir. İşletme tarafından yapılan bu tercih

bir muhasebe politikası tercihidir ve muhasebe politikasında değişiklik yapılmasının kuralları standartta ilgili bölümde açıkça belirtilmiştir.

Tüm işletmelerin aslında finansal araçları bulunmaktadır çünkü gerçekte tüm işletmelerin finansal durum tablosunda; nakit, ticari alacaklar, ticari borçlar, kredili mevduat hesapları ve kredi borçları gibi kalemler bulunmaktadır. Finansal araç standartta; “*bir işletmenin finansal varlığında diğer bir işletmenin de finansal borcunda ya da öz kaynağa dayalı finansal aracında artışa neden olan bir sözleşme olarak tanımlanmaktadır. Temel finansal araçların neler olduğu standartta aşağıdaki gibi tek tek belirtilmiştir ve bunlar bu bölüm kapsamında muhasebeleştirilecektir.*”³³¹

- a) Nakit.
- b) İşletmenin mevduat sahibi olduğu durumlarda, vadesiz ve vadeli mevduatlar, örneğin banka hesapları.
- c) Elde bulundurulanan kıymetli evrak ve ticari senetler.
- d) Alacaklı ve borçlu olunan hesaplar, senetler ve krediler.
- e) Tahvil ve benzeri borçlanma araçları.
- f) Dönüştürülemeyen imtiyazlı paylar ile satım opsiyonu bulunmayan adi ve imtiyazlı paylara yapılan yatırımlar.
- g) Taahhüt net olarak nakitle ödenemeyecekse, kredi alınmasına ilişkin taahhütler.”

Tablo 16: Finansal Varlıklar ve Finansal Borçlara Örnek Hesaplar

Finansal Varlık (Sözleşmeye Dayalı Haklar)	Finansal Borçlar (Sözleşmeye Dayalı Yükümlülük)
Ticari Alacaklar (Senetsiz) (Alıcılar Hesabı)	Ticari Borçlar (Senetsiz) (Satıcılar Hesabı)
Senetli Alacaklar (Alacak Senetleri Hesabı)	Ticari Borçlar (Senetsiz) (Borç Senetleri Hesabı)
Bono Yatırımları (Finansal Yatırım - İtfa Edilmiş Maliyetle Ölçülen Finansal Varlık)	Bono Borçları (Çıkarılmış Bono ve Senetler Hesabı)
Tahvil Yatırımları (Finansal Yatırım - İtfa Edilmiş Maliyetle Ölçülen Finansal Varlık)	Tahvil Borçları (Çıkarılmış Tahviller Hesabı)
Hisse Senedi Yatırımları (Finansal Yatırım - Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılacak gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülen finansal varlık ya da değer düşüklüğü çıkarılmış maliyet bedeli ile ölçülen finansal varlık)	Hisse Senedi İhracı Borç ya da Öz kaynak Aracı - Standartın ilgili bölümü kapsamında değerlendirilir

Kaynak: Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:161.

³³¹ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar*, p:11.5.

5.3.1.1. Finansal Varlık ve Borçların İlk Muhasebeleştirilmesi

“Bir finansal varlık veya finansal borç ilk muhasebeleştirildiğinde, anlaşmada gerçekte bir finansman işlemi söz konusu olmadığı sürece, söz konusu finansal varlık veya finansal borç, işlem fiyatından ölçülür (gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılarak ölçülen finansal varlık ve borçların ilk ölçümü esnasındakiler hariç, işlem maliyetleri dâhil olmak üzere). Mal veya hizmet satışıyla ilişkili olarak meydana gelen bir işlemde ödeme normal iş koşullarının ötesine ertelenmişse veya piyasa oranı olmayan bir faiz oranı ile finanse edilmişse bir finansman işleminden söz ediyoruz demektir. Anlaşma bir finansman işlemi ise finansal varlık veya finansal borç, gelecekteki ödemelerin benzer bir borçlanma aracı için var olan piyasa faiz oranı ile indirgenmiş bugünkü değeri üzerinden ölçülür.”³³²

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde ilk muhasebeleştirmede kullanılan kurallara göre finansal varlıklara ve finansal borçlara örnekler aşağıda özetlenmiştir.³³³

“Finansal Varlıklar:

- Başka bir işletmeye verilen uzun vadeli kredi için, bu işletmeden alınacak olan nakdin (faiz ödemeleri ve anaparanın geri ödemesi dâhil) bugünkü değeri, alacak olarak muhasebeleştirilir.
- Kısa vadeli kredi ile müşteriye satılan mallar için, müşteri işletmeden alınacak olan nakdin indirgenmemiş tutarı ki bu normalde fatura fiyatıdır, alacak olarak muhasebeleştirilir.
- İki yıllık faizsiz kredi ile bir müşteriye satılan mallar için, kalemin cari nakit satış fiyatı alacak olarak muhasebeleştirilir. Eğer cari nakit satış fiyatı bilinmiyorsa, söz konusu nakit satış fiyatı, alınacak nakdin benzer bir alacak için geçerli olan piyasa oranı (oranları) kullanılarak indirgenmiş bugünkü tutarı olarak tahmin edilebilir.
- Başka bir işletmenin adi paylarının nakit olarak satın alımı için, yatırım, payları edinmek için ödenen tutar kadar muhasebeleştirilir.”

“Finansal borçlar:

- Bir bankadan alınan kredi için, ilk muhasebeleştirmede, bankaya ödenecek olan nakdin bugünkü değeri (faiz ödemeleri ve anapara geri ödemesi dâhil) borç olarak muhasebeleştirilir.
- Bir tedarikçiden kısa vadeli kredi ile alınan mallar için, tedarikçiye olan borcun indirgenmemiş tutarı ki bu normalde fatura fiyatıdır, borç olarak muhasebeleştirilir.”

Birçok durumda finansal araçlar ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatları üzerinden muhasebeleştirilir. Bu kurala istisna olarak bugünkü değer hesaplanması gereken durumlar aşağıda yer almaktadır.

Satış ve alış işlemleri: “Hemen hemen tüm durumlarda finansal araçlar ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatları üzerinden muhasebeleştirilir. Ancak, bir alış veya satış anlaşmasının gizli bir finansman işlemi içermesi halinde işletme, söz konusu finansal varlık veya borcu başlangıçta, gelecekteki ödemelerin benzer bir borçlanma aracına ilişkin piyasa

³³² KGK, KOBİ IFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.13.

³³³ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar, s:32-33.

faiz oranı üzerinden iskonto edilmiş bugünkü değeriyle ölçer. Satış veya alışı ilişkin ödemelerin normal faaliyet koşulları çerçevesinde gerçekleştirildiği durumlarda bölüm 11 pratik bir basitleştirme olarak işlem fiyatının (genellikle fatura tutarıyla aynı olan tutarın) kullanılmasına izin vermektedir çünkü iskonto işleminin etkisinin önemli olması muhtemel değildir. Bu durum, genellikle kısa vadeli ticari borçlar ve alacaklar için geçerlidir.”³³⁴

Diğer borçlanma araçları: “Bir borcun, benzer bir borca ilişkin piyasa faiz oranı üzerinden verildiği durumlarda, işletme söz konusu borçlanma aracını başlangıçta işlem fiyatı (genellikle başlangıçta ödenen tutara eşit olan tutar) üzerinden ölçer. Ana ortaklık konumundaki bir işletmenin bir bağlı ortaklığına, aynı kredi için ilişkili olmayan bir tarafın katlanacağı faiz oranından daha düşük bir oran üzerinden kredi vermesi, piyasa faiz oranı dışındaki bir oran üzerinden finanse edilebilen bir işleme ilişkin örnektir. Ana ortaklık bağlı ortaklığına daha düşük bir oran üzerinden kredi vererek, bağlı ortaklığına ana borca ek olarak gizli bir finansman sağlamaktadır. Bu nedenle söz konusu durumda, işlem fiyatı uygun bir piyasa fiyatı üzerinden iskonto edilen gelecekteki ödemelerin bugünkü değerine yakın olmaz. Borcun, benzer bir borca ilişkin piyasa faiz oranı üzerinden verilmediği durumlarda işletme söz konusu krediyi, gelecekteki ödemelerin benzer bir borçlanma aracına ilişkin piyasa faiz oranı üzerinden iskonto edilmiş bugünkü değeriyle ölçer.”³³⁵

Tablo 17: Finansal Varlıklar ve Finansal Borçların İlk Muhasebeleştirilmesi

Finansal Araç	Örnek	İlk Muhasebeleştirmedeki Ölçüm Esası
Finansal Varlık	Hisse Senedi	İşlem fiyatı (hisse senedini elde etmek için ödenen nakit)
	Tahvil ve Bono	İşlem fiyatı (gelecekteki ödemelerin bugünkü değeri ile işlem fiyatı arasında fark varsa bugünkü değer)
	Bankadaki Vadeli Mevduat	İşlem fiyatı
	Satışlardan kaynaklanan alacak (ticari alacaklar)	İşlem fiyatı (normal vade koşullarındaki satışlar için) Alınacak nakdin bugünkü değeri (normal vade koşullarının ötesindeki satışlar için)
	Diğer işletmelere verilen uzun vadeli kredilerden kaynaklanan alacak	Alınacak nakdin bugünkü değeri
Finansal Borç	Tahvil ve bono borçları	İşlem fiyatı (gelecekteki ödemelerin bugünkü değeri ile işlem fiyatı arasında fark varsa bugünkü değer)
	Banka kredileri	İşlem fiyatı
	Alımlardan kaynaklanan borç (ticari borçlar)	İşlem fiyatı (normal vade koşullarındaki alımlar için) Ödenecek nakdin bugünkü değeri (normal vade koşullarının ötesindeki alımlar için)

Kaynak: Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:165.

³³⁴ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar*, s:33.

³³⁵ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar*, s:34.

5.3.1.2. İşlem Maliyetleri

“İşlem maliyetleri bir finansal varlığın ya da borcun edinimiyle, ihracıyla ya da elden çıkarılmasıyla doğrudan ilişkilendirilebilen ek maliyetlerdir. Ek maliyetler, işletme bir finansal aracı edinmemiş, ihraç etmemiş ya da elden çıkarmamış olsaydı ortaya çıkmayacak olan maliyetlerdir. İşlem maliyetleri aracılara, danışmanlara, brokerlara veya dealerlere ödenen komisyon ve ücretler; düzenleyici kurumlar ve borsa tarafından alınan harçlar ile transfer vergileri ve gümrük vergilerinden oluşur. İşlem maliyetlerine dahil edilen ödemeler finansal araçla bir ilişki kurulmasının ayrılmaz parçası niteliğinde olan maliyetleri içerir. İşlem maliyetleri, borçlanma primlerini veya iskontolarını, finansman maliyetlerini ya da işletme içi yönetim maliyetlerini içermez. İşlem maliyetlerinde nelerin dikkate alınıp nelerin dikkate alınmayacağı aşağıda özetlenmiştir.

- 1) İlk muhasebeleştirmeden sonraki dönemlerde itfa edilmiş maliyet bedeli veya maliyet bedeli üzerinden ölçülecek olan bir finansal aracın edinimiyle ilişkilendirilebilen işlem maliyetleri; finansal araç ilk kez finansal tablolara yansıtılırken muhasebeleştirilen tutara dahil edilir. Finansal varlıklar açısından, söz konusu varlığın edinimiyle doğrudan ilişkilendirilebilen ek maliyetler, finansal varlık ilk kez finansal tablolara yansıtılırken muhasebeleştirilecek olan tutara dahil edilir. Finansal borçlar açısından, borcun ihracıyla doğrudan ilişkilendirilebilen maliyetler, finansal borç ilk kez finansal tablolara yansıtılırken muhasebeleştirilecek olan tutardan indirilir. Dolayısıyla işlem maliyetleri etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan itfa edilmiş maliyete dahil edilecek ve sonuçta söz konusu aracın ömrü boyunca kâr veya zararda muhasebeleştirilecektir.
- 2) İlk muhasebeleştirmeden sonra gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülen finansal araçlar açısından işlem maliyetleri; katlanıldıkları zaman gider olarak muhasebeleştirilir. Başka bir ifadeyle, işlem maliyetleri başlangıçta muhasebeleştirilecek tutar belirlenirken dikkate alınmaz.
- 3) Bir finansal aracın devrinde ya da elden çıkarılmasında katlanması beklenen işlem maliyetleri; söz konusu finansal araçların başlangıçta veya izleyen dönemlerdeki ölçümüne dâhil edilmez.
- 4) Bir finansal varlığın ya da finansal borcun ediniminden, ihracından ya da elden çıkarılmasından vazgeçilmesi halinde, söz konusu işlemle ilişkili olarak katlanılan herhangi bir işlem maliyeti gider olarak muhasebeleştirilir.”³³⁶

³³⁶ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar*, s:34.

Tablo 18: İşlem Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi

Finansal Araç Sınıfı (sonraki dönemlerdeki ölçüm esasına göre)	Örnek	İşlem Maliyetlerinin Muhasebeleştirilme Esası
İtfa edilmiş maliyet ile ölçülen finansal araçlar	Tahvil ve bono yatırımları, bankadaki mevduat, bankadan alınan kredi, ihraç edilen tahvil, ihraç edilen bono, ticari alacaklar, ticari borçlar	Finansal varlıklar için; ilk muhasebeleştirmede maliyete eklenir. Finansal borçlar için; ilk muhasebeleştirmede ölçülen değerden çıkarılır.
Gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılarak gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülen finansal araçlar	Borsada işlem gören hisse senedine yapılan yatırımlar	İlk muhasebeleştirmede dikkate alınmaz dönem gideri olarak muhasebeleştirilir.
Değer düşüklüğü çıkartılmış maliyet bedeli ile ölçülen finansal araçlar	Borsada işlem görmeyen gerçeğe uygun değeri tespit edilemeyen hisse senedi yatırımları	İlk muhasebeleştirmede ölçülen değere eklenir.

Kaynak: Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:167.

5.3.1.3. Muhasebeleştirme Sonrası Ölçüm

“Her bir raporlama tarihinin sonunda, finansal araçlar, satışta veya elden çıkarmada karşılaşılabilecek işlem maliyetleri için herhangi bir indirim yapılmaksızın, aşağıda belirtilen şekilde ölçülür:

- a) *Borçlanma araçları etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanan itfa edilmiş maliyetleri üzerinden ölçülür. Dönen varlık veya kısa vadeli borç olarak sınıflandırılmış borçlanma araçları, anlaşma gerçekte bir finansman işlemi olmadığı sürece ödenmesi veya alınması beklenen nakit veya diğer bedelin indirgenmemiş tutarı ile ölçülür.*
- b) *Kredi alınmasına dair taahhüt maliyet değerinden değer düşüklüğü tutarı düşülerek ölçülür.*
- c) *Dönüştürülemeyen imtiyazlı paylara ve satım opsiyonu bulunmayan adi veya imtiyazlı paylara yapılan yatırımlar aşağıdaki şekilde ölçülür:*
  - i. *Paylar halka açık olarak işlem görüyorsa veya payların gerçeğe uygun değerleri aksi belirtilmedikçe güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa gerçeğe uygun değer ile ölçülür ve gerçeğe uygun değerdeki farklar kâr veya zarara yansıtılır.*
  - ii. *Diğer tüm bu tür yatırımlar maliyet değerinden değer düşüklüğü tutarı indirilerek ölçülür.”*³³⁷

Örnek:³³⁸ A İşletmesi, 1 Ocak 2011 tarihinde borsada işlem gören B işletmesine ait hisse senetlerinden 100 adet almış ve karşılığında 6.000 TL ödemiştir. Ayrıca işleme aracılık eden bankaya 200 TL ödenmiştir. Yılı sonu itibarıyla B İşletmesine ait bir adet hisse senedinin borsa değeri 65 TL’dir.

³³⁷ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar*, p:11.14.

³³⁸ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:175-177.

Daha önce de belirtildiği gibi hisse senetleri yatırımları gibi zımni bir finansman işlemi içermeyen finansal araçlar ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatı üzerinden muhasebeleştirilir. Komisyon giderlerinin (işlem maliyetleri) işlem fiyatına dahil edilip edilmeyeceği ise, finansal aracın ilk muhasebeleştirmeden sonraki dönemlerde hangi değer üzerinden ölçüleceklerine bağlı olarak değişir. Bu örnekte olduğu gibi, halka açık olarak işlem gören adi hisse senetleri ilk muhasebeleştirmeden sonraki dönemlerde gerçeğe uygun değer farkı kar veya zarara yansıtılarak gerçeğe uygun değer üzerinden ölçüldükleri için, işlem maliyetleri ilk muhasebeleştirmedeki değere dahil edilmeyerek dönem gideri olarak kaydedilir.

1 Ocak 2011

110 Hisse Senetleri (Aktif Hs.) (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)	6.000	
653 Komisyon Giderleri (GT Hs.)	200	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		6.200

Dönem sonunda, hisse senetlerinin gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmesi ve gerçeğe uygun değer farkının kar veya zararda muhasebeleştirilmesi gerekir. Dolayısıyla bu örnekte A İşletmesi hisse senedi yatırımlarını yılsonundaki gerçeğe uygun değer olan 6.500 TL ($100 \times 65 = 6.500$ TL) üzerinden finansal durum tablosunda göstermelidir. Bunun için “Hisse Senetleri (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)” hesabının borcuna 500 TL kaydedilir. Gerçeğe uygun değerdeki 500 TL’lik artış aynı zamanda bir gelir hesabı vasıtasıyla dönemin kar veya zararına ilave edilir. Eğer gerçeğe uygun değerde azalış meydana gelmiş olsa idi, bu azalışın bir gider hesabı vasıtasıyla dönem karı veya zararından düşülmesi gerekecektir.

31 Aralık 2011

110 Hisse Senetleri (Aktif Hs.) (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)	500	
648 Gerçeğe Uygun Değer Artış Karları (GT Hs.)		500

Şimdi de A İşletmesinin 10 Ocak 2012 tarihinde hisse senetlerini 6.600 TL’den sattığını varsayalım. Hisse senetlerinin satış bedeli (6.600 TL) kayıtlı değerinden (6.500 TL) daha yüksek olduğu için hisse senedi 100 TL ($6.600 - 6.500 = 100$ TL) karlı satılmıştır. Finansal varlıkların elden çıkarılması nedeniyle elde edilen satış karı bir gelir hesabı olan “Finansal Varlık Satış Karları” hesabına kaydedilerek dönem karı veya zararına dahil edilir.

10 Ocak 2012

102 Bankalar (Aktif Hs.)	6.600	
110 Hisse Senetleri (Aktif Hs.) (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)		6.500
645 Menkul Kıymet Satış Karları (GT Hs.)		100

A İşletmesi hisse senetlerini 6.400 TL'den satsaydı, hisse senetlerinin satış bedeli (6.400 TL) kayıtlı değerinden (6.500 TL) daha düşük olacağı için 100 TL'lik (6.500 – 6.400 = 100 TL) zarar ortaya çıkacaktı. Finansal varlıkların elden çıkarılması nedeniyle ortaya çıkan satış zararları bir gider hesabı olan “Finansal Varlık Satış Zararları” hesabına kaydedilerek dönem karı veya zararından indirilir.

10 Ocak 2012

102 Bankalar (Aktif Hs.)	6.400	
655 Menkul Kıymet Satış Zararları (GT Hs.)	100	
110 Hisse Senetleri (Aktif Hs.) (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)		6.500

5.3.1.4. İtfa Edilmiş Maliyet ve Etkin Faiz Yöntemi

“Her bir raporlama tarihinde finansal bir varlığın veya finansal bir borcun itfa edilmiş maliyeti aşağıdaki kalemlerin net tutarıdır:

- (+) Finansal varlık veya finansal borcun ilk muhasebeleştirmede ölçüldüğü tutar,
- (-) Anaparanın geri ödemeleri,
- (+ veya -) ilk muhasebeleştirmedeki tutar ile vade tutarı arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen itfasının birikmiş tutarı,
- (-) finansal varlıklar için, değer düşüklüğü veya tahsil edilemezlikten kaynaklanan tüm indirimler.”³³⁹

“Etkin faiz yöntemi bir finansal varlık veya finansal borcun itfa edilmiş maliyetini ölçmede ve ilgili dönem boyunca faiz geliri veya faiz giderinin dağıtılmasında kullanılan bir yöntemdir. **Etkin faiz oranı;** finansal aracın beklenen ömrü boyunca veya uygun olması durumunda daha kısa bir zaman dilimi içerisinde yapılacak gelecekteki tahmini nakit ödeme ve tahsilatları, tam olarak ilgili finansal varlık veya borcun net defter değerine indirgeyen orandır. Etkin faiz oranı, finansal varlık veya borcun ilk muhasebeleştirmedeki defter değeri esas alınarak belirlenir. Etkin faiz oranı yönteminde:

- a) Finansal varlığın (finansal borcun) itfa edilmiş maliyeti, gelecekteki nakit girişlerinin (nakit ödemelerinin) etkin faiz oranı ile indirgenmiş bugünkü değeridir ve
- b) Bir dönemin faiz gideri (geliri) finansal borcun (varlığın) dönem başındaki defter değeri ile dönemin etkin faiz oranının çarpımına eşittir.”³⁴⁰

“İşlemlerin karşılıklı pazarlık ortamında piyasa faiz oranından finanse edildiği durumlarda, işlem fiyatı genellikle gelecekteki ödemelerin piyasa faiz oranı ile indirgenmiş bugünkü değerine yaklaşmaktadır. Piyasa faizi oranı üzerinden finanse edilen ve bu nedenle işlem fiyatı üzerinden muhasebeleştirilen finansal araçlar için, ilk muhasebeleştirme sırasındaki etkin faiz oranı genellikle piyasa faiz oranıdır. Ancak işlem maliyetlerinin, diğer

³³⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.15.

³⁴⁰ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.16.

primlerin veya iskontoların olduğu finansal araçlar ile bunların olmadığı finansal araçların etkin faiz oranlarının eşit olmamasına neden olur.”³⁴¹

“Etkin faiz oranını hesaplarken ilgili ücretler, ödenen veya alınan finansman ücretleri işlem maliyetleri ve aracın beklenen ömrü üzerindeki diğer primler veya iskontolar aşağıdaki durumlar hariç olmak üzere itfa edilir. Ücretler, ödenen veya alınan finansman ücretleri, işlem maliyetleri, prim ve iskontolar daha kısa bir döneme ilişkinse, söz konusu kısa dönem kullanılır. Bu durum, ücretler, ödenen veya alınan finansman ücretlerinin, işlem maliyetlerinin, prim veya iskontoların bağlı olduğu değişkenin, aracın beklenen vadesinden önce piyasa oranlarına göre yeniden fiyatlanması söz konusu olduğunda geçerlidir. Bu tür bir durumda uygun itfa dönemi, bir sonraki böyle bir yeniden fiyatlandırma tarihine kadar olan dönemdir.”³⁴²

Örnek:³⁴³ 1 Ocak 2011 tarihinde, makine üreticisi olan A İşletmesi bir müşterisine 5.000 TL bedelle makine satmıştır (KDV ihmal edilmiştir). Mal bedeli için müşteriye 2 yıl vade tanınmış. Makinenin cari nakit satış fiyatı 2.000 TL’dir.

İşletmenin ilk muhasebeleştirmede hem ticari alacağını hem de satış hasılatını nakit satış fiyatı olan 2.000 TL üzerinden ölçmesi gerekir. Bunun için, alacak vade tarihinde ödenecek tutar üzerinden (5.000 TL) kaydedilir; ancak nakit satış fiyatı ile vadeli tutar arasındaki fark (5.000 – 2.000 = 3.000 TL) ertelenmiş faiz geliri olarak kaydedilir. Bu şekilde satış anında ortaya çıkan alacak tutarının net değeri, cari nakit satış fiyatına getirilmiş olur.

Nakit satış fiyatı = 2.000 TL

Ertelenmiş faiz geliri = 5.000 – 2.000 = 3.000 TL.

Alacağın net değeri = Vadeli tutar (Alıcılara kaydedilen) – Ertelenmiş faiz geliri

Alacağın net değeri = 5.000 – 3.000 = 2.000 TL

10 Ocak 2011

120 Alıcılar (Aktif Hs.)	5.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		2.000
124 Ertelenmiş Faiz Geliri (-)		3.000
(Aktif Düz. Hs.)		

Ertelenmiş faiz geliri hesabına alınan vadeli tutar ile nakit satış fiyatı arasındaki fark, vade boyunca “tahakkuk esası” kapsamında faiz geliri olarak “Vade Farkı Gelirleri” hesabına aktarılır.

Yıl	Defter Değeri 1 Ocak	Vade Farkı Geliri (%58,11)	Nakit Girişi	Defter Değeri 31 Aralık
2011	2.000	1.162,28	-	3.162,28
2012	3.162,28	1.837,72	(5.000)	-

³⁴¹ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar*, s:48.

³⁴² KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar*, p:11.18.

³⁴³ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:188-190.

Ticari alacaktan beklenen nakit akışlarını (5.000 TL) alacağın ilk muhasebeleştirilmedeki defter değeri olan 2.000 TL'ye iskonto eden etkin faiz oranı % 58,11'dir. Etkin faiz oranı şu eşitlik çözülerek hesaplanır:

$$2.000 = 5.000 / (1 + X)^2 \rightarrow (1 + X)^2 = 5.000 / 2.000 \rightarrow X = (5.000 / 2.000)^{1/2} - 1 = 0,5811$$

Her dönem sonunda o döneme ait vade farkı gelirine, alacağın dönem başı defter değeri ile etkin faiz oranının çarpılmasıyla ulaşılır. Bu şekilde 31 Aralık 2011 tarihinde, 2011 yılına ilişkin faiz geliri 1.162,28 TL olarak hesaplanır.

$$2011 \text{ yılı faiz geliri} = 2.000 \times 0,5811 = 1.162,28 \text{ TL}$$

31 Aralık 2011		
124 Ertelenmiş Faiz Geliri (-) (Aktif Düz. Hs.)	1.162,28	
642 Faiz Geliri (GT Hs.)		1.162,28

Bu muhasebe kaydı yapıldıktan sonra 31 Aralık 2011 tarihli bilançoda ticari alacaklar net 3.162,28 TL olarak gösterilmiş olur.

Alıcılar	5.000,00
Ertelenmiş faiz geliri $3.000 - 1.162,28 = 1.837,72$	<u>(1.837,72)</u>
31 Aralık 2011 tarihinde Ticari alacaklar (net)	3.162,28

2012 yılına ilişkin faiz geliri ise 1.837,72 TL ($3.000 - 1.162,28 = 1.837,72$ TL veya $3.162,28 \times 0,5811 = 1.837,72$ TL) olarak hesaplanır. 31 Aralık'ta vadenin sona erdiğini ve dolayısıyla tahsilat yapıldığını da varsayarsak aşağıdaki muhasebe kaydının yapılması gerekir.

31 Aralık 2012		
100 Kasa	5.000,00	
124 Ertelenmiş Faiz Geliri (-) (Aktif Düz. Hs.)	1.837,72	
642 Faiz Geliri (GT Hs.)		1.837,72
120 Alıcılar (Aktif Hs.)		5.000,00

Bu muhasebe kaydı yapıldıktan sonra alıcılar hesabının değeri, ertelenmiş faiz gelirleri hesabının değerine eşitlenmiş ve dolayısıyla alacak ortadan kalkmış olur.

	<u>Hesap Bakiyesi</u>
Alıcılar ($5.000 - 5.000 = 0$)	0
Ertelenmiş faiz geliri ($3.000 - 1.162,28 - 1.837,72$)	0
31 Aralık 2012 tarihinde Ticari alacaklar (net)	0

5.3.1.5. Değer Düşüklüğü

“Her bir raporlama dönemi sonunda, maliyet bedeli veya itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülmüş tüm finansal varlıklar, değer düşüklüğüne ilişkin tarafsız bir kanıt olup olmadığı yönünde değerlendirilir. Eğer değer düşüklüğüne dair tarafsız bir kanıt varsa, değer düşüklüğü zararı, anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.”³⁴⁴ “Değer düşüklüğü testinde yer alan hükümler finansal borçlar ile değer değişiklikleri kâr veya zarara yansıtılmak suretiyle gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçülen finansal varlıklara uygulanmaz. Gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülen finansal varlıkların değerlerinde meydana gelen azalışlar veya artışlar değer değişikliğinin olduğu dönemin kâr veya zararına yansıtılır.”³⁴⁵

“Bir finansal varlık veya varlık grubunda değer düşüklüğü oluştuğuna dair tarafsız deliller, aşağıdaki zarar olayları hakkında varlık sahibinin dikkatine sunulan gözlemlenebilir verileri de içermektedir:

- a) İhraç edenin veya borçlunun önemli ölçüdeki finansal sıkıntısı.
- b) Faiz veya anapara ödemelerinde bir temerrüt veya ihmal olması durumu gibi, sözleşmenin ihlali durumu.
- c) Borç verenin borçluya, borçlunun ekonomik veya yasal nedenler sebebiyle yaşadığı finansal sıkıntıdan ötürü aksi halde düşünmeyeceği bir imtiyaz sağlaması.
- d) Borçlunun iflas etmesinin veya finansal açıdan başka bir yeniden teşkilatlanma durumunun olası hale gelmesi.
- e) Grup içerisindeki münferit finansal varlıklara göre henüz tespit edilemese bile, ulusal veya yerel ekonomideki olumsuz koşullar veya sektör koşullarındaki olumsuz değişiklikler gibi, ilgili varlıkların ilk muhasebeleştirilmelerinden itibaren bir grup finansal varlıktan elde edilmesi beklenen nakit akışlarında ölçülebilen bir azalma olduğuna işaret eden gözlemlenebilir veriler.”³⁴⁶

“Bir finansal varlığın veya bir finansal varlık grubunun değer düşüklüğüne uğradığını söyleyebilmek ve bu doğrultuda değer düşüklüğü zararları muhasebeleştirilebilmek için muhakkak şu iki durumun gerçekleşmesi gerekir:

- a) ilk muhasebeleştirmeden sonra meydana gelen bir veya daha fazla olay (“zarar olayı”) sonucunda finansal varlıkların değer düşüklüğüne uğramış olduğunu gösteren tarafsız bir kanıtın oluşması ve
- b) bu zarar olayının (veya olaylarının) finansal varlığın veya finansal varlık grubunun güvenilir bir şekilde tahmin edilebilen gelecekteki nakit akışlarını etkilemesi.”³⁴⁷

Örnek: X işletmesi mallarının satışını taksitli olarak gerçekleştirmektedir. İşletmenin mevcut dönemin sonunda 500.000 TL ticari alacağı vardır. Geçen dönem sonundaki ticari alacaklarının %3’ünün tahsilatı yapılmamıştır. Bu nedenle işletme bu yılsonunda, 500.000 TL değerindeki ticari alacaklarının %3’ü kadar şüpheli ticari alacak karşılığı ayırmak istemektedir.

³⁴⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.21.

³⁴⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar, s:69.

³⁴⁶ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.22.

³⁴⁷ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar, s:70.

Standarda göre tek başına öneme sahip ticari alacakların değer düşüklüğü açısından ayrı olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. İşletme tüm ticari alacaklarının %3'ü oranında genel bir şüpheli ticari alacaklar karşılığı muhasebeleştirilmeyecektir. Tek başına öneme sahip ticari alacaklar dışında kalan ticari alacakların ise bireysel olarak veya kredi riskine ilişkin benzer özellikleri dikkate alınmak suretiyle gruplandırılarak değer düşüklüğü açısından değerlendirilmelerine izin vermektedir.

“Değer düşüklüğü zararı tutarı, maliyet veya itfa edilmiş maliyet ile ölçülen aşağıdaki araçlar için aşağıdaki şekilde ölçülür:

- a) *itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülen bir araç için değer düşüklüğü zararı, varlığın defter değeri ile varlığın orijinal etkin faiz oranı ile iskonto edilmiş tahmini nakit akışlarının bugünkü değeri arasındaki farktır. Eğer bu tür bir finansal aracın değişken bir faiz oranı varsa değer düşüklüğü zararını ölçmek için kullanılan iskonto oranı, sözleşmeye göre belirlenen güncel etkin faiz oranıdır.*
- b) *maliyet bedelinden değer düşüklüğü tutarı indirilerek ölçülen araçlar için değer düşüklüğü zararı, varlığın defter değeri ile işletmenin varlığı raporlama tarihinde satmış olması durumunda alacağı tutarın en gerçekçi tahmini arasındaki farktır.”*³⁴⁸

Örnek: X işletmesi 1 Ocak 2012 tarihinde çalışanlarından birine 1.000 TL tutarında 3 yıl vadeli faizsiz bir kredi vermiştir. Benzer bir kredinin piyasa faiz oranı %10'dur. Yani işletmenin çalışanı alacağı bu krediyi bankadan alacak olsa uygulanacak piyasa faiz oranı yüzde 10'dur. 31 Aralık 2012 tarihinde kredi kullandırılan çalışan yaşadığı finansal sıkıntılar nedeniyle borcun vadesinin üç yıl daha uzatılmasını talep etmiştir. İşletme bu talebi uygun görerek vadeyi uzatmıştır. Bu çerçevede çalışan 1.000 TL tutarındaki ödemesini 31 Aralık 2016 tarihinde yapacaktır.

İlk muhasebeleştirme sırasında kredi 751,31 TL ($1.000 \text{ TL} / (1 + \%10)^3$) olarak kaydedilir. Aşağıdaki tabloda ödemenin etkin faiz yöntemine göre hesaplanmış değerleri bulunmaktadır.

Yıl	1 Ocak tarihindeki defter değeri	Etkin faiz ile hesaplanan faiz (%10)	Nakit girişleri	31 Aralık tarihindeki defter değeri
2012	751,31	75,13	0	826,44
2013	826,44	82,64	0	909,09
2014	909,09	90,91	-1.000	0,00

31 Aralık 2012 tarihinde alacağın defter değeri 826,44 TL'dir ve çalışan ödeyemeyeceğini söylediği için işletme alacağını 31 Aralık 2016 tarihine ertelemiştir. Yeniden yapılandırılan borç etkin faiz oranı ile tekrar aşağıdaki gibi hesaplanır.

³⁴⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.25.

Yıl	1 Ocak tarihindeki defter değeri	Etkin faiz ile hesaplanan faiz (%10)	Nakit girişleri	31 Aralık tarihindeki defter değeri
2013	683,01	68,30	0	751,31
2014	751,31	75,13	0	826,44
2015	826,44	82,64	0	909,09
2016	909,09	90,91	-1.000	0,00

İşletmenin 31 Aralık 2012 tarihinde defter değeri 826,44 TL olan alacağı ertelemeyen dolayı 683,01 TL'ye düşmüştür. Bu durumda işletme aradaki 143,43 TL'lik farkı değer düşüklüğü gideri olarak muhasebeleştirir.

5.3.1.6. Gerçeğe Uygun Değer

“İşletme gerçeğe uygun değerinin belirlenmesinde aşağıdaki sıralamayı kullanılır:

- a) Gerçeğe uygun değer en gerçekçi kanıt, benzer bir varlığın aktif bir piyasadaki kotasyonlu fiyatıdır. Bu genellikle cari alış fiyatıdır.*
- b) Kotasyonlu fiyatlar bulunmadığında, benzer bir varlık için bilgili ve istekli taraflar arasında gerçekleşmiş yakın tarihli bir işlemin fiyatı gerçeğe uygun değere ilişkin kanıt sağlar. Son işlem fiyatının gerçeğe uygun değer gerçeği bir tahmini olmadığı kanıtlanırsa bu fiyat düzeltilir (örneğin, işletmenin yapmakla zorunlu tutulduğu bir işlemde, zorunlu tasfiye veya zorunlu satışta elde edeceği veya ödeyeceği bir tutarı yansıttığı için).*
- c) Varlığın aktif bir piyahasının bulunmaması ve benzer bir varlığın güncel işlemlerinin kendi başlarına gerçeğe uygun değer iyi bir tahmini olmaması durumunda gerçeğe uygun değer, bir değerlendirme tekniği kullanılarak tahmin edilir. Değerleme tekniği kullanılmasının amacı, normal iş koşulları çerçevesinde karşılıklı pazarlık ortamında ölçüm tarihinde gerçekleşen bir işlemde işlem fiyatının ne olabileceğini tahmin etmektir.”³⁴⁹*

“Değerleme yöntemleri, benzer bir varlık için karşılıklı pazarlık ortamında, bilgili ve istekli taraflar arasında son dönemlerde gerçekleştirilen piyasa işlemlerinin eğer varsa kullanılmasını, ilgili araçla büyük ölçüde benzer olan başka bir aracın cari gerçeğe uygun değerinin referans alınmasını, iskonto edilmiş nakit akış analizlerini ve opsiyon fiyatlama modellerini içerir. Finansal aracın fiyatlandırılmasında piyasa katılımcıları tarafından yaygın olarak kullanılmakta olan bir değerlendirme yönteminin bulunması ve anılan yöntemin güncel piyasa işlemlerinde oluşan fiyatların güvenilir bir tahminini sağladığının kanıtlanması durumunda, söz konusu yöntem kullanılır.”³⁵⁰

“Değerleme tekniği kullanılmasının amacı, normal iş koşulları çerçevesinde karşılıklı pazarlık ortamında ölçüm tarihinde gerçekleşen bir işlemde işlem fiyatının ne olabileceğini tespit etmektir. Gerçeğe uygun değer, piyasa girdilerini olabildiğince fazla, işletmeye özgü girdileri ise olabildiğince az kullanan bir değerlendirme yönteminin sonuçlarına

³⁴⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.27.

³⁵⁰ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.28.

dayanarak tahmin edilir. Sözü edilen değerlendirme yönteminin, aşağıdaki hususlar çerçevesinde güvenilir bir gerçeğe uygun değer tahminiyle sonuçlanması beklenir:

- a) Değerleme yönteminin ilgili aracın piyasa tarafından nasıl fiyatlandırılacağını makul ölçüde yansıtması ve
- b) Söz konusu yöntemin kullandığı girdilerin, piyasa beklentileri ile araçta bulunan risk-getiri faktörlerinin düzeyini makul ölçüde içermesi.”³⁵¹

5.3.1.7. Bir Finansal Varlığın Finansal Durum Tablosu Dışında Bırakılması

“Bir finansal varlık, sadece aşağıdaki durumlarda finansal durum tablosu dışı bırakılır:

- a) Bir finansal varlıktan gelen nakit akışıyla ilgili sözleşme kapsamındaki haklar, zaman aşımına uğradığında ya da söz konusu haklar elde edildiğinde,
- b) Finansal varlığın sahipliğine ilişkin risk ve getiriler önemli ölçüde karşı tarafa devredildiğinde veya
- c) İşletmenin finansal varlığın sahipliğine ilişkin bazı önemli risk ve getirileri elinde tutmasına rağmen, varlığın kontrolünü diğer bir tarafa devrettiğinde ve diğer tarafın varlığı ilişkili olmayan üçüncü bir tarafa satma konusunda icra kabiliyeti bulunduğu ve bu devri tek taraflı olarak ve devir konusunda ek kısıtlamalar getirmeye ihtiyaç duymaksızın gerçekleştirebildiğinde. Bu durumda, aşağıdakiler yapılır:
  - i) Varlık finansal durum tablosu dışı bırakılır ve
  - ii) Devir sırasında ortaya çıkan veya tutulan herhangi bir hak ve yükümlülük ayrı olarak muhasebeleştirilir.”³⁵²

5.3.2 Temel Finansal Araçlarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri

Temel finansal araçlar bölümünde bu tür araçların muhasebeleştirilmesi, değerlendirme teknikleri ve bilanço dışına çıkartılması detaylı olarak açıklanmıştır. Bu açıklamalara uygun olmayan muhasebeleştirmeler ve hesaplamalar finansal tablolarda hileli sunum yapılmasına neden olmaktadır. Standartta yapılan hileler aşağıda özet olarak sayılmıştır.

- Eğer mal veya hizmet satışında ödeme normal iş koşullarının ötesine ertelenmişse veya piyasa oranı olmayan bir faiz oranı ile finanse edilmişse ödemelerin piyasa faiz oranı ile indirgenmiş bugünkü değeri üzerinden ölçülmesi gerekirken finansman işleminden kaynaklanan vade farkları ayrıştırılmayıp aktifleştirilebilir,
- Vadeli işlemlerde fiyata giydirilmiş faizin hesaplanmasında ödemeler piyasa faiz oranı (etkin faiz oranı) ile bugüne indirgenirken faiz oranı olması gerekenden düşük alınabilir,
- Gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülen finansal araçlarda ilk muhasebeleştirmede işlem maliyetleri gider olarak muhasebeleştirilmesi gerekirken finansal varlığın maliyetinde aktifleştirilebilir,
- Maliyet bedeli veya itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülmüş tüm finansal varlıklarda değer düşüklüğü varsa anında gider kaydedilmesi gerekirken bunlar dikkate alınmayabilir,

³⁵¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.29.

³⁵² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11, Temel Finansal Araçlar, p:11.33.

- Finansal varlıklarda değer düşüklüğü oluşturan aşağıdaki nedenler dikkate alınmayabilir;
  - Borçlunun önemli ölçüdeki finansal sıkıntıya düşmüş olması veya iflas etmesi,
  - Faiz veya anapara ödemelerinde bir temerrüt veya ihmal olması,
- Gerçeğe uygun değerle değerlendirilen varlıklarda gerçeğe uygun değer özelliğiyle şüphelenmesi,

5.3.2.1. Menkul Kıymetlerde Yapılan Hileler

KOBİ TFRS'ye göre adi paylara veya imtiyazlı paylara yapılan yatırımdaki payların gerçeğe uygun değeri güvenilir bir şekilde ölçülebiliyorsa söz konusu paylar gerçeğe uygun değer ile ölçülür. Gerçeğe uygun değer en gerçekçi kanıt, benzer bir varlığın aktif bir piyasadaki kotasyonlu fiyatıdır. Bu genellikle cari alış fiyatıdır. Borsaya kote bir hisse senedi yatırımı yapılmışsa bu hisse senedinin değeri borsa fiyatıdır ve yılsonunda değer düşüklüğü varsa oluşan zarar gelir tablosunda gösterilirken aynı şekilde yılsonunda değer artışı varsa oluşan kar yine gelir tablosunda gösterilmelidir. Finansal tablo hilesine başvuracak olan bir işletme oluşan bu değer düşüklüğünü zarar olarak raporlamazsa finansal tablolarında hile yapmış olur. İşletme borsaya kote bir hisse senedine yaptığı yatırım neticesinde eğer hisse senedinin yılsonunda değerinde bir artış olmadığı halde bunu artmış olarak gösterirse de yine finansal tablo hilesi yapmış olur.

Aktif bir piyasada kayıtlı bir piyasa fiyatı bulunmayan varlıklara yapılan yatırımların gerçeğe uygun değeri ise söz konusu varlığın gerçeğe uygun değerine ilişkin makul tahminleri içeren değer aralığındaki değişkenliğin önemli olmaması durumunda ya da bahsedilen aralık içinde yer alan farklı tahminlerin gerçekleşme olasılıklarının gerçeğe uygun değer tahmininde makul bir biçimde değerlendirilebilir ve kullanılabilir olmaları durumunda güvenilir bir şekilde ölçülebilir.

KOBİ TFRS'ye göre her bir raporlama dönemi sonunda, maliyet bedeli veya itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülmüş tüm finansal varlıklar, değer düşüklüğüne ilişkin tarafsız bir kanıt olup olmadığı yönünde değerlendirilir. Eğer değer düşüklüğüne dair tarafsız bir kanıt varsa, değer düşüklüğü zararı, anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.

Menkul Kıymetlerde yapılan hile örnekleri;

- Borsaya kote hisse senetlerinde oluşan değer düşüklüğünün raporlanmaması,
- Borsaya kote hisse senetlerinde değer artışı oluşmasa bile oluşmuş gibi göstererek yapılan değer artış kazançları,
- Borsaya kote hisse senetlerinde işlem maliyetlerinin hisse senedi fiyatına ilave edilmesi ve bu sayede dönem giderinin düşük raporlanması,
- Aktif bir piyasası olmayan hisse senetlerinde değer düşüklüklerinin gizlenmesi,
- Aktif bir piyasası olmayan hisse senetlerinde değer artışı olmasa bile varmış gibi yapılan değer artış kazançları,
- Tahvillere yapılan yatırımlarda etkin faiz oranını bilerek değiştirilerek ilk dönemlerde raporlanan faiz gelirlerinin yüksek gösterilmesi,
- Tahvillere yapılan yatırımlarda etkin faiz yönteminin kullanılmaması nedeniyle menkul kıymetin değerinin yüksek gösterilmesi,

Hile Örneği-8: X İşletmesi, 1 Aralık 2016 tarihinde borsada işlem gören B işletmesine ait hisse senetlerinden 1.000 adet almıştır, hisse senedinin fiyatı 700 TL olup bu işlem karşılığında 700.000 TL ödemiştir. Ayrıca işleme aracılık eden bankaya 5.000 TL ödenmiştir. Yılsonu itibariyle B İşletmesine ait bir adet hisse senedinin borsa değeri 600 TL'ye düşmüştür.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Hisse senedi borsada işlem gördüğü için işletme hisse senedini gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirecektir. İşlem maliyetini de dönem gideri olarak kaydedecektir.

1 Aralık 2016		
110 Hisse Senetleri (Aktif Hs.) (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)	700.000	
653 Komisyon Giderleri (GT Hs.)	5.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		705.000

Dönem sonunda, hisse senetlerinin gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmesi ve gerçeğe uygun değer farkının kar veya zararda muhasebeleştirilmesi gerekir. Bu örnekte hisse senedinin değeri düşmüş ve 100.000 TL (700.000 – 600.000) zarar meydana gelmiştir.

31 Aralık 2016		
658 Gerçeğe Uygun Değer Düşüklüğü Zararları (GT Hs.)	100.000	
110 Hisse Senetleri (Aktif Hs.) (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)		100.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz kaynaklar</u>	
Bankalar	(705.000)	Dönem Karı	(105.000)
Menkul Kıymetler	600.000		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Komisyon Giderleri	(5.000)
Gerçeğe Uygun Değer Düşüklüğü Zararları	(100.000)
Net Zarar	(105.000)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Hisse senedi borsada işlem gördüğü için işletme hisse senedini gerçeğe uygun değeri ile

muhasebeleştirilmesi gerekirken işletme bu değer düşüklüğünü dikkate almamaktadır. İşletme hileli bir şekilde hisse senedini yüksek raporlamaya devam etmektedir. İşlem maliyetini de dönem gideri olarak kaydetmeyip hileli bir şekilde hisse senedi maliyetine eklemektedir.

1 Aralık 2016

110 Hisse Senetleri (Aktif Hs.) (Gerçeğe Uygun Değerle Değerlenen Finansal Varlıklar)	705.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		705.000

Dönem sonunda, hisse senetlerinin gerçeğe uygun değer üzerinden ölçülmesi ve gerçeğe uygun değer farkının kar veya zararda muhasebeleştirilmesi gerekir. Bu örnekte hisse senedinin değeri düşmüş ve 100.000 TL (700.000 – 600.000) zarar meydana gelmiştir. Fakat işletme finansal tablolarında hile yaparak bu zararı göstermemeyi tercih etmiştir.

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz kaynaklar</u>	
Bankalar	(705.000)	Dönem Karı	-
Menkul Kıymetler	705.000		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

Hile Örneği-9: X işletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde üzerinde yazılı değeri 500.000 TL olan vadesine 4 yıl kalmış olan tahvili 400.000 TL'ye satın almıştır. Tahvilin kupon faiz oranı %10 olup her yıl bir defa 31 Aralık tarihinde kupon ödemesi bulunmaktadır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme tahvili ilk muhasebeleştirirken bugünkü değeri üzerinden kaydetmeli, gelecekteki nakit akışlarını 400.000 TL'ye eşitleyen etkin faiz oranını bulmalı ve etkin faiz oranına göre dönemsel faiz gelirlerini muhasebeleştirmelidir.

Etkin faiz oranına göre her yıl kazanılacak olan faiz gelirin hesaplanması aşağıdaki tabloda verilmektedir

Yıl	1 Ocak tarihindeki defter değeri	Etkin faiz ile hesaplanan faiz (%17,33948)	Nakit girişleri	31 Aralık tarihindeki defter değeri
2016	400.000	69.358	(50.000)	419.358
2017	419.358	72.714	(50.000)	442.072
2018	442.072	76.653	(50.000)	468.725
2019	468.725	81.275	(550.000)	0

Tablo 19: Etkin Faiz Oranın Hesaplanması

A	B
1	400
2	(50)
3	(50)
4	(50)
5	(550)
	=İÇ_VERİM_ORANI R(B1:B5;)

Yukarıdaki tabloda bulunan iç verim oranı etkin faiz oranıdır. Bu hesaplama göre etkin faiz oranı %17,33948 olarak hesaplanmaktadır.

1 Ocak 2016

112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları (Aktif Hs.)	400.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		400.000

31 Aralık 2016

112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları (Aktif Hs.)	19.358	
102 Bankalar (Aktif Hs.)	50.000	
642 Faiz Geliri (GT Hesabı)		69.358

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Dönen Varlıklar		Öz Kaynaklar	
Bankalar	(350.000)	Dönem Karı	69.358
Menkul Kıymetler	419.358		

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Faiz Geliri	69.358
Net Kar	69.358

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme tahvili ilk muhasebeleştirirken bugünkü değeri üzerinden değil de vade sonundaki 500.000 TL olan değeri üzerinden kaydetmek isteyebilir. Bu durumda dönemsel faiz gelirini de etkin faiz oranına göre değil tahvilin kendi faiz oranına göre muhasebeleştirir.

Yıl	1 Ocak tarihindeki defter değeri	Faiz Geliri (%10)	Nakit girişleri	31 Aralık tarihindeki defter değeri
2012	500.000	50.000	50.000	500.000
2013	500.000	50.000	50.000	500.000
2013	500.000	50.000	50.000	500.000
2014	500.000	50.000	550.000	0

1 Ocak 2016

112 Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları (Aktif Hs.)	500.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		500.000

31 Aralık 2016

102 Bankalar (Aktif Hs.)	50.000	
642 Faiz Geliri (GT Hesabı)		50.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz kaynaklar</u>	
Bankalar	(450.000)	Dönem Karı	50.000
Menkul Kıymetler	500.000		

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Faiz Geliri	50.000
Net Kar	50.000

5.3.2.2. Ticari Alacaklarda Yapılan Hileler

Ticari alacaklar hesabında yapılan hileler tek başına olacağı gibi satışlarda ve stoklarda yapılan hilelerin bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. En sık karşılaşılan iki tür hileden bahsedebiliriz. Bunlardan ilki satışları şişirmek için kullanılan fiktif satışların diğer tarafını oluşturan sahte alacak kayıtları şeklinde olmaktadır. İkincisi ise ticari alacaklarda oluşan değersiz alacaklara karşılık ayrılmaması ve halen tahsil edilebilir bir alacak olarak aktifte raporlanmaya devam edilmesi şeklindedir. Sahte alacaklar ile bu hesabın şişiriliyor olması ile satışların artıyor olması aynı anda gerçekleşirken tahsili şüpheli hale gelen veya tahsili mümkün olmayan alacaklara karşılık ayrılmaması tek başına yapılan bir hile metodudur.³⁵³

Satışlarda yapılmak istenen hilelerde fiktif satışlar yapmak yada mevcut satışları olduğundan yüksek gösterildiğinde bu tutarların diğer tarafını alacak hesapları oluşturmaktadır. Bu tür satış hilelerinde hile yapılan kayıtlar genel itibariyle yılsonlarında ya da çeyrek dönem sonunda yapılmaktadır. Bu durumun tespiti için her ay alacak devir süreleri hesaplanırsa her bir çeyreğin sonunda ya da yılsonunda alacak devir sürelerinin birden arttığı görülebilir. Bu durum ciddi bir hile belirtisidir. Bu tür hileleri fark edebilmek için firmanın satış rasyolarını ve alacak devir sürelerini rakipleriyle veya sektörün ortalamaları ile de kıyaslamak gerekmektedir.³⁵⁴

Satışlarda yapılan hileler aynı zamanda alacaklarda da hile yapılmasına neden olmaktadır. Bununla ilgili Advanced Materials Group, Inc. (AMG) firmasının 2008 ve 2009 yıllarında yaptığı hile olayını örnek olarak gösterebiliriz. AMG firması 2008 yılının ilk çeyreğinden başlayarak 2009 şubat ayına kadar geçen dönemde fiktif satış kayıtları yaparak satışları hileli bir şekilde arttırma yoluna gitmiştir. Firma yüklemesi yapılmamış, satın alma formları olmayan müşterilere sanki bunlar varmış gibi faturalar düzenlemiş ve hasılat hileli olarak arttırılmıştır. Alacaklar hesabında haliyle hileli olarak aynı şekilde arttırılmıştır. 2008 yılının ilk çeyreği ile başlayan ve 2009 yılının ilk çeyreğinde biten 4 adet çeyrek raporlama döneminde firma alacaklar hesabını sırasıyla %29,1, %26,3, %22,1 ve %7,4 fazla raporladığı ortaya çıkmıştır.³⁵⁵

KOBİ TFRS'ye göre firma bir ürünü peşin fiyatına satarsa satış fiyatı ile bu alacağını aktifinde yer alan ticari alacaklara kaydeder. Fakat firma ürünü peşin değil de vadeli olarak satarsa bu durumda vade farkının dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin peşin fiyatı 500 TL olan bir mal eğer 1 ay vadeli olarak 600 TL'ye satılırsa burada elde edilecek olan 100 TL faiz geliri olarak dikkate alınmalıdır. Alacağın ortaya çıkmasına neden olan anlaşma zımni bir finansman işlemi içeriyor ise, diğer bir deyişle alacak vadeli satış veya vadeli alım nedeniyle ortaya çıkmışsa, ilk muhasebeleştirmede işlem fiyatı kullanılmaz. Bu durumda, alacak gelecekteki ödemelerin benzer bir aracının piyasa faiz oranı üzerinden indirgenmiş bugünkü değeri üzerinden muhasebeleştirilir.³⁵⁶

³⁵³ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.218.

³⁵⁴ Mulford ve Comiskey, s:240.

³⁵⁵ SEC, "Accounting And Auditing Enforcement Release No. 3146" U.S. Securities And Exchange Commission, 24 June 2010, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2010/34-62372.pdf>, (16 Ekim 2016)

³⁵⁶ Oğuzhan Bahadır, "KOBİ'ler için UFRS/TFRS Kapsamında Temel Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçüm", *Mali Çözüm Dergisi*, Mayıs-Haziran 2012, s:50.

İtfa edilmiş maliyetin hesaplanması:³⁵⁷

“Finansal varlığın ilk muhasebeleştirilmede ölçüldüğü tutar,

(-) Anapara geri ödemeleri,

(+) (-) ilk muhasebeleştirilmedeki tutar ile vade tutarı arasındaki farkın etkin faiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen itfasının birikmiş tutarı,

(-) değer düşüklüğü veya tahsil edilemezlikten kaynaklanan tüm indirimler.”

Bariz finansman işlemi içeren temel finansal araçlar piyasa faiz oranı kullanılarak bugüne indirgenmiş değeriyle muhasebeleştirilir. Eğer işletme bariz finansman içeren bir finansal varlığını kaydederken bugüne indirgenmiş değeriyle değil de vadeli fiyatıyla muhasebeleştirirse aktifini hileli bir şekilde olması gerekenden fazla raporlamış olacaktır.

Firmalar yapmış oldukları satışların çoğunu vadeli olarak yapmaktadırlar. Alacaklıya tanınan vade içinde bazen alacaklıların düştükleri finansal sıkıntılar nedeniyle firmalar alacaklarını tahsilatta sorun yaşayabilmektedir. Yaşanan sorunlar neticesinde alacaklar bazen tahsil edilebilmekte bazen de tahsil edilememektedir. KOBİ TFRS’ye göre alacaklı olunan firmada yaşanan sorunlar nedeniyle alacaklarda tahsil edilme sorunları ortaya çıktığında oluşacak zararlar hemen gider yazılır. Eğer firma alacağını alamayacağını bildiği halde karşılık ayırmadan aktifte varlık olarak raporlamaya devam ederse burada hile yapıyor demektir.

“Her bir raporlama dönemi sonunda, maliyet bedeli veya itfa edilmiş maliyet bedeli üzerinden ölçülmüş tüm finansal varlıklar, değer düşüklüğüne ilişkin tarafsız bir kanıt olup olmadığı yönünde değerlendirilir. Eğer değer düşüklüğüne dair tarafsız bir kanıt varsa, değer düşüklüğü zararı, anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Bir finansal varlık veya varlık grubunda değer düşüklüğü oluştuğuna dair tarafsız deliller, aşağıdaki zarar olayları hakkında varlık sahibinin dikkatine sunulan gözlemlenebilir verileri de içermektedir:

a) İhraç edenin veya borçlunun önemli ölçüdeki finansal sıkıntısı.

b) Faiz veya anapara ödemelerinde bir temerrüt veya ihmâl olması durumu gibi, sözleşmenin ihlali durumu.

*c) Borçlunun iflas etmesinin veya finansal açıdan başka bir yeniden teşkilatlanma durumunun olası hale gelmesi.”*³⁵⁸

Finansal varlıklarda değer düşüklüğü oluştuğuna dair aşağıdaki durumlardan bir ya da birkaçı gibi tarafsız deliller bulunursa değer düşüklüğüyle ilgili gider dönem kar veya zararında muhasebeleştirilmelidir. Eğer işletme değer düşüklüğüyle ilgili tarafsız delilleri olduğu halde bununla ilgili gideri muhasebeleştirmezse hem aktifini hem de dönem karını olması gerekenden fazla raporlamış olacaktır.

Alacaklar hesabında tahsili şüpheli halen gelen alacaklara karşılık ayrılır ve bu karşılıklar negatif değer olarak alacakları azaltır ve böylece alacak hesabı aktifte net tutarı ile raporlanır. Tahsili şüpheli hale gelmiş olan alacaklar için ayrılan karşılıklar bilançoda aktifi düşürücü bir etki yapar. Firmaların yıllar itibarıyla belirli bir karşılık oranı meydana gelmektedir. Karşılık ayırmak aynı zamanda gelir tablosunda karı azaltıcı etki yapmaktadır. Firma aktifini ve yıllık karını arttırmak için her yıl ayrıldığı karşılıktan daha az karşılık

³⁵⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11 Temel Finansal Araçlar, p:11-15.

³⁵⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 11 Temel Finansal Araçlar, p:11/21 – 11/22.

ayırma yoluna gidebilir. Normalde şüpheli hale gelmiş olan alacaklarına bilinçli olarak karşılık ayırmazsa yada ayırması gerekenden daha azını ayırırsa bu durumda daha az gider yazarak karını artırır ve aynı zamanda şüpheli alacağını tahsil edilebilir bir alacakmış gibi alacakların içinde göstererek aktifi olması gerekenden daha fazla gösterme yoluna gidebilir.³⁵⁹

Alacakların tahsil edilememe sorunu nedeniyle firmalar uğrayacakları zararlar için karşılık ayırarak gelir tablosuna gider yazmalıdırlar. Bunu yapmayarak firmalar finansal tablolarında hile yapmaktadırlar. Bununla ilgili olarak Planetcad Inc. firmasının 1999 yılında yaptığı hile eylemini örnek olarak verebiliriz. Planetcad firması 1999 yılında 569,000 USD tahsili şüpheli alacak işlemi ile karşı karşıya kalmıştır. Firma bu işlemi muhasebeleştirilmemiş ve sanki alacaklarında bir sorun yokmuş gibi davranarak 1999 yılında şüpheli alacakları için 569,000 USD gider kaydı yapmamıştır.³⁶⁰

Ticari alacak hesaplarında yapılan hileleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Finansman işlemi içeren vadeli satışlardan kaynaklanan alacak tutarındaki faiz giderlerinin ayrıca raporlanmayıp alacak tutarının içinde raporlanmaya devam edilmesi,
- Tahsili şüpheli hale gelen alacaklara karşılık ayrılmayıp aktifte kayıtlı değerleri ile raporlanmaya devam edilmesi,
- Sahte alıcı hesapları yaratılıp fiktif satışlarla birlikte varlıkları da olduğundan yüksek raporlanması,

Hile Örneği-10: X işletmesi 31 Aralık 2016 tarihinde maliyeti 500.000 TL ve peşin fiyatı 600.000 TL olan ticari malı 1 yıl vadeli olarak 660.000 TL'ye satmıştır. Piyasa faiz oranı %10'dur.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma vadeli bir satış yapmış olup satış aynı zamanda bir finansman işlemi de içermektedir. Satış ile oluşan vadeli alacak tutarının içinde faiz geliri de bulunmaktadır. Malın vadeli fiyatını bugüne indirgeyen oran etkin faiz oranıdır. Bir yıl sonraki 660.000 TL'yi bugünkü peşin fiyatı olan 600.000 TL'ye indirgeyen oran %10 $600.000 = (660.000 / (1+X))$ olarak bulunur. Vadeli satış fiyatı ile indirgenen bugünkü değer arasındaki fark olan 60.000 TL ertelenmiş faiz geliri olarak muhasebeleştirilecektir.

31 Aralık 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	660.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		600.000
124 Ertelenmiş Faiz Gelirleri (-) (Aktif Hs.)		60.000

³⁵⁹ Golden, Skalak ve Clayton, s:220.

³⁶⁰ Mulford ve Comiskey, s:242

31 Aralık 2016		
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-) (GT Hs.)	500.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		500.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Alıcılar	660.000	Dönem Karı	100.000
Ertelenmiş Faiz Geliri (-)	(60.000)		
Stoklar	(500.000)		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	600.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	(500.000)
Net Kar	100.000

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma 2016 finansal tablolarında satışları ve dönem karını yüksek göstermek istemektedir. Bu durumda normalde ayırması gereken ertelenmiş faiz gelirini ayırmadan hileli bir şekilde ticari alacakların tutarını vadeli fiyat ile muhasebeleştirmeyi istemektedir.

31 Aralık 2016		
120 Alıcılar (Aktif Hs.)	660.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		660.000

31 Aralık 2016		
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-) (GT Hs.)	500.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		500.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Alıcılar	660.000	Dönem Karı	160.000
Stoklar	(500.000)		

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Yurt İçi Satışlar	660.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti (-)	(500.000)
Net Kar	160.000

Hile Örneği-11: X işletmesi 1 Kasım 2016 tarihinde Y işletmesine 90 gün vadeli olarak 250.000 TL'ye ticari mal satmıştır. Ticari malın firmaya maliyeti 200.000 TL'dir. 90 gün vade X işletmesinin sektöründe ortalama olarak uygulanan vadedir. İşlem finansman işlemi içermemektedir. 31 Aralık 2012 tarihinde X işletmesi aldığı bir habere göre Y işletmesinin finansal sıkıntıya düştüğünü duymuştur.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** X işletmesi Y işletmesinin finansal sıkıntıya düştüğü için ticari alacağı için karşılık gideri ayırmış.

1 Kasım 2016

120 Alıcılar (Aktif Hs.)	250.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		250.000

1 Kasım 2016

621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (GT Hs.)	200.000	
153 Ticari Mallar (GT Hs.)		200.000

31 Aralık 2016

128 Şüpheli Ticari Alacaklar (Aktif Hs.)	250.000	
120 Ticari Alacaklar (Aktif Hs.)		250.000

31 Aralık 2016

654 Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı Gideri (GT Hs.)	250.000	
129 Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		250.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Dönen Varlıklar

Alıcılar	-		
Şüpheli Ticari Alacaklar	250.000		
Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı (-)	(250.000)	<u>Öz Kaynaklar</u>	
Ticari Mallar	(200.000)	Dönem Zararı	(200.000)

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin
Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Satışlar	250.000
Satışların Maliyeti (-)	(200.000)
Brüt Kar	50.000
Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı Gideri (-)	(250.000)
Net Zarar	(200.000)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** X işletmesi Y işletmesinden olan alacağının tehlikeye düştüğünü gördüğü halde herhangi bir karşılık giderini muhasebeleştirmemiş ve alacağını aktifinde göstermeye devam etmeyi tercih etmiştir.

1 Kasım 2016

120 Alıcılar (Aktif Hs.)	250.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		250.000

1 Kasım 2016

621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (GT Hs.)	200.000	
153 Ticari Mallar (GT Hs.)		200.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Dönen Varlıklar

Alıcılar	250.000	<u>Öz Kaynaklar</u>	
Ticari Mallar	(200.000)	Dönem Karı	50.000

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Satışlar	250.000
Satışların Maliyeti (-)	(200.000)
Net Kar	50.000

5.3.2.3. Satıcılarda Yapılan Hileler

Borçlar firmanın gelecek dönemlerde ödemesi gereken yükümlülükleri ifade eder. Borçlar, dışarıdaki firmalardan alınan ürünler, hizmetler vb. gibi harcama gerektiren eylemler sonucu oluşur. Borç karşılığında alınanlar, dönem içinde kullanılacak veya tüketilecekse dönem gideri olarak gelir tablosuna kaydedilir eğer daha sonraki dönemlerde kullanılacak veya tüketilecekse aktife varlık olarak kaydedilir. Borçlar olması gereken değerlerden daha düşük değerlerde kaydedilirse bu durum dönem karını arttırıcı etki yapacaktır. Dönem gelirini etkilemek için sadece borçların değerinin olduğundan az gösterilmesi yönteminin kullanıldığını düşünmek iyimserlik olacaktır. Yapılan gider harcamalarının hiç gösterilmemesi yöntemi de sık olarak kullanılmaktadır.³⁶¹

*“Borç, geçmişte meydana gelen olaylardan kaynaklanan ve ödenmesi/ifası durumunda, ekonomik fayda içeren değerlerin işletmeden çıkışına neden olacak olan mevcut yükümlülüklerdir.”*³⁶² Ticari borçlar hesabı firmaların faaliyetleri ile ilgili mal ve hizmet alımlarıyla alakalı harcamalar karşılığında ödemelerin henüz yapılmamış olanlarını ifade etmektedir. Firmanın bir üretim firması olduğunu düşünürsek ve alımların üretimle ilgili olduğunu varsayarsak. İlgili borçlarla ilgili muhasebe kaydının diğer tarafını stoklar hesabı oluşturacaktır ve dolayısıyla bir sonraki adımda stokların satışı gerçekleştiğinde satışların maliyeti hesabı bunu izleyecektir. Eğer firma harcamalarının tutarını olduğundan az göstererek kaydederse firma hem borcunu az göstermiş olacak hem de stoklarının tutarını az göstermiş olacaktır. Asıl amaç stokların satışı ile satılan mallar maliyetini azaltmak ve dönem karını yüksek göstermiş olmaktır. Dolayısıyla borçların azaltılması aynı zamanda dönem karının artışıyla sonuçlanmaktadır.³⁶³

Ticari borçlar KOBİ TFRS’de finansal araç olarak ele alınmaktadır. *“Finansal araçların ilk muhasebeleştirilmesi; finansal aracın ihracına ilişkin maliyetler düşüldükten sonra, tahsil edilen ya da tahsil edilecek olan nakit veya diğer kaynakların gerçeğe uygun değeri üzerinden ölçülür. Ödemenin ertelenmesi ve paranın zaman değerinin önemli olması durumunda, başlangıçtaki ölçüm, bugünkü değer esasına göre yapılır.”*³⁶⁴ *“Finansal araçların ihracından sonraki dönemlerde, borç bileşeni ile vade tarihinde ödenecek anapara tutarı arasındaki fark, etkin faiz yöntemi kullanılarak sistematik bir şekilde ek faiz gideri olarak muhasebeleştirilir.”*³⁶⁵

Ticari borçların düşük değerle kaydedilmiş olması aşağıdaki 4 durumdan kaynaklanıyor olmaktadır;

- 1) kaydedilmemiş satın almaların var olması,
- 2) tahakkuk kayıtları ile gelecek yıllara kaydedilen satın almaların olması,
- 3) satın alma iadelerinin veya satın alma iskontolarının fazla gösterilmesi,
- 4) ticari borçların sanki karşı tarafın tahsilattan vazgeçtiği ya da ödenemeyecek olan borçlar gibi gösterilerek bilanço dışına çıkartılmış olmasından kaynaklanıyor olabilmektedir.

³⁶¹ Mulford ve Comiskey, s:259

³⁶² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 22 Borçlar ve Öz kaynaklar, p:22-3

³⁶³ Mulford ve Comiskey, s:260

³⁶⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 22 Borçlar ve Öz kaynaklar, p:22-8.

³⁶⁵ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 22 Borçlar ve Öz kaynaklar, p:22-15.

Tablo 20: Toptan veya Perakende Satış Yapan Firmalarda Oluşabilecek Hile Yöntemleri

Yapılan İşlemler	İlgili Muhasebe Hesapları	Yapılan Hileler
1. Stok için yapılan satın almalar	Stoklar, Ticari Borçlar	1. Ticari borçları bir sonraki dönemde kaydetmek, 2. Satın almaları kaydetmemek, 3. Alış iadelerini veya alış iskontolarını olduğundan yüksek göstermek, 4. Ödeme tutarında hile yapmak, 5. Sahte alımlar yapıldığında ödemeleri yapılmış gibi göstermek.
2. Gelecek dönem ödenmesi gereken giderler	Gider tahakkukları, Gider hesapları	6. Tahakkuk ettirilmesi gereken borçları kaydetmemek, 7. Tahakkukları daha sonraki dönemde kaydırmak.
3. Borç Almak	Nakit, Borç senetleri, Banka kredisi	8. Grup firmalarından alınan borcun makul değerden daha düşük değerle kaydedilmesi, 9. Borç olarak kaydedilmemesi, 10. Sermaye olarak kaydetmek, 11. Ödenmeyecek bir borç gibi bilanço dışına çıkartmak,
4. Şarta bağlı borçlar	Diğer borçlar, Diğer giderler	12. Gerçekleşme olasılığı yüksek borçları kaydetmemek, 13. Gerçekleşme olasılığı yüksek borçları olduğundan düşük göstermek.

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:450

Satın alma değerleri olması gerekenden düşük gösterilirse dönem karı buna bağlı olarak olması gerekenden yüksek çıkacaktır. Bunun sebebi satın almaların önce stoklara kaydedilmesi ve satıldıklarında satışların maliyetine aktarılmasıdır. Stokların değeri düşükse satılan mallar maliyetinde düşük olacaktır ve satış tutarından çıkartılan maliyet ile elde edilen kar bu durumda olması gerekenden yüksek çıkacaktır.³⁶⁶

Borçların veya giderlerin gizlenmesinde ya tutarlar olduğundan düşük gösterilir ya da hiç kayıtlara alınmaz. Hile yapan kişi işlemi gizlemek için aşağıdaki metodlara başvurmaktadır;^{367 368}

- Alınan mal ve hizmet faturalarının ödenene kadar ya da denetçilerin bu durumu bulduğu ana kadar gizlenmesi ve kaydedilmemesi,
- Satıcı ile denetim sırasında yapılacak mutabakat konusunda ve ödemenin denetimler sonrasında yapılacağı konusunda anlaşma yapmak,

³⁶⁶ Albrecht ve Diğerleri, s:451

³⁶⁷ Albrecht ve Diğerleri, s:449.

³⁶⁸ Gerard M. Zack, s:132

- Satıcı ile anlaşarak malı bugünden almak ama faturalaşma sürecini bir sonraki yıla ertelemek,
- Satıcı faturasında sahtecilik yaparak tarihleri değiştirmek ve bir sonraki yılda bu işlemleri muhasebeleştirilmek,
- Satıcıdan malı veya hizmeti almak fakat ödemeyi nakit yerine yine bir mal veya hizmet teslimatı ile yapmak üzere anlaşmak.
- Evrakta oynamalar yapılarak hilenin anlaşılmamasını sağlamaya çalışmak,
- Borç veya gider evraklarını hiç kayıtlara almamak,
- Firmadaki normal ve rutin süreçlerde yer alan evraklarda düzenli olarak hile yapılması yani anormal yöntemler kullanılmaması,
- Hilelerde kayıtdışı işlemlerin ve kaynakların kullanılıyor olması,
- Şüphe duyulan işlemlere ilişkin evrakların kayıp olması,
- Ufak hilelerin kullanılması ve büyük tutarda olanların da bölünerek ufak hileler şeklinde yapılması,
- Fiktif işlemlerde yuvarlak rakamlar yerine normal görünüme sahip küsüratlı rakamların kullanılıyor olması,
- Yöneticiler tarafından hileyi destekleyecek orijinal görünüme sahip sahte evrakların üretilmiş olması.

Birçok firmada bu tür hileler görülmektedir. Örneğin denetçiler bir firmada 28 milyon USD tutarında bir stok alımının yılsonundan önce borç olarak kaydedilmediğini tespit etmişlerdir. Karşı firma ile yapılan mutabakatta da bu alımın bedelinin ödendiğine dair mutabakat metni gelmiş olmakla birlikte ödemenin yapıldığına dair banka hesaplarında herhangi bir harekete rastlanmamıştır. Firma yönetimi yapılan alım karşılığında borçları arttırmamak için bu alımın kayıtlara alınmamasını sağladıkları görülmüştür. Başka bir örnekte Sirena Apparel Group firmasında SEC tarafından yapılan incelemede firma yöneticilerinin satış kayıtlarına karşılık ilgili maliyetlerin bazılarını göstermediği anlaşılmıştır. Firma yönetimi burada sadece gelir hileleri yapmamış maliyetleri oluşturan bazı alımları gizleyerek önce borç olarak kaydetmemiş ve devamında da satışların maliyetini az göstermiş olduğu için dönem karını da olduğundan fazla raporlamıştır.³⁶⁹

Hile Örneği-12: X işletmesi 31 Aralık 2016 tarihinde peşin fiyatı 800.000 TL olan ticari malı 1 yıl vadeli olarak 880.000 TL'ye satın almıştır. Piyasa faiz oranı %10'dur. Firma borcunu vadesi dolduğunda ödemiştir. Firma aldığı malı 1 Ocak 2017 tarihinde peşin olarak 900.000 TL'ye satmıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma vadeli bir mal satın almış olup satın alma işlemi aynı zamanda bir finansman işlemini de içermektedir. Satın alma ile oluşan vadeli borç tutarının içinde faiz gideri de bulunmaktadır. Malın vadeli fiyatını bugüne indirgeyen oran etkin faiz oranıdır. Bir yıl sonraki 660.000 TL'yi bugünkü peşin fiyatı olan 600.000 TL'ye indirgeyen oran %10 olarak hesaplanmaktadır. Vadeli fiyatı peşin fiyatına indirgeyen oranın hesaplanması; $800.000 = (880.000 / (1+X))$. Vadeli satış fiyatı ile indirgenen bugünkü değer arasındaki fark olan 80.000 TL ertelenmiş faiz gideri olarak muhasebeleştirilecektir.

³⁶⁹ Albrecht ve Diğerleri, s:451

31 Aralık 2016		
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	800.000	
324 Ertelemiş Faiz Giderleri (-) (Pasif Düz. Hs.)	80.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		880.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
Ticari Mallar	800.000	Satıcılar	880.000
		Ertelemiş Faiz Giderleri	(80.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

1 Ocak 2017		
102 Bankalar (Aktif Hs.)	900.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		900.000

1 Ocak 2017		
621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (GT Hs.)	800.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		800.000

31 Aralık 2017		
320 Satıcılar (Pasif Hs.)	880.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		880.000

31 Aralık 2017		
660 Faiz Gideri (GT Hs.)	80.000	
324 Ertelemiş Faiz Giderleri (-) (Pasif Düz. Hs.)		80.000

X İşletmesi 31.12.2017 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
Bankalar	20.000	Satıcılar	-
Ticari Mallar	-	Ertelenmiş Faiz Giderleri	-
<u>Öz Kaynaklar</u>			
		Dönem Karı	20.000

X İşletmesi 01.01.2017 – 31.12.2017 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	900.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti(-)	(800.000)
Brüt Kar	100.000
Faiz Gideri	(80.000)
Net Kar	20.000

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma vadeli olarak borçlanırken aynı zamanda finansman kullanmış olup faiz giderine katlanacaktır. Bu kaydı yaparken vadeli borcun içindeki finansman giderini ayırıştırıp öyle muhasebeleşirmesi gerekirken hileli bir şekilde bu finansman işlemini ihmal etmektedir.

31 Aralık 2016

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	880.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		880.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
Ticari Mallar	880.000	Satıcılar	880.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

1 Ocak 2017

102 Bankalar (Aktif Hs.)	900.000	
600 Yurt İçi Satışlar (GT Hs.)		900.000

1 Ocak 2017

621 Satılan Ticari Mallar Maliyeti (GT Hs.)	880.000	
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)		880.000

31 Aralık 2017

320 Satıcılar (Pasif Hs.)	880.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		880.000

X İşletmesi 31.12.2017 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
Bankalar	20.000	Satıcılar	-
Ticari Mallar	-	<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Karı	20.000

X İşletmesi 01.01.2017 – 31.12.2017 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Yurt İçi Satışlar	900.000
Satılan Ticari Mallar Maliyeti(-)	<u>(880.000)</u>
Net Kar	20.000

Bankadan alınan kredilerde uygulanan faiz oranı, benzer borçlar için ödenen piyasa faiz oranına eşit olduğu sürece, bankalardan alınan kredi işlem fiyatı üzerinden kaydedilir. İşlem maliyetlerinin muhasebeleştirilme esasının belirlenmesinde ise, finansal araçların ilk muhasebeleştirmeden sonraki dönemlerde hangi ölçüm grubuna girdiği önem kazanmaktadır. Bankalardan alınan krediler ilk muhasebeleştirmeden sonra itfa edilmiş maliyet ile ölçülen finansal araç kapsamındadır. Bu gruptaki finansal araç finansal varlık niteliğinde ise işlem maliyeti varlığa ilave edilir; finansal araç banka kredilerinde olduğu gibi finansal borç niteliğinde ise işlem maliyeti borçtan düşülür.

Hile Örneği-13: X işletmesi bir bankadan 1 Ocak 2015 tarihinde 1.000.000 TL tutarında 5 yıllık bir kredi almıştır. Kredinin faiz oranı %10'dur. Faiz ödemeleri yılsonlarında yapılacaktır. Benzer özelliklere sahip ve faiz ödemeleri yıllık vadelerle vade sonlarında yapılan kredilere uygulanan piyasa faiz oranı %8'dir. Banka, uygulanan yüksek faiz oranı nedeniyle işletmeye krediyi verirken 80.000 TL tutarında bir ek ödeme yapmıştır.

- 1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firmanın bankadan kullandığı krediyi kaydederken uygulanan faizin piyasa şartları ile uyumlu olup olmadığına bakılmalıdır. Bu örnekte piyasa faiz oranı %8 iken bankanın normalde uyguladığı faiz oranı %10 olup piyasa faizinden yüksektir. Zaten banka

da bu durumu dengelemek için ilave 80.000 TL ödeme yapmıştır. Bu ilave ödeme kredi tutarına ilave edilecektir. Bu durumda kredinin toplam tutarı 1.080.000 TL olmaktadır.

Bankadan alınan 1.000.000 TL kredinin yıllık %10'dan olan faiz ödemelerini bugünkü kredi tutarı olan 1.080.000 TL'ye indirgeyen etkin faiz oranı olan %8 aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Yıl	Ödemeler (a)	İskonto Oranı (%8) (b)	Bugünkü Değer (a)x(b)
2015	100.000	0,92593	92.593
2016	100.000	0,85734	85.734
2017	100.000	0,79383	79.383
2018	100.000	0,73503	73.503
2019	1.100.000	0,68058	748.642
			1.079.854*

* Yuvarlama farkından kaynaklanmaktadır. Toplamı 1.080.000 TL'dir.

1 Ocak 2015

102 Bankalar (Aktif Hs.)	1.000.000	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		1.000.000

1 Ocak 2015

102 Bankalar (Aktif Hs.)	80.000	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		80.000

Etkin faiz oranı olan %8 ile her yılsonuna denk gelen faiz ödemeleri aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır.

Yıl	1 Ocak tarihindeki defter değeri	%8 üzerinden hesaplanan faiz	Nakit Çıktıları	31 Aralık tarihindeki defter değeri
2015	1.080.000	86.400	(100.000)	1.066.400
2016	1.066.400	85.312	(100.000)	1.051.712
2017	1.051.712	84.137	(100.000)	1.035.849
2018	1.035.849	82.868	(100.000)	1.018.717
2019	1.018.717	81.497	(1.100.000)	214*

* Yuvarlama farkından kaynaklanmaktadır. Toplamı (0) sıfır olarak bulunmaktadır.

31 Aralık 2015		
660 Faiz Gideri (GT Hs.)	86.400	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		86.400

31 Aralık 2015		
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)	100.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		100.000

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Uzun Vadeli Borçlar</u>	
Bankalar	980.000	Banka Kredisi	1.066.400
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(86.400)

X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Faiz Gideri	(86.400)
Net Zarar	(86.400)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firmanın bankadan kullandığı krediyi kaydederken olması gerektiği gibi bankadan aldığı ödemeyi kredi maliyetine yazmalıdır. Firma burada banka kredi tutarını az göstermek istediği için hileli olarak bankanın yaptığı ilave ödemeyi kredi ödemesi şeklinde değilde ortaklar tarafından bankaya yatırılan para gibi göstermeyi tercih etmiş ve finansal tablolarında hile yapmıştır.

1 Ocak 2015		
102 Bankalar (Aktif Hs.)	1.000.000	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		1.000.000

1 Ocak 2015		
102 Bankalar (Aktif Hs.)	80.000	
431 Ortaklara Borçlar (Pasif Hs.)		80.000

31 Aralık 2015

660 Faiz Gideri (GT Hs.)	100.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		100.000

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Uzun Vadeli Borçlar</u>	
Bankalar	980.000	Banka Kredisi	1.000.000
		Ortaklara Borçlar	80.0000
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(100.000)

X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Faiz Gideri	(100.000)
Net Zarar	(100.000)

5.3.2.4. Borçları veya Giderleri Hiç Kaydetmemek

Borçları veya giderleri gizlemenin en kolay yollarından biri onları hiç kaydetmemektir. Firma satışlarla ilgili tüm faturalarını kaydederken buna karşılık alımları ile ilgili olan faturaları kasten kaydetmeyebilir. Firma bu tür kaydetmediği alış faturaları ile borçlarını ve dönem giderlerini daha düşük gösterebilir. Kaydedilmeyen faturaların bedellerinin ödenmesi konusunda firmanın sisteme girmemiş kayıt dışı kaynakları varsa bu ödemeler buralardan yapılabilir. Firma bu tür gider faturalarını kasten bir sonraki dönemlerde kaydırılarak ilgili dönemin gelirinin artırılması yoluna da gidilebilir. Giderlerin kaydedilmesinde bir sonraki döneme kaydırıldığında firma, bu sorunu en azından bir dönem ötelemiş olmakta ve fiyat artışlarıyla ya da ilave gelir elde edebileceği durumlar olması durumunda bu faturaları kayıtlarına alır ve aynı zamanda geliri de istikrarlı hale getirilmiş olmaktadır. Fakat bu yöntem kolay olmakla birlikte gelecek dönemlerde beklenen gelir artışı sağlanamazsa bu durumda kaydırılan borçlar nedeniyle dönemler arasında borçlarda veya giderlerde artışlar ve azalışlar yaratarak dengesiz bir görünüm verilebilmektedir. Diğer taraftan bu dengesizlik durumu hilenin ortaya çıkartılmasında uyarı sinyali olarak algılanabilmektedir.³⁷⁰

5.3.2.5. Gider Tahakkuklarında Yapılan Hileler

Tahakkuk ettirilen giderler, firmanın içinde bulunduğu ilgili döneme ait giderler olup bedelleri henüz ödenmemiş olan giderlerdir. Bu giderler bilançonun pasifinde borç olarak gösterilir. Tahakkuk ettirilen gider türleri genellikle; genel yönetim giderleri, pazarlama

³⁷⁰ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.222

giderleri, ücretler ve maaşlar, sigorta veya kira giderleri vb. gibi giderlerdir.³⁷¹ Tahakkuk ettirilmesi gereken giderler eğer kaydedilmezse dönemin net karı hileli olarak arttırılmış olur. Çünkü tahakkuk ettirilen bu giderler muhasebeleştirilirken kaydın diğer tarafına dönem gideri kaydedilmektedir.³⁷²

Eğer her bir muhasebe döneminde ait olduğu döneme ait olan ancak henüz ödenmemiş olan giderler tahakkuk ettirilmezler ise ilgili dönemin giderleri az gösterilmiş olur ve gelecek dönemlerde ödendiğinde kaydedilirse de gelecek dönemin gideri fazla gösterilmiş olur. Bu yapılan hile zamanlama farkından kaynaklanan hileler gibidir. Burada firma gider olarak yazması gereken tutarı yazmayıp dönemin giderini arttırmayı tercih edebilir. Kaydedilmeyen bu tür giderler henüz ödenmediği için fark edilmesi de zor olmaktadır. Burada yönetici gelecek dönemlerde ödendiğinde kaydetmeyi tercih edebilir. Örneğin 1998 yılında General Electric firması hizmet aldığı bir takım hizmetlerin bedellerinin ödemelerini sonradan yapmasına karşın giderleri ilgili dönemlerde muhasebeleştirmedeği ortaya çıkmıştır. İlgili giderlerin 100 milyon USD civarı olduğu raporlanmıştır.³⁷³

Bu tür finansal tablo hileleri çok büyük rakamlar olmamakla birlikte kolay olmaları nedeniyle tercih edilmektedir. Ortaya çıkartılan bu tür hilelere örnek olarak bir firma maaş hesaplarını olması gerekenden 1 milyon USD daha az göstermesi suretiyle 2,1 milyon USD daha az vergi hesaplamıştır. Firma böylece dönem gelirini hileli olarak olması gerekenden toplamda 3,1 milyon USD daha fazla raporlamıştır. Başka bir örnekte, firmanın CFO'su bazı maaş ödemelerini ve bir takım maliyetleri kendi şahsi hesapları üzerinden ödemiş ve bunları muhasebeleştirmeyerek raporlarda görünmemelerini sağlamıştır. Yapılan denetim ve incelemede 10 milyon USD tutarındaki giderlerin bu hile yöntemi ile gizlendiği ortaya çıkmıştır.³⁷⁴

5.3.2.6. Giderleri Farklı Döneme Kaydetmek

İşletmeler faaliyetleri gereği günlük işlemlerinde harcamalarda bulunurlar. Bu harcamalardan pek çoğu işletmenin giderlerini oluşturmaktadır. Giderler KOBİ TFRS'de şu şekilde tanımlanmaktadır;³⁷⁵ *“İşletmenin olağan faaliyetleri sırasında ortaya çıkar ve satışların maliyeti, ücretler ve amortismanlar gibi unsurları içerir. Giderler genellikle, nakit ve nakit benzerleri, stoklar veya maddi duran varlıklar gibi varlıkların işletmeden çıkması veya bu varlıkların değerinde azalma meydana gelmesi şeklinde ortaya çıkar. Giderlerin muhasebeleştirilmesi, doğrudan varlık ve borçların muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesiyle ilişkilidir.”* *“Varlıklarda meydana gelen bir azalış veya borçlarda meydana gelen bir artış nedeniyle gelecekte elde edilmesi olası ekonomik faydalarda bir azalma olması ve tutarının / değerinin güvenilir olarak ölçülebilmesi durumunda, kapsamlı gelir tablosunda gider olarak muhasebeleştirilmesi gerekir.”*³⁷⁶

Giderlerin kaydedilme zamanı muhasebe standartlarında belirlenmiş olmakla birlikte firmalar bazen elde etmeleri gereken karın gerisinde kaldıklarında giderlerin

³⁷¹ Mulford ve Comiskey, s:259.

³⁷² Albrecht ve Diğerleri, s:451

³⁷³ Mulford ve Comiskey, s:259.

³⁷⁴ Albrecht ve Diğerleri, s:451

³⁷⁵ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:2-26.

³⁷⁶ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:2-42.

muhasabeleştirilmesini ileriki dönemlere erteleme eğiliminde olabilmektedirler. Normalde hasıllara kaydedilen işlemlerin maliyetleri de aynı döneme kaydedilmeleri gerekmektedir. Hile eyleminde ise firmalar ilgili işlemleri hasıllara kaydederken onunla ilgili olan giderleri kaydetmeyip sonraki dönemlere erteleyebilmektedirler. Bu erteleme neticesinde kar rakamında hile yapma olanağını elde etmektedirler.³⁷⁷

Firmalar aldıkları mal ve hizmetleri ya peşin ya da vadeli olarak alırlar. Peşin almaları durumunda aktiflerde azalış olur ve kasa ya da banka hesaplarından para çıkışı olur. Vadeli aldıklarında ise pasifte artış olur ve borçlarda bir artış meydana gelir. Firma ödemiş olduğu giderleri ya içinde bulunduğu dönem gideri olarak kaydedecek ve gelir tablosunda gider olarak raporlayacak ya da gelecek yıllara ait gider tahakkuku olarak kayıt edilerek bilançonun aktifinde gösterecek. Firma aslen dönem gideri olan harcamaları yapıp bunları gider olarak kaydetmesi gerekirken sanki gelecek yıllara ait olan giderlermiş gibi gösterip tahakkuk kaydı yapabilmektedir. Tahakkuk edilen gelecek yıllara ait giderler aktifte bir varlık olarak raporlanmaktadır.

Bu hile yönteminde dönemin gideri azaltılmakta ve aktif olduğundan fazla gösterilmektedir. Örneğin WorldCom olayında bu hile yöntemi de kullanılmış olup mevcutta yapılmış olan telefon görüşmeleri için hizmet sağlayıcı firmalara bu giderler için ödemeler yapılmış ancak bunlar gider olarak kaydedilmeyip aktifte gelecek yıllara ait gider tahakkuku olarak gösterilmiştir. Bu hilenin düzeltilmesi için gerekli kayıtlar yapıldığında WorldCom firmasının düzeltme öncesi yayınladığı 2,4 milyar USD tutarındaki dönem karı düzeltme sonrasında 662 milyon USD zarara dönüşmüştür.³⁷⁸

5.3.2.7. Dönem Giderlerini Hileli Bir Şekilde Aktifleştirmek

Firmaların dönem içinde faaliyetleri gereği yaptığı giderler normal olarak dönem gideri olarak gelir tablosunda raporlanması gerekirken bazen yöneticilerin hile yaparak bu giderleri aktiflerine kaydettikleri görülmektedir. Bu hile yönteminde uygulanan teknikler aşağıdaki gibidir;³⁷⁹

- Dönem giderlerini gelecek yıllara aitmiş gibi göstermek ve tahakkuk kaydı ile aktife kaydetmek,
- Dönem giderini uygun olmayacak şekilde stokların maliyetine dâhil ederek aktifleştirmek,
- Dönem giderlerini maddi duran varlıkların maliyetine dâhil ederek aktifleştirmek,

America Online Inc. firması 1993 ile 1996 yılları arasında yapmış olduğu reklam giderlerini hileli olarak aktifleştirdiği tespit edilmiştir. Firma mevcut müşterilerine verdiği bakım giderlerini ve potansiyel müşterilere gönderdiği diskler için ödediği tutarları aktifte oluşturduğu ertelenmiş giderler adlı hesapta aktifleştirdiği anlaşılmıştır.³⁸⁰ Firmanın hileli olarak aktife kaydettiği reklam giderleri aşağıdadır.

³⁷⁷ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.215

³⁷⁸ Golden, Skalak ve Clayton, s:227

³⁷⁹ Schilit ve Perler, s:112-130.

³⁸⁰ SEC, “**Accounting and Auditing Enforcement Release No. 1257**”, U.S. Securities and Exchange Commission, 15 May 2000, <https://www.sec.gov/litigation/admin/34-42781.htm>, (5 Temmuz 2016).

Tablo 21: AOL firmasının Ertelenen Giderler Tutarı

Milyon USD	1996	1995	1994	1993
Hasılat	1,093.9	394.3	115.7	52.0
Faaliyet Karı	65.2	(21.4)	4.2	1.7
Net Kar	29.8	(35.8)	2.2	1.4
Toplam Aktif	958.8	405.4	155.2	39.3
Ertelenen Giderler	314.2	77.2	26.0	0

Kaynak: Schilit ve Perler, s:116.

5.3.3. Borçlarda ve Giderlerde Yapılan Hilelerin Tespiti

Hilelerin tespitinde kullanılan veriler ve yöntemler aşağıda özetlenmiştir.^{381 382 383}

1. Analitik Semptomlar

- Ticari borçlar hesabındaki hileleri anlamak için yapılan analizlerde, ticari borçların bilançoda çok düşük raporlandığı ortaya çıkmıştır. Satın almaların yoğun olduğu ve satılan mallar maliyeti hesabına göre ticari borçların çok az olması dikkat çekicidir. Firmanın yıl içinde ticari borçlarının devir sürelerinin yüksek olmasına karşın yılsonlarında ise bu sürenin birden çok düşük olarak raporlanması hile ihtimalini güçlendiren analitik kanıtlardır. Ticari borçların düşük olmasına karşın satın alma iskontolarının veya satın alma iadelerinin çok yüksek olması da hile riski için uyarı niteliğinde analitik verilerdir.
- Tahakkuk ettirilen giderler hesapları önceki yıllar ile karşılaştırılmalı eğer ilgili dönemde bu tutarın gerekenden çok düşük raporlanması hile belirtisi olarak değerlendirilebilir. Burada firma ya önceki dönemlerde olduğundan fazla tahakkuk kaydı yaptı bunun sebebi karı istikrarlı hale getirmek olabilir ya da firma az tahakkuk kaydı yaptığı dönemde hile eylemine başvurdu.
- Bazen firmanın yıllar itibariyle elde ettiği karın istikrarlı bir şekilde devam ediyor olması hile sinyali olabilmektedir. Aynı sektörde faaliyet gösteren diğer firmalarda karlılığın değişken olmasına karşın firmanın her yıl sürekli benzer bir büyüme oranında kar elde ediyor olması hile olasılığını arttırmaktadır. Karın istikrarlı hale getirilmesinde kullanılan hile yöntemlerinde gider hesapları manipüle edilmektedir. Giderleri azaltarak ya da arttırarak kar istenilen düzeye getirilebilmektedir. Giderler kalemlerinde hile yapıp yapılmadığının işareti için sektör ortalamaları ile karşılaştırmalı analizi gerekmektedir.
- Gelir tahakkuku hesaplarının olması gerekenden çok düşük raporlanmasına karşın gelir hesaplarının da olması gerekenden fazla raporlanması durumu hile sinyali olabilmektedir. Firmalar tahsilatlarını yapıkları ancak dönem itibariyle gelecek dönemlere ait olan gelirlerini bilançonun pasifine gelir tahakkuku olarak kaydederler. Yapılan bu kayıt her ne kadar gelire ilgili de olsa kaydedildiği dönem itibariyle firma için bir borçtur ve yerine getirilmesi gereken bir

³⁸¹ Albrecht ve Diğerleri, s:453-455

³⁸² Mulford ve Comiskey, s:268

³⁸³ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.227

yükümlülüktür. Bu tutarlar firmanın pasifinde borç olarak görüldüğünden hile yapılarak bu tutarlar daha az gösterilmek istenebilir. Bu hile için firma bu tahakkukları içinde bulunduğu döneme ait olmasa bile o döneme aitmiş gibi gelir olarak kaydeder. Bu durumda tahakkuk kaydı olması gerekenden daha az görünür ve firmanın borçları da daha az raporlanmış olur. Buna karşın gelirden de artış meydana gelmiş ve dönem karı da artmış görünür.

e) Hile riskinin tespitinde kullanılan oranlar aşağıda özet olarak verilmiştir.

Ticari Borçların Az Raporlanması	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ticari Borçlar / Satılan Mallar Maliyeti 2. Ticari Borçlar / Toplam Borçlar 3. Ticari Borçlar / Stoklar 4. Ticari Borçlar / Alışlar 5. Satılan mallar maliyetinin artıyor olmasına karşın ticari borçların düşüyor olması - Yukarıdaki oranların yıllar itibariyle değişimlerini dikkate alarak analiz etmek gerekmektedir.
Tahakkukların Az Raporlanması	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gider Tahakkukları / İlgili Giderler 2. Gider Tahakkukları / Toplam Aktif 3. Gider Tahakkukları / Toplam Satışlar 4. Gider Tahakkukları / Net Kar 5. Gelir Tahakkukları / Satışlar 6. Gelir Tahakkukları / Net Kar 7. Tüm tahakkukların yıllar itibariyle değişimleri ile trend analizlerinin yapılması.

2. Muhasebe Kayıtlarına Konu Evraklardaki Semptomlar

- a) Muhasebe kayıtlarında yapılan hilelerin tespitinde hileci öncelikle hile kayıtlarına dayanak olan evraklarda hile yapmaktadır. Dolayısıyla hile önce evrak ve dokümanlarda başlamaktadır. Bu hilelere örnek verecek olursak; mesela firma dönem sonlarına yakın teslim aldığı yüklü mal ve hizmet alımlarıyla ilgili faturaların kaydını bir sonraki döneme kaydırabilir, bu faturalarda hile yaparak tarih veya tutarlarda oynama yapabilir veya bu faturaları hiç kaydetmeyebilir. Borçların veya giderlerin daha az gösterilmesi için hile yapan firmanın evraklarında aşağıdaki belirtiler hile habercisidir.
- Orijinal evraklar yerine fotokopiler üzerinden yapılan kayıtların var olması,
  - Firmanın kayıtları ile karşı tarafla yapılan mutabakatlardaki normal olmayan farklar,
  - Evraklar ile muhasebe kayıtları arasında tutar olarak anlamlı farkların bulunması,
  - Yüksek tutardaki düzeltme kayıtlarını destekleyici evrakların olmaması,
  - Kayıp evrakların var olması,
- b) Firmalar bankalarda tuttukları mevduat ve tahvil veya bono benzeri menkul kıymetlerden faiz geliri elde eder. Firmalar aynı zamanda bankalardan kredi kullanırlar ve bu krediler için faiz öderler. Firma kendisine ait olan mevduat ve tahvil veya bono benzeri menkul kıymetleri kayıtlarında göstermiyor olabilir ve bunlardan elde ettikleri faiz gelirini bankadan kullandıkları kredi faizlerini

- ödemekte kullanabilirler. Bu durumda firma faiz giderini raporlarında ya göstermeyecek ya da olduğundan çok az gösterecektir.
- c) Üretim firmaları satış sonrası bakım anlaşmaları veya servis giderleri için her dönem belirli bir maliyete katlanırlar. Satış sonrası bu tür giderler için gerçekleşen yıllık ortalama giderlerden her döneme isabet eden giderler tahmin edilir ve karşılıklar ayrılır. Firmalar bu anlaşmaları veya bu ortalamaların olduğu evrakları veya hesaplamaları manipüle ederek daha az gider gösterme yoluna gidebilirler.
  - d) Firmalar yatırımlar için makine vb. yatırımlar için veya işletmenin mal veya hizmet alımları için bankalardan kredi kullanırlar. Kullanılan bu krediler ve karşılığında alınanlar firma yöneticileri tarafından kaydedilmeyebilir. Bazen de bu kayıtları kredi geri ödemelerine kadar erteleyebilirler. Bazen de krediyi firma ortakları üzerine çekebilir ve bunu firmada sermaye artışı olarak kullanabilirler. Böylece firma kredi borçlarını ya göstermemiş ya da sermaye olarak göstermiş olmaktadır.
  - e) Bankadan kullanılan kredilerin faiz giderlerini alınan varlıkların maliyetine kaydederek aktifleştirme yapabilirler. Bu durum banka ekstrelerinde fark edilebilir fakat firma bu hilenin anlaşılması için banka ekstrelerinde hile yapıyor olabilir.

3. Kırmızı Bayraklar

- 1) Ticari Borçlar
  - a) Son 6 dönemdeki ticari borçların ödenme süresindeki değişimleri inceleyin.
    - 1) Bu süreler artıyor mu, azalıyor mu veya değişmiyor mu?
    - 2) Bu süreleri sektör ortalamaları ile tutarlı mı?
    - 3) Süreler artarken satılan mal maliyeti düşüyor mu?
    - 4) Süreler artarken stoklar azalıyor mu?
  - b) Ticari Borçlar azalırken dönem kar marjında beklenmedik bir artış meydana geliyor mu?
  - c) Ticari borçların artış veya azalışlarıyla ilgili olarak stoklarda artış veya azalış ne yönde değişmektedir?
  - d) Yıllonlarında ticari borçların aniden düşüyor olması,
  - e) Dönem sonundaki borç ödeme süresinin, dönem içindeki ortalama ticari borç ödeme süresi ile örtüşmeyecek derecede düşüyor olması,
  - f) Ticari borçlar içinde bulunan yüksek tutarlı borçların ödenmeden bilanço dışına çıkartılıyor olması.
- 2) Tahakkuk Ettirilen Giderler
  - a) Tahakkuk edilen giderler hesabının trendi nasıldır?
  - b) Son 6 dönem içinde tahakkuk ettirilen giderlerin her bir dönemdeki yüzdellik değişimi ile gelirlerdeki yüzdellik değişimi kıyaslayın.
  - c) Satışları arttırmak için yapılan pazarlama ve satış giderleri ile genel yönetim giderlerindeki artış karşılığında satışların gerçekten benzer oranda artıp artmadığının kontrolünü yapın.
  - d) Her yıl yapılan genel yönetim giderleri ve pazarlama giderlerindeki yüzdellik değişim ile tahakkuk ettirilen giderlerdeki yüzdellik değişimi kıyaslayın.
- 3) Ödenecek Vergi Borçları
  - a) Firmanın ödenecek vergi borçlarının güncel vergi oranlarıyla uyumlu olup olmadığı hesaplanmalı.

- b) Firmanın iş hacmi ile çalışan sayısının uyumlu olup olmadığı ve çalışan sayısına göre ödenecek ücret tutarlarının ve vergilerinin sektör ortalamaları ile uyumlu olup olmadığı incelenmeli.
- 4) Koşullu borçlar
  - a) Dipnotlarda açıklanan davaların detayı dikkatli olarak incelenmeli ve karşılık ayrılıp ayrılmayacağı konusu değerlendirilmelidir.
  - b) Firmanın kamuoyunda bilinen bir davasının var olup olmadığı varsa bu davalara ilişkin karşılıkların ayrılıp ayrılmadığı araştırılmalıdır.
- 5) Firmanın kar etmesine karşın veya firmanın karlılığını büyütmesine karşın, firmanın nakit akışındaki işletme faaliyetleri yeteri kadar nakit üretmiyor ya da işletme faaliyetlerinin nakit akışının negatif olması,
- 6) Firmanın karlılığı, firmanın içinde bulunduğu sektörden çok fazla ayrışıyor olması.

5.4. Stoklar

5.4.1. Stoklar (KOBİ TFRS Bölüm 13)

KOBİ TFRS'nin 13. bölümü stokların muhasebeleştirilmesi ve ölçülmesi ile ilgili ilkeleri belirler. “Standartta stoklar şu şekilde tanımlanmaktadır;

- a) işin olağan akışı içinde satılmak için elde tutulan;
- b) bu tür satışa konu olmak üzere üretilmekte olan veya
- c) üretim sürecinde ya da hizmet sunumunda kullanılacak ilk madde ve malzemeler şeklinde bulunan varlıklardır.”³⁸⁴

“Stoklar birer varlıktır. Varlık geçmişte olan işlemlerin sonucunda ortaya çıkan ve hâlihazırda işletme tarafından kontrol edilen ve gelecekte işletmeye ekonomik fayda sağlaması beklenen değerlerdir. Bir üretim işletmesinin stokları aşağıdaki gibi sınıflandırılır:

- a) mamul (işin normal akışı içinde satılmak için elde tutulan varlıklar),
- b) yarı mamul (bu tür satışa konu olmak üzere üretilmekte olan varlıklar),
- c) işletme malzemesi (üretim sürecinde kullanılacak malzeme şeklinde bulunan varlıklar),
- d) ilk madde ve malzeme (üretim sürecinde kullanılacak hammadde (ilk madde ve malzeme)) şeklinde bulunan varlıklar.”³⁸⁵

5.4.1.1. Stokların Ölçülmesi

“Stoklar maliyet değeri ile tahmini satış fiyatından tamamlanma maliyetleri ve satışa ilişkin maliyetler düşüldükten sonraki değerin düşük olanı üzerinden değeri. Stokların maliyeti; tüm satın alma maliyetleri, dönüştürme maliyetleri ve stokların mevcut konumuna ve durumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetleri içermektedir.”³⁸⁶

“Stoklar için satın alma maliyetlerine giren unsurlar aşağıdakilerdir;

- satın alma fiyatı,

³⁸⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-1.

³⁸⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010, s:3

³⁸⁶ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-4 ve 13-5.

- ithalat vergileri ve diğer vergiler (işletme tarafından vergi idaresinden iade alınabilecekler hariç)
- nakliye, yükleme / boşaltma maliyetleri ile mamul, malzeme ve hizmetlerin elde edilmesiyle doğrudan ilişkilendirilebilen diğer maliyetler,
- ticari iskontolar, indirimler ve diğer benzeri kalemler, satın alma maliyetinin belirlenmesinde indirim konusu yapılır.”³⁸⁷

“Stok maliyeti

+ **Satın alma maliyetleri** = satın alma fiyatı + ithalat vergileri + diğer vergiler (doğası gereği iade alınamayan vergiler) + diğer direkt maliyetler

+ **Dönüştürme maliyetleri** = direkt maliyetler + endirekt maliyetler (dağıtılmış genel üretim giderleri)

+ **Dağıtılmış genel üretim giderleri** = sabit genel üretim giderleri + değişken genel üretim giderleri”³⁸⁸

(**Not:** Dağıtılmamış genel üretim giderleri stok maliyetinin bir unsuru değildir. Bunlar oluştuğu dönemde, kâr veya zararın belirlenmesi esnasında gider olarak muhasebeleştirilirler.)

Örnek: X işletmesi plastik hammadde ithalatı yapmaktadır. İthalat için 300 TL iade alınamayan vergi ve 150 TL iade alınabilir satın alma vergisi dahil olmak üzere 1.150 TL karşılığında mal ithal etmiştir. İthal edilen malın sahiplikten kaynaklanan risk ve faydaları, malların liman depolarından çekilmesi ile X işletmesine geçmiştir. İşletme malları gümrükten çekeceği zaman ödemeyi yapmıştır. İşletme mallarını deposuna nakletmek için 100 TL masrafa katlanmıştır. Ayrıca daha sonra da malları müşterilere teslim etmek için 70 TL masraf yapmıştır. Malların satışında 25 TL ilave satış maliyeti oluşmuştur.

Satın alma maliyeti = 1.150 TL – 150 TL (iade alınabilir vergi) + 300 TL (ithalat vergisi) + 100 TL (nakliye gideri) = 1.400 TL olarak hesaplanır. Satın alma maliyetine satış giderleri (yani 70 TL teslim etme maliyeti ve 25 TL diğer satış maliyeti) dahil edilmez.

Vadeli Alınan Stoklar: “Stoklar vadeli ödeme koşuluyla alınmış olabilir. Bazı durumlarda peşin alım fiyatı ile vadeli ödeme tutarı arasında bir fark yoksa da belirtilmemiş bir finansman unsuru içerir. Vadeli alımlarda oluşan farklar faiz gideri olarak muhasebeleştirilir ve stokların maliyetine dâhil edilmez.”³⁸⁹

Örnek:³⁹⁰ X işletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde peşin fiyatı 15.000 TL olan bir ticari malı, 2 yıl vadeli olarak 20.000 TL’ye satın alınmıştır. (KDV ihmal edilmiştir.)

Stoklar vadeli olarak satın alındıkları için, vade sonunda ödenecek tutar ile peşin alım fiyatı arasındaki fark finansman unsuru olarak değerlendirilerek stok maliyetine dahil edilmez. İşletmenin satın aldığı stokları peşin fiyat üzerinden muhasebeleştirilmesi, vade farkını ise vade boyunca faiz gideri (vade farkı gideri) olarak ilgili dönemlerin kar veya

³⁸⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-6.

³⁸⁸ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar, s:7.

³⁸⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-7.

³⁹⁰ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:224-226.

zararına devretmesi gerekir. Bunun için satın alım esnasında vade farkının bir pasif düzenleyici hesap olan “Ertelenmiş Faiz Giderleri” hesabında muhasebeleştirilmesi, dönem sonlarında ise döneme ait olan faiz giderinin söz konusu hesaptan “Finansman Giderleri” hesabına aktarılması uygun olur.

Nakit satış fiyatı = 15.000 TL

Ertelenmiş faiz gideri = 20.000 – 15.000 = 5.000 TL.

Borcun net değeri = Vadeli tutar (Satıcılara kaydedilen) – Ertelenmiş faiz gideri

Borcun net değeri = 20.000 – 5000 = 15.000 TL

1 Ocak 2011

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	15.000	
324 Ertelenmiş Faiz Giderleri (-) (Pasif Düz. Hs.)	5.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		20.000

Ertelenmiş faiz gideri hesabına alınan vadeli tutar ile nakit alış fiyatı arasındaki fark, vade boyunca “tahakkuk esası” kapsamında faiz gideri olarak “Finansman Giderleri” hesabına aktarılır.

Yıl	Defter Değeri 1 Ocak	Vade Farkı Gideri (% 15,47)*	Nakit Çıkışı	Defter Değeri 31 Aralık
2011	15.000,00	2.320,51 (15.000 x % 15,47)	-	17.320,51
2012	17.320,51	2.679,49 (17.320,51 x % 15,47)	(20.000)	-

*Ticari borçtan beklenen nakit çıkışlarını (20.000 TL) borcun ilk muhasebeleştirmedeki defter değeri olan 15.000 TL’ye iskonto eden etkin faiz oranı % 15,47’dir. Etkin faiz oranı şu eşitlik çözülerek hesaplanır:

$$15.000 = 20.000 / (1 + X)^2 \rightarrow (1 + X)^2 = 20.000 / 15.000 \rightarrow X = (20.000 / 15.000)^{1/2} - 1 = 0,1547$$

Her dönem sonunda o döneme ait vade farkı giderine, borcun dönem başı defter değeri ile etkin faiz oranının çarpılmasıyla ulaşılır. Bu şekilde 31 Aralık 2011 tarihinde, 2011 yılına ilişkin vade farkı gideri 2.320,51 TL olarak hesaplanır.

$$2011 \text{ yılı vade farkı gideri} = 15.000 \times 0,1547 = 2.320,51 \text{ TL}$$

31 Aralık 2011

660 Finansman Giderleri (-) (GT Hs.)	2.320,51	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		2.320,51

Bu muhasebe kaydı yapıldıktan sonra 31 Aralık 2011 tarihli bilançoda ticari borçlar net 17.320,51 TL olarak gösterilmiş olur.

Satıcılar	20.000,00
Ertelenmiş faiz geliri (5.000 – 2.320,51 = 2.679,49)	(2.679,49)
31 Aralık 2011 tarihinde Ticari borçlar (net)	17.320,51

2012 yılına ilişkin vade farkı gideri ise 2.679,49 TL ($17.320,51 \times 0,1547 = 2.679,49$ TL) olarak hesaplanır. 31 Aralık'ta vadenin sona erdiğini ve dolayısıyla ödeme yapıldığını da varsayarsak aşağıdaki muhasebe kaydının yapılması gerekir:

31 Aralık 2012		
320 Satıcılar (Pasif Hs.)	20.000,00	
660 Finansman Giderleri (-) (GT Hs.)	2.679,49	
324 Ertelenmiş Faiz Giderleri (-) (Pasif Düz. Hs.)		2.679,49
102 Bankalar (Aktif Hs.)		20.000,00

Bu muhasebe kaydı yapıldıktan sonra satıcılar hesabının değeri, ertelenmiş faiz giderleri hesabının değerine eşitlenmiş ve dolayısıyla borç ortadan kalkmış olur.

Satıcılar (20.000 – 20.000 = 0)	0
Ertelenmiş faiz gideri (5.000 – 2.320,51 – 2.679,49)	0
31 Aralık 2012 tarihinde Ticari borçlar (net)	0

Dönüştürme Maliyetleri: “Direkt işçilik giderleri gibi üretim birimleri ile doğrudan ilişkilendirilebilen maliyetleri içerir. Bu maliyetler ayrıca hammaddelerin mamule dönüştürülmesinde katılan sabit ve değişken genel üretim giderlerinden sistematik bir şekilde dağıtılan tutarları da içerir. Sabit genel üretim giderleri; amortisman, fabrika binası ve teçhizatının bakım onarım giderleri ile fabrikanın yönetim ve idaresi ile ilgili maliyetler gibi üretim miktarından bağımsız olarak nispeten sabit kalan dolaylı üretim maliyetleridir. Değişken genel üretim giderleri dolaylı malzeme ve dolaylı işçilik gibi üretim miktarı ile doğru orantılı veya yaklaşık olarak doğru orantılı bir biçimde değişen dolaylı üretim maliyetleridir.”³⁹¹

Dönüştürme Maliyeti = Direkt üretim maliyeti + Sabit genel üretim giderleri + Değişken genel üretim giderleri

Genel üretim maliyetlerinin dağıtımı: “Sabit genel üretim maliyetleri dönüştürme maliyetlerine, üretim faaliyetlerinin normal kapasitesi esas alınarak dağıtılmalıdır. Normal kapasite planlanan bakım-onarım çalışmalarından kaynaklanacak kapasite düşüklüğü de dikkate alınarak normal koşullarda bir veya birkaç dönem veya sezonda elde edilmesi beklenen ortalama üretim miktarıdır. Gerçek üretim düzeyi normal kapasiteye yakınsa söz

³⁹¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-8.

konusu üretim düzeyi normal kapasite olarak düşünülebilir. Her bir üretim birimine dağıtılan sabit genel üretim gider tutarı düşük kapasite ya da atıl kapasite nedeniyle arttırılmaz. Dağıtılmayan genel üretim giderleri gerçekleştiği dönemde gider olarak muhasebeleştirilir. Normalin üstünde üretim gerçekleşen dönemlerde, her bir üretim birimine dağıtılmış sabit genel üretim gideri payı düşer; böylece stoklar maliyetin üzerinde değeri kazanmış olur. Değişken genel üretim giderleri üretim tesislerinin gerçek kullanımına bağlı olarak her bir üretim birimine dağıtılır.”³⁹²

Örnek: X işletmesi normal kapasitesi bir aylık dönemde 500.000 adet/ay üretim yapabilmektedir. İşletme Aralık ayında 1.000.000 TL sabit üretim maliyetine katlanmıştır. İşletme normal kapasitede çalışırken Aralık ayında 500.000 adet/ay üretim yapmıştır.

İşletme ay içinde ürettiği her bir birime 2 TL sabit genel üretim gideri yüklenir. Hesaplaması = 1.000.000 TL (sabit genel üretim gideri) / 500.000 birim (normal kapasite) = üretilen birim başına 2 TL sabit genel üretim gideri yüklenir.

Örnek: X işletmesi normal kapasitesi bir aylık dönemde 500.000 adet/ay üretim yapabilmektedir. İşletme Aralık ayında 1.000.000 TL sabit üretim maliyetine katlanmıştır. İşletme normal kapasitede çalışırken Aralık ayında 400.000 adet/ay üretim yapmıştır.

İşletme ay içinde ürettiği her bir birime 2 TL sabit genel üretim gideri yüklenir. Hesaplaması = 1.000.000 TL (sabit genel üretim gideri) / 500.000 birim (normal kapasite) = 2 TL (üretilen birim başına sabit genel üretim gideri 2 TL olarak yüklenir)

Üretime verilen sabit genel üretim gideri toplamda 400.000 adet x 2 TL = 800.000 TL olur. Üretime yüklenemeyen 200.000 TL (1.000.000 TL toplam sabit GÜM – 800.000 TL üretime yüklenen GÜM) dönem kar veya zararında gider olarak muhasebeleştirilir.

152 Mamuller (Aktif Hs.)	800.000	
680 Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları (-) (Dağıtılmayan Genel Üretim Maliyetleri)	200.000	
731 Genel Üretim Giderleri Yansıtma (Maliyet Hs.)		1.000.000

“Stokların maliyetine dâhil edilmeyen ve oluştukları dönemde gider olarak muhasebeleştirilen maliyetlere ilişkin örneklere aşağıda yer verilmiştir.

- Normalin üstünde gerçekleşen fire ve kayıplar, işçilik ve diğer üretim maliyetleri.*
- Bir sonraki üretim aşaması için zorunlu olanlar dışındaki depolama giderleri.*
- Stokların mevcut konum ve duruma getirilmesinde katkısı olmayan genel yönetim giderleri.*
- Satış giderleri.”³⁹³*

³⁹² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-9.

³⁹³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-13.

Örnek:³⁹⁴ A İşletmesinin Aralık 2011 dönemine ait üretim maliyetleri (fire maliyetleri dahil) aşağıdaki gibidir:

Direkt ilk madde ve malzeme maliyeti	100.000 TL
Direkt işçilik maliyeti	60.000 TL
Genel üretim maliyeti	40.000 TL
Toplam üretim maliyeti	200.000 TL

Fire maliyetinin 4.000 TL olması beklenmektedir. Ancak işletmenin üretim müdürü bir süredir hastalığı dolayısıyla işte bulunamadığı için üretim programlarının kontrolü zayıflamış ve bu durum fire maliyetinin 14.000 TL'ye yükselmesine neden olmuştur.

$$\text{Anormal fire} = 14.000 - 4.000 = 10.000 \text{ TL}$$

$$\text{Anormal fire düşülmüş üretim maliyeti} = 200.000 - 10.000 = 190.000 \text{ TL}$$

10.000 TL'lik anormal firenin stok maliyetine dahil edilmeden bir gider hesabına aktarılarak dönemin kar veya zararından düşülmesi gerekir.

152 Yarı Mamuller Üretimi (Aktif Hs.)	190.000	
689 Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar (-) (GT Hs.)	10.000	
- Anormal fire		
731 Genel Üretim Giderleri Yansıtma (Maliyet Hs.)		200.000
- DİMM Giderleri (100.000)		
- D. İşçilik Giderleri (60.000)		
- Genel Üretim Giderleri (40.000)		

“Belirli kriterler sağlandığında bir finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunmaya konu kalem arasında, finansal riskten korunma muhasebesine yönelik şartları karşılamak amacıyla bir finansal riskten korunma ilişkisi kurulabilir. Finansal riskten korunma muhasebesi, finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunmaya konu kalemdaki kazanç veya kaybın, aynı anda kâr veya zararda muhasebeleştirilmesine izin vermektedir. İşletme elinde tuttuğu bir ticari malın ticari mal fiyat riskinden kaynaklanan finansal riskten korunmaya konu riskini aşağıdaki gibi muhasebeleştirir.

- Finansal riskten korunma aracı, varlık veya borç olarak muhasebeleştirilir ve finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişim, kâr veya zararda muhasebeleştirilir ve*
- Finansal riskten korunmaya konu risk ile ilişkili olan finansal riskten korunmaya konu kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişim, finansal riskten korunmaya konu kalemin defter değerinde bir düzeltme ile birlikte, muhasebeleştirilir.”*³⁹⁵

Örnek:³⁹⁶ X işletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde 7.000 birim ısmarlama kurumsal hediye siparişi kabul etmiştir.

³⁹⁴ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:240-241.

³⁹⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar, s:15.

³⁹⁶ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar, s:14.

X işletmesi, 3 Ocak 2016 tarihinde bu üretimde kullanmak üzere, 50.000 TL iade alınabilir vergi dahil olmak üzere 550.000 TL'ye hammadde satın almıştır. Satın alım, 555.000 TL kredi alınarak finanse edilmiştir (5.000 TL kredi kullanma masrafı dahil).

Ocak ayında işletme müşterisinin kurumsal hediyelerinin tasarımını yapmıştır.

Tasarım maliyetleri:

- Dışardan sağlanan tasarımcının maliyeti 7.000 TL
- İşçilik 3.000 TL

Şubat ayında işletmenin üretim birimi, stokları sözleşmede belirtilen koşullara getirmek için gereken üretim tekniğini geliştirmiş ve ilave bazı değişiklikler yapmıştır. Aşağıdaki maliyetler test aşamasında ortaya çıkmıştır:

- Malzeme, hurdaların satışından alınan 3.000 TL düşüldükten sonra 21.000 TL
- İşçilik 11.000 TL
- Değişiklikleri uygulamak için kullanılan teçhizatların amortismanı = 5.000 TL

Şubat ayında işletme ısmarlama kurumsal hediyeleri üretmek için aşağıdaki ek maliyetlere katlanmıştır:

- İşletme malzemesi 55.000 TL
- İşçilik 65.000 TL
- Değişiklikleri uygulamak için kullanılan teçhizatların amortismanı 15.000 TL

1 Mart 2016 tarihinde ısmarlama kurumsal hediyeler satışa hazır hale gelmiştir. Kurumsal hediyelerin geliştirilmesinde ve üretiminde anormal fire oluşmamıştır.

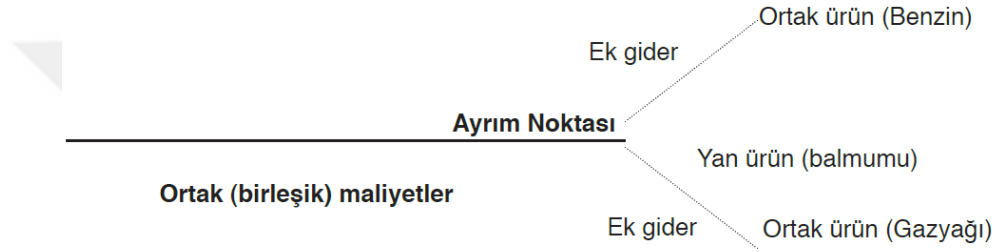
Stokların maliyeti aşağıdaki tabloda hesaplanmıştır.

Maliyetler	Hesaplama ve Açıklama	Tutar
Satın alma maliyeti	Hammadde satın alma fiyatı – 550.000 TL satın alma fiyatı (50.000 TL iade alınabilir satın alma vergisi dahil)	500.000
Kredi alma masrafı	Borcun ölçümüne dahildir	-
Satın alma maliyeti	İşletme malzemelerinin satın alma fiyatı	55.000
Dönüştürme maliyetleri	Direkt Maliyetler- işçilik	65.000
Genel üretim giderleri	Sabit Maliyetler- amortisman	15.000
Genel üretim giderleri	Belirli bir müşteriye özgü tasarlanan ürünün tasarım maliyeti	10.000
Diğer maliyetler	Belirli bir müşteriye özgü tasarlanmış ürünün test edilmesi için kullanılan malzeme 21.000 TL (hurdaya çıkanların satışından elde edilen 3.000 TL düşüldükten sonra) + 11.000 TL işçilik + 5.000 TL amortisman.	37.000
Borçlanma maliyeti	Kâr veya zarara yansıtılmak üzere gider olarak muhasebeleştirilir	-
Stokların Toplam Maliyeti		682.000

5.4.1.2. Ortak Ürünler ve Yan Ürünler

“Üretim sürecinde aynı anda birden fazla ürün birlikte üretilebilir. Ortak ürünlerin üretildiği veya bir ana ürün ile bir yan ürünün üretildiği durum buna örnektir. Her bir ürünün hammadde veya dönüştürme maliyetlerinin ayrı olarak belirlenemediği durumlarda, bu maliyetler ürünler arasında mantıklı ve tutarlı bir biçimde dağıtılır. Örneğin, maliyetlerin dağıtımını ürünlerin ayrı olarak tanımlanabilir hale geldiği üretim şamasındaki veya tamamlandıktan sonraki nispi satış değerlerine göre yapılabilir. Yan ürünler, çoğunlukla, yapıları gereği önemsizdirler. Böyle bir durumda, söz konusu ürünler satış fiyatından tamamlanma ve satış maliyetleri düşülerek ölçülür ve bu tutar, ana ürünün maliyetinden indirilir. Bunun sonucu olarak, ana ürünün defter değeri, maliyetinden önemli ölçüde farklılık göstermez.”³⁹⁷

Şekil 16: Ortak Ürün

Kaynak: Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:241.

5.4.1.3. Hizmet Sağlayan İşletmelerin Stok Maliyeti

“Hizmet sağlayan işletmeler stoklarını üretim maliyetlerine göre ölçer. Bu maliyetler esas olarak kontrol işlemlerini yürüten personel de dâhil olmak üzere hizmetin sunulmasında doğrudan görev alan personelin işçilik ücretleri ve diğer maliyetleri ile bunlarla ilişkili olabilecek genel giderleri içerir. Satış ve genel yönetim ile ilgili personelin işçilik ücretleri ve bunlarla ilgili diğer giderler, hizmetin maliyetine dâhil edilmez; gerçekleştiği dönemde gider olarak muhasebeleştirilir. Hizmet sağlayan işletmenin stoklarının maliyeti, kâr marjını veya işletmeler tarafından genellikle fiyatlara dâhil edilen üretimle ilgili olmayan genel maliyetleri içermez.”³⁹⁸

“Hizmet işletmeleri için hizmet stoku, teslim edilecek yapılmakta olan işler şeklinde görünebilir (ortaya çıkabilir) (örneğin bir hizmet sözleşmesi hesabına kaydedilen rapor veya analiz). Hizmet üreten personelle ilgili direkt işçilik maliyetleri ve diğer maliyetler, dağıtılan genel giderler gibi, hizmet stoku kalemine dâhil edilebilir.”³⁹⁹

³⁹⁷ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar*, p:13-10.

³⁹⁸ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar*, p:13-14.

³⁹⁹ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar*, s:17.

5.4.1.4. Canlı Varlıkların Hasılatından Elde Edilen Tarımsal Ürünlerin Maliyeti

“Canlı varlıkların hasılatıyla elde edilen tarımsal ürünlerden oluşan stoklar, ilk muhasebeleştirme sırasında, gerçeğe uygun değerinden hasat yerindeki tahmini satış maliyetleri düşüldükten sonra bulunan değer üzerinden ölçülür. Bu bölümün uygulanması açısından stokların maliyeti, söz konusu tarihteki bu değerdir.”⁴⁰⁰

“İşletme, hasat noktasında, canlı varlıklarının hasadıyla elde ettiği tarımsal ürünleri, tahmini satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerleriyle ölçer. Bu tutar, stokların maliyetidir. Tarımsal ürününün gerçeğe uygun değer farkı, değer değişikliği olduğu dönemlerde kâr veya zarara yansıtılmak üzere, satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değer üzerinden muhasebeleştirilmelidir.”⁴⁰¹

Örnek: X işletmesi fındık üreticisidir ve fındık fiyatlarının hasadı izleyen aylarda önemli ölçüde artacağını tahmin etmektedir. Fiyat artışından yararlanmak beklentisi ile hasattan elde ettiği ürünleri üç ay depolamaktadır.

İşletmenin canlı varlıklarından hasat edilen fındıklar (tarımsal ürün), hasat noktasında, gerçeğe uygun değerlerinden satış maliyetleri düşülerek hesaplanan değeri üzerinden ölçülür. Değerleme ve sonraki ölçümler; İlk muhasebeleştirme yapıldıktan sonra, işletme hasat ettiği fındık stoklarını raporlama tarihindeki maliyet değeri (hasat noktasındaki gerçeğe uygun değeri eksi satış maliyetleri) ile satış fiyatından satışa ilişkin maliyetler düşüldükten sonraki değerin düşük olanı üzerinden muhasebeleştirilmelidir.

5.4.1.5. Maliyetin Ölçümüyle İlgili Teknikler

“Stokların maliyetinin ölçümüne yönelik olarak kullanılan tekniklerde sonuçlar maliyete yakınsa, standart maliyet yöntemi, perakende yöntemi veya en güncel alış fiyatı gibi teknikler kullanılabilir. Standart maliyet hesabında, hammadde ve malzemelerin, işçiliğin, verimliliğin ve kapasite kullanımının normal düzeyleri dikkate alınır. Standart maliyetler, düzenli olarak gözden geçirilir ve gerektiği takdirde mevcut koşullara göre yeniden belirlenir. Perakende yönteminde maliyet, stokların satış değerinden uygun brüt kâr marjının düşülmesi suretiyle bulunur.”⁴⁰²

5.4.1.6. Maliyet Hesaplama Yöntemleri

“Normal şartlarda birbirleri ile ikame edilemeyen stok kalemleri ile özel projeler için üretilen ve ayrılan mal veya hizmetlerin maliyeti, her bir varlığa ilişkin maliyetler **gerçek parti yöntemine** göre ölçülür. Bunların dışında kalan stokların maliyeti, **ilk giren ilk çıkar (FIFO)** veya **ağırlıklı ortalama maliyet** yöntemlerinden biri kullanılarak ölçülür. Benzer özelliklere ve benzer kullanıma sahip tüm stoklar için aynı maliyet hesaplama yöntemi kullanılır. Türü veya kullanım alanları itibarıyla farklı olan stoklar için farklı maliyet hesaplama yöntemleri kullanılabilir. Son giren ilk çıkar yöntemine (LIFO) bu standartta izin verilmemektedir.”⁴⁰³

⁴⁰⁰ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-15.

⁴⁰¹ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar, s:17.

⁴⁰² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-16.

⁴⁰³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-17 ve 13-18.

KOBİ TFRS'nin stoklar ile ilgili hükümleri incelendiğinde stokların maliyetinin hesaplanmasında kullanılacak yöntemler şöyle özetlenebilir;⁴⁰⁴

- 1) Gerçek Parti Maliyeti Yöntemi,
- 2) İlk Giren İlk Çıkar Yöntemi,
- 3) Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemi,
- 4) Diğer Teknikler
  - a. Standart Maliyet Yöntemi,
  - b. Perakende Yöntemi,
  - c. En Güncel Alış Fiyatı Yöntemi.

“Stokların maliyetinde kullanılan yöntemler aşağıda özetlenmiştir.

- 1) **FIFO yöntemi**, ilk alınan ya da üretilen stok kalemlerinin ilk olarak satıldığını varsaymaktadır ve bu nedenle dönem sonunda stokta kalan kalemler en son satın alınan ya da üretilenlerdir.
- 2) **Ağırlıklı ortalama maliyet yönteminde** her bir kalemin maliyeti, dönem başındaki benzer kalemlerin ağırlıklı ortalama maliyeti ile dönem içinde satın alınan benzer kalemlerin ağırlıklı ortalama maliyetinden hesaplanmaktadır. Ortalama, işletmenin koşullarına bağlı olarak, dönemsel olarak veya her bir ek sipariş geldiğinde hesaplanabilir.
- 3) **LIFO yöntemi** kullanılarak stokların maliyeti ölçülemez. LIFO yönteminde en yeni stok kalemleri ilk önce satılmış gibi işleme alınmaktadır ve bu nedenle dönem sonunda stokta kalan kalemler en eski kalemler gibi muhasebeleştirilmektedir. Bu, genellikle gerçek stok akışı açısından doğru bir sunum değildir.”⁴⁰⁵

5.4.1.7. Stoklarda Değer Düşüklüğü

“Her bir raporlama döneminin sonunda, stoklarda değer düşüklüğü olup olmadığının, yani defter değerinin geri kazanılabilir olup olmadığı (örneğin; hasar, eskime veya düşen satış fiyatları nedeniyle) değerlendirilmesi gerekir. Eğer bir stok kalemi (veya bir grup kalem) değer düşüklüğüne uğramışsa, söz konusu paragraflar uyarınca, ilgili stok kaleminin, satış fiyatından tamamlanma ve satış maliyetlerinin düşülerek ölçülmesi ve değer düşüklüğü zararının muhasebeleştirilmesi gerekir. Ayrıca bazı durumlarda da önceki değer düşüklüğü zararlarının iptali gerekir.”⁴⁰⁶

“Tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatı her raporlama tarihinde, stokların değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığı değerlendirilir. Söz konusu değerlendirme, her bir stok kaleminin veya benzer kalemlerin oluşturduğu grubun defter değeri ile tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatının karşılaştırılması suretiyle yapılır. Bir stok kalemi veya benzeri kalemler grubu değer düşüklüğüne uğramışsa, stokun veya grubun defter değeri, tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatına indirgenir. Bu indirgeme, değer düşüklüğü zararlarıdır ve anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.”⁴⁰⁷

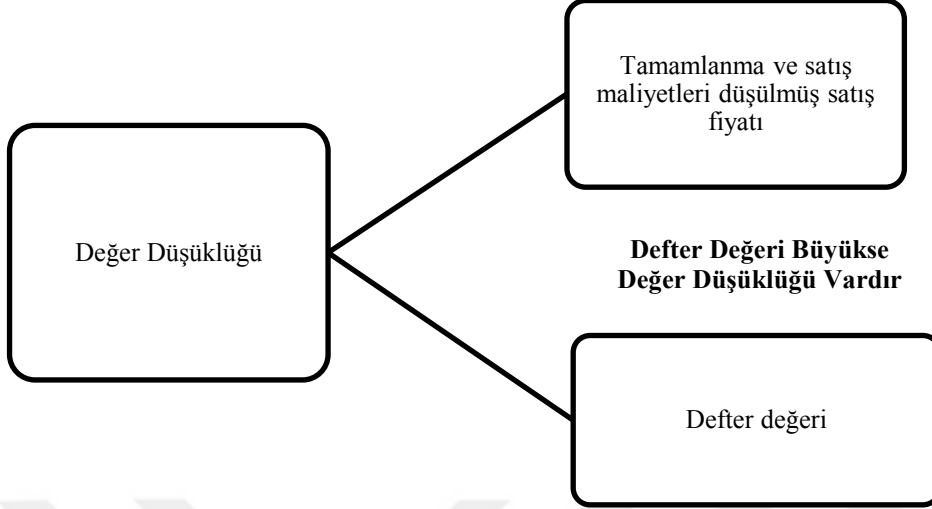
⁴⁰⁴ Ahmet Gökgöz, “KOBİ TFRS Çerçevesinde Stokların Muhasebeleştirilmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi**, C.XIV, SII, 2012, s:253.

⁴⁰⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar, s:21.

⁴⁰⁶ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar*, p:13-19.

⁴⁰⁷ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü*, p:27-2.

Şekil 17: Stoklarda Değer Düşüklüğünün Ölçülmesi

“Değer düşüklüğünün iptal edilmesi için izleyen her raporlama döneminde, tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatı yeniden değerlendirilmelidir. Daha önce stoklarda değer düşüklüğüne neden olan koşulların geçerliliğini kaybetmesi veya değişen ekonomik koşullar nedeniyle tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatında artış olduğuna dair açık bir göstergenin bulunduğu durumlarda, ayrılan değer düşüklüğü karşılığı iptal edilir (iptal edilen tutar önceden ayrılmış olan değer düşüklüğüne ilişkin karşılık tutarı ile sınırlıdır). Böylelikle, maliyet değerinden ve yeniden gözden geçirilmiş tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatından düşük olanı, yeni defter değeri olur.”⁴⁰⁸

Örnek:⁴⁰⁹ X İşletmesinin stoklarında bulunan KLM kodlu ticari malın 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla defter değeri 20.000 TL ve tahmini satış fiyatı 18.000 TL’dir. İşletme bu tür ticari mallarını satmak için satış fiyatının yaklaşık % 10’u oranında satış giderine (nakliye, hamaliye, reklam vb.) katlanmaktadır.

Tahmini satış fiyatı	18.000
Tahmini satış gideri (-) (18.000 x 0,10 = 1.800 TL)	(1.800)
Tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı	16.200

Tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı (16.200 TL), defter değerinden (20.000 TL) düşük olduğu için işletme 3.800 TL’lik (20.000 – 16.200 = 3.800 TL) değer düşüklüğü karşılığı ayrılacak, diğer bir deyişle 3.800 TL’lik gerçekleşmemiş zarar muhasebeleştirilecektir. Bu şekilde ticari malın finansal durum tablosunda tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı ile raporlanması sağlanacaktır. KOBİ’ler için stoklardaki değer düşüklüğü karşılığının satışların maliyetinin bir unsuru olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla, karşılık giderinin satışların maliyeti grubu içinde açılacak “Stok Değer Düşüklüğü Karşılık Giderleri” hesabına kaydedilmesi gerekir:

⁴⁰⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-4.

⁴⁰⁹ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:539-540.

31 Aralık 2016

624 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Gideri (GT Hs.)	3.800	
158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		3.800

Ticari mallar	20.000
Stok değer düşüklüğü karşılıkları (-)	<u>(3.800)</u>
Ticari mallar (net)	16.200

Bu örnekte defter değeri 20.000 TL, tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı 24.000 TL olsa idi 4.000 TL'lik gerçekleşmemiş kar söz konusu olacaktı ve ihtiyatlılık kavramı gereği bu gerçekleşmemiş kar için herhangi bir işlem yapılmayacaktı. Dolayısıyla ticari mal finansal durum tablosunda 20.000 TL üzerinden raporlanacaktır.

Örnek:⁴¹⁰ X işletmesinin 31.12.2012 tarihi itibarıyla birim maliyeti 3.000 TL olan 20 adet A malından elinde bulunmaktadır. Söz konusu malların yeni modellerinin çıkmasından dolayı dönem sonu itibarıyla değerinin 2.700 TL olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, her A malının satışı için 40 TL satış giderinin ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir.

A malının tahmini satış fiyatı (20 x 2.700)	54.000 TL
A malının tahmini satış gideri (20 x 40)	<u>(800 TL)</u>
Net gerçekleştirilebilir değer	53.200 TL
Maliyet bedeli (20 x 3.000)	60.000 TL
Stok değer düşüklüğü	6.800 TL

Standarta göre, karşılık giderlerinin ve iptal edilen karşılıkların satışların maliyeti bölümünde açılacak olan hesaplarda izlenmesi gerekmektedir.

31 Aralık 2015

624 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Gideri (GT Hs.)	40.000	
158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		40.000

31.12.2013 tarihi itibarıyla 20 adet A malının net gerçekleştirilebilir değeri 55.200 TL olduğu varsayıldığı takdirde, bir önceki dönem gider yazılan stok değer düşüklüğünün 2.000 TL'lik kısmının iptal edilmesi gerekecektir. Bu durumda aşağıdaki kayıt yapılır;

31 Aralık 2015

158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)	2.000	
625 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı İptalleri (GT Hs.)		2.000

⁴¹⁰ Gökgöz, s:255.

5.4.2. Stoklarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri

Stoklar bilançonun aktifinde henüz satılmamış olan ürünlerin maliyetini gösterir. Bu ürünler satıldıklarında bu ürünlerin maliyetleri de gelir tablosundaki satışların maliyetine gider. Bundan dolayı stoklarda yapılan hileler aynı zamanda gelir tablosunda oluşan net kar rakamını da etkilemektedir.⁴¹¹

*“Normal şartlarda birbirleri ile ikame edilemeyen stok kalemleri ile özel projeler için üretilen ve ayrılan mal veya hizmetlerin maliyeti, her bir varlığa ilişkin maliyetler gerçek parti yöntemine göre ölçülür. Bunların dışında kalan stokların maliyeti, ilk giren ilk çıkar (FIFO) veya ağırlıklı ortalama maliyet yöntemlerinden biri kullanılarak ölçülür. Benzer özelliklere ve benzer kullanıma sahip tüm stoklar için aynı maliyet hesaplama yöntemi kullanılır. Türü veya kullanım alanları itibarıyla farklı olan stoklar için farklı maliyet hesaplama yöntemleri kullanılabilir. Son giren ilk çıkar yöntemine (LIFO) bu standartta izin verilmemektedir.”*⁴¹²

Stoklarda yapılan hileler, stokların değerinin finansal tablo hilesi yapanlar tarafından bilinçli olarak yüksek gösterilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda stok hileleri işletmeler için büyük bir sorundur çünkü stok miktarlarının büyüklüğü, stoklara erişim izni olan çalışan sayısının fazlalığı, üretim süreçlerinin karmaşıklığı, üretim ve muhasebe için yapılan kayıtların çok fazla sayıda olması gibi nedenlerle diğer varlıklarda yapılan hilelere göre önlenmesi ve ortaya çıkarılması çok daha zor hilelerdir. Stoklarda yapılan hilelerde genelde fiziksel olarak stoklar olduğundan çok gösterilmekte, birim maliyetler şişirilmekte veya değer düşüklükleri dikkate alınmamaktadır. Bu tür hile yöntemlerinde ya sahte belgeler kullanılmakta ya da stok sayım raporları manipüle edilmekte yada sahteleri ile değiştirilmektedir. Artık günümüzde stoklar elektronik ortamlarda kayıtlanmakta olup programlarda yapılan manipülasyonlarla da stoklarda hile yöntemine başvurulmaktadır.⁴¹³

Standardım stoklar bölümünde yapılan hileler aşağıda özet olarak verilmiştir.

- Stokların maliyetine girmemesi gereken harcamaların gider yerine aktifleştirilerek stokların maliyetine dâhil edilebilir,
- Stoklar vadeli ödeme koşuluyla alınmışsa bir finansman unsuru içerir ve oluşan vade farkını normalde faiz gideri olarak muhasebeleştirme yerine stokların maliyetine dâhil edilebilir,
- Sabit genel üretim maliyetleri stokların maliyetine dağıtılırken normal kapasitesi esas alınır. Normal kapasitenin altında çalışılan kısımların gider olarak yazılır. Oysaki firma normalin altında kapasiteyle çalıştığı halde bunu dikkate almayıp normal kapasite gibi stoklara dağıtım yapabilir,
- Stokların maliyet değeri, tahmini satış fiyatından satışa ilişkin maliyetler düşüldükten sonraki değerinden düşükse değer düşüklüğü vardır ve aradaki fark gider olarak muhasebeleştirilmelidir. Firma değer düşüklüğü kaydetmemek için tahmini satış değerini yüksek alabilir,
- Stokların maliyetine dâhil edilmeyen ve oluştuğu dönemde gider olarak muhasebeleştirilen aşağıdaki maliyetler gider yazılmayıp hileli olarak stokların maliyetine eklenerek aktifleştirilebilir,

⁴¹¹ Mulford ve Comiskey, s:244.

⁴¹² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13/17 - 13/18.

⁴¹³ ACFE, Fraud Examiners Manual 2014 International Edition, s:1.217

- Normalin üstünde gerçekleşen fire ve kayıplar, işçilik ve diğer üretim maliyetleri,
- Bir sonraki üretim aşaması için zorunlu olanlar dışındaki depolama giderleri,
- Stokların mevcut konum ve duruma getirilmesinde katkısı olmayan genel yönetim giderleri,
- Satış giderleri,
- Hizmet sağlayan işletmelerin stok maliyetlerine satış ve genel yönetim ile ilgili personelin işçilik ücretleri ve bunlarla ilgili diğer giderler dâhil edilerek aktifleştirme yapılabilir.
- Stokların maliyetinin hesaplanmasında son giren ilk çıkar yöntemi (LIFO) standart tarafından izin verilmediği halde kullanılıyorsa,
- Stoklarda değer düşüklüğü olduğu halde ilgili değer düşüklüğü dikkate alınmıyorsa,
- Değer düşüklüğü için temel alınan satış fiyatının özellikle yüksek alınması,
- Değer düşüklüğü için temel alınan tamamlanma maliyetlerinin özellikle düşük alınması,

Tablo 22: Stokların Fazla Raporlanması Durumunun Gelir Tablosuna Etkisi

Gelir Tablosu	Stokun Fazla Raporlanması Durumunda
Satışlar	Etkilenmez
Satış İadeleri	Etkilenmez
Satış İndirimleri	Etkilenmez
Net Satışlar	Etkilenmez
Satılan Malın Maliyeti	Düşük raporlanmış olur
Brüt Satış Karı	Fazla raporlanmış olur
Giderler	Etkilenmez
Net Kar	Fazla raporlanmış olur

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:414

Finansal tablo hilelerinde stoklarla ilgili olarak en çok kullanılan yöntemler aşağıda özetlenmiştir:⁴¹⁴

- 1) Aşağıdaki yöntemleri kullanarak yılsonunda raporlanan stok miktarını arttırıcı hilelere başvurmak;
  - a) Stok sayım evraklarını veya kayıtlarını değiştirmek,
  - b) Stok kartlarına ya da kayıtlarına var olmayan stoklar eklemek,
  - c) Aynı ürünleri farklı depolara götürüp mükerrer saydırmak,
  - d) İçi boş kutuları sanki içinde ürün varmış gibi stoklara saydırmak,
  - e) Bilgisayar programını manipüle ederek olmayan ürünleri stoklara eklemek,
  - f) İştiraklerdeki stokları sanki kendi stokları gibi ana firmada göstermek,
  - g) Sorunlu ürünleri halen stoklarda değerleri ile göstermek.
- 2) Değeri düşük olan ürünleri daha değerli olan ürünler gibi göstererek stokların fazla değerlendirilmesini sağlamak,
- 3) Stok değerlendirme modelinde hile yapıp stokları olduğundan yüksek değerlemek,

⁴¹⁴ Gerard M. Zack, s:86-87.

- 4) Üretim yapan firmalarda ürünlere yüklenen maliyetlerin ve giderlerin karmaşıklığı hileye çok elverişlidir,
- 5) Tedarikçilerden alınan maliyet faturalarının değiştirilerek stokların değerinin şişirilmesi,
- 6) Ürünlerde bozulma veya başka nedenlerle meydana gelen değer düşüklüklerini dikkate almayıp stokları olduğundan yüksek göstermek,
- 7) Değerleme yöntemlerinde belirli bir dayanağı olmadan sadece üst yönetimin isteği doğrultusunda yapılan değişikliklerin var olması.

Finansal tablolarda aktif varlıklar içinde raporlanan stoklar kaleminde yapılan hilelerde genel olarak aşağıdaki 3 hile yöntemi kullanılmaktadır:⁴¹⁵

1. Fiili stokları olduğundan fazla göstermek; firmanın envanterinde var olan stokları fazla göstermek şeklindedir.

- Örneğin; International Nesmont Industrial Corporation maden firması altın stoklarında evraklarda oynamalar yaparak stoklarını olduğundan çok daha fazla raporlamıştır. Firma stoklarında yaptığı oynama ile finansal tablolarında hem stoklarını fazla raporlamış hem de o yıl ki gelirlerini yüksek göstermiştir. Öyle ki firma 1992 yılındaki denetimden geçmiş olan finansal tablolarında aslında 1.656.826 USD zarar açıklaması gerekirken 219,923 USD kar raporlamıştır. Benzer şekilde 1993 yılında denetimden geçmiş olan finansal tablolarında aslında 4.074.726 USD zarar açıklaması gerekirken 751.592 USD kar raporlamıştır.⁴¹⁶
- Farlı bir örnek olarak; Miniscribe Corp. firması bilgisayar diskleri üreten bir firma olup depolarında bulunan kutuların ön tarafta yer alanlarına normal diskleri paketlemiş ve arka tarafa içinde değersiz olan hatalı eskimiş diskleri paketlemiş ve stok sayımında hepsini normal disk olarak saydırmak istemiş ama arkadaki paketlerin açılarak kontrol edilmesi ile gerçek ortaya çıkmıştır.

2. Stokların değerlemede şişirilmesi; firmalar stoklarında hile yaparken illaki stokların miktarında hile yapma yoluna gitmezler bunun yerine değerlendirme yaparken hile yapabilirler. Stokların değerini arttırmak ve aynı zamanda satılan malın maliyetini düşürmek aynı etkiyi yapar. Bu etki hızla kana karışan ve etkisini hemen gösteren bir ilaç gibidir. Stokların değerinin artışı firmanın dönen varlıklarını arttıracak ve cari oranını yükseltecektir ve likidite yapısını güçlendirecektir. Satılan malın maliyetinin azalması sırasıyla firmanın brüt karını, faaliyet karını ve net karını arttırıcı bir etki yapacaktır. Net kar sonuç itibarıyla sermayeye ilave edileceğinden bu durumda firmanın sermaye rasyolarını iyileştirecektir.

- Örneğin; Del Global Technologies Corp. firması 90'lı yıllarda sahte belge, fatura ve raporlar ile stoklarını olması gerekenden fazla göstermiş ve finansal tablolarında hile yapmıştır. Firma 1999 stoklarını 1.800.000 USD fazla raporlamıştır. Yapılan soruşturma neticesinde firmanın 1997

⁴¹⁵ Mulford ve Comiskey, s:245-247

⁴¹⁶ SEC, “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 1385” U.S. Securities And Exchange Commission, 26 April 2001, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr16975.htm>, (16 Ekim 2016)

ile 2000 yılları arasında stoklarını %30 daha fazla göstererek 13.000.000 USD fazla raporladığı anlaşılmıştır.⁴¹⁷

- 3. Stoklardaki değer düşüklüklerinin tanınmaması;** stoklarda değer düşüklükleri rutin olarak karşılaşılan durumlardandır. KOBİ TFRS’de değer düşüklüğü şu şekilde tanımlanmaktadır. “Her raporlama tarihinde, stokların değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığı değerlendirilir. Söz konusu değerlendirme, her bir stok kaleminin defter değeri ile tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatının karşılaştırılması suretiyle yapılır. Bir stok kalemi değer düşüklüğüne uğramışsa, stokun defter değeri, tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatına indirgenir. Bu indirgeme, değer düşüklüğü zarardır ve anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.”⁴¹⁸ Standartta bu kadar açık olarak tanımlanan değer düşüklüğünü firma kayıtlarına almaz ise stoklar fazla değerlendirilmiş olarak aktifte yer almaktadır. Aynı zamanda dönemin karı olması gerekenden fazla raporlanıyor demektir.

5.4.2.1. Stoklarda Aktifleştirme ile Yapılan Hileler

Stoklar kalemi özellikle üretim firmaları için çok önemli bir kalemdir. Stoklarda birçok maliyet taşınmaktadır. Bu maliyetler satın alma, dönüştürme ve üretime katılan diğer maliyetler şeklindedir. KOBİ TFRS’de stokların maliyetine nelerin gireceği aşağıdaki gibi tanımlanmıştır.

Stokların Maliyeti: “Stokların maliyeti tüm satın alma maliyetlerini, dönüştürme maliyetlerini ve stokların mevcut konumuna ve durumuna getirilmesi için katılan diğer maliyetleri içerir. **Satın Alma Maliyetleri:** satın alma fiyatı, ithalat vergileri ve diğer vergiler (işletme tarafından vergi idaresinden iade alınabilecekler hariç) ve nakliye, yükleme / boşaltma maliyetleri ile mamul, malzeme ve hizmetlerin elde edilmesiyle doğrudan ilişkilendirilebilen diğer maliyetleri içerir. Ticari iskontolar, indirimler ve diğer benzeri kalemler, satın alma maliyetinin belirlenmesinde indirim konusu yapılır.”⁴¹⁹

“**Stok maliyeti** = (1) satın alma maliyetleri + (2) dönüştürme maliyetleri + (3) diğer maliyetler

(1) **Satın alma maliyetleri** = satın alma fiyatı + ithalat vergileri + diğer vergiler (doğası gereği iade alınamayan vergiler) + diğer direkt maliyetler

(2) **Dönüştürme maliyetleri** = direkt maliyetler + endirekt maliyetler (dağıtılmış genel üretim giderleri)

(3) **Dağıtılmış genel üretim giderleri** = sabit genel üretim giderleri + değişken genel üretim giderleri şeklindedir.”⁴²⁰

Stoklarla ilgili finansal tablo hilelerinde, özellikle üretim firmalarında ürünün maliyetine eklenecek olan harcamalara ürünle veya üretimle ilgili olmayan dönem gideri

⁴¹⁷ SEC, “Civil Action No:04”, U.S. Securities And Exchange Commission, <https://www.sec.gov/litigation/complaints/comp18732.pdf>, (16 Ekim 2016), s:6.

⁴¹⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-2.

⁴¹⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 13 Stoklar, p:13-5 ve 6.

⁴²⁰ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 13 Stoklar, s:7.

olarak aslında gelir tablosuna gitmesi gereken giderleri ürünün maliyetine eklemek suretiyle giderlerin aktifleştirilmesi yöntemi kullanılmaktadır.⁴²¹

Stoklarda yapılan aktifleştirme hilelerine bir örnek verecek olursak; The Aerosonic Corporation firması uçak parçaları üreten bir firmadır. Firma 1999 yılı ile 2002 yılının sonuna kadar dönem gideri olarak yazması gereken giderleri stoklarında aktifleştirdiği anlaşılmıştır. Firmanın 2002 yılı sonunda toplamda 6,7 milyon USD olan stoklarının yaklaşık olarak 4,2 milyon USD'lik kısmının bu aktifleştirmeden kaynaklandığı anlaşılmıştır.⁴²²

Tablo 23: Dönem Sonu Stokunun Fazla Değerlenmesinin Satışların Maliyeti Tablosuna Etkisi

Satışların Maliyeti	Dönem Sonu Stokunun Fazla Değerlenmesi 1. Dönem	2. Dönem
Dönem başı stok	Etkisiz	Fazla Değerleme
+ Stok alımları	Etkisiz	Etkisiz
- Alış iadeleri	Etkisiz	Etkisiz
- Alış indirimleri	Etkisiz	Etkisiz
= Satışa hazır mallar	Etkisiz	Fazla Değerleme
- Dönem sonu stok	Fazla Değerleme	Etkisiz
= Satışların maliyeti	Eksik Raporlama	Fazla Değerleme

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:416.

Hile Örneği-14: X işletmesi 1 Mart 2016 tarihinde Çin'den ithal ettiği oyuncakları 1.000.000 TL'ye satın almış. Ödemesi 2 Mart 2016 tarihinde bankadan gönderilmiştir. Malı gümrükten çekerken 150.000 TL iade alınabilir gümrük vergisi ödemiştir. Satın alma fiyatına ilişkin olarak 800,000 TL'lik kredi kullanmıştır. Kredi 9 aylıktır ve Aralık ayı sonunda 100.000 TL faiz ödemesi olacaktır ayrıca 10.000 TL kredi işlemleri için bankaya komisyon kredi faiziyle birlikte Aralık ayı sonunda ödenecektir. Bankanın uyguladığı faiz oranı piyasa faiz oranı ile örtüşmektedir. İşletme 1 Nisan 2016'da gümrükten malları çekmiş ve ticari malların deposuna taşınması için 15.000 TL maliyete katlanmıştır. Nakliyenin ödemesi 2 Mart 2016 tarihinde bankadan gönderilmiştir. İşletme 31 Aralık tarihi itibarıyla henüz stoktaki bu malı satmamıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletmenin satın almış olduğu stokun maliyeti aşağıdaki gibi hesaplanacaktır. Stokun maliyetine girmeyen harcamalar dönem gideri olarak kaydedilecektir. Ticari malların maliyetine dâhil olan ve olmayan giderler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

⁴²¹ Gerard M. Zack, s:81.

⁴²² SEC, "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2392", U.S. Securities and Exchange Commission, 3 March 2006, <http://www.sec.gov/litigation/admin/34-53404.pdf>, (5 Kasım 2016).

Maliyetler	Tutar	Stokların Maliyetine Dahil Olanlar
Satın alma bedeli	1.000.000	+
İade alınabilir gümrük vergisi	150.000	-
Kredi faizi	100.000	-
Kredi için ödenen komisyon	10.000	-
Taşıma gideri	15.000	+
Stok Maliyeti	1.015.000	

1 Mart 2016

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	1.015.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		1.000.000
- <i>Malı satan Çin firması</i>		
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		15.000
- <i>Nakliye firması</i>		

1 Mart 2016

102 Bankalar (Aktif Hs.)	1.000.000	
300 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		1.000.000

1 Mart 2016

660 Finansman Giderleri (GT Hs.)	10.000	
- <i>kredinin komisyon ödemesi</i>		
300 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		10.000

1 Mart 2016

193 Peşin Ödenen Vergiler (Aktif Hs.)	150.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		150.000

2 Mart 2016

320 Satıcılar (Pasif Hs.)	1.000.000	
- <i>Malı satan Çin firması</i>		
320 Satıcılar (Pasif Hs.)	15.000	
- <i>Nakliye firması</i>		
102 Bankalar (Aktif Hs.)		1.015.000

31 Aralık 2016		
660 Finansman Giderleri (GT Hs.) - kredinin faiz ödemesi	100.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		100.000

31 Aralık 2016		
300 Banka Kredileri (Pasif Hs.)	1.010.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		1.010.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Bankalar	(1.275.000)	Banka Kredileri	-
Ticari Mallar	1.015.000	Satıcılar	-
Peşin Ödenen Vergiler	150.000		
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(110.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Finansman Giderleri	(110.000)
Net Zararı	(110.000)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletmenin satın almış olduğu stokun maliyetini olması gereken gibi değil hileli bir şekilde giderleri aktifleştirerek aşağıdaki gibi hesaplanacaktır. Stokun maliyetine girmeyen harcamalar dönem gideri olarak kaydetmeyerek finansal tablo hilesi yapmaktadır. Ticari malların maliyetine dâhil olan ve olmayan giderler aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

Maliyetler	Tutar	Stokların Maliyetine Dahil Olanlar
Satın alma bedeli	1.000.000	+
İade alınabilir gümrük vergisi	150.000	+
Kredi faizi	100.000	+
Kredi için ödenen komisyon	10.000	+
Taşıma gideri	15.000	+
Stok Maliyeti	1.275.000	

1 Mart 2016

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	1.015.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		1.000.000
- <i>Malı satan Çin firması</i>		
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		15.000
- <i>Nakliye firması</i>		

1 Mart 2016

102 Bankalar (Aktif Hs.)	1.000.000	
300 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		1.000.000

1 Mart 2016

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	10.000	
- <i>Kredinin komisyonu</i>		
300 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		10.000

1 Mart 2016

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	150.000	
- <i>Gümrük vergisi</i>		
102 Bankalar (Aktif Hs.)		150.000

1 Mart 2016

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	100.000	
300 Banka Kredileri (Aktif Hs.)		100.000
- <i>Kredinin ödenecek faizi</i>		

2 Mart 2016

320 Satıcılar (Pasif Hs.)	1.000.000	
- <i>Malı satan Çin firması</i>		
320 Satıcılar (Pasif Hs.)	15.000	
- <i>Nakliye firması</i>		
102 Bankalar (Aktif Hs.)		1.015.000

31 Aralık 2016

300 Banka Kredileri (Aktif Hs.)	100.000	
- <i>kredinin faiz ödemesi</i>		
102 Bankalar (Aktif Hs.)		100.000

31 Aralık 2016

300 Banka Kredileri (Pasif Hs.)	1.010.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		1.010.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Bankalar	(1.275.000)	Banka Kredileri	-
Ticari Mallar	1.275.000	Satıcılar	-
Peşin Ödenen Vergiler	-		
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	-

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

5.4.2.2. Konsinye Stoklarda Yapılan Hileler

Stok çeşitlerinden bir tanesi de konsinye olarak başka bir firmaya satılması için verilen stoklardır. Örneğin A firması ürünlerini satması için B firmasına konsinye olarak veriyor diyelim. Ürünler A firmasının stoklarına kayıtlı durmaya devam ederken B firmasının deposuna sevk edilir. B firması ne zaman bu ürünleri nihai tüketiciye satarsa işte o zaman A firması fatura eder ve ürünleri stoklarındaki kayıtlarından çıkartır.

Konsinye satış türünü KOBİ TFRS hasılatla ilgili ek bölümde bahseder. Konsinye satışı şu şekilde tanımlar; *“Koşullu olarak gönderilen mallar: gönderilen tarafın (alıcının) gönderen taraf (satıcının) adına malları satmayı üstlendiği konsinye satışlar. Muhasebeleştirilmesini ise; mallar alıcı tarafından üçüncü bir firmaya satıldığında, hasılat satıcı tarafından muhasebeleştirilir şeklinde tarif eder.”*⁴²³

Bu tür konsinye satışlarda yapılan hilelerde nihai tüketiciye satılan malların halen konsinye olarak malları veren firmanın stoklarında kaydedilmeye devam edilmesi ve aktifinde raporlanıyor olmasıdır.⁴²⁴

Konsinye satışlarla ilgili yapılan hilelere American Bank Note Holographics, Inc. firmasının 1997 ve 1998 yıllarında yaptığı hile uygulaması örnek olarak verilebilir. Firma konsinye satış anlaşması yaptığı diğer firmanın satışını ve teslimatını henüz yapmadığı veya satışı ve teslimatı yapılmış ama sonradan dolayı iadesi gelmiş ürünleri satış gibi göstererek o yıllardaki satışlarını fazla raporlamıştır. Firma 1997 yılında 1,8 milyon USD tutarında konsinye satışı hasılat olarak kaydetmiştir. Firma 1998 yılında ise yaklaşık olarak 26 milyon

⁴²³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23 Hasılat, Ek Bölüm 23, p:23 A.6 Örnek 4.

⁴²⁴ Gerard M. Zack, s:81.

USD tutarındaki konsinye anlaşmasını hasılat olarak kaydetmiş ve finansal tablolarında hile yaptığı anlaşılmıştır.⁴²⁵

5.4.2.3. Stokların Maliyetinde Yapılan Hileler

Stokların maliyetine borçlanma maliyetleri dâhil edilmemektedir. Vadeli alınan stokların ilk muhasebeleştirilmesi peşin fiyatlarına göre, peşin fiyatı belli değilse emsal faiz oranıyla bugüne indirgenen tutarı ile muhasebeleştirilir. Eğer işletme finansal tablolarında hile yapma niyetindeyse ve stoklarını daha yüksek değerle raporlamak istiyorsa ilk muhasebeleştirirken vadeli fiyatıyla muhasebeleştirmek isteyecektir.

Hile Örneği-15: X işletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde peşin fiyatı 800.000 TL olan bir ticari malı 2 yıl vadeli olarak 1.000.000 TL'ye satın almıştır.

1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:

- Peşin fiyatı 800.000 TL olan bir ticari mal 2 yıl vadeli olarak 1.000.000 TL'ye satın alınmışsa aradaki fark olan 200.000 TL satın alan firma için finansman gideridir ve bu tutar stokun maliyetinden ayrıştırılır. Aradaki fark firma için finansman gideridir.
- Birinci yılın sonunda 1 yıllık faiz gideri hesaplanarak gelir tablosuna finansman gideri olarak kaydedilir. Etkin faiz vadeli fiyatı peşin fiyata indiren orandır. Etkin faiz = $\sqrt{(1.000.000 / 800.000)} - 1 = 0,118$ 'dir.
- 31 Aralık 2016 tarihindeki finansman gideri $800.000 \times \%1,1803 = 94.424$ TL

1 Ocak 2016		
153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	800.000	
327 Ertelenmiş Faiz Gideri (-) (Pasif Düzenleyici Hs.)	200.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		1.000.000
31 Aralık 2016		
660 Finansman Giderleri (-) (GT Hs.)	94.424	
327 Ertelenmiş Faiz Gideri (-) (Pasif Düzenleyici Hs.)		94.424

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Ticari Mallar	800.000	Satıcılar	1.000.000
		Ertelenmiş Faiz Gideri (-)	(105.576)
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(94.424)

⁴²⁵ SEC, "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 18081" U.S. Securities and Exchange Commission, 10 April 2003, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18081.htm>, (16 Ekim 2016)

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Finansman Giderleri	(94.424)
Net Zarar	(94.424)

- 2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** Firma vadeli aldığı maldaki ödeyeceği finansman giderlerini raporlamak istememektedir. Hileli olarak satın aldığı ticari malı kayıtlarında vadeli fiyatı ile göstermektedir.

1 Ocak 2016

153 Ticari Mallar (Aktif Hs.)	1.000.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		1.000.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Ticari Mallar	1.000.000	Satıcılar	1.000.000

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

-

Üretim işletmeleri imal ettikleri stoklara genel üretim giderlerinden pay verirken genel üretim giderlerini sabit ve değişken olarak ayırmalı ve sabit genel üretim giderlerini normal kapasiteye göre stokların maliyetine yüklemelidir. Normalin altında kapasite ile çalışan işletmede stoklara yüklenmeyen sabit genel üretim giderleri olacaktır. Standarta göre bu giderler dönem gideri olarak muhasebeleştirilmelidir. Eğer işletme normalin altında çalışırken de tüm sabit genel üretim giderlerini stokların maliyetine yüklerse stoklarını olması gerekenden fazla raporlamış olacaktır.

Hile Örneği-16: X işletmesi normal kapasitesinde yıllık 2.000.000 adet/yıl üretim yapabilmektedir. İşletme 2016 yılında 5.000.000 TL değişken üretim maliyetine katlanılırken 5.000.000 TL sabit üretim maliyetine katlanılmıştır. İşletme için 2016 yılı kötü bir yıl geçmiş bu yüzden üretimde ciddi düşüş olmuştur ve 1.000.000 adet/yıl üretim yapabirmiştir. Üretim için 5.500.000 TL ilk madde malzeme gideri ve 3.000.000 TL işçilik gideri oluşmuştur. İşletme ürettikleri ürünleri %20 karla satmaktadır ve 9.600.000 TL satış yapmıştır. Alacakların henüz tahsil edilmediği varsayılmıştır. Üretilen ürünlerin yarısı henüz satılamamış ve stoklardadır.

1) Olması gereken muhasebe kaydı ve finansal tablolar:

- İşletmenin stok maliyetinin hesaplanması aşağıdaki gibidir;
  - Stok maliyeti = İlk madde malzeme gideri + direkt işçilik gideri + değişken genel üretim gideri + (sabit genel üretim gideri x kapasite kullanım oranı)
- Sabit genel üretim giderinin üretimin stok maliyetine giren kısmı = 5.000.000 TL x %50 (kapasite kullanım oranı) = 2.500.000 TL'dir.

Maliyetler	Tutarlar
İlk Madde Malzeme Gideri	5.500.000
Direkt İşçilik Gideri	3.000.000
Değişken Genel Üretim Gideri	5.000.000
Sabit Genel Üretim Gideri	2.500.000
Toplam Stok Maliyeti	16.000.000

- İşletme ürettiği mamullerin %50'sini satmıştır yani 8.000.000 TL maliyetli mamul stoklardadır.

2016 Yılı İçinde

151 Yarı Mamuller Üretimi (Aktif Hs.)	16.000.000	
680 Çalışılmayan Kısım Gider ve Zararları (GT Hs.)	2.500.000	
711 DİMM Gideri Yansıtma Hesabı		5.500.000
721 D.İşçilik Gideri Yansıtma Hesabı		3.000.000
731 Genel Üretim Gideri Yansıtma Hesabı		10.000.000
- Değişken GÜG	5.000.000	
- Sabit GÜG	5.000.000	

2016 Yılı İçinde

152 Mamuller (Aktif Hs.)	16.000.000	
151 Yarı Mamuller Üretimi (Aktif Hs.)		16.000.000

2016 Yılı İçinde

620 Satılan Mamuller Maliyeti (GT Hs.)	8.000.000	
152 Mamuller (Aktif Hs.)		8.000.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Alıcılar	9.600.000	Dönem Zararı	(900.000)
Mamuller	8.000.000		

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Satışlar	9.600.000
Satılan Mamuller Maliyeti (-)	(8.000.000)
Brüt Kar	1.600.000
Dağıtılamayan Genel Üretim Gideri (-)	(2.500.000)
Net Zararı	(900.000)

- 2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** Sabit genel üretim gideri olan 5.000.000 TL'nin %50 kapasite kullanımından dolayı 2.500.000 TL'sinin normalde işletme kapasite kullanımına göre sabit genel üretim giderini stokun maliyetine eklenmemesi gerekirken işletme bu ayrımı yapmamakta ve tamamını stok maliyetine eklemektedir.

Maliyetler	Tutarlar
İlk Madde Malzeme Gideri	5.500.000
Direkt İşçilik Gideri	3.000.000
Değişken Genel Üretim Gideri	5.000.000
Sabit Genel Üretim Gideri	5.000.000
Toplam Stok Maliyeti	18.500.000

- İşletme ürettiği mamullerin %50'sini satmıştır yani 9.250.000 TL maliyetli mamul stoklardadır.

2016 Yılı İçinde

151 Yarı Mamuller Üretimi (Aktif Hs.)	18.500.000	
711 DİMM Gideri Yansıtma Hesabı		5.500.000
721 D.İşçilik Gideri Yansıtma Hesabı		3.000.000
731 Genel Üretim Gideri Yansıtma Hesabı		10.000.000
- Değişken GÜG	5.000.000	
- Sabit GÜG	5.000.000	

2016 Yılı İçinde

152 Mamuller (Aktif Hs.)	18.500.000	
151 Yarı Mamuller Üretimi (Aktif Hs.)		18.500.000

2016 Yılı İçinde

620 Satılan Mamuller Maliyeti (GT Hs.)	9.250.000	
152 Mamuller (Aktif Hs.)		9.250.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz kaynaklar</u>	
Alıcılar	9.600.000	Dönem Karı	350.000
Mamuller	9.250.000		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Satışlar	9.600.000
Satılan Mamuller Maliyeti (-)	(9.250.000)
Brüt Kar	350.000
Dağıtılamayan Genel Üretim Gideri (-)	(-)
Net Kar	350.000

5.4.3. Stoklarda Yapılan Hilelerin Tespiti

Firmaların stoklarda yaptıkları hileli işlemler bir takım anormallikleri beraberinde getirmektedir. Bu anormallikler ile ortaya çıkan uyarı sinyalleri kırmızı bayraklar olarak aşağıda özet şeklinde verilmiştir.⁴²⁶

A. Analitik Kırmızı Bayraklar

1. Raporlanan stok değerinin normalden çok daha yüksek olması veya çok hızlı artmış olması,
2. Raporlanan satışların maliyeti değerinin normalden çok daha düşük olması veya çok hızlı düşmüş olması,
3. Raporlanan alış iadelerinin çok yüksek olması veya çok hızlı artmış olması,
4. Raporlanan alış indirimlerinin çok yüksek olması veya çok hızlı artmış olması,
5. Raporlanan satın almaların satışlara veya stok seviyesine göre çok düşük olması,
6. Stoklardaki artışa karşın dönem giderlerinde tersine bir azalmanın olması giderlerin stoklarda aktifleştirilmiş olabileceği izlenimi vermektedir.

B. Muhasebe Kayıtlarındaki ve Dokümanlardaki Kırmızı Bayraklar

1. Stok değerlemelerinin ve satışların maliyeti işlemlerinin zamanlama olarak çok geç yapılmış olması,
2. Stoklarla veya satışların maliyetiyle ilgili olan muhasebe kayıtları evraklarla veya yetkili kişilerin imzalarıyla desteklenmiyor olması,
3. Yılsonunda stoklarda veya satışların maliyetinde firmanın finansal sonuçlarında dikkate değer değişiklikler meydana getiren düzeltme kayıtlarının var olması,
4. Stoklarla veya satışların maliyetiyle ilgili evrakların kayıp olması veya üzerlerinde oynamaların var olması,

⁴²⁶ Albrecht ve Diğerleri, s:418-419.

5. Stoklarla veya satışların maliyetiyle ilgili kayıtlara baz teşkil eden dokümanların orijinallerinin olmayıp fotokopileriyle bu kayıtların yapılması,
6. Benzer stokların veya benzer satılan mallar maliyetine giden ürünlerin beklenmedik bir şekilde farklı değerlerden hesaplanmış olmaları,
7. Stok miktarları ile stok kayıtları arasında sistematik farkların olması,
8. Satın alma raporları ile fiili olarak stoklara giren mallar arasında farkların olması,
9. Satın alma talimatları, satın alma faturaları, alış kayıtları ve stoklardaki kayıtlar arasında farkların olması,
10. Onaylanmış tedarikçi listesinde yer almayan firmalardan satın almaların var olması,
11. Aynı numaraya sahip satın alma emirlerinin ve faturaların olması,
12. Rutin olmayan muhasebe kayıtlarının olması,

C. Kontrollerle İlgili Kırmızı Bayraklar

1. Stoklarla ilgili veya satılan mallar maliyetiyle ilgili iç kontrol prosedürlerinin yöneticiler tarafından açıkça ihlal edilmesi,
2. İç kontrol tarafından belirli kurallara bağlanan satın almalarda onaylı liste harici yeni müşterilerden ve normal olmayan tutarlarda satın almaların yapılması,
3. Stok sayım prosedürlerinin çok zayıf kurallara bağlanmış olması,

D. Davranışsal Kırmızı Bayraklar

1. Stoklardaki veya satın almaldaki veya satılan mallar maliyetindeki artışlar konusunda açıklama istenen çalışanların veya yöneticilerin ifadelerinin tutarsız, kaçamak ve muğlak ifadelerden oluşması,
2. Stoklarla ilgili veya satılan mallar maliyetiyle ilgili elde edilen kanıtların çalışanlar veya yöneticiler tarafından inkâr edilmesi,
3. Firma yöneticileri tarafından, karmaşık stok ve üretim prosedürlerini çözmek ve anlamak için denetçilere gereksiz bir zaman baskısının yapılması,
4. Denetçilerin stoklarla ilgili veya satılan mallar maliyetiyle ilgili firmadan istedikleri bilgilerin normal olmayan bir şekilde geciktirilmesi,
5. Denetçilerin stoklarla ilgili veya satılan mallar maliyetiyle ilgili sordukları sorulara yöneticilerin şüpheli cevaplar vermesi.

5.4.4. Stok Hilelerinin Tespiti İçin Analiz Yöntemleri

Stoklarda yapılan hileleri analiz etmek için bilançonun bir dönemi ile diğer dönemini karşılaştıran aşağıda özeti verilen yöntemler kullanılabilir.^{427 428}

1. Mevcuttaki finansal tablolarda yer alan stokların ve satılan mallar maliyetinin tutarlardaki değişimlere odaklanılmalıdır.
2. Nakit akış tablosunda yapılan çalışmadır. Nakit akış tablosu zaten son iki dönemdeki tüm kalemlerdeki değişimleri vermektedir. Stokların ne kadar değiştiği bize bir fikir verecektir.

⁴²⁷ Albrecht ve Diğerleri, s:421.

⁴²⁸ KGK, BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları, Ek-2

3. Yatay analiz yaparak bir dönemden diğer döneme ne kadar değişim olduğunun incelenmesidir. Yatay analizde her zaman için yüzdesel ifadeler kullanılır ve değişimlerin tutar olarak değil de yüzdesel bağlamda ne kadar değiştiklerini analiz ederiz. Öncelikle dikey olarak stokların aktifteki payları hesaplanır ve sonra her bir dönemde bu yüzdelere arasındaki değişim yatay olarak hesaplanır. Bu çerçevede yüzdesel değişime baktığımızda stokların yüzdesel olarak aktif içinde ne kadar değiştiğini ve dönemden döneme ne kadar fark ettiğine odaklanmak bize bu değişimin anlamlı mı anlamsız mı olduğunu ifade edecektir. Yüzdesel bazda çok ciddi bir artışın var olması önemli bir hile sinyali olacaktır.
4. Fiziki stok sayımı sırasında veya sonrasında özel dikkat gerektiren yerlerin veya kalemlerin belirlenmesi için işletmenin stok kayıtlarının incelenmelidir.
5. Stok sayımlarının belirli yerlerde önceden haber verilmeden gözlemlenmesi veya stok sayımlarının tüm yerlerde aynı tarihte yapılmalıdır.
6. Stok sayım tarihi ile raporlama dönemi sonu arasındaki sürede rakamların manipüle edilmesi riskini asgari seviyeye indirmek amacıyla stok sayımlarının raporlama dönemi sonunda veya dönem sonuna yakın bir tarihte yapılmalıdır.
7. Stok sayımının gözlemlenmesi sırasında ilâve prosedürlerin uygulanması; örneğin, ambalajlanmış ürünlerin içeriklerinin, ürünlerin dizilim (örneğin, kare düzeni) veya etiketlenme şekillerinin ve parfüm veya özel kimyasallar gibi sıvı maddelerin kalitesinin (saflık, derece veya yoğunluğunun) daha özenli incelenmesi. Bu amaçla, bir uzman çalışmasının kullanılması yararlı olabilir.
8. Stok türleri, kategorileri, yer veya diğer kıstaslar bakımından cari dönem ile önceki dönemlere ait stok miktarlarının karşılaştırılması veya sürekli envanter yöntemiyle izlenen stok miktarlarının karşılaştırılmasıdır.
9. Fiziki stok sayım dökümlerinin ileri düzeyde test edilmesi amacıyla bilgisayar destekli denetim tekniklerinin kullanılması. Örneğin, etiket numaralarına göre sıralayarak etiket kontrollerinin test edilmesi veya ürün seri numarasına göre sıralayarak atlama veya tekrar olup olmadığının test edilmelidir.

5.5. Maddi Duran Varlıklar

5.5.1. Maddi Duran Varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 17)

KOBİ TFRS'nin 17. bölümü maddi duran varlıklara ilişkindir ve bu bölümde maddi duran varlıklar; *“mal veya hizmet üretimi veya arzında kullanılmak, başkalarına kiraya verilmek veya idari amaçlar çerçevesinde kullanılmak üzere elde tutulan ve birden fazla dönemde kullanımı öngörülen fiziki varlıklar olarak tanımlanmaktadır.”*⁴²⁹

Örnek: X işletmesinin Merter'de bulunan ve içinde mamullerini ürettiği bir tekstil fabrikası bulunmaktadır.

Bu bina bir maddi duran varlık kalemi olarak sınıflandırılır. Birden fazla raporlama döneminde kullanılması öngörülen ve malların üretiminde kullanılan fiziki bir varlıktır.

⁴²⁹ KGG, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-2.

Örnek: X işletmesi (kendisi ana ortaklık), bağlı ortaklığı olan Y işletmesine faaliyet kiralaması yoluyla kira geliri elde etmek için bir binaya sahiptir. Bağlı ortaklık binayı ürünleri için perakende satış yeri olarak kullanmaktadır.

Konsolide finansal tablolarda bu bina maddi duran varlık olarak sınıflandırılır. Konsolide finansal tablolar ana ortaklığı ve bağlı ortaklığını tek bir işletme gibi sunmaktadır. Konsolide edilen işletme, binayı malların üretimi için birden fazla raporlama döneminde kullanmaktadır. Ana ortaklığın bireysel finansal tablolarında (eğer hazırlandıysa) bu bina yatırım amaçlı bir gayrimenkul olarak sınıflandırılır. Söz konusu gayrimenkul kira geliri elde etmek amacıyla elde tutulmaktadır.

*“Maddi duran varlıklar ayrıca işletmenin olağan faaliyetlerinde satılmak için elde tutulan varlıkları, böyle bir satış için üretim aşamasında olan varlıkları ve üretim aşamasında ya da hizmetlerin sunumunda kullanmak üzere ilk madde veya malzeme şeklinde elde tutulan varlıkları kapsamamaktadır. Bu tür varlıklar stok niteliğindedir.”*⁴³⁰

Örnek: X işletmesi üzerinde bir bina inşa etmeyi düşündüğü bir arsayı 100 yıllığına kullanma hakkı için devlete ödemedeki bulunmaktadır.

Devlete yapılan ödeme bir kiralama işlemine ilişkin peşin ödeme (peşin ödenen gider) olarak değerlendirilmektedir. Kiralama işlemi bir faaliyet kiralaması olarak sınıflandırılmaktadır (çünkü bu işlem sahiplikle ilgili tüm risk ve getirileri tamamıyla devretmemektedir).

Bazı gayrimenkuller, bir kısmı ile kira veya sermaye kazancı elde etme amacıyla ve diğer kısmını mal veya hizmet üretimi ya da arzı ile idari hizmetler çerçevesinde kullanma amacıyla elde tutulmaktadır. Söz konusu kısımların ayrı olarak satılabilmesi (ya da bir finansal kiralama sözleşmesine göre ayrı olarak kiralama verilebilmesi) durumunda bu kısımların muhasebeleştirilmesi ayrı olarak yapılır. Bu kısımların ayrı olarak satılamaması durumunda ve önemsiz bir kısmının mal veya hizmet üretimi ya da arzı ile idari hizmetler çerçevesinde kullanma amacıyla elde tutulması şartıyla bu gayrimenkul yatırım amaçlı gayrimenkul olarak nitelendirilir.

“Yatırım amaçlı gayrimenkul, sahibi veya kiracısı tarafından finansal kiralama yoluyla kira geliri veya sermaye kazancı ya da her ikisini birden elde etmek amacıyla elde tutulan gayrimenkuldür. Ancak, gerçeğe uygun değeri aşırı maliyete veya çabaya katlanmadan güvenilir bir şekilde ölçülemeyen yatırım amaçlı gayrimenkuller Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar hükümlerine uygun olarak muhasebeleştirilir. Yatırım amaçlı gayrimenkul işletme tarafından elde tutulan diğer varlıklardan büyük ölçüde bağımsız nakit akışı yaratır. Bu durum yatırım amaçlı gayrimenkulleri sahibi tarafından kullanılan gayrimenkullerden ayırmaktadır. Mal veya hizmet üretimi ya da tedariki (veya gayrimenkulün idari amaçlar için kullanılması) sadece gayrimenkullerle değil, üretim veya tedarik sürecinde kullanılan diğer varlıklarla da ilişkilendirilebilen nakit akışları yaratır. Bir gayrimenkulün, yatırım amaçlı gayrimenkul niteliği taşıyıp taşımadığını belirlemek için bazı durumlarda değerlendirme yapılması gerekebilmektedir. Örneğin, bir işletme elinde tuttuğu

⁴³⁰ IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 17 Maddi Duran Varlıklar**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010, s:5.

gayrimenkulün kiracılarına yan hizmetler sunduğunda, hizmetlerin anlaşmanın genel çerçevesi içinde önemsiz olması durumunda gayrimenkulü yatırım amaçlı gayrimenkul olarak değerlendirir. Hangi amaçla kullanılacağına karar verilmeden edinilen arsalar yatırım amaçlı gayrimenkul olarak sınıflandırılacaktır.”⁴³¹

Bazı işletmeler elinde tuttuğu gayrimenkulün kiracılarına güvenlik ve bakım hizmeti gibi yan hizmetler sunmaktadır. Yan hizmetlerin bir gayrimenkulün yatırım amaçlı gayrimenkul olarak nitelendirilmesine neden olacak kadar önemli olup olmadığına karar vermek zor olabilmektedir. Birçok durumda güvenlik ve bakım hizmetleri önemsiz olmakta dolayısıyla bina yatırım amaçlı gayrimenkul olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak bazı işletmeler (oteller gibi) bilgi teknoloji sistemleri ve yönetim hizmetleri gibi çok çeşitli hizmetlerin dahil olduğu tam eşyalı ofisler kiraya vermektedir. Bu tür anlaşmalar bir hizmetin sağlanması şeklinde olmakta ve sahibi tarafından kullanılan gayrimenkul olarak sınıflandırılmakta ve maddi duran varlık olarak muhasebeleştirilmektedir.

5.5.1.1. Muhasebeleştirme

“Maddi duran varlıklar sadece ve sadece aşağıdaki koşulların oluşması durumunda varlık olarak finansal tablolara yansıtılır:

- a) İlgili kaleme ilişkin gelecekteki ekonomik yararların işletmeye aktarılmasının muhtemel olması ve
- b) İlgili kalemin maliyetinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmesi.”⁴³²

“Yedek parça, yedek teçhizat ve bakım malzemeleri maddi duran varlık tanımını karşılıyorsa bu standart çerçevesinde muhasebeleştirilir. Diğer türlü stoklarda izlenir.”⁴³³

Örnek: X işletmesi kimyasal ürünler üretmektedir. İşletme fabrikasının bakım şartlarına özgü özel bakım malzemesi kullanarak üretim fabrikasına bakım yapmaktadır.

Söz konusu bakım malzemesi maddi duran varlık olarak sınıflandırılır. Malzeme sadece işletmenin tesisleriyle ilişkili olarak kullanılabilir ve birden fazla muhasebe döneminde kullanılması beklenmektedir.

“Bazı maddi duran varlık kalemlerinin parçalarının düzenli aralıklarla yenilenmesi gerekebilir (örneğin, bir binanın çatısı). Eğer bir maddi duran varlık kaleminin yenilenen parçasının işletmeye gelecekte yarar getirmesi bekleniyorsa, söz konusu parça ile ilgili maliyet oluştuğunda, bu kaleme ilişkin parçanın yenileme maliyeti ilgili maddi duran varlık kaleminin defter değerine eklenir. Maddi duran varlık kaleminin önemli parçaları ekonomik faydaların tüketiminde önemli ölçüde farklı yapılara sahipse, varlığın başlangıç maliyeti varlığın önemli parçalarına dağıtılır ve her bir parça kendi yararlı ömrü boyunca ayrı olarak amortismanına tabi tutulur.”⁴³⁴

⁴³¹ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 17 Maddi Duran Varlıklar*, s:3.

⁴³² KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar*, p:17-4.

⁴³³ IFRS Foundation, **2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities**, May 2015, UK, http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Documents/IFRS%20for%20SMEs%20May%202015/2015_Amendments%20to%20IFRS%20for%20SMEs_Standard.pdf (25 Aralık 2016), p:17-5.

⁴³⁴ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar*, p:17-6.

Örnek:⁴³⁵ X işletmesi tarım kimyasalı üretmektedir ve işletme yılda 1 kez kontrol edilen kimyasal işleme fabrikası için yıpranmaya karşı koruyucu kaplama yapması gerekmektedir. Yapılan kontrol sonucunda kaplamada bir hasar ortaya çıkması durumunda, işletmenin derhal kaplamayı yenilemesi gerekmektedir. Tecrübe göstermiştir ki, kaplamaların ortalama olarak her dört yılda bir yenilenmesi gerekmektedir. İşletme kaplamayı normal amortisman yöntemine göre sıfır kalıntı değerle dört yıllık beklenen faydalı ömrü boyunca itfa etmektedir. Fabrikanın diğer kısımları doğrusal amortisman yöntemine göre yirmi yıllık beklenen faydalı ömrü boyunca itfa edilmektedir. Cari dönemde yapılan bir kontrol sonucunda defter değeri 200,000 TL olan üç yıllık bir kaplamanın hasara uğradığı ortaya çıkmıştır. Kaplama derhal 1,000,000 TL maliyetle yenilenmiştir.

İşletme yenilenen kaplamayı muhasebeleştirmek için 1,000,000 TL'yi bir varlık maddi duran varlık olarak kaydetmelidir. Yeni kaplama (varlık) öngörülen dört yıllık faydalı ömrü boyunca eşit olarak kâr veya zararda gider (amortisman) olarak muhasebeleştirilecektir. İşletme cari raporlama döneminde (yani eski kaplama çıkarıldığı dönemde) hasara uğrayan kaplamanın finansal durum tablosu dışı bırakılması için 200,000 TL'lik bir gideri kâr veya zararda kayıtlı etmelidir.

*“Arazi ve binalar, ayrılabilir varlıklardır ve söz konusu varlıklar birlikte elde edilmiş olsa bile ayrı ayrı muhasebeleştirilir.”*⁴³⁶ *“Bir maddi duran varlık kalemi, ilk muhasebeleştirmede maliyet bedeli ile ölçülür. Bir maddi duran varlık kaleminin maliyeti aşağıdaki unsurların tümünü içerir:*

- a) *Ticari iskontolar ve indirimler düşüldükten sonra, avukatlık ve aracılık ücretleri, ithalat vergileri ve iade edilmeyen alış vergileri dâhil, satın alma fiyatı.*
- b) *Varlığın yönetim tarafından amaçlanan koşullarda çalışabilmesini sağlayacak yere ve duruma getirilmesiyle doğrudan ilişkili her türlü maliyet. Söz konusu maliyetler, saha hazırlık maliyetleri, ilk teslimat ve yükleme-boşaltma maliyetleri ile kurulum, montaj ve işlerliğin testine ilişkin maliyetleri kapsayabilir.*
- c) *Maddi duran varlığın sökülmesi ve taşınması ile yerleştirildiği alanın restorasyonuna ilişkin tahmini maliyeti, işletmenin ilgili kalemin elde edilmesi sırasında ya da stok üretimi dışında bir amaçla belirli bir süre kullanımı sonucunda üstlendiği yükümlülük.”*⁴³⁷

“Aşağıdaki maliyetler, maddi duran varlık maliyetleri değildir ve bunlar gerçekleştirilmesinde gider olarak muhasebeleştirilir:

- a) *Yeni bir tesis açılmasının maliyetleri.*
- b) *Yeni bir ürün veya hizmetin tanıtılmasına ilişkin maliyetler (reklam ve tanıtım harcamaları dâhil).*
- c) *Yeni bir yerde veya yeni bir müşteri kitlesiyle iş yapmak amacıyla katlanılan maliyetler (personel eğitim masrafları dâhil).*
- d) *Yönetim giderleri ve diğer genel giderler.*
- e) *Borçlanma maliyetleri.*
- f) *Bir maddi duran varlığın inşası veya geliştirilmesi sırasındaki arazi faaliyetlerinden kaynaklanan gelir ve ilgili giderler, ilgili varlığın amaçlanan yere*

⁴³⁵ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 17 Maddi Duran Varlıklar*, s:7.

⁴³⁶ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar*, p:17-8 ve 10.

⁴³⁷ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar*, p:17-8 ve 10.

ve faaliyet konumuna getirilmesi için gerekli olmamaları durumunda kâr veya zarara yansıtılarak muhasebeleştirilir.”⁴³⁸

Örnek:⁴³⁹ X işletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde 50.000 TL ödeyerek bir makine satın almıştır. Makinenin alınması için 59.000 TL tutarında banka kredisi kullanılmıştır. Makinenin işletmeye getirilmesi için 3.000 TL tutarında nakliye giderine ve makinenin montajının yapılması için 5.000 TL tutarında kurulum giderine katlanılmıştır. Makinenin 10 yıllık faydalı ömrünün sonunda, makinenin sökülmesi ve alanın restorasyonu için 2.000 TL’lik harcamanın ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. Ocak 2011 dönemi içinde makine mühendisleri makineyi işletmenin amaçladığı kullanım şekline getirmek için makine üzerinde bazı değişiklikler yapmışlar ve aşağıdaki giderler ortaya çıkmıştır:

- Madde ve malzeme kullanımı; 1.500 TL
- İşçilik; 2.500 TL
- Değişiklikleri yapmak için kullanılan makine ve teçhizatın amortismanı 1.000 TL

Ocak 2011 dönemi içinde, işletmenin üretim ekibi makinenin nasıl kullanılacağına ilişkin bir eğitim programına dahil edilmişler ve eğitimi veren uzmana 3.000 TL ücret ödenmiştir. Şubat 2011 döneminde ise, işletmenin üretim ekibi makineyi test etmiş ve mühendisler makine üzerinde ek değişiklikler yapmışlardır. Bu aşamada katlanılan maliyetler şunlardır:

- Madde ve malzeme kullanımı; 6.000 TL
- İşçilik; 9.000 TL
- Değişiklikleri yapmak için kullanılan makine ve teçhizatın amortismanı 4.000 TL

Harcama	Açıklama	Tutar
Satın alma fiyatı	İşletme tarafından geri alınacak ya da indirilecek vergiler maliyete dahil edilmez	50.000
Kullanılan kredinin faizi	Maddi duran varlığın maliyetine dahil edilmez, borçlanma maliyeti kapsamında dönem gideri olarak kaydedilir	-
Nakliye gideri	Maddi duran varlığın işletmeye getirilmesi için katlanılan nakliye gideri, maliyete dahil edilir	3.000
Kurulum gideri	Maddi duran varlığın kurulumuyla ilgili yapılan giderler, maliyete dahil edilir	5.000
Restorasyon gideri	Maddi duran varlığın sökülmesi ve taşınması ile yerleştirildiği alanın restorasyonuna ilişkin tahmini harcama, maliyete dahil edilir	2.000
Hazırlık giderleri	$1.500 + 2.500 + 1.000 = 5.000$ TL	5.000
Eğitim giderleri	Eğitim giderleri dönem gideri olarak kaydedilir; maliyete dahil edilmez.	-
Test giderleri	$6.000 + 9.000 + 4.000 = 19.000$ TL	19.000
Makinanın Maliyeti		84.000

⁴³⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-11 ve 17-12.

⁴³⁹ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:343-344.

Makine 1 Mart 2011 tarihi itibariyle kullanıma hazır hale getirilmiştir. Makine mamul üretiminde kullanılmaktadır.

Maliyetin Ölçülmesi

Maddi duran varlıkların maliyeti, muhasebeleştirme tarihindeki peşin fiyatın eşdeğeri tutardır. Ödemenin normal kredi vadesinin ötesine ertelenmesi durumunda maliyet, gelecekteki tüm ödemelerin bugünkü değeridir.⁴⁴⁰

Örnek:⁴⁴¹ X İşletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde 40.000 TL karşılığında 2 yıl vadeli olarak bir makine satın almıştır (KDV ihmal edilmiştir). Benzer borçlanmalarda uygulanan faiz oranı yıllık % 5'tir.

Maddi duran varlık vadeli olarak satın alındığı için maliyet bedeli, gelecekteki ödemelerin bugünkü değeri olarak hesaplanır. Vadeli alım fiyatı ile gelecekteki ödemelerin bugünkü değeri arasındaki fark finansman unsuru olarak değerlendirilmekte ve maliyet bedeline dâhil edilmemektedir. Dolayısıyla işletmenin satın aldığı maddi duran varlıkları gelecekteki ödemelerin bugünkü değeri (maliyet bedeli) üzerinden muhasebeleştirilmesi, vade farkını ise vade boyunca faiz gideri olarak kar veya zarara devretmesi gerekir. Bunun için satın alım esnasında ortaya çıkan vade farkının "Ertelenmiş Faiz Giderleri" gibi pasif düzenleyici bir hesaba kaydedilmesi, dönem sonlarında ise döneme ait olan faiz giderinin söz konusu hesaptan "Finansman Giderleri" hesabına aktarılması uygun olur.

Gelecekteki ödemelerin bugünkü değeri (maliyet bedeli) = $40.000 / (1,05)^2 = 36.281,18$ TL

1 Ocak 2016

253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	36.281,18	
324 Ertelenmiş Faiz Gideri (Pasif Düzenleyici Hs.)	3.718,82	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		40.000,00

31 Aralık 2016 tarihinde

Yıl	Defter Değeri 1 Ocak	Vade Farkı Gideri (% 5)	Nakit Çıkışı	Defter Değeri 31 Aralık
2016	36.281,18	1.814,06 (36.281,18 x % 5)	-	38.095,24 (36.281,18 + 1.814,06)
2017	38.095,24	1.904,76 (38.095,24 x % 5)	(40.000)	-

⁴⁴⁰ KGG, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-13.

⁴⁴¹ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:347-349.

1. yılın sonunda 2016 yılına ait 1.814,06 TL tutarında faiz gideri, “Ertelemiş Faiz Giderleri” hesabından “Finansman Giderleri” hesabına aktarılarak dönemin kar veya zararından indirilir. 2016 yılına ait faiz gideri = $36.281,18 \times 0,05 = 1.814,06$ TL

31 Aralık 2016

660 Finansman Giderleri (GT Hs.)	1.814,06	
324 Ertelemiş Faiz Gideri (Pasif Düz. Hs.)		1.814,06

2. yılın sonunda ise 2017 yılına ait 1.904,76 TL tutarında faiz gideri, “Ertelemiş Faiz Giderleri” hesabından “Finansman Giderleri” hesabına aktarılarak dönemin kar veya zararından indirilir. 2017 yılına ait faiz gideri = $38.095,24 \times 0,05 = 1.904,76$ TL

31 Aralık 2017

660 Finansman Giderleri (GT Hs.)	1.904,76	
324 Ertelemiş Faiz Gideri (Pasif Düz. Hs.)		1.904,76

Diğer taraftan vade dolduğu için X İşletmesi 31 Aralık 2017 tarihinde 40.000 TL tutarındaki borcunu ödeyecektir.

31 Aralık 2017

320 Satıcılar (Pasif Hs.)	40.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		40.000

Varlıkların Takası

“Bir maddi duran varlık kalemi parasal olmayan bir varlık, varlıklar veya parasal olan ve parasal olmayan varlıkların bir bileşimi karşılığında edinilebilir. Edinilen varlığın maliyeti aşağıdaki koşullar hariç gerçeğe uygun değer ile ölçülür: (a) takas işleminin ticari özünün bulunmaması veya (b) ne elde edilen varlığın ne de elden çıkarılan varlığın gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülememesi. Bu durumda varlığın maliyeti, elden çıkarılan varlığın defter değeri ile ölçülür.”⁴⁴²

İlk Muhasebeleştirme Sonrası Ölçüm

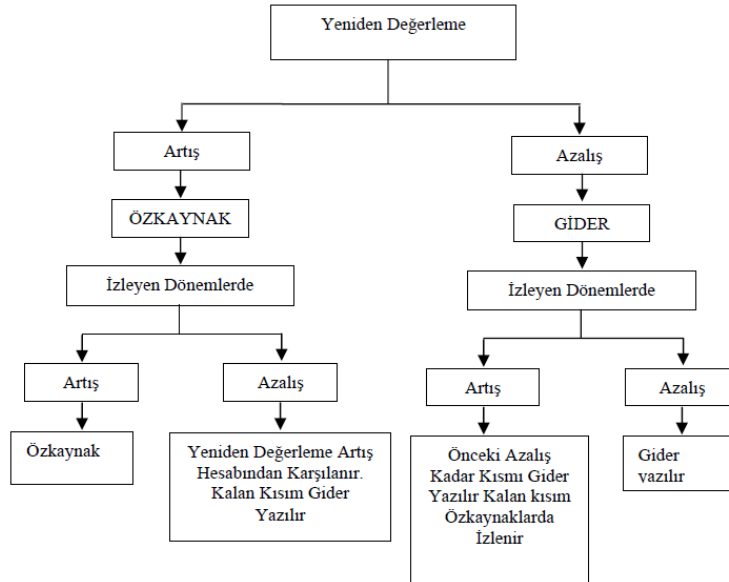
“Maddi duran varlıklar değerlemede maliyet modeli veya yeniden değerlendirme modelinden biri seçilerek değerlemeye tabi tutulur. Bir maddi duran varlık kaleminin günlük hizmetlerine ilişkin maliyetler, söz konusu maliyetlerin gerçekleştiği dönemin kâr veya zararında muhasebeleştirilir.

- **Maliyet Modeli:** Maddi duran varlıklar ilk muhasebeleştirmeden sonra finansal tablolarında maliyetinden birikmiş amortisman ve varsa birikmiş değer düşüklüğü zararları indirildikten sonraki tutarları ile gösterilir.

⁴⁴² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-14.

- **Yeniden Değerleme Modeli:** Gerçeğe uygun değeri güvenilir olarak ölçülebilen bir maddi duran varlık kalemi, varlık olarak muhasebeleştirildikten sonra, yeniden değerlendirilmiş tutarı üzerinden gösterilir.
  - Yeniden değerlendirilmiş tutar, yeniden değerlendirme tarihindeki gerçeğe uygun değerinden, müteakip birikmiş amortisman ve müteakip birikmiş değer düşüklüğü zararlarının indirilmesi suretiyle bulunan değerdir.
  - Yeniden değerlemeler, raporlama dönemi sonu (bilanço) tarihi itibarıyla gerçeğe uygun değer kullanılarak bulunacak tutarın defter değerinden önemli ölçüde farklı olmasına neden olmayacak şekilde düzenli olarak yapılmalıdır.
  - Bir maddi duran varlık kalemi yeniden değerlendirildiğinde, o varlığın ait olduğu tüm maddi duran varlık sınıfı da yeniden değerlendirilir.
  - Eğer bir varlığın defter değeri yeniden değerlendirme sonucunda artmışsa, bu artış diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmelidir ve doğrudan öz kaynak hesap grubunda yeniden değerlendirme değer artışı adı altında toplanmalıdır. Ancak, bir yeniden değerlendirme değer artışı, aynı varlığın daha önce kar ya da zarar ile ilişkilendirilmiş bulunan yeniden değerlendirme değer azalışını tersine çevirdiği ölçüde gelir olarak muhasebeleştirilir.
  - Eğer bir varlığın defter değeri yeniden değerlendirme sonucunda azalmışsa, bu azalma gider olarak muhasebeleştirilir. Ancak, bu azalış diğer kapsamlı gelirden bu varlıkla ilgili olarak yeniden değerlendirme fazlasındaki her tür alacak bakiyesinin kapsamı ölçüsünde muhasebeleştirilmelidir. Diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilen söz konusu azalış, yeniden değerlendirme fazlası başlığı altında öz kaynaklarda birikmiş olan tutarı azaltır.”⁴⁴³

Şekil 18: Yeniden Değerleme Değer Artış veya Azalışının İzlenmesi

Kaynak: İhsan Yıldıztekin, “Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Örnekler”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 4, 2010, s:264-265.

⁴⁴³ IFRS Foundation, 2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities, p:17-15.

Örnek:⁴⁴⁴ X işletmesi 1 Ocak 2014 yılında 40.000 TL'ye satın alınmış olduğu makinenin 2015 yılı sonunda gerçeğe uygun değerini 30.000 TL olarak hesaplamıştır. İşletme 2016 yılı sonunda ise makinenin gerçeğe uygun değerini tekrar hesap etmiş ve bu sefer 12.000 TL olarak hesaplamıştır. Faydalı ömür 5 yıl olup, normal amortisman yöntemi kullanılmaktadır.

A. Maliyet Modeline Göre

Yıl	Kayıtlı Değer (a)	Amortisman Gideri	Birikmiş Amortisman (b)	Değer Düşüklüğü Zararı (c)	Defter Değeri (a-(b+c))	Kalan Ömür
2014	40.000	8.000	8.000	-	32.000	4 yıl
2015	40.000	8.000	16.000	-	24.000	3 yıl
2016	40.000	8.000	24.000	4.000	12.000	2 yıl

1 Ocak 2014

253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	40.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		40.000

- 2014 yılı amortisman hesabı=40.000 TL / 5 yıl = 8.000 TL

31 Aralık 2014

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	8.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		8.000

- 2015 yılı amortisman hesabı = (40.000 - 8.000) / 4 yıl = 8.000 TL

31 Aralık 2015

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	8.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		8.000

- X işletmesi maliyet modelini uyguladığı için 2015 yılında gerçeğe uygun değerdeki artış ile ilgili herhangi bir muhasebe kaydı yapmaz.
- 2016 yılı amortisman hesabı = (40.000 - 16.000) / 3 yıl = 8.000 TL

31 Aralık 2015

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	8.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		8.000

⁴⁴⁴ Uğur Kaya ve Engin Dinç, "Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Maddi Duran Varlıkların Değerlenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 2007, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/viewFile/5000001225/5000001916>, (25 Aralık 2016), s.358-360.

- 2016 yılında değerleme öncesi makinenin defter değeri = 40.000 - 24.000 = 12.000 TL olarak hesaplanır. Makinenin değerinde düşüş olduğundan dolayı değer düşüklüğü için karşılık ayrılır. Karşılık tutarının hesaplanmasında makinenin defter değeri 16.000 TL'yi 12.000 TL'ye düşürecek olan fark yani 4.000 TL'dir.

31 Aralık 2015		
654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	4.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (Aktif Düz. Hs.)		4.000

B. Yeniden Değerleme Modeline Göre

Yıl	Kayıtlı Değer (a)	Amortisman Gideri	Birikmiş Amortisman (b)	Değer Artışı	Değer Azalışı	Defter Değeri (a-b)	Kalan Ömür
2014	40.000	8.000	8.000	-	-	32.000	
2015	40.000	8.000	16.000	-	6.000	30.000	
2016	40.000	8.000	24.000	8.000	-		

1 Ocak 2014		
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	40.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		40.000

- 2014 yılı amortisman hesabı = 40.000 TL / 5 yıl = 8.000 TL

31 Aralık 2014		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	8.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		8.000

- 2015 yılı amortisman hesabı = (40.000 - 8.000) / 4 yıl = 8.000 TL

31 Aralık 2015		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	8.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		8.000

- X işletmesi yeniden değerlendirme modelini uyguladığı için 2015 yılında gerçeğe uygun değerdeki artışla ilgili muhasebe kaydı yapmalıdır. Yeniden değerlendirme hesaplanması aşağıdaki gibidir:
  - Makinenin defter değeri = 40.000 - 16.000 = 24.000 TL
  - Makinenin gerçeğe uygun değeri = 30.000 TL

- Değer artış oranı = $(24.000 - 30.000) / 24.000 = \% 25$
- Makinenin kayıtlı değerindeki artış = $40.000 \times \%25 = 10.000$ TL
- Birikmiş Amortismanlar bu oranda arttırılır = $16.000 \times \%25 = 4.000$ TL
- Makinenin değer artışı ile Birikmiş Amortismanların düzeltilmesi aradaki fark Öz Kaynaklar hesapları içinde yer alan MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı hesabına kaydedilir.

31 Aralık 2015

253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	10.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		4.000
522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)		6.000

- 2016 yılı amortisman hesabı = $(50.000 - 20.000) / 3$ yıl = 10.000 TL

31 Aralık 2015

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	10.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		10.000

- 2016 yılında makinenin gerçeğe uygun değerindeki değer düşüklüğünü X işletmesi dikkate almalıdır. Yeniden değerlendirme hesaplanması aşağıdaki gibidir:
  - Makinenin defter değeri = $50.000 - 30.000 = 20.000$ TL
  - Makinenin gerçeğe uygun değeri = 12.000 TL
  - Değer azalış oranı = $(20.000 - 12.000) / 20.000 = \% 40$
  - Makinenin kayıtlı değerindeki azalış = $50.000 \times \%40 = 20.000$ TL
  - Birikmiş Amortismanlar bu oranda arttırılır = $30.000 \times \%40 = 12.000$ TL
  - Değer düşüklüğü daha önceden kaydedilmiş olan Öz Kaynaklar hesapları içinde yer alan MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı hesabından düşülür. Hala bakiye kalmışsa kalan bakiye karşılık gideri olarak muhasebeleştirilir.

31 Aralık 2015

257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)	12.000	
522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)	6.000	
654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	2.000	
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)		20.000

5.5.1.2. Amortisman

“KOBİ TFRS kapsamında maddi duran varlıkların amortisman uygulaması aşağıdaki kurallara bağlanmıştır.

- 1) Bir varlığın amortismanına tabi tutarı varlığın yararlı ömrü boyunca sistematik olarak dağıtılır.
- 2) Maddi duran varlık kaleminin önemli parçaları ekonomik faydaların tüketiminde önemli ölçüde farklı yapılara sahipse, varlığın başlangıç maliyeti varlığın önemli parçalarına dağıtılır ve her bir parça kendi yararlı ömrü boyunca ayrı olarak amortismanına tabi tutulur.
- 3) Diğer varlıklar kendi faydalı ömürleri boyunca tek bir varlık olarak amortismanına tabi tutulur.
- 4) Arazi dolgusunda (toprak doldurmak için) kullanılan alanlar ve ocaklar gibi bazı istisnalar dışında, araziler, sınırsız yararlı ömre sahip olmaları nedeniyle amortismanına tabi tutulmaz.
- 5) Bir varlığın nasıl kullanıldığının değişmesi, önemli ölçüde beklenilmeyen aşınma ve yıpranma, teknolojik ilerleme ve piyasa fiyatlarındaki değişiklikler en güncel yıllık raporlama tarihinden bu yana varlığın kalıntı değerinin veya yararlı ömrünün değiştiğinin göstergesi olabilir. Bu tür göstergeler söz konusu olduğunda önceki tahminler gözden geçirilir ve mevcut beklentiler farklı ise kalıntı değer, amortisman yöntemi veya faydalı ömür değiştirilir.
- 6) Kalıntı değerdeki, amortisman yöntemindeki veya yararlı ömürdeki değişiklik muhasebe tahmininde değişiklik olarak muhasebeleştirilir.
- 7) Varlığın amortismanına tabi tutulması, varlık kullanılabilir olduğunda, yani, yönetim tarafından istenilen şekilde faaliyetleri yerine getirebilmek için gerekli olan yer ve duruma getirildiği zaman başlar. Bir varlığın amortismanı, ilgili varlık finansal durum tablosu dışı bırakıldığında durdurulur.
- 8) Amortisman ayırma işlemi, varlık tamamen itfa olmadıkça, atıl kaldığında ya da kullanımdan kaldırıldığında durmaz. Ancak, kullanıma göre amortisman yöntemi uygulanırken, amortisman gideri üretim olmadığı zamanlarda sıfır olabilir.
- 9) Varlığın yararlı ömrünün belirlenmesinde aşağıdaki tüm faktörler dikkate alınır:
  - a. Varlığın beklenen kullanımı. Kullanım, varlığın beklenen kapasitesine ya da fiziksel üretimine bağlı olarak değerlendirilir.
  - b. Varlığın kullanıldığı vardiya sayısı, bakım onarım programı ve varlığın atıl kaldığı zamanlardaki tamirat ve bakım gibi operasyonel faktörlere dayanan beklenen fiziksel aşınma ve yıpranma.
  - c. Üretimdeki değişiklikler veya gelişmeler veya varlığın ürettiği ürün veya hizmetin pazar talebindeki değişiklikler nedeniyle teknik ya da ticari değer yitirme.
  - d. İlgili kiralama işlemlerinin geçerliliğinin sona ereceği tarihler gibi, varlığın kullanımındaki yasal ya da benzeri kısıtlamalar.”⁴⁴⁵

“İşletme kullanılacak amortisman yöntemini seçmede serbest değildir. Seçilen amortisman yöntemi varlığın gelecekteki ekonomik yararlarını en iyi şekilde karşılamalıdır. Ayrıca bu yöntem vergi amaçları ile izin verilen yöntem ile aynı olmayabilmektedir.”⁴⁴⁶

“Varlığın gelecekteki ekonomik yararlarının işletme tarafından beklenen tüketim modelini yansıtacak bir amortisman yöntemi seçilir. Olası amortisman yöntemleri; doğrusal

⁴⁴⁵ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-16 ile 21 arası.

⁴⁴⁶ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 17 Maddi Duran Varlıklar, s:18.

amortisman yöntemi, azalan bakiyeler yöntemi ve kullanıma bağlı olan üretim miktarı yöntemini içerir.”⁴⁴⁷

Örnek: X işletmesi her üst düzey yöneticiye mali haklarının bir parçası olarak olarak şahsi kullanımları için istedikleri lüks motorlu aracı temin etmiştir. Yönetim, motorlu araçları kullanımlarına bakılmaksızın her 2 yılda bir yenilemektedir.

Doğrusal amortisman yöntemi, motorlu araçların amortismanında işletmenin uygulayabileceği muhtemelen en uygun amortisman yöntemidir. Bu yöntem varlığın gelecekteki ekonomik yararlarının işletme tarafından beklenen tüketim modelini yansıtmaktadır. Bu yöntem uygulanırken aracın amortismanına tabi tutarının ½'si (yani 2 yılın 1'i) her yıl amortisman giderine eklenir.

“Varlığın gelecekteki ekonomik faydalarının beklenen tüketim modelinde son yıllık raporlama döneminden bu yana önemli bir değişiklik olduğuna dair bir gösterge olması durumunda, mevcut amortisman yöntemi gözden geçirilir ve mevcut beklentiler değişmişse amortisman yöntemi yeni tüketim modelini yansıtmak üzere değiştirilir. Böyle bir değişiklik, muhasebe tahmininde değişiklik olarak muhasebeleştirilir.”⁴⁴⁸

Örnek:⁴⁴⁹ X İşletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde üretimde kullanmak üzere 36.000 TL (KDV ihmal edilmiştir) tutarındaki bir makineyi peşin olarak satın almış ve ödemeyi bankadaki mevduat hesabını kullanarak gerçekleştirmiştir. İşletme yönetimi makinenin faydalı ömrünün satın alma tarihinden itibaren 10 yıl olacağını ve kalıntı değerinin olmayacağını tahmin etmektedir. Ayrıca, makine için en uygun amortisman yönteminin doğrusal amortisman olduğu düşünülmektedir. Makinenin kurulumu 1 Mart 2011 tarihinde gerçekleştirilmiş ve bu tarihte kullanıma hazır hale gelmiştir. Ancak, makineyi kullanacak işçilerin eğitiminde beklenmedik gecikme olması nedeniyle, üretim 1 Nisan 2011 tarihinde başlamıştır. Diğer taraftan, 2013 yılında hammadde yetersizliği nedeniyle 1 Temmuz 2013 tarihinden 31 Ağustos 2013 tarihine kadar makine atıl kalmıştır. İşletme yönetimi 30 Ekim 2015 tarihinde makineyi elden çıkarmaya karar vermiştir. 15 Kasım 2015 tarihinde, işletme makinenin satışı için üçüncü bir tarafla görüşmelere başlamış ve 1 Mayıs 2016 tarihinde satış sözleşmesi imzalanarak makinenin sahipliğine ilişkin riskler ve faydalar alıcıya bırakılmıştır. Makinenin satış bedeli 30.000 TL'dir. Bu tutar, alıcı tarafından işletmenin bankadaki mevduat hesabına havale edilmiştir.

1 Ocak 2011

253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	36.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		36.000

31 Aralık 2011 tarihinde

Yıl sonunda makine için amortisman ayrılır. Ancak ayrılacak amortisman giderinin makinenin kullanıma hazır hale geldiği 1 Mart 2011 tarihinden itibaren hesaplanması gerekir.

⁴⁴⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-22.

⁴⁴⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-23.

⁴⁴⁹ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:355-358.

Diğer bir deyişle 2011 yılında makinenin kullanıldığı 10 aylık dönem için amortisman ayrılmalıdır. Ayrıca amortisman ayrıldıktan sonra kalan defter değeri ile geri kazanılabilir tutar karşılaştırılmalı ve değer düşüklüğü olup olmadığı belirlenmelidir. Ancak bu örnekte, geri kazanılabilir tutarın defter değerinden yüksek olduğu; dolayısıyla makinenin değer düşüklüğüne maruz kalmadığı varsayılmıştır.

Amortisman tabi tutar = Maliyet bedeli – Kalıntı değer = 36.000 – 0 = 36.000 TL
 Amortisman gideri = Amortisman tabi tutar/Faydalı ömür = 36.000 / 10 = 3.600 TL
 10 aylık dönem için amortisman gideri = (3.600 / 12) x 10 = 3.000 TL

31 Aralık 2011		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - <i>Amortisman gideri</i>	3.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		3.000

31 Aralık 2012		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - <i>Amortisman gideri</i>	3.600	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		3.600

31 Aralık 2013 tarihinde

2013 yılında 2 ay kadar makine atıl kalması amortisman ayırma işlemine ara verilmesini gerektirmez. Amortisman ayırma işlemi ancak maddi duran varlık bilanço dışı bırakıldığında sonlandırıldığı için amortisman ayırmaya devam edilir.

31 Aralık 2013		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - <i>Amortisman gideri</i>	3.600	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		3.600

31 Aralık 2014		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - <i>Amortisman gideri</i>	3.600	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		3.600

31 Aralık 2015 tarihinde

2015 yılında makinenin satılmasına karar verilmesi veya satış için üçüncü taraflarla görüşmelerin başlatılması amortisman ayırma işleminin sonlandırılması için bir gerekçe olamaz. Yukarıda da belirtildiği gibi, amortisman ayırma işlemi ancak maddi duran varlık bilanço dışı bırakıldığında sonlandırılır.

31 Aralık 2015

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - <i>Amortisman gideri</i>	3.600	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		3.600

1 Mayıs 2016 tarihinde

Makine için amortisman ayırma işlemi 1 Mayıs 2016 tarihinde satış sözleşmesi imzalanarak makinenin sahipliğine ilişkin riskler ve faydalar alıcıya bırakıldığında; diğer bir deyişle makine bilanço dışı bırakıldığında sonlandırılır. Ancak, 2016 yılının ilk dört ayına ilişkin amortismanın ayrılması gerekir:

Amortisman gideri = Amortisman tabi tutar/Faydalı ömür = 36.000 / 10 = 3.600 TL

4 aylık dönem için amortisman gideri = (3.600 / 12) x 4 = 1.200 TL

1 Mayıs 2016

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - <i>Amortisman gideri</i>	1.200	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		1.200

Bu şekilde 1 Mayıs 2016 tarihinde makinenin defter değeri 17.400 TL olarak aşağıdaki gibi hesaplanır.

Maliyet bedeli	36.000
Birikmiş amortismanlar (-)	<u>(18.600)</u>
▪ 2011 yılı 3.000	
▪ 2012 yılı 3.600	
▪ 2013 yılı 3.600	
▪ 2014 yılı 3.600	
▪ 2015 yılı 3.600	
▪ 2016 yılı 1.200	
Defter değeri	17.400

Makinenin defter değeri ile satış fiyatı arasındaki fark satış karı veya zararını verir. Makinenin defter değeri (17.400 TL), satış fiyatının (30.000 TL) altında olduğu için, işletme makine satışından 12.600 TL (30.000 – 17.400 = 12.600 TL) kar elde etmiştir. Diğer taraftan makine satıldığında bilanço dışı bırakıldığı için makineyle ilgili açık olan hesapların da kapatılması gerekir.

1 Mayıs 2016

257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)	18.600	
102 Bankalar (Aktif Hs.)	30.000	
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)		36.000
679 Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar (GT Hs.)		12.600
- <i>Maddi duran varlık satış karı</i>		

Şimdi de makinenin 16.000 TL'ye satıldığını varsayalım. Bu durumda makinenin

defter değeri (17.400 TL), satış fiyatının (16.000 TL) üzerinde olacağı için makine satışından kaynaklanan 1.400 TL tutarında zarar (17.400 – 16.000 = 1.400 TL) ortaya çıkacaktır.

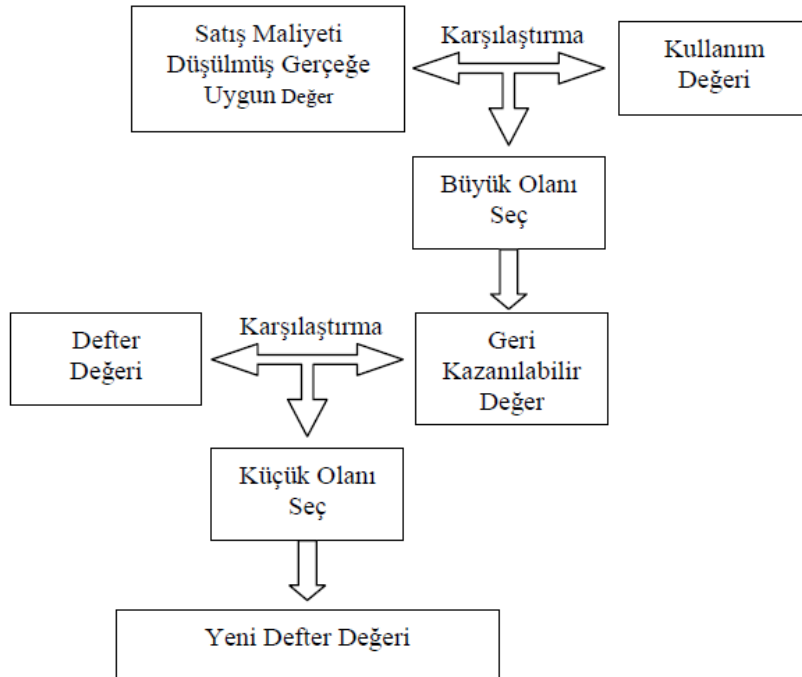
1 Mayıs 2016

257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)	18.600	
689 Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar (-) (GT Hs.) - Maddi duran varlık satış zararı	1.400	
102 Bankalar (Aktif Hs.)	16.000	
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)		36.000

5.5.1.3. Değer Düşüklüğü

“Her bir raporlama tarihinde maddi duran varlık kalemlerinde değer düşüklüğü olup olmadığını ve varsa değer düşüklüğü zararının nasıl ölçülüp muhasebeleştirileceğini belirlemek için bölüm 27’deki varlıklarda değer düşüklüğü’nde belirtilen hükümler uygulanır. Değer düşüklüğüne uğrayan, kaybolan ya da vazgeçilen maddi duran varlık kalemleri için üçüncü taraflardan alınacak tazminatlar, ancak ilgili tazminat tahsil edilebilir duruma geldiğinde kâr veya zarara yansıtılır.”⁴⁵⁰

Şekil 19: Değer Düşüklüğü Göstergeleri

Kaynak: Yıldıztekin, s:265.

Bir varlığın defter değerinin geri kazanılabilir tutarını aşmış olması durumunda, ilgili varlık değer düşüklüğüne uğramış demektir. İşletme, varlığın değer düşüklüğüne uğramış

⁴⁵⁰ KGK, KOBİ FRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-24 ve 25.

olabileceğini gösteren her hangi bir belirtinin bulunup bulunmadığını değerlendirirken, en azından aşağıdaki belirtileri dikkate almalıdır.⁴⁵¹

A. İşletme Dışı Bilgi Kaynakları:

- a) Dönem içinde varlığın piyasa fiyatı, zamanın ilerlemesinden veya normal kullanımdan kaynaklanması beklenenden çok daha fazla azalmıştır.
- b) İşletmenin faaliyette bulunduğu teknoloji, ekonomik veya hukuki çevre ile pazarda veya varlığın tahsis edildiği piyasada işletme üzerinde olumsuz etkisi olan önemli değişiklikler dönem içerisinde gerçekleşmiş veya bu değişikliklerin yakın gelecekte gerçekleşmesi beklenmektedir.
- c) Dönem içerisinde, faiz oranları veya diğer yatırım karlılığı ile ilgili piyasa oranları artmış olup, söz konusu artışların, varlığın kullanım değerinin hesaplanmasında kullanılan iskonto oranını önemli ölçüde etkilemesi ve varlığın geri kazanılabilir tutarını büyük ölçüde azaltması muhtemeldir.
- d) İşletmenin net varlıklarının defter değeri piyasa değerlerinden daha yüksektir.

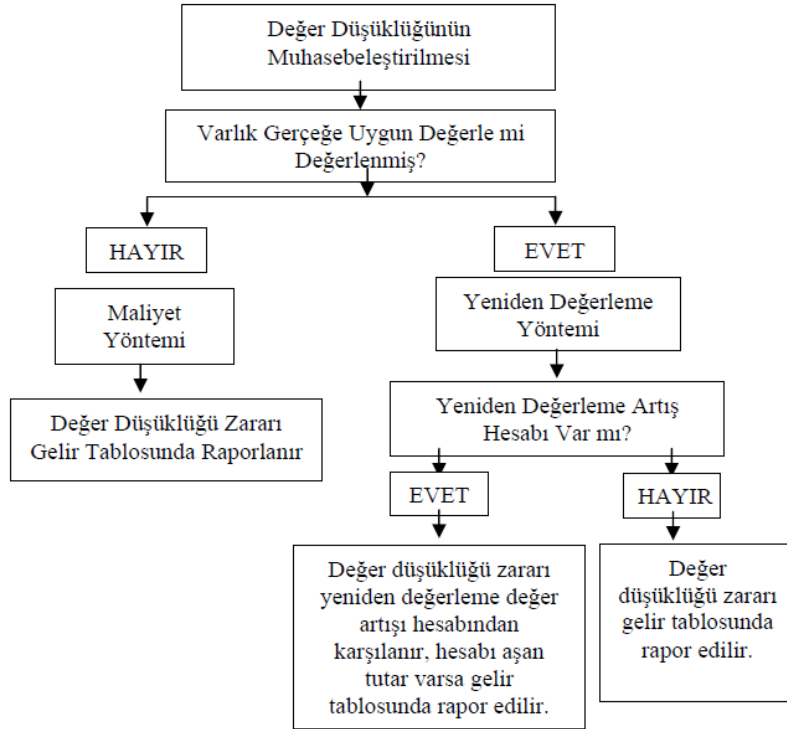
B. İşletme İçi Bilgi Kaynakları

- a) Varlığın fiziksel hasara uğradığı veya değer yitirdiğine ilişkin kanıtlar bulunmaktadır. İşletmede, varlığın mevcut veya gelecek kullanım yöntemini etkileyecek, önemli olumsuz değişiklikler meydana gelmiş veya bunların yakın gelecekte meydana gelmesi beklenmektedir. Bu değişiklikler şunları içerir;
  - a. varlık kullanım dışıdır,
  - b. varlığın dâhil olduğu faaliyetin sona erdirilmesi veya
  - c. yeniden yapılandırılması planları vardır, varlığın beklenen tarihten önce elden çıkarılması planlanmaktadır,
- b) İşletme içi raporlamada, varlığın ekonomik performansının beklenenden daha kötü olduğu veya olacağına ilişkin kanıtlar mevcuttur. Varlığın değer düşüklüğüne uğramış olabileceğini gösteren işletme içi raporlardan elde edilen kanıtlar şunlardır.
  - a. Varlığın edinimi için gerekli nakit akışları ya da varlığı bulundurmak veya çalıştırmak için sonradan gerekli olan nakit, ilk başta bütçelenenden önemli ölçüde yüksektir,
  - b. Varlıktan kaynaklanan net nakit akışları veya faaliyet kar ya da zararı bütçelenenlerden önemli ölçüde kötüdür,
  - c. Bütçelenen net nakit akışlarında veya faaliyet karında önemli azalmalar veya bütçelenen zararda önemli artışlar mevcuttur, ya da
  - d. Cari dönemde gerçekleşen tutarlar, geleceğe ilişkin bütçelenmiş tutarlarla bir arada değerlendirildiğinde, varlığa ilişkin faaliyet zarları veya net nakit çıkışları olacağı görülmektedir.

Yukarıda sayılan belirtilerden herhangi birinin mevcut olması durumunda, işletmenin ilgili varlık için geri kazanılabilir tutar tahmini yapılması gerekir. Değer düşüklüğü aşağıdaki şekilde görüleceği üzere muhasebeleştirilir.

⁴⁵¹ Yıldıztekin, s:264-265.

Şekil 20: Değer Düşüklüğü Varsa

Kaynak: Yıldıztekin, s:265.

Örnek:⁴⁵² X işletmesinin elinde maliyet bedeli 20.000 TL olan ve 4. yıl sonunda birikmiş amortismanı 8.000 TL olan bir maddi duran varlık bulunmaktadır. İlgili makine 4. yılın sonunda yeniden değerlemeye tabi tutulmuştur. Maddi duran varlığın defter değerinin %30 oranında arttığı tespit edilmiştir. Fakat makinenin 3. yılın sonunda değerinin düştüğü ve 2.000 TL değer düşüklüğü karşılığı ayırdığı anlaşılmıştır. Makinenin 5. yılın sonunda ise makinenin kayıtlı değerinin 15.000 TL'ye düştüğü tespit edilmiş ve birikmiş amortisman değerinin 6.000 TL olması gerektiği hesap edilmiştir.

Makinenin 4. yılın sonundaki hesaplamaları

Makinenin Değeri	20.000 TL x 0,30 = 6.000 TL
Birikmiş Amortisman	8.000 TL x 0,30 = 2.400 TL
Değer Düşüklüğü Karşılığı (3. yılda ayrılan karşılık)	= <u>2.000 TL</u>
Yeniden Değerleme Değer Artışı	1.600 TL

4. Yılın Sonu

254 Maddi Duran Varlıklar (Aktif Hs.)	6.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		2.400
644 Konusu Kalamayan Karşılıklar (GT Hs.)		2.000
522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)		1.600

⁴⁵² Süleyman Yükçü ve Yılmaz İçerli, "TMS-16 Maddi Duran Varlıklar Standardına İlişkin Uygulama Önerileri", **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMMO, Temmuz-Ağustos 2007, Sayı:82, s:20-22.

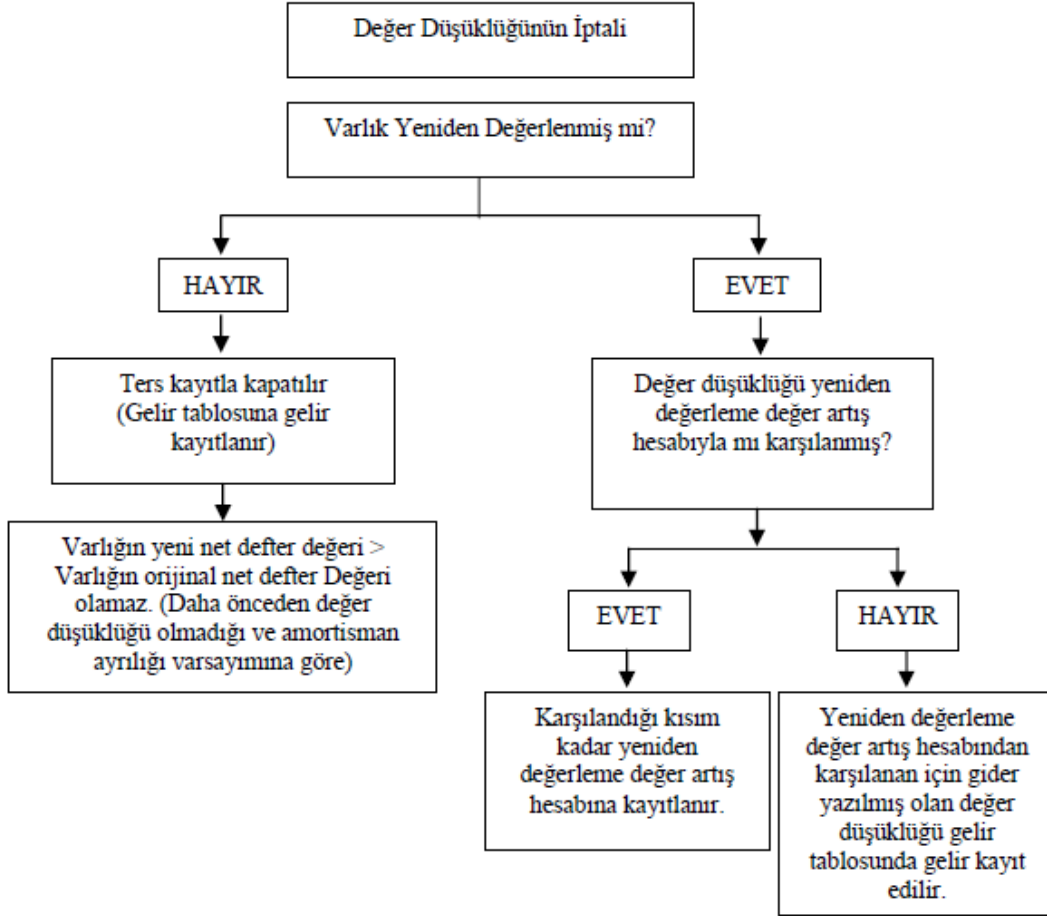
Makinenin 5. yılın sonundaki değer düşüklüğü tutarları

Makinenin Değeri	26.000 TL – 15.000 TL = 11.000 TL
Birikmiş Amortisman	10.400 TL – 6.000 TL = 4.400 TL

5. Yılın Sonu

257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)	4.400	
522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)	1.600	
654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	5.000	
254 Maddi Duran Varlıklar (Aktif Hs.)		11.000

Şekil 21: Değer Düşüklüğünün İptali

Kaynak: Yıldıztekin, s:265.

5.5.1.4. Bilanço Dışı Bırakma

“Bir maddi duran varlık kalemi aşağıdaki durumlarda finansal durum tablosu dışı bırakılır ve aşağıdaki kurallar çerçevesinde muhasebeleştirilir.

a) Elden çıkarıldığında veya,

- b) Kullanımından ya da elden çıkarılmasından gelecekte ekonomik yarar beklenmediği durumlarda varlık bilanço dışına çıkartılır.
- c) Bir maddi duran varlık kaleminin finansal durum tablosu dışı bırakılmasından doğan kazanç ya da kayıp ilgili kalem finansal durum tablosu dışı bırakıldığında kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Bu tür kazançlar, hasılat olarak sınıflandırılmaz.
- d) Bir maddi duran varlığın elden çıkarma tarihinin belirlenmesinde, Bölüm 23 Hasılat'ta yer alan malların satışından sağlanan hasılatın muhasebeleştirilmesine ilişkin kriterler uygulanır. Satış ve geri kiralama işlemi yoluyla elden çıkarmalarda Bölüm 20 hükümleri uygulanır.
- e) Bir maddi duran varlık kaleminin finansal durum tablosu dışı bırakılmasından doğan kazanç ya da kayıp; varsa varlıkların elden çıkarılmasından kaynaklanan net tahsilat ile varlığın defter değeri arasındaki fark olarak belirlenir.”⁴⁵³

Örnek:⁴⁵⁴ X İşletmesinin sahip olduğu bir makine 31 Mart 2011 tarihinde çıkan bir yangın sonucu hasar görmüş ve tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. Makinenin maliyet bedeli 70.000 TL ve yangının çıktığı tarih itibariyle birikmiş amortismanları 10.000 TL'dir. İşletme, makinenin yenileme maliyeti olan 80.000 TL'yi sigorta şirketinden talep etmiştir. Ancak, sigorta şirketi işletmenin ihmali olduğu gerekçesiyle bu tutarı ödemeyi reddetmiştir. 15 Ekim 2011 tarihinde ekspertiz araştırmasını tamamlayarak işletmeyi ve sigorta şirketini, yangının bir elektrik arızasından çıktığı konusunda bilgilendirmiştir. Bunun sonucunda sigorta şirketi işletmeye ödeme yapacağını bildirmiş ve banka hesaplarına ödeme gönderilmiştir.

31 Mart 2011 tarihinde

Yangın sonucu tamamen kullanılamaz hale gelen makine kayıtlardan çıkarılmalıdır. Bunun için makineyle ilgili açık olan maliyet hesabı ve birikmiş amortismanlar hesabının kapatılması ve işletmenin amortisman yoluyla giderleştiremediği 60.000 TL'nin gider hesabına kaydedilerek dönemin kar veya zararından indirilmesi gerekir.

31 Mart 2011		
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)	10.000	
689 Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar (-) (GT Hs.)	60.000	
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)		70.000

15 Ekim 2011 tarihinde sigorta şirketinden elde edilen tazminat tahakkuk ettiğinde gelir olarak kaydedilir.

15 Ekim 2011		
102 Bankalar (Aktif Hs.)	80.000	
689 Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar (-) (GT Hs.)		80.000

⁴⁵³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-27.

⁴⁵⁴ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:365-366.

5.5.2. Maddi Duran Varlıklarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri

Maddi duran varlıklar işletme faaliyetlerinde kullanılmak üzere tahmini nakde dönüşme süresi bir yıldan fazla olan varlık kalemleridir. Değerleme ve yıpranma payı uygulamalarına ilişkin düzenlemeler maddi duran varlıkların finansal tabloda gösterimini etkileyen önemli konuları oluşturmaktadır. Maddi duran varlık kalemlerinde seçilen amortisman yöntemleri ile hileye başvurulabilir. Şirketler tarafından ayrılması gerekli değer düşüklüğü karşılığını ayırmamak suretiyle muhasebe hilesi yapılması da kullanılan yöntemlerden biridir. Karı yükseltmek istendiğinde başvurulabilir bir hile yöntemidir. Şirketlerin sahip olmadıkları varlıkları aktiflerinde göstermeleri de kullanılan hile yöntemlerinden biridir. Duran varlıklara ilişkin kullanılan yöntemlerden birisi de aynı tip varlıkların değiştirilmesi suretiyle gelir yaratılmasıdır. Herhangi bir nakit alışverişi olmadığı halde aynı değerde varlıkların takası alım satım işlemi gibi gösterilerek, hem varlıkların değeri hem de kar rakamı yükseltilmektedir. Maddi duran varlıklar kaleminde kullanımdan kaldırılan, hiçbir ekonomik yarar beklenilmeyen maddi duran varlıkların aktiften çıkarılmaması, maddi duran varlıkla ilgili amortisman giderinin gelir tablosunun uygun amortisman ayırma ilkesine aykırı olarak olduğundan az gösterilmesi, maddi duran varlığın hurda değerinin olduğundan fazla gösterilmesi gibi hilelere başvurulabilir.⁴⁵⁵

KOBİ TFRS kapsamında maddi duran varlıklar bölümünde varlıkların nasıl kaydedileceği, amortismanların nasıl ayrılacağı, değer düşüklüklerinin nasıl hesaplanacağı ve son olarak varlıkların nasıl bilanço dışı bırakılacağı konusunu detaylı olarak açıklamaktadır. Aşağıda KOBİ TFRS standardına aykırı olarak maddi duran varlıklarda yapılabilecek hileler özetlenmiştir.

- Maddi duran varlıkların maliyetine aşağıdaki harcamalar gider olarak yazılmayıp maddi duran varlığın maliyetine dâhil edilirse,
  - Yeni bir tesis açılmasının maliyetleri,
  - Yeni bir ürün veya hizmetin tanıtılmasına ilişkin maliyetler (reklam ve tanıtım harcamaları dâhil),
  - Yeni bir yerde veya yeni bir müşteri kitlesiyle iş yapmak amacıyla katlanılan maliyetler (personel eğitim masrafları dâhil),
  - Yönetim giderleri ve diğer genel giderler,
  - Borçlanma maliyetleri,
- Maddi duran varlığın inşası veya geliştirilmesi sırasındaki arızı faaliyetlerden kaynaklanan harcamalar gider olarak yazılmayıp maddi duran varlığın maliyetine dâhil edilirse,
- Maddi duran varlığın amaçlanan yere ve faaliyet konumuna getirilmesi için gerekli olmamaları durumunda yapılan tüm harcamalar gider olarak yazılmayıp maddi duran varlığın maliyetine dâhil edilirse,
- Maddi duran varlığın ediminde ödemenin normal kredi vadesinin ötesine ertelenmesi durumu varsa varlığın maliyeti gelecekteki tüm ödemelerin bugünkü değeri olması gerekirken bugüne indirgenmezse ya da olması gerekenden daha düşük bir faiz oranıyla indirgenirse,
- Maddi duran varlıklarda amortisman süresi belirlenirken özellikle yararlı

⁴⁵⁵ Sezen Özen, “Bağımsız Denetim Süreci ve Türkiye’de Hile Risk Değerlendirmesi – 3”, **Muhasebe Network**, 18 Kasım 2014, <http://m.muhasabenetwork.com/bagimsiz-denetim-sureci-ve-turkiyede-hile-risk-degerlendirmesi-3.html>, (18 Aralık 2016)

ömrünün yüksek alınması ve böylece her yıl olması gerekenden daha az amortisman giderine katlanması,

- Maddi duran varlıklarda var olan değer düşüklüğünün özellikle dikkate alınmaması,
- Yeniden değerlendirme modeli uygulanan varlıklarda değer artışı olmamasına rağmen değer artışı kayıtlarının yapılması,
- Bilanço dışı bırakılması gereken varlıkların halen bilançoda varlık olarak gösterilmeye devam edilmesi,

Maddi duran varlıklarda yapılan hileli işlemlere WorldCom firmasının yaptığı hileyi örnek olarak verebiliriz. WorldCom firması 2001 yılında faaliyeti gereği harcadığı ve gider olarak kaydetmesi gereken hat giderlerini hileli olarak aktifine varlık olarak kaydetmiştir. Bu aktifleştirme işlemini maddi duran varlıklarda yapmıştır. Firma katlandığı 841 milyon USD tutarındaki gideri sanki maddi duran varlık yatırımı yapmış gibi muhasebeleştirmiştir.⁴⁵⁶ Böylece firma 2001 yılında gelir tablosunda 841 milyon USD gider yazmayıp karını o kadar yüksek göstermiş oldu ve ayrıca bilançoda raporladığı aktiflerini de 841 milyon USD fazla göstermiş oldu.

Bazen maddi duran varlıklarda yapılan fazla değerlendirme hileleri çok dramatik büyüklüklere gelebilmektedir. Örneğin The Wall Street Journal'da çıkan bir habere göre Baby Bell Companies firmasının aktiflerine kayıtlı olan maddi duran varlıklarının değeri 5 milyar USD değerindedir. Baby Bell firması telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren bir firmadır. Duran varlıklarda görünenler telekomünikasyon ekipmanlarıdır. Firma Federal Communications Commission (FCC) tarafından görevlendirilen bir denetim firmasınınca denetlenmiş ve bulunan sonuca göre ilgili aktiflerin 10'da 1'inin aslında firmanın aktiflerinde bulunmadığı ortaya çıkmıştır. İlgili varlıklar denetim raporu sonrası aktiflerden çıkartılmıştır.⁴⁵⁷

Maddi duran varlıkları aktifte değerinden fazla göstermenin pek çok yolu bulunmaktadır. En çok kullanılan yöntemlerden bazılarını aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.⁴⁵⁸

- Değerini yitirmiş olan varlıkları halen belirli bir değerde raporlamaya devam etmek,
- Ayrılması gereken amortismandan daha azını ayırmak,
- Kalıntı değerini yüksek hesaplamak,
- Varlığı kaydederken yüksek değerden kaydetmek,
- Varlığın maliyetine girmeyen dönem giderlerini maliyete ekleyerek varlığın değerini arttırmak,
- İştiraklerdeki ya da grup firmalarındaki varlıkları kendi aktifinde göstermek,
- Gerçekte var olmayan varlıkları aktifte varmış gibi göstermek,
- Değeri düşen maddi duran varlıklarda söz konusu değer düşüklüğünün tanınmaması,

⁴⁵⁶ SEC, "Accounting And Auditing Enforcement Release No. 2809" U.S. Securities And Exchange Commission, 14 April 2008, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2008/34-57663.pdf>, (28 Ekim 2016).

⁴⁵⁷ Albrecht ve Diğerleri, s:464

⁴⁵⁸ Albrecht ve Diğerleri, s:464

5.5.2.1. Aktifleştirme Yoluyla Yapılan Hileler

Firmalar ticari işlemlerinde her zaman belirli maliyetlere katlanırlar. Bu maliyetlerin nasıl muhasebeleştirileceği her zaman o kadar net değildir. Örneğim firma kendisi için ürettiği bir maddi duran varlığın değerini belirlerken yapılan harcamaların hangilerinin maliyet olacağı hangilerinin gider olacağını ayırımı o kadar net olmayabilir. Eğer yapılan harcamaların bir çoğu maliyet olarak değerlendirilirse bu durumda varlığın değeri artacak ve aktifte daha yüksek bir değerden raporlanacaktır. Yıllar içinde amortisman ayrılarak dönem giderine dönüşecektir ancak bu yıllara yayılmış olacaktır. Böylece ilk dönemin giderleri daha az raporlanacağından o dönemin karı da yüksek çıkacaktır. Bunun tersi yapılması durumunda yapılan harcamaların bir çoğu dönem gideri olarak değerlendirilirse bu durumda dönemin giderleri artacak ve o dönemin karı daha az çıkacak. Ayrıca varlığın maliyeti de azalacak ve aktifte daha az bir değerle raporlanacaktır. Böyle durumlarda firmalar eğer finansal tablolarında hile yapacaklarsa harcamaların pek çoğunu maliyet olarak değerlendirme eğiliminde olmaktadır.⁴⁵⁹

Aşağıdaki maliyetler, maddi duran varlık maliyetleri değildir ve bunlar gerçekleştiklerinde gider olarak muhasebeleştirilir.⁴⁶⁰ Aşağıda özetlenen maliyetler oluştuğunda dönem gideri olarak kaydedilmelidir. Eğer bu maliyetler dönem gideri değil de varlıkların maliyetine ilave edilip aktifleştirilirse varlıklar olduğundan daha fazla raporlanmış olur.

- a) “Yeni bir tesis açılmasının maliyetleri.
- b) Yeni bir ürün veya hizmetin tanıtılmasına ilişkin maliyetler (reklam ve tanıtım harcamaları dâhil).
- c) Yeni bir yerde veya yeni bir müşteri kitlesiyle iş yapmak amacıyla katlanılan maliyetler (personel eğitim masrafları dâhil).
- d) Yönetim giderleri ve diğer genel giderler.
- e) Borçlanma maliyetleri.”

İşletmeler farklı düzenlemelerin de yarattığı uygun koşulların teşvik edici etkisi nedeniyle gelecekte yarar sağlayacak maliyetlerini aktifleştirerek karlarını olduğundan yüksek gösterebilirler. Bir işletme maliyetlerini uygun olmayan şekilde aktifleştirince (bu tür maliyetleri gider yazmak yerine aktif olarak gösterince) cari yıl giderlerini sonraki dönem veya dönemlere aktarmış olmaktadır. Bu noktadan hareketle, yaratıcı muhasebeciler giderleri yeniden sınıflandırarak yalnızca karı artırmaz aynı zamanda varlıkları da artırırlar. Yani bir nevi kazan-kazan durumu söz konusu olmaktadır.⁴⁶¹

Firmalar buradaki kuralları ihlal ederek yapılan harcamalardan dönem gideri olarak kaydedilmesi gerekenleri varlıkların maliyeti ile ilişkilendirmekte ve varlığın değerine ilave etmeyi istemektedir. Bu hileli kayıt ile firma elindeki varlığın değerini arttırmakta ve ilgili dönemin giderini azaltmaktadır. Buradaki amaç ilgili giderleri o dönem değil de varlığın amortismanı sürecinde giderlere atmaktır.⁴⁶² Firma bu yöntem ile dönemin giderini azaltmakta ve karını arttırmakta ve buna karşılık aktifini de olduğundan yüksek gösterme

⁴⁵⁹ ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.224

⁴⁶⁰ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar*, p:17-11.

⁴⁶¹ Davut Aygün, “Yaratıcı Muhasebe Stratejileri” *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ekim 2013, 8(2), s: 59.

⁴⁶² Golden, Skalak ve Clayton, s:229

gayretindedir. Sonuçta ilgili giderler gelir tablosuna gelmektedir ancak varlığın amortisman sürecinde parça parça ve pek çok dönem içinde giderleşmektedir.

Firmalar uygun olmayan aktifleştirme hile yöntemleriyle; varlıkların değerlerini arttırmakta, aktiflerini yüksek göstermekte ve dönemin karını da arttırmış olmaktadır. Aslında her muhasebeci her alacak kaydı yaptığında mutlaka karşısına mutlaka bir borç kaydı yapması gerektiğini bilir. Firmalar işletmecilik faaliyetlerini sürdürebilmeleri için mutlaka giderlere katlanacaklardır. Giderlerde hile yapmak isteyen firmalar bu giderleri gizleme yolunu seçerlerse işin içinden çıkmakta zorlanacaklardır. Finansal tablo hilesi yapacak olanların en çok benimsedikleri yöntem giderleri firma aktifine kaydederek belirli bir süre orada beklemeye almaları yöntemidir.⁴⁶³

Firmaların faaliyetleri sırasında katlandıkları pek çok harcama çeşidi bulunmaktadır. Bu harcamalar firmanın günlük akdivitelerinin devamı için olmakla birlikte bazen bir ürüne bir değere yada bir varlığa dönüştürülmek içinde kullanılmaktadır. Hile yapmak için bazen bu harcamalar dönem gideri olarak kaydedilmeyip aktifte bir varlığın maliyetine ilave edilmekte yada bir varlık olarak aktifte bizzat kayıt edilmektedir. Giderlerden aktifleştirilmemesi gerekenlere verilebilecek örnekler aşağıda özetlenmiştir;^{464 465}

- Kuruluş giderleri,
- Faiz giderleri,
- Pazarlama giderleri,
- İşletme içi yazılım geliştirme giderleri
- İşletme içi yaratılan markalar,
- Yayın hakları,
- Müşteri listeleri,
- İçsel olarak yaratılmış şerefiye,
- Eğitim faaliyetleri,
- Reklam ve tanıtım giderleri,
- İşletmenin kısmen yada tamamen yenilenmesinde olan giderler,

Dönem gideri olarak kaydedilmesi gereken giderlerin hileli olarak maddi duran varlıkların maliyetine ilave edilmesi suretiyle dönem karı arttırılmakta ve aynı zamanda aktif olduğundan daha fazla raporlanmaktadır. Bu hile uygulamasına American Aircraft Corp. firmasının 1988 ve 1991 yıllarında yaptığı hileyi örnek olarak verebiliriz. Firma 3 yıl boyunca katlandığı ve dönem gideri olarak kaydetmesi gereken araştırma ve geliştirme harcamaları hileli şekilde üretim yaptığı helikopterlerin maliyetine ilave etmiştir. Firma bu 3 yıl boyunca toplamda 315.559 USD ile 862.649 USD arasında değişen bir tutardaki dönem giderini hileli olarak aktifinde raporlamıştır.⁴⁶⁶

Hile Örneği-17: X işletmesi 31 Aralık 2016 tarihinde 600.000 TL'ye 24 ay ay vadeli makina almıştır. Makinanın bugünkü değeri 450.000 TL'dir. Makina işletme için yeni

⁴⁶³ Golden, Skalak ve Clayton, s:227.

⁴⁶⁴ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 18 Şerefiye Dışındaki Maddi Olmayan Duran Varlıklar*, p:18-15

⁴⁶⁵ Golden, Skalak ve Clayton, s:227-228.

⁴⁶⁶ SEC, "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 751", **U.S. Securities and Exchange Commission**, 11 January 1996, <https://www.sec.gov/litigation/admin/3-8921.txt>, (18 Aralık 2016).

teknoloji olup ilgili personelin eğitimi için 20.000 TL gidere katlanmıştır. İşletme yeni teknoloji makinası ile üreteceği mamullerin tanıtımı için 50.000 TL reklam ve tanıtım giderine katlanmıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme vadeli aldığı makineyi kaydederken peşin değeri üzerinden kaydedecektir. Vadeli alımda finansman gideri de bulunmaktadır. Finansman gideri makinenin maliyetine ilave edilmemelidir. Ayrıca makine için verilen eğitim gideri ve tanıtım için harcanan giderler makinenin maliyetine ilave edilmemeli, dönem gideri olarak gelir tablosunda raporlanmalıdır.

31 Aralık 2016		
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	450.000	
324 Ertelenmiş Faiz Gideri (-) (Pasif Düz. Hs.)	150.000	
320 Ticari Borçlar (Pasif Hs.)		600.000

31 Aralık 2016		
770 Genel Yönetim Gideri (GT Hs.) - Eğitim gideri	20.000	
760 Pazarlama ve Satış Gideri (GT Hs.) - Reklam ve tanıtım gideri	50.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		70.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
Bankalar	(70.000)	Ticari Borçlar	600.000
		Ertelenmiş Faiz Gideri (-)	(150.000)
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Maddi Duran Varlıklar	450.000	Dönem Zararı	(70.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Pazarlama ve Satış Gideri (-)	(50.000)
Genel Yönetim Gideri (-)	(20.000)
Net Zarar	(70.000)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme makineyi kaydederken vadeli alımdaki finansman giderini ayırmayarak hileli olarak makinenin

maliyetine ilave etmek istemektedir. Ayrıca harcanan eğitim giderini ve tanıtım giderini hileli bir şekilde makinenin maliyetine ilave etmektedir.

31 Aralık 2016		
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	600.000	
320 Ticari Borçlar (Pasif Hs.)		600.000

31 Aralık 2016		
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	70.000	
- Eğitim gideri		
- Reklam ve tanıtım gideri		
102 Bankalar (Aktif Hs.)		70.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Borçlar</u>	
Bankalar	(70.000)	Ticari Borçlar	600.000
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Maddi Duran varlıklar	670.000	Dönem Karı (Zararı)	-

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

5.5.2.2. Amortismanlarda Yapılan Hileler

“Firmalar maddi duran varlıklarına amortisman ayırırlar. Bir varlığın amortismanına tabi tutarı varlığın yararlı ömrü boyunca sistematik olarak dağıtılır. Varlığın amortismanına tabi tutulması varlık kullanılabilir olduğunda yani yönetim tarafından istenilen şekilde faaliyetleri yerine getirebilmek için gerekli olan yer ve duruma getirildiği zaman başlanır. Bir varlığın amortismanı, ilgili varlık finansal durum tablosu dışı bırakıldığında durdurulur. Amortisman ayırma işlemi, varlık tamamen itfa olmadıkça, atıl kaldığında ya da kullanımdan kaldırıldığında durmaz. Ancak kullanıma göre amortisman yöntemi uygulanıyorsa amortisman gideri üretim olmadığı zamanlarda sıfır olabilir.”⁴⁶⁷ İşletmeler amortisman yöntemlerini belirlerken aşağıdaki unsurları dikkate alır.⁴⁶⁸

- Varlığın işletmedeki ekonomik ömrü ne kadardır,
- Benzer varlıklardaki işletmenin geçmiş tecrübeleri,

⁴⁶⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-19

⁴⁶⁸ Gerard M. Zack, s:94

- Varlığı üreten firmanın tahminleri,
- Dışarıdan uzmanların görüşleri,
- Varlığın fiziksel durumu,
- Teknik kapasitesi,
- Teknolojinin değişim hızı,
- Çevresel faktörler,
- Varlıkla ilgili yasal düzenlemeler,
- Diğer varlıklarla olan hammadde, yarı mamul veya mamul döngüsü,
- İşletmenin tamir bakım ve yenileme politikaları,
- Kabul edilebilir kullanım oranı.

*“İşletme kullanılacak amortisman yöntemini seçmede serbest değildir. Seçilen amortisman yöntemi varlığın gelecekteki ekonomik yararlarını en iyi şekilde karşılamalıdır. Ayrıca bu yöntem vergi amaçları ile izin verilen yöntem ile aynı olmayabilmektedir.”*⁴⁶⁹
*“Varlığın gelecekteki ekonomik yararlarının işletme tarafından beklenen tüketim modelini yansıtacak bir amortisman yöntemi seçilir. Olası amortisman yöntemleri; doğrusal amortisman yöntemi, azalan bakiyeler yöntemi ve kullanıma bağlı olan üretim miktarı yöntemini içermelidir.”*⁴⁷⁰

Her ne kadar firmalara amortisman yöntemi konusunda belirli modeller zorunlu tutulsa da, maddi duran varlıkların amortismanlarını etkileyen aşağıdaki unsurlarda yöneticiler manipülasyonlar yapabilmektedir;

- Amortisman ayrılama sürecinin başlaması veya sonlandırılması,
- Varlıkların ekonomik ömürlerinin tespiti,
- Üretimde ilgili varlığın ne kadar kullanıldığı ve verilecek payın ne kadar olacağı,
- Maddi duran varlıklar ilk kaydedilirken maliyete giren ya da girmeyen giderlerin tespiti,
- Amortisman süresinin uzatılıp uzatılmayacağı,
- Varlıkların kullanılıp kullanılmadığı,
- Varlığın bilanço dışı bırakılması.

Yukarıda sayılan hususlarda yöneticilerin yargıları devreye girebilmektedir. İşletmeler bu tür hususlarda kendi lehlerine olan durumları tercih etme eyleminde olabilecektir. *“Standart ayrıca amortisman yönteminin işletme tarafından değerlendirileceğini ve gerektiğinde değişebileceğini ifade etmektedir. Varlığın gelecekteki ekonomik faydalarının beklenen tüketim modelinde son yıllık raporlama döneminden bu yana önemli bir değişiklik olduğuna dair bir gösterge olması durumunda, mevcut amortisman yöntemi gözden geçirilir ve mevcut beklentiler değişmişse amortisman yöntemi yeni tüketim modelini yansıtacak şekilde değiştirilir.”*⁴⁷¹ Bu uygulama esnekliği gerçeğe uygun muhasebe tutma tavrından kaynaklansa da kötü niyetli yaklaşımlar için de kapı aralamaktadır.

Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinde maddi duran varlıklar için belirli yöntemler sıralanmış fakat çok spesifik amortisman yöntemleri belirlenmemiş ve en önemlisi bu yöntemlerin uygulamaları işletmedeki yönetici yargılarına bırakılmıştır. Örneğin

⁴⁶⁹ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 17 Maddi Duran Varlıklar*, s:24

⁴⁷⁰ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar*, p:17-22

⁴⁷¹ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar*, p:17-23

amortisman süresinin uzatılması veya kısaltılması ayrılması gereken amortisman giderini değiştirmektedir. Bu süre yöneticinin yargısındadır. Kullanıma bağlı amortisman yöntemi bu alanda en geniş yargı imkânını veren yöntem türüdür. Yöneticinin yargısı dönem giderini etkilemekte dolayısıyla dönem net karını da etkileme gücünü beraberinde getirmektedir.⁴⁷²

Bazı firmalarda görülen hilelere örnek olarak; ayrılan amortismanlar her yıl birbirini takip etmektedir. Önceki yıllarda olması gerekenden daha az ayrılan amortisman giderleri ileriki yıllarda daha fazla ayrılarak dengelenmektedir. Bu durum firmaların kar ayarlamalarında kullanılmaktadır. Karın az olduğu yıllarda amortisman giderleri daha az ayrılmakta ve kar arttırılmaya çalışılmaktadır. İleriki yıllarda elde edilen kar beklenenin üzerinde olursa bu durumda önceki yıllarda az ayrılan amortismanlar kullanılarak kar yine beklenen değere indirilmektedir. Örneğin 1997 yılında Waste Management firmasının kayıtları incelendiğinde, 1994, 1995 ve 1996 yıllarında varlıkların kullanım sürelerinin düşürüldüğü ve bundan dolayı daha fazla amortisman gideri kaydettiği görülmüştür. 1999 yılında firma bu sefer varlıkların kullanım sürelerini tekrar revize etmiş ve süreyi tekrar uzatmıştır. Böylece firma önceki yıllarda fazla ayırdığı amortismanı 1999 yılında daha az amortisman ayırarak dengelemiştir. Bu durumu firma o yıllardaki kar ayarlaması için kullandığı görülmüştür.⁴⁷³

KOBİ TFRS'ye göre işletmedeki varlıkların gelecekteki ekonomik yararlarını ve beklenen tüketim modelini yansıtacak bir amortisman yöntemi işletme tarafından seçilecektir. *“Olası amortisman yöntemleri; doğrusal amortisman yöntemi, azalan bakiyeler yöntemi ve kullanıma bağlı olan üretim miktarı yöntemini içerir. Bir maddi duran varlık kaleminin amortismanına tabi tutarı, maliyeti veya finansal tablolarındaki maliyete alternatif tutarı eksi kalıntı değeri şeklinde hesaplanmaktadır. Varlığın yararlı ömrünün belirlenmesinde aşağıdaki tüm faktörler dikkate alınır:*

- a) *Varlığın beklenen kullanımı. Kullanım, varlığın beklenen kapasitesine ya da fiziksel üretimine bağlı olarak değerlendirilir.*
- b) *Varlığın kullanıldığı vardiya sayısı, bakım onarım programı ve varlığın atıl kaldığı zamanlardaki tamirat ve bakım gibi operasyonel faktörlere dayanan beklenen fiziksel aşınma ve yıpranma.*
- c) *Üretimdeki değişiklikler veya gelişmeler veya varlığın ürettiği ürün veya hizmetin pazar talebindeki değişiklikler nedeniyle teknik ya da ticari değer yitirme.*
- d) *İlgili kiralama işlemlerinin geçerliliğinin sona ereceği tarihler gibi, varlığın kullanımındaki yasal ya da benzeri kısıtlamalar.”*⁴⁷⁴

İşletmedeki varlıklar kendileri için ayrılan amortismanı düşüldükten sonraki net değerleri ile gösterilirler. Bilançonun aktifinde gösterilen bu varlıklar ekonomik ömürlerini ya da kullanım ömürlerini tamamlayana kadar kendileri için amortisman gideri ayrılmaya devam edilir. Amortisman yönteminin seçimi ve varlığın ekonomik ömrünün ne kadar olacağı ile ilgili sürenin tahmini işletme yönetimindedir. Eğer işletme yönetimi yıllık amortisman giderlerini azaltmak isterse varlıkla ilgili kullanım süresini uzun olarak tahmin edecektir. Amortisman süresinin uzaması demek varlıkla ilgili ayrılan amortisman giderinin azalması demektir. İşletme yönetimi zaman içinde yapmış olduğu seçimi değiştirebilmektedir. Eğer

⁴⁷² Mulford ve Comiskey, s:221.

⁴⁷³ Mulford ve Comiskey, s:228.

⁴⁷⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 23, Hasılat, p:17-21.

işletmede böyle bir tahmin değişikliğine gidiliyorsa bu hile göstergesi bir kırmızı bayrak olarak değerlendirilmelidir.⁴⁷⁵

İşletme amortisman yöntemi seçerken varlığın gelecekteki ekonomik yararlarının işletme tarafından beklenen tüketim modelini yansıtacak bir yöntemi seçmelidir. Standartta sayılan amortisman yöntemleri; doğrusal amortisman, azalan bakiyeler ve kullanıma bağlı olan üretim miktarı yöntemleridir. İşletme gerçekte kullanılacak amortisman yöntemini seçmede serbest değildir. Seçilen amortisman yöntemi varlığın gelecekteki ekonomik yararlarını en iyi şekilde karşılamalıdır. İşletme amortisman yöntemini belirlerken beklenen tüketim modelini yansıtacak şekilde değil de olması gerekenden daha az amortisman giderini raporlayabileceği yöntemi seçebilir. Beklenen tüketim modelini yansıtacak yöntem, kullanıma bağlı olan üretim miktarıysa bu durumda işletme bu yöntemi seçer ve diğer taraftan kullanım bilgisini ayarlayıp daha az amortisman gideri raporlayabilir. Sonuç olarak işletme hem aktifini hem de dönem karını olması gerekenden fazla raporlamış olur.

Amortisman süresinin uzatımı konusundaki örneklerden biri de America Online Inc. firmasının 1995 yılında yaptığı uygulamadır. Firma 12 aylık olarak hesapladığı amortisman süresinde değişikliğe giderek 24 aya çıkartmıştır. Firma yapmış olduğu bu politika değişikliği ile 48,1 milyon USD tutarında amortisman giderini muhasebeleştirmemiştir. Firmanın o dönem 29,8 milyon USD kar açıkladığını düşünürsek, firma bu değişikliği yapmamış olsaydı, 18,3 milyon USD zarar açıklayacaktı.⁴⁷⁶

Hile Örneği-18: X işletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde 10 adet binek aracı 800.000 TL'ye satın almıştır. Araçları satış personeline pazarlama faaliyetlerinde kullanmaları için vermiştir. İşletme yönetimi araçların kullanım durumuna bakmaksızın her 5 yılda bir araçları yenilemektedir. Fakat amortisman yöntemi olarak araçlara 10 yıl ekonomik ömür belirlemiş ve doğrusal amortisman yöntemini kullanmıştır. Kalıntı değerinin olmayacağı hesap edilmiştir.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma aldığı araçlar için 5 yıl ekonomik ömür tanımladığından amortisman kayıtlarını 5 yıl üzerinden yapacaktır.

Bir yıllık amortisman gideri=800.000 TL / 5 yıl = 160.000 TL

1 Ocak 2016		
254 Taşıtlar (Aktif Hs.)	800.000	
320 Ticari Borçlar (Pasif Hs.)		800.000

1 Ocak 2016		
770 Amortisman Gideri (Maliyet Hs.)	160.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Düz. Hs.)		160.000

⁴⁷⁵ Schilit ve Perler, s:121.

⁴⁷⁶ SEC, *Accounting and Auditing Enforcement Release No. 1257*.

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Maddi Duran Varlılar	800.000	Satıcılar	800.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(160.000)		
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(160.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	(160.000)
Net Zarar	(160.000)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma finansal tablolarda amortisman giderini olduğundan daha az göstermek istediğinden dolayı amortisman süresini 10 yıl olarak dikkate almakta ve muhasebe kayıtlarını buna göre yapmaktadır.

Bir yıllık amortisman gideri=800.000 TL / 10 yıl = 80.000 TL

1 Ocak 2016

254 Taşitlar (Aktif Hs.)	800.000	
320 Ticari Borçlar (Pasif Hs.)		800.000

1 Ocak 2016

770 Amortisman Gideri (Maliyet Hs.)	80.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Düz. Hs.)		80.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Maddi Duran Varlılar	800.000	Satıcılar	800.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(80.000)		
		<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(80.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	(80.000)
Net Zarar	(80.000)

5.5.2.3. Değer Düşüklüğünde Yapılan Hileler

KOBİ TFRS'ye göre "her bir raporlama tarihinde maddi duran varlık kalemlerinde değer düşüklüğü olup olmadığını ve varsa değer düşüklüğü zararının nasıl ölçülüp muhasebeleştirileceğini belirlemek için bölüm 27'deki varlıklarda değer düşüklüğü'nde belirtilen hükümler uygulanmalıdır. Değer düşüklüğüne uğrayan, kaybolan ya da vazgeçilen maddi duran varlık kalemleri için üçüncü taraflardan alınacak tazminatlar, ancak ilgili tazminat tahsil edilebilir duruma geldiğinde kâr veya zarara yansıtılmalıdır."⁴⁷⁷

Değeri düşen maddi duran varlıkların defter değerleri geri kazanılabilir değerlerine indirgenmelidir. Geri kazanılabilir değer; satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile ilgili varlığın kullanım değerinden yüksek olanıdır. İşletmeler maddi duran varlıklarında yaşanan değer düşüklüklerini dikkate almayıp mevcut defter değerleri ile raporlamaya devam ederlerse hem aktiflerini hem de dönem karlarını olması gerekenden fazla raporlamış olur.

Hile Örneği-19: X işletmesinin Zeytinburnu'nda 1 Ocak 2016 tarihinde satın aldığı ve depo olarak kullandığı arsayı belediye Aralık 2016 tarihinde yeşil alan ilan etmiştir. Arsanın deftere kayıtlı değeri 500.000 TL'dir. İşletme yaptırdığı ekspertiz çalışması sonucunda arsanın gerçeğe uygun değerinin 200.000 TL olduğunu tespit etmiştir. Kullanım değerini ise 150.000 TL olarak belirlemiştir.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletmenin varlıklarında kayıtlı olarak bulunan arsanın değeri düşmüştür. Standarta göre geri kazanılabilir değer, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile ilgili varlığın kullanım değerinden yüksek olanıdır. Bu örnekte gerçeğe uygun değer 200.000 TL ve kullanım değeri 150.000 TL'dir. Bu durumda arsanın geri kazanılabilir değeri 200.000 TL'dir. Arsanın kayıtlı değeri 500.000 TL olduğu için yapılması gereken arsanın kayıtlı değerini geri kazanılabilir değere düşürmektir. Arada oluşan 300.000 TL dönem zararı olarak gelir tablosunda raporlanacaktır.

1 Ocak 2016		
250 Arazi ve Arsalar (Aktif Hs.)	500.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		500.000

31 Aralık 2016		
654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	300.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		300.000

⁴⁷⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-24 ve 25.

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosu

<u>Dönen Varlıklar</u>		
Bankalar	(500.000)	
<u>Duran Varlıklar</u>		
Arsalar	500.000	<u>Öz Kaynaklar</u>
MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı	(300.000)	Dönem Zararı (300.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Karşılık Giderleri (-)	(300.000)
Net Zarar	(300.000)

- 2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** İşletme bu değer düşüklüğünü gizlemekte ve bu durumu finansal tablolarına yansıtmak istememektedir. Bu durumla ilgili hiçbir kayıt yapmamakta ve mevcut değeri ile arsayı raporlamaya devam etmektedir.

1 Ocak 2016

250 Arazi ve Arsalar (Aktif Hs.)	500.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		500.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		
Bankalar	(500.000)	
<u>Duran Varlıklar</u>		
Arsalar	500.000	<u>Öz Kaynaklar</u>
		Dönem Zararı -

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

5.5.2.4. Yeniden Değerleme Modelinde Yapılan Hileler

KOBİ TFRS’de 2015 yılında yapılan değişiklik ile maddi duran varlıkların değerlendirme yöntemlerine yeniden değerlendirme modeli eklenmiştir. Bu modele göre gerçeğe uygun değeri güvenilir olarak ölçülebilen bir maddi duran varlık kalemi, varlık olarak muhasebeleştirildikten sonra, yeniden değerlendirilmiş tutarı üzerinden gösterilmelidir. Modelin işleyişi aşağıda özet olarak verilmiştir.

- “Yeniden değerlendirilmiş tutar, yeniden değerlendirme tarihindeki gerçeğe uygun değerinden, müteakip birikmiş amortisman ve müteakip birikmiş değer düşüklüğü zararlarının indirilmesi suretiyle bulunan değerdir.
- Yeniden değerlemeler, raporlama dönemi sonu (bilanço) tarihi itibarıyla gerçeğe uygun değer kullanılarak bulunacak tutarın defter değerinden önemli ölçüde farklı olmasına neden olmayacak şekilde düzenli olarak yapılmalıdır.
- Bir maddi duran varlık kalemi yeniden değerlendirildiğinde, o varlığın ait olduğu tüm maddi duran varlık sınıfı da yeniden değerlendirilir.
- Eğer bir varlığın defter değeri yeniden değerlendirme sonucunda artmışsa, bu artış diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilmelidir ve doğrudan öz kaynak hesap grubunda yeniden değerlendirme değer artışı adı altında toplanmalıdır. Ancak, bir yeniden değerlendirme değer artışı, aynı varlığın daha önce kar ya da zarar ile ilişkilendirilmiş bulunan yeniden değerlendirme değer azalışını tersine çevirdiği ölçüde gelir olarak muhasebeleştirilir.
- Eğer bir varlığın defter değeri yeniden değerlendirme sonucunda azalmışsa, bu azalma gider olarak muhasebeleştirilir. Ancak, bu azalış diğer kapsamlı gelirden bu varlıkla ilgili olarak yeniden değerlendirme fazlasındaki her tür alacak bakiyesinin kapsamı ölçüsünde muhasebeleştirilmelidir. Diğer kapsamlı gelirden muhasebeleştirilen söz konusu azalış, yeniden değerlendirme fazlası başlığı altında öz kaynaklarda birikmiş olan tutarı azaltır.”⁴⁷⁸

Yukarıdaki değerlendirme modeline aykırı olarak yapılan uygulamalar ile finansal tablolarda hile yapılabilir. Bu modelin hileye konu uygulamaları aşağıda özet olarak verilmiştir.

- Firma maddi duran varlıklarında değer artışı olmadığı halde sanki değer artışı varmış gibi hileli olarak muhasebeleştirmeler yapabilir,
- Firmanın maddi duran varlıklarındaki değer artışını hileli olarak olduğundan çok daha fazla gösterebilir,
- Değer düşüklüğü olan maddi duran varlıklarda sonraki yıllarda değer artışı varmış gibi hileli olarak önceki değer düşüklüklerini gelir olarak kaydedebilir,
- Değer artışını hileli olarak fazla gösteren firma öz kaynaklar içindeki değer artış fonunu da olduğundan çok göstermekte ve bu fonu geçmiş yıl karlarına virmanlayarak öz sermayesini olduğundan fazla raporlayabilir,
- Önceki dönemlerde değer artışı olan bir maddi duran varlıkta daha sonraki dönemlerde değer düşüşü olabilir ama firma değer artışını kaydedip daha sonraki oluşan değer düşüklüğünü hileli olarak dikkate almayabilir.

⁴⁷⁸ IFRS Foundation, 2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities,p:17-15.

- Önceki dönemlerde değer artışı olan bir maddi duran varlıkta daha sonraki dönemlerde değer düşüşü olabilir ama firma değer artışını kaydedip daha sonraki oluşan değer düşüklüğünü hileli olarak olduğundan daha az dikkate alabilir.
- Yeniden değerlendirme modelini uygulayan firma aynı varlık gruplarına da yeniden değerlendirme modelini uygulaması gerekirken firmalar hileli olarak bazılarında bu modeli bazılarında maliyet modelini uyguluyor olabilirler.

Hile Örneği-20: X işletmesi taşıtları yeniden değerlendirme modeline göre değerlemektedir. 31 Aralık 2015 tarihinde işletmede kayıtlı değeri 180.000 TL, birikmiş amortismanları 80.000 TL olan 10 adet kamyon bulunmaktadır. Kamyonlar alınılı 4 yıl olmuştur, kamyonların kalıntı değeri olmayıp ekonomik ömürleri 9 yıl olarak hesap edilmiş ve yıllık amortismanı 20.000 TL olmuştur. 2015 yılı amortisman kayıtları sonrasında kamyonlar yeniden değerlemeye tabi tutulmuştur. Değerleme sonucu bulunan değer 140.000 TL'dir. 31 Aralık 2016 tarihinde firma kamyonlarda değer düşüklüğü meydana gelmiştir. 2016 yıl sonundaki gerçeğe uygun değeri 95.000 TL olduğu anlaşılmış ve bu satış işlemi için 3.000 TL satış giderine katlanılacağı hesap edilmiştir. Kamyonların kullanım değeri ise 90.000 TL olarak hesaplanmıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme maddi duran varlık olarak bilançosunda kayıtlı bulunan 10 adet kamyonun 31 Aralık 2015 tarihinde yeniden değerlendirme yapmış ve değer artışı olduğu anlaşılmıştır. Hesaplamalar 1 kamyon için yapılmaktadır.

2015 yılındaki hesaplamalar:

- Amortisman gideri yeniden değerlendirme öncesi yapılmıştır. Yıllık ayrılması gereken amortisman gideri olan 20.000 TL üzerinden amortisman ayrılmıştır.

31 Aralık 2015		
770 Genel Yönetim Giderleri (Maliyet Hs.) - amortisman gideri	200.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		200.000

- Kamyonların yeniden değerlendirme sonucu değerleri 140.000 TL olarak bulunmuş. Kamyonların defter değeri 100.000 TL (180.000 TL - 80.000 TL)'dir. Bu durumda değer artışı aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.
  - Yeniden Değerleme Sonucu 140.000 TL
  - Defter Değeri (180.000 TL - 80.000 TL) 100.000 TL
  - Yeniden Değerleme Değer Artışı 40.000 TL
- Kamyondaki değer artış oranı $40.000 / 100.000 = \%40$
- Birikmiş amortismandaki değer artışı = $80.000 \times \%40 = 32.000$ TL
- Kamyonların kayıtlı değeri 180.000 TL iken yeni değerleri 252.000 TL (180.000 TL x 1,40) olmaktadır.

31 Aralık 2015

254 Taşıtlar (Aktif Hs.)	720.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		320.000
522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)		400.000

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi**Duran Varlıklar**

Taşıtlar	2.520.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(1.120.000)
Taşıtlar Net Tutar	1.400.000

Öz Kaynaklar

MDV Y.D. Değer Artışı	400.000
Dönem Zararı	(200.000)

**X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Amortisman Gideri (-)	(200.000)
Net Zarar	(200.000)

2016 yılındaki hesaplamalar:

- Kamyonların geri kazanılabilir değeri bulunmalıdır. Geri kazanılabilir değer satış maliyetleri düşmüş gerçeğe uygun değer ile kullanım değerinin büyük olanıdır.
  - Satış maliyeti düşmüş gerçeğe uygun değer hesaplaması;
95.000 TL – 3.000 TL = 92.000 TL
  - Kullanım değeri = 90.000 TL
  - Geri kazanılabilir değer = 92.000 TL (büyük olan değer alınır)
- Kamyonun amortisman giderinin hesaplaması;
  - Kayıtlı değeri 252.000 TL ve ekonomik ömrü 9 yıl olan kamyonun yıllık amortisman gideri = 252.000 TL / 9 yıl = 28.000 TL'dir.

31 Aralık 2016

770 Genel Yönetim Giderleri (Maliyet Hs.) - amortisman gideri	280.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		280.000

- Değer düşüklüğünün hesaplaması;
  - Kamyonun kayıtlı değeri = 252.000 TL
  - Birikmiş amortismanlar = 140.000 TL
  - Net defter değeri = 112.000 TL
  - Geri kazanılabilir değeri = 92.000 TL
  - Değer düşüklüğü = 20.000 TL

31 Aralık 2016

522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)	200.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı		200.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Duran Varlıklar		Öz Kaynaklar	
Taşıtlar	2.520.000	MDV Y.D. Değer Artışı	200.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(1.400.000)	Dönem Zararı	(280.000)
MDV D.D. Karşılığı (-)	<u>(200.000)</u>		
Taşıtlar Net Tutar	920.000		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	<u>(280.000)</u>
Net Zarar	(280.000)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme 2015 yılında maddi duran varlıklardaki yeniden değerlemeyi yaparken hileli olarak olması gerekenden daha fazla bir tutarda yeniden değerlendirilmiştir. 2016 yılındaki değer düşüklüğünü yine hileli olarak olması gerekenden daha az bir tutarda dikkate almaktadır.

2015 yılındaki hesaplamalar:

- Amortisman gideri yeniden değerlendirilme öncesi yapılmıştır. Yıllık ayrılması gereken amortisman gideri olan 20.000 TL üzerinden amortisman ayrılmıştır.

31 Aralık 2015

770 Genel Yönetim Giderleri (Maliyet Hs.) - amortisman gideri	20.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		20.000

- Kamyonların yeniden değerlendirilme sonucu değerleri normalde 140.000 TL olarak bulunmuşken firma hileli olarak bu tutarı şişirmiş ve 160.000 TL olarak bulmuştur. Bu durumda değer artışı aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.
  - Yeniden Değerleme Sonucu 160.000 TL
  - Defter Değeri (180.000 TL - 80.000 TL) 100.000 TL
  - Yeniden Değerleme Değer Artışı 60.000 TL
- Kamyondaki değer artış oranı $60.000 / 100.000 = \%60$

- Birikmiş amortismandaki değer artışı = 80.000 x %60 = 48.000 TL
- Kamyonların kayıtlı değeri 180.000 TL iken yeni değerleri 288.000 TL (180.000 TL x 1,60) olmaktadır.

31 Aralık 2015		
254 Taşıtlar (Aktif Hs.)	1.080.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		480.000
522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)		600.000

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Taşıtlar	2.880.000	MDV Y.D. Değer Artışı	600.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	<u>(1.280.000)</u>	Dönem Zararı	(200.000)
Taşıtlar Net Tutar	1.600.000		

X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	<u>(200.000)</u>
Net Zararı	(200.000)

2016 yılındaki hesaplamalar:

- Kamyonların geri kazanılabilir değeri bulunmalıdır. Geri kazanılabilir değer satış maliyetleri düşmüş gerçeğe uygun değer ile kullanım değerinin büyük olanıdır.
  - Satış maliyeti düşmüş gerçeğe uygun değer hesaplaması;
95.000 TL - 3.000 TL = 92.000 TL
  - İşletme normalde kullanım değerini 95.000 TL bulmasına karşın hileli olarak bu tutarı 108.000 TL olarak dikkate almaktadır.
  - Geri kazanılabilir değer = 108.000 TL (büyük olan değer alınır)
- Kamyonun amortisman giderinin hesaplaması;
  - Kayıtlı değeri 288.000 TL ve ekonomik ömrü 9 yıl olan kamyonun yıllık amortisman gideri = 288.000 TL / 9 yıl = 32.000 TL'dir.

31 Aralık 2016		
770 Genel Yönetim Giderleri (Maliyet Hs.) - Amortisman gideri	320.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		320.000

- Değer düşüklüğünün hesaplaması;
  - Kamyonun kayıtlı değeri = 288.000 TL
  - Birikmiş amortismanlar = 160.000 TL

Net defter değeri	= 128.000 TL
Geri kazanılabilir değeri	= <u>108.000 TL</u>
Değer düşüklüğü	20.000 TL

31 Aralık 2016

522 MDV Yeniden Değerleme Değer Artışı (Pasif Hs.)	200.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı		200.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Taşıtlar	2.880.000	MDV Y.D. Değer Artışı	400.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(1.600.000)	Dönem Zararı	(320.000)
MDV D.D. Karşılığı (-)	<u>(200.000)</u>		
Taşıtlar Net Tutar	1.080.000		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	<u>(320.000)</u>
Net Zararı	(320.000)

5.5.2.5. Bilanço Dışı Bırakılma Konusunda Yapılan Hileler

KOBİ TFRS'ye göre bir maddi duran varlık kalemi aşağıdaki durumlarda finansal durum tablosu dışı bırakılır.⁴⁷⁹

- “Elden çıkarıldığında veya
- Kullanımından ya da elden çıkarılmasından gelecekte ekonomik yarar beklenmediği durumlarda.”

İşletmeler envanterlerinde bulunan maddi duran varlıklarını karşı tarafa fatura etmeden satmaları durumunda ya da maddi duran varlığın kullanılmamasına karar verdiklerinde veya gelecekte ekonomik yarar beklemediklerinde ilgili maddi duran varlıkları artık aktifte varlık olarak raporlamamalıdır. Eğer işletmeler bu tür durumdaki maddi duran varlıkları aktifinde göstermeye devam ederlerse aktiflerini hileli olarak olması gerekenden fazla raporlamış olurlar.

Hile Örneği-21: X işletmesi 1 Ocak 2016 tarihinde kendi faaliyetinde kullandığı, kayıtlı değeri 100.000 TL ve birikmiş amortismanı 40.000 TL (yıllık amortisman gideri 20.000 TL) olan makinayı başka bir işletmeye 70.000 TL bedelle satmıştır. Fakat bu satış işlemi için fatura düzenlenmemiş ve ödeme ortaklar tarafından elden tahsil edilmiştir.

1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:**

⁴⁷⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 17 Maddi Duran Varlıklar, p:17-27.

1 Ocak 2016

257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Düz. Hs.)	40.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)	70.000	
253 Maddi Duran Varlıklar (Aktif Hs.)		100.000
679 Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar (GT Hs.)		10.000
- Maddi duran varlık satış karı		

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>			
Bankalar	70.000		
<u>Duran Varlıklar</u>			
Maddi Duran Varlıklar	(100.000)	<u>Öz Kaynaklar</u>	
Birikmiş Amortismanlar (-)	40.000	Dönem Karı	10.000

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Maddi Duran Varlık Satış Karı	10.000
Net Kar	10.000

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme fatura kesmeyip satışı gayri resmi olarak yaptığı için satışla ilgili herhangi bir kayıt yapmayacak ve amortisman ayırmaya devam edecektir. Alınan para firmaya ortaklardan borç kalemi ile konulacaktır. Hatta firma ortaklar tarafından konulan tutarı sermaye artışında kullanmıştır.

1 Ocak 2016

102 Bankalar (Aktif Hs.)	70.000	
331 Ortaklara Borçlar (Pasif Hs.)		70.000

1 Ocak 2016

331 Ortaklara Borçlar (Pasif Hs.)	70.000	
500 Sermaye (Pasif Hs.)		70.000

1 Ocak 2016

770 Amortisman Gideri (Maliyet Hs.)	20.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Düz. Hs.)		20.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Bankalar	70.000	Sermaye	70.000
<u>Duran Varlıklar</u>		Dönem Zararı	(20.000)
Maddi Duran Varlıklar	-		
Birikmiş Amortismanlar (-)	(20.000)		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	(20.000)
Net Zarar	(20.000)

5.2.2.6. Diğer Hileler

İşletmenin ortakları, şahsi gayrimenkullerini değerinden çok fazla bir bedelle işletmeye satarlarsa işletmenin aktifinde olması gerekenden daha yüksek değerlenmiş bir maddi duran varlık raporlamış olur. Yeni Türk Ticaret Kanunu (TTK) işletmenin ortaklarına işletmeden para çekmesini yasaklamıştır. Bu yöntemle ortaklar işletmeden para çekme imkanı bulmuş olacaktır.

Hile Örneği-22: X işletmesinin hakim ortağı 1 Ocak 2016 tarihinde Bakırköy’de şahsi mülkü olan binayı kendi işletmesine satmıştır. Binanın değeri 1.500.000 TL iken satış bedeli olarak 3.000.000 TL olarak gösterilmiş ve tapudaki işlemler bu tutara göre yapılmıştır. İşletme ilgili binayı faaliyetlerinde kullanmak istemekte ve maddi duran varlık olarak muhasebeleşirmektedir. İşletme binanın ekonomik ömrünü 50 yıl olarak belirlemiştir. Kalıntı değerinin olmayacağı tahmin edilmiştir.

- 1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme eğer hile yapmayı ortaktan aldığı gayrimenkulü gerçek değeri olan 1.500.000 TL’ye almış olsaydı aşağıdaki gibi kayıtlar yapacaktı. Amortisman olarak yıllık 30.000 TL (1.500.000 TL / 50 yıl) amortisman gideri kaydedecekti

1 Ocak 2016

252 Binalar (Aktif Hs.)	1.500.000	
331 Ortaklara Borçlar (Pasif Hs.)		1.500.000

1 Ocak 2016

770 Amortisman Gideri (GT Hs.)	30.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Düz. Hs.)		30.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Binalar	1.500.000	Ortaklara Borçlar	1.500.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(30.000)	<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(30.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	(30.000)
Net Zarar	(30.000)

- 2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** İşletme hileli bir şekilde ortaktan aldığı gayrimenkulü gerçek değeri yerine 3.000.000 TL'ye almış gibi aşağıdaki gibi kayıtlar yapacaktı. Amortisman olarak yıllık 60.000 TL (3.000.000 TL / 50 yıl) amortisman gideri kaydedecektir.

1 Ocak 2016

252 Binalar (Aktif Hs.)	3.000.000	
331 Ortaklara Borçlar (Pasif Hs.)		3.000.000

1 Ocak 2016

770 Amortisman Gideri (GT Hs.)	60.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Düz. Hs.)		60.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Binalar	3.000.000	Ortaklara Borçlar	3.000.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(60.000)	<u>Öz Kaynaklar</u>	
		Dönem Zararı	(60.000)

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Amortisman Gideri (-)	<u>(60.000)</u>
Net Zarar	(60.000)

5.5.3. Maddi Duran Varlıklardaki Hilelerin Tespiti

Firmaların maddi duran varlıklarda yaptıkları hileli işlemler arkalarında fark edebileceğimiz bir takım izler bırakmaktadır. Kırmızı bayrak olarak ifade ettiğimiz bu izlerin neler olabileceği aşağıda özet olarak verilmiştir.^{480 481}

1. Maddi duran varlıkların kayıtlı değerlerinin firmanın iş hacmiyle orantılı olmaması,
2. Maddi duran varlık kayıtlarına ilişkin satıcı ile yapılan sözleşmelerin bulunmaması,
3. Maddi duran varlıkların satın alımlarında, teslimatlarında ve kayıt edilmelerinde yeterli prosedürlerin olmaması,
4. Maddi duran varlıkların kaydedilmesi, kayıtlardan çıkartılması ve amortisman ayrılması süreçleri ile ilgili yazılı talimatların bulunmaması,
5. Maddi duran varlıkların hurdaya ayrılması veya ekonomik ömürlerinin bittiğinin tespiti konularında belirlenmiş standartların olmaması,
6. Aktifte kayıtlı olarak gösterilen maddi duran varlıkların ne zaman bilanço dışına çıkartılması gerektiği konusunun belirlenmemiş olması,
7. İç kontrol süreçlerinde maddi duran varlıkların bilanço dışına çıkartılıp çıkartılmadıklarının kontrollerinin olmaması,
8. İç kontrol süreçlerinde normalden daha yavaş veya daha hızlı amortisman uygulamalarının kontrol edilmiyor olması,
9. Her yıl düzenli olarak ayrılan amortismanların bir önceki yıllar veya son 5 yılın ortalamaları ile farklılık göstermesi,
10. Maddi duran varlıklardan bazılarında çok hızlı yada çok yavaş amortisman ayrılması,
11. Yıl içinde alınan yönetsel kararlar ile gelir tablosundaki net karını etkileyecek büyüklükte amortisman hesaplama yönteminde yapılan değişikliklerin var olması,
12. Geçmiş yıllardaki amortisman politikalarında yapılan köklü değişikliklerin var olması,
13. Maddi duran varlıkların envanterinin detaylı olarak yapılmıyor olması.
14. Aşağıdaki oranlarda yıllar içinde anormal değişimlerin olması,
  - Toplam Maddi Duran Varlıklar / Toplam Varlıklar
  - Toplam Maddi Duran Varlıklar / Uzun Vadeli Borçlar
  - Dönemde Ayrılan Amortisman / Birikmiş Amortismanlar
  - Dönemde Ayrılan Amortisman / Toplam Maddi Duran Varlıklar
15. Maddi duran varlık yatırımının yılsonuna çok yakın bir zamanda yapılıyor olması,

⁴⁸⁰ Golden, Skalac ve Clayton, s:227

⁴⁸¹ Albrecht ve Diğerleri, s:469-470

16. Yüksek tutarlı maddi duran varlık yatırımlarının banka borcu yerine piyasa borcu veya öz sermaye ile yapılıyor olması,
17. Alınan maddi duran varlığın büyüklüğünün firmanın kapasitesi ile orantılı olmaması,

Maddi duran varlıklarda yapılan aktifleştirme ve amortisman hilelerini anlamak ve belirtileri okuyabilmek için aşağıdaki soruları sormak gerekmektedir.⁴⁸²

- Giderlerin aktifleştirilmesi konusunda firmanın politikası
  - Firmanın giderleri rakiplere göre veya sektördeki diğer firmalardaki giderlere göre benzer mi?
  - Firma giderler konusunda ihtiyatlı mı agresif mi?
  - Dönem giderleri firmanın gelirlerine göre daha fazla mı düşmektedir?
  - Firmanın satış hacmi ve kapasitesi arttığı halde giderler düşüyor mu?
- Faizlerin aktifleştirilmesi
  - Firmanın geçmiş dönemlerde ödediği faiz ile cari dönemdeki faiz giderleri uyumlu mu?
  - Firmanın banka borcu arttığı halde ödenen faiz gideri düşüyor mu?
  - Firmanın banka borcu aynı seyrettiği halde faiz gideri azalıyor mu?
  - Yapılmakta olan bir yatırım var mı? Bu yatırım için kullanılan krediler var mı? Ödenen faiz giderleri makul mü?
  - Firmanın katlandığı faiz gideri piyasa koşulları ile uyumlu mu?
- Amortisman süreleri
  - Firmanın ortalama amortisman süresi sektördeki rakipleri ile uyumlu mu?
  - Firmanın kullandığı teknolojinin değişim hızı ile uygulanan amortisman süreleri uyumlu mu?
  - Amortisman süreleri geçmiş yıl ortalamaları ile uyumlu mu?
  - Firmanın içinde bulunduğu sektördeki teknolojik değişimlerin çok hızlı olmasına karşın firmanın amortisman süresinin sektöre göre uzun mu?

5.6. Varlıklardaki Değer Düşüklüğü

5.6.1. Varlıklardaki Değer Düşüklüğü (KOBİ TFRS Bölüm 27)

KOBİ TFRS bölüm 27 varlıklarda değer düşüklüğü; “ertelenmiş vergi varlıkları, çalışanlara sağlanan faydalardan kaynaklanan varlıklar, temel finansal araçlar ve diğer finansal araçlar kapsamındaki finansal varlıklar, gerçeğe uygun değerle ölçülen yatırım amaçlı gayrimenkuller ve gerçeğe uygun değerden tahmini satış maliyetleri düşülerek ölçülen tarımsal faaliyetlere ilişkin canlı varlıklar, inşaat sözleşmelerinden kaynaklanan varlıklar dışındaki tüm varlıkların muhasebeleştirilmesinde uygulanır.”⁴⁸³

5.6.1.1. Stoklarda Değer Düşüklüğü

“Her raporlama tarihinde, stokların değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığı değerlendirilir. Söz konusu değerlendirme, her bir stok kaleminin defter değeri ile

⁴⁸² Mulford ve Comiskey, s:221-231

⁴⁸³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-1.

tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatının karşılaştırılması suretiyle yapılır. Bir stok kalemi değer düşüklüğüne uğramışsa, stokun defter değeri, tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatına indirgenir. Bu indirim, değer düşüklüğü zararları ve anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.”⁴⁸⁴

Örnek:⁴⁸⁵ X İşletmesinin stoklarında bulunan ABC kodlu ticari malın 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla defter değeri 10.000 TL ve tahmini satış fiyatı 9.000 TL’dir. İşletme bu tür ticari mallarını satmak için satış fiyatının yaklaşık % 10’u oranında satış giderine (nakliye, hamaliye, reklam vb.) katlanmaktadır.

Tahmini satış fiyatı	9.000
Tahmini satış gideri (-) (9.000 x 0,10 = 900 TL)	<u>(900)</u>
Tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı	8.100

Tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı (8.100 TL), defter değerinden (10.000 TL) düşük olduğu için işletme 1.900 TL’lik (10.000 – 8.100 = 1.900 TL) değer düşüklüğü karşılığı ayrılacak, diğer bir deyişle 1.900 TL’lik gerçekleşmemiş zarar muhasebeleştirilecektir. Bu şekilde ticari malın finansal durum tablosunda tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı ile raporlanması sağlanacaktır. KOBİ TFRS stoklardaki değer düşüklüğü karşılığının satışların maliyetinin bir unsuru olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla, karşılık giderinin satışların maliyeti grubu içinde açılacak “Stok Değer Düşüklüğü Karşılık Giderleri” hesabına kaydedilmesi gerekir.

31 Aralık 2016

624 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı Gideri (GT Hs.)	1.900	
158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		1.900

Ticari mallar	10.000
Stok değer düşüklüğü karşılıkları (-)	<u>(1.900)</u>
Ticari mallar (net)	8.100

Bu örnekte defter değeri 10.000 TL, tamamlanma ve satış maliyeti düşülmüş satış fiyatı 12.000 TL olsa idi 2.000 TL’lik gerçekleşmemiş kar söz konusu olacaktı ve ihtiyatlılık kavramı gereği bu gerçekleşmemiş kar için herhangi bir işlem yapılmayacaktı. Dolayısıyla ticari mal finansal durum tablosunda 10.000 TL üzerinden raporlanacaktı.

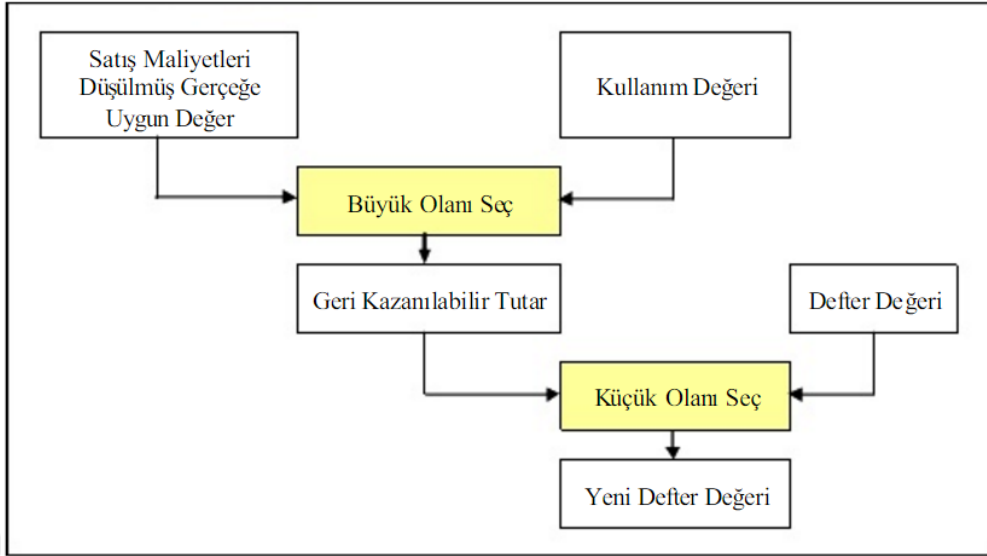
“Stokların tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatlarının kalem kalem belirlenmesinin uygulamada mümkün olmaması durumunda, aynı üretim hattında üretilen, benzer kullanım amaçlarına veya nihai kullanıma sahip, aynı coğrafi bölgede üretilen ve pazarlanan stok kalemleri, değer düşüklüğünün değerlendirilmesi amacıyla yönelik olarak gruplandırılabilir.”⁴⁸⁶

⁴⁸⁴ IFRS Foundation, 2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities, p:27-1.

⁴⁸⁵ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:539-540.

⁴⁸⁶ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-3.

Şekil 22: Değer Düşüklüğü Testi

Kaynak: İlker Kıymet Şen ve Serkan Terzi, “Varlıklarda Değer Düşüklüğünün Üretim İşletmelerinde Maliyet Sistemlerine Etkileri: KOBİ ve Tam Set TFRS’nin Mevcut Uygulama İle Karşılaştırılması”, 2. Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu, Kabul Edilen Bildiri, 16-17 Haziran 2012, Trabzon, s:5.

Değer düşüklüğünün iptal edilmesi: “İzleyen her raporlama döneminde, tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatı yeniden değerlendirilmelidir. Daha önce stoklarda değer düşüklüğüne neden olan koşulların geçerliliğini kaybetmesi veya değişen ekonomik koşullar nedeniyle tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatında artış olduğuna dair açık bir göstergenin bulunduğu durumlarda, ayrılan değer düşüklüğü karşılığı iptal edilir (iptal edilen tutar önceden ayrılmış olan değer düşüklüğüne ilişkin karşılık tutarı ile sınırlıdır). Böylelikle, maliyet değerinden ve yeniden gözden geçirilmiş tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatından düşük olanı, yeni defter değeri olur.”⁴⁸⁷

5.6.1.2. Stoklar Dışındaki Diğer Varlıklarda Değer Düşüklüğü

5.6.1.2.1. Genel İlkeler ve Değer Düşüklüğü Göstergeleri

Bir varlığın geri kazanılabilir değerinin, defter değerinden düşük olduğu durumlarda değer düşüklüğü var demektir. Standartta göre maddi duran varlıklarda yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilmiş olan varlıklardaki değer düşüklükleri hariç olmak üzere değer düşüklüğü zararları anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.⁴⁸⁸

“Her bir raporlama tarihinde, bir varlığın değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığına dair herhangi bir gösterge bulunup bulunmadığı değerlendirilir. Bu tür bir göstergenin bulunması durumunda, varlığın geri kazanılabilir tutarına ilişkin tahminde bulunulur. Herhangi bir değer düşüklüğü göstergesinin bulunmaması durumunda, geri kazanılabilir tutarın tahmin edilmesi gerekmez. Tek başına varlığın geri kazanılabilir tutarının belirlenmesi mümkün değilse, varlığın ait olduğu nakit yaratan birimin geri kazanılabilir

⁴⁸⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-4.

⁴⁸⁸ IFRS Foundation, 2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities, p:27-6.

tutarı tahmin edilir. Bu durum, geri kazanılabilir tutarın ölçümünün, nakit akışlarının tahmin edilmesini gerektirmesinden ve varlıkların bazı durumlarda tek başlarına nakit akışı yaratamamalarından kaynaklanabilmektedir. Bir varlığın nakit yaratan birimi, varlığı da içeren ve diğer varlıkların veya varlık gruplarının yarattığı nakit akışlarından büyük ölçüde bağımsız olarak nakit akışları yaratan, tanımlanabilir en küçük varlık grubudur.”⁴⁸⁹

Varlığın değer düşüklüğüne uğramış olabileceğini gösteren herhangi bir göstergenin bulunup bulunmadığı değerlendirilirken, asgari olarak aşağıdaki belirtiler dikkate alınır.⁴⁹⁰

“İşletme dışı bilgi kaynakları

- a) Dönem içinde varlığın piyasa değeri, zamanın geçmesi veya normal kullanım sonucunda ortaya çıkması beklenen tutardan çok daha fazla azalmıştır.
- b) İşletmenin faaliyette bulunduğu teknolojik, ekonomik veya hukuki çevrede ve piyasada veya varlığın tahsis edildiği pazar çevresinde, dönem içerisinde işletme üzerinde olumsuz etkisi olan önemli değişiklikler meydana gelmiştir ya da söz konusu değişikliklerin yakın gelecekte gerçekleşmesi beklenmektedir.
- c) Dönem içerisinde, piyasa faiz oranları veya yatırımın kârlılığına ilişkin diğer piyasa oranları artmıştır. Söz konusu artışlar, varlığın satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerini azaltmaktadır ve yine bu artışların, varlığın kullanım değerinin hesaplanmasında kullanılan iskonto oranını önemli ölçüde etkilemesi de olasıdır.
- d) İşletmenin net varlıklarının defter değeri, işletmenin bir bütün halindeki tahmini gerçeğe uygun değerinden (bu tür bir tahmin, örneğin, işletmenin tamamının veya bir kısmının potansiyel satışı ile ilgili olarak yapılmış olabilir) daha yüksektir.

İşletme içi bilgi kaynakları

- a) Varlığın fiziksel hasara uğradığına veya değer yitirdiğine ilişkin kanıt bulunmaktadır.
- b) İşletmeye ilişkin olarak, dönem içerisinde, varlığın mevcut veya gelecekteki öngörülen kullanım yöntemini veya kullanım derecesini etkileyebilecek önemli düzeyde olumsuz değişiklikler meydana gelmiştir veya bu tür değişikliklerin yakın gelecekte meydana gelmesi beklenmektedir. Bu değişikliklere örnek olarak; varlığın atıl durumda olması; varlığın da dâhil olduğu faaliyetin durdurulması veya yeniden yapılandırma planlarının bulunması; varlığın öngörülen tarihten önce elden çıkarılmasının planlanması; yeniden değerlendirme sonucu varlığın yararlı ömrünün sınırsız değil sınırlı olduğu sonucuna varılması, gösterilebilir.
- c) İşletme içi raporlamada, varlığın ekonomik performansının beklenenden daha kötü olduğuna veya olacağına ilişkin kanıt mevcuttur. Bu bağlamda, ekonomik performans faaliyet sonuçlarını ve nakit akışlarını içerir.”

5.6.1.2.2. Geri Kazanılabilir Tutarın Ölçülmesi

“Bir varlığın ya da nakit yaratan bir birimin geri kazanılabilir tutarı, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile kullanım değerinden yüksek olanıdır. Bir varlığın tek başına geri kazanılabilir tutarının ölçülmesi mümkün değilse nakit yaratan birimine yapılan atıflar olarak değerlendirilmelidir. Bir varlığın hem satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerinin hem de kullanım değerinin belirlenmesi, her zaman için

⁴⁸⁹ KGK, KOBİ FRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-7 ve 8.

⁴⁹⁰ KGK, KOBİ FRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-9.

gerekli değildir. Bu tutarlardan biri varlığın defter değerini aşıyorsa, varlık değer düşüklüğüne uğramamıştır ve diğer tutarı tahmin etmeye gerek yoktur.”⁴⁹¹

“Bir varlığın kullanım değerinin satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerini önemli ölçüde aştığına inanmak için bir neden bulunmuyorsa, varlığın satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri, geri kazanılabilir tutar olarak kullanılabilir. Bu durum, genellikle elden çıkarmak üzere elde tutulan varlıklar açısından geçerli olmaktadır.”⁴⁹²

5.6.1.2.3. Satış Maliyetleri Düşülmüş Gerçeğe Uygun Değer

“Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer, bir varlığın, bilgili ve istekli taraflar arasında karşılıklı pazarlık ortamında piyasa şartları çerçevesindeki satışından, elden çıkarma maliyetleri düşüldükten sonra elde edilebilen tutarıdır. Bir varlığın satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerine ilişkin en gerçekçi kanıt, karşılıklı pazarlık ortamında yapılmış bağlayıcı bir satış anlaşmasındaki fiyat veya aktif bir piyasadaki piyasa fiyatıdır. Varlığa ilişkin bağlayıcı bir satış anlaşmasının veya aktif bir piyasanın bulunmaması durumunda, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer, raporlama tarihi itibarıyla, elden çıkarma maliyetleri de düşüldükten sonra, bilgili ve istekli taraflar arasında karşılıklı pazarlık ortamında yapılacak bir satıştan elde edilebilecek tutarı yansıtan en gerçekçi bilgiye dayanmak suretiyle ölçülür. Bu değer belirlenmesi sırasında, aynı endüstri dalındaki benzer varlıklara ilişkin yakın geçmişte yapılan işlemlerin sonuçları dikkate alınır.”⁴⁹³

5.6.1.2.4. Kullanım Değeri

Kullanım değeri, bir varlıktan kaynaklanması beklenen gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değeridir. Hesaplanması ve dikkate alınacak hususlar aşağıda özetlenmiştir.⁴⁹⁴

“Kullanım değerinin hesaplanması:

- 1) Varlıktan beklenen gelecekteki nakit akışlarının tahmini.
  - a) Varlığın devamlı kullanımından sağlanacak nakit girişlerine ilişkin tahminler.
  - b) Varlığın devamlı kullanımından sağlanacak nakit girişlerinin elde edilmesi için kaçınılmaz bir biçimde gerekli hale gelecek nakit çıkışlarına ve varlıkla doğrudan ilişkilendirilebilen veya makul ve tutarlı bir temele dayalı olarak varlığa atfedilebilen nakit çıkışlarına ilişkin tahminler.
  - c) Varlığın, yararlı ömrü sonunda, bilgili ve istekli taraflar arasında piyasa şartlarında karşılıklı pazarlık ortamında elden çıkarılması sonucunda elde edilmesi beklenen net nakit akışları.
  - d) Finansman faaliyetlerine ilişkin nakit girişleri veya çıkışları veya vergi ödemeleri ya da vergiden doğan alacakları içermez.
- 2) Bu nakit akışlarının tutarına ve zamanlamasına ilişkin ortaya çıkabilecek değişken durumlara dair beklentiler.
- 3) Cari risksiz piyasa faiz oranı ile ifade edilen, paranın zaman değeri.
- 4) Varlığa özgü belirsizlikleri üstlenmenin bedeli.

⁴⁹¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-11 ve 12.

⁴⁹² KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-13.

⁴⁹³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-14.

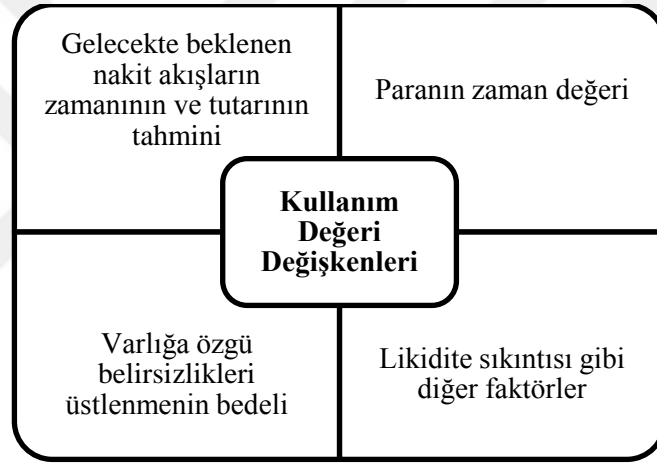
⁴⁹⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-15 ve 16.

5) Likidite sıkıntısı gibi, piyasa katılımcılarının işletmenin varlıktan beklediği gelecekteki nakit akışlarının fiyatlamasına yansıtabilecekleri diğer faktörler.

Bugünkü değerin hesaplaması:

- 1) Varlığın devamlı kullanımından ve nihai olarak elden çıkarılması sonucu gelecekte ortaya çıkması beklenen nakit girişlerinin ve çıkışlarının tahmin edilmesi,
- 2) Söz konusu nakit akışlarına, uygun bir iskonto oranının uygulanması. Kullanılan iskonto oranı aşağıdakilere ilişkin cari piyasa değerlendirmelerini yansıtan vergi öncesi orandır;
  - a) Paranın zaman değeri ve
  - b) Varlığa özgü olan ve gelecekteki nakit akış tahminlerinin, ilgili risklere göre düzeltilmiş olduğu riskler,
  - c) Gelecekteki nakit akış tahminlerinin düzeltilmesi aşamasında göz önünde bulundurulmuş riskler, kullanım değerinin ölçülmesinde kullanılan iskonto oranına ayrıca yansıtılmaz.”

Şekil 23: Kullanım Değerinin belirlenmesinde dikkate alınan değişkenler

Örnek:⁴⁹⁵ X İşletmesinin 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla elinde kalan faydalı ömrü 5 yıl olan ve defter değeri 140.000 TL olan bir makine mevcuttur. 2011 yılı içinde meydana gelen bir elektrik arızası nedeniyle makinede teknik sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle işletme yönetimi makineyi değer düşüklüğü testine tabi tutmaya karar vermiştir. Makinenin kalan 5 yıllık faydalı ömrü boyunca sağlayacağı nakit girişleri ve nakit çıkışları şu şekilde tahmin edilmiştir.

Yıllar	Tahmini Nakit Girişleri	Tahmini Nakit Çıkışları
2012	60.000	20.000
2013	50.000	15.000
2014	45.000	25.000
2015	40.000	20.000
2016	55.000	25.000

⁴⁹⁵ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:544-546.

Diğer taraftan makinenin 31 Aralık 2011 tarihi itibarıyla makinenin alım satımının yapıldığı aktif bir piyasa mevcut olup makinenin bu piyasadaki değeri 120.000 TL olarak tespit edilmiştir. Makinenin satışı için işletmenin satış fiyatının % 5'i oranında satış giderine katlanacağı tahmin edilmektedir.

Makinenin değer düşüklüğüne maruz kalıp kalmadığını belirleyebilmek için defter değeri ile geri kazanılabilir değeri karşılaştırılmalıdır. Geri kazanılabilir değer, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer ile kullanım değerinden büyük olanı olarak tanımlandığına göre, öncelikli olarak bu değerler tespit edilir.

Satış maliyeti düşülmüş gerçeğe uygun değer belirlenmesi: Standart, gerçeğe uygun değer en iyi kanıtı olarak karşılıklı pazarlık ortamında yapılmış bağlayıcı bir satış anlaşmasındaki fiyatı ya da aktif bir piyasadaki piyasa fiyatını ele almaktadır. Makine aktif bir piyasada işlem gördüğüne göre, makinenin piyasa fiyatı gerçeğe uygun değer olarak kabul edilmelidir:

Gerçeğe uygun değer	120.000
Satış maliyetleri (-) (120.000 x % 5 = 6.000 TL)	(6.000)
Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer	114.000 TL

Kullanım değerinin belirlenmesi: Kullanım değeri, gelecekte varlıktan elde edilmesi beklenen nakit akımlarının bugünkü değeridir. Paranın zaman değerini en iyi yansıtan iskonto oranının; diğer bir deyişle piyasa faiz oranının yıllık % 10 olarak belirlendiğini varsayarsak kullanım değeri aşağıdaki gibi hesaplanır.

Yıllar	Tahmini Nakit Girişleri (a)	Tahmini Nakit Çıktıları (b)	Net Nakit Akışı (a-b=c)	Bugünkü Değer İçin İskonto Oranı (%10) (d)	Net Bugünkü Değer (cxd)
2013	60.000	20.000	40.000	0,9091	36.364
2013	50.000	15.000	35.000	0,8264	28.924
2014	45.000	25.000	20.000	0,7513	15.026
2015	40.000	20.000	20.000	0,6830	13.660
2016	55.000	25.000	30.000	0,6209	18.627
TOPLAM	250.000	105.000			112.601

Geri kazanılabilir değer belirlenmesi: Yukarıda da belirtildiği gibi geri kazanılabilir değer, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer ile kullanım değerinden büyük olanıdır. Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer 114.000 TL, kullanım değeri 112.601 TL olduğuna göre geri kazanılabilir değer 114.000 TL'dir.

Değer düşüklüğünün belirlenmesi: Geri kazanılabilir değer (114.000 TL), defter değerinden (140.000 TL) düşük olması varlığın 26.000 TL (140.000 – 114.000 = 26.000 TL) değer kaybına uğradığını göstermektedir. Standart, geri kazanılabilir değer defter değerinden düşük olması halinde, varlığın defter değerinin geri kazanılabilir değerine

indirgenmesini ve aradaki farkın değer düşüklüğü zararı olarak kaydedilerek dönemin kar veya zararına dahil edilmesini gerektirir. Bunun için aşağıdaki muhasebe kaydı yapılmalıdır.

31 Aralık 2011

654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	26.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		26.000

5.5.1.2.5. Nakit Yaratan Birime İlişkin Değer Düşüklüğü Zararının Ölçülmesi ve Muhasebeleştirilmesi

“Nakit yaratan bir birim için değer düşüklüğü zararı, sadece ve sadece, birimin geri kazanılabilir tutarı söz konusu birimin defter değerinden düşük olduğunda muhasebeleştirilir. Değer düşüklüğü zararı, aşağıda belirtilen sırayı takip etmek suretiyle, birimdeki varlıkların defter değerleri düşürülecek şekilde dağıtılır.

- 1. İlk olarak, varsa, nakit yaratan birime dağıtılmış şerefiye tutarının defter değeri düşürülür ve*
- 2. Daha sonra, birimin diğer varlıklarının defter değeri, her bir varlığın nakit yaratan birim içerisindeki defter değeri ile orantılı olarak düşürülür.*
- 3. Ancak, nakit yaratan birimdeki varlıkların defter değerleri, aşağıda belirtilenlerin en yüksek olanından daha da aşağıya düşürülmez:*
  - i. Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer,*
  - ii. Kullanım değeri ve*
  - iii. Sıfır.*
- 4. Yukarıda sayılan nedenlerden dolayı varlığa dağıtılamayan değer düşüklüğü zararı tutarı, birimin diğer varlıklarına, söz konusu varlıkların defter değerleri ile orantılı olarak dağıtılır.”⁴⁹⁶*

5.6.1.2.6. Şerefiyenin Değer Düşüklüğüne İlişkin Ek Hükümler

“Şerefiye tek başına satılamaz. İşletmeye, diğer varlıkların nakit akışlarından bağımsız olarak nakit akışları da sağlayamaz. Dolayısıyla, şerefiyenin gerçeğe uygun değeri doğrudan ölçülemez. Bu yüzden, şerefiyenin gerçeğe uygun değeri, şerefiyenin de parçası olduğu nakit yaratan birimin gerçeğe uygun değer ölçümünden türetilmelidir. Değer düşüklüğü testi açısından, bir işletme birleşmesinde edinilen şerefiye, edinme tarihinden itibaren, edinen işletmenin birleşmenin sinerjisinden fayda sağlaması beklenen nakit yaratan birimlerine, edinilen işletmenin diğer varlık veya borçlarının söz konusu birimlere tahsis edilip edilmediğine bakılmaksızın, dağıtılır.”⁴⁹⁷

“Nakit yaratan birimin geri kazanılabilir tutarının bir kısmı, şerefiyedeki kontrol gücü olmayan paya dağıtılabılır. Tamamına sahip olunmayan ve şerefiye de içeren nakit yaratan bir birime ilişkin değer düşüklüğü testi açısından, birimin defter değeri geri kazanılabilir tutarı ile karşılaştırılmadan önce, söz konusu birime tahsis edilen şerefiyenin

⁴⁹⁶ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-21, 22 ve 23.

⁴⁹⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-24 ve 25.

defter değeri, kontrol gücü olmayan paya dağıtılabilecek şerefiye tutarı ile birleştirilmek suretiyle, kuramsal olarak düzeltilir. Daha sonra, kuramsal olarak düzeltilmiş söz konusu defter değeri, nakit yaratan birimin değer düşüklüğüne uğrayıp uğramadığını belirlemek amacıyla, birimin geri kazanılabilir tutarı ile karşılaştırılır.”⁴⁹⁸

“Şerefiyenin, tek tek nakit yaratan birimlere dağıtılamaması durumunda, şerefiyenin test edilmesi amacıyla, aşağıdakilerden birinin geri kazanılabilir tutarının belirlenmesi suretiyle değer düşüklüğü test edilir:

- a) Şerefiye, entegre edilmemiş bir edinilen işletmeye ilişkin ise, edinilen işletmenin bütünü. Edinilen işletmenin entegre edilmesi, söz konusu işletmenin yeniden yapılandırılması veya raporlayan işletmeye veya raporlayan işletmenin bağlı ortaklıklarına tamamen dağıtılması anlamına gelmektedir.
- b) Şerefiye, entegre edilmiş bir işletmeye ilişkin ise, entegre edilmemiş işletmeler hariç olmak üzere bir bütün olarak işletme grubu.”⁴⁹⁹

Örnek:⁵⁰⁰ A İşletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde B İşletmesinin oy gücü veren hisse senetlerinin % 80’ini 120.000 TL ödeyerek satın almıştır. Birleşme tarihinde, B İşletmesinin net tanımlanabilir varlıklarının gerçeğe uygun değeri 100.000 TL’dir. Birleşme tarihinde A İşletmesinin düzenlediği konsolide finansal tablolarda;

- 40.000 TL’lik şerefiye (120.000 – (100.000 x % 80)) (satın alma maliyeti ile A İşletmesinin B İşletmesinin tanımlanabilir net varlıklarının gerçeğe uygun değeri üzerindeki payı arasındaki fark)
- B İşletmesinin net varlıkları 100.000 TL (gerçeğe uygun değer üzerinden) ve
- 20.000 TL’lik B İşletmesinin net varlıklarından (öz kaynaklarından) kontrol gücü olmayan paylara isabet eden tutar kaydedilmiştir.

B İşletmesinin varlıkları birlikte diğer varlıklardan ve varlık gruplarından büyük ölçüde bağımsız nakit girişi yaratan en küçük varlık grubu olarak belirlenmiştir. Bu nakit yaratan birimin defter değeri şerefiyeyi de içerdiği için, yıllık olarak değer düşüklüğü testine tabi tutulur.

2011 yılı sonunda A İşletmesi B nakit yaratan biriminin geri kazanılabilir değerini 80.000 TL olarak belirlemiştir. Diğer taraftan A İşletmesi B İşletmesinin tanımlanabilir varlıklarının amortismanı için doğrusal amortisman yöntemi kullanmaktadır. B İşletmesinin tanımlanabilir varlıklarının faydalı ömrü 10 yıl ve kalıntı değeri sıfırdır.

B İşletmesinin geri kazanılabilir değeri (80.000 TL)’nin bir bölümü şerefiyede tanınmamış kontrol gücü olmayan paylara aittir. Bu nedenle, KOBİ’ler için UFRS/IFRS’ye uygun olarak B İşletmesinin devrolunan değerinin 80.000 TL’lik geri kazanılabilir değerle karşılaştırılmadan önce kontrol gücü olmayan paylara ait olan şerefiyeyi içermesi sağlanmalıdır.

⁴⁹⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-26.

⁴⁹⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-27.

⁵⁰⁰ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:547-548.

	Şerefiye	Tanımlanabilir net varlıklar	Toplam
Brüt defter değeri	40.000	100.000	140.000
Birikmiş amortismanlar	-	(10.000)	(10.000)
Defter değeri	40.000	90.000	130.000
Kontrol gücü olmayan paylar	10.000	-	10.000
Düzeltilmiş defter değeri	50.000	90.000	140.000
Geri kazanılabilir değer			80.000
Değer düşüklüğü			60.000

Birleşme tarihinde A İşletmesinin B İşletmesinin % 80 payıyla ilgili şerefiye 40.000 TL'dir. Bu nedenle, birleşme tarihinde kavramsal olarak B İşletmesindeki % 20'lik kontrol gücü olmayan paylara ait olan şerefiye 10.000 TL'dir. 60.000 TL'lik değer düşüklüğü zararı öncelikle şerefiyenin defter değerini sıfıra düşürmek için kullanılacaktır. Bu işlem yapıldıktan sonra kalan tutar ise nakit yaratan birimdeki varlıklara dağıtılır.

Bu nedenle, nakit yaratan birimin 60.000 TL'lik değer düşüklüğü zararının 50.000 TL'lik bölümü şerefiyeye dağıtılır. Ancak, şerefiye A İşletmesinin B İşletmesindeki sahipliği oranında tanındığı için, A İşletmesi şerefiyenin değer düşüklüğü kaybını da % 80'ini (40.000 TL) kaydedecektir. Kontrol gücü olmayan paylara ait olan 10.000 TL'lik değer düşüklüğü zararı için herhangi bir işlem yapılmayacaktır. 50.000 TL'lik değer düşüklüğü zararı dağıtıldıktan sonra kalan 10.000 TL'lik değer düşüklüğü zararı ise B İşletmesinin tanımlanabilir varlıklarının defter değerinden düşülür. B İşletmesinin tanımlanabilir varlıklarının demirbaşlardan oluştuğu varsayımı altında değer düşüklüğü zararının hesaplanması için yapılacak işlemler ve bu zararın ve şerefiyeye ve varlıklara dağıtılması için konsolide çalışma kağıtlarında yapılacak muhasebe kaydı aşağıdaki gibidir.

	Şerefiye	Tanımlanabilir net varlıklar	Toplam
Brüt defter değeri	40.000	100.000	140.000
Birikmiş amortismanlar	-	(10.000)	(10.000)
Defter değeri	40.000	90.000	130.000
Değer Düşüklüğü Zararı	(40.000)	(10.000)	(50.000)
Değer Düşüklüğü Zararından Sonra Defter Değeri	-	80.000	80.000

31 Aralık 2011

654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	50.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.) - <i>Demirbaş değer düşüklüğü karşılığı</i>		10.000
269 Maddi Olmayan Duran Varlık Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.) - <i>Şerefiye değer düşüklüğü karşılığı</i>		40.000

5.6.1.2.7. Değer Düşüklüğü Zararının İptal Edilmesi

“Şerefiye için muhasebeleştirilmiş değer düşüklüğü zararı, daha sonraki bir dönemde iptal edilmez. Şerefiye dışındaki diğer tüm varlıklar açısından, önceki dönemlerde ayrılmış değer düşüklüğü zararının artık mevcut olmadığı veya söz konusu zararın azaldığına ilişkin bir gösterge bulunup bulunmadığı, her raporlama tarihinde değerlendirilir. Bir değer düşüklüğü zararının azalmasına veya ortadan kalkmasına yönelik bir göstergenin bulunması durumunda, daha önceki değer düşüklüğü zararının tamamının mı yoksa bir kısmının mı iptal edilmesi gerektiği belirlenir. Söz konusu belirleme süreci, varlığa ilişkin daha önceki değer düşüklüğü zararının aşağıda belirtilenlerden birine dayanıp dayanmamasına bağlıdır:

- a) İlgili varlığın geri kazanılabilir tutarı veya
- b) Varlığın ait olduğu nakit yaratan birimin geri kazanılabilir tutarı.”⁵⁰¹

Geri kazanılabilir tutarın, değer düşüklüğüne uğramış bir varlık için tahmin edilmesi durumunda iptali

“Önceden ayrılmış değer düşüklüğü zararı, değer düşüklüğüne uğramış tek bir varlığın geri kazanılabilir tutarına dayalı olduğunda aşağıdaki hükümler uygulanır:

- a) Varlığın geri kazanılabilir tutarı içinde bulunulan raporlama tarihinde tahmin edilir.
- b) Varlığın tahmini geri kazanılabilir tutarı defter değerini aşıyorsa, defter değeri, geri kazanılabilir tutara, aşağıda (c)'de tanımlanan kısıtlamaya tabi olarak yükseltilir. Söz konusu yükseltme işlemi değer düşüklüğü zararının iptali niteliğindedir. İptal edilen tutar, maddi duran varlıklarda yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilmiş olan varlıklardaki değer düşüşleri hariç anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.⁵⁰²
- c) Varlığın değer düşüklüğü zararının iptali nedeniyle artan defter değeri, önceki dönemlerde söz konusu varlık için değer düşüklüğü zararı muhasebeleştirilmemiş olsaydı ulaşacağı (amortisman veya itfa payı düşülmüş olarak) defter değerini aşamaz.
- d) Değer düşüklüğü zararının iptal edilmesinin ardından, varlığın amortisman gideri (itfa payı), kalıntı değeri (varsa) düşülmüş düzeltilmiş defter değerinin gelecek dönemlerde varlığın kalan yararlı ömrüne sistematik bir çerçevede dağıtılmasını sağlayacak şekilde düzeltilir.”⁵⁰³

Geri kazanılabilir tutarın değer düşüklüğüne uğramış nakit yaratan bir birim için tahmin edilmesi sırasında iptali

“Orijinal değer düşüklüğü zararı, varlığın ait olduğu nakit yaratan birimin gerçeğe uygun değerine dayalı olduğunda, aşağıdaki hükümler uygulanır:

- a) Nakit yaratan birimin geri kazanılabilir tutarı, içinde bulunulan raporlama tarihinde tahmin edilir.
- b) Nakit yaratan birimin tahmini geri kazanılabilir tutarı defter değerini aşıyorsa, aşan kısım, değer düşüklüğünün iptali niteliğindedir. İptal tutarı, birimin şerefiye

⁵⁰¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-28 ve 29.

⁵⁰² IFRS Foundation, 2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities, p:27-30.

⁵⁰³ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-30.

dışındaki varlıklarına, söz konusu varlıkların defter değerleri ile orantılı olarak, aşağıda (c)'de tanımlanan kısıtlamalar çerçevesinde dağıtılır. Defter değerlerindeki bu artışlar, tek tek varlıklar açısından değer düşüklüğü zararının iptali olarak değerlendirilir ve maddi duran varlıklarda yeniden değerlendirme modeline göre değerlendirilmiş olan varlıklardaki değer düşüşleri hariç anında kâr veya zararda muhasebeleştirilir.⁵⁰⁴

- c) Nakit yaratan bir birimin değer düşüklüğü zararının iptalinin dağıtılması sırasında, söz konusu iptal tutarının, varlıkların defter değerini aşağıdakilerden düşük olanının üzerine yükseltmemesi gerekir:
- a) Geri kazanılabilir tutar ve
- b) Önceki dönemlerde söz konusu varlık için herhangi bir değer düşüklüğü zararı muhasebeleştirilmemiş olsaydı, varlığın ulaşacağı defter değeri (amortisman veya itfa payı düşülmüş olarak).
- d) (c)'de tanımlanan kısıtlamadan dolayı bir varlığa dağıtılmayan değer düşüklüğü iptalini aşan tutar, nakit yaratan birimin şerefiye dışındaki diğer varlıklarına orantılı olarak dağıtılır.
- e) Bir değer düşüklüğünün iptalinin muhasebeleştirilmesinin ardından, uygulanması mümkünse, nakit yaratan birimdeki her bir varlığın gelecek dönemlerdeki amortisman gideri (itfa payı), kalıntı değeri (varsa) düşülmüş düzeltilmiş defter değerinin gelecek dönemlerde varlığın kalan yararlı ömrüne sistematik bir çerçevede dağıtılmasını sağlayacak şekilde düzeltilir.”⁵⁰⁵

Örnek:⁵⁰⁶ X İşletmesinin üretimde kullandığı makinesinin faydalı ömrünü 12 yıldır. Makinenin satın alma maliyeti 750.000 TL'dir. Makinenin 4 yıllık kullanımından sonra değer düşüklüğü hesaplanmadan önce 2015 yılsonu defter değerleri aşağıdaki gibidir.

Yıllık amortisman = 750.000 TL / 12 yıl = 62.500 TL

Birikmiş amortisman = 62.500 TL x 4 yıl = 250.000 TL

2015 Yılsonu net defter değeri = 750.000 TL – 250.000 TL = 500.000 TL

Firma 2015 yılsonunda makinenin geri kazanılabilir değerini 480.000 TL olarak hesaplamıştır. Bu durumda firma 2015 yılında makinenin değerinde oluşan 20.000 TL'lik değer düşüklüğü için aşağıdaki gibi karşılık gideri kaydedecektir.

31 Aralık 2015		
620 Satılan Mamul Maliyeti (GT Hs.)	20.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		20.000

2016 yıl sonunda yapılan hesaplamalar aşağıdaki gibidir.

Amortisman gideri = 480.000 TL / 8 yıl = 60.000 TL

Makinenin net defter değeri = 480.000 TL – 60.000 TL = 420.000 TL

⁵⁰⁴ IFRS Foundation, 2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities, p:27-30.

⁵⁰⁵ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27-31.

⁵⁰⁶ İlker Kıymet Şen ve Serkan Terzi, “Varlıklarda Değer Düşüklüğünün Üretim İşletmelerinde Maliyet Sistemlerine Etkileri: KOBİ ve Tam Set TFRS'nin Mevcut Uygulama İle Karşılaştırılması”, s:11-13.

31 Aralık 2016

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - amortisman gideri 257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)	60.000	60.000
--	--------	--------

Firma 2016 yıl sonunda makinenin geri kazanılabilir değerini 450.000 TL olarak hesaplamıştır. Bu durumda 2015 yılında kaydedilen zararın hepsinin iptal edilip edilmeyeceği ve makinenin 2016 sonundaki defter değerinin kaç TL olacağı önem arz eden bir konudur.

Makinenin 2016 yıl sonundaki geri kazanılabilir defter değeri 450.000 TL olarak hesaplanmış olmakla birlikte geri kazanılabilir değer, defter değerinin 30.000 TL üzerindedir. Bu durumda 2015 yıl sonunda kaydedilmiş olan 20.000 TL'lik değer düşüklüğü zararının iptal edilmesi gerekmektedir. Ancak 2016 yıl sonundaki değer düşüklüğü iptalini kayıtlara almadan önce 2015 yılındaki değer düşüklüğü hiç gerçekleşmemiş olsaydı makinenin net defter değerinin kaç TL olacağını belirlemek gerekmektedir.

2015 değer düşüklüğü kaydından evvelki defter değeri = 500.000 TL

2016 amortisman gideri = 62.500 TL

31 Aralık 2016 tarihinde raporlanabilecek max. defter değeri 437.500 TL olacaktır.

Tüm bu bilgilere göre; 2015 yılının sonunda kayıtlara alınan 20.000 TL'lik zararın hepsi iptal edilemeyecektir. Çünkü makinenin defter değerini 420.000 TL'den 437.500 TL'ye çıkartmak mümkündür. Daha önce ayrılan zararın sadece 17.500 TL'lik kısmı iptal edilebilir.

31 Aralık 2016

259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.) 620 Satılan Mamul Maliyeti (GT Hs.)	17.500	17.500
--	--------	--------

Örnek:⁵⁰⁷ X İşletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde 168.000 TL'ye satın aldığı makinesi için 31 Aralık 2011 tarihinde, geri kazanılabilir değeri defter değerinin altına düştüğü gerekçesiyle değer düşüklüğü karşılığı ayırmıştır. Makine satın alındığında faydalı ömrü 6 yıl olarak tahmin edilmiş, kalıntı değerinin ise olmayacağı öngörülmüştür. İşletme yönetimi makineyi doğrusal yöntem kullanarak amortismanına tabi tutmaya karar vermiştir.

31 Aralık 2011 tarihli finansal durum tablosunda söz konusu makineyle ilgili hesapların görünümü aşağıdaki gibidir:

Tesis, Makine ve Cihazlar (maliyet bedeli)	168.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(28.000)
Maddi Duran Varlıklar Değer Düşüklüğü Karşılıkları (-)	<u>(26.000)</u>
Defter Değeri (31 Aralık 2011 tarihli)	114.000

⁵⁰⁷ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:550-553.

31 Aralık 2012 tarihi itibarıyla makinenin alım satımının yapıldığı aktif bir piyasa mevcut olup makinenin bu piyasadaki değeri 110.000 TL olarak tespit edilmiştir. Makinenin satışı için işletmenin satış fiyatının % 5'i oranında satış giderine katlanacağı tahmin edilmektedir. İşletme yönetimi 31 Aralık 2012 tarihinde makinenin kalan faydalı ömründe ortaya çıkaracağı nakit girişlerini ve nakit çıkışlarını aşağıdaki gibi tahmin etmiştir.

Yıllar	Tahmini Nakit Girişi	Tahmini Nakit Çıkışı
2013	70.000	10.000
2014	50.000	5.000
2015	30.000	15.000
2016	40.000	10.000
Toplam	190.000	40.000

2012 yılı amortisman gideri = 114.000 / 5 = 22.800 TL

31 Aralık 2012		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.) - amortisman gideri	22.800	
257 Birikmiş Amortismanlar (-) (Aktif Düz. Hs.)		22.800

2012 yılı amortismanı ayrıldıktan sonra defter değeri aşağıdaki gibi hesaplanır:

Tesis, Makine ve Cihazlar (maliyet bedeli)	168.000
Birikmiş Amortismanlar (-) (28.000 + 22.800 = 50.800)	(50.800)
Maddi Duran Varlıklar Değer Düşüklüğü Karşılıkları (-)	(26.000)
Defter Değeri (31 Aralık 2012'de değer düşüklüğü testi öncesi)	91.200

Makinenin 31 Aralık 2012 tarihindeki geri kazanılabilir değeri ve kullanım değeri ise şu şekilde hesaplanır:

Gerçeğe uygun değer	110.000
Satış maliyetleri (-) (110.000 x % 5 = 5.500 TL)	(5.500)
Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer	104.500 TL

Yıllar	Tahmini Nakit Girişleri (a)	Tahmini Nakit Çıkışları (b)	Net Nakit Akışı (a-b=c)	Bugünkü Değer İçin İskonto Oranı (%10) (d)	Net Bugünkü Değer (cxd)
2013	70.000	20.000	50.000	0,9091	45.455
2013	50.000	20.000	30.000	0,8264	24.792
2014	30.000	15.000	15.000	0,7513	11.270
2015	40.000	20.000	20.000	0,6830	13.660
TOPLAM	190.000	75.000			95.177

Görüldüğü gibi satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değer (104.500 TL), kullanım değerinden (95.177 TL) büyük olduğu için, geri kazanılabilir değer satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değere eşittir.

Defter değeri (91.200 TL) ile geri kazanılabilir değer (104.500 TL) karşılaştırıldığında, geri kazanılabilir değer defter değerini aştığı görülmektedir. Bu durumda işletme defter değerini geri kazanılabilir değere artırarak değer düşüklüğü zararının iptalini gelir kaydetmelidir.

Geri kazanılabilir değer	104.500
Defter değeri	<u>(91.200)</u>
İptal edilen değer düşüklüğü zararı	13.300

31 Aralık 2012

259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)	13.300	
644 Konusu Kalmayan Karşılıklar (GT Hs.) - İptal edilen MDV değer düşüklüğü zararı		13.300

Bu muhasebe kaydı yapıldıktan sonra 31 Aralık 2012 tarihli finansal durum tablosunda söz konusu makineyle ilgili hesapların görünümü aşağıdaki gibi olacaktır.

Tesis, Makine ve Cihazlar (maliyet bedeli)	168.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(50.800)
Maddi Duran Varlıklar Değer Düşüklüğü Karşılıkları (-)	<u>(12.700)</u>
Defter Değeri (31 Aralık 2012 tarihli)	104.500

Diğer taraftan, standart değer düşüklüğü zararının iptali nedeniyle artan defter değerinin, önceki dönemlerde söz konusu varlık için değer düşüklüğü zararı muhasebeleştirilmemiş olsaydı ulaşacağı (amortisman veya itfa payı düşülmüş olarak) defter değerini aşmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durumda makine hiç değer düşüklüğüne uğramamış olsaydı 2 yılda ayrılan amortisman tutarı 56.000 TL (2 yıl x 28.000 TL) olacaktı ve makinenin net defter değeri 112.000 TL (168.000 TL – 56.000 TL) olarak hesaplanacaktı. Değer düşüklüğü testi yapılmadan önceki 91.200 TL olan net defter değeri maksimum 112.000 TL olabilecektir. Yani bu örnekte, A İşletmesinin maksimum iptal edebileceği değer düşüklüğü zararı 20.800 TL'dir.

5.6.2. Varlıklarda Değer Düşüklüğü Bölümünde Yapılan Finansal Tablo Hileleri

KOBİ TFRS'ye göre her raporlama döneminde varlıklarda değer düşüklüğü olup olmadığına bakılması gerekir. Bunun için varlıkların kayıtlı değerleri ile geri kazanılabilir tutarları karşılaştırılır ve eğer geri kazanılabilir değer defter değerinden düşükse varlıklarda değer düşüklüğü oluşmuş demektir. Bu durumda oluşan değer düşüklüğü için karşılık gideri muhasebeleştirilir. Varlıklarda oluşan değer artışları için herhangi bir muhasebe kaydı yapılmaz ancak oluşan değer düşüklükleri için gider kaydı yapmak zorunludur. Firmalar finansal tablolarda bu tür değer düşüşlerini ya muhasebeleştirmemekte ya da kesin olmadığını

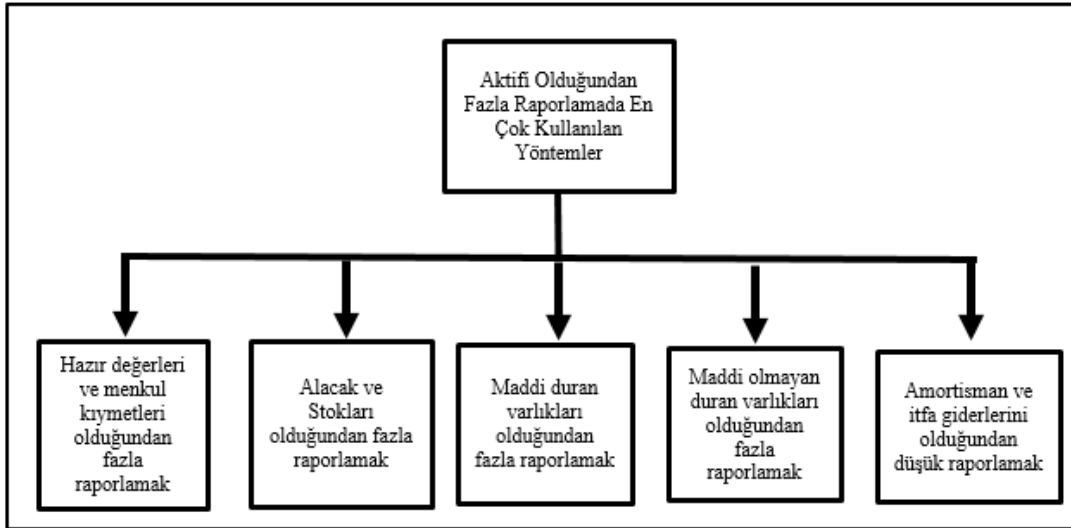
öne sürerek sadece dipnot açıklamaları ile geçiştirmeyi tercih etmektedir. Bu tür tercihler finansa tablolarda hile yapmak isteyen firmaların seçimi olmaktadır.⁵⁰⁸

“Varlıklarda değer düşüklüğü tespitini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;

- Stoklarda değer düşüklüğü: Stokun defter değeri ile tamamlanma ve satış maliyetleri düşülmüş satış fiyatının karşılaştırması şeklindedir.
- Stoklar dışındaki varlıklarda değer düşüklüğü: varlığın defter değeri ile geri kazanılabilir değerinin karşılaştırılması şeklindedir.”⁵⁰⁹

Firma aktifinde bulunan varlıkların çoğu tarihi değerleri ile değerlendirilmektedir. Ayrıca maddi ve maddi olmayan duran varlıklara amortisman ya da itfa uygulanarak bu varlıkların değerleri azaltılmakta ve gelir tablosunda bunlar gider olarak kaydedilmektedir. KOBİ TFRS ayrıca her bir varlık için değer düşüklüğünü standardını getirmiştir. Firmalar aktiflerinde yer alan varlıklarında hileye başvuracaksa sayılan bu uygulamalarda hile yapacaktır. Örneğin firma varlıklarında meydana gelen değer kayıplarını dikkate almazsa hem aktifi fazla raporlayacak hem de dönemin net karını etkileyebilecektir.⁵¹⁰

Şekil 24: Aktifi Fazla Raporlama Yöntemleri

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:459

Finansal tablo hileleri kurumsal firmalara nazaran daha küçük ölçekli olan ve KOBİ olarak ifade edebileceğimiz firmalarda daha çok sayıda hile eylemi yaşanmaktadır. Bu tür firmalar çok uzun bir geçmişe sahip olmamakla birlikte çok kar üreten firmalar değildir. Bundan dolayı bu tür firmalar kendilerini olduklarından daha güçlü göstermeyi tercih etmektedirler. Bunun için dönem içinde katlandıkları üretim giderleri, işçi ücretleri, pazarlama giderleri ve genel yönetim giderleri olmak üzere bir takım giderleri aktifleştirme yoluna giderek bu tür giderleri aktifte yer alan stoklara veya maddi veya maddi olmayan duran varlıkların maliyet bedellerine eklemeye yoluyla finansal tablolarda hilelere başvurmuşlardır. Yöneticiler genel olarak, yatırımın başlangıcında dönem gideri olması gereken giderlerin de duran varlıkların yatırım bedellerine ilave edilerek bunların aktifleştirmektedirler. Nelerin

⁵⁰⁸ Gerard M. Zack, s:135.

⁵⁰⁹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 27 Varlıklarda Değer Düşüklüğü, p:27/1 – 27/6.

⁵¹⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:459

aktifleştirilip aktifleştirilemeyeceği standartlarda açıkça ifade edilmektedir. Ancak buna karşın yöneticiler bu tür aktifleştirmeler ile finansal tablolarda hile yapma yoluna gitmektedir.⁵¹¹

Firma aktiflerinde yapılan hilelerde sadece aktifleştirme veya varlıkların değerlerini şişirme şeklinde yöntemlerin haricinde sınıflandırma ile ilgili hile yöntemlerine başvurulduğu görülmektedir. Örneğin firma duran varlıklarda sınıflandırılması gereken varlıkların bazılarını dönen varlıklarda sınıflandırıldığı görülmektedir. Buradaki amaç firmanın dönen varlıklarla ilgili rasyolarının olduğundan daha iyi çıkmasını sağlamaktır. Bu rasyoların yüksek olması firmanın kısa vadede borç ödeme yapısının daha sağlam olduğuna işaret etmekte ve bu durum, bankalardan kısa vadeli işletme kredisi alımlarında kullanılmak istenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹²

Tablo 24: Varlıkları Fazla Raporlamada Kullanılan Yöntemler

Fazla Raporlanan Varlıklar	Hile Yapılan Hesaplar	Hile Uygulaması
Maddi duran varlıklar	Arazi ve arsalar, Binalar, Tesis, makine ve cihazlar, Taşıtlar, Demirbaşlar	<ul style="list-style-type: none"> - Sahte maddi duran varlık alımları yapmak - Bilanço dışına çıkması gereken varlıkları raporlamaya devam etmek, - Giderleri varlıkların maliyetine dahil ederek varlıkların değerlerini yüksek göstermek, - Grup firmasının varlıklarını kendi aktifinde göstermek, - Amortisman ve itfa giderlerini çok az ayırmak.
Hazır değerler ve Menkul Kıymetler	Kasa, Banka, Menkul Kıymetler vb. kısa vadeli aktif hesaplar	<ul style="list-style-type: none"> - Olmayan paraları kasada varmış gibi göstermek, - Gayri resmi ödemeleri kasadan yapmak, - Banka ekstrelerinde manipülasyon yapmak, - Değeri düşmüş olan menkul kıymetlerin değerini yüksek raporlamaya devam etmek,
Giderleri Aktifleştirmek	Ertelenen giderler, maddi duran varlıklar, maddi olmayan duran varlıklar	<ul style="list-style-type: none"> - Giderleri gelir tablosunda raporlamak yerine aktifte bir takım varlık hesaplarının maliyetine ilave etmek,
Stoklar ve Alacaklar	Stoklar, Alacaklar, Satılan malın maliyeti, Şüpheli alacak giderleri	<ul style="list-style-type: none"> - Stok değerlemelerinde dönem sonu stokunu bilerek az yada fazla değerlemek, - Stok maliyetine girmeyecek giderleri maliyette raporlamak, - Değeri düşen stoku olduğu gibi raporlamaya devam etmek, - Tahsili şüpheli alacaklara karşılık ayırmamak.

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:466.

⁵¹¹ Albrecht ve Diğerleri, s:459

⁵¹² ACFE, *Fraud Examiners Manual 2014 International Edition*, s:1.216-1.217

Standardın varlıklarda değer düşüklüğü bölümünde yapılan finansal tablo hileleri aşağıda özet olarak verilmiştir.

- Stokta mevcutta bulunan yeni teknolojik sürümleri çıkan, modası geçen, yıpranan veya eskiyen ürünlerin değeri düştüğü halde firmaların bu değer düşüklüklerini dikkate almaması ve oluşan zararları muhasebeleştirmemeleri,
- Stoklarda değeri düşen ürünlere karşılık ayrılmayıp sadece dipnot açıklamaları ile olayı geçiştirmek,
- Değer düşüklüğü oluştuğunda önce karşılık ayırıp zarar kaydı yaptıktan belirli bir süre sonra bu karşılıkların iptal etmek,
- Stoklarda değer düşüklüğü oluştuğunda karşılık gideri yazıldıktan sonra ilgili değer düşüklüğü ortadan kalktığında, ilgili karşılık iptal ederken muhasebeleştirilen zarardan daha fazla gelir yazmak,
- Stoklar haricinde standardın kapsamına giren diğer varlıklarda oluşan değer düşüklüklerini dikkate almamak,
- Varlıklarda oluşan değer düşüklüklerinde ayrılması gereken karşılık giderini olduğundan daha az göstermek,
- Varlıklarda oluşan değer artışlarını gelir olarak kaydetmek ve varlığın değerini arttırmak,
- Kullanım değeri hesaplanırken olası nakit akışlarının olduğundan fazla tahmin edilmesi,
- Kullanım değeri hesaplanırken iskonto oranının olabildiğinde düşük alınması sonucu bugünkü değer olduğundan çok çıkartılması,
- Şerefiyede değer düşüklüğü olduğu halde bunu dikkate almamak değer düşüklüğü oluşmamış gibi hesap etmek,
- Şerefîye de değer düşüklüğü yapıldıktan sonra standarta göre bu zarar iptal edilemezken bu zararın iptal edilmesi,
- Maddi duran varlıklarda ve maddi olmayan duran varlıklarda değer düşüklüğü oluştuğundan sonra ayrılacak olan amortismanların yeni değere göre hesaplanması gerekirken bunu dikkate almayıp varlığın eski değerinden amortisman ayırmaya devam edilmesi,
- Maddi duran varlıklarda ve maddi olmayan duran varlıklarda değer düşüklüğü oluştuğundan sonra ayrılan karşılıkları ortadan kaldıracak durumun oluşması sonucu değer düşüklüğü iptali yapılmalı fakat bu iptal yapılırken değer düşüklüğü olmasaydı ayrılacak olan amortisman ve itfa paylarını hesaplayıp varlığın net defter değerinin bulunması ve düzeltmenin bu değeri geçmemesi gerekirken bu tutarı geçip ayrılan karşılığın tamamının iptal edilmesi,

Varlıklarda değer düşüklüğü ile ilgili yapılan hile eylemlerine CVS Caremark Corporation firmasının yaptığı hileli işlemi örnek olarak verebiliriz. CVS firması 2000 yılında stoklarındaki malların değerindeki düşüş için herhangi bir karşılık ayırmamış ve vergi öncesi net karını firmanın 2000 yılında olması gerekenden 10,8 milyon USD daha fazla raporladığı anlaşılmıştır.⁵¹³

Hile Örneği-23: X işletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde 300.000 TL'ye makine satın almıştır. Makinenin ekonomik ömrü 5 yıldır ve doğrusal amortisman yöntemini kullanarak

⁵¹³ SEC, "Civil Action No 07-245-S", U.S. Securities and Exchange Commission, 2007, <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2007/comp20175.pdf>, (15 Ekim 2016).

amortisman ayrılmaktadır. 31 Aralık 2011 tarihinde işletme makinenin değerinde değer düşüklüğü tespit etmiş ve 50.000 TL değer düşüklüğü karşılığı ayırmıştır. İşletme 31 Aralık 2012 tarihinde makineyi tekrar değer düşüklüğü testine tabi tutmuştur. İşletme makinenin aktif bir piyasası olduğu için gerçeğe uygun değerini 225.000 TL olarak tespit etmiştir. Satış için 20.000 TL satış maliyetine katlanacağını tahmin etmektedir. Piyasadaki faiz oranı %10'dur.

1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:

1 Ocak 2011		
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	300.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		300.000

31 Aralık 2011		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	60.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		60.000

31 Aralık 2011		
654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	50.000	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		50.000

X İşletmesi 31.12.2011 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		
Bankalar	(300.000)	
<u>Duran Varlıklar</u>		
Maddi Duran Varlıklar	300.000	
Birikmiş Amortismanlar (-)	(60.000)	
Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(50.000)	
		<u>Öz Kaynaklar</u>
		Dönem Zararı (110.000)

X İşletmesi 01.01.2011 – 31.12.2011 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	(60.000)
Karşılık Giderleri (-)	(50.000)
Net Zarar	(110.000)

2012 yılında makinenin kullanım değerinin bulunabilmesi için makinenin kalan 3 yıllık kullanım süresi için tahmini nakit giriş ve çıkışları aşağıdaki gibidir.

Yıllar	Tahmini Nakit Girişleri	Tahmini Nakit Çıkışları
2013	60.000	5.000
2014	65.000	5.000
2015	55.000	10.000
TOPLAM	180.000	20.000

- 31 Aralık 2012 tarihindeki amortisman gideri için 47.500 TL muhasebeleştirilecektir. Hesaplanışı aşağıdaki gibidir.
  - o Makinenin maliyeti 300.000
  - o 2011 Amortisman gideri (-) (60.000)
  - o Değer düşüklüğü Karşılığı (-) (50.000)
  - o Defter değeri 190.000
  - o Amortisman gideri 190.000 / 4 yıl 47.500 TL olarak bulunur.

31 Aralık 2012		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	47.500	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		47.500

Makinenin 31 Aralık 2012 tarihinde değer düşüklüğü testi öncesi defter değeri aşağıdaki gibidir.

Tesis ve Makineler	300.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	(107.500)
Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(50.000)
Defter Değeri	142.500

Geri kazanılabilir değerini tespiti için; işletme 31 Aralık 2012 tarihindeki satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerini ve kullanım değerini tespit edecektir.

- Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerini 205.000 TL olarak hesaplayacaktır.
  - o Gerçeğe uygun değeri 225.000
  - o Satış maliyetleri (20.000)
  - o Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri 205.000
- Kullanım değerini aşağıdaki gibi 158.264 TL olarak hesaplayacaktır.

Yıllar	Tahmini Nakit Girişleri (a)	Tahmini Nakit Çıktıları (b)	Net Nakit Akışı (c=a-b)	Bugünkü Değer İçin İskonto Oranı (%10) (d)	Net Bugünkü Değer c / d
2013	70.000	5.000	65.000	0,90909	59.091
2014	75.000	5.000	70.000	0,82645	57.851
2015	65.000	10.000	55.000	0,75131	41.322
TOPLAM	210.000	20.000			158.264

- Geri kazanılabilir değer bu durumda 205.000 TL (büyük olan) olacaktır.
- İşletme 2011 yılında muhasebeleştiği değer düşüklüğü zararını iptal edecektir.
- Defter değerini 205.000 TL olarak kaydedemeyecektir. İptal edilecek değer düşüklüğü için standart “Varlığın değer düşüklüğü zararının iptali nedeniyle artan defter değeri, önceki dönemlerde söz konusu varlık için değer düşüklüğü zararı muhasebeleştirilmemiş olsaydı ulaşacağı (amortisman veya itfa payı düşülmüş olarak) defter değerini aşamaz” şeklinde kural belirlemiştir.
- Eğer işletme değer düşüklüğü karşılığı ayırmasaydı makinenin 31 Aralık 2012 tarihindeki defter değeri 180.000 TL olacaktır. Hesaplanması şu şekildedir.
  - o Makinenin maliyeti 300.000
  - o 2011 yılı Amortisman gideri (60.000)
  - o 2012 yılı Amortisman gideri (60.000)
  - o Defter değeri 180.000
- Sonuç olarak işletme makinenin mevcuttaki defter değeri olan 142.500 TL’yi 180.000 TL’ye yükseltecektir ve aradaki fark olan 37.500 TL’yi değer düşüklüğü iptali olarak muhasebeleştirecektir.

31 Aralık 2012

259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)	37.500	
644 Konusu Kalmayan Karşılıklar (GT Hs.) - İptal edilen MDV değer düşüklüğü zararı		37.500

X İşletmesi 31.12.2012 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		
Bankalar	(300.000)	
<u>Duran Varlıklar</u>		
Maddi Duran Varlıklar	300.000	
Birikmiş Amortismanlar (-)	(107.500)	
Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(12.500)	
		<u>Öz Kaynaklar</u>
		Dönem Zararı (10.000)
		Geçmiş Yıl Zararları (110.000)

**X İşletmesi 01.01.2012 – 31.12.2012 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Amortisman Gideri (-)	(47.500)
Konusu Kalmayan Karşılık Geliri	<u>37.500</u>
Net Zarar	(10.000)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma 2011 yılında makinede oluşan değer düşüklüğünü hileli olarak görmezden gelmekte ve oluşan zararı muhasebeleştirmemektedir. 2012 yılında ise firma vergiden kaçınmak için karı azaltmak istemektedir. Makinede değer düşüklüğü olmasa bile hileli olarak varmış gibi gösterecek ve dönem zararını arttıracaktır.

1 Ocak 2011		
253 Tesis, Makine ve Cihazlar (Aktif Hs.)	300.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		300.000

31 Aralık 2011		
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	60.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		60.000

X İşletmesi 31.12.2011 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		
Bankalar	(300.000)	
<u>Duran Varlıklar</u>		
Maddi Duran Varlıklar	300.000	
Birikmiş Amortismanlar (-)	(60.000)	
		<u>Öz Kaynaklar</u>
		Dönem Zararı
		(60.000)

**X İşletmesi 01.01.2011 – 31.12.2011 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Amortisman Gideri (-)	(60.000)
Net Zarar	(60.000)

- Firma 2011 yılında değer düşüklüğünü kaydetmediği için 31 Aralık 2012 tarihindeki amortisman gideri yine 60.000 TL olarak muhasebeleştirilecektir.

31 Aralık 2012

730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)	60.000	
257 Birikmiş Amortismanlar (Aktif Düz. Hs.)		60.000

Makinenin 31 Aralık 2012 tarihinde değer düşüklüğü testi öncesi defter değeri aşağıdaki gibidir.

Tesis ve Makineler	300.000
Birikmiş Amortismanlar (-)	<u>(120.000)</u>
Defter Değeri	180.000

Geri kazanılabilir değer tespit için; işletme 31 Aralık 2012 tarihindeki satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerini ve kullanım değerini tespit edecektir.

- Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değerini 205.000 TL olarak hesaplayacakken firma hileli olarak makinenin gerçeğe uygun değerini 175.000 TL olarak hesap etmektedir.
  - o Gerçeğe uygun değeri 175.000
  - o Satış maliyetleri (20.000)
  - o Satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri 155.000
- Kullanım değerini olması gerektiği gibi hesap edecek ve 158.264 TL olarak bulacaktır.

Yıllar	Tahmini Nakit Girişleri (a)	Tahmini Nakit Çıktıları (b)	Net Nakit Akışı (c=a-b)	Bugünkü Değer İçin İskonto Oranı (%10) (d)	Net Bugünkü Değer c / d
2013	70.000	5.000	65.000	0,90909	59.091
2014	75.000	5.000	70.000	0,82645	57.851
2015	65.000	10.000	55.000	0,75131	41.322
TOPLAM	210.000	20.000			158.264

- Geri kazanılabilir değer; satış maliyetleri düşmüş gerçeğe uygun değer olan 155.000 TL ile kullanım değeri olan 158.264 TL'den büyük olanı olacaktır. Yani geri kazanılabilir değer 158.264 TL olacaktır.
- Firma 2011 yılında hileli olarak değer düşüklüğünü kaydetmediği makine için 2012 yılında değer düşüklüğü kaydı yapacaktır. Makinenin mevcuttaki defter değeri olan 180.000 TL değer düşüklüğü kaydı ile 158.264 TL'ye düşürülecektir ve aradaki fark olan 21.736 TL'yi değer düşüklüğü zararı olarak muhasebeleştirecektir.

31 Aralık 2012

654 Karşılık Giderleri (GT Hs.)	21.736	
259 MDV Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) (Aktif Düz. Hs.)		21.736

X İşletmesi 31.12.2012 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>			
Bankalar	(300.000)		
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Kaynaklar</u>	
Maddi Duran Varlıklar	300.000	Dönem Zararı	(81.736)
Birikmiş Amortismanlar (-)	(120.000)	Geçmiş Yıl Zararları	(60.000)
Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(21.736)		

X İşletmesi 01.01.2012 – 31.12.2012 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Amortisman Gideri (-)	(60.000)
Karşılık Giderleri	(21.736)
Net Zarar	(81.736)

5.6.3. Varlıklarda Değer Düşüklüğünde Yapılan Hilelerin Tespiti

Varlıklarda değer düşüklüğü standardı firmaların aktifinde bulunan pek çok varlığın değerlendirilmesi ile ilgilenmektedir. Standart ilgili varlıklarda oluşan zararların anında gelir tablosunda gider olarak muhasebeleştirilmesi gerektiğini söylemektedir. Diğer taraftan varlıklarda oluşan değer artışlarını ise ihtiyatlılık gereği gelir olarak muhasebeleştirilmesine izin vermemektedir. Varlıklarda değer düşüklüğü standardında yapılan hilelerin tespitinde kullanılan kırmızı bayraklar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

- Firmanın satış iadeleri ve satış iskontoları önceki yıllara göre azalırken karşılık giderleri de aynı şekilde azalıyorsa,
- Firmanın içinde bulunduğu sektöre aşağıdaki oranların farklılık göstermesi;
  - Karşılık Giderleri / Stoklar
  - Karşılık Giderleri / Maddi Duran Varlıklar
  - Karşılık Giderleri / Maddi Olmayan Duran Varlıklar
  - Karşılık Giderleri / Toplam Aktifler
- Karşılık iptalleri tutarlarının anormal yüksek olması,
- İleri teknoloji firmalarında stokların artmasına karşın düşen karşılık giderleri,
- Borsa fiyatı olan emtiaların değerler ile stoklardaki değerlerde ciddi farkların olması,
- Firmanın aşağıdaki rasyolarındaki bozulmalar;
  - Stok devir süresinin uzaması,
  - Satışlar düşerken stokların artması,
  - Satılan mallar maliyetindeki anormal yükselişler,
  - Brüt kar marjındaki ciddi azalmalar,

5.7. Borçlanma Maliyetleri

5.7.1. Borçlanma Maliyetleri (KOBİ TFRS Bölüm 25)

KOBİ TFRS'nin 25. bölümü borçlanma maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi konusunu ele almaktadır. “*Borçlanma maliyetleri, borçlanmayla ilgili olarak katlanılan faiz ve diğer maliyetlerdir. Borçlanma maliyetleri aşağıdakileri içermektedir:*

- Bölüm 11 Temel Finansal Araçlar'da tanımlandığı şekliyle etkin faiz yöntemi kullanılarak hesaplanmış olan faiz giderlerini.*
- Bölüm 20 Kiralamalar uyarınca muhasebeleştirilen finansal kiralamalara ilişkin finansman giderlerini.*
- Yabancı para ile borçlanmalarda, faiz maliyetlerine yönelik düzeltme olarak dikkate alındıkları ölçüde olmak üzere, kur farklarını.”*⁵¹⁴

“*Hem borçlanma maliyetleri hem de kur farkları gider olarak muhasebeleştirildiği için, borçlanma maliyetlerinin yabancı para ile borçlanmalardan kaynaklanan kur farkı bileşeni, faiz maliyetlerine yönelik düzeltme olarak dikkate alındığı ölçüde IFRS for SMEs açısından önemli bir husus değildir.”*⁵¹⁵

Muhasebeleştirilmesi

“*Tüm borçlanma maliyetleri, oluştukları dönemde kâr veya zararda gider olarak muhasebeleştirilir.”*⁵¹⁶

Örnek:⁵¹⁷ X işletmesi 1 Ocak 2011 tarihinde yabancı bir bankadan 150.000 USD tutarında (söz konusu tarihte bu tutar 300.000 TL'ye eşittir) kredi almıştır. USD cinsinden kredinin geri ödeme tarihi 31 Aralık 2019'dur ve yıllık %2 oranında sabit faizi vardır. Faiz, kredinin henüz ödenmemiş olduğu dönemlerde kalan borç üzerinden yıllık olarak (yani her yıl 31 Aralık tarihinde) ödenir. İşletme, TL ve USD arasındaki enflasyon farkına ilişkin beklenen kur zararını dikkate aldıktan sonra, TL cinsinden aynı tutardaki kredinin yıllık % 5 faiz oranı ile karşılaştırıldığında, USD cinsinden kredinin etkin faiz oranının yıllık olarak yaklaşık % 4 olacağını düşündüğünden, USD üzerinden borçlanmıştır. TL/USD döviz kuru ve enflasyon endekslerindeki değişim, işletmenin tahminlerinin yerinde olduğunu göstermiştir. X işletmesinin geçerli para birimi TL'dir. 31 Aralık 2011 tarihinde döviz kuru 1USD = 2,04 TL'dir.

1 Ocak 2011		
102 Bankalar (Aktif Hs.)	300.000	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		300.000

⁵¹⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 25 Borçlanma Maliyetleri, Bölüm 25, p:25-1.

⁵¹⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:3.

⁵¹⁶ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 25 Borçlanma Maliyetleri, Bölüm 25, p:25-2.

⁵¹⁷ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat, s:13-16.

31 Aralık 2011 tarihindeki hesaplamalar:

- Faiz ve döviz kuru gideri = (150.000 USD kredi tutarı x %2 faiz x 2,04 TL/USD kuru) = 6.120 TL
- Kredinin 31 Aralık 2011 defter değeri = 150.000 USD x 2,04 TL / USD kuru = 306.000 TL
- Kredinin döviz kuru gideri = kredinin dönem sonu defter değeri – dönem başı defter değeri = 306.000 TL – 300.000 TL = 6.000 TL

31 Aralık 2011		
661 Finansman Giderleri (GT Hs.) - faiz ve faizin döviz kuru gideri	6.120	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		6.120

31 Aralık 2011		
661 Finansman Giderleri (GT Hs.) - kredinin döviz kuru gideri	6.000	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		6.000

Örnek:⁵¹⁸ 1 Ocak 2011 tarihinde X işletmesi Z Bankasından aldığı 200.000 TL'lik kredi için 5.000 TL tutarında işlem maliyetine katlanmış ve bu tutarı ödemiştir. TL cinsinden sabit faizli kredinin yıllık faiz oranı %5'tir (yıllık bileşik faiz). Hem anapara hem de tahakkuk eden faizlerin ödemesi 31 Aralık 2015 tarihinde yapılmalıdır.

1 Ocak 2011		
102 Bankalar (Aktif Hs.)	200.000	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		200.000

1 Ocak 2011		
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.) - işlem maliyeti	5.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		5.000

31 Aralık 2011 tarihindeki hesaplamalar:

- 200.000 TL kredi tutarı x $(1,05)^5 = 255.256,30$ TL (5 yılın sonundaki bileşik faiz ile anapara ve faiz toplamı)
- Etkin faiz = $(255.256,30 / 195.000)^{1/5} - 1 = \%5,533$
- Dönemin faiz giderini hesaplama = $195.000 \times \%5,533 = 10.789$ TL

⁵¹⁸ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat*, s:13-16.

31 Aralık 2011		
661 Finansman Giderleri (GT Hs.) - faiz gideri	10.789	
400 Banka Kredileri (Pasif Hs.)		10.789

5.7.2. Borçlanma Maliyetlerinde Yapılan Finansal Tablo Hileleri

“İşletmeler varlık satın alırken her zaman peşin fiyatları ile alamamaktadır ya satan işletmeden vadeli olarak satın almaktadırlar ya da bankadan kredi kullanarak bu varlıkları satın almaktadırlar. Eğer işletme satıcı firmadan vadeli olarak almışsa o işletmeye faiz ödemektedir. Eğer işletme bankadan kredi kullanarak varlığı satın almışsa bankaya faiz ödemektedir. Standardın borçlanma maliyetleri bölümüne göre varlık satın alınırken katlanılan faiz giderleri varlıkların maliyetine ilave edilememekte gerçekleştirildiği dönemde gider olarak muhasebeleştirilmektedir.”⁵¹⁹

Hile Örneği-24: X işletmesi 31 Aralık 2015 tarihinde peşin fiyatı 800.000 TL olan bir makineyi 1 yıl vadeli olarak 1.000.000 TL'ye satın almıştır.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** Firma makineyi peşin almak yerine vadeli almaktadır. Vadeli olarak borçlanan firmanın borcunun içinde vade farkından kaynaklanan faiz gideri de bulunmaktadır. Standarta göre firma ilgili borcu kaydederken finansman giderini ayırmalı ve döneminde faiz gideri olarak muhasebeleştirmelidir.

31 Aralık 2015		
253 Tesis ve Makineler (Aktif Hs.)	800.000	
324 Ertelenmiş Faiz Gideri (Pasif Düzenleyici Hs.)	200.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		1.000.000

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Tesis ve Makineler	800.000	Satıcılar	1.000.000
		Ertelenmiş Faiz Gideri (-)	(200.000)

X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

⁵¹⁹ KGG, KOBİ TFRS, Bölüm 25 Borçlanma Maliyetleri, Bölüm 25, p:25-2.

31 Aralık 2016

660 Finansman Gideri (GT Hesabı)	200.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)	1.000.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		1.000.000
324 Ertelenmiş Faiz Gideri (Pasif Hs.)		200.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Bankalar	(1.000.000)	Satıcılar	-
		Ertelenmiş Faiz Gideri (-)	-
<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Öz Sermaye</u>	
Tesis ve Makineler	800.000	Dönem Zararı	(200.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Finansman Gideri (-)	(200.000)
Net Zarar	(200.000)

- 2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** Firma makineyi peşin almak yerine vadeli olarak almıştır. Vadeli fiyatın içerisinde finansman gideri de bulunmaktadır. Normalde firma bu borcu kaydederken vade farkından kaynaklanan finansman giderini ayırmalı ve dönemi geldikçe bunu finansman gideri olarak kaydetmelidir. Fakat burada firma hileli olarak finansman giderini ayırmamakta ve ilgili faiz giderini aktifleştirerek makinenin maliyetinde göstermektedir.

31 Aralık 2016

253 Tesis ve Makineler (Aktif Hs.)	1.000.000	
320 Satıcılar (Pasif Hs.)		1.000.000

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Duran Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Tesis ve Makineler	1.000.000	Satıcılar	1.000.000

X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

31 Aralık 2016

320 Satıcılar (Pasif Hs.)	1.000.000	
102 Bankalar (Aktif Hs.)		1.000.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Bankalar	(1.000.000)	Satıcılar	-
<u>Duran Varlıklar</u>			
Tesis ve Makineler	1.000.000		

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

-

5.8. Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar**5.8.1. Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar (KOBİ TFRS Bölüm 21)**

KOBİ TFRS'nin 21. bölümü karşılıklar, koşullu borçlar ve koşullu varlıklar ile ilgilidir. "Bu bölüm, bu standardın diğer bölümlerinin kapsamında yer alanlar hariç olmak üzere, tüm karşılıklara (tutarları ve ödeme zamanları belirsiz borçlara), koşullu borçlara ve koşullu varlıklara uygulanır. Diğer bölümlerin kapsamında yer alan karşılıklar aşağıdakilere ilişkindir:

- Kiralama işlemleri (Bölüm 20 Kiralamalar). Ancak bu bölüm, ekonomik açıdan dezavantajlı faaliyet kiralamalarını düzenlemektedir.
- İnşaat sözleşmeleri (Bölüm 23 Hasılat).
- Çalışanlara sağlanan fayda yükümlülükleri (Bölüm 28 Çalışanlara Sağlanan Faydalar).
- Gelir vergileri (Bölüm 29 Gelir Vergileri)."⁵²⁰

Bu bölümün hükümleri finansal borçlara uygulanmaz. Finansal borçlar, Bölüm 11 Temel Finansal Araçlar uyarınca muhasebeleştirilir. Bölüm 19 İşletme Birleşmeleri ve Şerefiye, işletme birleşmelerinde koşullu borçlar üstlenen edinen işletmelerin uygulamalarını ele almaktadır.

"Borçlar, işletmenin, geçmiş olaylarından kaynaklanan yerine getirilmelerinin işletmeden ekonomik faydaların çıkışına neden olması beklenen mevcut yükümlülüklerdir. Karşılıklar borçların bir alt başlığıdır. Karşılıklar, gerçekleşme zamanı veya tutarı belirsiz olan yükümlülüklerdir. Karşılıklara örnek olarak garantiler, davalar, müşteri geri ödemeleri,

⁵²⁰ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, p:21-1.

ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşmeler ve tesisin kapatılmasına ve yeniden yapılandırılmasına ilişkin borçlar gösterilebilir.”⁵²¹

“Bu bölüm yükümlülükleri iki kategoriye ayırır; karşılıklar ve koşullu borçlar. Borcun muhasebeleştirilmesi kriterlerini sağlayanlar karşılık olarak sınıflandırılır. Borcun muhasebeleştirilmesi kriterlerini karşılamayanlar ise koşullu borçlar olarak sınıflandırılır. Koşullu borçlar aynı zamanda muhtemel yükümlülükleri de içerir. Olası yükümlülükler borç tanımına uymaz. Yükümlülüklerin sınıflandırılması önemlidir; çünkü karşılıklar, işletmelerin finansal durum tablosunda muhasebeleştirilirken, koşullu borçlar işletmelerin finansal durum tablosunda muhasebeleştirilmez. Standartta yer alan kavramların açıklamaları aşağıdaki gibidir.

- **Karşılık;** geçmişteki bir olay mevcut bir yükümlülük doğurduğunda, kaynakların çıkışı muhtemel olduğunda ve yükümlülüğün tutarı güvenilir bir şekilde tahmin edildiğinde muhasebeleştirilir. Karşılıklar, yükümlülüğün yerine getirilmesi için gereken tutarın raporlama tarihindeki en iyi tahmini üzerinden ölçülür ve belirlenmiş açıklamalar yapılır.
- **Koşullu borçlar;** tamamen işletmenin kontrolünde olmayan gelecekteki bir veya birkaç belirsiz olayın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi ile teyit edilecek olan geçmişteki olaylardan kaynaklanmış bir mevcut yükümlülük olduğunda veya geçmiş olaylardan doğan mevcut bir yükümlülük var olup; ya bu yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olan ekonomik fayda içeren kaynakların çıkışı olası olmadığında ya da yükümlülüğün tutarı yeterli güvenilirlikle ölçülemediğinde ortaya çıkarlar. Koşullu borçlar muhasebeleştirilmez.
- **Koşullu varlıklar;** varlığı, tamamen işletmenin kontrolünde olmayan gelecekteki bir veya birkaç belirsiz olayın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesi ile teyit edilecek olan, geçmişteki olaylardan kaynaklanmış olası varlıklardır. Koşullu varlıklar muhasebeleştirilmezler. Ancak, belirli durumlarda dipnotlarda açıklanırlar.”⁵²²

5.8.1.1. Karşılıklar

Karşılıkların, ticari borçlar ve diğer yükümlülüklerden ayırt edilebilmesinin temel açıklaması; karşılıklarda, borcu karşılamak için ait olduğu ödemeye ilişkin olarak gelecekte yapılacak harcamaların zamanı, tutarı ve miktarına ilişkin belirsizlik bulunmasıdır. Ticari borçlar, teslim alınan veya tedarik edilen ve faturası düzenlenmiş veya tedarikçi ile resmi olarak anlaşmaya varılmış mal ve hizmetlere ait borçlardır. Tahakkuklar ise, çalışanlara ait tutarlar da dâhil olmak üzere (tahakkuk etmiş izin ücretleri gibi), teslim alınan veya tedarik edilen ancak henüz ödenmemiş, faturası düzenlenmemiş veya tedarikçi ile resmi olarak anlaşmaya varılmamış ya da onayı alınmamış mal ve hizmetlere ait borçlardır. Bazı durumlarda tahakkukların belirsizliği, ilgili tahakkukların miktarı veya zamanlamasının tahmini için gerekli olmasına rağmen, karşılıklara göre çok daha azdır. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere karşılıklar bağımsız olarak değerlendirilirken, diğer yükümlülüklerden tahakkuklar ticari veya diğer borçların ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilir. Özetle, borç

⁵²¹ IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010, s:3.

⁵²² IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar**,s:3.

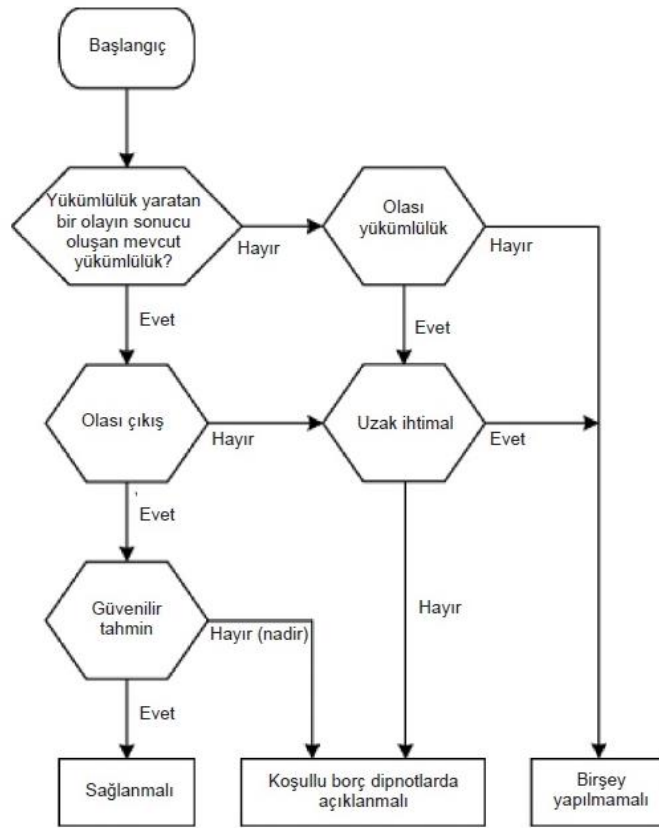
ve karşılık arasındaki temel fark borcun kesin olması, karşılığın ise muhtemel bir borç olmasıdır.⁵²³

“Karşılık, yalnızca aşağıdaki koşullar sağlandığında muhasebeleştirilir;

- Raporlama tarihinde geçmiş bir olaydan kaynaklanan bir yükümlülüğün bulunması,
- Yükümlülüğün yerine getirilmesi için ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkış olasılığının olması ve
- Yükümlülük tutarının güvenilir bir biçimde tahmin edilebilir olması.”⁵²⁴

“Karşılıklar finansal durum tablosunda bir borç olarak muhasebeleştirilir. Eğer karşılıklar stoklar veya maddi duran varlıklar gibi diğer bir varlığın maliyetinin bir parçası oluyorsa varlığın maliyetine eklenir değilse gider olarak muhasebeleştirilir.”⁵²⁵

Şekil 25: Karar Ağacı

Kaynak: IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*, s:3.

Örnek: X işletmesi kimyasal ürünler üretmektedir ve tesisin atıkları yüzünden bulunduğu yerdeki göl suları kirlenmiştir. Yerel yönetim işletme aleyhine dava açmış ve

⁵²³ Neslihan Akça ve Seçkin Gönen, “Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıkların Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Mevzuatı Kapsamında Değerlendirilmesi”, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2015, Yıl:3, Cilt:3, Sayı:3, s:91.

⁵²⁴ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*, p:21-4.

⁵²⁵ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*, p:21-5.

gölün kirletilmesi sonucu çevreye verilen zararlar için tazminat talep etmektedir. İşletmenin yanlış davranışı bilir kişilerce tespit edilmiş ve mahkeme yerel yönetime ödenecek tazminatın kapsamını henüz belirlememiştir. Kararın ne zaman açıklanacağı belli değildir; ancak işletmenin avukatları 1 yıl içerisinde gerçekleşeceğini ve mahkeme tarafından hükmedilecek tazminat tutarının da 2 milyon TL ile 5 milyon TL arasında olacağını tahmin etmektedirler.

İşletmenin, zamanı veya tutarı belirsiz bir borcu yani bir karşılığı vardır. Raporlama döneminin sonunda, işletmenin, verilen zararlardan ötürü yerel yönetime tazminat ödeme yükümlülüğü vardır. Mahkeme, ödenecek olan tazminatın kapsamına karar vermekte olduğundan, gelecekteki tazminat tutarı belli değildir. Bunun yanı sıra, yasal sürecin belirsiz zaman çizelgesi, zararların ödenmesine ilişkin zamanlamaya da belirsizlik katmaktadır. İşletme ileride oluşacak bu borcu için bugünden karşılık ayırmalıdır.

Örnek:⁵²⁶ X işletmesi üretici bir işletmedir ve mal satın alan müşterilerine garanti vermektedir. Garantinin koşullarına göre işletme, müşterilere, satıştan itibaren üç yıl içerisinde fark edilen üretim hatalarını, tamir veya yenisi ile değiştirme yoluyla giderme sorumluluğunu üstlenmektedir.

- 1) 31 Ocak 2011'de, işletme tarafından 1 Aralık 2010 ile 31 Aralık 2011 tarihleri arasında üretilmiş olan ürünlerde bir üretim hatası olduğu belirlenmiştir.
- 2) 31 Aralık 2010'de (işletmenin raporlama tarihi), işletme, yaklaşık bir haftalık satışlarını stoklarında bulundurmaktadır.
- 3) İşletmenin 31 Aralık 2010 tarihli finansal tablolarına henüz son şekli verilmemiştir.

Burada ayrı ayrı değerlendirilmesi gereken üç ayrı husus vardır.

- 1) **31 Aralık 2010'de veya öncesinde satılmış olan hatalı ürünler:** Yükümlülük yaratan olay, garantili satıştır. 31 Aralık 2010'de işletmenin kanunen, müşterilere satılan hatalı ürünleri düzeltme yükümlülüğü vardır. Yükümlülüğün zamanlaması ve tutarı belirsizdir (yani bir karşılıktır).
- 2) **31 Aralık 2010 itibariyle elde tutulan hatalı ürünler:** 31 Aralık 2010 itibariyle işletmenin, stoklarında bulundurduğu satılmamış hatalı ürünleri düzeltmeye ilişkin mevcut bir yükümlülüğü yoktur. Buna göre, 31 Aralık 2010'de işletme, hatalı stoklara ilişkin bir karşılık muhasebeleştermemelidir. Ancak, işletme, stoklarını, varlıklarda değer düşüklüğü standardı uyarınca değer düşüklüğü testine tabi tutmalıdır. Bu hususa ilişkin olarak, üretim hatasının Ocak 2011'de fark edilmesi, raporlama döneminden sonraki, düzeltme gerektiren bir olaydır. Bu durum, 31 Aralık 2010 itibariyle elde bulundurulan stoklardaki üretim hatalarına ilişkin bir kanıt sağlamaktadır.
- 3) **2011'de üretilen hatalı ürünler:** 31 Aralık 2010 itibariyle işletmenin, gelecekte üreteceği hatalı ürünleri düzeltmeye dair mevcut bir yükümlülüğü yoktur. Buna göre, 31 Aralık 2010'de işletme, 2011'de üretilen hatalı ürünler için bir karşılık muhasebeleştermemelidir. Bu kategoriye ilişkin olarak üretim hatasının Ocak 2011'de fark edilmesi, raporlama döneminden sonraki, düzeltme gerektirmeyen bir olaydır.

---

⁵²⁶ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*,s:7.

“Karşılıkların muhasebeleştirilmesi için gereken şartlardan olan, geçmiş bir olaydan kaynaklanan bir yükümlülüğün bulunması şartı, yükümlülüğün yerine getirilmesi dışında herhangi bir gerçekçi alternatifi bulunmadığı anlamına gelmektedir.”⁵²⁷

Örnek: X işletmesinin üretim sürecinden çıkan atık su işletmenin üzerinde faaliyet gösterdiği alanı kirletmektedir. Tesisin faydalı ömrü sonunda işletme, alanı eski haline getirmekle yükümlüdür.

Yükümlülüğü yerine getirmek için gerekli olan tutarın en gerçekçi tahmini yapılır ve karşılık olarak muhasebeleştirilir.

Örnek: X işletmesi bulunduğu ilde yeni bir kültür merkezinin yapılması amacıyla önemli bir tutarda para katkısında bulunma konusunda yazılı taahhütte bulunmuştur. İşletme yöneticileri bu taahhüdü duyurmak amacıyla bir basın toplantısı düzenlemişlerdir.

Verilen taahhüdün yasal bir yaptırım olmasa dahi işletme, basın toplantısıyla sözünü yerine getireceğine dair geçerli bir beklenti yaratmıştır. İşletme bu taahhüdünü bir karşılık olarak muhasebeleştirmelidir.

“Karşılıklar raporlama tarihinde yükümlülüğün yerine getirilmesi için yapılması gereken harcamaya ilişkin en gerçekçi tahmin üzerinden ölçülür. En gerçekçi tahmin raporlama dönemi sonunda yükümlülüğün yerine getirilmesi veya üçüncü kişilere devredilmesi için ödenmesi gereken makul tutardır.”⁵²⁸

- a) Çok sayıda kaleme ilişkin bir karşılık tutarı, gerçekleşmesi mümkün olan tüm sonuçların olasılıklarıyla ağırlıklandırma suretiyle tahmin edilir. Dolayısıyla dikkate alınan tutarın zarara dönüşme olasılığının örneğin; yüzde 60 veya yüzde 90 olmasına bağlı olarak karşılık tutarı değişecektir. Ortaya çıkması mümkün tüm sonuçların belirli bir aralıkta süreklilik arz etmesi ve her bir sonucun gerçekleşme olasılığının benzer olması durumunda, aralığın orta noktası kullanılır.
- b) Karşılığın tek bir yükümlülükten kaynaklandığı durumlarda, gerçekleşme olasılığı en yüksek olan sonuç, yükümlülüğün yerine getirilmesi için gereken tutarın en gerçekçi tahmini olabilir. Bu tür bir durum söz konusu olsa bile, gerçekleşmesi mümkün olan diğer sonuçlar da dikkate alınır. Paranın zaman değerinin etkisinin önemli olduğu durumlarda, karşılık tutarı, yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olacağı tahmin edilen tutarın bugünkü değeridir. İskonto oranı, piyasadaki paranın zaman değerine ilişkin mevcut değerlendirmelerini yansıtan vergi öncesi orandır. Borca özgü riskler, ya kullanılan iskonto oranına ya da yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olacak tutarların tahminine yansıtılır, ikisine birden yansıtılmaz.

Örnek:⁵²⁹ X işletmesi motosiklet üretimi yapmakta ve satışlarında 2 yıl garanti vermektedir. 2012 yılı sonu itibarıyla toplam motosiklet satışlarının 3.000.000 TL olarak gerçekleştiği tespit edilmiştir. İşletme geçmiş tecrübelerinden ve istatistiki olarak takip edip

⁵²⁷ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, p:21-6.

⁵²⁸ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, p:21-7.

⁵²⁹ Neslihan Akça ve Seçkin Gönen, “Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıkların Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Mevzuatı Kapsamında Değerlendirilmesi”, s: 99-102.

kaydettiği verilerden yola çıkarak, verdiği garanti süresinde toplam satışların %4'ü oranında garanti giderine katlandığını tespit etmiştir.

Buna göre, garanti harcamalarının %30'unun birinci yılda, kalanının ise ikinci yılda gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Ancak 2012 yılının ocak ayında satışı yapılan motosikletlerin aynı yıl içerisinde arızalanarak garanti kapsamında tamir edilmesi olası bir durumdur. Bu durumda; 2012 yılı içerisinde 479 nolu hesaptan 379 nolu hesaba aktarılması gereken tutar, harcamanın gerçekleşmesine bağlı olduğundan tahakkuk kaydı 379 nolu hesapta yapılmış olup yılsonunda gerçekleşen kısmın tamamı 379 nolu hesaba aktarılmıştır. 2012 yılı sonunda karşılık olarak hesaplanan tutarın tamamı 479 nolu hesaba alınır.

Karşılık tutarının hesaplanması = 3.000.000 TL x %4 = 120.000 TL (2012 yılı baz alınarak 2 yıllık karşılık tutarının hesaplanması)

31 Aralık 2012		
730 Genel Üretim Giderleri (GT Hs.)	120.000	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		120.000

İlk yıl olan 2012 yılı içerisinde toplam 30.000 TL tutarında garanti giderine katlanılmış olup bu tutarın 20.000 TL'lik kısmı işçilik (16.000 TL'si direkt işçilik gideridir), kalan kısmı ise malzeme giderinden oluşmaktadır. Bu bilgilere göre 2012 yılında gerçekleşen garanti harcamalarının yevmiye kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

31 Aralık 2012		
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)	30.000	
150 İlk Madde ve Malzeme Gid. (Pasif Hs.)		10.000
720 Direkt İşçilik Gideri (Maliyet Hs.)		16.000
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)		4.000

31 Aralık 2012		
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)	30.000	
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		30.000

2013 yılı içerisinde ise 82.000 TL'lik garanti gider harcaması gerçekleşmiş ve bu tutarın 60.000 TL'si işçilik (45.000 direkt), kalanı ise malzeme gideridir. 2013 yılında gerçekleşen garanti harcamalarının yevmiye kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır.

31 Aralık 2013		
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)	82.000	
150 İlk Madde ve Malzeme Gid. (Pasif Hs.)		22.000
720 Direkt İşçilik Gideri (Maliyet Hs.)		45.000
730 Genel Üretim Gideri (Maliyet Hs.)		15.000

31 Aralık 2013		
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)	82.000	
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		82.000

31 Aralık 2013		
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)	8.000	
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		8.000

31 Aralık 2013		
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)	8.000	
644 Konusu Kalmayan Karşılıklar (GT Hs.)		8.000

Örnek:⁵³⁰ Kombi üretimi yapan X İşletmesinin bir müşterisi 2016 yılında işletmeden satın aldığı kombinin patlaması sonucunda yaralandığı için işletmeye karşı tazminat davası açmıştır. İşletmenin avukatları, tecrübelerine dayanarak, dava sonucunda işletmenin % 25 olasılıkla 4.000.000 TL; % 75 olasılıkla 600.000 TL tazminat ödeyeceğini tahmin etmektedirler. Davanın iki yıl içinde sonuçlanması beklenmektedir. İşletme yönetimi iskonto oranını % 5 olarak belirlemiştir.

Yükümlülüğün iki yıl sonraki beklenen değeri 4.000.000 TL veya 600.000 TL'dir. Burada en olası sonuç (% 75 olasılıkla) yükümlülüğün 600.000 TL olarak ödenmesidir. Ancak, diğer muhtemel sonuç en muhtemel sonuçtan daha yüksek olduğu için, yükümlülüğün yerine getirilmesi için gereken tutarın en iyi tahmini, en muhtemel sonuç olan 600.000 TL'nin bugünkü değerinden yüksek olacaktır. Bu durumda, tahmini yükümlülük tutarı, ilişkili olasılıklarla tüm olası sonuçların ağırlıklarını yansıtacak şekilde belirlenir:

$$\text{Tahmini yükümlülük tutarı} = (\% 25 \times 4.000.000) + (\% 75 \times 600.000) = 1.450.000 \text{ TL}$$

Karşılık; tahmini yükümlülük tutarının bugünkü değeri olarak hesaplanır ve kaydedilir. Tahmini yükümlülük tutarı iskonto edilirken, yükümlülükle ilgili riskleri de içeren iskonto oranı kullanılır: $1.450.000 / (1,05)^2 = 1.315.193 \text{ TL}$

31 Aralık 2016		
730 Genel Yönetim Giderleri (GT Hs.)	1.315.193	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		1.315.193

⁵³⁰ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, *KOBİ'lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı*, s:473.

“Karşılıklar, her bir raporlama tarihinde gözden geçirilir ve o raporlama tarihinde yükümlülüğün yerine getirilmesi için gereken tutara ilişkin olarak yapılabilecek en gerçekçi tahmini yansıtabilecek şekilde düzeltilir. Karşılık, esas olarak bir varlığın maliyetinin bir parçası şeklinde muhasebeleştirilmediği sürece, önceden muhasebeleştirilmiş karşılık tutarlarına ilişkin yapılacak düzeltmeler, kâr veya zararda muhasebeleştirilir. Karşılık tutarı, yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekeceği tahmin edilen tutarın bugünkü değeri üzerinden ölçüldüğünde, toplam iskonto tutarının her bir döneme düşen kısmı, ilgili dönemde finansman gideri olarak kâr veya zararda muhasebeleştirilir.”⁵³¹

“Karşılığın tahminlerindeki değişikliklerin muhasebeleştirilmesi, muhasebe tahminlerindeki değişiklikler gibi ileriye yönelik olarak uygulanır. Karşılıkların tutarlarının tahmininde, işletmeler, finansal tablolarında muhasebeleştirilmiş tutarları raporlama döneminin sonunda var olan koşullar hakkında kanıt sağlayan olayları yansıtabilecek şekilde düzeltir. İskonto etme işlemi kullanıldığında, karşılıkların defter değeri, zaman geçtikçe her bir dönemde artırılır. Diğer bir deyişle, yükümlülüğün bugünkü değeri, borcun vadesi yaklaştıkça artar.”⁵³²

Örnek:⁵³³ X işletmesi hakkında açılmış bir tazminat davası için 31 Aralık 2015 tarihinde 60.000 TL tutarında karşılık ayırmıştır. Bu tarihte tazminat davasının en erken 3 yıl sonra sonuçlanacağı beklenmektedir. 31 Aralık 2016 tarihinde, tazminat yükümlülüğünün yerine getirmek için gerekli tutarın bugünkü değeri 100.000 TL olarak ölçülmüştür. Karşılık tutarındaki bu 40.000 TL’lik artışın 5.000 TL’lik kısmı bu döneme düşen iskonto tutarıdır.

X İşletmesi aşağıdaki muhasebe kaydını yaparak 31 Aralık 2015 tarihinde 60.000 TL tutarında karşılık ayırır.

31 Aralık 2015		
770 Genel Yönetim Giderleri (GT Hs.)	60.000	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		60.000

KOBİ’ler için UFRS/TFRS, her dönem sonunda ayrılan karşılıkların gözden geçirilmesini ve yükümlülüğü yerine getirmek için gerekli tutarın bugünkü değeri ile ölçülmesini gerektirmektedir. 31 Aralık 2016 tarihinde; A İşletmesi yükümlülüğü yerine getirmek için gerekli tutarın bugünkü değerini 100.000 TL olarak belirlediğine göre, hâlihazırda 60.000 TL olarak muhasebeleştirilmiş olan karşılık tutarı 100.000 TL’ye yükseltilmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, karşılık tutarındaki 40.000 TL’lik artışın 5.000 TL’lik kısmı yükümlülüğün ödenmesine yaklaşılması nedeniyle ortaya çıkmış; kalan 35.000 TL’lik kısım ise işletmenin elindeki yeni bilgilere dayanarak karşılık tutarını değiştirmesinden kaynaklanmıştır. Standart; iskonto tutarının her bir döneme düşen kısmının (5.000 TL), ilgili dönemde finansman gideri olarak; yeni bilgiler nedeniyle tahminde meydana gelen değişikliğin ise (35.000 TL) karşılık gideri olarak kaydedilerek dönemin kar

⁵³¹ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, p:21-11.

⁵³² IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, s:25.

⁵³³ Volkan Demir ve Oğuzhan Bahadır, KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı, s:475-476.

veya zararından indirilmesini gerektirmektedir. Bu durumda 31 Aralık 2016 tarihinde aşağıdaki muhasebe kaydı yapılmalıdır.

31 Aralık 2016		
730 Genel Yönetim Giderleri (GT Hs.)	35.000	
660 Finansman Gideri (GT Hs.)	5.000	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		40.000

Böylelikle 31 Aralık 2016 tarihli finansal durum tablosunda, karşılık yükümlülüğü yerine getirmek için gerekli tutarın bugünkü değeri üzerinden; yani 100.000 TL üzerinden raporlanmış olur.

5.8.1.2. Koşullu Borçlar

*“Koşullu borç, ya kesin olmayan olası bir yükümlülük ya da karşılıkların muhasebeleştirilmesi için gerekli koşullardan birini ya da her ikisini de karşılamadığı için muhasebeleştirilemeyen mevcut bir yükümlülüktür. Bir işletme birleşmesinde, edinilen işletmenin koşullu borçlarına ilişkin karşılıklar haricinde, koşullu bir borç, borç olarak muhasebeleştirilmez. İşletmeden kaynak çıkışı olasılığı düşük olmadığı sürece, koşullu borcun dipnotlarda açıklanması gerekir. Bir yükümlülük için müşterek ve müteselsilen sorumlu olunması durumunda, söz konusu yükümlülüğün diğer taraflarca karşılanacağı tahmin edilen kısmı, koşullu bir borç olarak değerlendirilir.”*⁵³⁴

İki tip koşullu borç vardır,⁵³⁵

- “Geçmiş olaylardan kaynaklanan mevcut yükümlülük niteliğinde olup; yükümlülüğün yerine getirilmesi için ekonomik fayda içeren kaynakların çıkışı olası olmadığından veya yükümlülüğün tutarı yeterli güvenilirlikle tahmin edilemediğinden, borç olarak muhasebeleştirilemeyen yükümlülük,*
- Geçmiş olaylardan kaynaklanan mevcut yükümlülük niteliğinde olup; mevcudiyeti ancak gelecekteki, belirsiz ve tamamen işletmenin kontrolünde olmayan bir veya birkaç olayın gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı olan yükümlülük.”*

Örnek: X işletmesinin sanayi bölgesinde fabrikası bulunmaktadır ve sanayi bölgesinin yakınlarındaki topraklarda çevre kirliliği oluşmuştur. Bundan zarar gören çevre sakinleri sanayi bölgesindeki fabrikası olan işletmelere dava açmıştır ve tazminat istemektedirler. İşletmenin, söz konusu kirliliğin kaynağı olduğu şüphelidir çünkü aynı bölgede benzer atıklar üreten birçok işletme çalışmaktadır ve hangisinin kirliliğin kaynağı olduğu kesin değildir. İşletme çevreyi kirlettiğini kabul etmemektedir çünkü bu tür kirlilikleri engellemek için önlemlerini almıştır ve davada kendini güçlü bir şekilde savunmaktadır. Ancak, işletme kirlilikten sorumlu olmadığından emin olamamaktadır ve gerçek sorumlu, ancak yoğun araştırmalardan sonra belli olacaktır. İşletmenin avukatları mahkeme kararının

⁵³⁴ KGK, KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar, p:21-12.

⁵³⁵ IFRS Foundation, IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar,s:27.

iki yıl içerisinde belli olacağını beklemektedirler. Eğer işletme davayı kaybederse ödeyeceği tazminatın 5 milyon TL ile 15 milyon TL arasında olma ihtimali bulunmaktadır.

X işletmenin mevcut bir yükümlülüğünün olup olmadığı belirsizdir ve mahkemeyi kaybedip etmeyeceği tam olarak tahmin edilememektedir. Mevcut tüm kanıtlar dikkate alındığında işletmenin davayı kazanma olasılığı yüksekse; işletmenin olası bir yükümlülüğü ve böylece bir koşullu borcu olacaktır. Koşullu borç için herhangi bir muhasebeleştirme yapmayacaktır. Mevcut tüm kanıtlar dikkate alındığında işletmenin davayı kaybetme olasılığı yüksekse; bu durumda işletmenin mevcut bir yükümlülüğü ve böylece zamanı veya tutarı belirsiz bir borcu yani bir karşılığı olacaktır. Karşılık için muhasebeleştirme yapacaktır.

Tablo 25: Karşılıklar ile Koşullu Borçlar Arasındaki İlişki

“Karşılıklar ile koşullu borçlar arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde özetlenebilir:		
<i>Geçmiş olayların sonucu olarak (a) mevcut bir yükümlülüğün veya (b) mevcudiyeti ancak gelecekteki, belirsiz ve tamamen işletmenin kontrolünde olmayan bir veya birkaç olayın gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı olan bir olası yükümlülüğün yerine getirilmesinde gelecek ekonomik fayda içeren kaynakların çıkışının gerçekleşme ihtimali olduğunda ve ...</i>		
<i>... kaynakların çıkışına neden olma ihtimali olan bir mevcut yükümlülük olduğunda.</i>	<i>... olası bir yükümlülük olduğunda veya mevcut yükümlülük bir kaynak çıkışı gerektirdiğinde - ancak büyük olasılıkla gerektirmeyecektir.</i>	<i>... olası bir yükümlülük olduğunda veya kaynak çıkışı gerektirmesi düşük bir ihtimal olan mevcut bir yükümlülük olduğunda</i>
Karşılık Muhasebeleştirilir	Karşılık Muhasebeleştirilmez	Karşılık Muhasebeleştirilmez
Dipnotlarda Açıklanır	Dipnotlarda Açıklanır	Dipnotlarda Açıklanmaz”

Kaynak: IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*,s:27-28.

5.8.1.3. Koşullu Varlıklar

*“Koşullu varlık, varlık olarak muhasebeleştirilmez. Koşullu varlık, işletmeye ekonomik fayda girişi olası olduğunda dipnotlarda açıklanmalıdır. Diğer yandan, gelecekteki ekonomik faydaların işletmeye girişinin neredeyse kesin olması durumunda, söz konusu varlık koşullu bir varlık olmaktan çıkar ve muhasebeleştirilmesi gerekir.”*⁵³⁶ *“Koşullu varlıklar, geçmiş olaylardan kaynaklanan ve mevcudiyetleri tamamen işletmenin kontrolünde olmayan bir veya birkaç olayın gerçekleşmesi veya gerçekleşmemesine bağlı olan olası varlıklardır. Koşullu varlıklar, genellikle, işletmeye ekonomik faydaların girişi ihtimaline neden olan plansız veya diğer beklenmedik olaylardan kaynaklanırlar. Ancak gelirin gerçekleşmesi neredeyse kesin ise ilgili varlık koşullu bir varlık değildir ve dolayısıyla muhasebeleştirilmelidir.”*⁵³⁷

⁵³⁶ KGK, *KOBİ TFRS, Bölüm 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*, p:21-13.

⁵³⁷ IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*,s:27.

Tablo 26: Varlıklar ile Koşullu Varlıklar Arasındaki İlişki

“Varlıklar ile koşullu varlıklar arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde özetlenebilir:		
<i>Geçmiş olayların sonucu olarak mevcudiyeti belirsiz ve tamamen işletmenin kontrolünde olmayan bir veya birkaç olayın gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı olan olası bir varlık olduğunda ve ...</i>		
<i>... kaynakların girişi neredeyse kesin olduğunda.</i>	<i>... ekonomik faydaların girişi olası olduğunda ancak kesin olmadığına.</i>	<i>... kaynakların girişi olası olmadığına.</i>
Varlık Muhasebeleştirilir. Koşullu Değildir.	Karşılık Muhasebeleştirilmez	Karşılık Muhasebeleştirilmez
	Dipnotlarda Açıklanır	Dipnotlarda Açıklanmaz”

Kaynak: IFRS Foundation, *IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar*,s:29.

Örnek: X işletmesi, sahibi olduğu bir patentin ihlali nedeniyle rakiplerinden biri olan Y işletmesine karşı yasal süreç başlatmış ve dava açmıştır. X işletmesi tazminat talep etmektedir. X işletmesinin mahkeme tarafından haklı görüp tazminat kazanma ihtimali olasıdır fakat kesin değildir.

X işletmesinin davayı kazanırsa tazminattan dolayı ekonomik fayda sağlayacaktır ancak burada davayı kazanması olası fakat kesin olmadığı için bu ekonomik faydayı muhasebeleştirmeyecek ama dipnotlarında açıklayacaktır.

5.8.2. Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklarda Yapılan Finansal Tablo Hileleri

Standardın karşılıklar, koşullu borçlar ve koşullu varlıklar bölümü kapsamında işletmeler tarafında yapılabilecek hilelerin neler olabileceği aşağıda örnek uygulamalar ile açıklanmıştır.

İşletmeler, geçmişteki bir olaydan dolayı mevcut bir yükümlülük doğduğunda, ekonomik kaynakların işletmeden çıkışının muhtemel olduğunda ve yükümlülüğün tutarı güvenilir bir şekilde tahmin edildiğinde ilgili tutarı karşılık olarak muhasebeleştirirler. Eğer işletme bu koşulları karşılayan bir yükümlülüğü muhasebeleştirmez ve sadece dipnot açıklamalarıyla geçitirse pasifini olması gerekenden düşük dönem karını da olması gerekenden fazla raporlamış olur. Karşılıkların muhasebeleştirilmesi için aşağıdaki koşulları sağlaması gerekmektedir. İşletme bu koşullardan birini ya da bir kaçını sağlamadığını iddia edebilir.

- Raporlama tarihinde geçmiş bir olaydan kaynaklanan bir yükümlülüğün bulunması,
- Yükümlülüğün yerine getirilmesi için ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkış olasılığının olması ve
- Yükümlülük tutarının güvenilir bir biçimde tahmin edilebilir olması.

Koşullu borçlar veya koşullu varlıklar mutlak kesinlikte olmayan ama ihtimaller dahilinde gerçekleşmeleri muhtemel olası borçları veya varlıkları ifade eder. Bu tür borçların

veya varlıkların meydana gelmesi bir takım şartların yerine getirilip getirmemesine bağlıdır. Koşullu borçlara en tipik örneklerden biri firmanın devam eden bir tazminat davasını kaybetme ihtimalinin yüksek olması ve mahkeme bittiğinde nakit ödeme yapacak olması durumudur. Mahkeme sürecinde bu borcun firmanın finansal tablolarında gösterilmesi için ihtimalin yüksek olması gerekir. Bu ihtimali belirlemek subjektif olup yönetici yargıları da işin içine girmektedir. İhtimallere dayandırılması ve bu ihtimallerin subjektif yargılara dayandırılması bu olaylarda hile yapmayı müsait hale getirmektedir.⁵³⁸

Hile riski bakımından karşılıklar değerlendirildiğinde, muhasebe standartlarına göre borç olarak kaydedilmesi gereken tutarların hileye başvurularda kaydedilmemesi durumu zamanlama hilesi olarak kendini göstermektedir. Çünkü ihtimal gerçekleştiğinde firma ödemek zorunda kaldığı yükümlülüğü ödediğinde bunu muhasebeleştirecektir. Burada hileye başvuran yönetici borcun kaydını ileriki dönemlere kaydırmış olmaktadır. Bazı durumlarda borcun tutarı da net olmamakta ve bu tutarında hesaplanması gerekmektedir. Bu hesaplama işlemi de hile yapılarak tutar olduğundan çok daha düşük gösterilerek hile yapılabilmektedir.⁵³⁹

Karşılıkların finansal tablolarda gösterilebilmesi için şartlar yukarıda açıklanmıştır. Bu şartları sağlayan borçların finansal tablolarda gösterilmemesi finansal tablolarda hile yapıyor demektir. Bu hileye Pfizer firması örnek olarak gösterilebilir. Bilindiği üzere Pfizer firması ilaç sektöründe faaliyet göstermektedir. Firmanın ürettiği kalp kapakçıklarında sorun olduğu anlaşıldı. Sorunlu kalp kapakçıkları ile ilgili dava açıldı. Bu süreçte 389 adet sorunlu mamul rapor edildi. Food and Drug Administration (FDA) bu kapakçıklar nedeniyle 248 adet ölüm vakası rapor etti. Pfizer firması bu süreçte mevcutta ürünü kullananları tekrar ameliyat ettirerek sorunlu ürünleri değiştirdi. 4 yıl süren mahkemenin sonucunda Pfizer firması tazminat ödemeye mahkûm oldu. Fakat Pfizer firması mahkeme süreci başladığında, mahkemeye konu olan olayla ilgili karşılık ayırmayarak finansal tablolarında bu durumu raporlamadı.⁵⁴⁰

Standartlardaki şartları sağlamayan koşullu borçlara karşılık ayrılmayacağı açıktır fakat bunların finansal tablo dipnotlarında belirtilmesi gerektiği durumları karşılama halinde dipnotlarında açıklamaları gerekmektedir. Firmalar bazen bu durumları dipnotlarında açıklamakta istememektedir. Bu bilgileri saklayarak hile yapma yolunu seçebilirler. Bazen de karşılık ayırmaları gerekirken bunları sadece dipnotlarda belirtebilirler. Bazen karşı karşıya kaldıkları davalarda yüklü tutarlarda tazminat ödemeleri gündemde olabilir. Firmaların finansal tablolarını incelerken mutlaka dikkatli olarak dipnotları da incelemek gerekmektedir. İlerde firma dipnotlarında açıkladığı borçları ödemek durumunda kalabilirler.⁵⁴¹

Karşılıklar, koşullu borçlar ve koşullu varlıklar standardında yapılabilecek finansal tablo hileleri aşağıda özet olarak verilmiştir.

- 1) Standarta göre karşılık için gerekli olan şartlar sağlanıyor dahi olsa işletme bu şartlar sanki sağlanıyormuş gibi hareket ederek karşılıklar için gider kaydı yapmayabilir,

⁵³⁸ Gerard M. Zack, s:133

⁵³⁹ Gerard M. Zack, s:133

⁵⁴⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:453

⁵⁴¹ Mulford ve Comiskey, s:268.

- 2) Karşılık gideri standarta göre; raporlama tarihinde yükümlülüğün yerine getirilmesi için yükümlülüğün raporlama dönemi sonunda yerine getirilmesi veya üçüncü kişilere devredilmesi için ödenmesi gereken makul tutarın alınması gerekirken işletme bu tutarı olması gerekenden çok daha az bir tutarda ele alabilir,
- 3) Paranın zaman değerinin etkisinin önemli olduğu durumlarda, karşılık tutarının bugünkü değeri alınması gerekirken işletme ilgili tutarı bugüne indirgemeyebilir,
- 4) Bugüne indirgerken borca özgü riskler, ya kullanılan iskonto oranına ya da yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olacak tutarların tahminine yansıtılması gerekirken işletme ikisine birden yansıtabilir ya da bu oranları çok yüksek alarak karşılık tutarının bugünkü değerini çok düşük olarak hesaplayabilir,
- 5) Karşılığın ödenmesi noktasında bu tutarın bir kısmının veya tamamının diğer bir tarafça tazmin edilebileceği durumlarda (örneğin bir sigorta poliçesinin olması), söz konusu tazminat tutarı yalnızca tazminatın alınacağı kesinleşmediği halde bu tazminata dayanarak karşılık gider olarak yazılmamak istenebilir,
- 6) Alınacak olan tazminat tutarı karşılığa ilişkin gider tutarı ile netleştirme yoluna gidilebilir,
- 7) Koşullu borçlar standarta göre muhasebeleştirilmezken işletme bu borçları muhasebeleştirebilir,
- 8) Koşullu varlık standarta göre muhasebeleştirilmezken işletme bu borçları muhasebeleştirebilir,
- 9) Ekonomik açıdan dezavantajlı sözleşme mevcutsa söz konusu sözleşmeye ilişkin mevcut yükümlülük, karşılık olarak muhasebeleştirilmesi gerekirken işletme bunu gider olarak muhasebeleştirmeyebilir,
- 10) Yeniden yapılandırma maliyetlerine ilişkin karşılık, yalnızca, yeniden yapılandırmanın gerçekleştirilmesine ilişkin olarak raporlama tarihi itibarıyla yasal veya zımni kabulden doğan bir yükümlülüğün bulunması durumunda muhasebeleştirilirken işletme bunu dikkate almayıp ilgili maliyetler için karşılık giderini muhasebeleştirebilir,
- 11) Raporlama tarihinden önce satılmış olan garantili ürünlere ilişkin ortaya çıkabilecek üretim hatalarının telafi edilmesinin getireceği maliyete ilişkin olarak, yapılabilecek en gerçekçi tahmin üzerinden bir karşılık giderlerini muhasebeleştirmek yerine işletme bu garanti karşılıklarını özellikle çok düşük olarak hesaplayabilir ya da hiç dikkate almayabilir,
- 12) Satışı yapılan ürünlerden iade edilebilecek olanların bedellerine ilişkin en gerçekçi tahmin üzerinden bir karşılık gideri muhasebeleştirilmesi gerekirken işletme bu iade karşılıklarını özellikle çok düşük olarak hesaplayabilir ya da hiç dikkate almayabilir,
- 13) İşletmeye karşı açılmış olan davalarda tazminat ödenmesi konusunda karşılıklara ilişkin şartlar oluşmuşsa işletmenin bu tazminatlar için karşılık giderini muhasebeleştirmesi gerekirken işletme bu davalar yokmuş gibi davranabilir ve muhasebeleştirmesi gereken karşılık giderlerini hiç kayda almayabilir.

Hile Örneği-25: X işletmesinin yapmış olduğu reklamlarda rekabet kanununa muhalefet ettiği gerekçesiyle hakkında dava açılmıştır. Dava 31 Aralık 2016 tarihi itibarıyla devam etmektedir. İşletmenin avukatları davanın 1 yıl daha süreceğini ve mevcut deliller ve benzer davalara bakarak işletmenin davayı kaybetmesinin olası olduğunu tahmin etmektedir. Davanın bir yıl sonra sonuca bağlanacağını düşünerek o zaman itibarıyla %25 olasılıkla

300.000 TL, %75 olasılıkla da 100.000 TL tazminat ödeyebileceğini tahmin etmektedirler. Piyasadaki faiz oranı %10'dur.

1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:

- İşletme karşılık için gerekli kriterleri değerlendirmektedir;
  - Soru: Geçmişteki bir olaydan kaynaklanan yükümlülük müdür?
  - Cevap: Evet,
  - Soru: İşletmeden ekonomik fayda çıkışı olasılığı var mıdır?
  - Cevap: Evet,
  - Soru: Yükümlülük tutarı güvenilir olarak tahmin edilebiliyor mu?
  - Cevap: Evet.
- İşletme bu dava için 31 Aralık 2016 tarihinde karşılık ayırmalıdır.
- Karşılık tutarını aşağıdaki gibi hesaplayacaktır.
  - Bir yıl sonra ödenmesi muhtemel olan tazminatın gerçekleşme olasılıkları ile hesaplanan tutarın piyasa faiz oranıyla bugüne indirgenmiş tutarı; $((300.000 \text{ TL} \times \%25) + (100.000 \text{ TL} \times \%75)) / 1,1 = 150.000 \text{ TL} / 1,1 = 136.363 \text{ TL}$ olarak bulunur.

31 Aralık 2016		
770 Genel Yönetim Giderleri (GT Hs.)	136.363	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		136.363

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

Diğer Borç ve Gider Karşılıkları 136.363

Öz Sermaye

Dönem Zararı (136.363)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Karşılık Giderleri (-) (136.363)
Net Zarar (136.363)

2) Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:

- İşletme karşılık için gerekli kriterleri değerlendirmektedir;
  - Soru: Geçmişteki bir olaydan kaynaklanan yükümlülük müdür?
  - Cevap: Evet,
  - Soru: İşletmeden ekonomik fayda çıkışı olasılığı var mıdır?
  - Cevap: Evet
  - Soru: Yükümlülük tutarı güvenilir olarak tahmin edilebiliyor mu?

- Cevap: Hayır (aslında sorunun cevabı evet olmasına karşın firma yetkilileri burada hile yaparak cevabı hayır olarak vermektedir),
- İşletme karşılık için gerekli 3 kriteri de aynı anda sağlanamadığı için herhangi bir karşılık muhasebeleştirmeyecektir.
- Fakat davanın düşüğe olsa kaybedilme olasılığı olduğu için koşullu borç olarak değerlendirmiştir. Koşullu borçlar muhasebeleştirilmeyeceğinden firma bu koşullu borcu dipnotlarda açıklamakla yetinecektir.

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

Diğer Borç ve Gider Karşılıkları -

Öz sermaye

Dönem Zararı -

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Karşılık Giderleri (-)	(-)
Dönem Karı (Zararı)	(-)

Hile Örneği-26: X işletmesi ürettiği ürünlerde 2 yıl süresince üretim hatasından kaynaklanan nedenlerle oluşacak olan arızaları tamir edeceğini ya da ürünü değiştireceğini alıcıya garanti etmektedir. İşletme geçmiş deneyimlerine dayanarak her yıl sattığı ürünlerin %4'ü oranında ufak arızalar çıktığını ve onları tamir ettiğini ve tamir için de ürün başına 50 TL gidere katlandığını bulmuş. Yine işletme her yıl sattığı ürünlerin %2'si oranında üründe büyük hataların olduğunu ve bu ürünleri değiştirdiğini tespit etmiştir. Ürünlerin işletmeye maliyeti 300 TL olup satış fiyatı 400 TL'dir. İşletme 2016 yılında 50.000 adet ürün satmıştır.

1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:

- İşletme karşılık için gerekli kriterleri değerlendirmektedir;
  - Geçmişteki bir olaydan kaynaklanan yükümlülüktür,
  - İşletmeden ekonomik fayda çıkışı olasılığı vardır,
  - Yükümlülük tutarı güvenilir olarak tahmin edilebiliyor.
- Bu durumda işletme yükümlülüğün tutarını hesaplayacak ve 31 Aralık 2012 tarihinde karşılık olarak muhasebeleştirecektir. Hesaplanışı aşağıdaki gibidir.
  - Tamir gideri = 50.000 adet x %4 x 50 TL = 100.000 TL
  - Değiştirme gideri = 50.000 adet x %2 x 300 TL = 30.000 TL
  - Toplam karşılık tutarı 130.000 TL'dir

31 Aralık 2016

730 Genel Üretim Giderleri (GT Hs.)	130.000	
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		130.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Diğer Borç ve Gider Karşılıkları 130.000

Öz sermaye

Dönem Zararı (130.000)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Karşılık Gideri (-) (130.000)
Net Zarar (130.000)

- 2) **Hileli muhasebe kaydı ve finansal tablolar:** İşletme iade ve tamir için garanti karşılığı ayırmak için hesaplama yaparken kendi geçmiş deneyimlerden elde ettiği verilerde hileye başvurmuştur.
- İşletme karşılık için gerekli kriterleri değerlendirmektedir;
    - Geçmişteki bir olaydan kaynaklanan yükümlülüktür,
    - İşletmeden ekonomik fayda çıkışı olasılığı vardır,
    - Yükümlülük tutarı güvenilir olarak tahmin edilebiliyor.
  - İşletme karşılık için gerekli kriterlerin sağlandığını bilmekte ve karşılık ayırmaktadır. Ancak elindeki geçmiş yıl istatistiklerini manipüle edip her yıl sattığı ürünlerde hiç değiştirme yapmadığını ve tamir içinde sadece %1 oranında ürünün geldiğini iddia etmektedir. Hesaplamayı bu verilere göre aşağıdaki gibi yapmıştır.
    - Tamir gideri = 50.000 adet x %1 x 50 TL = 25.000 TL
    - Değiştirme gideri yoktur
    - Toplam karşılık tutarı 25.000 TL'dir.

31 Aralık 2016

730 Genel Üretim Giderleri (GT Hs.)	25.000	
379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		25.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

Diğer Borç ve Gider Karşılıkları 25.000

Öz sermaye

Dönem Zararı (25.000)

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Karşılık Gideri (-)	(25.000)
Net Zarar	(25.000)

Hile Örneği-27: X işletmesi, patentli ürününü taklit ettiği için rakibi olan Y işletmesine karşı 700.000 TL'lik bir tazminat davası açmıştır. 31 Aralık 2016 tarihinde dava devam etmekte olup X işletmesinin avukatı davayı kazanma ihtimallerinin olduğunu fakat kesin olmadığını belirtmiştir. Ayrıca davanın X işletmesi lehine sonuçlanması durumunda işletmenin alacağı tazminatın istedikleri rakam olan 700.000 TL olabileceğini söylemiştir.

1) Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:

- X işletmesi, açtığı tazminat davasını kazanma ihtimali bulunmakta fakat mahkeme sonuçlanmadığı için tazminat alıp alamayacağını kesin olmadığını tespit etmiştir. İşletmenin koşullu varlığı söz konusudur. KOBİ TFRS'ye göre koşullu varlıklar muhasebeleştirilmezler. Tazminatı alması davayı kazanma şartına bağlı olduğu için ilgili tazminat için herhangi bir muhasebeleştirme yapmayacak ve durumu dipnotlarında açıklayacaktır.

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

---

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz sermaye</u>	
Diğer Çeşitli Alacaklar	-	Dönem Karı	-

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar	-
Net Kar	-

- 2) Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** X işletmesi açtığı tazminat davasını büyük ihtimalle kazanacağını düşünmekte ve sanki kesinleşmiş gibi hileli olarak alacağı tazminatı muhasebeleştirmeyi istemektedir.

31 Aralık 2016

136 Diğer Çeşitli Alacaklar (Aktif Hs.)	700.000	
679 Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar (GT Hs.)		700.000

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

---

<u>Dönen Varlıklar</u>		<u>Öz sermaye</u>	
Diğer Çeşitli Alacaklar	700.000	Dönem Karı	700.000

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Diğer Olağan Dışı Gelir ve Karlar	<u>700.000</u>
Net Kar	700.000

Hile Örneği-28: X işletmesi maden ocağı işletmektedir. Çevre yasaları gereği maden ocağı ekonomik ömrünü tamamladığında işletme çevreyi eski haline getirmelidir. İşletme Aralık 2016 yılının sonunda madenle ilgili hesaplamalarını yaparken maden ocağını 3 yıl daha işleteceğini tahmin etmektedir. Çevreyi eski haline getirmesi için her yıl ne kadar alanı kazdığını belirlemekte ve o yıl kazdığı alanı madeni işletme süresi bitince ne kadar gidere katlanıp dolduracağını tahmin etmektedir. İşletmenin 2015 yılındaki kazdığı alanı 3 yıl sonra tekrar doldurulması için 3 yıl sonraki değerle 300.000 TL harcama yapması gerektiğini tahmin etmektedir. 2016 yılındaki yaptığı kazıların 2 yıl sonra tekrar doldurulması için 2 yıl sonraki değerle 350.000 TL harcama yapması gerektiğini tahmin etmektedir. Piyasa faiz oranı %20'dir.

- 1) **Olması gereken muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** X işletmesi 2015 yılında yaptığı kazılar sonucunda kazdığı alanı 3 yıl sonra kapatabilmek için katlanacağı giderlerin bugünkü değerine iskonto yaparak muhasebeleştirecektir.
  - Hesaplanışı: $300.000 \text{ TL} / 1,2^3 = 173.611 \text{ TL}$ olarak bulunur.
  - İşletme bu gideri kapsamlı gelir tablosunda ilgili yılın satılan mamul maliyetini hesaplarken dikkate alacaktır.

31 Aralık 2015

730 Genel Üretim Giderleri (GT Hs.)	173.611	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		173.611

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

<u>Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar</u>	
Diğer Borç ve Gider Karşılıkları	173.611
<u>Öz sermaye</u>	
Dönem Zararı	(173.611)

**X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Karşılık Giderleri (-)	<u>(173.611)</u>
Net Zarar	(173.611)

- İşletme 2016 yılında bir önceki yılda karşılık giderini muhasebeleştirirken iskontolediği tutarın bu yıla ait iskonto edilen kısmını dönemin finansman gideri olarak muhasebeleştirecektir.
- Bu şekilde her yıl iskonto edilen tutarlar dönemlere finansman gideri olarak kaydedilecek ve karşılıklarda biriktirilen tutarlar 3. yılın sonunda o günkü değerlerine ulaşacaktır.

- Hesaplanışı aşağıdaki tabloda verilmiştir. $173.611 \times \%20 = 34.722$ TL'dir

Yıl	1 Ocak tarihindeki defter değeri	Dönemin finansman gideri %20	31 Aralık tarihindeki defter değeri
2016	173.611	34.722	208.333
2017	208.333	41.667	250.000
2018	250.000	50.000	300.000

31 Aralık 2016

660 Finansman Giderleri (GT Hs.)	34.722	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		34.722

- İşletme 2016 yılındaki karşılık gideri = $350.000 \text{ TL} / 1,2^2 = 202.546 \text{ TL}$ 'dir

31 Aralık 2016

730 Genel Üretim Giderleri (GT Hs.)	202.546	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		202.546

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

Diğer Borç ve Gider Karşılıkları 410.879

- 2015 yılı 208.333
- 2016 yılı 202.546

Öz sermaye

Dönem Zararı (237.268)

Geçmiş Yıl Zararları (173.611)

X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi

Karşılık Giderleri (-)	(202.546)
Finansman Gideri (-)	(34.722)
Net Zarar	(237.268)

- 2) **Hileli muhasebe kayıtları ve finansal tablolar:** İşletme normalde yapması gereken karşılıkları hesap ederken içinde bulunduğu dönemlere daha az karşılık gideri düşün istemektedir. Bunun için ilerde ödeyeceği tutarları iskonto ederken

hileli olarak yüksek bir iskonto oranı kullanarak bugünkü değerleri olduğundan daha düşük çıkartmayı amaçlamaktadır. Daha sonraki yıllarda iskonto edilen tutarlar ilgili dönemlere finansman gideri yazılması gerekirken firma burada da hileye başvurmakta ve bu finansman giderlerini dikkate almamaktadır.

- X işletmesi 2015 yılında yaptığı kazılar sonucunda kazdığı alanı 3 yıl sonra kapatabilmek için katlanacağı giderleri bugünkü değerine iskontolayarak muhasebeleştirecektir. Burada normalde %20 olarak alması gereken iskonto oranını hileli olarak %40 olarak dikkate almak istemektedir.
  - Hesaplanışı: $300.000 \text{ TL} / 1,4^3 = 109.329 \text{ TL}$ olarak bulunur.
- İşletme bu gideri kapsamlı gelir tablosunda ilgili yılın satılan mamul maliyetini hesaplarken dikkate alacaktır.

31 Aralık 2015

730 Genel Üretim Giderleri (GT Hs.)	109.329	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		109.329

X İşletmesi 31.12.2015 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi

Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar

Diğer Borç ve Gider Karşılıkları 109.329

Öz sermaye

Dönem Zararı (109.329)

**X İşletmesi 01.01.2015 – 31.12.2015 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Karşılık Giderleri (-) (109.329)
Net Zarar (109.329)

- İşletme normalde 2016 yılında bir önceki yılda karşılık giderini muhasebeleştirirken iskontoladığı tutarın bu yıla ait iskonto edilen kısmını dönemin finansman gideri olarak muhasebeleştirilmesi gerekirken hileli olarak bunu yapmamakta ve ihmal ederek finansman gideri olarak kaydetmemektedir.
- İşletme 2016 yılında yaptığı kazılar sonucu boşalttığı alanı 2 yıl sonra doldurabilmek için o günkü değer ile 350.000 TL harcayacağını hesaplamaktadır.
- İşletme 2016 yılındaki karşılık giderini hesaplarken iskonto oranını normalde %20 alması gerekirken yine hile yaparak %40 üzerinden iskontolamayı tercih etmektedir
  - Karşılık giderinin hesaplanışı = $350.000 \text{ TL} / 1,4^2 = 178.571 \text{ TL}$ 'dir

31 Aralık 2016

730 Genel Üretim Giderleri (GT Hs.)	178.571	
479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları (Pasif Hs.)		178.571

X İşletmesi 31.12.2016 Tarihli Finansal Durum Tablosuna Etkisi**Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar**

Diğer Borç ve Gider Karşılıkları 287.900

- 2015 yılı 109.329
- 2016 yılı 178.571

Öz sermaye

Dönem Zararı (178.571)

Geçmiş Yıl Zararları (109.329)

**X İşletmesi 01.01.2016 – 31.12.2016 Dönemine
İlişkin Kapsamlı Gelir Tablosuna Etkisi**

Karşılık Giderleri (-)	(178.571)
Finansman Gideri (-)	(-)
Net Zarar	(178.571)

6. BÖLÜM

HİLENİN ÖNLENMESİ

İşletmelerde önleyici ve ortaya çıkarıcı teknikler olmasına rağmen hile ve suiistimaller işletmenin her seviyesinde ortaya çıkabilmektedir. Hile konusunda işletmeler bir takım tedbirler almaktadırlar. Bu tedbirler hileyi önlemek ve ortaya çıkartmak için alınan tedbirlerdir. Burada kullanılan “önleme” ve “ortaya çıkartma” kavramları aynı anlama gelmemektedir. Önleme kavramı; politikaları, prosedürleri, eğitim ve iletişimi kapsarken, ortaya çıkarma kavramı; gerçekleşmiş veya gerçekleşmekte olan hile ve suiistimleri belirlemeye yönelik faaliyetler ve programlar olarak tanımlanabilir. Hile önleme teknikleri, hilenin gerçekleşmeyeceğini garanti etmez, ancak hile riskinin minimize edilmesinin başlıca adımlarından biridir.⁵⁴²

Hilenin önlenmesi ile ilgili yapılan çalışmalar, hilenin ortaya çıkartılmasından çok daha önemlidir. Hileyi oluşmadan önlemek, doğacak zararları yok etmenin veya minimize etmenin tek etkili yoludur. Hile yoksa hilenin ortaya çıkartılması ve araştırılması gibi süreçler de olmayacaktır. Hilenin önlenmesinin maliyeti, ortaya çıkarılmasının maliyetinden çok daha az olduğundan dolayı, azımsanmayacak bir maddi tasarruf da sağlanmaktadır. Diğer taraftan sağlanacak olan manevi tasarruf ise çok daha önemlidir.⁵⁴³

İşletmelerde dürüst davranışların düşük olduğu bir ortamın olması, iç denetimin yetersiz oluşu, çalışanlar üzerinde yüksek baskıların olması vb. gibi nedenler insanların hile yapma olasılığını arttırmaktadır. Yüksek seviyedeki yöneticilerin dürüst olmayan davranışları alt çalışanlara kötü örnek olmakta ve onları da dürüst olmamaya özendirilmektedir. İşletmeler yaptıkları uygulamalar ile ya hile riskinin az olduğu bir ortam ya da hile riskinin yüksek olduğu bir ortam yaratmış olabilmektedir. Hile riskinin az olduğu bir ortam yaratabilmek için hileyi önleme çalışmalarını iki ana başlıkta ele alabiliriz.⁵⁴⁴

1. İşletmede dürüstlük, şeffaflık ve yardımcı olma kültürünün oluşturulması,
  - a. Dürüst kişilerin işe alınması ve hileden kaçınabilme adına bilinçlendirme eğitimlerinin verilmesi.
  - b. İşletmede pozitif bir çalışma ortamının oluşturulması.
  - c. İşletmede hile riskini minimuma düşürmek için etik kuralların belirlendiği organizasyon kültürünün oluşturulması.
  - d. Çalışanlara üzerlerinde hissettikleri baskılarla başa çıkabilecekleri destek programların sağlanması şeklindedir.
2. İşletmede hile olasılığının azaltılması ve hile yapanın cezalandırılacağı bilinmesi.
  - a. Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması.
  - b. Çalışanlar ile müşteriler veya tedarikçiler arasında oluşabilecek hileli işlemleri engellemek için işletmenin hile önleme politikaları hakkında tüm tarafları açıkça bilgilendirmesi.

⁵⁴² Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:85.

⁵⁴³ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:401

⁵⁴⁴ Albrecht ve Diğerleri, s:100.

- c. Hilelerin bildirilebileceği ihbar hatları oluşturmak (whistleblowing).
- d. İşbirliğini önlemek, çalışanları gözlemek ve sürpriz denetimler yapmak.
- e. Hile yapanların mutlaka cezalandırılacağı beklentisinin oluşturulması.
- f. Proaktif hile önleme modelinin uygulanması.

6.1. İşletmede Dürüstlük, Şeffaflık ve Yardımcı Olma Kültürünün Oluşturulması

6.1.1. Dürüst Kişilerin İşe Alınması ve Hileden Kaçınma Adına Bilinçlendirme Eğitimlerinin Verilmesi

İşi daha başında sıkı tutmak için dürüst adayların işe alınmasının sağlanması, bu süreçte önemli bir başlangıçtır. Bilindiği gibi düşük oranlarla da olsa her durumda hileye başvuranlar ile hiçbir durumda hileye başvurmayan çalışanlar da bulunmaktadır. Diğer büyük grubu oluşturanlar ise fırsatını bulduklarında hile yapmaktadırlar. İşe alım sürecinde esas amaç, her durumda hile yapan grubu işletmeden içeri sokmamak, hiç yapmayanları ise işe alabilmektir.⁵⁴⁵

Personelin işe kabulünde veya işi sürdürmesinde; iş geçmişi, eğitimi ve sağladığı referanslar hakkındaki doğrulamalar oldukça önemlidir. İşletmelerde; abartılan veya yanlış sunulan bilgiler, gizlenen geçmiş, yürüttükleri görevleri gizlemeleri ve terfi konusunda yalan söylemeleri önemli hile riskleri arasında gösterilebilir. Personelin genellikle karakterine ilişkin olarak arkadaşlarının veya yakınları tarafından verilen “kişisel referansların” ve istihdam geçmişine ilişkin verilen “istihdam referanslarının” insan kaynakları yöneticileri tarafından kuşkuyla karşılanır. Çünkü bu referanslarda özellikle olumsuz bilgilere yer verilmemesi eğilimi hakimdir. Bunların başka kaynaklardan da araştırılıp doğruluğunun teyit edilmesi gerekmektedir.⁵⁴⁶ Özellikle dürüstlük göstergelerine yönelik aşağıdaki incelemeler yapılmalıdır:⁵⁴⁷

- Başvuranın kişisel borç durumunun araştırılması,
- Başvuranın geçmiş çalışma yaşamı ve referanslarının araştırılması,
- Başvuranın suç sicilinin incelenmesi,
- Başvuranın kişisel alışkanlıklarının araştırılması. Örneğin kumar veya uyuşturucu alışkanlıkları vb. gibi.

İş başvurusu yapan kişi için yukarıda sayılan araştırmalar neticesinde olumsuz durumların tespit edilmesi sonucu olarak kişi işe alınmayacaktır. İşe alım sırasında prosedürlerin uygulanmasıyla ileride muhtemel hile eylemi gerçekleştirme riski taşıyan kişilerin elenmesi sağlanıyor olurken aynı zamanda dürüst çalışanların işe alınması sağlanıyor olacaktır. İşletmenin insan kaynakları departmanı, işletmenin her seviyesinde çalışanı için eğitimin içeriği ve türü farklı da olsa hile eylemleri için çalışanlarda farkındalık yaratmak için aşağıdaki konuları içeren eğitimler hazırlar.⁵⁴⁸

- **Hileye genel bakış:** Hile hakkında temel bilgiler sağlanır. Hilenin ortaya çıkışı ve işletmeye olan etkileri gibi konular ele alınır.

⁵⁴⁵ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:402.

⁵⁴⁶ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:87.

⁵⁴⁷ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:403.

⁵⁴⁸ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:89.

- **İşletmede Hile riskinin yüksek olduğu alanların aktarılması:** Çalışanlara verilen eğitimlerde hile riskinin yüksek olduğu alanlar açıklanır ve işletme varlıklarının bu hile riskine karşı nasıl korunacağı anlatılır.
- **Hilenin ortaya çıkartılması:** Hilenin ortaya çıkartılmasında çalışanlara yardımcı olacak dikkat edilmesi gereken şüpheli davranışların neler olabileceği anlatılır.
- **Hilenin bildirilmesi:** Çalışanlara hile eylemine tanık olmaları durumunda bunun nasıl raporlayacaklarının anlatılması, ihbar hatlarına nasıl ulaşacakları anlatılır.
- **Hile ile ilgili şikâyetlerde işletme politikası:** Çalışanlara hile ile ilgili şikâyetleri yönetimin nasıl değerlendirdiği ve sonrasında yönetimin hile yapan kişiler hakkında ne gibi yaptırımlarda bulunduğu anlatılır. Masum olan çalışanların bu süreçte nasıl korunduğu anlatılır. Hilenin bildirilmesinde kullanılan ihbar hatlarında gizlilik politikasının uygulanmasına verilen önem anlatılır.
- **Hile ile ilgili daha fazla bilgi için iletişim kurulacak kişi veya birim:** Çalışanlara konuyla ilgili soruları olduğunda başvuracakları kişiler veya departmanlar bildirir.

6.1.2. Pozitif Bir Çalışma Ortamının Yaratılması

Bu unsur, dürüstlüğe dayalı bir işletme kültürü oluşturmak için iş ortamının olumlu olarak dizayn edilmesini içermektedir. Araştırmalar çalışanların kötü muamele gördüklerinde olumsuz davranma ihtimallerinin arttığını göstermektedir. Çalışanların önemsenmesi ve iyi muamele görüyor olmaları hile riskini düşürmektedir.⁵⁴⁹ Hile olasılığını düşürmek veya yükseltmek işletmelerin uyguladıkları personel politikaları veya iş akış politikaları ile yakından ilgilidir. İşletmeler pozitif politikalar üretirlerse hile riskini azaltabilirler. Aşağıdaki nedenler işletmelerde hile olasılığını artırıcı etkiye sahiptir:⁵⁵⁰

- Üst yönetimin dürüst davranışlara itibar etmemesi veya ödüllendirmemesi,
- Yetersiz ücret politikaları,
- İş performanslarının değerlendirmeye alınmaması,
- Başarılması çok zor bütçe hedeflerinin konulması,
- Çalışanlardan belli bir düzeyde yaşam sürmelerinin beklenmesi,
- Organizasyonda adaletsiz uygulamaların var olması,
- Otokratik ve diktatörce yönetim anlayışının var olması,
- İşletme sadakatinin düşük olması,
- İşletme hedeflerinin genelde kısa vadeli olması,
- Yönetimde kriz yaşanıyor olması,
- Sıkı kurallar,
- Terfi imkânlarının zayıf olması,
- Çalışma ortamının düşmanca olması,
- Çalışan devir hızının yüksek olması,
- Nakit akışında ya da diğer alanlarda yaşanan problemler,
- Proaktif yönetim anlayışı yerine reaktif bir yönetim anlayışının olması,
- Düşüncesizce hareket eden, duyarsız ve baskın özelliklere sahip yöneticiler,
- Organizasyonda sorumluluk alanlarının açıkça belli olmaması,
- İşletme içi iletişimin zayıf olması.

⁵⁴⁹ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:129.

⁵⁵⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:107-108.

İşletmelerde üst yönetimde bulunan idarecilerin tavırları hilenin önlenmesinde en etkili olan yollardan biridir. Son yıllarda yaşanan büyük skandalların hemen hemen hepsinde üst yönetim işin içinde olmuştur. Genel olarak güvenilir olmayan yöneticilerin sorunlu finansal konuların büyük kısmını denetçilerden olabildiğince uzak tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Buna örnek olarak Enron, WorldCom, Tyco, vb. skandallarda yöneticilerin takındıkları tavrın hile karşıtı bir tavır olmadığı açıkça görülmüştür. Hile karşıtı tavır olan yöneticilerin olması işletmede pozitif ve hileyi azaltıcı etik bir ortam meydana getirmekte iken bu tarzda yöneticilerin olmaması bu kültürün oluşmamasına neden olmaktadır.⁵⁵¹

İşletmenin insan kaynakları bölümü, uygun bir kültür yapısı ve pozitif bir çalışma ortamı yaratmada etkin rol alacak konumdadır. Bölüm çalışanları, işletme yönetiminin politikaları doğrultusunda bu ortamı sağlayacak programları ve prosedürleri hayata geçirmelidirler. Yukarıda sayılan riskleri azaltmaya yarayacak önlemler arasında aşağıdaki örnekleri sayılabiliriz:⁵⁵²

- İşletmenin amaç ve sonuçlarına hizmet edecek tanımlamaların, ödül ve ceza sisteminin oluşturulması,
- Çalışanlara sağlanan fırsatlarda eşit davranma,
- Ekip ruhunun oluşturulması ve katılımcı karar alma ortamının sağlanması,
- Profesyonel mantıkta yürütülen programları ve işletmenin önceliklerini dikkate alan bir kariyer gelişim politikasının oluşturulması,
- Mantıklı bir bütçe ve diğer mali hedeflerin oluşturulması,
- Adil ve eşitlikçi bir terfi sisteminin oluşturulması,
- İletişimde net kanalların ve yöntemlerin oluşturulması.

6.1.3. İşletmede Hile Riskini Minimuma Düşürmek İçin Etik Kuralların Belirlendiği Organizasyon Kültürünün Oluşturulması

Etik kavramı, felsefenin bir dalı olarak ahlakın temelleri ile uğraşmaktadır. Ahlak da etiğin bir dalı olarak görülmektedir. Dolayısıyla etik kavramı en üstün ve kutsal değerler olan ahlak, hukuk ve dini değerleri temel alan belirleyici bir olgu olmaktadır. Bu nedenle etik, ahlakla aynı kavram ya da olgu olarak görülmemelidir. Etik, bir bilim olarak ahlaki davranış doktrindir ve ahlakın belli bir teorisini kurabilmektir. Bu nitelikleri göz önüne alındığında etik, bir bakıma ahlak, din ve hukuk kurallarını da içine alan bir kavramdır. Etik kısaca ve öz olarak; kişinin davranışlarına temel teşkil eden ahlak ilkelerinin tümüdür.⁵⁵³ Etik/Ahlak en genel anlamda doğru-yanlış, iyi-kötü ile ilgili değerler, ilkeler ve kurallar demektir. Toplumsal yaşam için belli kuralların mevcudiyeti şart olup temelde aşağıdaki üç tür kuraldan söz edilebilir.

⁵⁵¹ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:133.

⁵⁵² Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:406

⁵⁵³ Rafet Çevikbaş, “Yönetimde Etik ve Yozlaşma” *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 20 Nisan 2006, Sayı: 1, s:267.

Tablo 27: Toplumsal Yaşamın Kuralları

KURALLAR		
TÜRÜ	KAYNAĞI	UYMA NEDENİ
DİN	TANRI KORKUSU	İNANÇ-GÜNAH
AHLAK	TOPLUM VE VİCDAN KORKUSU	İNANMA-AYIPLANMA
HUKUK	DEVLET	İYİ VATANDAŞ-MADDİ YAPTIRIM KORKUSU

Kaynak: Ümit Berkman, “Değişen Etik Anlayışı ve Yolsuzlukla Mücadele”, https://www.tbmm.gov.tr/etik-komisyonu/belgeler/makale_DegisenEtikAnlayisiYolsuzluklaMucadele-UmitBerkman.pdf, (20 Mayıs 2015), s:2.

Hukuk, etik ve din çok yakın-benzer değerlere ve ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkeleri dört temel başlık altında gruplandırabiliriz:⁵⁵⁴

- Adalet (adil olma hakça davranma)
- Eşitlik-Tarafsızlık (eşit davranma, nesnellik ,ehliyeti-liyakati esas alma)
- Doğruluk-Dürüstlük (içi dışı bir olma, “hilesiz” olma)
- Sorumluluk (bencillik ve kişisel çıkarlardan uzak olma, sorumlu davranma)

İşletmelerde hileyi önleyici uygun bir ortamın sağlanması etik kuralların o işletmede tesis edilmesinden geçer. Hilenin önlenmesinde etik kurallar önemli bir yapı taşıdır. Etik kodlar iş dünyasının etik konusuna yönelmesinin ilk somut işaretlerinden biri olmuştur. Etik kod ve davranış kuralları işletmenin değerlerinden kaynaklanan sistemleştirilmiş ve resmileştirilmiş ilkelere ilişkin bir manifestodur. İşletmenin kimliğini tanımlar, işlerin hangi ilke ve esaslara göre yürütüleceğini, hangi davranışların kabul edilir olduğunu belirtir. Bunun yazılı olarak açıklanmasının işlevsel bir yararı vardır; yöneticiler ve çalışanlar kendilerinden bekleneni ve buna uymama halinde olası yaptırımların neler olacağını daha net olarak göreceklerdir.⁵⁵⁵

Etik kodlar genellikle yasal olma, adalet, dürüstlük, insana ve topluma saygı gibi genel etik değerler ile idealist bir temel teşkil eder. İşletme bu değerlere atfettiği önemi ve önceliği vurgular ve bu bağlamdaki ilkeleri, standartları ve kuralları soyuttan somuta doğru ayrıntılandırır. Değerlere dayandırılmayan kurallar temelsiz kalır, kuralların belirtilmediği durumlarda ise değerler boşlukta kalır. Diğer bir deyişle kodlar sadece “yap - yapma listesi” olmamalı, davranış kurallarının dayanağı, değerler ile temellendirilmelidir. Ayrıca, uygulanamayacak kodların yarar sağlamayacağı unutulmamalıdır.⁵⁵⁶

Üst yönetim tarafından uygun davranış modeli oluşturulmalıdır ve yönetim kurulu ve en üst düzeyde çalışan yöneticiler tarafından başlayan etik kurallara uyma zorunluluğu dalga dalga tüm işletme çalışanlarına yayılmalıdır. Bu tür bir davranış modeli oluşturmak için etik kodların organizasyonun tümüne iletilmesi ve dönemselsel olarak bu kuralların yazılı olarak belgelenmesi gerekmektedir. Bunun için;⁵⁵⁷

- Uygun değer yargısı ve ahlak kurallarının tanımlanması,

⁵⁵⁴ Ümit Berkman, s:3.

⁵⁵⁵ Mehmet Arslan ve A. Ümit Berkman, “Dünya’da ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi” **TÜSİAD**, Yayın No: TÜSİAD/T -2009-06-492, Haziran 2009, s:99.

⁵⁵⁶ Mehmet Arslan ve A. Ümit Berkman, s:99.

⁵⁵⁷ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:129.

- Çalışanların potansiyel sorunlar karşısında nasıl çözüm yolu bulacakları ve bunları nasıl raporlayacaklarına ilişkin olarak hileye karşı bilinçlendirme eğitimlerinin verilmesi,
- Kuralları ihlal edenlerin uygun şekilde nasıl cezalandırılacaklarının belirlenmesi gerekmektedir.

Bu kuralların etkin olabilmesi için yazılı olmaları ve çalışanlara, satıcılara, müşterilere iletilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu kurallar geliştirilirken yönetimin ve diğer çalışanların bu kuralları sahiplenmelerine önem verilmelidir. Dürüstlük kültürünün oluşturulmasında çalışanlardan organizasyonun beklentilerini anlamaları amacıyla yazılı olarak beyanlarının alınması istenmelidir. Aslında pek çok işletme yıllık olarak yazılı beyanın hilenin önlenmesinde ve bunun daha da büyümeden ortaya çıkartılmasında etkili olduğunu fark etmişlerdir. Hilenin cezalandırılması konusunda üst yönetimin işletmenin tümüyle iletişimi sağlanmalıdır. Örneğin, üst yönetimin herhangi bir hile olayının kesinlikle hoş görülmeyeceği ve hile yapanların işlerine son verileceği ve aleyhlerinde dava açılacağı gibi bir açıklama yapmaları hilenin önlenmesindeki etkili yollardandır.⁵⁵⁸

İşletmelerde etik değerlere uymak istememenin veya bunlardan uzaklaşmanın çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunların bazılarını özetleyecek olursak:⁵⁵⁹

- Etik kararlar bireysel kararlardır. Bu nedenle her zaman birileri bunu bozabilir.
- Bazı durumlarda işletme kültürü, etik olmayan unsurlardan etkilenebilir.
- Normalde etik bir yapıya sahip çalışanlar sağlıklı bir değerlendirme yapamayacak bir körlük içine düşerek, etik olmayan davranışlar sergileyebilirler.
- Bazı durumlarda çalışanlar kendilerini haklı gösterecek dürtüleri kullanarak, etik olmayan davranış içinde olabilirler (örneğin, bunu herkes yapıyor, benim yerimde olsan sende yapardın, bu aşamada etik davranma çok lüks bir düşünce, etik davranışa değil sonuca önem veriliyor gibi).
- Rekabet ortamı işletmeyi çok etkilemeye başlarsa yöneticiler etik olmayan kararlar almaya başlayabilirler.
- İşletmede etik olmayan davranışlar sergilemeye ortam sağlayan fırsatlar varsa bir kısım çalışanlar bu yola girebilir.
- Etik olmayan davranışlara büyük ödüller veya küçük cezaların veriliyor olması yoldan çıkmayı hızlandırabilir.
- Ulusal veya uluslararası düzeyde önemli konumlara sahip işletmenin etik olmayan davranışlar sergilemesi diğer düzgün olan işletmeleri de yoldan çıkartabilir.

İşletmelerin çalışanları için pozitif bir ortam sağlayabilmeleri için en etkili yol olan etik ortamın oluşturulması gerekmektedir. Bunun için uygulamaları gereken etik kodların neler olduğunu aşağıda özet olarak verilmiştir.⁵⁶⁰

1. **Çıkar Çatışmaları:** İşletmedeki bütün çalışanlar, idareciler ve yöneticiler konularını ve mesleki bilgilerini kendi çıkarlarına kullanmazlar. İşlerini

⁵⁵⁸ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:129.

⁵⁵⁹ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:408.

⁵⁶⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:105-106.

yürütürken kendi alanı ile ilgili konuların yine işletme içinde diğer kişi ve departmanları da ilgilendirmesi ve bir çatışma olması durumunda kendi kişisel beklentilerinden veya çıkarlarından ziyade işletme için en iyi olacak çözümü tercih etmeleri gerekmektedir. Çalışanlar kendi aralarında yaşadıkları uyuşmazlıklarda çatışmaktan kaçınırlar. İşletme tüm çalışanlarından dürüst bir şekilde organizasyonun çıkarlarını en üst düzeyde yürütmelerini beklemektedir.

2. **Hediyeler:** Çalışanlar işletmenin ticaret yaptığı diğer tarafların hiçbirinden hediye alamazlar, borç alamazlar veya karşılıksız hizmet alamazlar. Çalışanlar kendilerine sağladıkları bu tür menfaatler nedeniyle objektif karar veremeyebilirler. Bu tür hediye kabulleri ile işletmeye zarar verileceği unutulmamalıdır.
3. **Rüşvet ve Yasal Olmayan Komisyonlar:** Eğer işletme yönetimi tarafından hangi tür hediyelerin kabul edilebileceği belirlenmişse çalışanlar sadece bu tür hediyeleri kabul edebilirler. Eğer böyle bir açıklama bulunmuyorsa çalışanlar işletmenin çalıştığı 3. şahıslardan gelebilecek hediyeleri kabul etmemeleri gerekmektedir. Eğer 3. şahıslar çalışanlara rüşvet veya komisyon ödemeleri yapmak isterlerse çalışanlar bunları kesinlikle kabul edemezler. Eğer kabul ederlerse çalışanın işine son verileceği ve haklarında suç duyurusunda bulunulacağı bilinmelidir.
4. **İşletme Varlıklarının Kullanımı ve Korunması:** İşletmede çalışan tüm personel, işletme varlıklarını korumak için en iyi çabayı göstermeli ve bu varlıkları etkili olarak kullanılması için ellerinden gelenin en iyisini yapmalıdırlar. Çalışanlar işletmenin varlıklarını belirlenmiş amaçlar için kullanmalı kendi kişisel çıkarları için kullanmamalıdır.
5. **Gizli Bilgiler:** Çalışanlar, işletmenin gizli bilgilerini veya dataalarını sadece kanunların uygun gördüğü şekilde kullanabilir veya açıklayabilirler. İşletmeler çalışanlarının kişisel bilgilerini güvenli bir şekilde saklamalıdır. İş harici bu bilgiler kullanılamaz. Çalışanlar bu bilgileri başka amaçla dışarıyla yani 3. şahıslarla paylaşamaz.
6. **İçeriden Öğrenenlerin Ticareti (Insider Trading):** İşletmede çalışan kişiler, çalıştıkları firmanın borsada işlem gören hisselerini işletmedeki önemli bilgilerin kamuya açıklanmasından önce alıp satamazlar. Bu bilgileri dışarıdaki kişilerle paylaşamazlar. Çünkü bu tür bilgiler açıklandığında hisse senedi fiyatlarında etki göstermektedir.

6.1.4. Çalışanların Üzerlerinde Hissettikleri Baskılarla Başa Çıkmalarını Sağlayacak Destek Programların Sağlanması

Bilindiği üzere çalışanları hile yapmaya iten nedenleri içeren hile üçgeninin bir ayağı da baskı unsurudur. Çeşitli nedenlerle üzerinde baskı hisseden bir çalışan hile yapmaya yönelebilir. Bu aşamada kişi kendisini yalnız hissetmekte, sıkıntılarını biriyle paylaşamamakta ve hile yapmaktan başka yolunun kalmadığını hissedebilmektedir. Bu noktada işletmelerin çalışanlarına çeşitli destek programları sunmaları, genel olarak hilenin önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür programların amacı çalışanların üzerlerinde hissettikleri baskıları azaltabilmeleridir. Ayrıntısına bakıldığında bu tür

programlar, çalışanların alkol, uyuşturucu ve kumar alışkanlıklarına da çözüm bulmaya çalışmakta, para yönetimi, sağlık, aile ve kişisel sorunlarına da destek hizmeti vermektedir.⁵⁶¹

Başarılı olan işletmelere bakıldığında, çalışanları için iyi bir çalışma ortamı oluşturmanın yanında ayrıca bu tür destek programları ile çalışanlarına değer kattıkları görülmektedir. İşverenler destek programları ile artı değerler yaratabilirler. Bunun için işletmedeki yöneticilerin çalışanlarını gözlemlenmeleri ve sıkıntısı olan çalışanları tespit edebilmeleri gerekmektedir. Bu tür çalışanlara sağlayacakları destek programları ile çalışanların sorunlarının çözmelerinde onlara yardımcı olunacaktır. Sorunlarını aşan çalışanın enerjisini ve kabiliyetini işine vererek daha verimli bir çalışan haline getirilmesi sağlanmış olacaktır.⁵⁶²

6.2. İşletmede Hile Olasılığının Azaltılması ve Hile Yapanın Cezalandırılacağına Bilinmesi

Hileyle mücadelede, önceden önlem alarak hile eyleminde bulunan kişiden bir adım önde olmak önemlidir. Kontrol faaliyetlerinin tasarlanması ve uygulanması yönetimin öncülük etmesiyle koordine edilir. Hileye karşı savaşan ekip tüm riskleri göstermeli, kontrol faaliyetlerini tasarlamalı ve uygulamalı, bunun yanında işletmenin risk toleransı ile uyumlu olarak hile önleme tekniklerinin yeterli olduğunu garanti etmelidir.⁵⁶³

Yönetimin esas görev ve sorumluluklarından biri, işletmenin hile risk değerlendirmesini yapmak, bunları önleme faaliyetlerini hayata geçirecek politika ve prosedürleri oluşturmak ve izlemektir.⁵⁶⁴ Etkili ve kapsamlı bir hile önleme programı bir defaya mahsus bir proje değildir. Hile önleme programı; etkililiği işletme tarafından izlenen, faaliyetlerde ve teknolojide değişiklikler meydana geldikçe güncellenen ve sonuçlarına göre süreçlerin geliştirildiği süregelen bir iştir.⁵⁶⁵

İşletmelerde oluşabilecek hilelerin önlenmesi için alınacak tedbirler aşağıdaki gibi 6 ana başlıkta özetlenebilir.⁵⁶⁶

1. Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması,
2. Çalışanlar ile müşteriler veya tedarikçiler arasında oluşabilecek hileli işlemleri engellemek için işletme, hile önleme politikaları hakkında tüm tarafları açıkça bilgilendirmek,
3. Hilelerin bildirilebileceği ihbar hatları oluşturmak,
4. İşbirliğini önlemek, çalışanları gözlemlenmek ve denetimler yapmak,
5. Hile yapanların mutlaka cezalandırılacağı beklentisinin oluşturulması,
6. Proaktif hile önleme modelini uygulamak.

Bu yöntemlerin her biri, var olan hileleri azaltacağı gibi var olma ihtimali olan hile girişimlerini de engelleyecektir. Ayrıca bu yöntemlerin tümü birlikte uygulandığında hile önleme programı için işletmede belirli bir hile karşıtı bir kültürün oluşması sağlanır.

⁵⁶¹ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:413.

⁵⁶² Albrecht ve Diğerleri, s:109.

⁵⁶³ Zehra Almalı Özdemir ve Fatma Ulucan Özkul, s:86.

⁵⁶⁴ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:416.

⁵⁶⁵ Zehra Almalı Özdemir ve Fatma Ulucan Özkul, s:86.

⁵⁶⁶ Albrecht ve Diğerleri, s:109.

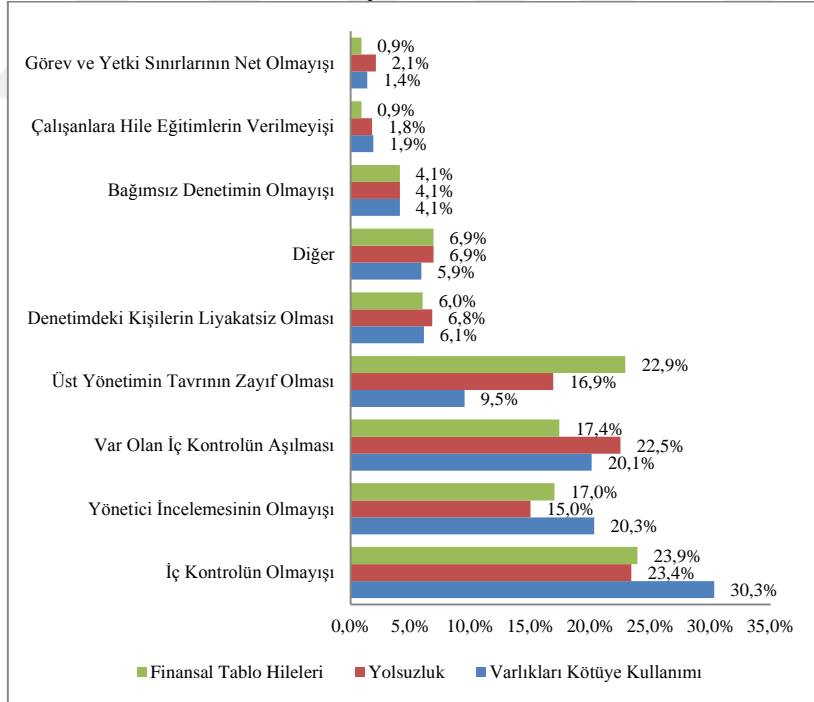
6.2.1. Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Oluşturulması

İşletmede hile riskini en aza indirmek için alınacak tedbirlerin en başında iç kontrol sisteminin kurulması yer almaktadır. Bir işletmede iç kontrol sisteminin yeterli ölçüde var olduğunun göstergesi olan bileşenler aynı zamanda iç kontrol sisteminin unsurları olarak adlandırılmaktadır. Uluslararası denetim standartlarından olan 400 kodlu risk değerlemesi ve kontrolü isimli standart uzun süre yürürlükte kalmıştır. Ancak dünyada meydana gelen olumsuz deneyimler iç kontrolün yeniden ele alınmasını gerektirmiştir. Bu amaçla COSO bir rapor hazırlamış ve iç kontrolün unsurlarını 5'e çıkartmıştır.⁵⁶⁷

COSO tarafından yapılan bu çalışmada iç denetimin kapsamını ve yaptığı işin çerçevesini belirleyen tanım şu şekildedir; "İç kontrol; yönetim kurulu, yöneticiler ve diğer tüm personel tarafından gerçekleştirilen işletmedeki operasyonların ve raporların mevzuata uygunluğunu makul ve kabul edilebilir ölçülerde olmasını sağlayacak bir süreçtir".⁵⁶⁸

İç kontrol sistemi, ne kadar iyi tasarlanmış ve işletiliyor olsa da, bir işletmenin finansal raporlama hedeflerine ulaşmasında sadece makul düzeyde güvence sağlar. İç kontrol sisteminin başarısı, bu süreçte karar verme aşamasındaki kişisel kararların hatalı olabilmesi ve bu hatalardan dolayı bir takım aksamalar ortaya çıkması gibi iç kontrol sisteminin doğasında olan sınırlamalardan etkilenir. Ayrıca, işletme yönetimi, bazı durumlarda, finansal tabloları olduğundan farklı göstermek amacıyla iç kontrol sistemini etkisiz kılabilir.⁵⁶⁹

Grafik 29: İç Kontrolün Zayıf Olmasının Hile Türlerine Etkisi

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Satudy*, s:47.

⁵⁶⁷ Hasan Kaval, *Uluslararası Muhasebe Standartları Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi*, Gazi Kitabevi, Kasım 2008, s:129.

⁵⁶⁸ COSO, "Internal Control – Integrated Framework Executive Summary", May 2013, http://www.coso.org/documents/990025P_Executive_Summary_final_may20_e.pdf, (26 Ekim 2014) s:3.

⁵⁶⁹ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:53.

Nispeten küçük işletmelerde çalışan sayısının azlığı nedeniyle görev dağılımı, iç kontrol sisteminin gerektirdiği görevlerin ayrılığı ilkesine uygun olarak yapılmamış olabilir. İç kontrol sisteminin etkisiz kılınması, büyük ölçüde işletmenin hakim ortağına ve üst yönetimin iç kontrol sistemine ilişkin tutumuna bağlıdır.⁵⁷⁰ İç kontrolün 5 adet bileşenini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.

1) Kontrol Ortamı: İşletmenin tamamı için geçerli olan ve iç kontrolün yapılabilmesi temeline dayanarak hazırlanan standartlar, süreçler ve kurallar dizisinden oluşmaktadır. İşletmenin tepe yönetiminin bakışını yansıtmaktadır. İç kontrol ortamının oluşturulmasında etik kurallar olmazsa olmazlardandır. İç kontrol ile amaçlananları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;⁵⁷¹

- İşletme varlıklarının yeterince korunup korunmadığını araştırmak,
- Muhasebe bilgi ve belgelerinin güvenilir olup olmadığını belirlemek,
- İşletme tepe yönetimi tarafından belirlenen politika ve prosedürlere uyulma derecesini belirlemek,
- İşletme faaliyetlerinin etkin olup olmadığını belirlemek,
- İşletme yönetiminin istediği özel araştırmaları yapmak,

Kontrol ortamı, işletmenin yönetim fonksiyonu ile iç kontrol sistemi ve bunun önemine ilişkin işletme yönetiminin tutum, davranış ve anlayışlarını kapsar. Kontrol ortamı, işletme çalışanlarının iç kontrol sistemiyle ilgili düşüncelerini etkileyerek, iç kontrol sisteminin etkin, disiplinli bir yapıda oluşmasını sağlar. İşletmedeki hile ve usulsüzlükler ile hataların önlenmesi ve ortaya çıkarılmasındaki sorumluluk, öncelikle işletme yönetimi ve yönetimden sorumlu kişilere aittir. İşletmenin kontrol ortamını değerlendirirken, aşağıdaki faktörleri ve bunların işletmenin iş akışı ile ilişkilerini dikkate alınır;⁵⁷²

- İç kontrol sisteminin tasarımı, yönetimi ve gözetimi açısından çok önemli olan ahlaki ve dürüstlikle ilgili değerlerin uygulanması ve iletişimi,
- İşletme yönetiminin liyakatine bağlılığı,
- İşletme yönetiminden bağımsızlık, mesleki yeterlilik ve tecrübe, işletme faaliyetlerine katılım ve faaliyetlerin gözetimi, işletme faaliyetleri ile ilgili kendilerine ulaşan bilgi, önemli sorunların işletme yönetimine iletilerek takip edilmesi ve işletme içi ve dışı denetçilerle irtibatların sağlanması suretiyle yönetimden sorumlu kişilerin işletmenin faaliyet ve işlemlerine katılımı,
- İşletme yönetiminin iş riskinin alınması ve yönetimi ile ilgili yaklaşımı ve finansal raporlama, bilgi işleme, muhasebe ve personel konularındaki tutum ve davranışı gibi, işletmenin yönetim felsefesi ve faaliyet tarzı,
- Organizasyon yapısı,
- Yetki ve sorumluluk dağılımı ve
- İnsan kaynakları ile ilgili politika ve uygulamaları.

İç ortam kurumun rengidir. Risklerin kurumda çalışan kişiler tarafından nasıl görüntülenmesi ve yönlendirilmesi gerektiğine dair bir temel oluşturur. İç ortam kurum ile

⁵⁷⁰ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:53.

⁵⁷¹ Nejat Bozkurt, **Muhasebe Denetimi**, 4. Baskı, Alfa Yayınları, Mayıs 2006, s:33.

⁵⁷² SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:53.

ilgili risk yönetimi felsefesi, risk kapasitesi, dürüstlük etik değerler ve faaliyet gösterilen çevre gibi kavramları içerir. Yetki dağılımı, yönetim biçimi, tanımlanmış rol ve sorumluluklar gibi yönetimle ilgili unsurlar da yine iç ortam içinde yer alır. COSO strateji, faaliyet, raporlama ve uyumla ilgili hedefleri içeren bir planlama süreci anlatır. Kurumsal risk yönetimi programının nasıl tasarlanacağı ve ne kadar etkili yerleştirilebileceği bu iç ortama bağlıdır.⁵⁷³

Kontrol ortamı, kurumun iş görme biçimini ifade eder. İç kontrolün gerçekleştirilmesinde en önemli rolü çalışanlar oynadığı için, kurum bünyesindeki her bireyin sorumluluklarını ve yetkilerinin sınırını iyi bilmesi gerekmektedir. Çalışanlar, kişisel ve mesleki dürüstlüğü ile etik değerleri sürdürüp sergilemek ve yürürlükteki davranış kurallarına her zaman uymak durumundadır. Yönetim ve çalışanların, iç kontrole yönelik pozitif ve destekleyici bir ortam oluşturması ve sürdürmesi büyük önem taşımaktadır. Yönetim, esas itibarıyla gözetimi sağlamakla birlikte, kurumun hedeflerini de belirler ve iç kontrol sisteminin tümünden sorumludur. İç kontrol, kurumun hedefleri bağlamında riskleri kavrayabilmek üzere gerekli mekanizmaları oluşturduğundan, yönetim iç kontrol faaliyetlerini uygulamaya koyacak, bunları izleyip değerlendirecektir. Bu aşamada yönetimle çalışanlar arasında düzgün bir iletişimin sağlanması gerekmektedir. Kontrol ortamının etkinliği beraberinde iç kontrol sisteminin de etkinliğini getirecektir.⁵⁷⁴

Kontrol ortamı, işletme üst yönetiminin işletmeyi kontrol etmede temel anlayışı, sorunlara bakışı, sorun çözme yaklaşımı ve ahlaki değerlere verdiği önemle kendini gösterir. İşletme üst yönetiminin işine verdiği önem, işi ile bütünleşmesi, uzmanlık isteyen konulara yatkınlığı, işletme kültürü, yönetim stili, emir ve talimatların verilmiş şekli, uyguladığı kontrol yöntemlerinin sıklığı veya yoğunluğu onun işletmeyi ne denli kontrol ettiğine bir fikir verir ve çalışanlara olduğu kadar iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına neden olur. Kontrol ortamı dar anlamda, üst yönetimin işletmeyi ve işletmede çalışanları kontrol bilinci şeklinde de algılanabilir. Başka bir bakış açısıyla “yönetimin felsefesi” dir. Ancak kontrol ortamı sadece üst yönetimin tavrı olarak algılanmamalıdır. Bunun işletme personeli tarafından da benimsenmiş olması gerekmektedir.⁵⁷⁵

Ayrıca kontrol ortamını değerlendirirken, işletme yönetiminin doğru finansal raporlama ile menfaat sağlamak amacıyla finansal sonuçların olduğundan iyi gösterilmesi gibi, birbiri ile çelişen talepler nedeniyle baskı altında kalabileceklerini göz önünde bulundurulmalıdır. İşletmede doğru ve gerçeğe uygun finansal raporlama gereğinin bilincinde ve işletme faaliyetlerini kavramış bir denetimden sorumlu komitenin bulunup bulunmadığı hususunu da dikkate alınmalıdır.⁵⁷⁶ Eğer üst yönetim yasalardan korkmuyor, örneğin vergi yasalarının gereklerini tam olarak yerine getirmiyor ise, üçüncü kişilerle riskli ilişkilerle giriyor ise, doğal olarak işletmede çalışanlar üzerinde kontrol gücüde azalacaktır.⁵⁷⁷

⁵⁷³ Işıl Arslan, “Kurumsal Risk Yönetimi”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Mart 2008, s:29.

⁵⁷⁴ Zühal Korkmaz, “COSO İç Kontrol Standartları ve Türkiye Uygulaması”, Mali Hizmetler Uzmanlığı Araştırma Raporu, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, Aralık 2011, s:34.

⁵⁷⁵ Kaval, s:130.

⁵⁷⁶ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:54.

⁵⁷⁷ Kaval, s:131.

Önemli yanlışlık riskinin değerlendirilmesinde, bir işletmenin kontrol ortamının yapısı kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda, hakim ortakların yönetimde olduğu küçük işletmelerde farklı görevlerin aynı kişilerde birleşmesi ya da işletme yönetiminin felsefe ve faaliyet tarzını büyük ölçüde etkileyen aktif ve bağımsız yönetim kuruluna sahip olan büyük işletmelerde kontrol ortamının yetersiz kalması söz konusu olabilir. Bu kapsamda, liyakat esasına dayalı bir insan kaynakları politika ve uygulaması, işletme yönetiminin finansal sonuçları manipüle etme riskini azaltmayabilir. Finansal raporlama faaliyetleri ile ilgili eğitim için işletme yönetiminin daha fazla kaynak ayırması, finansal raporlamada hata riskini azaltırken; bilişim teknolojilerine yeteri kadar yatırım yapılmaması, iç kontrol sistemini olumsuz etkilemek suretiyle faaliyet ve işlemlerin yetkisiz kişilerce gerçekleştirilmesi ve verilerin sağlıklı olmaması sonucunu doğurabilir.⁵⁷⁸

İşletmede yeterli bir kontrol ortamının varlığı, önemli yanlışlık riskini ortaya çıkarmasına katkıda bulunmak suretiyle hata, hile ve usulsüzlükleri caydırmakla birlikte, tek başına bu tür işlemlerin önlenmesi için yeterli değildir. Diğer taraftan, yetersiz bir kontrol ortamı, özellikle hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlık riskini ortaya çıkarması açısından olumsuz sonuçlar doğurur. Kontrol ortamının tek başına önemli yanlışlıkları ve hile ve usulsüzlükleri ortaya çıkarma, düzeltme ve önlemede yeterli olmaması sebebiyle, kontrol ortamı yanında, özel kontrol faaliyetlerinin uygulanması ve kontrollerin gözetimi gibi yöntemler de kullanılır.⁵⁷⁹

2) Risk Değerlemesi: Her işletme içeriden ve dışarıdan kaynaklanan risklerle karşı karşıyadır. Risk, işletmenin hedeflerine ulaşamamasına neden olan olumsuz gelişmeler olarak ifade edilebilir. Risk değerlendirme dinamik ve tekrarlanan bir süreçtir. İşletme yönetimi operasyonların, raporlamaların ve hedeflerin neler olduğunu makul ölçüde belirler. Aynı şekilde bunlara ulaşamama risklerinin neler olduğunu da belirler. Bu risklerin gerçekleşme olasılıklarının nasıl düşürüleceği ve nasıl yönetileceğinin de belirlenmesi gerekmektedir. Yönetimin odaklandığı konu hedeflerin gerçekleşmesinde engel teşkil eden hile riskleridir. Bu riskler ile mücadele etmek için iç kontrol sistemi oluşturulmalı ve bu sistemin etkinliği sürekli değerlendirilmelidir.⁵⁸⁰

Şekil 26: Risklerin Değerlendirilmesi ve Uygun Yöntemlerin Seçilmesi

Kaynak : Albrecht ve Diğerleri, s:110.

⁵⁷⁸ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:54.

⁵⁷⁹ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:54.

⁵⁸⁰ COSO, *Internal Control – Integrated Framework Executive Summary*, s:4-8.

Risk değerlendirmesi, i ve dış faktörlerin, bunların operasyonlar, mali raporlamalar ve uygunluk üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesini gerektirir. Risk değerlendirmesi, organizasyonun her seviyesine ait iş hedefleriyle ilgili risklerin belirlenmesiyle başlar.⁵⁸¹

1. Kurum çapında risk değerlendirmesi;
  - Etkili bir kontrol için dönüm noktası olan kurum çapında hedefler, kurumun ulaşmak istedikleri için öncülük yapar.
  - Bütçeyle, strateji ve işle ilgili planlarla uyumlu olmalıdır.
2. Faaliyet bazında risk değerlendirmesi;
  - Kurum çapında hedeflerle paralellik göstermesine rağmen kendine özgü hedefler ve amaçlarla direkt ilgisi nedeniyle farklılaşır.
  - Yönetime rehberlik eder.

İşletmenin finansal raporlamayla ilişkili faaliyet risklerinin belirlenmesi ve bu risklerle ilişkili yapılması gerekenler hakkındaki kararların verilmesi ve bu kararların sonucunu tanımlanabilmesi için, öncelikle işletmenin risk değerlendirme sürecinin anlaşılması gerekir. İşletmenin risk değerlendirme süreci, riskin nasıl tanımlandığı ve yönetildiğini ifade eder. İşletmenin risk değerlendirme sürecini analiz ederken; işletme yönetiminin finansal raporlamaya ilişkin riskleri nasıl tanımladığı, riskin önemini nasıl tahmin ettiği, risklerin gerçekleşme olasılığını nasıl öngördüğü ve riskleri yönetmek için nasıl kararlar aldığı belirlenmelidir.⁵⁸²

İşletme st yönetimi işletmeyi yakın veya uzak zamanda etkileyecek riskleri tespit etmek ve karşı önlem almak zorundadır. Burada söz edilen riskler iki türdedir. Bunlardan birincisi iş veya işletme riskleri olup, işletmenin yaşamını, karlılık, büyüme, gelişme gibi hedeflerini etkileyen risklerdir. İşletme bu risklere karşı önlem alabilmek için, işletmenin risklerinin neler olduğunu bilmeli, aralarındaki ilişkiyi kurmalı, onları sınıflamalı ve gerekli önlemleri almalıdır. Bunlar işletmenin dış çerçevesinden kaynaklanan risklerdir. İkinci tip riskler ise işletme içi risklerdir. İç kontrol sisteminin yetersizliği nedeniyle hata, hile, kaçak, kayıp gibi durumların olmasını önleyici tedbirlerin alınmamasından kaynaklanan risklerdir. İyi bir kontrol sistemi olmadığı zaman finansal tablolarda hatalı ve yanlış gösterim, yanlış raporlama riski artacaktır.⁵⁸³

Buna göre sistemin zayıf ve güçlü yönlerine ilişkin olarak analiz yapılması, risk alanlarının belirlenmesi ve kontrol faaliyetlerinin bu alanlarda yoğunlaştırılması gerekmektedir. Tüm önemli faaliyet düzeyi hedeflere yönelik hem dahili hem de harici risklerin tespit edilmesi adına yeterli bir yönetim sistemi mevcut olmalıdır. Tespit edilen riskler, etkilerine ve gerçekleşme olasılıklarına göre sınıflandırılmalıdır.⁵⁸⁴

Finansal raporlama ile ilgili riskler, gerçekleşmesi halinde işletmenin yönetim beyanları ile ilgili finansal verileri kaydetme, işleme tabi tutma ve raporlaması faaliyetini olumsuz yönde etkileyecek i ve dış olayları ve durumları içerir. Risk belirlendiğinde, işletme yönetimi, bu riskin önemini ve gerçekleşme sıklığına göz önüne alarak nasıl yönetileceğini belirler. İşletme yönetimi bu riski önlemek üzere plan, program yapabileceği gibi bu

⁵⁸¹ İç Denetim Merkezi, "COSO Hakkında", http://www.icdenitimmerkezi.com/ilgibankasi_det.php?mn=1&p=1063 (20 Haziran 2015).

⁵⁸² SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:54-55.

⁵⁸³ Kaval, s:131

⁵⁸⁴ Korkmaz, s:40.

işlemlerin maliyetli olduğunu düşünüyorsa riski kabul eder ya da başka yaklaşımlar geliştirir. Riskler aşağıda belirtilen nedenlerle ortaya çıkabilir veya değişikliğe uğrar.⁵⁸⁵

- **Faaliyette bulunan ortamın değişmesi;** Faaliyette bulunan ortamın ve yasal düzenlemelerin değişmesi rekabetçi baskıları ve riskleri de değiştirir.
- **İşletmeye yeni personel katılımı;** Yeni katılan personelin iç kontrol konusunda farklı bir anlayışı olabilir.
- **Yeni veya değiştirilmiş bilgi sistemi;** Bilgi sistemindeki önemli ve hızlı değişiklikler iç kontrol ile ilgili riskleri etkileyecektir.
- **Hızlı büyüme;** Faaliyetlerdeki önemli ve hızlı büyüme, kontrolü sınırlayarak kontrolde çöküş riskini ortaya çıkaracaktır.
- **Yeni teknoloji;** Üretim sistemine veya bilgi sistemine yeni teknolojilerin katılımı iç kontrol ile ilgili riskleri değiştirecektir.
- **Yeni iş modelleri, ürünler ve faaliyetler;** Yeni iş alanlarına girme ya da işletmenin çok az deneyimli olduğu alanlarda işlemlerde bulunması nedeniyle iç kontrol ile ilgili yeni riskler ortaya çıkacaktır.
- **Yeniden yapılanma;** İşletmenin yeniden yapılanarak personeli azaltması, gözetimde ve görevlerde değişime neden olabileceğinden iç kontrolle ilgili riski etkileyecektir.
- **Genişleyen yabancı faaliyetler;** Yabancı faaliyetlere başlanması veya bu faaliyetlerin artırılması, döviz riski gibi yeni ve farklı riskler getirerek iç kontrolü etkileyecektir.
- **Yeni muhasebe uygulamaları;** Muhasebe ilkelerinin değiştirilmesi veya yeni ilkeler kabul edilmesi finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin riskleri etkileyecektir.

3) Kontrol Faaliyetleri: Kontrol faaliyetleri, yönetimin politikalara ve prosedürlere dayanarak gerçekleştirilmesini istediği hedeflere ulaşılması sırasında ortaya çıkacak sorunların azaltılması için yapılan uygulamalardır. Kontrol faaliyetleri işletmenin her seviyesine uygulanmalıdır. İşletmenin faaliyetlerinde ve operasyonlarında doğal olarak ortaya çıkabilecek yanlış uygulamaları ve hileleri tespit edecek aktiviteler geliştirilmelidir. Görevlerin ayrılığı ilkesi benimsenmeli ve bu çerçevede denetim politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında da görevlerin ayrılığı uygulanmalıdır.⁵⁸⁶

Kontrol faaliyetleri, işletmenin amaçlarına ulaşmasını engelleyebilecek risklerin ortaya çıkarılması ve gerekli önlemlerin alınması gibi, işletme yönetiminin talimatlarının uygulanmasını sağlayan usul ve esaslardır. Bilişim teknolojileri vasıtasıyla ya da manüel olarak gerçekleştirilebilen kontrol faaliyetleri, çeşitli amaçlara yönelik olabilir ve işletmenin değişik kurumsal ve fonksiyonel düzeylerinde uygulanır.⁵⁸⁷ Kontrol faaliyetleri, riskleri yöneten faaliyetlerin doğru şekilde ve zamanda işlediğinden emin olmaya yarayan politikalar ve prosedürlerdir. Kontrol faaliyetleri operasyonla iç içe olmalıdır ve riskleri kabul edilebilir düzeylerde yönetmek için kullanılmalıdır. Kontrol faaliyetleri; önleme, tespit etme ve düzeltmeye odaklanır.⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, Ek-9, s:161

⁵⁸⁶ COSO, *Internal Control – Integrated Framework Executive Summary*, s:4-8.

⁵⁸⁷ Korkmaz, s:44.

⁵⁸⁸ İç Denetim Merkezi, *COSO Hakkında*.

İç kontrol sistemi arasında birbiriyle uyumlu, birbirini destekleyen önlemlerden oluşan sistemdir. Bu sistemde yapılan kontrol faaliyetlerini aşğıdaki gibi sınıflandırabiliriz.⁵⁸⁹

- 1. Önleyici Kontroller:** İstenmeyen durumların önlenmesini sağlamak için alınan tedbirlerdir. Örneğin;
  - Görevlerin Ayrılığı İlkesi: Hiçbir işin başından sonuna kadar tek bir kişinin sorumluluğuna verilmemesi gerekir. Bunun iç kontrol açısından önemi elamanın hata ve hile yapabilme olanağının elinden alınmış olmasıdır.
  - Bölümsel Yetkilendirme İlkesi: İşlerin zorluğuna ve karmaşıklığına göre işi yapabilecek donanımına sahip departmanlara verilmesi gerekir.
  - Erişimin Sınırlandırılması İlkesi: Belirli bölümler fiziki ve personel olarak ayrılır ve buralara giriş ve çıkış belirli oranda yasaklanır. Örneğin; vezne muhasebeden, mamul stokları satış bölümünden fiziken ve personel olarak ayrılır.
  - Yetki Limitlerinin Belirlenmesi İlkesi: İşin büyüklüğüne ve önemine bağlı olarak yetki sınırlarının belirlenmesi gerekir. Örneğin; satın alımlarda belirli bir tutara kadar departman müdürünün daha yüksek tutar için merkezi satın alma müdürünün bu alımları yapması gibi.
  - Kişisel Yetkilendirme İlkesi: Bilgisayar sistemine girişin şifre sistemine bağlanması.
  - Fiziksel Koruma Önlemlerinin Alınması: Bilgisayar sisteminin güvenliğini sağlayıcı önlemlerin alınması gerekir. Örneğin; düzenli yedekleme, yedeklerin fiziki olarak uzak bir alanda korunması gibi.
  - Genel Gözetimler: Özellik arz eden birimlere alınacak elemanların baştan özenli seçilmesi ve işe alımları sonrası yaşamlarındaki değişimlerin gözlenmesi gerekir. Örneğin; Vezne elemanının, depo çalışanın vb. para ile direkt ilgili çalışanların izlenmesi gibi.
- 2. Saptayıcı Kontroller:** Her bir personelin işletme varlıklarından ne kadarını yönettikleri veya ne kadarının zimmetlerine emanet edildiğinin tespiti ve kontrollerinin yapılması gerekir. Örneğin;
  - Ambarlarda giriş/çıkış fişleri ve stok kartlarının, veznede tahsil/tediye fişlerinin kullanılması,
  - Demirbaşların personele zimmetlenmesi,
  - Stok kartları ile raflardaki malların fiziken sayımı yapılarak kayıtların doğru olup olmadığının kontrolü,
  - Düzenli aralıklarla sayım yapılması,
  - Bütçelenen ve gerçekleşen rakamların kontrolü.
- 3. Yönlendirici Kontroller:** Personelin belirli hedeflere yönlendirilmesi, üst yönetimin isteklerinin alt kademelere iletilmesini sağlayıcı, onları güdüleyici önlemler. Örneğin;
  - İşletme çapında bütçe uygulaması,
  - Belirlenen hedefleri tutturana ödül verilmesi,
  - Rutin işlerin yönetmeliklere bağlanması.

---

⁵⁸⁹ Kaval, s:132-135.

4. Telafi Edici (Tamamlayıcı) Kontroller: Bunlar aksayan veya stratejik konularda yönetimin bizzat işe karışması, ek örgüt birimleri kurulması gibi önlemlerdir. Örneğin;

- Bankalarda olduğu gibi aktif/pasif komitesi,
- Risk yönetim komitesinin kurulması,
- Yönetim kurulu üyelerinin bizzat bir çalışan gibi bazı fonksiyonları kendi aralarında paylaşarak devamlı iş başında olması,
- Personelin sürekli eğitim ile destekleniyor olması.

Risklere verilecek karşılıklar belirlendikten sonra, riskleri minimize etmek için yöntemler geliştirme safhasına geçilir. Kontrol faaliyetleri, riske verilecek karşılıkların etkili bir biçimde yerine getirilmesi, devam eden risklerin risk kapasitesi sınırları içinde yönetilmesi ve kurumun yürürlükteki yasa ve yönetmeliklerle uyumunun sürekli sağlanmasına yardımcı olmak için yerleştirilen politika ve prosedürlerdir. Bunun yanında politika ve prosedürler, diğer kurum talimatlarının da yerine getirilmesini sağlamaya yöneliktir. Tüm kurumda, her seviyede ve tüm fonksiyonlarda geçerlidir. Onaylar, izinler, soruşturmalar, anlaşmalar, performans gözden geçirmeleri, güvenlik ölçütleri ve uygun belgelerin oluşturulması ve muhafazası gibi geniş bir yelpazedeki faaliyetleri içerir. Kısacası bu faaliyetler temel kurum uygulamalarıdır. Burada yöneticilerin dikkat etmesi gereken şey riskleri en aza indirmek için yapılan bu kontrol faaliyetlerinin aşırıya kaçması en az aşırı risk kadar tehlikeli olduğudur. Gereksiz kontroller bürokrasiyi artırır ve kontrolün etkinliğini azaltarak riskin gerçekleşme olasılığını artırır.⁵⁹⁰

4) Bilgi ve İletişim: İletişim işletmedeki iç kontrol faaliyetlerinin sürdürülebilmesi ve doğru olarak yapılabilmesi için gereklidir. İşletmedeki çalışanların iç kontrolün amaçlarını anlaması ve yardımcı olması açısından iletişimin büyük önemi vardır. İşletme yönetiminin amacı iç kontrol ve bağımsız denetim arasındaki iletişimin ve bilgilendirmenin doğru olarak yapılmasını sağlamaktır. İletişim hile eylemlerinin önlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Sürekliliği ve yeterliliği sağlanmış iletişim kanallarının kurulması hile önleme konusunda iç denetime yardımcı olan bir unsurdur. İşletme içindeki bu iletişimin sağlanması iç kontrolün sorumluluğundadır. Ayrıca işletmenin dışarıyla olan iletişiminin de kontrolü iç denetimin kontrol alanına girmektedir.⁵⁹¹

İyi bir iç kontrol sisteminin temel unsurlarından bir tanesi de yatay ve dikey düzeyde bilgi alma yeteneğinin ve insanlar arasında iletişimin sağlanmasıdır. Bilgi akışı ya üstten alta ya da alttan üste doğru olmaktadır. Üstten alta doğru akan bilgiler, üst yönetimin niyetlerini ve isteklerini yansıtan bilgilerdir. Alttan üste doğru akan bilgiler ise faaliyet sonuçlarına ilişkin bilgilerdir. Ayrıca yatay olarak departmanlar arasındaki iletişimde kuruluyor olması gerekmektedir.⁵⁹²

Kişilerin sorumluluklarını yerine getirmesi için ilgili bilgi belli bir biçimde ve belli zaman aralıkları ile tanımlanır, ele alınır ve iletilir. Kurumsal risk yönetimi gibi bir güç, riskin etkili olarak değerlendirilmesi ve yönetilmesi için zaruri olan, zengin miktarda veri kümesine ihtiyaç duyar. En uygun durumda, bu bilgi tanımlanan riskleri yönetmek, analiz etmek ve izlemekle sorumlu kişiler tarafından kullanılmak üzere uzmanlaşmış bir sistem ve/veya veri

⁵⁹⁰ Işılda Arslan, s:38.

⁵⁹¹ COSO, *Internal Control – Integrated Framework Executive Summary*, s:4-8.

⁵⁹² Kaval, s:135.

tabanında depolanır. Bu veriler, yönetim kurulu ve idarecileri de kapsayan kurumun her seviyesindeki iletişime temel oluşturur.⁵⁹³

Finansal raporlama amaçlarına ilişkin bilgi sistemleri; işletmenin varlık, yükümlülük ve öz sermayesinin doğruluğunu sağlamak üzere, faaliyet ve işlemlerinin izlenmesi, kaydedilmesi, sınıflandırılması ve raporlanmasına ilişkin muhasebe sistemini kapsar. İşletmenin finansal raporlama süreci ile ilgili iş ve işlemlerini kavrayabilmek için aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması gerekir.⁵⁹⁴

- İşletmenin finansal tabloları açısından önem arz eden faaliyet ve işlemlerinin türleri,
- Bu faaliyet ve işlemlerin izlenmesi, kaydedilmesi, analiz edilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin bilişim teknolojilerini ve manüel olarak yapılan işlemleri kapsayan süreçler,
- Finansal tablolarda önem arz eden hesapların dayanağı olan faaliyet ve işlemlerin izlenmesi, kaydedilmesi, analiz edilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin elektronik veya manüel bilgi sistemlerinde yer alan muhasebe kayıtları,
- Finansal tablolar açısından önem arz eden faaliyet ve işlem türleri dışındaki olay ve durumların, bilgi sistemi tarafından nasıl kavrandığı ve
- Önemli muhasebe tahmin ve açıklamalarını da içeren finansal tabloların hazırlandığı finansal raporlama süreci.

Güvenilir ve uygun bilgilerin sağlanabilmesi için işlemlerin anında kaydedilmesi ve düzgün biçimde sınıflandırılması gerekmektedir. Bilgi sistemleri; faaliyetlerin yürümesi ve kontrolünü olanaklı hale getiren raporlar üretir. Bu sistemler sadece kurumla ilgili olarak üretilmiş verilerle değil, karar almayı ve raporlamayı sağlamak üzere ihtiyaç duyulan kurum dışı işler hakkındaki bilgileri de ele alır. Bilginin uygun, vaktinde, güncel, doğru ve erişilebilir olması gerekmektedir.⁵⁹⁵

Bu kapsamda, faaliyet ve işlemlerin yasal kayıtlara ve finansal raporlama sistemine nasıl aktarıldığı hakkında bilgi sahibi olmak, ayrıca işlemlerin sınıflandırılmasından ziyade varlıkların amortismanı ve ticari alacakların tahsil edilebilirliğine ilişkin değişiklikler gibi, olay ve durumların işletmenin bilgi sistemleri tarafından finansal raporlama ile nasıl ilişkilendirildiğini her boyutuyla kavranması zorunludur. Bir işletmenin bilgi sistemi, alımlar, satışlar ve nakit ödemeler gibi, devamlı tekrarlanan işlemlerin yasal kayıtlara alınmasını ve şüpheli alacak tahminlerindeki değişimler gibi, işletme yönetimi tarafından periyodik olarak yapılan muhasebe tahminlerinin kaydedilmesini içerir. Bir işletmenin finansal raporlama sistemi, konsolidasyon, birleşme, bölünme, elden çıkarma, varlıklarda değer düşüklüğünün tahmini gibi tekrarlanmayan olağandışı işlem ve bunlara ilişkin düzeltmeleri de içermektedir.⁵⁹⁶

5) Sistemin İzlenmesi: Kullanılan iç kontrol sisteminin etkin olması bir zorunluluktur. Fakat başka bir zorunluluk, bu sistemin aksayan taraflarının ortaya çıkartılması, yeni gelişen teknolojilere uyum sağlanması, yeni bilgilerin ve gelişmelerin ışığı altında iç kontrol sisteminin devamlı yenilenmesi gerektiğidir. Bu amaçları sağlamak için iç

⁵⁹³ Işilda Arslan, s:39.

⁵⁹⁴ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:55.

⁵⁹⁵ Korkmaz, s:47-48.

⁵⁹⁶ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:55.

kontrol sisteminin devamlı gözlemlenmesi, iç kontrol sistemindeki sapmaların ortaya çıkartılması gerekir.⁵⁹⁷

İç denetim tarafından yapılan kontrolleri sürekli yapılan ve münferit olarak yapılan kontroller olarak ikiye ayırabiliriz. Sürekli yapılan kontroller işletmenin her bir departmanı için belirlenen zamanlarda yapılan ve süreklilik arz eden denetimlerdir. Münferit olarak yapılan kontroller ise yapılan risk değerlendirmelerine, sürekli denetimlerin etkinliğine ve yönetimin önceliklerine göre ayrıca planlanır ve uygulanır.⁵⁹⁸ İç kontrol sistemi ne kadar iyi kurgulanmış ve ne kadar etkin çalışırsa çalışsın yüzde yüz hileler önlenir denilemez.

İzlemenin amacı iç kontrolün doğru bir şekilde tasarlandığının, yönetildiğinin, etkili ve uygun olup olmadığının belirlenmesidir. İç kontrolün performansı operasyonların sürekli izlenmesi ve periyodik değerlendirmeler aracılığıyla zaman içinde takip edilmelidir. İzleme faaliyetlerinin kapsamı ve sıklığı kontrol edilen risklerin ciddiyeti ve riskleri azaltan kontrollerin önemine bağlı olarak değişir. İzleme faaliyetleri organizasyonun normal ve tekrarlanan faaliyetleriyle ilgili olarak oluşturulmalıdır. Bulunan aksaklıklar raporlama, takip etme ve düzeltici önlemlerin sorumluluğu açısından iyi belirlenmelidir.⁵⁹⁹

Finansal raporlama süreciyle ilgili işletmenin iç kontrol sisteminin izlenmesine ilişkin temel faaliyetler kapsamında; kontrollerin gözetimi, kontrollerin tasarım ve işleyişinin zamanında değerlendirilmesi ve şartlara bağlı olarak değişiklikler için önemli düzeltici önlemlerin alınmasını da içeren, iç kontrol sisteminin etkinliğini değerlendiren bir süreçtir. İşletme yönetimi, kontrollerin gözetimini faaliyetlerin gerçekleştirilmesi sırasında veya sonrasında ayrı bir değerlendirme şeklinde ya da bu iki yöntemi birlikte kullanarak gerçekleştirir. İç denetçilerin yanı sıra benzer görevleri üstlenen personel de işletme faaliyetlerinin gözetimi sürecine katkıda bulunur. İşletme yönetimin gözetim faaliyetleri, müşteri şikâyetleri veya düzenleyici otoritelerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulan alanlar veya problemler hakkındaki değerlendirmeleri gibi, üçüncü taraflarca sağlanan bilgilerin kullanılmasını da kapsar. Gözetimde kullanılan bilgilerin çoğu işletmenin bilgi sistemi tarafından üretildiğinden, gözetim sonuçlarından beklenen faydanın sağlanabilmesi için, işletme yönetimi tarafından gözetimde kullanılan verilerin hata içerebileceği hususunun dikkate alınması gerekir.⁶⁰⁰

Tablo 28: Finansal Raporlama Üzerinde Etkin İç Kontrolü Başarmak İçin 20 Temel Prensi

Kontrol Ortamı	
1.	Dürüstlük ve Etik Değerler: Özellikle üst yönetimce finansal raporlama standardı olarak güçlü dürüstlük ve etik değerler oluşturmalı, geliştirmeli ve uygulamalıdır.
2.	Yönetim Kurulu: Kurul üyeleri, iç kontrol ve finansal raporlamaya ilişkin gözetim sorumluluğunu bilmeli ve uygulamalıdır.
3.	Yönetim Felsefesi ve Faaliyet Tarzı: Yönetim felsefesi ve faaliyet tarzı, finansal raporlama üzerindeki etkin iç kontrolün başarılmasını desteklemelidir.
4.	Örgütsel Yapı: Şirketin örgütsel yapısı, finansal raporlama üzerindeki etkin iç kontrolü desteklemelidir.

⁵⁹⁷ Kaval, s:136.

⁵⁹⁸ COSO, *Internal Control – Integrated Framework Executive Summary*, s:4-8.

⁵⁹⁹ İç Denetim Merkezi, *COSO Hakkında*.

⁶⁰⁰ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*, s:56.

5.	Finansal Raporlama Yetkinlikleri: Şirkette finansal raporlama ve gözetim rolünü üstlenen çalışanlar olmalıdır.
6.	Yetki ve Sorumluluk: Finansal raporlama üzerindeki etkin iç kontrolü kolaylaştırmak için uygun düzeyde yetki ve sorumluluğa sahip yönetim ve çalışanlar olmalıdır.
7.	İnsan Kaynakları: Finansal raporlama üzerindeki etkin iç kontrolü kolaylaştırmak için insan kaynakları politikaları tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.
Risk Değerleme	
8.	Finansal Raporlama Hedefleri: Yönetim güvenilir finansal raporlama için riskleri tanımayı mümkün kılacak kriter ve yeterli açıklık için finansal raporlama hedeflerini belirlemelidir.
9.	Finansal Raporlama Riskleri: Şirket, risklerin nasıl yönetilebileceğini belirlemeyi esas alan finansal raporlamanın başarılması için riskleri tanımlamalı ve değerlendirmelidir.
10.	Hile Riski: Finansal raporlama hedeflerine ulaşmak için risklerin değerlendirilmesinde, hile dolayısıyla önemli yanlışlık olasılığı açıkça dikkate alınmalıdır.
Kontrol Faaliyetleri	
11.	Risk Değerlemesiyle Bütünleşme: Finansal raporlama hedeflerine ulaşmak için risklere yönelik eylemler gerçekleştirme.
12.	Kontrol Faaliyetleri Seçimi ve Geliştirilmesi: Finansal raporlama hedeflerine ulaşmak için risklerin azaltılmasında, maliyet ve olası etkenleri dikkate alarak kontrol faaliyetleri seçilmeli ve geliştirilmelidir.
13.	Politikalar ve Prosedürler: Güvenilir finansal raporlama politikaları ile üst yönetimin direktiflerinin yerine getirilmesine yönelik prosedürler oluşturulmalı ve tüm işletmeye duyurulmalıdır.
14.	Bilişim Teknolojisi: Şayet uygunsa, finansal raporlama hedeflerine ulaşılmasını destekleyecek bilişim teknolojisi kontrolleri tasarlanmalı ve gerçekleştirilmelidir.
Bilgi ve İletişim	
15.	Finansal Raporlama Bilgisi: Şirkette her seviyede kullanılan ilgili bilgi tanımlanmalı ve finansal raporlama hedeflerine ulaşılmasını destekleyecek şekil ve zaman diliminde dağıtımı yapılmalıdır.
16.	İç Kontrol Bilgisi: Kontrol unsurlarının gerçekleştirilmesinde kullanılan bilgiler tanımlanmalı ve kontrol sorumlularının işine yarayacak şekilde bir form hazırlanarak ilgililerine dağıtılmalıdır.
17.	İç Haberleşme: Örgüt içindeki iletişim, örgütün bütün düzeyinde bireysel sorumluluklar dahil, iç kontrol hedefleri, süreçlerin icrası ve anlaşılması için etkin olarak kullanılmalı ve desteklemelidir.
18.	Dış Haberleşme: Finansal raporlama hedeflerine ulaşılmasını etkileyecek durumlar üçüncü kişilere bildirilmelidir.
İzleme	
19.	Sürekli ve Müstakil Değerlemeler: Finansal raporlamaya ilgili iç kontrolün mevcut ve fonksiyonel olup olmadığını belirlemek için sürekli ve müstakil değerlendirmeler yapılmalıdır.
20.	Eksiklikleri Raporlama: İç kontrole ilişkin eksiklikler tanımlanmalı, eksiklikleri düzeltecek olan sorumlu kişiler belirlenmeli ve uygun düzeydeki yönetim kurul üyelerine bilgi verilmelidir.

Kaynak: Şaban Uzay ve Seçkin Gönen, “Yeni TTK İle Getirilen Yıllık Faaliyet Raporu Denetiminin Finansal Raporlama İle İlgili İç Kontrol Raporu Denetimi İle Benzerlikleri”, **İİBF Dergisi**, Erciyes Üniversitesi, <http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/yeniTTKilegelistirilen.pdf>, (1 Eylül 2016), s:10-11.

6.2.2. Çalışanlar İle Müşteriler veya Tedarikçiler Arasında Oluşabilecek Hileli İşlemleri Engellemek İçin İşletmenin Hile Önleme Politikaları Hakkında Tüm Tarafları Açıkça Bilgilendirmesi

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki hile eylemlerinin %79'u kişilerin bireysel olarak yaptıkları eylemlerden meydana gelmektedir. Geri kalan %21'lik oran ise hem yapılışı hem de tespit edilmesi adına çok komplike olan ve büyük montanlı hile eylemlerinden oluşmaktadır. Ayrıca bireysel olarak işlenen hile eylemlerinde kişinin kendine güven kazanabilmesi çok uzun zaman almaktadır. Tek kişinin karıştığı bu hile eylemlerinin ortak noktaları kişilerin tek başlarına çalıştıkları, karmaşık işlerin yapıldığı ve diğer kişilerin direkt olarak anlamadıkları işleri yaptıkları görülmektedir. Bu durumların artmasındaki en büyük etkenlere bakıldığında öncelikle işlerin daha kompleks hale gelmesi buna neden olmaktadır. İkinci olarak kişinin işletmenin çalıştığı alıcı veya satıcılar ile tek başına muhatap olması ve anlaşmaların yazılı değil de genelde sözlü olarak yapılmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmalarda tedarikçi ilişkileri ne kadar kompleks hale gelirse hile riski de o kadar artmaktadır. Ayrıca bu durumlarda hile yapan kişiye güvenin hat safhada olduğu görülmüştür. Hile sonrasında yöneticilerin tepkileri genelde “bunu o kişinin yaptığına inanamıyorum” veya “hiç beklemiyordum” şeklinde olmaktadır.⁶⁰¹

Bazı durumlarda dürüst müşteri veya satıcılar, bazı çalışanlar tarafından korkutularak hile eylemi içine çekilebilmektedir. Örneğin “senden mal almayı durdururum” tehdidi ile bir satın alma elemanı, satıcıdan zorla rüşvet alabilir. Müşteri ve satıcıların çoğunlukla çok az sayıda çalışan ile iletişimde olmaları, bu sonucun doğmasına neden olmaktadır. Belirli zamanlarda satıcı ve müşterilere işletmenin etik ve yürütme politikalarının açıklandığı mektupların gönderilmesi, bunların işletmeye karşı nasıl bir davranış biçimi gösterecekleri kararına yardımcı olmaktadır. İşletmenin hile kapsamına nelerin girdiği, hileye bakışın ne olduğu ve nasıl davranılacağı bildirildiğinde gizli kalmış hile eylemleri gün ışığına çıkabilir ve gelecekte önlenir.⁶⁰²

6.2.3. Hilelerin Bildirilebileceği İhbar Hatları Oluşturmak (Whistleblowing)

Yapılan araştırmalarda işletmelerde ortaya çıkartılan hilelerin genelde işletmede yapılan ihbarlar ile ortaya çıkartıldığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında hilelerin %33'ü yapılan ihbarlar ile ortaya çıkartılırken sadece %18'inin denetçiler aracılığı ile ortaya çıkartıldığı görülmüştür. İsimli ihbar hatları ve fısıltı ortamı önemli bir hile önleme aracı durumuna gelmiştir. Arkadaşlarının hile konusunda bilinçli olduğunu ve düzgün bir iletişim mekanizmasının bulunduğunu bilen bir çalışanın hile yapma olasılığı azalacaktır. Çünkü yakalanma olasılığı artmıştır.⁶⁰³

Fısıltı eylemi (whistleblowing), etik-dışı olay, davranış ve faaliyetlerin gerekli önlemlerin alınması amacıyla gerek işletme içi gerekse işletme dışına bildirilmesi şeklinde tanımlanabilir. Uygunsuzluğun ortadan kaldırılması ya da minimize edilmesi için yapılan bu ifşa (açığa çıkarma) eylemi, vicdani bir faaliyet olarak nitelendirilebilir. Etik/yasa-dışı

⁶⁰¹ Albrecht ve Diğerleri, s: 113.

⁶⁰² Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:419.

⁶⁰³ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:419.

davranışlara şahit olan örgüt çalışanlarının, kamu yararını düşünerek olumsuz olayları engellemeye çalışmak amacıyla ifşada bulunması konunun özünü oluşturmaktadır.⁶⁰⁴

Fısıltı Eylemi (whistleblowing):⁶⁰⁵

- Şüpheli duyulan hile olaylarının işletme çalışanları tarafından dışa vurumu,
- Hile veya diğer şüpheli hareketlerin çalışanlar tarafından açıklanması,
- İşletme içindeki yasa dışı ve ahlaki olmayan uygulamaların, işletme çalışanları veya işletme dışındaki ilgililer tarafından yetkili birimlere bildirilmesi eylemlerini ifade eder.

Fısıltı eylemi (whistleblowing) ile ilgili yapılan çalışmalarda ihbar faaliyetlerini etkileyen 5 temel faktör üzerinde durulmaktadır. Bu faktörler aşağıda kısaca özetlenmiştir:⁶⁰⁶

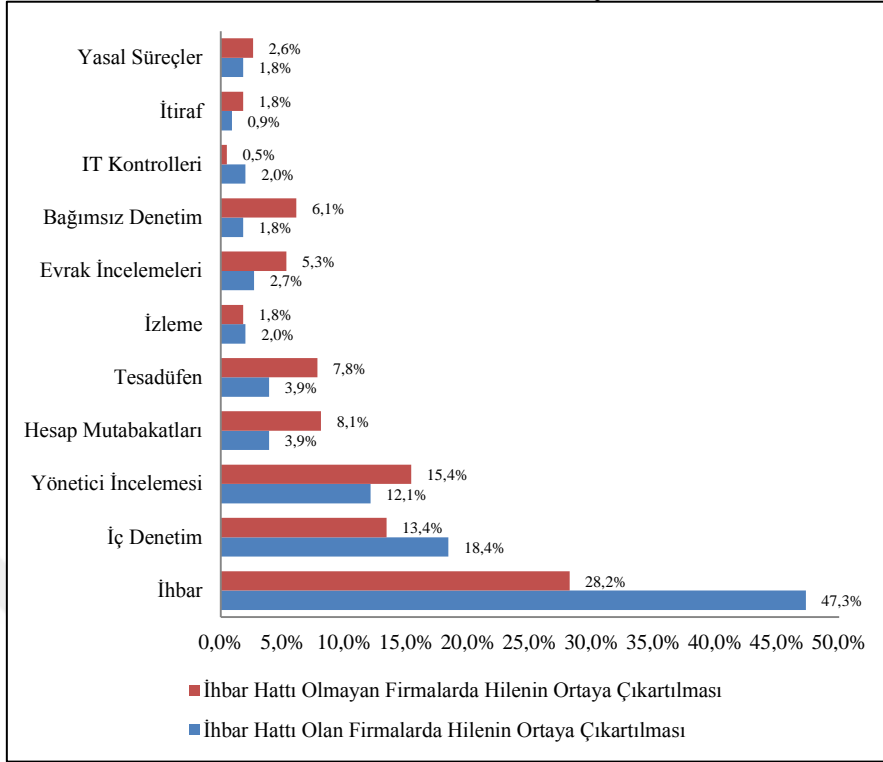
1. **Psikolojik Faktörler:** Psikolojik faktörler örgütsel bağlılık ve sadakat kavramlarını içermektedir. Örneğin, işletmesine daha fazla sadık olan bir çalışan örgütteki yanlış uygulamaları daha fazla rapor etmektedir.
2. **Kültürel ve Etik Faktörler:** Belli bir kültüre ve belli bir millete sahip olan kişilerin ihbar etmeye yönelik algılamaları arasında bir fark olabilir. Bu konuya yönelik yapılan çalışmalarda böyle bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin, Asya ülkelerindeki çalışanlar (Japonya ve Çin gibi), Batılılara göre (Amerika gibi) daha fazla ihbar etme davranışı göstermektedir. Bu bağlamda örgüt çıkarlarının kişisel çıkarlardan üstünlüğü ile ilgili olan kolektivism temel bir rol oynamaktadır.
3. **Yapısal Faktörler:** Bu faktör fısıltı eylemi (whistleblowing) ile ilgili yasal düzenlemeler ve politikaları kapsamaktadır. Bir örgüt fısıltı eylemini teşvik edici politikaları takip ettiğinde, bir birey daha fazla fısıltı eylemi davranışı sergileyebilmektedir.
4. **Misilleme (İntikam):** Bir birey yanlış bir davranışı rapor ettiğinde, rapor edilen sert bir ceza ile karşı karşıya kalırsa ve bu durum ihbar eden kişi açısından bazı sonuçlar ortaya çıkarabilecekse bu kişi korkabilir ve ihbar davranışında bulunmaktan vazgeçebilir.
5. **Yanlış Uygulamaların Türü:** Fısıltı eylemi yanlış uygulamaların önemine (ciddiyetine) ve türüne bağlı olarak da değişmektedir.

⁶⁰⁴ Sahra Sayğan ve Aykut Bedük, “**Ahlaki Olmayan Davranışların Duyurulması (Whistleblowing) ve Etik İklimi ilişkisi Üzerine Bir Uygulama**”, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:28, Sayı:1, Yıl:2013, s:2.

⁶⁰⁵ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:420.

⁶⁰⁶ Derya Ergün Özler, Meltem Dil Şahin ve Ceren Giderler Atalay, “**Teorik Bir Çerçeve de Whistleblowing-Etik Tartışması**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,11(2), s:175.

Grafik 30: İhbar Hatlarının Hile Eylemine Etkisi

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Satudy*, s:27.

Fısıltı eylemi (whistleblowing) bir tür ihbar mekanizması gibi çalışmakta ve işletmelerde hilelerin önlenmesinde veya erken ortaya çıkartılmasında etkili bir iç kontrol unsuru olarak kendini göstermektedir. Tüm bu açıklamalardan sonra fısıltı eyleminin etik bir davranış olarak görüleceği temel durumları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:⁶⁰⁷

- Fısıltı eylemine konu olan davranışın genel kabul görmüş etik ilkelere ve yasalara aykırı olduğundan emin olmak gerekmektedir.
- İhbar edenin (Whistleblower) elinde etik dışı davranışa yönelik güçlü kanıtların olması gerekmektedir. Sadece şüphelenmekle ya da informel bilgilerle eyleme geçmek doğru değildir.
- İhbar edenin açığa çıkarmayı düşündüğü yanlış davranışın örgüte, örgüt içinde çalışanlara ya da topluma ciddi maliyetleri olmalıdır.
- İhbar edenin açığa çıkaracağı yanlış uygulamayla, kendisine, arkadaşlarına, yakınlarına ya da çalıştığı bölüme herhangi bir şekilde çıkar sağlama amacı taşımamalıdır.
- İhbar edenin yanlış uygulamalarla karşılaştığında bunu öncelikle kendi amir ve ilgili yöneticilere iletmeli ancak ilgililerin hiçbir eyleme girişmediklerini gördükten sonra dışsal whistleblowing'e başvurmalıdır.
- İhbar edenin zorunluluk ya da herhangi bir baskı nedeniyle değil, tamamen gönüllü bir şekilde yanlış uygulamaları açığa çıkarmalıdır.

⁶⁰⁷ Derya Ergün Özler, Meltem Dil Şahin ve Ceren Giderler Atalay, s:187.

6.2.4. İşbirliğini Önlemek, Çalışanları Gözlemlemek ve Sürpriz Denetimler Yapmak

Hile eylemi genelde tek başına yapılmaktadır. İşbirliği biçiminde yapılan hileler, tek başına yapılan hilelerden daha tehlikeli ve daha fazla zarar verici hilelerdir. Bu tür hilelerin ortaya çıkartılmaları daha güç olup maddi anlamda daha büyük zararlara neden olan hilelerdir. İşin içinde birden fazla taraf olduğundan hile daha yavaş gelişir, güven unsuru ön planda olduğundan daha geç anlaşılır ve daha geniş bir katılım olduğundan dolayı ihbar mekanizması daha zor işler. Bu tür hilelerde oluşan işbirliklerinin neler olduğu aşağıda görülmektedir.⁶⁰⁸

- Birden fazla çalışanın işbirliği,
- Çalışan ile yönetici işbirliği,
- Çalışan ile işletme satıcısı arasındaki işbirliği,
- Çalışan ile işletmenin müşterisi arasındaki işbirliği.

İşletme düzeyinde kontrolü sağlamak için her işin tanımı yapılmalı ve her personelin yetki sınırları açıkça belirlenmelidir. İç kontrol sistemindeki görevlerin ayrılığı ilkesi desteklenmiş olur. Burada amaçlanan çalışanın veya çalışanların görevleri sırasında hile eylemlerine karışmalarını minimuma indirmektir.⁶⁰⁹

İşletmede çalışanlarının hukukun izin verdiği ölçülerde teknolojinin de kullanarak gerek iş yerindeki çalışma ortamının fiziken izlenmesi (bilgi işlem teknolojileri ile takip edilmesi) gerekse özel hayatında çalışanın yaşantısının harcamalarının neler olduğunun takibinin yapılması şeklinde kendini göstermektedir. Gözetimin, çalışanlarda şüpheli işlemlerin mutlaka izlendiği algısının oluşturulması hile riski yönetim programının etkinliğini artırır. Ancak gözetim sistemi kurulurken hilekârın şüpheli işlemlerin izlenip izlenmediğini test edeceği konusuna dikkat edilmelidir.⁶¹⁰

Sürpriz denetimler düzenlenmeli, bu denetimler ile diğer denetimlerden farklı olarak çalışanların bu denetimlerden habersiz olmaları ve hazırlıksız yakalanmaları daha etkili sonuçlar ortaya çıkartacaktır. Hile yapan kişi denetimin yapılacağı zamanı bilmediği için muhtemelen denetçileri kandırmaya yönelik faaliyetlerin hazırlığını da yapamayacaktır. Sadece sürpriz denetimin yapılacağı söylentisi bile hile yapan kişiyi itirafa yönlendirebilecektir.⁶¹¹

6.2.5. Hile Yapanların Mutlaka Cezalandırılacağı Beklentisinin Oluşturulması

Hile yapan kişinin işletme tarafından affedilmeyip objektif olarak değerlendirilmesi ve adil olan cezanın verilmesi ile diğer çalışanlara örnek teşkil edecektir. Eğer işletmede çalışanlar, hile yapanların affedildiğini, gerektiği gibi cezalandırılmadığını düşünürlerse hileleri önleme konusunda o işletme ciddi sorunlar yaşayabilir. Hile yapanlar için yalnızca işten kovulmak değil aynı zamanda sevdikleri kişiler karşısında, aileleri ve toplum huzurunda hırsız damgası yeme olasılığı çok önemli olmaktadır. İşletme tam olarak nelerin hile sayıldığını ve karşısında ne gibi yaptırımlara maruz kalacaklarını çalışanlarına açıklamalıdır. İşletmede etik kodlar çok iyi bir şekilde oluşturulmuş ve çalışanlara bunlar anlatılmışsa ve

⁶⁰⁸ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:418.

⁶⁰⁹ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:92.

⁶¹⁰ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:93.

⁶¹¹ Tommie W. Singleton ve Aaron J. Singleton, s:136

hile yapanlara hak ettikleri cezalar verilmişse bunlar işletmede hile risklerini azaltan unsurlar olarak kendini göstermektedir.⁶¹²

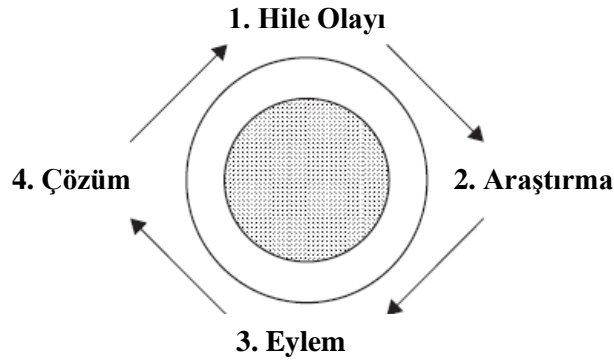
İşletme hile yapan kişi hakkında kanunun izin verdiği ölçüde takibat başlatması çalışanlara hileden caydırma hususunda pek çok mesaj gönderir. Eğer bir işletmede hile yapan kişi yakalanmışsa ve yasal takibat başlatılmışsa vaka tutuklanmayla bile sonlanabilir. Örneğin bir banka şubesinin müdürü çok yüklü bir tutarda parayı zimmetine geçirmişse ve yakalandığında kendisi hakkında yasal takibat yapılmayıp sadece işten çıkartılmışsa ve bankaya tek kuruş geri ödeme dahi yapmadan bu işten sıyrılmışsa yerine gelen müdür veya başka şubelerin müdürleri bunun iyi bir emeklilik planı olduğu gibi bir kaniya kapılabilirler.⁶¹³

6.2.6. Proaktif Hile Önleme Modelini Uygulamak

Birçok işletme hile ile mücadelede ve hile risklerinin azaltılmasında proaktif modeller uygulamamaktadır. Birçok işletme hile ile mücadelede hileyi olmadan engelleme ya da riskini düşürmek için tedbirler almamakta ve mevcut modeli kullanmamaktadır. İşletmeler aşağıdaki iki modelden birini uygulayacaktır. Ya mevcutta kullanılmakta olan **geleneksel modeli** seçecek ya da daha etkili olan **proaktif modeli** seçecektir.

1. **Geleneksel Model** : Bu model aşağıdaki 4 aşamadan oluşmaktadır;⁶¹⁴
  - a) Hilenin meydana gelmesi,
  - b) Araştırma,
  - c) Eylem,
  - d) Çözüm.

Şekil 27: Geleneksel Model

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:119.

Mevcutta kullanılan geleneksel modele göre bu dört aşama aşağıdaki gibi açıklanmaktadır;⁶¹⁵

⁶¹² Albrecht ve Diğerleri, s:116.

⁶¹³ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:94.

⁶¹⁴ Albrecht ve Diğerleri, s:119.

⁶¹⁵ Albrecht ve Diğerleri, s:119.

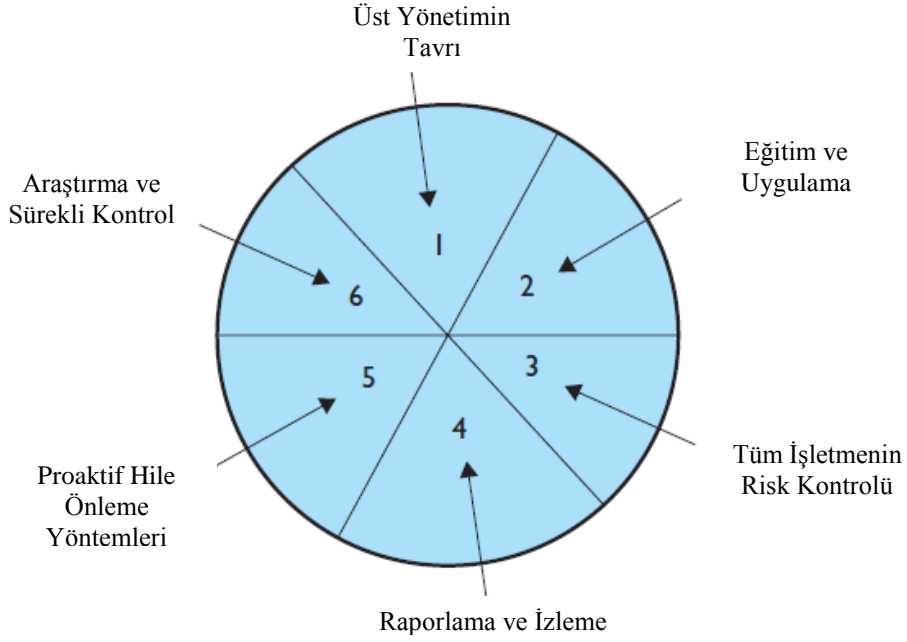
- A. Birinci aşamada, işletmede hile eylemi gerçekleşir. Bu aşamada hile önleyici tedbirler yeteri derecede alınmamıştır. Personele hile ile ilgili farkındalık eğitimleri verilmemiştir. Hile olayı ortaya çıktığında işletme aşağıdaki nedenlerden dolayı kriz ortamına girmektedir;
- Hileyi yapanın tespit edilmesi istenmektedir,
  - Hilenin duyulmaması istenmektedir,
  - Oluşan zararların kapatılması istenmektedir,
  - Hile eyleminin işletmede oluşturduğu olumsuz etkinin minimuma indirilmesi istenmektedir,
  - İşletmede bir kriz ortamını etkisinin yaşanmaması istenmektedir.
- B. İkinci aşamada, hile eylemi araştırılmaya başlanacaktır. Güvenlik birimleri ve iç denetçiler olayla ilgili araştırma yapmaya başlayacaklardır. Hile araştırmalarının çoğunda hile ile ilgisi olduğu düşünülen kişilerle görüşmeler yapılır ve belge incelemelerine başlanır. Araştırmalar sonucunda bir çözüm bulunabilir ya da bulunamaz. Ancak bu aşama işletme için çok maliyetli ve uzun süren bir aşama olur.
- C. Üçüncü aşamada, soruşturma bitince işletme yönetimi hile yapan kişi veya kişiler hakkında ne gibi yaptırımlar yapacakları konusunda bir karara varacaktır. Alacakları kararlar aşağıdaki seçenekleri içermektedir:
- Hiç bir şey yapmayacaklardır,
  - Hile yapan kişi ya da kişiler işten çıkartılacaktır,
  - Hile yapan kişi ya da kişiler işten çıkartılacak ve haklarında soruşturma başlatılacaktır.
- D. Dördüncü aşamada, soruşturma dosyası kapanır. Bu aşamada sorunun nedenleri tartışılrsa da yapısal tedbirler alınmaz. Hangi konuda açık varsa onunla ilgili birtakım denetim tedbirleri alınır ancak bunlar çok kalıcı ve kapsamlı tedbirler olmayabilir. Bir sonraki hile eylemine kadar bu konu unutulur. Maalesef bu modelde hile önleyici tedbirler alınmadığı için işletmede hile riski azaltılamaz.
2. **Proaktif Model :** Mevcut modelin aksine daha kapsamlı bir modeldir. Bu modelde amaçlanan hilenin daha olmadan nasıl önlenebileceği ve işletmede oluşabilecek hile ortamlarının nasıl minimuma düşürülebileceğidir. Aşağıdaki 6 aşamadan meydana gelmektedir.⁶¹⁶

İşletme üst yönetimi, hile riski ve potansiyel etkilerinin kapsamı konusunda gereken bilinç düzeyine sahip ise, işletmede riskin gerçekleşme ihtimalini minimize etmek üzere proaktif bir yönetim sergiler. Yani hile riskinin gerçekleşmemesi için gereken kararları önceden alıp devreye sokar. İşletmede sıfır tolerans ilkesine dayalı ve faile ‘fırsat’ yaratmayacak bir kontrol ortamı oluşturulmalıdır. Kontrol ortamı bileşenleri entegre ve senkronize bir performans yapısında olmalıdır. Proaktif politikaların bir diğer avantajı da alınan tüm önlemlere rağmen gerçekleşmesinin önüne geçilemeyen hile eyleminin ortaya çıktığı anda, hızlı ve etkili reaksiyon göstermek bakımından hazırlıklı olunmasıdır. Proaktif hile riski yönetimi, yukarıda belirttiğimiz temel ilkeler ve yapı ışığında aşağıdaki unsurların da içerisinde yer alacağı ‘öğrenerek dönüşen işletme kültürü’ ortamı yaratılmasıyla olur.⁶¹⁷

⁶¹⁶ Albrecht ve Diğerleri, s:120.

⁶¹⁷ Murat Nail Uzel ve Bülent Hasanefedioğlu, “İş Suiistimal Riskinin Proaktif Yönetimi ve İşletmelerde Rekabet Avantajına Katkısı”, **Mali Çözüm Dergisi**, Kasım-Aralık 2015, s:261.

Şekil 28: Proaktif Model (Hileyi En Aza İndirme Yöntemi)

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:120

Proaktif model geleneksel modele göre çok daha kapsamlı ve öngörülen riskleri bertaraf etmeye yöneliktir. Bu modeldeki 6 aşama aşağıdaki gibi açıklanmaktadır;^{618 619}

- A. Birinci aşamada, hile önleme programının en önemli unsuru olan işletmenin üst yönetiminin tavrıdır. İşletme yönetiminin hile önleme programına bakışının pozitif olması ve gerekli tedbirlerin alınması konusunda her türlü imkânın kullanılmasını istemesiyle ilgilidir. Üst yönetim ilk olarak hile eylemleri konusunda işletme çalışanlarının eğitilmesini sağlamalıdır ve ikinci olarak işletmede etik anlayışının yerleşmesini sağlamalıdır. İşletmenin üst yönetimi hile konusunda ne kadar kararlı ve bu konulara ne kadar müsamahasız yaklaşırsa işletmede hile karşıtı bir ortam oluşmaktadır.
- B. İkinci aşamada, hilenin önemi ve ciddiyeti tüm çalışanlara anlatılmalı ve bir hile şüphesi ile karşılaştıklarında ne yapmaları gerektiği açıklanmalıdır. Önleme faaliyetlerine önem verildiği ve tedbirlerin alındığı ölçüde hileden oluşacak maliyetler azalmaktadır. Çünkü hile önlemeye yönelik faaliyetlerin maliyetleri hile maliyetinden daha düşük olmaktadır. Hilenin önlenmesinde hile belirtilerinden yararlanılmaktadır. Bu nedenle ilgili kişilere hile belirtilerinin neler olduğu ve neler yapılması gerektiği konusunda eğitimler verilmelidir.
- C. Üçüncü aşamada, hile risklerinin neler olduğu belirlenir ve bu riskleri bertaraf edecek etkin bir iç kontrol sistemi kurulur. Hile belirtilerinin neler olduğu bu aşamada belirlenir ve her bir belirtinin ortaya çıkartılmasında ne gibi süreçlerin izleneceği belirlenir. Hile belirtileri, ihbarlar ve buna benzer unsurlar hilenin ortaya çıkartılmasında etkili olan unsurlardır. Bu aşamada önemli olan nokta, ortaya çıkan hile şüphesinin araştırılmaya devam edilip edilmeyeceği hususudur.

⁶¹⁸ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:430

⁶¹⁹ Albrecht ve Diğerleri, s:119.

- D. Dördüncü aşamada, hilenin raporlanması ve izlenmesi gerekmektedir. Bu aşamada hilelerin meydana geldiğinin göstergesi olan kırmızı bayrakların yakından izlenmesi gerekmektedir. Genelde işletmelerde ihbar hatları bulunmadığı için hile belirtisi olan kırmızı bayraklar ile hileler izlenmeye çalışılır. İzleme aşamasında iç kontrolden ve bağımsız denetimlerden faydalanılır. İzlemelerin olması hem çalışanları hem de işletme ile iş yapan dışardaki firmaları da hile yapmaktan uzak tutacaktır. Bu izlemeler ile bütün ilgili kişilerde işletmede etkili bir hile önleme ortamının olduğu izlenimi uyandıracaktır. Bu algı potansiyel hilelerin önüne geçecektir.
- E. Beşinci aşamada, hilenin önlenmesinde etkili yollardan biri de proaktif hile tespit etme yöntemleridir. İşletmede her ne kadar etkin bir hile önleme modeli uygulansa da bazı hilelerin önüne geçilemez ve bu hileler mutlaka işlenir. Bu hilelerin acil tespiti ve hızlı soruşturulup suçluların cezalandırılıyor olması benzer hilelerin artmasının önüne geçmektedir.
- F. Altıncı aşamada, hile eyleminin olması durumunda bunun hızlı bir şekilde araştırılması ve yapanların cezalandırılması gerekmektedir. Bu soruşturma ve süreci sonlandırmak için aşağıdaki soruların yanıtlarının alınması gerekmektedir.
- Araştırmayı kim yürütecek?
  - Yönetim ile iletişim nasıl sağlanacak?
  - Yasal kurumlar nasıl ve ne zaman devreye girecek?
  - Araştırmanın kapsamını kim belirleyecek?
  - Yapılan ihbar ve şikâyetleri kim izleyecek?
  - Görüşmeleri ve belge incelemelerini kim yürütecek?
  - Hileye yönelik karşı atakların neler olacağına kim karar verecek?

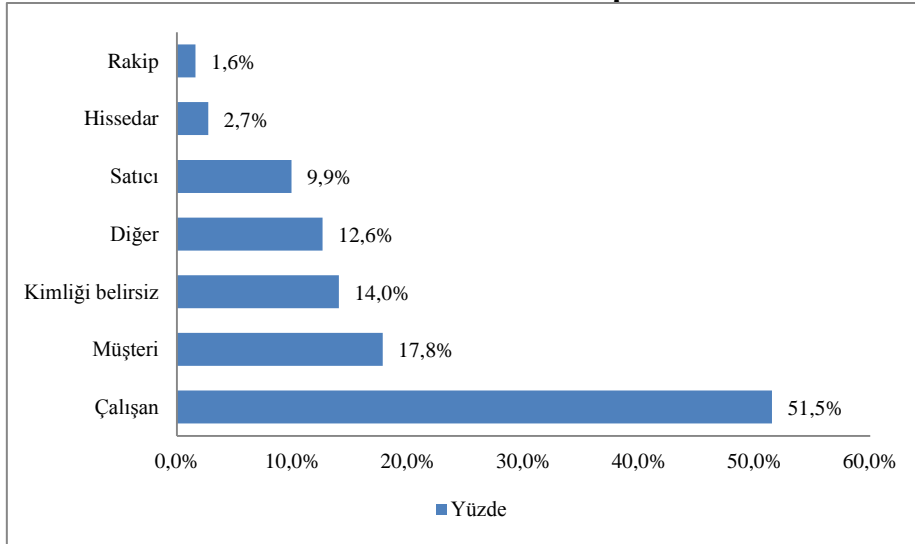
7. BÖLÜM

HİLENİN ORTAYA ÇIKARTILMASI

Hile nadiren açık biçimde görülen bir eylemdir. Özellikle diğer alanlardaki suç türlerine göre farklı yapısal özellikleri bulunmaktadır. Hile eyleminde somut ve belirleyici kanıtlar elde etmek oldukça zordur. Ortada sadece hile belirtileri, kırmızı bayraklar veya bazı göstergeler olarak adını verebileceğimiz izler bulunmaktadır.⁶²⁰ Kırmızı bayrak: “gerekli kanıt olmadan bazı şeylerin yanlış olabileceğini ortaya koyan bir göstergedir”. Kırmızı bayraklar, denetçiler veya diğer ilgililer tarafından hile riskinin değerlendirilmesinde bir erken uyarı sistemi olarak kullanılmaktadır.⁶²¹ Kırmızı bayraklar, zayıf yönetimi olan işletmelerde daha çok görülmektedir. Kırmızı bayraklar, işletmede hile risklerinin habercisi olan sinyallerdir. Kırmızı bayrakların var olması bir şeylerin normal olarak yolunda gitmediğinin bir anormalliğin var olduğunun göstergesidir.⁶²²

Hilenin önlenmesi ve tespit edilmesine ilişkin esas sorumluluk, işletmenin yönetimine ve üst yönetimden sorumlu olan kişilere aittir. Üst yönetimden sorumlu olanların, hileye imkân veren fırsatları azaltarak hileyi önleme, tespit ve cezalandırma uygulamalarıyla kişileri hileye teşebbüsten caydırma konusunda güçlü bir tutum sergilemesi önemlidir. Bu tutum, üst yönetimden sorumlu olanların aktif gözetimiyle güçlendirilecek bir dürüstlük ve etik davranış kültürü oluşturma taahhüdünü içerir. Üst yönetimden sorumlu olanlar tarafından gerçekleştirilen gözetim faaliyetleri, kontrollerin işletme yönetimi tarafından ihlal edilebileceği veya finansal raporlama sürecine uygun olmayan şekilde müdahale edilebileceği hususlarının dikkate alınmasını kapsar.⁶²³

Grafik 31: Hile İhbarını Yapanlar

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Satudy*, s:26.

⁶²⁰ Albrecht ve Diğerleri, s:134

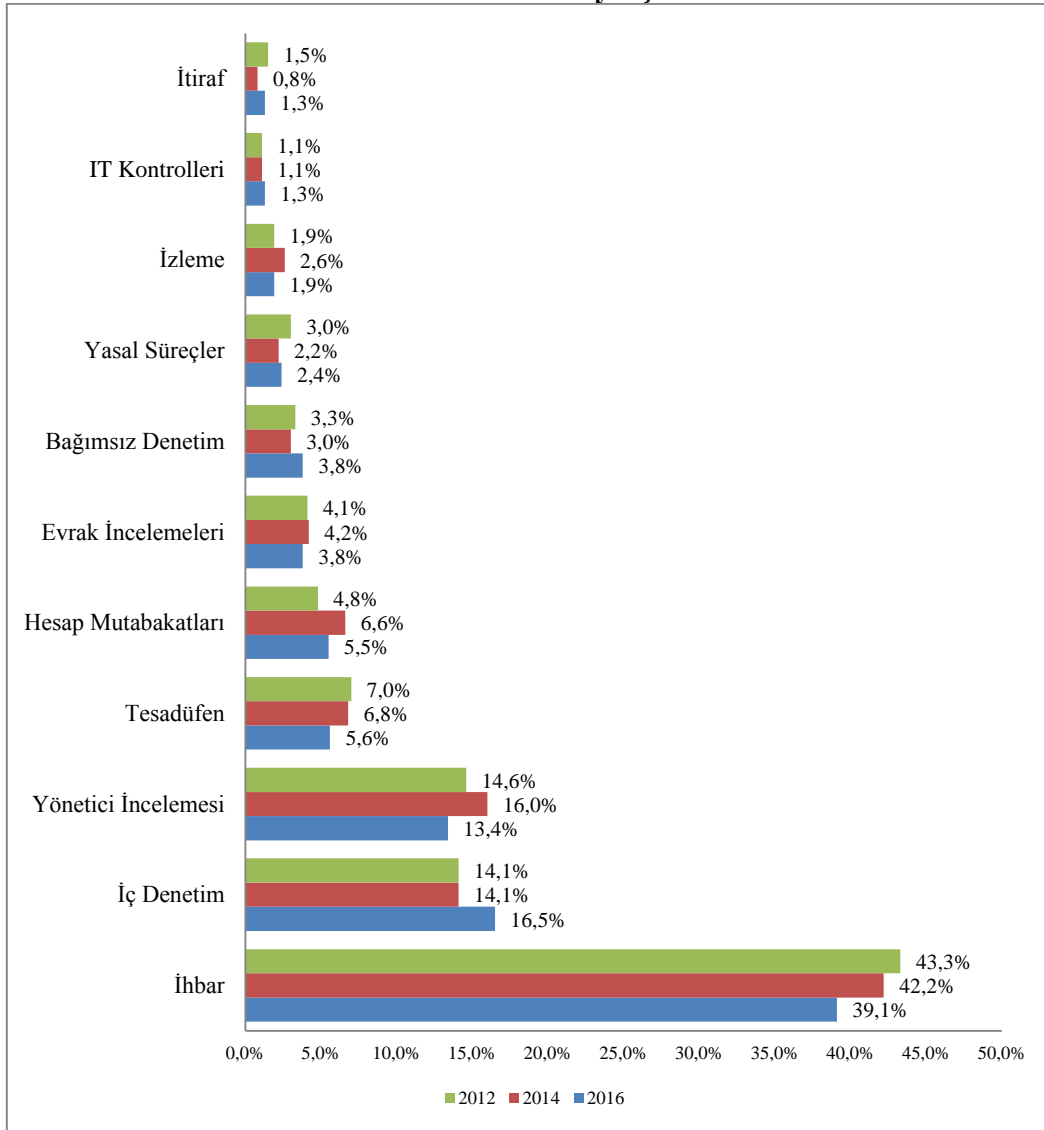
⁶²¹ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:130.

⁶²² Elif Yücel, “Effectiveness of Red Flags in Detecting Fraudulent in Financial Reporting: An Application in Turkey”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, <http://www.journal.mufad.org/attachments/article/716/9.pdf>, (22 Nisan 2016), s:148.

⁶²³ KGK, *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, s:7.

Aşağıdaki tabloda işletmelerde ortaya çıkartılan hilelerin en çok şikâyetler neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Yapılan incelemelerde hilelerin ortaya çıkmasını sağlayan etkenlerden biri olan şikâyetler %51 gibi yüksek bir oranı oluşturmaktadır. Hilelerin ortaya çıkmasındaki ikinci neden iç denetimdir. İşletmelerde hilelerin ortaya çıkmasını sağlayan etkenlerin en önemlisi olan şikâyetlerin kaynağının neler olduğu aşağıdaki tabloda görülmektedir. Tabloda görüleceği üzere şikâyetlerin %50'si çalışanlardan gelmektedir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki hilelerin önlenmesinde ve ortaya çıkartılmasında çalışanların payı çok büyüktür. İşletmelerde hile önleme mekanizmaları için çalışanların şahit oldukları hileleri bildirebilecekleri bir ortam oluşturmanın zorunlu olduğunu görülmektedir.

Grafik 32: Hilelerin Ortaya Çıkartılması

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Satudy*, s:21.

7.1. Hile Belirtileri (Kırmızı Bayraklar)

İşletmede görülen her kırmızı bayrak orada mutlaka hilenin var olduğunu göstermez. Kırmızı bayraklar ile karşılaşınca, konu hakkında araştırma yapmak gerekmektedir. Araştırma neticesinde hile eylemi varsa ortaya çıkacaktır aksi takdirde yanlış bir sinyal olduğu

anlaşılacaktır. Bundan dolayı kırmızı bayrak görüldüğünde kesin hükümlü olarak mutlaka hile vardır yorumu yapılmamalıdır. Ancak kırmızı bayraklar da mutlaka araştırılmalıdır.⁶²⁴ Hile belirtisi olarak isimlendirilen kırmızı bayrakları anlamak için öncelikle 3 unsuru bir arada değerlendirmek gerekir;⁶²⁵

1. Farkındalık

- Kırmızı bayrakların farkında olmak;
  - Hile gizleme stratejilerinin farkında olmak,
  - Karmaşık hile gizleme stratejilerinin farkında olmak,
  - Hileli işlemlerin farkında olmak.

2. Teori

- Hilenin bir işletmede nasıl meydana geldiğinin anlaşılmasını sağlayan teori;
  - Hile tanımı,
  - Baskı, fırsat ve haklı gösterme unsurlarından oluşan hile üçgeni.

3. Metodoloji

- Hileli işlemleri ortaya çıkartmak için gereken metodolojinin tasarlanması;
  - Hilenin amacının tanımlanması,
  - Hile riski değerlendirme sürecinin geliştirilmesi,
  - Hile soruşturmasının gerçekleştirilmesi.

İşletmelerde, özellikle tepe yönetimleri tarafından yapılan hileli finansal tablolara yönelik hileleri ortaya çıkartmada, çeşitli anormal durumlardan veya çeşitli hile belirtilerinden yararlanılmaktadır. Amaç ters giden bir durumu gösterebilecek veya bunun kokusunu almaya yarayacak belirtilerden yararlanmaktır. Genel olarak finansal tablo hileleriyle ilgili belirtiler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:⁶²⁶

1. Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili anormallikler;
2. Yönetimle ilgili anormallikler,
3. Örgüt yapısı ile ilgili anormallikler,
4. Üçüncü kişiler ile olan ilişkilerdeki anormallikler,
5. İç kontrol yapısındaki anormallikler,
6. Muhasebe ve hesaplarla ilgili anormallikler,
7. Analitik anormallikler.

7.1.1. Faaliyetlerin Yürütülmesi ile İlgili Anormallikler

Faaliyetlerin yürütülmesi ile ilgili anormallikler, işletmenin iş süreçlerinde meydana gelen anormallikleri ifade etmektedir. Bu anormalliklerin bulunduğu işletmelerde düzenlenen finansal tablolara bu tür anormalliklerin hile olarak yansıma ihtimali bulunmaktadır. Faaliyetlerin yürütülmesi sırasında oluşabilecek kırmızı bayrakların neler olabileceği aşağıda maddeler halinde verilmiştir;^{627 628 629 630}

⁶²⁴ Thomas P. DiNapoli, "Red Flags for Fraud", https://www.osc.state.ny.us/localgov/pubs/red_flags_fraud.pdf, (30 Ağustos 2016), s:4.

⁶²⁵ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:103

⁶²⁶ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:132

⁶²⁷ Hasan Türedi ve Ümmügülsüm Alıcı, "Mali Raporlama Hilelerinin Tespit Ve Önlenmesinde İç Kontrol Yapısının Önemi", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 11, Temmuz 2014, ISSN 1309-1123, s:126.

⁶²⁸ Özeroğlu, s.188.

⁶²⁹ Davut Pehlivanlı, *Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama*, Beta Yayınları, 2011, s:

⁶³⁰ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, Ek-9.

- Büyük ölçekli toplu satışlar,
- Özellikle yılsonlarında büyük kazanç elde edilen işlemler,
- Kötü bir biçimde tanımlanmış işletme stratejileri,
- İşletme stratejilerinin çalışanlara tam olarak anlatılamaması,
- Sektör ortalamalarına göre karlılıkta ve satışlarda birden meydana gelen hızlı artışlar veya hızlı düşüşler,
- Sektörde kötü bir isme sahip olma,
- Yüksek borç ve yüksek faiz giderleri,
- Yetersiz öz sermaye,
- Alacak tahsilatlarında yaşanan sıkıntılar,
- Gelirlerden daha hızlı artan giderler,
- Bir iki ürüne bağlı kalınarak yapılan satışlar,
- Önemli davalar,
- Yetki ve sorumlulukların açıkça belirtilmediği işletme yapısı,
- Yeterli belge ve kaydın var olmaması,
- İç denetçiler tarafından belirli aralıklarla denetlenmeyen bölüm veya faaliyetler,
- Şirket varlıkları ile muhasebe kayıtlarından sorumlu çalışanlar arasında bir ayırım olmaması,
- Finansal tablolarda açıklanamayan rakamlar,
- Muhasebe faaliyetleri ile ilgili görevleri arasında ayırım olmaması,
- Yetersiz fiziki güvenlik yapısı,
- Ayrıntılara gerekli özenin gösterilmemesi,
- Bütçeye aykırı hareket etme ve/veya bütçenin kontrol edilmemesi,
- Önemli görevlerdeki personele gereğinden fazla güven duyulması,
- Gerçekçi olmayan verimlilik beklentileri,
- Hilenin risk olarak algılanmadığı veya değerlendirilmediği işletmeler,
- İşletmelerde yapılan ihmalkârlıkların yönetim tarafından ciddiye alınmadığı işletmeler,
- Ahlak seviyesinin düşük olduğu işletmeler,
- Mal sürümünün hızlı olduğu işletmeler,
- Kâr artışının yüksek olduğu işletmeler,
- Kârın nihai ve vazgeçilmez amaç olduğu işletmeler,
- Primli maaş sisteminin geçerli olduğu işletmeler,
- Çok güçlü ve bencil yöneticilerin hakim olduğu işletmeler.
- Görevler ayrılığı ilkesinin yeterince uygulanmadığı işletmeler,
- Kurumsallaşamamış aile şirketleri,
- Finans, sağlık ve inşaat sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler,
- Örgüt yapısı ile ilgili anormallikler,
- Karmaşık işletme yapısı,
- Denetim komitesi üyelerinin sağlıklı seçimi,
- Baskıcı yönetim yaklaşımı,
- Kontrol ve denetim faaliyetlerinin yapılmaması,
- Yüksek riskli faaliyetler,
- Sık değişen üst yönetim,
- Yetki – onay sürecinde yetersizlikler,

- Görevlerin ayrılığı ilkesine uyumsuzluklar,
- Sık yaşanan varlık kayıpları,
- Üçüncü kişilerle olan ilişkilerdeki düzensizlikler,
- Kamu kurumları, maliye ve SPK ile yaşanan sıkıntılar,
- Sıklıkla bağımsız denetçi değişimi,
- İç denetim faaliyet alanının daraltılması.
- Personel devir hızının yüksekliği,
- Şirket sahibinin hemen herkese karşı güvensizliği,
- İşletmede denetim mekanizmasının kurulmaması,
- Ücretlendirmede adil davranılmaması,
- Açıkça adam kayırılması,
- İşin yeteneğe göre değil, ilişkilere (akrabalık, arkadaşlık, vs.) dağıtılması,
- Faaliyette bulunulan ortamın değişmesi,
- Yeni veya değiştirilmiş bilgi sistemi,
- Hızlı büyüme,
- Yeni teknoloji,
- Yeni iş modelleri, ürünler ve faaliyetler,
- Yeniden yapılanma,
- Genişleyen yabancı faaliyetler,
- Yeni muhasebe uygulamaları.

7.1.2. Yönetimle ilgili Anormallikler

Finansal tablo hilelerinde etkin olan kişiler genelde üst düzey yöneticiler olmaktadır. İşletmedeki üst düzey yönetici ve müdürlerin, hileyi işleme açısından riskleri ve güdülerini belirlemek amacıyla araştırılmaları gerekmektedir. Yönetime ait anlayış ile onlardaki dürtünün ne olduğu çok önemlidir. Özellikle, yönetimin öz geçmişleri, motivasyonları ve örgütsel karar almadaki etkileri araştırılmalıdır. Yöneticilerin öz geçmişleri ile ilgili olarak geçmişte hangi organizasyon ve durumlarla ilgili olduklarının araştırılması gerekir. Bunun nedeni yöneticilerin mali tablo hilesini yapmadan evvel bir hile işine bulaşmış olması olasılığıdır. Organizasyona kişisel bağlarla mı bağlılar? Gerçekçi olmayan beklentiler içindeler mi? Baskı altındalar mı? Kazançları her şeyden önce performansa mı dayalı? Müdürlerin işleri tehlikede mi? Bu ve buna benzer türdeki diğer sorular, yönetimin güdülerini anlamak için sorulması gereken bir kaç sorudan biridir. Yöneticileri anlamak için sorulması gereken sorular aşağıda özetlenmiştir;⁶³¹

A. Yönetimin ve Müdürlerin Öz geçmişlerini Anlama

1. Kilit noktadaki idareciler veya yönetim kurulu üyelerinin geçmişte diğer organizasyonlarla ilgisi var mıydı ve o ilişkilerin tabiatı nelerdir?
2. Yönetimin kilit noktadaki üyeleri organizasyon içerisinde mi terfi ettirildiler yoksa dışarıdan mı işe alındılar?
3. Yönetimin kilit noktadaki üyelerinin, şahsi ya da önceki organizasyonlarla ilgili olarak, geçmişte ait hukuki problemleri bulunuyor mu?

⁶³¹ Özgür Çatıkkaş, "İşletmelerde Mali Tablo Hileleri", **Denetim**, Kamu İç Denetçileri Derneği, Sayı 8, Aralık 2011, Ankara, ISSN 1308-8335, s:23-24.

4. Yönetimin ya da yönetim kurulunun oluşturulmasında önemli değişiklikler söz konusu oldu mu?
5. Yönetimin ve/veya yönetim kurulu üyelerini yüksek gelirleri oldu mu?
6. Herhangi bir müdürün ya da yönetim kurulu üyelerinin sabıka kayıtları mevcut mu?
7. Yönetimin veya yönetim kurulu üyelerinin özgeçmişleri hakkında diğer konular var mı?

B. Yönetim ve Yönetim Kuruluna Ait Dürtülerin Neler Olduğunu Anlama

1. Kilit idarecilerin organizasyonla kişisel bağlantıları var mı?
2. Kazançları veya diğer finansal beklentileri karşılamak açısından yönetim baskı altında mı ya da yönetim saldırgan, haksız olduğu görülen tahminleri başarmaya mı çalışıyor?
3. Yönetimin gelirleri esasen performansa mı (ikramiyeler, hisse senedi opsiyonu vs.) dayalı?
4. Yönetimin önemli borç sözleşmelerini veya diğer finansal sınırlamaları karşılaması gerekiyor mu?
5. Yönetimin kilit üyelerinin iş güvenliği ciddi risk altında bulunuyor mu?
6. Organizasyonun raporlanan performansı azalmakta mı?
7. Yönetim, kurumun hisse senedi fiyatını aynı düzeyde tutmayla veya artırmayla aşırı şekilde ilgili mi?
8. Yönetimin, vergisel nedenlerden dolayı kazançlarını minimize etmek için bir güdüsü mü var?
9. Yönetimin veya yönetim kurulu üyelerinin güdeleri hakkında diğer herhangi bir önemli konu var mı?

C. Yönetim ve Yönetim Kurulunun Etki Alanını Anlama

1. Yönetim veya yönetim kurulu arasında en fazla kimin etkisi var?
2. Bir veya iki kişinin organizasyonda hâkimiyeti var mı?
3. Yönetim tarzı otokratik mi yoksa demokratik mi?
4. Yönetim merkezleştirilmiş mi yoksa dağıtılmış mı?
5. Yönetim, kurumun değerlerini ve etiğini etkin şekilde naklediyor ya da destek veriyor mu yahut da uygunsuz değerler ve etiği mi uygulamaya çalışıyor ?
6. Yönetim iç kontrolde bilinen raporlanabilme koşullarını ve raporlama zamanlamasını düzenlemede başarısız mı?
7. Yönetim, işletme personeli açısından haksız, saldırgan finansal hedefler veya harcamalar mı koyuyor?
8. Yönetimin, muhasebe ilkeleri seçimi veya önemli tahminlerin belirlenmesiyle çok fazla ilgileri ya da bunlar üzerinde çok fazla etkileri mi var?
9. Yönetimin ve/veya yönetim kurulu üyelerinin etkisi hakkında diğer önemli konular bulunuyor mu?

Yöneticilerin; tavırları, iş yapıları, genel tutumları ve davranışları dikkate alındığında agresif, dürüst olmayan, kişisel özellikleri gereği riskli ve yüksek risk anlayışına sahip bir yönetim tarzlarının da olması ile işletmede aşağıda özetlenen bir takım hile belirtilerinin oluşmasına neden olabilmektedirler. Yönetimle ilgili kırmızı bayraklar;⁶³²

---

⁶³² DiNapoli, s:5-6.

- Sabıkalı yöneticiler,
- Geçmişinde şaibe bulunan yöneticiler,
- Kumar gibi kötü alışkanlıklara sahip yöneticiler,
- Mali sıkıntı içinde olan yöneticiler,
- Uzun yıllar izin yapmayan yöneticiler,
- Çalışanlarına değer vermeyen yöneticiler,
- Yöneticilerin devir hızlarının yüksek olması (özellikle muhasebe yöneticilerinin),
- Mali başarıları işletmenin performansına bağlı yöneticiler,
- Düşük kaliteli yönetim kadrosu.

Özellikle finansal tablo hilelerinde yöneticilerin çok etkin oldukları bilinen bir gerçektir. Yönetimdeki anormalliklerin yanı sıra yöneticilerle ilgili de kırmızı bayraklar araştırılmalıdır. Yöneticilerde ve yönetimde dikkate alınması gereken ana unsurlar aşağıda özet olarak verilmektedir.⁶³³

- 1) **Yöneticilerin ve direktörlerin kim olduğu:** Finansal tablo hileleri ile ilgili yapılan çalışmalarda genelde firmaların üst düzey yöneticilerinin finansal tablo hileleri suçuna karıştıkları gözlenmektedir. Bundan dolayıdır ki finansal tablo hilelerini anlamak için gösterdiğimiz çaba kadar firma yöneticilerini ve onların motivasyonlarını anlamaya da bir o kadar çaba göstermeliyiz. Yöneticileri anlamak ve araştırmak için aşağıdaki 3 unsura bakmalıyız.
  - a) Yöneticinin geçmişi; Yöneticilerin daha önceki iş tecrübeleri nelerdir, hangi firmalarda çalışmışlardır, ne gibi deneyimler kazanmışlardır vb. bilgileri internette biraz araştırma yaparak elde edebiliriz.
  - b) Yöneticinin motivasyonları; Yöneticilerin ve direktörlerin motivasyonlarını bilmek çok önemlidir. Kişisel mal varlığı firmaya mı bağlıdır? Gerçekçi olmayan hedefler karşısında baskı altında mı kalmaktadırlar? Finansal sonuçların iyi gideceği varsayımından yola çıkarak ciddi tutarlarda borçlanması var mıdır? Yöneticinin işini kaybetme riski var mıdır? vb. sorular ile yöneticilerin ne gibi motivasyon kaynaklarının olduğunu öğrenmiş oluruz. Pek çok hileli finansal tablo vakasında firmaların üst düzey yöneticilerinin kişisel başarıları ve maddi çıkarları için firmanın finansal sonuçlarının iyi olmasına ihtiyaç duydukları görülmüştür.
  - c) Firma için karar alırken yönetici etkileyen unsurlar; Firma adına karar alınırken karar veren yöneticinin tek kişi mi olduğu ya da ikiden daha fazla kişi mi olduğu önem kazanmaktadır. Çünkü hile yapmak tek kişilik yönetimde daha kolaydır. İki kişi olursa bu durum biraz daha zorlaşırken üç ya da daha fazla kişi ile alınan kararlarda hile yapmak giderek daha da zorlaşacaktır. Finansal tablo hileleri vakalarına baktığımızda genelde daha dar yönetim kadrosu olan ve bir ya da iki kişi ile kararların alındığı organizasyonlar olduğu görülmektedir.

⁶³³ Albrecht ve Diğerleri, s:12.

- 2) **Yöneticilerin diğerleri ile olan ilişkileri:** Finansal tablo hilelerinde genelde gerçek ya da gerçek olmayan diğer firmaların hile konusunda ilişkileri bulunmaktadır. Firmanın üst düzey yöneticilerinin özellikle firmaya borç veren kreditorlerle olan ilişkilerine veya firmanın borçlanma enstrümanlarını elinde bulunduran kişi veya kurumlarla olan ilişkilerine dikkat edilmelidir. Çünkü firma bu tür firmalardan kullandığı enstrümanlar ile kaldıraç imkânı yakalamaktadır. Bu borç ilişkisinde karşı taraf ile kurulan ilişkinin olması gerektiği gibi normal bir ilişkinin olup olmadığı kontrol edilmelidir.
- 3) **Firma ve sektör özellikleri:** Bazen firmanın kendisi veya içinde bulunduğu sektörün özellikleri gereği finansal tablo hileleri çok daha kolay gizlenebilmektedir. Örneğin Enron olayında firmanın yapmış olduğu kontratların karmaşıklığı hilelerin fark edilmemesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Ülkemizde bankacılık krizinde yaşananlara baktığımızda banka sahiplerinin onlarca firma kurup bu firmalara kredi kullandırılması ve sonucunda kredileri oralarda batırılması şeklinde meydana geldiği görülmüştür.
- 4) **Finansal raporların incelenmesi:** Hileli finansal tablo vakalarında; yöneticiler, yöneticilerin diğerleri ile olan ilişkisi ve firmanın özellikleri incelendiğinde tüm hile olaylarında bu unsurların hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Fakat hileli finansal tablo vakalarında; gelir hesapları, varlıklar, borçlar, giderler ve sermaye hesaplarındaki hilelerin her bir vakada farklılık arz ettiği görülmektedir. Hile semptomları finansal tablolarda kendine münhasır özellikler ile yer almaktadır. Örneğin, bir önceki döneme göre finansal tablo kalemlerinden birindeki değişimin belirli bir marjda değil de dramatik bir şekilde değişimi gibi. Bu tür dramatik değişimler bir şeylerin yolunda gitmediğinin işaretidir. İlave olarak finansal tablo dipnotlarında bu değişim hakkında ne söylendiği önem arz etmektedir. Hile olduğunda genelde bu tür dipnot açıklamaları çok net ve anlaşılır değildir.

7.1.3. Örgüt Yapısı ile İlgili Anormallikler

İşletmenin örgüt yapısında karşılaşılan normal olmayan durumlar işletmede hile riskini arttıran bir ortam hazırlamaktadır. Örgüt yapısında görülen anormallikler aşağıda özetlenmiştir.^{634 635}

- Karmaşık işletme yapısı,
- Denetim komitesi üyelerinin sağlıksız seçimi,
- Baskıcı yönetim anlayışı,
- Kontrol ve denetim faaliyetlerinin yapılmaması,
- Yüksek riske sahip faaliyetlerin olması,
- Sık değişen üst yönetim,
- Yetki-onay sürecindeki yetersizlik,
- Görevlerin ayrılığı ilkesindeki uyumsuzluklar,
- Sık yaşanan varlık kayıpları,

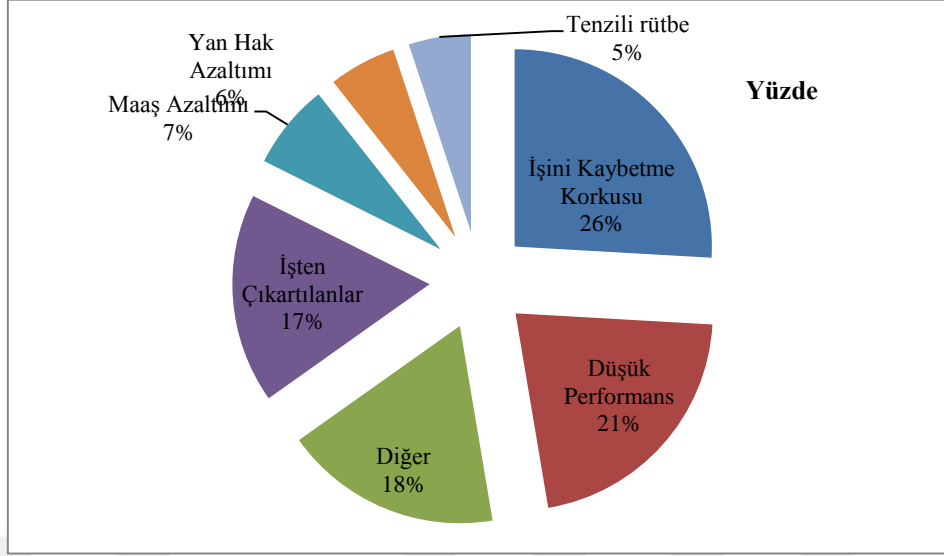
⁶³⁴ Pehlivanlı, s:

⁶³⁵ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, Ek-9.

- Finansal sonuçları etkileyecek son dakika düzeltmeleri,
- Özellikle yılsonlarının yapılan anlamlı, olağan olmayan ve üst düzey tarafından yaptırılan karmaşık işlemler.
- Düzenlemelerin büyük ölçüde karmaşık olması,
- Önemli müşterilerin kaybı dahil, süreklilik ve likidite ile ilgili hususlar,
- Sermaye ve yabancı kaynak teminine ilişkin kısıtlar,
- İşletmenin faaliyet gösterdiği sektördeki değişiklikler,
- Arzdaki değişiklikler,
- Yeni ürünler veya hizmetler geliştirmek veya sunmak ya da yeni faaliyet alanlarına kaymak,
- Yeni bölgelere doğru genişlemek (yayılmak),
- Büyük hacimli ele geçirme işlemleri veya yeniden yapılanma veya diğer olağandışı olaylar gibi işletmeye ilişkin değişiklikler,
- Satılması olası işletmeler veya faaliyet alanları,
- Karmaşık iştirak ilişkileri ve müşterek yönetime tabi teşebbüsler,
- Bilanço dışı kaynak kullanımı, özel amaçlı işletmeler ve diğer karmaşık finansal anlaşmalar,
- İlişkili taraflarla önemli işlemler,
- Muhasebe ve finansal raporlama konusunda yeterli donanımına sahip personelin eksikliği
- Yöneticiler dahil kilit personeldeki değişiklikler,
- İç kontrol sistemindeki zayıflıklar (özellikle işletme yönetimince tespit edilemeyenler),
- İşletmenin bilişim teknolojisi stratejisi ile faaliyet stratejileri arasındaki tutarsızlık,
- Bilişim teknolojisi ortamındaki değişiklikler,
- Finansal raporlamayla ilgili yeni bilişim teknolojisi sistemlerinin kullanıma geçirilmesi,
- Düzenleyici otorite veya kamu otoriteleri tarafından işletmenin işlemleri veya finansal sonuçları hakkında bilgi istenmesi,
- Geçmişteki yanlışlıklar, hataların tarihçesi veya son dönemde yapılan önemli düzeltmelerin tutarı,
- İşletme içi işlemler ve son dönemde yapılan yüksek tutarlı gelir işlemleri dahil rutin olmayan veya sistematik olmayan önemli tutardaki işlemler,
- Borcun yeniden yapılandırılması, satışa konu varlıklar ve pazarlanabilir menkul kıymetlerin sınıflandırılması gibi işletme yönetiminin niyetine dayalı olarak kayıtlara alınan işlemler,
- Yeni muhasebe duyurularının uygulanması,
- Karmaşık süreçleri içeren muhasebe değerlendirme işlemleri,
- Muhasebe tahminleri gibi değerlendirilmesinde önemli belirsizlikler bulunan olaylar ve işlemler,
- Satış garantileri, finansal garantiler ve çevrenin temizlenmesi gibi konularda devam eden davalar ve şarta bağlı yükümlülükler.

Grafik 33: İnsan Kaynaklarındaki Kırmızı Bayraklar

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Satudy*, s:73.

İşletmelerdeki örgüt yapısını anlamak ve buradan kaynaklanan kırmızı bayrakları anlamak için sorulması gereken sorular aşağıda özet olarak verilmiştir.⁶³⁶

- Şirketin aşırı karmaşık bir organizasyon yapısı mı var?
- Her bir ayrı kurum için meşru bir iş amacı mı var?
- Şirketin yönetim kurulu şirketin yetkililerinden mi yoksa diğer ilgili bireylerden mi oluşmakta?
- Yönetim kurulu pasif, aktif veya bağımsız mı?
- Denetim komitesi esasen firma bünyesindeki birilerinden mi yoksa yabancılardan mı oluşmakta?
- Denetim komitesi pasif, aktif veya bağımsız mı?
- İç denetim departmanı bağımsız ve aktif mi?
- Firma geçmişi bulunmayan yeni bir kurum mu?
- Son zamanlarda firma bünyesinde önemli değişiklikleri oldu mu?
- Etkin bir muhasebe ve bilgi teknolojisi personeli var mı?
- Firma ürünleri açısından sert bir rekabet ya da piyasa doygunluğuyla karşı karşıya bulunuyor mu?
- Müşterinin endüstrisi düşüş eğiliminde mi, yani artan iş başarısızlıkları ile müşteri talebinde önemli azalmalar yaşıyor mu?
- Endüstri hızlı değişen teknolojiye veya hızlı ürün eskimesine maruz mu?
- Şirketin performansı endüstrideki diğer firmalarınkine benziyor mu ya da onlara aykırı mı?
- Firma ve endüstri hakkında diğer önemli konular mevcut mu?

Günümüzde globalleşen dünya ticaret ortamında, doğal olarak işletmeler, ulusal ve uluslararası düzeylerde organizasyon yapılarını yatay olarak genişletme durumunda kalmaktadırlar. Bunun sonucu işletme merkezinden uzak ortamlarda yapılanmalar oluşmakta ve bunlara günlük faaliyetlerinde daha fazla bağımsızlık verilmektedir. Bunun sonucu olarak

⁶³⁶ Özgür Çatıkkaş, s:23-24.

da hile eylemleri artabilmektedir. Günümüzde uluslararası düzeyde örgütlenmiş şirketlerin önemli risklerinden biri budur. Bu kapsamda oluşan hile riskleri aşağıda özetlenmiştir.⁶³⁷

- Uzak ortamlarda bulunan işletme varlıklarını kişisel kullanımlardan korumaya yönelik yetersiz prosedürler,
- Görevlerin ayrılığı ilkesini oluşturmada yaşanan başarısızlıklar,
- Bağımsız kontrollerin yeterince yapılamaması,
- Yetkilendirmelerde ve onaylama süreçlerinde yetersizlikler,
- Bu tür uzak yerlerin faaliyetlerinde oluşan olağan olmayan ve beklenmeyen sapmaların sürekli olarak gözlenmesindeki zorluklar,
- Bu tür yerlerde işlemlerin tam olarak ve zamanında kayda alınmaması,
- Sonuçları etkileyen son dakika düzeltmeleri,
- Anlamlı düzeyde varlık kayıpları,
- Olağan denetimlerin yapılmasında düzensizlikler.

7.1.4. Üçüncü Kişiler ile Olan İlişkilerdeki Anormallikler

Bugünkü yaşadığımız dünyada işletmelerin iş yaparlarken çok karmaşık ilişkiler ağını da beraberinde yürütmeleri gerekmektedir. Üst yönetim, işletmenin iş ilişkisinde olduğu üçüncü kişilerle iletişim halinde oldukları için eğer kötü niyetli olarak bu ilişkileri kendi çıkarlarına kullanmaya kalkışmalarını engellemek çok kolay olmamaktadır. Bu ilişkilerde ortaya çıkabilecek kırmızı bayraklar aşağıda özetlenmiştir;^{638 639 640}

- Kayıtlara, tesislere, belirli çalışanlara, müşterilere, satıcılara veya denetim kanıtı elde edilebilecek diğer kişi ve kaynaklara denetçinin erişimine izin verilmemesi,
- Karmaşık veya tartışmalı konuların çözülmesi için yönetim tarafından denetçiye yapılan aşırı süre baskısı,
- Yönetimin denetimin yürütülmesine ilişkin şikâyetlerinin bulunması veya yönetimin denetim ekibi üyelerini sindirmesi (özellikle denetçinin denetim kanıtlarını değerlendirmesiyle bağlantılı olarak veya yönetimle olan muhtemel anlaşmazlıkların çözümüyle ilgili olarak),
- İşletmenin, istenen bilgiyi sağlama konusunda olağan dışı gecikmesi,
- Bilgisayar destekli denetim teknikleri kullanarak testler yapmak isteyen denetçinin kilit elektronik dosyalara erişiminin kolaylaştırılması konusundaki isteksizlik,
- Denetçinin, güvenlik, işletme ve sistem geliştirme personeli dâhil, kilit BT personeline ve tesislerine erişimine izni verilmemesi,
- Finansal tabloların tam ve daha anlaşılır olması amacıyla ek açıklamalar yapma veya açıklamaları revize etme konusundaki isteksizlik,
- Belirlenmiş önemli iç kontrol eksikliklerine zamanında karşılık verilmesi konusundaki isteksizlik,

⁶³⁷ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:135.

⁶³⁸ KGG, BDS 240: *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, s:48

⁶³⁹ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:137

⁶⁴⁰ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, Ek-5.

- Denetçinin, üst yönetimden sorumlu olanlarla özel olarak görüşme yapmasına izin verilmesi konusunda yönetimin isteksizliği,
- İşletmenin, iş ahlâkı kurullarında yapılan ihlallere müsamahalı davranması,
- Teyit mektuplarına beklenenden daha az veya daha fazla sayıda cevap gelmesi,
- Kamu kurumları ile yaşanan sorunlar,
- Yöneticilerin kamu otoritelerine karşı umursamaz tavırları,
- İşletmenin çalıştığı finans kuruluşları ile tepe yöneticileri arasındaki anlamlı ilişkiler,
- Bağlantılı olunan işletmeler ile anlamlı borç veya alacak ilişkisi,
- İşletme ortaklarına gerçekçi olmayan bilgilerin verilmesi,
- Yatırımcı kuruluşlar, yatırım analistleri ve diğerleri ile sorunlar yaşanması veya dikkat çeken ilişkilerin bulunması,
- Satış ve birleşme baskıları veya yönetimi ele geçirme kavgaları,
- Politik, sosyal ve çevre etkileri ile yaşanan sorunlar.

7.1.5. İç Kontrol Yapısındaki Anormallikler

Bir işletmede iç kontrol yapısının zayıf olması hilelere zemin oluşturmaktadır. İç kontrol yapısındaki aksaklıklar, zayıflıklar ve açıklar hile belirtileri olarak kendisini göstermektedir. Hile üçgenindeki şartlardan biri fırsattır ve iç kontrol sisteminin zayıf olması bu fırsat unsurunun oluşmasını sağlamaktadır. İç kontrol sisteminin zayıf olduğunun göstergesi aşağıdakilerdir:⁶⁴¹

- Görevlerin ayrılığı sağlanmamıştır,
- Fiziki koruma tedbirleri alınmamıştır,
- Bağımsız denetimlerin olmaması,
- Uygun yetkilendirmelerin yapılamaması,
- Kayıtların ve dokümantasyonun doğru yapılamaması,
- Var olan kontrollerin uygulanmıyor olması,
- Muhasebe sisteminin yetersiz olması.

Hilenin ortaya çıkartılmasına yardımcı olması adına, iç kontrol yapısı ile ilgili bazı hile belirtisi olan kırmızı bayrakları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz.⁶⁴²

- İç kontrol sisteminin olmaması veya çok zayıf olması nedeniyle oluşan kırmızı bayraklar;
  - İptal edilen veya ciro edilen çeklerin aylık bazda kontrol edilmemesi,
  - Ücret çeklerinin çalışan kartları ile karşılaştırılmaması,
  - Banka hesapları arasında transfer edilen fonların sorgulanmaması,
  - Banka mutabakatlarının aylık bazda yapılmaması, bu işlemde farklı bir çalışanın sorumlu olmaması,
  - Farklı bir kişinin orijinal belgeler ile karşılaştırma yaparak çeklerin imzalanmaması,
  - Personel politikalarının yetersizliği,

⁶⁴¹ Albrecht ve Diğerleri, s:140.

⁶⁴² Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:147

- Yönetim kuruluna bağlı bir denetim komitesinin olmaması veya yetersizliği,
- İç kontrol yapısı kapsamında bir hile riski değerlendirme politikasının olmaması,
- Sağlıklı bir iç raporlama sisteminin olmaması.
- Görevlerin ayrılığı ilkesindeki zayıflık;
  - Nakit ödeme ve tahsilatlarını yapan ile bu hareketleri kayda alanın aynı kişi olması,
  - Malzeme siparişini veren, alan ve ödemesini yapanın aynı kişi olması,
  - Muhasebe hareketlerinden bir ya da iki kişinin sorumlu olması.
- Fiziksel varlıkların korunmasındaki zayıflıklar;
  - Boş çeklerin farklı bir kişi tarafından saklanmaması,
  - Bilgisayar sistemlerinin yeterli şifreleme işleminin bulunmaması ve belirli zamanlarda değiştirilmemesi.

7.1.6. Muhasebe ve Hesaplarla İlgili Anormallikler

İşletmelerde uygulanan muhasebe prosedürlerinde, belgelemede, kayıtlarda ve değerlemelerde bir takım anormalliklerin olması hile eyleminin belirtilerini oluşturmaktadır. Muhasebe ve hesaplardaki kırmızı bayraklar aşağıda özetlenmiştir:^{643 644}

- Tam veya zamanında kaydedilmeyen işlemler veya tutar, muhasebe dönemi, sınıflandırma veya işletme politikası açısından uygun olmayan biçimde kaydedilen işlemler.
- Belgelere dayandırılmayan veya onaylanmamış bakiye veya işlemler.
- Finansal sonuçları önemli derecede etkileyen son dakika düzeltmeleri.
- Çalışanların görevlerini yerine getirmek için gerekli olan yetkiyle uyumlu olmayan şekilde sistem ve kayıtlara eriştiklerine ilişkin kanıt bulunması.
- İddia edilen hileyle ilgili denetçiye verilen ipuçları veya yapılan şikâyetler.
- Eksik belgeler.
- Değiştirilmiş gibi görünen belgeler.
- Asıllarının bulunması beklendiği hâlde, fotokopiler veya elektronik ortamda iletilenler dışında ilgili dokümanların asıl nüshalarının bulunmaması.
- Mutabakat işlemlerinde ortaya çıkan açıklanamayan önemli farklar.
- Bilânçoda meydana gelen olağan dışı değişiklikler veya trendlerdeki ya da önemli finansal tablo oranlarındaki veya ilişkilerindeki değişiklikler-örneğin, alacakların hâsıllattan daha hızlı büyümesi.
- İşletme yönetimi ve çalışanlarla yapılan sorgulamalar ve analitik prosedürler sonucunda edinilen tutarsız, belirsiz ya da mantıksız bilgi veya cevaplar.
- İşletme kayıtları ile teyitlere verilen cevaplar arasında olağan dışı tutarsızlıkların bulunması.
- Alacaklar hesabında çok sayıda alacak veya düzeltme kaydının olması.

⁶⁴³ KGG, BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları, s:49-50

⁶⁴⁴ SPK, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22), Ek-5.

- Alacaklar hesabı yardımcı defteri ile kontrol hesabı arasında veya müşteri hesap özetleri ile alacaklar hesabı yardımcı defteri arasında açıklanmayan veya yetersiz açıklanan farklılıkların bulunması.
- Normal olarak banka hesap özetiyle birlikte işletmeye geri gönderilen iptal edilmiş çekler arasında kayıp ya da eksiklerin bulunması.
- Stok veya fiziki varlıklarda önemli büyüklükte eksikliklerin bulunması.
- İşletmenin kayıt saklama uygulama veya politikalarıyla tutarsız, mevcut olmayan veya eksik elektronik kanıtlar.
- Kilit sistemlerin geliştirilmesi ve program değişikliklerinin test edilmesi ile cari yıla ilişkin sistem kurulumu ve değişikliklerin gerçekleştirilmesi faaliyetlerine ilişkin kanıt elde edilememesi.
- Muhasebe tahminlerinde, değişen durumlarla açıklanamayan sıkça yapılan değişiklikler.
- Sektör normlarına göre farklılık arz ettiği görülen muhasebe politikaları.

Tablo 29: ABD’de Kullanılan Finansal Tablo Hileleri Teknikleri

Gelirin Belirlenmesi Prensibi	Şirket Sayısı
Fiktif Gelir Kaydetmek	23
Hentiz kazanılmamış ya da gerçekleşmemiş geliri kaydetmek	13
Satış iadelerini kayıt dışı bırakmak	4
Tamamlama oranını uygun olmayan şekilde kullanmak	2
Olağanüstü gelirleri normal faaliyet geliri olarak kaydetmek	1
Toplam	43
Karşılaştırma Prensibi	
Fiktif stok kaydetmek	12
Tahsil edilemeyen alacakları ve yıpranmış stokları zarar/gider kaydetmemek	7
Pazarlama ve araştırma geliştirme giderlerini aktifleştirmek	6
Borç ve yükümlülükleri düşük göstermek	3
Giderleri kayıt dışı bırakmak	2
Toplam	30
Diğer	
Olmayan aktifleri var gibi göstermek	2
Leasing işlemlerinin standarda aykırı muhasebeleştirilmesi	2
Teknik sorunları kamuya açıklamamak	2
Şirketler arasındaki işlemleri yanıltıcı bir şekilde raporlamak	1
Aktifleri yanıltıcı bir şekilde açıklamak	1
Kefalet harcamalarını kayda almamak	1
Şartlı yükümlülükler hakkında gerekli uyarıda bulunmamak	1
Toplam	10

Kaynak: Güray Küçükkocaoğlu ve Cemal Küçüksözen, *Gerçeğe Aykırı Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:165.

Finansal tablo hileleriyle ilişkili olarak faaliyet sonuçlarında ortaya çıkması muhtemel kırmızı bayraklar için sorulabilecek bazı sorular aşağıdadır.⁶⁴⁵

- Mali tablo hesap bakiyelerindeki değişiklikler gerçekçi değil mi?
- Şirketin doğası, ömrü ve ölçütünde hesap bakiyelerinin kendileri gerçekçi mi?

⁶⁴⁵ Özgür Çatıkkaş, s:23-24.

- Tablolarda bulunan tutar ve değerlerde gerçek fiziki varlıklar söz konusu mu?
- Firmanın gelir ve masraflarının doğasında önemli değişiklikler oldu mu?
- Bir hesap bakiyesi veya tutarının önemli bir kısmı için bir veya birkaç büyük hacimli işlem oluşmakta mı?
- Özellikle alışık olmadık veya kompleks olanlar ya da “form üzerine madde” soruları sergileyenler dahil sonuçları pozitif olarak etkileyen önemli dönem sonu işlemleri var mı?
- Mali sonuçlar üç aylık bazda veya aylık bazda tutarlı görünüyor mu ya da bir alt dönemde gerçekçi olmayan tutarlar var mı?
- İşletme kazançları ve kazanç büyümelerini tablolarına karşın yine de nakit akım oluşturmada problem yaşıyor mu?
- İşletmenin, rekabetçi kalmak için sürekli olarak ilave sermaye temin etmesi gerekiyor mu?
- Raporlanan aktifler, pasifler, gelirler veya masraflar, alışık olmadık şekilde hükümleri veya belirsizlikleri içine alan ya da kurum üzerinde yıkıcı mali etkilere sahip olabilecek tarzda yakın dönemde potansiyel önemli değişikliklere maruz olan tahminlere mi dayalı?
- Karlılık, özellikle endüstrideki diğer şirketlerle karşılaştırıldığında, alışık olmadık hızda mı büyüyor?
- İşletme özellikle faiz oranlarındaki değişikliklere karşı kırılgan bir yapıda mı?
- Zayıf mali sonuçlar raporlandığı takdirde, bir iş kombinasyonu veya sözleşme kabulü gibi beklemedeki işlemler üzerinde muhtemel aksi sonuçlar söz konusu mu?
- Yönetimin şahsi olarak kurumun önemli borçlarını garanti altına aldığı zayıf veya bozucu mali durum söz konusu mu?
- Firma sürekli olarak “kriz” modunda mı faaliyet gösteriyor yoksa dikkatli bir bütçeleme ve planlama süreci olmaksızın mı faaliyet gösteriyor?
- İşletmenin alacakları tahsil etmede zorlukları mı var? Diğer nakit akım problemleri mi bulunmakta?
- İşletmenin başarısı, bir veya iki kilit ürün veya hizmete mi bağlı? Bu ürün veya hizmetler çabuk bir şekilde kullanılamaz hale gelebilir mi? Rakipleri piyasa sallantılarına daha kolay mı adapte oluyor?
- Tablo dipnotları anlaması zor konular hakkında bilgi içeriyor mu?
- Dipnotlarda yeterli açıklamalar bulunuyor mu?

7.1.7. Analitik Anormallikler

Analitik anormallikler, genel olarak işletmelerde gözlemlenen normal olmayan ve rasyonel olmayan prosedürler ve işlemleri içerir. Bu işlemler normalde beklenen sonuçlara göre çok daha farklı sonuçlar ortaya çıkartmaktadır. Sonuçlar kestirilen veya tahmin edilenin çok daha yüksekinde bir rakamın ortaya çıkması ile ya da çok daha düşük bir rakamın ortaya çıkması ile kendisini belli eder.⁶⁴⁶

Bu analitik anormallikleri keşfetmek için bazı analitik inceleme prosedürleri uygulanmalıdır. Analitik inceleme prosedürlerinden kastedilen; çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletmenin kaynakları arasındaki anlamlı ilişkilerin incelenmesiyle elde

⁶⁴⁶ Albrecht ve Diğerleri, s:142.

edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilen beklentilere uyup uymadığına bakılması işlemidir. Bu incelemeler aracılığı ile işletmedeki olaylar, hesaplar, kayıtlarda ve bunlar arasındaki ilişkilerde aşağıdaki belirtilere bakılmakta ve bu belirtilerin gücüne ve anlamlılığına göre derinlemesine araştırılmaya gidilmelidir.⁶⁴⁷

- Yolunda gitmeyen bir durum var mı?
- Olağan durumdan, olağan olmayan durumlara geçiş var mı?
- Hareketlerde bir anormallik var mı?
- Sapmalar anlamlı mı?
- Gerçekçi olmayan gelişmeler var mı?

Analitik anormallikler temel olarak sıra dışı olayları içermektedir. Bunlar beklenmedik sonuçlar olarak karşımıza çıkarlar. Bu tür anormalliklere aşağıdaki durumları örnek gösterebiliriz.⁶⁴⁸

- Stokların açıklanamayan ölçüde az olması veya açıklanamayan düzeltme kayıtları,
- Beklenmeyen aşırı sapmalar,
- Aşırı satın almalar,
- Alacak veya borç hesaplarının çok fazla olması,
- Bilanço, gelir tablosu hesaplarında ve rasyolarda dikkat çekici artış veya azalışlar,
- Fiziksel anormallikler,
- Aşırı nakit fazlalığı veya azlığı,
- İzah edilemeyecek derecede fazla gider kayıtları,
- Yöneticilerin beklenenden fazla değişiyor olması,
- Hesaplar arasında dikkat çeken bağlantılar;
  - Satış rakamları düşerken stokların artması,
  - Satış rakamları düşerken alacakların artması,
  - Satış rakamları düşerken borçların artması,
  - Satış rakamları düşerken aktifin büyümesi,
  - Satış rakamı artarken aktifin azalması,
  - Satış rakamı artarken satışların maliyetinin artmaması,
  - Faaliyet giderlerinin satış artışına göre çok daha fazla artıyor olması,
  - Banka borcu artarken ticari borçların düşmesi,
  - Banka borcu artarken faiz giderlerinin azalması,
  - Maddi duran varlıklardaki normal olmayan azalışlar,
  - Olağan olmayan gelir ve giderlerin raporlanması,
  - Diğer çeşitli varlıklar veya borçlar hesaplarındaki açıklanamayan büyüklükte tutarların olması.

7.2. Hile Yapan Kişide Gözlenen Davranış Değişiklikleri

Yapılan psikolojik araştırmalar, özellikle hile eylemini ilk kez yapan kişilerin daha sonraki aşamalarda korku ve suçluluk gibi duyguların içine düşebildiklerini göstermektedir. Korku ve suçluluk duyguları kişiyi stres ortamına götürmektedir. Bunun sonucunda da kişide olağan olmayan ve tanımlanamayan davranış bozuklukları oluşmaktadır. Diğer taraftan az

⁶⁴⁷ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:152

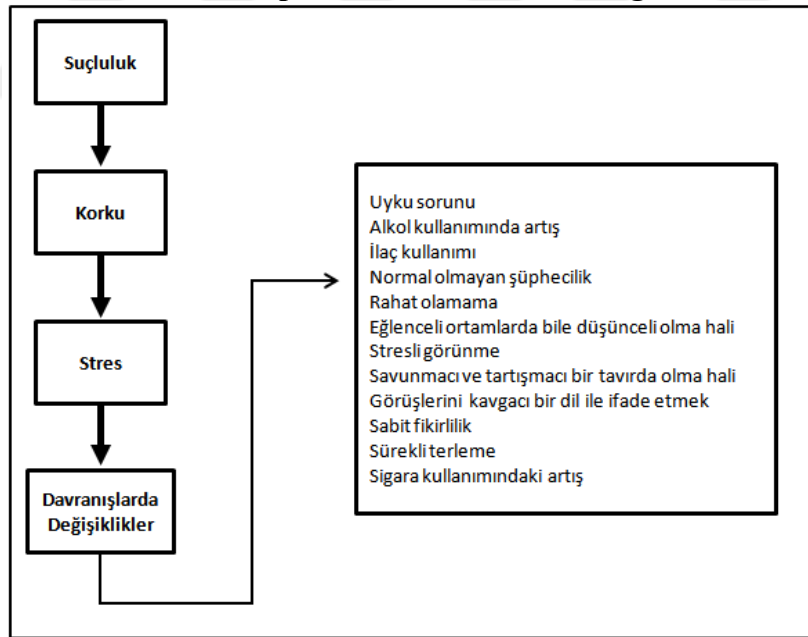
⁶⁴⁸ Albrecht ve Diğerleri, s:142.

sayıda da olsa davranışlarında değişiklik olmayan çalışanlarda görülmektedir. Bunlar asosyal ve psikopat kişilikler olarak tanımlanmaktadır. Bu tipler hiç bir biçimde suçluluk duygusu duymamaktadırlar.⁶⁴⁹

Beden dili hileye ilişkin kesin bir kanıt olmamakla beraber bir şeylerin doğru gitmediğine ve hileli bir eylemin bulunma ihtimaline dikkat çeker. Limbik beyin kişilerin dürüst davranmaması durumunda vücudun en dürüst kısmı olarak kişinin bir yalan söylediğini herhangi bir belirti ile ortaya koymaktadır. Bu belirti yüzde, ellerde, ayak ve bacaklarda ortaya çıkabilmektedir. Ortaya çıkan bu hareket aslında kişinin beyninin kendisini sakinleştirmesinin bir sonucudur. Dikkatli ve bu konuda bilgi almış kişilerin çevrelerindeki kişilerde eskiden olmayan ve aniden ortaya çıkan bu değişik hareketleri gözlemlenmeleri oldukça önemlidir. Hilelerin ortalama ortaya çıkarılma süresi düşünüldüğünde, tuhaf davranışları sergilemeye başlayan bir çalışanın yaptıklarının incelenmesi ve başlangıç aşamalarında hileli hareketin yakalanabilmesi oldukça önemlidir. Temelde oldukça profesyonel bir iş olan beden dili analizi, işletme hilelerinin ortaya çıkarılması ve araştırılması sürecinde oldukça faydalı bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda çalışan uzman kişiler dışında işletmede her kademede çalışan kişilere bu konuda verilecek eğitim ile farkındalık yaratılması, işletmede hilelerin ortaya çıkarılmasında ilk sırada yer alan işletme çalışanlarının sürece daha da aktif katılabilmelerini sağlayacaktır.⁶⁵⁰ Hile eyleminde bulunan kişi işlemiş olduğu suçtan dolayı strese girmektedir ve bu stres davranışlarında aşağıdaki değişiklikleri meydana getirmektedir.⁶⁵¹

Şekil 29: Hile Yapan Kişideki Davranış Değişiklikleri

Kaynak: Albrecht ve Diğerleri, s:147.

Hilenin ortaya çıkartılması aşamasındaki en önemli unsur hile belirtisi olabilecek anormalliklerin en erken aşamada belirlenmesidir. Kişilerde beden dilinin incelenmesi ve

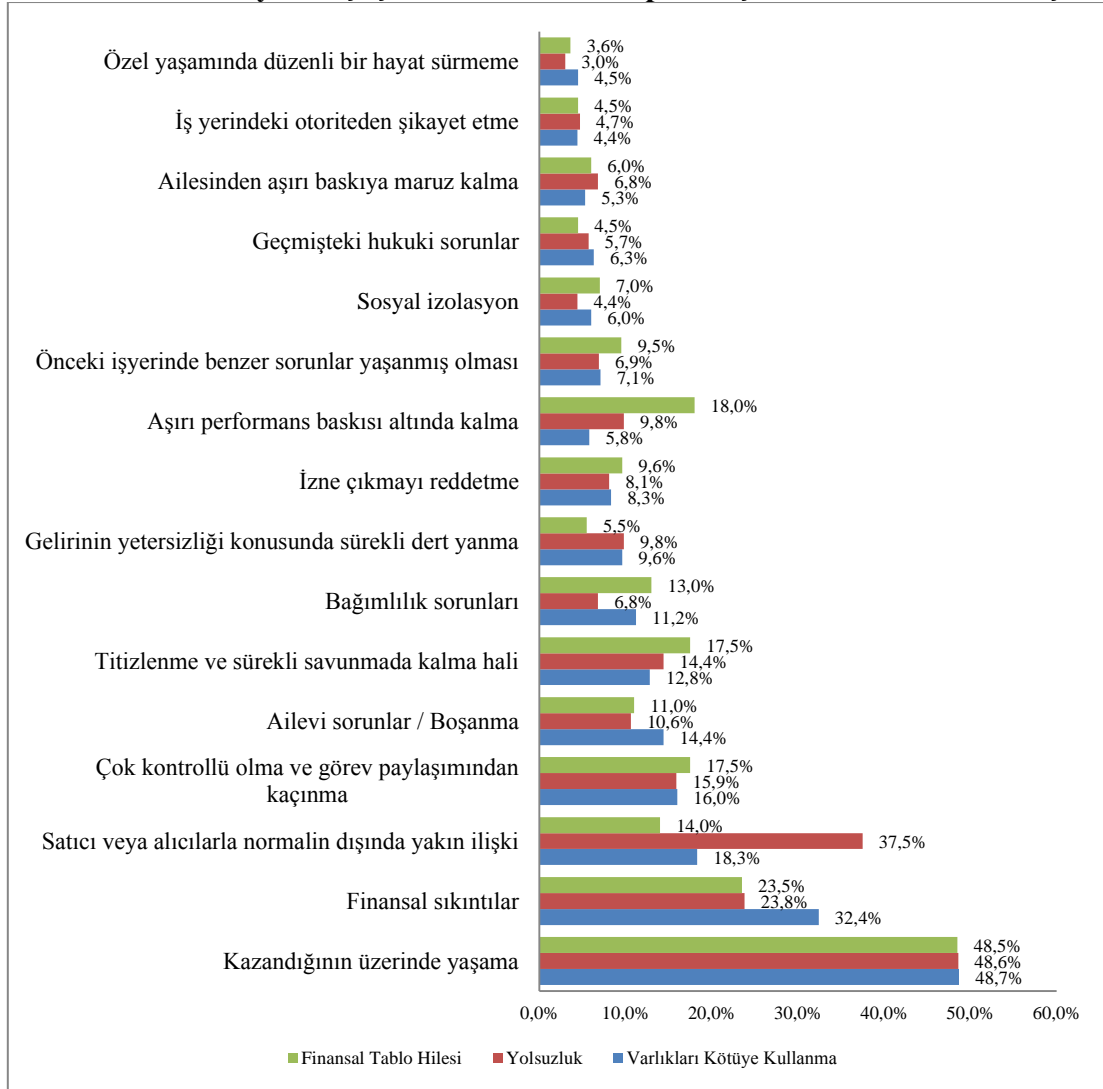
⁶⁴⁹ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:164.

⁶⁵⁰ Banu Tarhan Mengi, "İşletme İçi Hilelerin Ortaya Çıkartılmasında ve Sorgulanmasında Bir Araç Olarak Beden Dili", *Mali Çözüm Dergisi*, İSMMMO, Mayıs-Haziran 2013, s:53.

⁶⁵¹ Albrecht ve Diğerleri, s:147.

hilelerin bu yolla ortaya çıkarılması, davranışlarla ilgili anormalliklerin incelenmesi kapsamında ele alınmaktadır. Beden dilini kullanılarak hileli eylemlerin ortaya çıkartılması sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus kişilerin davranışlarında ve hareketlerinde meydana gelen ani değişimlerdir. Bu değişimler kişilerin yaşamlarındaki değişimleri ifade edebilmektedir. Örneğin kişilerin yürüyüş tarzları hızlı, yavaş, gezinme şeklinde, telaşlı olabilir. Yürüyüş tarzı ile ilgili dikkat edilmesi gereken konu aslında yürüyüş tarzının nasıl olduğu değil, bu tarzdaki değişimdir. Normalde yavaş yavaş yürüyen bir kişi, eğer son dönemde telaşlı biçimde yürümeye başladıysa bu bir şeylerin yanlış gitmekte olduğunun bir göstergesi olabilir. Stres altındaki kişiler daha hızlı hareket etme ve daha hızlı konuşma eğilimi içerisindedirler. Bunun da temel nedeni stres ile birlikte vücutta artan adrenalindir. Hile konusunda yapılan çalışmalarda hile yapan kişilerin belirgin özelliklerinin kendilerini diğer kişilerden daha önemli biri olarak görmeleri, üstlerini küçümsemeleri ve aşağılamaları olduğu belirtilmektedir.⁶⁵²

Grafik 34: Hile Eylemi Çeşidine Göre Hile Yapan Kişide Gözlenen Davranışlar

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Study*, s:61.

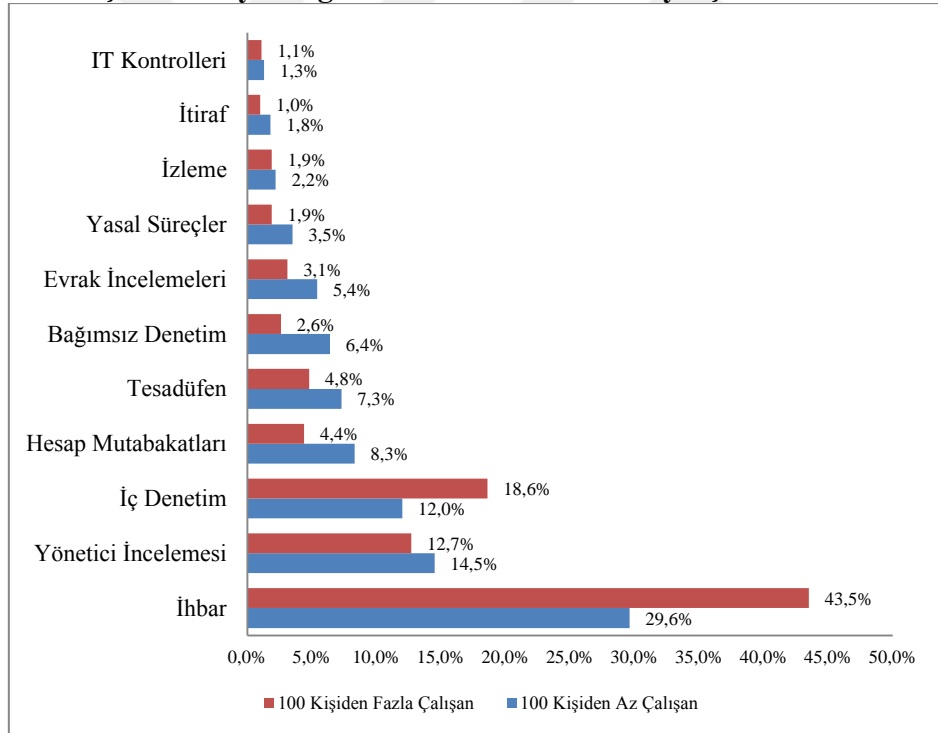
⁶⁵² Banu Tarhan Mengi, *İşletme İçi Hilelerin Ortaya Çıkartılmasında ve Sorgulanmasında Bir Araç Olarak Beden Dili*, s:47.

7.3. Hile Tespit Yöntemleri

Hile ile ilgili savaşıta, özellikle hilenin farkına varılması veya diğer bir deyişle hilenin ortaya çıkartılması, çoğunlukla denetim dışı kaynaklarla olmaktadır. Hile eylemleri önemli ölçüde, ihbarlarla, şikâyetlerle veya şans eseri gün ışığına çıkmaktadır. Diğer taraftan birçok hilenin de ortaya çıkartılmadan yok olup gittiği konusunda çok haklı şüphe ve inanışlar bulunmaktadır. Bütün bunlar denetim mesleği ve dolayısıyla denetçilerin hileyi ortaya çıkartmadaki başarılarını tartışmaya açmaktadır. Başarısız gibi gözükten denetim uygulamalarının önemli nedenlerinden biri, denetçilerin bu konuda teknolojidten yararlanmamaları ve veri analiz programlarını kullanmamalarıdır.⁶⁵³

Teknoloji temelli denetim programları hilenin önlenmesinde ve ortaya çıkartılmasında çok önemli roller üstlenmektedir. “Geleneksel” olarak ifade edilen yaklaşımlarda, denetçiler işletme verilerinin örnekleme yoluyla bir kısmını gözden geçirdikleri halde, bu programlar aracılığı ile tüm verilerin incelenmesi olanağı bulunmamaktadır. Ayrıca bu programlar aracılığı ile denetim uygulamaları olarak sürekli bir duruma getirilebilmektedir. Diğer taraftan bu programlar yardımıyla, işletmenin veri tabanındaki birden fazla dosyanın bir arada incelenmesi mümkün olmaktadır.⁶⁵⁴

Grafik 35: İşletme Büyüklüğüne Göre Hilelerin Ortaya Çıkartılma Yöntemleri

Kaynak: ACFE, *Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Satudy*, s:22.

Hilenin önlenmesinde, hile politikaları, iç kontrol yapıları, iç denetim faaliyetleri, ihbar hatları önemli araçlar olarak kabul edilmektedir. Hilenin araştırılmasında ise, var olduğundan şüphe duyulan hilelerin, kim tarafından, nasıl ve ne zaman ve niçin yapıldığı gibi sorulara yanıt aranmaktadır. Hilenin ortaya çıkartılmasında ise aktif veya aktif olmayan

⁶⁵³ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:170.

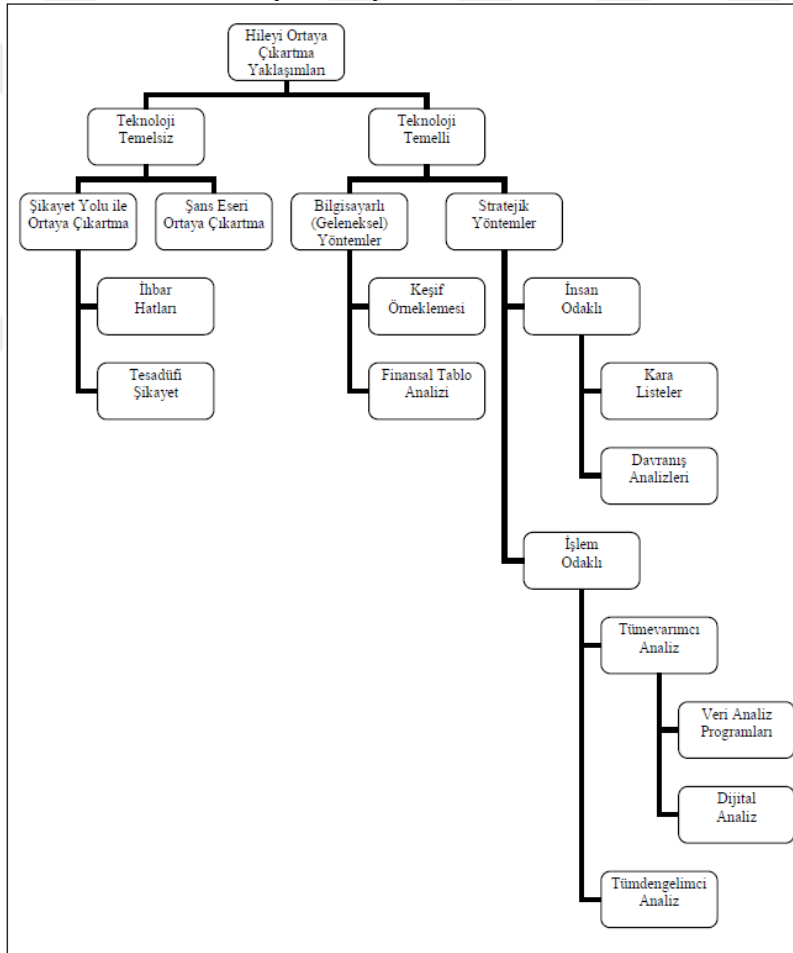
⁶⁵⁴ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:170.

çalışmalar ile bir hilenin var olup olmadığı konusunda belirtiler bulunmaya çalışılmaktadır. Hilenin ortaya çıkartılmasında kullanılabilecek yöntemleri veya yaklaşımları iki ana bölüme ayırabiliriz.⁶⁵⁵

- Hilenin Ortaya Çıkartılmasında Geleneksel Yaklaşımlar,
- Hilenin Ortaya Çıkartılmasında Aktif Yöntemler.

Geleneksel yöntemlerin birçoğu doğal olarak aktif bir nitelik taşımamaktadır. Bu yaklaşımda, hileler genellikle, şikâyet, ihbar, şans eseri, gözlem ve duyumlar ile ortaya çıkartılmaktadır. Aktif yöntemlerde ise, bekleme mantığı olmayıp, hile eylemine yönelik sürekli çalışma esası bulunmaktadır. Bu yöntemlerin uygulanmasında, çeşitli hile türlerine saldırgan bir biçimde odaklanmak ve bunların belirtilerini, göstergelerini veya kırmızı bayraklarını araştırma esası bulunmaktadır. Diğer bir bakış açısıyla hileyi ortaya çıkartma yaklaşımları veya yöntemleri, teknoloji temelli olmaları veya olmamaları açısından bir sınıflandırmaya tabi tutulabilirler.⁶⁵⁶

Şekil 30: Hileyi Ortaya Çıkartma Yaklaşımları

Kaynak: Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:171.

⁶⁵⁵ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:172.

⁶⁵⁶ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:172.

Hilenin ortaya çıkarılmasının zorluğu araştırmacıları yeni yöntemler geliştirmeye zorlamaktadır. Özellikle hilenin varlığını daha en baştan anlayabilmek ve tahribatını büyük boyutlara ulaşmadan önleyebilmek için hileyle mücadelede geliştirilmiş “proaktif metotlar” ciddi önem kazanmışlardır. Teknolojinin katkısı yöntemin işleyişini kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber proaktif hile tespit metotlarının özellikle yüksek teknolojili olanları daha başlangıç aşamasındadırlar. Teknolojideki gelişmeler hem iyi hem de kötü haber niteliğini taşımaktadırlar. Yaratıcı hilekârların elinde bulunan bilgisayarlar sayesinde bu kişiler hile yapmak için birçok yeni fırsatlar elde etmiş olurlar. Bu hileler düşündüğümüzden daha geniş boyutludur. Hilekârlar gelişen teknolojiyle birlikte savunma duvarlarını aşarak fiziksel olarak hiçbir çalma hareketinde bulunmadan oyunlarını gerçekleştirirler. Teknoloji hilenin yapılmasını kolaylaştırdığı gibi, tespit edilmesini de kolaylaştırmıştır. Bundan sonraki zaman dilimlerinde “Denetim” fonksiyonunu üstlenen sorumlular bu yöntemleri kullanacaklardır ve böylece hileyle mücadele de daha etkin olunabilecektir.⁶⁵⁷

Teknoloji temelli olarak hileyi ortaya çıkartma yaklaşımlarında aşağıda özetlenen yöntem ve teknikler kullanılmaktadır.⁶⁵⁸

- İstatistikî yöntemler,
- Analitik inceleme teknikleri kapsamında mali analiz teknikleri,
- Bilgisayar destekli denetim teknikleri,
- Yapay zekâ teknikleri, bulanık mantık (fuzzy logic) yöntemi ve uzman sistemler,
- Veri madenciliği (data mining) programları ve dijital analiz yöntemleri (benford kanunu gibi),
- Stratejik yaklaşımlar.

7.3.1. Geleneksel Yöntemler

Hile denetiminde kullanılan geleneksel yöntemler çok çeşitlidir. Literatürde yer alan geleneksel hile denetimi yöntemleri; örnekleme yöntemi, analitik inceleme prosedürleri, sürekli denetimler, kırmızı bayraklar tekniği ve çapraz denetim tekniği olarak sınıflandırılabilir.⁶⁵⁹ Bu yöntemler aşağıda özet olarak açıklanmıştır.

1- Örnekleme Yöntemi: Orta büyüklükte bir işletmede sadece satış ve alış faturaların sayısı bile on binleri bulabilmektedir. Bu büyüklükteki bir ana kütleyi tek tek incelemeye kalmak zaman ve maliyet bakımından yapılabilir ve uygulanabilir bir durum değildir. Bunun için denetim prosedürlerinde ana kütleyi oluşturan birimlerin bir kısmına denetimin uygulanması işlemidir. Genel süreç olarak ana kütlede alınan belli sayıda örnek birimlerinin incelenmesi ve çıkan sonucun ana kütleyle genelleştirilmesi işleminden meydana gelir. Örnekleme yöntemi iradi örnekleme yöntemi ve istatistikî örnekleme yöntemi olarak iki farklı biçimde uygulanabilir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁷ Özgür Çatıkkaş ve Yıldırım Ercan Çalış, “Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, <http://journal.mufad.org/attachments/article/167/11.pdf>, (30 Ağustos 2016), s:156.

⁶⁵⁸ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:172.

⁶⁵⁹ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:156.

⁶⁶⁰ Bozkurt, *Muhasebe Denetimi*, s:199.

Örneklerin seçilmesinde istatistiki örnekleme yöntemleri başlıca 3 grup altında toplanabilir:⁶⁶¹

1. Tahmin Örnekleme: Numuneler analize tabi tutularak, örnekleme sonucundan ana kütle hakkında bir tahmine ulaşılır. Bu yöntem örnekleme örnekleri olarak; örneklerde bulunan hatalı birimlerin payından hareketle ana kütle içindeki hatalı birimlerin payının saptanması veya örnek birimlerin ortalama değerinden hareketle ana kütle ortalamasının tahmin edilmesi gösterilebilir.
2. Keşif Örnekleme: Ana kütle içindeki hatalı birimlerin ortaya çıkarılma olasılığının hesaplanmasıdır. Bu duruma örnek olarak; numuneler içinde en azından bir hatalı birime rastlama olasılığının hesaplanması gösterilebilir. Keşif örnekleme genellikle yolsuzlukların araştırılmasında başvurulan bir yöntemdir.
3. Kabul Örnekleme: Kabul örnekleme hipotez testine dayanır. Bu yöntemde ana kütle hakkında belirli yapıları hakkında yapılan faraziye test edilerek, bu faraziyenin geçerliliği araştırılır. Örneğin, ana kütle içerisinde hoş görülebilecek maksimum hata payının verilmiş olduğu durumda, arzulanan bir ihtimalle örnekler içindeki hatalı birimlerin payı hesaplanır ve bu hesaplama sonucuna dayanarak ana kütle kabul veya reddedilir.

İstatistiki örnekleme yönteminin bazı üstünlükleri vardır. Bu üstünlükler aşağıdaki gibi sıralanabilir:⁶⁶²

- Örnekleme sonuçları tarafsız bir şekilde değerlendirilmektedir.
- Maliyet ve zaman açısından tasarruf sağlanmaktadır.
- Ana kütlede seçilecek örnek birimin büyüklüğü, ekonomik ve etkin bir şekilde önceden belirlenebilmektedir.
- Örnekleme hatasının tahmini yapılabilmektedir.

2- Analitik İnceleme Prosedürleri: Çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletme kayıtları arasında anlamlı ilişkilerin incelenmesi sonucunda elde edilen bilgilerin, denetçi tarafından geliştirilmiş olan beklentilere uygun olup olmadığına bakılması işlemleridir.⁶⁶³

AICPA tarafından yayınlanan 56 nolu Uluslararası Denetim Standardının ‘da analitik inceleme prosedürleri şu şekilde tanımlanmıştır: “Çeşitli finansal ve finansal olmayan veriler ile işletmenin kayıtları arasındaki anlamlı ilişkinin incelenmesi ve elde edilen bilgiler ile denetim çalışmasındaki beklentilerin uyumunun incelenmesidir.”⁶⁶⁴

Analitik inceleme prosedürleri kullanılarak gerçekleştirilen denetim çalışması üç aşamalıdır:⁶⁶⁵

- Hesaplar veya oranlar için beklentilerin belirlenmesi,

⁶⁶¹ Ersin Güredin, **Denetim ve Güvence Hizmetleri SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler**, 11. Basım, İstanbul, Arıkan Basım Yayın, Ocak 2007, s: 354.

⁶⁶² Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:160.

⁶⁶³ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:156.

⁶⁶⁴ AICPA, “AU Section 329 Analytical Procedures”, **American Institute of CPAs**, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00329.pdf>, (30 Ağustos 2016), s:1.

⁶⁶⁵ Fatma Ulucan Özkul ve Zehra Almalı Özdemir, s:113.

- Denetçi tarafından geliştirilmiş beklentilerin dışındaki, olağanüstü ve belirgin farklılıkların belirlenmesi,
- Belirlenen bu farklılıkların çalışma koşullarındaki bir değişimden mi yoksa mali tablolarındaki önemli bir düzensizlikten mi kaynaklandığının araştırılması.

Denetim çalışmasında, işletme verilerini tahmin ederken denetçinin dikkate aldığı durumlar aşağıdakilerdir:⁶⁶⁶

- Toplanan verilerin, işletme dışındaki güvenilir kaynaklardan mı elde edildiği yoksa işletme içinden mi elde edildiği,
- İşletme verilerinin, denetlenmiş tutarlardan sorumlu kişilerden bağımsız olarak elde edilip edilmediği,
- Toplanan verilerin yeterince güvenilir olan bir kontrolden geçmiş olan bir sistemden elde edilip edilmediği,
- Verilerin bağımsız denetimden geçmiş olan mevcut yıl ve önceki yıl verileri olup olmadığı,

Bağımsız denetçinin hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerine ilişkin değerlendirmesi sonucunda yapılacak işlere ilişkin bazı örnekler aşağıda özet olarak verilmektedir:⁶⁶⁷

- Haber vermeksizin veya bildirimsiz olarak belirli yerlerin ziyaret edilmesi veya belirli testlerin yapılması. Örneğin, önceden denetçinin katılımının bildirilmediği yerlerde denetçinin haber vermeksizin stok sayımını gözlemlemesi veya belirli bir tarihte haber vermeksizin kasa sayımı yapması.
- Stok sayımının tamamlandığı tarih ile raporlama tarihi arasındaki sürede rakamların manipüle edilmesi riskini azaltmak amacıyla stok sayımının, raporlama tarihi itibarıyla veya bu tarihe yakın bir zamanda yapılmasının talep edilmesi.
- Denetim yaklaşımının cari yıl içinde değiştirilmesi. Örneğin, yazılı teyit mektubu gönderilmesine ek olarak önemli müşterilerle ve tedarikçilerle sözlü iletişim kurulması, teyit taleplerinin muhatap kuruluş içindeki belli kişilere gönderilmesi ya da daha fazla veya farklı bilginin araştırılması.
- İşletmenin üç aylık dönem sonu veya yılsonu düzeltme kayıtlarının detaylı olarak gözden geçirilmesi veya niteliği ya da miktarı bakımından olağan dışı görünen kayıtların araştırılması.
- Özellikle yılsonunda veya yılsonuna yakın bir zamanda gerçekleştirilen önemli ve olağan dışı işlemler için ilişkili taraf işlemi olma ihtimalinin ve bu işlemleri destekleyen finansman kaynaklarının araştırılması.
- Parçalara ayrılmış veriler kullanılarak analitik maddi doğrulama prosedürlerinin uygulanması. Örneğin, satışların ve satış maliyetlerinin iş koluna, faaliyet yerine veya aylara göre parçalara ayrılması suretiyle denetçinin geliştirdiği beklentilerle karşılaştırılması.
- Hile kaynaklı bir “önemli yanlışlık” riskinin belirlendiği alanlardaki çalışanlarla görüşmeler yapılması, bu suretle onların bu risk hakkında ve kontrollerin bu riske karşılık verip vermediği veya nasıl karşılık verdiği hakkındaki görüşlerinin alınması.

⁶⁶⁶ AICPA, *AU Section 329 Analytical Procedures*, s:4.

⁶⁶⁷ KGK, *BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*, Ek-2.

- Bir veya daha fazla bağılı ortaklığın, bölümün veya şubenin finansal tablolarının başka denetçiler tarafından denetlendiği durumlarda, topluluğa bağılı bu birimler arasındaki işlem ve faaliyetlerden doğan değerlendirilmiş hile kaynaklı “önemli yanlışlık” riskine karşı yapılması gereken çalışmaların kapsamının bu denetçilerle müzakere edilmesi.
- Hile kaynaklı “önemli yanlışlık” riskinin yüksek olarak değerlendirildiği bir finansal tablo kalemine ilişkin bir uzman çalışmasının özellikle önemli hâle gelmesi durumunda, bulguların makul olduğunu belirlemek amacıyla uzmanın varsayım, yöntem veya bulgularından bazılarını veya tamamına ilâve prosedürler uygulanması veya bu amaçla başka bir uzmanın görevlendirilmesi.
- Edinilmiş bilgi ve tecrübenin verdiği avantajla satış iadeleri karşılığı gibi muhasebe tahminlerini ve yargılarını içeren konuların nasıl çözümlendiğini değerlendirmek amacıyla, daha önce denetime tabi tutulmuş finansal tablolardan seçilen açılış bilançosu hesaplarını analiz etmek için denetim prosedürlerinin uygulanması.
- Ara dönemde hazırlanmış olanlar da dâhil olmak üzere, işletme tarafından hazırlanan hesaplara veya diğer hususlara ilişkin mutabakatlara yönelik denetim prosedürlerinin uygulanması.
- Bir ana kitledeki anomalilerin (aykırılıkların) test edilmesi amacıyla veri madenciliği gibi bilgisayar destekli tekniklerin kullanılması.
- Bilgisayar tarafından oluşturulan kayıt ve işlemlerin doğruluk ve bütünlüğünün test edilmesi.
- Denetlenen işletme dışındaki kaynaklardan ilâve denetim kanıtı elde edilmeye çalışılması.

3- Sürekli Denetimler: Sürekli denetim, fiziki belge olmaksızın gerçek zamanlı muhasebe bilgi sisteminde üretilmiş olan finansal tablolarda yer alan finansal karakterli bilgilerin doğruluğuna ve güvenilirliğine ilişkin bir görüş oluşturmak amacıyla bilgisayar destekli denetim tekniklerini ve analitik prosedürleri kullanarak elektronik denetim kanıtlarını toplamaya ve toplanan kanıtlardan ulaşılan görüşü bir denetim raporu ile bilgi kullanıcılarına sunmaya yönelik sistematik bir süreçtir.⁶⁶⁸

Sürekli denetim; işlemlerin gerçekleşmesi anında veya gerçekleştikten kısa bir süre sonra sonuçların denetlenmesi olduğundan ancak tam otomatik ve birbiriyle ilgili işlemlere ve sonuçlara hızlı erişimi sağlayan bir süreç ile mümkün olabilir. Bu gereksinimleri karşılayabilmenin tek yolu, sürekli denetimin online bir sistem üzerinde uygulanmasıdır. Sürekli denetimin iki ana bileşeni şunlardır:⁶⁶⁹

- 1) Sürekli kontrol değerlendirmesi: Kontrol zafiyetleri üzerinde mümkün olduğunca çabuk denetim yapılabilmesini ifade eder. Bu yöntem sayesinde, iç denetçiler yönetimin izleme fonksiyonunun yeterliliğini değerlendirmekte, denetim ve yönetim kurullarına kontrollerin etkili çalıştığı ve kurumun muhtemel olumsuzlukları hızlı bir şekilde düzeltebileceği garantisini sunmaktadırlar.
- 2) Sürekli risk değerlendirmesi: Beklenen risk düzeyinin üzerindeki sistem ve süreçlerin belirlenmesini ifade eder. Bu yöntem sayesinde, denetçiler kurumun

⁶⁶⁸ İsa Cankar, “Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 61, 2006, s:71.

⁶⁶⁹ Cankar, s:71.

riskli alanlarını tespit etmekte, bu türden riskleri derecelendirmekte ve sınırlı denetim kaynaklarının daha etkin dağılımını sağlamaktadırlar.

4- Kırmızı Bayraklar Tekniği: Kırmızı bayrak, gerekli kanıt olmadan bazı şeylerin yanlış olabileceğini ortaya koyan bir göstergedir. Kırmızı bayraklar, denetçiler veya diğer ilgililer taraflardan hile riskinin değerlendirilmesinde bir “erken uyarı sistemi” olarak kullanılmaktadır. Her hile belirtisi doğasında bir anormallik, olağan olmayan bir durum veya olması gerekenden önemli bir sapma görüntüsü taşımaktadır. Örneğin, önemli bir belgenin kayıp olması, hesaplar arasında anormal dalgalanmaların olması veya bir ihbar gibi. Görülen hile belirtisinin sonucunda, kesinlikle fiili bir hile eyleminin ortaya çıkartılması şeklinde bir kabul bulunmamaktadır. Denetçiler veya hilenin ortaya çıkartılmasında görevli olan diğer birimler, hile sinyallerinin sadece bir belirti veya olası hilelerin özelliklerini taşıdığını hatırlamak durumundadır. Bir hile göstergesi, hile eyleminin nedeni olabileceği gibi, yapılmış bir hileyi gizleme hareketlerinden dolayı ortaya çıkmışta olabilir.⁶⁷⁰

Kırmızı bayraklar tekniği, denetçi tarafından hilelerle ilgili detaylı inceleme gerektiren noktaların ortaya çıkartılması ve bunların tanımlanmasına yönelik yöntemlerden oluşmaktadır. Bu teknik, işletmelerde hile belirtilerinin yani kırmızı bayrakların incelenmesine yönelik bir teknik olup, olayların iyi bir şekilde araştırılarak hileli bir durumun var olup olmadığına yönelik olarak yapılan çalışmalar bütünüdür. İşletmelerdeki hile belirtilerini aşağıdaki gibi 6 grupta sınıflandırabiliriz;⁶⁷¹

- Muhasebe ile ilgili anormallikler,
- İç kontrol zayıflığı,
- Analitik anormallikler,
- Aşırı yaşam biçimleri,
- Olağan olmayan davranışlar,
- Şikâyetler-uyarılar-imalar.

Yukarıdaki açıklamalarda anlatılmaya çalışılan, hilelerin kırmızı bayraklarını “**Anormallikler**” oluşturmaktadır. Anormallikler, “davranış biçimlerinin önceden tahmin edilebilirliğindeki bir sapmadır”. Anormallikler, davranışsal, analitik veya örgütsel biçimde olabilmektedir. Davranışsal anormalliklere örnek olarak, olağanın ötesinde yaşamak veya birinin faaliyetlerindeki ani değişiklikler gösterilebilir. Bunun tipik örneği bir çalışanın görünen yetersiz gelirine karşın üst düzeyde bir yaşam sürmesidir. Analitik anormallikler, işletmenin muhasebe kayıtlarından gelen olağandışı değer hareketlerinden oluşmaktadır. Örgütsel anormallikler ise bir işletmenin olağan örgüt yapısından anlamlı sapmaları içermektedir. Mali kontrol sistemlerinin olmaması veya gerçekçi olmayan satış ve kar hedefleri örnek olarak verilebilir.⁶⁷²

5- Çapraz Denetim Tekniği: Çapraz denetim tekniği, muhasebede açılan hesapların işleyişi kurallarına dayanarak yapılan bir denetim tekniğidir. Bu yöntemde hangi hesapların birbiriyle karşılıklı çalıştığı belirlenmektedir. Karşılıklı çalışan hesaplar belirlendikten sonra karşılıklı çalışmaması gereken hesaplar aynı kayıt içinde yer alıyorsa anormal bir durum olduğu düşünülmekte ve bu durumun incelenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu yöntemde

⁶⁷⁰ Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:130-131.

⁶⁷¹ S. Burak Arzova, “İşletmelerde çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Kasım 2003, s:121.

⁶⁷² Bozkurt, *İşletmelerin Kara Deliği Hile*, s:131.

hesapların yanı sıra tutarların denklığı de incelenmekte ve farklar varsa incelemeye değer bir sorun olduğu kabul edilmektedir.⁶⁷³ Denetçi incelemelerinde bu hesap ilişkilerden yararlanabilir. İlişkili hesapların incelemesi karşılıklı olarak yapılır. Örneğin banka kredilerindeki hareketlerden yola çıkarak faiz giderlerinin düzeyi incelenir ve doğrulukları test edilir. Diğer taraftan şüpheli alacaklarda ve şüpheli alacak karşılığında bir hareket görüldüğünde, karşılık giderleri ve konusu kalmayan karşılıklardaki hareketlerde inceleme kapsamına alınır.⁶⁷⁴

7.3.2. Proaktif Yöntemler

7.3.2.1. Veri Madenciliği

Son yıllarda, bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelere paralel olarak, işletmelerin topladıkları veri miktarının artması ve bu verileri analiz etme araçlarının gelişmesi, firmaların topladıkları veriyi analiz etmeye yönelik ilgilerini artırmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, gerek akademik alanda gerekse iş dünyasında veri madenciliği uygulamalarının yaygınlaştığı görülmektedir. Veri madenciliği, toplanan verilerden anlamlı bilgiler çıkarmak, veri içerisinde gizli olan bir takım örüntüleri ve eğilimleri tespit etmek ve çeşitli değişkenler arasında ilişkiler bulmak ve böylece karar vermeye yardımcı olmak amacıyla uygulanan bir yaklaşımdır.⁶⁷⁵

Veri madenciliği, eldeki mevcut verilerden, üstü kapalı, çok net olmayan ve önceden bilinmeyen ancak potansiyel olarak kullanışlı bilginin ortaya çıkarılması işlemidir. Burada kümeleme, veri özetleme, değişikliklerin analizi, sapmaların tespiti gibi belirli sayıda teknik yaklaşım uygulanmaktadır.⁶⁷⁶

Veri madenciliğinde istatistik, yapay zekâ, makine öğrenmesi gibi farklı alanlarda geliştirilmiş birçok teknik ve yöntem kullanılmaktadır. Ancak veri madenciliği yalnızca bir takım araç ve tekniklerden ibaret olmayıp, veri toplama, veri temizleme, model oluşturma, model testi ve uygulama gibi birçok aşamaları içeren bir süreci ifade etmektedir. Ayrıca bu aşamaların tümünde her ne kadar BT kullanılsa da, insanın yorum ve katkısının çok önemli olduğu ve dolayısıyla sürecin tümünün bilgisayarlar tarafından otomatik olarak gerçekleştirilemeyeceği unutulmaması gereken önemli bir husustur.⁶⁷⁷

Veri madenciliği, birleşik verilerdeki gizli bilgileri bulmak ve iş uzmanlığını arttırmak amacıyla yapılan yeni bir karar destek analiz işlemidir. Bazı anahtar kelimeler kullanılarak 4 aşamalı ayrıntılı veri madenciliği tanımı şöyledir:⁶⁷⁸

1. Veri madenciliği bir süreçtir.

---

⁶⁷³ Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:163.

⁶⁷⁴ M. Vefa Toroslu, **Yeni Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Finansal Tablo Denetimi**, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2012, s:283.

⁶⁷⁵ İbrahim Halil Seyrek ve H. Ali Ata, “Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü”, **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, Cilt:4, Sayı:2, 2010, s:71.

⁶⁷⁶ Mehmet Özkan ve Levent Boran, “Veri Madenciliğinin Finansal Kararlarda Kullanımı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4(1), s:64.

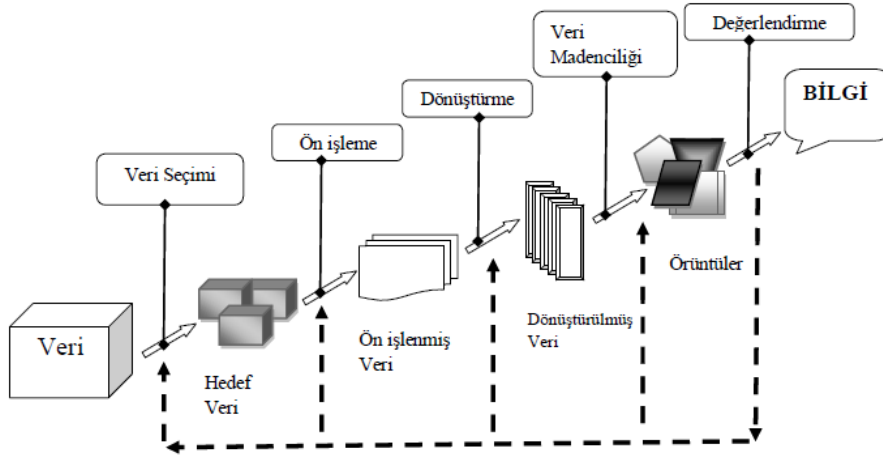
⁶⁷⁷ Seyrek ve Ata, s:71.

⁶⁷⁸ Ali Sait Albayrak ve Koltan Yılmaz, “Veri Madenciliği: Karar Ağacı Algoritmaları ve İMKB Verileri Üzerine Bir Uygulama”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.2009, C.14, S.1, s:36.

2. Veri madenciliği karar destek araçlarının niteliğini yüceltir.
3. Veri madenciliği gizlenmiş bilgileri bulur.
4. Veri madenciliği, iş uzmanları için kavrayış dağıtıcı bir sistemdir.

Veri madenciliği uygulamalarının etkili olabilmesi için gerçekleştirilmek zorunda olduğu 3 koşul vardır. Birincisi veri madenciliği, bölüme özgü veri yerine organizasyon çapında veriye ulaşmalıdır. Organizasyonun verisi, sık sık açık kaynaklı ya da maliyetli verilere eklenmektedir. Bu şekilde oluşturulan veri tabanı veri ambarı olarak adlandırılmaktadır. Veri entegrasyonu süresince uygulama, verileri, türetilmiş özellikleri (çift tanımlamaları kaldırarak, eksik değerleri doldurarak) temizlemektedir. İkinci olarak, bir veri madenciliği uygulaması veri ambarlarındaki bilgiyi işlemek zorundadır. Son aşamada ise veri madenciliği işlenmiş veriyi karar vermeye imkân verecek şekilde düzenlemeli ve sunmalıdır.⁶⁷⁹

Şekil 31: Bilgi Keşfi Sürecinde Veri Madenciliği

Kaynak: Serkan Savaş, Nurettin Topaloğlu ve Mithat Yılmaz, “Veri Madenciliği ve Türkiye’deki Uygulama Örnekleri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, Yıl:11, Sayı: 21, Bahar 2012, s:8.

Veri madenciliği sürecinde izlenen aşamalar genellikle aşağıdaki şekildedir.⁶⁸⁰

1. **Problem Tanımlanması:** Veri madenciliği çalışmalarında başarılı olmanın en önemli şartı, projenin hangi işletme amacı için yapılacağı ve elde edilecek sonuçların başarı düzeylerinin nasıl ölçüleceğinin tanımlanmasıdır.
2. **Verilerin Hazırlanması:** Modelin kurulması aşamasında ortaya çıkacak sorunlar, bu aşamaya sık sık geri dönülmesine ve verilerin yeniden düzenlenmesine neden olacaktır. Bu durum verilerin hazırlanması ve modelin kurulması aşamaları için, bir analistin veri keşfi sürecinin toplamı içerisinde enerji ve zamanının %50 - %85’inin harcamasına neden olmaktadır. Verilerin hazırlanması, “toplama”, “değer biçme”, “birleştirme ve temizleme”, “örneklem seçimi” ve “dönüştürme” aşamalarından oluşmaktadır.
3. **Modelin Kurulması ve Değerlendirilmesi:** Tanımlanan problem için en uygun modelin bulunabilmesi, olabildiğince çok sayıda modelin kurularak denenmesi

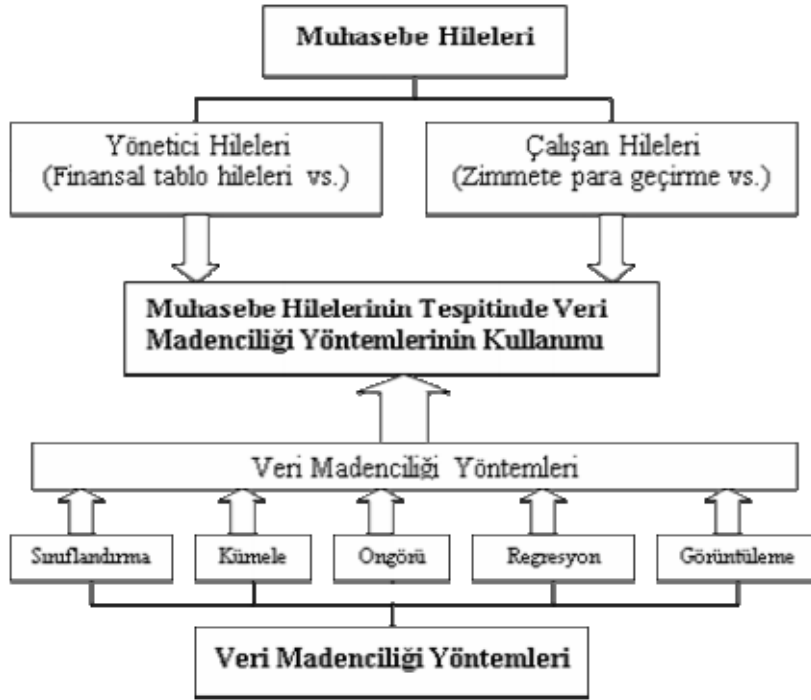
⁶⁷⁹ Ali Sait Albayrak ve Koltan Yılmaz, s:36.

⁶⁸⁰ Serkan Savaş, Nurettin Topaloğlu ve Mithat Yılmaz, s:8.

ile mümkündür. Bu nedenle veri hazırlama ve model kurma aşamaları, en iyi olduğu düşünülen modele varılıncaya kadar yinelenen bir süreçtir.

4. **Modelin Kullanılması:** Kurulan ve geçerliliği kabul edilen model doğrudan bir uygulama olabileceği gibi, bir başka uygulamanın alt parçası olarak kullanılabilir.
5. **Modelin izlenmesi:** Zaman içerisinde bütün sistemlerin özelliklerinde ve ürettikleri verilerde ortaya çıkan değişiklikler, kurulan modellerin sürekli olarak izlenmesini ve yeniden düzenlenmesini gerektirecektir.

Şekil 32: Veri Madenciliği ve Muhasebe Hileleri

Kaynak: Serkan Terzi, "Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Nisan 2012, s:56

Veri madenciliği ile normların, standartların ya da beklentilerin dışında kalan eğilim ve gelişmeler saptanmaya çalışılmaktadır. Veri madenciliği analizi diğer analitik tekniklerden farklıdır, çünkü diğer teknikler toplulaştırılmış finansal bilgiler kullanırken veri madenciliği analizinde, hesaplar ya da diğer müşteri bilgileri içinde bireysel olarak olağandışı kalemleri bulmaya yönelik olarak sorgulama ya da araştırma yapmaktadır. Dolayısıyla denetçilerin bilgi teknolojisi riskleri ve kontrolleri ile teknoloji tabanlı denetim teknikleri konusunda bilgi sahibi olmaları önerilmektedir. Nitekim 1982’de hata ve hileleri bulmak için kullanılan teknikleri saptamak için çalışma kâğıtları üzerinde yapılan bir çalışmada, hata ve hilelerin yaklaşık %30’unun analitik işlemler sayesinde ortaya çıkarıldığı belirlenmiştir. Söz konusu tarihten 16 yıl sonra görünüm geniş ölçüde değişmiş ve denetçilerin %94’ü veri elde edilmeye başlamıştır. Analitik işlemler bilgisayar ve yazılımlar aracılığıyla sadece analiz için değil, aynı zamanda ayrıntılı testler, riskin belirlenmesi, sonuçların rakamsallaştırılması ve temel risk alanlarına odaklanması konularında da kullanılmaktadır.⁶⁸¹

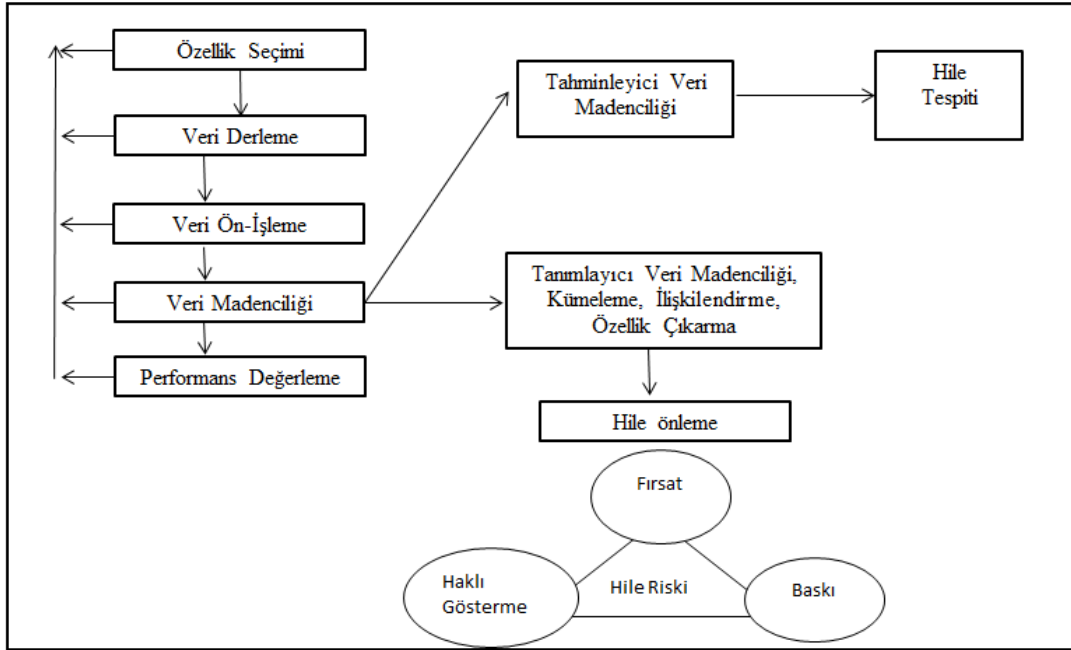
⁶⁸¹ Canol Kandemir ve Şenol Kandemir, "Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Çağdaş Araç ve Yöntemler", *Mali Çözüm Dergisi*, İSMMMO, Kasım-Aralık 2012, s:63-64.

Normal eğilimlerden farklı olan verilerin tespitine yarayan durumların yöntemi, şirketleri maddi kayba uğratacak riskleri engellemeye yarar. Veri madenciliğinde yöntemin kullanıldığı alanlar şu şekildedir;⁶⁸²

- Kredi yolsuzluklarının tespiti,
- Normalden yüksek satışlar,
- Normalden fazla iptal işlemleri,
- Normal olmayan siparişler,
- Şüpheli durumlar.

Denetçiler verileri anlamaya çalışarak, finansal tablolardaki hileyi gösterebilecek veri kalıplarıyla; örneğin stoklardaki eksi kayıtlar, iptal edilen satışlar, yüksek satış iadeleri vb. gibi farklılıkları tanıyabilmekte ve belirleyebilmektedir. Denetçilerin belirlediği ölçütlere uyan ya da olağandışı bir yapı gösteren işlemler potansiyel hile olaylarını işaret edebilmekte ve daha ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmaktadır. Şüpheli işlemlerin diğer işlemlerden ayrılarak yakından incelenmesi ve çalışmaların söz konusu işlemlerin üzerinde yoğunlaştırılması hileleri ortaya çıkarma olasılığını yükseltmekte ve olası kayıpları azaltmaktadır.⁶⁸³

Şekil 33: Hile Riskini Azaltmada Veri Madenciliği

Kaynak: Terzi, *Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma*, s:172.

Veri madenciliği yöntemleri kullanılarak yapılan bir çalışma kapsamında; Borsa İstanbul'da gözüktüğü pazarı ve ulusal pazarda yer alan firmaların 2013 yılı ilk 9 ayına ait bilanço

⁶⁸² Ali Alagöz, Serdar Öge ve Metehan Ortakarpuz, "Bir Kurumsal Zekâ Teknolojisi Olarak Veri Madenciliği İle Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı, 2014, s:17.

⁶⁸³ Canol Kandemir ve Şenol Kandemir, s:64.

ve gelir tabloları incelenmiş ve veri madenciliği tekniklerinden faydalanılarak karşılaştırma yapılmıştır. Bu çerçevede herhangi bir firmanın anlık finansal tablolarıyla önümüzdeki dönemde gözetli pazarında yer alıp almayacağı tahmin edilebilmektedir. Bu amaçla Kamuyu Aydınlatma Platformu'nun internet sitesinden gözetli pazarında yer alan tüm firmaların (20 firma) 2013 yılının ilk 9 ayına ait ve ulusal pazarda yer alan rastgele seçilmiş 20 firmanın aynı döneme ait finansal verileri elde edilmiştir. Çalışmada, Naive Bayes algoritması ve k-en yakın komşu algoritması yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda elde edilen bulgular şu şekildedir:⁶⁸⁴

- Naive Bayes algoritması ve 10 kat çapraz doğrulama tekniği uygulandığında toplam doğru sınıflandırılan örnek sayısı 35, toplam yanlış sınıflandırılan örnek sayısı 5 olarak bulunmuştur.
- Naive Bayes algoritması ve %66-%34 tekniği uygulandığında toplam doğru sınıflandırılan örnek sayısı 35, toplam yanlış sınıflandırılan örnek sayısı 5 olarak bulunmuştur.
- k-en yakın komşu algoritması ve 10 kat çapraz doğrulama tekniği uygulandığında toplam doğru sınıflandırılan örnek sayısı 38, , toplam yanlış sınıflandırılan örnek sayısı 2 olarak bulunmuştur.
- k-en yakın komşu algoritması ve %66-%34 tekniği uygulandığında toplam doğru sınıflandırılan örnek sayısı 13, , toplam yanlış sınıflandırılan örnek sayısı 1 olarak bulunmuştur.

7.3.2.2. Yapay Sinir Ağları

Yapay sinir ağları, insan beyninin özelliklerinden olan öğrenme yolu ile yeni bilgiler türetebilme, yeni bilgiler oluşturabilme ve keşfedebilme gibi yetenekleri herhangi bir yardım almadan otomatik olarak gerçekleştirmek amacıyla geliştirilmiş olup öğrenmenin yanı sıra ezberleme ve bilgiler arasında ilişkiler oluşturma yeteneğine de sahiptir. Yapay sinir ağları, tecrübe ederek öğrenebilme yeteneğine sahip, yeni durumlara adapte olabilen, bunun yanında oldukça hızlı çalışan güçlü ve kıyaslanabilir bilgisayar sistemidir.⁶⁸⁵

Yapay sinir ağları, güçlü bir istatistiksel modelleme yöntemidir. Bu yöntem vasıtasıyla veri setindeki işlemler arasındaki ilişki tespit edilmekte ve bu işlemler sınıflandırmaya, değerlendirmeye, tahmin ve kontrol işlemlerine tabi tutulmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı yapay sinir ağları, hile tespitinde ve risk değerlendirmelerinde kullanım alanı bulmaktadır.⁶⁸⁶

Geliştirilen programlama dilleriyle yapay sinir ağları yazılımlarının insan düşünce tarzına uygun çalışması hedeflenmektedir. Yapay sinir ağları, geçmişte yaşanmış olayların

⁶⁸⁴ Hilmi Kırhoğlu ve İsmail Fatih Ceyhan, "Mali Tablo Denetiminde Ön Analitik İnceleme Tekniği Olarak Veri Madenciliğinin Kullanımı: Borsa İstanbul Uygulaması", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Bahar 2014, Cilt: 5 Sayı:1, s:32.

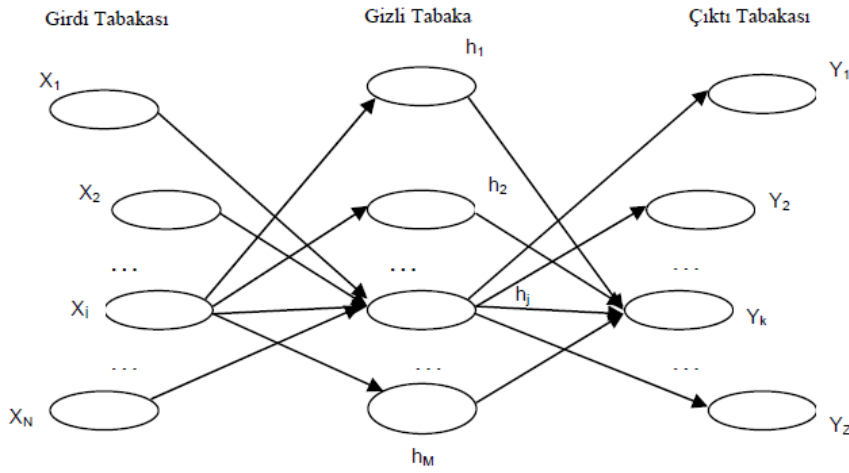
⁶⁸⁵ Göktuğ Cenk Akkaya, Erhan Demireli ve Ümit Hüseyin Yakut, "İşletmelerde Finansal Başarısızlık Tahminlemesi: Yapay Sinir Ağları Modeli ile İMKB Üzerine Bir Uygulama", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10 (2), s:192.

⁶⁸⁶ Serkan Terzi ve İlker Kıymetli Şen, "Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı", **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Year:7 Number 14, Winter, s:483.

bilgisiyle geleceği tahmin etmektedir. Yapay sinir ağları, geçmiş süreçte yaşanan olayların birbirleriyle olan ilişkilerini inceleyerek olayları öğrenir. Öğrenme aşamasında kurmuş olduğu ilişkilerden yararlanarak karşılaştığı herhangi bir olayda tahmin yaparak karar vermektedir. Yapay sinir ağlarının bilgi işleme süreci 5 aşamadan oluşmaktadır;⁶⁸⁷

- İlk aşamada ağa verilen bilgi girdi katmanında toplanarak, ağ tarafından 0 ve 1 değerlerine dönüştürülür. Bu dönüştürme işleminde her girdi sadece bir özellekle eşleşir. Bu sürece tamamına normalizasyon denilmektedir. Modelde yer alan veriler ne kadar tutarlı ve sağlıklı olursa elde edilen sonuçlarda o kadar başarılı olmaktadır. Girdiler numerik veya kategorik verilerden oluşabilir.
- İkinci aşamada, normalizasyon işleminden sonra, ağ tarafından her girdi ile yapay sinir hücresinin arasında kurulacak bağlantının ağırlıkları tespit edilir.
- Üçüncü aşamada girdiler, ağırlıklandırma işleminde hesaplanan katsayılarla birlikte toplama fonksiyonunda işlem görerek, yapay sinir hücrelerinin net girdi değerleri hesaplanır.
- Dördüncü aşamada, çıktı değerleri için önceden ağa tanımlanan kısıtlar dâhilinde, aktivasyon işlemiyle hücreye gelen net girdilerin net çıktı değerleri hesaplanır.
- Son aşamada girdilerin karşılığında oluşturulan çıktı değerleri dış dünyaya verilir. Çıktı değerleri nümerik değerler olabileceği gibi “0,1” değerlerini de alabilir.

Şekil 34: Yapay Sinir Ağı Yapısı

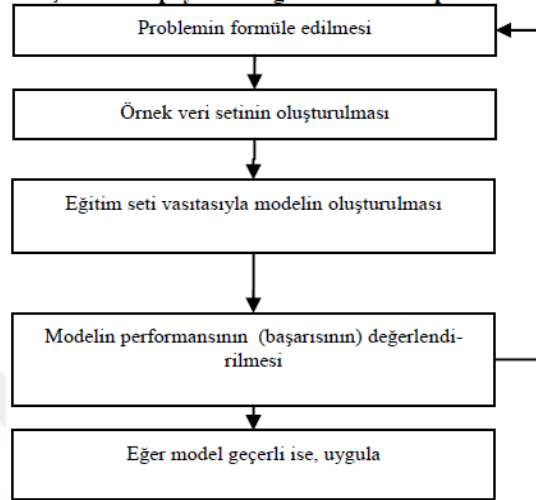
Kaynak: Güray Küçükkocaoğlu, Yasemin Keskin Benli ve Cemal Küçüksözen, “Finansal Bilgi Manipülasyonunun Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı”, **İMKB Dergisi**, Cilt: 9 Sayı: 36 ISSN 1301-1650, http://www.borsaistanbul.com/datum/imkbdergi/IMKB_Dergisi_Turkce36.pdf, (30 Ağustos 2016), s:12.

Veri setinde yer alan veriler; tesadüfi olarak eğitim seti, onaylama seti ve test seti olarak üç bölüme ayrılmaktadır. Eğitim seti, ağına eğitime verilen ağırlıklarına uygun olan öğrenme için kullanılmaktadır. Onaylama seti, bir sınıflandırıcının ağırlıklarına uygun olan öğrenme için kullanılmaktadır. Örneğin yapay sinir ağındaki gizli katman sayısını seçmek için onaylama seti kullanılır. Test seti ise eğitimin uygulanmasının performansını ölçmede kullanılır. Bir problemdeki gizli katmanların sayısının etkisini değerlendirmek için onaylama

⁶⁸⁷ Mehmet Civan ve Faruk Dayı, “Altman Z Skoru ve Yapay Sinir Ağı Modeli İle Sağlık İşletmelerinde Finansal Başarısızlık Tahmini”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:41, Mart-Nisan 2014, s:4-5.

verilerinin performansına bakılır. Ağ yapısının performansını ölçmek için mutlak hata ortalaması ve hata kareler ortalaması kullanılmaktadır. Buna göre, mutlak hata ortalaması ve hata kareler ortalamasının en küçük olduğu değer, alınması gereken gizli katman sayısını belirlemektedir.⁶⁸⁸

Şekil 35: Yapay Sinir Ağları Modelinin Aşamaları

Kaynak: Serkan Terzi ve İlker Kıymetli Şen, s:485.

Yapay sinir ağları modeli kullanılarak Türkiye'deki bankaların finansal başarısızlıklarının tahmin edilmeye çalışıldığı yapay sinir ağları modeli ile ilgili bir uygulama yapılmıştır. Bu uygulamada sonuçlar şu şekilde oluşmuştur; çalışmada veri seti olarak Türkiye'deki bankalar ele alınmış ve TMSF'ye devrolan bankalar başarısız kategorisinde sınıflandırılmıştır. Çalışmada öncelikli amaç banka başarısızlıklarının 2 yıl öncesinden tespit edilmesidir. Bu nedenle model için başarısızlık yılından 1 ve 2 yıl önceki finansal tablo bilgileri dikkate alınmıştır. Çalışmada banka başarısızlık tarihi, TMSF'ye devir tarihleri kabul edilmiştir. Birçok banka başarısızlıkların yaşandığı dönemin analize alınabilmesi amacıyla veri seti 1997-2002 yılları olarak seçilmiştir. Çalışmada 36 adet banka dâhil edilmiştir. Literatürde çokça kullanılan ve güvenilirliklerinin yüksek olduğu düşünülen yapay sinir ağları modelleri ile test edilmiş ve sonuçta model için güçlü öngörü oranı tespit edilmiştir. Modelde başarısızlığı 1 yıl önceden öngörme başarıları %88 iken 2 yıl önceden öngörme başarıları %77'ye inmiştir.⁶⁸⁹

Yapay sinir ağları ile ilgili yapılan başka bir uygulamadaki sonuçlar aşağıdaki gibi olmuştur,⁶⁹⁰

- Çalışmada yapay sinir ağları modeli ile Tekstil ve Kimya, Petrol ve Plastik Ürünleri sektörlerinde faaliyet gösteren İMKB'de işlem gören işletmeler için

⁶⁸⁸ Akkaya, Demireli ve Yakut, s:192.

⁶⁸⁹ Utku Altınöz, "Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Yapay Sinir Ağları Modeli Çerçevesinde Tahmin Edilebilirliği", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:28, Sayı: 2, Yıl:2013, s:214.

⁶⁹⁰ Akkaya, Demireli ve Yakut, s:192.

1998-2007 dönemini kapsayan finansal başarısızlık tahmin modeli geliştirilmiştir.

- İlgili dönemde İMKB'ye kote 53 işletme adı geçen sektörlerde faaliyet göstermektedir. İşletmelerin finansal durumuna bakılırken sadece finansal oranlardan yararlanılmıştır. Finansal tabloları bağımsız denetimden geçmiş olan 52 işletme çalışmaya alınmıştır.
- İşletmeler; iflas etmiş olmak, borsa kotundan çıkarılmış olmak, faaliyetlerini durdurmuş olmak, üst üste 3 yıl ve daha fazla yıllarda zarar etmiş olmak kriterlerine göre başarısız olarak ayrılmıştır.
- Çalışmada 52 işletmeden 21 tanesi eğitim seti, 10 tanesi onaylama seti ve de 21 tanesi de test seti olmak üzere ayrılmıştır.
- Eğitim setinde bulunan 21 işletmeden 12 tanesi başarılı, 9 tanesi ise başarısızdır. Onaylama setinde bulunan 10 işletmeden 5'i başarılı 5'i başarısızdır. Test setinde bulunan 21 işletmeden 11 tanesi başarılı 10 tanesi ise başarısızdır.
- Çalışmada bağımsız değişken olarak genel kabul görmüş 25 finansal oran kullanılmıştır.
- Yapay sinir ağlarında toplam sınıflandırma doğruluğu incelendiğinde;
  - Eğitim setinin tamamını doğru sınıflandırırken,
  - Test setinin toplam sınıflandırma doğruluğu yaklaşık % 81 olarak gerçekleşmiştir.
  - Model başarılı işletmelerin yaklaşık % 82'sini doğru tahmin edilmiştir.
  - Yapay sinir ağları test setinde yer alan 10 tane başarısız işletmeyi de %80 doğru sınıflandırmıştır.⁶⁹¹

7.3.2.3. Karar Ağaçları

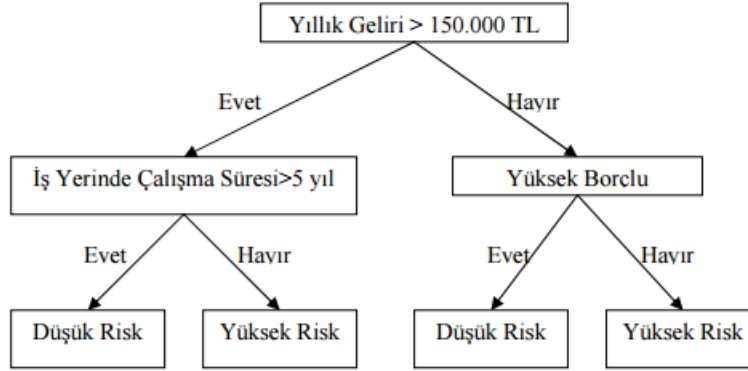
Karar ağaçları, sınırları bilinen örnek veriden tümevarım yöntemiyle öğrenilen ağaç şekilli bir karar yapısı çeşididir. Bir karar ağacı, basit karar verme adımları uygulanarak, büyük miktarlardaki kayıtları, çok küçük kayıt gruplarına bölerek kullanılan bir yapıdır. Her başarılı bölme işlemiyle, sonuç gruplarının üyeleri bir diğeriyle çok daha benzer hale gelmektedir. Büyük veri tabanlarının kullanıldığı pek çok sınıflama probleminde ve karmaşık ya da hata içeren bilgilerde karar ağaçları yararlı bir çözüm olmaktadır. Tahmin edici ve tanımlayıcı özelliklere sahip olan karar ağaçları, veri madenciliğinde kuruluşlarının kolay olması, yorumlanmalarının kolay olması, veri tabanı sistemlerine kolayca entegre edilebilmeleri, güvenilirliklerinin daha iyi olması nedenleri ile sınıflama modelleri içerisinde en yaygın kullanıma sahip olan bir tekniktir.⁶⁹² Bu yöntemlerden muhasebe hilelerinin tahmininde en çok kullanılanlardan biri karar ağaçlarıdır. Karar ağaçları, bir sınıf ya da değere ulaşan kurallar serisinin özel bir gösterim yoludur.⁶⁹³

⁶⁹¹ Akkaya, Demireli ve Yakut, s:192.

⁶⁹² Ali Sait Albayrak ve Koltan Yılmaz, s:39.

⁶⁹³ Terzi, *Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı*, s:58.

Şekil 36: Karar Ağacı

Kaynak: Terzi, *Hile ve Usulsüzlüklerin Tespitinde Veri Madenciliğinin Kullanımı*, s:58.

Karar ağaçları yöntemi kullanılarak finansal tablolarda hile yapılıp yapılmadığının tespiti için yapılan bir çalışmada, İMKB’de üretim sektöründe işlem gören 50 şirketin denetlenmiş finansal tabloları kullanılmıştır. Seçilen şirketlerin denetim raporları incelendiğinde 25 şirketin finansal tablolarında önemli düzeyde yanlışlık belirlenmiştir. Hileli finansal tablo üretmiş olan 25 adet şirket ile aynı sektörde faaliyet gösteren ve hile riski taşımayan, yani olumlu denetim görüşü verilen 25 şirket ile karşılaştırılmıştır. Seçilen hileli finansal tablosu olan 25 şirketin denetim raporları incelendiğinde; 5 şirketin denetim görüşü “Görüş Bildirmekten Kaçınma”, 20 şirketin denetim görüşünün ise “Şartlı” olduğu belirlenmiştir. Karar ağacı analizinin sonuçları incelendiğinde modelin doğru sınıflandırma başarısı %80 olarak belirlenmiştir. 7 gözlemden hileli finansal tablolar, hile riski taşımayan olarak sınıflandırılmıştır, 3 gözlemden ise hile riski taşımayanlar, hileli finansal tablolar olarak sınıflandırılmıştır.⁶⁹⁴

7.3.2.4. Benford Yasası

General Electric’in New York’taki laboratuvarında fizikçi olarak çalışan Frank Benford, 20 farklı liste halinde toplam 20,229 sayısal veri üzerinde yaptığı çalışmasının sonuçlarını 1938 yılında "Proceedings of American Philosophical Society" dergisinde yayımlamıştır. Benford’un yayımladığı çalışma bilgileri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.⁶⁹⁵

Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, Benford’un gözlem alanındaki 20,229 verinin % 30,6’sı 1 rakamı ile başlarken, %18,5’i 2 ile başlamakta buna karşılık sadece % 4,7’si 9 ile başlamaktadır. Genel beklentilerin aksine, bir veri kümesindeki sayıların ilk rakamının 1 olma olasılığı 0,111 (1/9) değil, 0,306’dır. Homojen bir dağılım göstereceği sanılan sayılar aslında logaritmik bir dağılım göstermektedir.⁶⁹⁶

⁶⁹⁴ Serkan Terzi ve İlker Kıymet Şen, “Finansal Tablo Hilelerinin Veri Madenciliği Yardımıyla Tespit Edilmesi: Üretim Sektöründe Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, 2012, s:36.

⁶⁹⁵ Murat Engin Akkaş, “Denetimde Benford Kanunu’nun Uygulanması”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9/1, 2007, s:192.

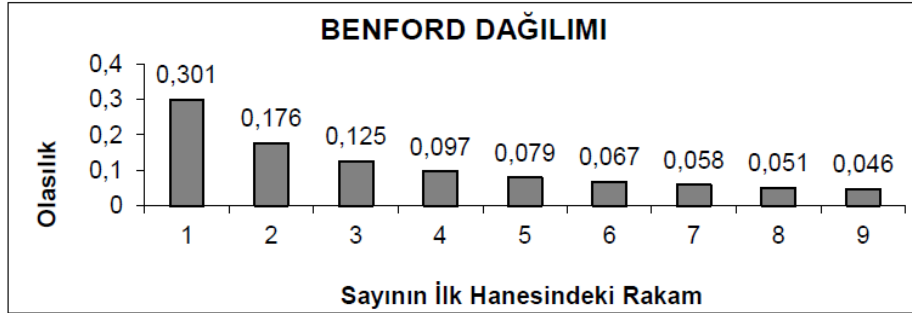
⁶⁹⁶ Engin Boztepe, “Benford Kanunu ve Muhasebe Denetiminde Kullanılabilirliği”, *EUL Journal of Social Sciences (IV:I) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, June 2013, s:74.

Tablo 30: Benford'un Gözlem Alanı

Sütun	Başlık	1	2	3	4	5	6	7	8	9	Örneklem
A	Nehirler, Alan	31.0	16.4	10.7	11.3	7.2	8.6	5.5	4.2	5.1	335
B	Nüfus	33.9	20.4	14.2	8.1	7.2	6.2	4.1	3.7	2.2	3259
C	Sabiteler	41.3	14.4	4.8	8.6	10.6	5.8	1.0	2.9	10.6	104
D	Gazeteler	30.0	18.0	12.0	10.0	8.0	6.0	6.0	5.0	5.0	100
E	Özgül Isı	24.0	18.4	16.2	14.6	10.6	4.1	3.2	4.8	4.1	1389
F	Basınç	29.6	18.3	12.8	9.8	8.3	6.4	5.7	4.4	4.7	703
G	Beygir Gücü	30.0	18.4	11.9	10.8	8.1	7.0	5.1	5.1	3.6	690
H	Molekül Ağırlığı	26.7	25.2	15.4	10.8	6.7	5.1	4.1	2.8	3.2	1800
I	Drenaj	27.1	23.9	13.8	12.6	8.2	5.0	5.0	2.5	1.9	159
J	Atom Ağırlığı	47.2	18.7	5.5	4.4	6.6	4.4	3.3	4.4	5.5	91
K	n^{-1} , $\sqrt{n}$	25.7	20.3	9.7	6.8	6.6	6.8	7.2	8.0	8.9	5000
L	Motif	26.8	14.8	14.3	7.5	8.3	8.4	7.0	7.3	5.6	560
M	Amerikan Magazini	33.4	18.5	12.4	7.5	7.1	6.5	5.5	4.9	4.2	308
N	Maliyet Verileri	32.4	18.8	10.1	10.1	9.8	5.5	4.7	5.5	3.1	741
O	X-Ray Cihazı Voltu	27.9	17.5	14.4	9.0	8.1	7.4	5.1	5.8	4.8	707
P	Beyzbol Ligi	32.7	17.6	12.6	9.8	7.4	6.4	4.9	5.6	3.0	1458
Q	Siyah İrk	31.0	17.3	14.1	8.7	6.6	7.0	5.2	4.7	5.4	1165
R	Adresler	28.9	19.2	12.6	8.8	8.5	6.4	5.6	5.0	5.0	342
S	n^1 , n^2 , ..., n^n	25.3	16.0	12.0	10.0	8.5	8.8	6.8	7.1	5.5	900
T	Ölüm Oranları	27.0	18.6	15.7	9.4	6.7	6.5	7.2	4.8	4.1	418
	Ortalama	30.6	18.5	12.4	9.4	8.0	6.4	5.1	4.9	4.7	1011
	Olası Yanılgı	±0,8	±0,4	±0,4	±0,3	±0,2	±0,2	±0,2	±0,3		20229

Kaynak: C. Mustafa Türkyener, “Benford Yasası Ve Mali Denetimde Kullanımı”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 64, s:115.

Grafik 36: Benford Dağılımı

Kaynak: Mustafa Kocameşe ve Fırat Coşkun Güçlü, “Muhasebe Hilelerinin Ortaya Çıkarılmasında Benford Kanunu Ve Rakamsal Analiz Yönteminin Kullanımı”, <http://www.firatcoskunguculu.com/Indir.ashx?Dosya=13>, (31 Ağustos 2016), s:5.

Benford analizi bütün veriler üzerinde kullanılamaz. Bu sebepten dolayı kullanmadan önce verilerin Benford analizine uygun olup olmadığı değerlendirilmelidir. Aşağıdaki şartlarda Benford analizi kullanılabilir;^{697 698}

⁶⁹⁷ Türkyener, s:115.

⁶⁹⁸ Kürşat Taşkın, “Yolsuzluğun Tespit Ve Önlenmesinde Bilgisayar Destekli Denetim Teknikleri”, <http://www.slideshare.net/kursattaskin/kursat-taskin-yolsuzluk-onlemede-bdd-teknikleri>, (28 Mart 2016), s:13.

- Eğer yapılan işlemlerin alt sınırı 0 veya 10'un katları değilse Benford analizi kullanılamaz,
- Veriler en üst ya da en alt limite sahip olmamalıdır. Örneğin; kamu kurumlarında ödenen harcırahlara bakıldığında Benford Yasasına uymaz çünkü devlet belirli bir üst limit tespit etmesi nedeniyle belirlenen bu sayının ortaya çıkış sıklığı fazla olacaktır.
- Veri içerisinde küçük sayılar büyüklerden daha fazla olmalıdır. Genel mantık olarak bir ülkedeki küçük kasabaların sayısı büyük şehirlere göre fazladır.
- İşlem adetleri küçük olmamalıdır. En az bin adet işlemin olması gerekmektedir.
- Verilerin kodlanmamış veriler olması gerekir. Örneğin; kimlik numaraları, posta numaraları, telefon numaraları belli bir kod ile dağıtıldığından, Benford Yasasına göre bir dağılım izlememektedir.
- Analiz yapılacak veri benzer özellikler göstermelidir. Örnek olarak sadece alış faturaları, sadece kasa hareketleri olmalıdır. Kasa hareketleri ile banka hareketleri aynı anda Benford analizine tabi tutulamaz.

Örneğin TL olarak hesaplanmış bir veri kümesi, eğer Benford Dağılımına uyuyorsa Dolar ya da Euro'ya çevrildiğinde yasa geçerliliğini korumaya devam etmektedir. Yapılan çalışmalarda denklem basamak kombinasyonlarını içerecek şekilde $P(d_1, d_2, d_3 \dots) = \log_{10} (1 + (d_1, d_2, d_3 \dots d_k) - 1)$ şeklinde genişletmiştir. Örneğin, bir sayının 314 ile başlama olasılığı $\log_{10}(1 + (314) - 1)$ olarak ifade edilmektedir. Buna göre, aşağıda yer alan tabloda, Benford Yasasına göre rakamların ilk dört basamakta ortaya çıkma frekansları görülmektedir. Böylece, analizler de ilk basamak testinin yanında; ikinci basamak, ilk iki basamak ya da son iki basamak gibi testler uygulanmak suretiyle genişletilmiştir.⁶⁹⁹

Tüm sayıların (1 ile 9 arası) ilk hanede yer alma ihtimalinin birbirine eşit ve 1/9 ihtimale sahip olduğu ve ikinci hanede yer alma ihtimalinin ise 0 sayısının ihtimale dahil edilmesi nedeniyle 1/10 ihtimale sahip olacağı acemice bir beklentidir. Benford yasası sıralanmış verilerdeki rakamların yoğun bir şekilde ilk pozisyondaki rakamlar için daha düşük rakamlara doğru bir yönelim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Küçük rakamlara olan eğilim ikinci basamak içinde geçerlidir. Benford Yasası'nda beklenen sayısal sıklıklar bir logaritmik düzen takip etmektedir.⁷⁰⁰

Tablo 31: Benford Kanunu'na Göre Rakamların İlk Dört Basamakta Olma Olasılıkları

Rakamlar	1. Basamak	2. Basamak	3. Basamak	4. Basamak
0	-	0,1197	0,1018	0,1002
1	0,3010	0,1139	0,1014	0,1001
2	0,1761	0,1088	0,1010	0,1001
3	0,1249	0,1043	0,1006	0,1001
4	0,0969	0,1003	0,1002	0,1000
5	0,0792	0,0967	0,0998	0,1000
6	0,0669	0,0934	0,0994	0,0999
7	0,0580	0,0903	0,0990	0,0999
8	0,0512	0,0876	0,0986	0,0999
9	0,0458	0,0850	0,0982	0,0998
Toplam	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000

Kaynak: Murat Engin Akkaş, s:196.

⁶⁹⁹ Türkyener, s:115.

⁷⁰⁰ Melih Erdoğan ve Diğerleri, s:43.

Benford Yasası'nın gelişim sürecinde önemli bir katkı da Dr. Ted P.Hill tarafından yapılmıştır. 1996 yılında yasa üzerinde çalışmalara başlayan Hill, Georgia Teknoloji Enstitüsündeki matematik öğrencilerinden evlerine gittiklerinde bir demir bozuk parayı 200 kez havaya atarak sonuçları kaydetmelerini veya parayı havaya atmış gibi düşünüp 200 sonuç yazmalarını istemiştir. Ertesi gün ödevlere göz gezdirdiğinde 200 sonucu kafadan yazanların hayret verici bir şekilde birbirine çok yakın sonuçlar elde ettiğini görür. Hill bu durumu bir mülakatında şöyle ifade etmektedir: “sonuçları kafalarından yazan öğrencilerin birbirine çok yakın bir şekilde sonuç bulmalarını Benford Yasasının gerçeğe yakınlığı noktasında bize ipucu verdiğini düşünüyorum.”⁷⁰¹

Benford Yasasında 5 önemli basamak testi bulunmaktadır. Bunlar;⁷⁰²

1. **Birinci basamak testi:** Bu test uçak penceresinden şehrin görüntüsüne benzer. Yüksek düzey bir testtir ve çok açık olmadıkça olağandışı görünen hiçbir şey ayırt edilemeyecektir. Hile denetiminin hedeflerinin seçiminde bu test kullanılmamalıdır.
2. **İkinci basamak testi:** Bu test uygunluk için ikinci yüksek seviyeli testtir. Bu testte hile denetiminin hedeflerinin belirlenmesinde kullanılmaz. Fakat bu test verideki temel problemleri çok çabuk bir şekilde bulabilir.
3. **İlk iki basamak testi:** Bu test önceki testlere göre daha fazla odaklanmıştır. Orijinal olarak hile denetiminin hedeflerini seçmek için tasarlanmıştır. Bir sayının ilk iki basamağı en soldaki iki basamaktır. Örneğin 6340 sayısının ilk iki basamağı 63 ve 63,40 sayısının da ilk iki basamağı 63'dür. Toplam olarak 90 adet (10 ile 99 arası) ilk iki basamak kombinasyonu mevcuttur. Test hem ilk hem de ikinci basamak kolay bir şekilde açıklıkla görünmeyen bir veri setinde anormallikleri bulmak için kullanılır.
4. **İlk üç basamak:** Bu test hile denetçisine kısmen küçük örneklem sağlayacak oldukça odaklanmış bir testtir. İlk iki basamak testi belirli bir eşiğin altında sunulan sözleşmeler veya satın alımlar gibi geniş anormallik kategorilerini toplama eğiliminde iken ilk üç basamak testi daha yüksek kesinlikteki anormalliklerin tekrarlanmalarında eğilimindedir. Kısacası bu test denetçiye daha dar bir şekilde dikkatini odaklama imkânı sağlar.
5. **Son iki basamak testi:** Bu testin amacı yuvarlanmış ve icat edilmiş sayıları bulmaktır. 10.000 gözlemin altındaki veri setleri için bu test etkin bir şekilde denetim hedeflerini seçmede küçük ve yeterli örnekleme sahip olabilir.

Benford'un Kanunu bir veri setinde normal seviyede olan sayı tekrarını belirlemek için kullanılmakla beraber rakamlardaki veya sayılardaki anormal durumların belirlenmesine imkân tanır. Muhasebeciler ve denetçiler işletme verilerine Benford'un Kanunu'nu uygulayarak anormallikleri belirlemeye çalışırlar. Benford'un Kanunu'nun, çoğu finansal veride, gelir vergisi veya borsa verilerinde, firma ödemelerinde, satış rakamlarında, demografik ve bilimsel verilerde uygulandığı görülmektedir.⁷⁰³

⁷⁰¹ Melih Erdoğan ve Diğerleri, s:50.

⁷⁰² Melih Erdoğan ve Diğerleri, s:32.

⁷⁰³ Hakan Yıldırım ve Mehmet Nuri İnel, “Muhasebe Denetiminde Örnekleme Tekniklerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl 2012, Cilt XXXII, Sayı I, s:267.

Tablo 32: Benford Yasası'nın kullanılabilirdiği ve kullanılmadığı durumlar

Benford Analizinin Muhtemel Olarak Kullanılabilirdiği Durumlar	Örnekler
Sayıların matematiksel kombinasyonlarından oluşmuş olan sayı grupları – İki dağılımdan gelen sonuç	Alıcılar Hesabı (Satış sayısı*Fiyat), Satıcılar Hesabı (Satın alınan mal sayısı * Fiyat)
İşlemsel veri – Örnekleme ihtiyaç yoktur	Masraf, Satışlar, Giderler
Büyük veri grupları – Ne kadar fazla gözlem o kadar iyi	Tüm yılın işlemleri
Uygun görünen hesaplar – Bir sayılar grubunun ortalaması orta değerinden büyük ve çarpıklık pozitif olduğunda	Çoğu muhasebe sayı grupları
Benford Analizinin Muhtemel Olarak Kullanışlı Olmadığı Durumlar	Örnekler
Atanmış numaralardan oluşan veri grubu	Çek numaraları, Fatura numaraları, Posta kodları
İnsan düşüncesinden etkilenen sayılar	Psikolojik eşige göre belirlenen fiyatlar seti (1,99 TL gibi), ATM'den para çekişi
Maksimum veya minimum değere sahip hesaplar	Kayıt yapılabilmesi için belirli bir miktarı geçmesi gereken varlık grupları
İşlemlerin kaydedilmediği durumlarda	Hırsızlık, Rüşvetler, Sözleşme manevraları

Kaynak: Cindy Durtschi, William Hillison ve Carl Pacini, "The Effective Use of Benford's Law to Assist in Detecting Fraud in Accounting Data", **Journal of Forensic Accounting**, Vol.V(2004), s:24.

Benford Kanunu tek başına bir denetim aracı olarak kullanılmaktan ziyade hile ve hata içerme ihtimali olan kalemleri ve işlemleri ortaya koyarak denetçiyi doğru noktalara yönlendiren bir tekniktir. Benford Kanunu; denetimin özellikle planlama aşamasında denetlenecek işlemlerle ilgili denetçiye yol gösterir. Muhasebeden elde edilen verilerin önemli bir bölümü Benford Kanunu'na uygun dağılım gösterirler. Benford Kanunu ile rakamsal analize tabi tutulabilecek işlemlerin bazıları şu şekilde sıralanabilir:⁷⁰⁴

- Satışlar ve satış fiyatları
- Stok girişleri ve birim fiyatlar
- Giderler
- Alacak hesaplarındaki işlem ve tutarlar
- Satın alma işlemleri
- Borç hesapları verileri
- Büyük defter hesapları
- Müşteri iadeleri ve benzeri pek çok kalemin Benford Kanunu'na uygun dağılım gösterip göstermediği analiz edilerek muhtemel sapmalar belirlenebilir.

⁷⁰⁴ Mustafa Kocameşe ve Fırat Coşkun Güçlü, s:11.

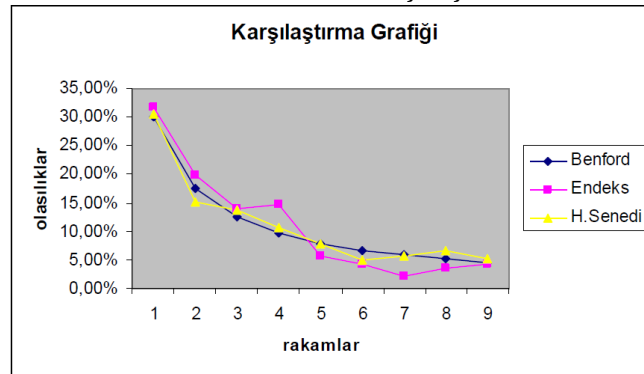
Dijital Analizin uygulanmalarıyla ilgili olarak, Amerika'nın Arizona Eyaletindeki Wayne James Nelson'un davası konuyu daha açıklayıcı hale getirebilir. Wayne James Nelson, Arizona Eyaleti muhasebe servisinde çalışıyordu. Davada Wayne James Nelson, eyaleti 2 milyon dolar dolandırmakla suçlanmıştır. Davalının kendi çıkarları için sahte satıcılara çek yazdığı mahkemede kanıtlanmıştır. Suç eyalette yapılan denetim sırasında ortaya çıkmıştır. Bu davada suçun ispatı sırasında dijital analiz uygulanmış ve Benford Kanunundaki oranlardan bir hilenin işareti olarak algılanmıştır. Denetim sırasında dijital analiz uygulanırken aşağıdaki hususlar belirlemiştir;⁷⁰⁵

- Çekler küçük miktarlarla başlayıp, düzenli bir şekilde artan rakamlar ile devam ediyordu,
- Çeklerin %90'ındaki miktarlar 7, 8 ve 9 rakamlarıyla başlıyordu.
- Çeklerdeki miktarlar tesadüf seçilmiş görüntüsü veriyordu (tekrar yok, yuvarlama yok ve miktarların hepsi sent içermekteydi).

Benford yasasını sınamak için Türkiye'de yapılan bir uygulamada; İMKB'de işlem gören 322 hisse senedinin 12.02.2007 kapanış fiyatlarına bakılmıştır. 98 hisse senedinin fiyatının 1 rakamı ile başladığı ve yalnız 17 hisse senedinin kapanış fiyatının 9 rakamı ile başladığı görülmektedir. Yüzde olarak bakıldığında ise % 30.43'ünün ilk basamağındaki anlamlı rakamın 1 olduğu ve % 5,28'inin ilk basamağındaki anlamlı rakamının 9 olduğu görülmektedir.⁷⁰⁶

Başka bir örnek olarak 1990 ile 2005 yılları arasında aylık ortalama İMKB100 endeks değerlerine bakıldığında, 192 adet endeks değerinden 61 adet değer 1 rakamı ile başlamakta ve yalnız 8 adet endeks değeri 9 rakamı ile başladığı görülmüştür. Yüzde olarak bakıldığında ise % 31.77'sinin ilk basamağındaki anlamlı sayının 1 olduğu ve % 4,17'sinin ilk basamağındaki anlamlı sayının 9 olduğu görülmektedir. Aşağıda, İMKB100 endeksi ve hisse senetlerinin ilk basamağındaki rakamlarının dağılımını gösteren grafiğe bakıldığında hisse senetleri değerleri ile borsa endeksi rakamlarının genel olarak Benford Yasasıyla uyum halinde olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁰⁷

Grafik 37: İMKB100 Endeks Değerleri ile Hisse Senetleri Fiyatlarının Benford Yasası ile Karşılaştırılması

Kaynak: Türkyener, s:117.

⁷⁰⁵ Ali Alagöz ve Mustafa Ay, "Muhasebe Denetiminde Benford Kanunu Temelli Dijital Analiz", http://www.alialagoz.com.tr/doc-dr-alialagoz-makaleleri/muhasebe_denetiminde_benford_kanunu_temelli_dijital_analiz.pdf, (31 Ağustos 2016), s:14.

⁷⁰⁶ Türkyener, s:117.

⁷⁰⁷ Türkyener, s:117.

Hileyi ortaya çıkartmak için Benford Yasası kullanılarak sayısal analizden faydalanmanın aşamalarını aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:⁷⁰⁸

- Evren veya veri gruplarını belirle,
- Veri gruplarının özünde var olan mülkün eğilim veya sapmaları göz önünde bulundur (maksimum veya minimum kesinti veya benzer miktar için yapılan hibeler),
- Anormallikleri takip etmek için gerekli uygun alanları belirle,
- Yazılım programına verilerin aktar,
- Baştaki ilk ve ilk iki rakamın sıklıklarını say,
- Alt küme testlerini uygula (örneğin, satıcı maliyet merkezi ve satın alıcı ile), baştaki ilk ve ilk iki rakamın sıklıklarını sayarak beklenen değer ile sonuçları karşılaştır,
- Önemli sapmaları not et,
- Sapmalarda yer alan kayıtların hepsini listele,
- Herhangi bir araştırmadan vazgeçmeden önce sapmaların nedenlerini anla ve mantığını bul,
- Şayet şüpheyi arttıracak herhangi bir şey ortaya çıkarsa, işletme hakkında bir arka plan araştırmasına başla.

7.3.2.5. Tahakkuk Esaslı Modeller

Firmalar her yıl elde ettikleri karları ilerdeki yıllarda da belirli bir düzeyde sürdürebilmek için yöneticiler kendi kararları ile muhasebe prosedürlerini ve tahakkuk kayıtlarını istedikleri doğrultuda yönlendirerek kar ayarlamaları yapmaktadırlar. Bu manipülasyonları tespit edebilmek için bir takım modeller geliştirilmiştir. Aşağıda bu modellerin neler olduğu sıralanmakta ve devamında her biri detaylı olarak anlatılmaktadır.

1. Healy Modeli (1985): Yöneticilerin bonus ve primlerini maksimize edip etmediklerini araştıran model,
2. DeAngelo Modeli (1986): Yöneticilerin, halka kapalı hale gelme sürecinde hisse senetlerini ucuza satın almak için kar yönetimine başvurup başvurmadıklarını tespit edebilmeyi araştıran model,
3. Jones Modeli (1991): Amerika’da faaliyet gösteren şirketlerin ithalat desteğinden yararlanmak için kar yönetimine başvurup başvurmadıklarını araştıran model,
4. Genişletilmiş Jones Modeli (1995):
5. Endüstri Modeli (1991):

7.3.2.5.1. Healy Modeli (1985)

Paul M. Healy 1985 yılında yaptığı çalışmasında, firmaların elde ettikleri gelirler ile orantılı olarak yöneticilerin teşvik primleri ile ödüllendirildiği için yöneticilerin alacakları teşvik primi tutarlarını maksimum yapmak için toplam tahakkukları kullanarak finansal bilgi manipülasyonu yaptıkları hipotezini ortaya atmış ve bunu aşağıdaki modeli kullanarak test

---

⁷⁰⁸ Melih Erdoğan ve Diğerleri, s:84.

etmiştir.⁷⁰⁹ Healy modelinin diğer modellere göre en güçlü tarafı her periyotta sistematik olarak yapılan kar manipülasyonlarını tahmin edebilme gücüdür.⁷¹⁰

$$NDA_t = 1/n \sum (TA \tau / A \tau - 1)$$

NDA = İhtiyari tahakkukları

TA = Toplam tahakkuklar

A = Toplam varlıklar

Bonus için yapılan hileler, yöneticilerin kendi bonus kazançlarını maksimum yapmak için muhasebe prosedürlerinde ve tahakkuklarında işledikleri ayarlama kayıtlarını ifade etmektedir. Firmanın gelirini artırmak için yöneticilerin karar ve yönlendirmeleri ile muhasebe prosedürlerinin ve tahakkukların manipüle edilmesi yöneticilerin etkinliğini göstermektedir. Çünkü yöneticilerin bonus kazançları, firmanın elde edeceği kara bağlıdır. Yöneticiler kendi bonus kazançlarını garanti etmişlerse firmanın karını azaltacak yönde muhasebe prosedürlerini ve tahakkuk kayıtlarını kullanabilecekleri gibi kendi bonus kazançlarını garanti edememişlerse bu sefer karı arttırıcı yönde muhasebe prosedürlerini ve tahakkuk kayıtlarını kullanabileceklerdir.⁷¹¹

Model, bu yılki ihtiyari tahakkukların geçen yılki toplam tahakkukların bir bileşeni olduğu varsayımına dayanır. Model çerçevesinde ihtiyari tahakkukların sıfır olması beklenir. İhtiyari tahakkukları sıfır olmayan her firmanın kâr yönetimi yaptığı; sıfırdan düşük olanlar kârları arttırma; sıfırdan büyük olanların ise kârları düşürme yönünde faaliyetlerde bulunduğu kabul edilir.⁷¹²

Tahakkuklar, karın zamanlamasını değiştirmek için kullanılan manipülasyonlardır. İhtiyari tahakkukları kullanan bir yönetici karı bir dönemden diğer döneme aktarabilmektedir. Healy yöneticilerin firmadaki görev süreleri boyunca yapabilecekleri tahakkuk kayıtlarının toplamının sıfır (0) olacağını varsaymaktadır. Muhasebe standartları ve mevzuat dikkate alındığında sürekli olarak gelirleri azaltıcı veya arttırıcı yönde finansal bilgi manipülasyonu yapmak mümkün değildir. Bu bakımdan belirli bir dönem gelirleri arttırıcı finansal bilgi manipülasyonu yapılması, bunu takip eden dönemlerde bunun tersi politikaların izlenmesini gerektirmektedir. Yöneticiler her dönem faaliyetlerden kaynaklanan nakit akımlarını ve ihtiyari olmayan tahakkuklara odaklanır ve kendi bonus planını maksimum yapacak ihtiyari olan tahakkuklardaki oynamalarla finansal bilgi manipülasyonu yaptıklarını düşünmektedir. Çalışmada 3 türlü olasılık ortaya konmuştur. Bunlar aşağıdaki gibidir:⁷¹³

1. Yöneticiler mevcut verilere bakarak, ihtiyari tahakkuklarda gelir arttırıcı finansal bilgi manipülasyonu yapsa dahi belirlenmiş olan dönem karının alt limitini aşamayacaklarını anladıklarında ihtiyari tahakkuklarda gelir azaltıcı finansal bilgi manipülasyonu yaparak bir sonraki dönemde gelir arttırıcı tahakkuk kullanma

⁷⁰⁹ Güray Küçükkoçoğlu, Yasemin Keskin Benli, Cemal Küçüksözen, s:4.

⁷¹⁰ Patricia M. Dechow, Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney, "Detecting Earnings Management", **The Accounting Review**, American Accounting Association, Vol. 70, No. 2, Apr., 1995, s:197.

⁷¹¹ Paul M. Healy, "The Effect of Bonus Schemes On Accounting Decisions", **Journal of Accounting and Economics**, 7, North-Holland, 1985, s:106.

⁷¹² Abdullah Tekin ve Nurcan Kabadayı, "Kazanç Yönetimi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Yıl:2011, Cilt:14, Sayı:1-2, s:145.

⁷¹³ Paul M. Healy, 89-91.

imkânı elde etmekte ve gelecek dönemde kazanacakları teşvik primini maksimize etme yolunu seçmektedir.

2. Yöneticiler mevcut verilere bakarak, ihtiyari tahakkuklarda yapacakları manipülasyon ile teşvik primi için kendilerine verilen kar hedefinin alt limitin aşılabileceklerini fakat üst limiti aşamayacaklarını anladıklarında alacağı teşvik primini maksimize edecek şekilde ihtiyari tahakkukları artırma yoluna gideceklerdir.
3. Yönetici mevcut verilere bakarak, ihtiyari tahakkuklarla oynamasalar dahi teşvik primi için öngörülmuş üst limitin aşılabileceğini anladıklarında, gelirleri bu dönem üst limitin altında kalmayacak şekilde düşürecek ve bir sonraki dönemdeki getirisini maksimize edecek şekilde ihtiyari tahakkukları düşürme yolunu seçeceklerdir.

Healy'e göre yöneticilerin bonus programlarının ve performans planlarının gerçekleşmesi muhasebe kazançlarına bağlı olduğu açıktır. Yöneticiler uzun dönemli (3- 5 yıl) kazanç hedeflerini elde etmeyi başarırlarsa; yöneticilerin performansları değerlendirilerek nakit prim veya hisse senedi olarak ödüllendirilmekte ve bu uygulamaya performans teşvikleri adı verilmektedir. Tipik olarak uzun dönemli kazanç hedefleri pay başına kazanç, toplam varlıkların geri dönüşümü veya öz kaynakların geri dönüşümü sayılabilir. Performans teşviklerine benzer bir format olan uzun dönemli kazanç hedeflerinden çok spesifik yıllık performansın değerlendirilmesi şeklinde ödüllendirme sistemine bonus programları denilmektedir.⁷¹⁴

Yapılan testler sonucunda, yöneticilerine firmanın kar performansı ile bağlantılı olarak bonus veren firmalar ile bu şekilde bir performans sistemi olmayan firmalar karşılaştırıldığında; yöneticilerine firma karına bağlı olmayarak bonus veren firmalarda tahakkukların daha az kullandığı ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmada ayrıca yöneticilerin kararlarıyla değiştirilebilen muhasebe prosedürleri incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre; yöneticilerin isteği ile değiştirilen muhasebe prosedürleri ile yıllar içinde yöneticilerin elde ettikleri bonus gelirleri arasında yüksek oranda korelasyon bulunduğu görülmüştür.⁷¹⁵

Healy modelinin diğer kazanç yönetimi modellerinden temel farkı sistematik olarak her dönemde finansal bilgi manipülasyonu yapıldığı esasına dayanıyor olmasıdır. Her dönemde, standartların ve faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan ihtiyari olmayan tahakkukların aktif toplamının bir oranı olarak sabit kabul edilmiştir. Bundan dolayı Healy modelinde incelenen periyotta ihtiyari olmayan tahakkuklar önemli oranda değişim gösterdiğinde, bunların etkisi göz ardı edilmiş olacak ve finansal bilgi manipülasyonu vardır sonucuna ulaşılacaktır.

7.3.2.5.2. DeAngelo Modeli (1986)

DeAngelo 1986 yılında yaptığı çalışmasında, halka açık bir şirketin yatırımcıların elindeki hisse senetlerini geri alarak halka kapalı özel bir şirket statüsüne getirilmesi sırasında, yöneticilerin hisse senetlerinin değerini düşük göstermek amacıyla finansal bilgi

⁷¹⁴ Haluk Duman, "Kamunun Aydınlatılması İlkesi Kapsamında Kazanç Yönetimi Uygulamalarının Finansal Raporlama Kalitesi ve Şirket Performansı Üzerine Etkisi: İMKB'de Bir Uygulama", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2010, s:90.

⁷¹⁵ Paul M. Healy, s:106.

manipülasyonu (kar yönetimi) yaptıkları hipotezini aşağıdaki modeli kullanarak test etmiştir.⁷¹⁶

$$NDA_t = TA_t - 1 / A_t - 2$$

NDA = İhtiyari tahakkukları

TA = Toplam tahakkuklar

A = Toplam varlıklar

DeAngelo yaptığı çalışmada yöneticilerin; hisse senetlerini satın alma yoluyla halka kapalı hale gelmeden önceki raporlama dönemlerini anlamaya çalışarak hisse senedi fiyatlarının baskı altında tutulup tutulmadığını incelemiştir.⁷¹⁷

Bu haliyle DeAngelo'nun modeli, Healy modelinin özel bir versiyonu olarak kabul edilebilir. Healy modelinden tek farkı, ihtiyari olmayan tahakkukların tahmin döneminin önceki dönemlerle sınırlanmış olmasıdır.⁷¹⁸ Her iki modelin zayıf yanı, ihtiyari olmayan tahakkukların incelenen dönemde sabit olduğu varsayımdır. Oysa tahakkuk muhasebesinin doğal bir sonucu olarak ihtiyari olmayan tahakkuklar şirketin faaliyet gösterdiği ekonomik koşullardaki değişime paralel olarak değişmektedir.⁷¹⁹

Çalışma literatüre iki katkı sağlamaktadır. Birincisi yöneticilerin hisse senetlerini satın almaya karar verdiğinde hisse senedi satın alımını düşük maliyetle gerçekleştirebilmek amacıyla önceki dönemlerde yöneticiler tarafından muhasebe numaralarının sistematik olarak seçilerek gerçekleştirildiğidir. İkincisi ise yapılan çalışma sonucunda elde edilen bulgular gelirin sistematik manipülasyonunun test edilmesi için "tahakkuk metodolojisi" geliştirmiştir.⁷²⁰

DeAngelo tarafından New York Borsasında işlem gören ve 1973-1982 yılları arasında kendi yöneticileri tarafından ağırlık hissesi satın alınan 64 adet firma üzerinde çalışma yapılmıştır. Burada yöneticilerin firmanın gelecekte elde ettiği ve elde edeceği muhtemel gelirleri tahakkuk hesaplarını kullanarak bugün gerçek değerleri ile muhasebeleştirip muhasebeleştirmedikleri incelenmiştir. Yapılan çalışmada tahakkuk modellerinin sistematik olarak yapılan gelir hilelerini tespit etmekte yeterince güçlü olmadığı tespit edilmiştir. Burada elde edilen sonuç; yöneticilerin satın almayı istedikleri firmalarda çıkar çatışmasına girdikleri ve çoğunluk hissesini satın alma sürecinde firmanın değerini aşağıya çekebilmek için firmanın gelirlerini azaltıcı muhasebe oyunlarına girdikleridir.⁷²¹

7.3.2.5.3. Jones Modeli (1991)

Jones (1991) modeli, daha sonra yapılan pek çok araştırmaya referans olmuş bir modeldir. Jones çalışmasında, standart zaman serisi modelini kullanmıştır. Jones modelin temel varsayımı, ihtiyari tahakkukların aktiflerle ilişkilendirilmesi sonucu bu ilişki ya da

⁷¹⁶ Güray Küçükkoçaoğlu, Yasemin Keskin Benli ve Cemal Küçüksözen, s:4.

⁷¹⁷ Duman, s:90.

⁷¹⁸ Patricia M. Dechow, Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney, s:198

⁷¹⁹ Rıdvan Bayırlı, "Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, 2006, Ankara, s:247.

⁷²⁰ Duman, s:90.

⁷²¹ Linda Elizabeth DeAngelo, "Accounting Numbers as Market Valuation Substitutes: A Study of Management Buyouts of Public Stockholders" **The Accounting Review**, Vol. 61, No. 3 (Jul., 1986), s:418.

orantıda temel bir sapmanın kâr yönetimi uygulamasının varlığını ortaya koyacağıdır. Bu modelle yapılan çalışma, ABD’deki şirketlerin gümrük tarifelerinin yükseltilmesi ya da kotaların kısıtlanması gibi gümrük kotalarından yararlanmak için, ABD Ticaret Komisyonu tarafından inceleme yapılan dönemde, kâr yönetimi ile kârlarını düşük gösterip göstermediklerini test etmek üzere yapılmıştır.⁷²²

$$TA_{it} / A_{it-1} = \alpha_i [1/A_{it-1}] + \beta_1 i [\Delta REV/A_{it-1}] + \beta_2 i [PPE/A_{it-1}] + \epsilon_{it}$$

TA = Toplam tahakkuklar,

A = Toplam Varlıklar,

ΔREV = Gelirlerdeki değişim,

PPE = Brüt maddi duran varlıklar.

Jones kazanç yönetiminin kaynağını tespit edebilmek için toplam tahakkuklar üzerinde odaklanmıştır. Özellikle çalışmanın modellenmesinde toplam tahakkuklar içerisinde ihtiyari tahakkuklar kullanılmıştır.⁷²³

Jones modelinde, toplam tahakkuklar iki tane firmaya özgü değişkenle regresyona tabi tutulmuştur. Bu değişkenler satışlardaki değişim ve maddi duran varlıklardır. Alacaklar veya stoklar gibi çalışma sermayesi hesaplarında isteğe bağlı olmayan değişimleri ortaya koymada satışlardaki değişim değişkeninin etkili olacağını, aynı şekilde isteğe bağlı olmayan amortisman harcamalarını ortaya koymada ise maddi duran varlıklar değişkeninin etkili olacağını belirtmiştir.⁷²⁴

ABD Ticaret Komisyonu tarafından verilen ithalat desteği kararı sanayinin kârlılığını da içeren Federal Ticari Kanunlarla ifade edilen bir takım faktörlere bağlanmıştır. Muhasebe numaralarının kullanımı ile yöneticilerin ithalat desteği alma şanslarını artırmak ve verilen destek miktarını yükseltmek için kazançlarını istenilen şekilde göstermelerini teşvik etmektedir. Jones’a göre üreticilerin ithalat desteğini alması için motivasyon koşulları oluşmuştur. Bu yüzden yöneticiler muhasebe numaralarını kullanarak üreticilerin lehine zenginlik aktarılırken tüketicilerin aleyhine bir durum söz konusudur. Tüketicilerin kaybı küçük miktarlarda ve dağınık olduğu için dikkat çekmemekte ve yeteri kadar denetlenmemektedir.⁷²⁵

Test sonuçlarına göre; ithalat desteği tahkikatı sırasında yöneticilerin gelir azaltıcı tahakkukları kullandıkları tezi doğrulanmıştır. İhtiyari tahakkuklar, ITC tahkikatlarının yapıldığı ilk yıl beklenenden de fazla olarak kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Çalışmada ITC’nin araştırma döneminde (t=0) şirketlerin tahakkuklarını artırarak kazançlarını düşürme eğilimi içerisinde olduklarını tespit edilmiştir. Sonuç olarak şirketler gümrük tarife ve kotalarından yararlanmak veya kotalarını artırmak için inceleme dönemlerinde kar yönetimi uygulamalarına başvurdukları anlaşılmıştır.⁷²⁶

⁷²² Tekin ve Kabadayı, s:146.

⁷²³ Patricia M. Dechow, Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney, s:199.

⁷²⁴ Tekin ve Kabadayı, s:147.

⁷²⁵ Duman, s:100.

⁷²⁶ Jennifer J. Jones, “Earnings Management During Import Relief Investigations”, **Journal of Accounting Research**, Vol.29, No:2 Autumn, 1991, s:223.

7.3.2.5.4. Düzeltilmiş Jones Modeli

Jones (1991) modelinde zımni olarak, gerek finansal bilgi manipülasyonunun yapıldığı dönemde ve gerekse tahmin döneminde ihtiyari tahakkuk kararlarının satış gelirleri ile ilgili olmadığı varsayımı yapılmaktadır. Dechow, Sloan ve Sweeney'e (1995) göre ise model, yöneticiler tarafından finansal bilgi manipülasyonunun gelirler üzerinden yapılması halinde ihtiyari tahakkukları hatalı olarak ölçmekte, dolayısıyla bu varsayım modelde ihtiyari tahakkukların hesaplanmasında sorun yaratmaktadır.⁷²⁷ Düzeltilmiş Jones modelinde zorunlu karşılıklar dikkate alınan periyotta dikkate alınmaktadır. Jones modelinden ayrıldığı nokta hesaplamada sadece tahakkuklardaki değişimin kullanılmaması bunun yerine gelirlerdeki değişimin alacaklardaki net değişimden çıkartılmak suretiyle kullanılmasıdır. Yapılan bu değişikliğin nedeni kredili satışlarında işin içine dahil edilmesidir.⁷²⁸ Bu çalışma kapsamında tahakkukların hesaplanmasında sadece gelirlerdeki değişimin kullanılması yerine gelirlerdeki değişimin alacaklardaki net değişimden (cari yıldaki alacaklar – önceki yıldaki alacaklar) çıkartılmak suretiyle kullanılmaktadır. Diğer bir ifade ile gelirlerdeki değişimin alacaklardaki değişim dikkate alınarak bir ayarlamaya tabi tutulması yöntemine başvurulmaktadır.⁷²⁹

$$NDA_t = \alpha_1(1/TA_{t-1}) + \alpha_2[(\Delta REV_t - \Delta REC_t) / TA_{t-1}] + \alpha_3(PPE_t / TA_{t-1})$$

NDA = İhtiyari tahakkukları

TA = Toplam Varlıkları,

ΔREV = Gelirlerdeki değişimi,

ΔREC = Alacaklardaki değişimi,

PPE = Brüt maddi duran varlıkları göstermektedir.

Düzeltilmiş Jones modelinde, kredili satışlar tutarındaki bütün değişimlerin finansal bilgi manipülasyonundan kaynaklandığı zımni olarak varsayılmaktadır. Bu varsayım, kredili satışlarda gelirin tanımlanması hususunda takdir hakkı kullanmanın nakit satışlarda gelirin tanımlanmasına göre daha kolay uygulanabileceği, dolayısıyla kredili satış işlemleri ile finansal bilgi manipülasyonunun daha kolay gerçekleştirilebileceği kabulüne dayanmaktadır.⁷³⁰

7.3.2.5.5. Endüstri Modeli

Endüstri modeli, ihtiyari olmayan tahakkukların bütün dönemlerde sabit olduğu varsayımını gevşetmekte, bununla birlikte, ihtiyari tahakkukların belirleyicilerini doğrudan modellemek yerine, bu belirleyicilerdeki değişimin aynı sektördeki bütün şirketlerde aynı olduğu varsayımından hareket etmektedir. Yöntem, incelemeye alınan örnek şirketler dışında aynı sektörde yer alan şirketlerin aktif büyüklüğüne göre ölçeklendirilmesi suretiyle hesaplanan toplam tahakkuk oranlarının medyan değerlerinin kullanılmasına dayanmaktadır.⁷³¹

$$NDA_t = \beta_1 + \beta_2 \text{median}_j (TA_t/At-1)$$

⁷²⁷ Güray Küçükkocaoğlu, Yasemin Keskin Benli ve Cemal Küçüksözen, s:5.

⁷²⁸ Patricia M. Dechow, Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney, s:199.

⁷²⁹ Tekin ve Kabadayı, s:147-148.

⁷³⁰ Güray Küçükkocaoğlu ve Cemal Küçüksözen, *Gerçeğe Aykırı Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:167.

⁷³¹ Güray Küçükkocaoğlu, Yasemin Keskin Benli ve Cemal Küçüksözen, s:6.

NDA_t = İhtiyari tahakkuklar
TA = Toplam Varlıklar.

Endüstri modelinde ihtiyari tahakkukların ölçülmesinde hayati öneme sahip iki faktörün hesaplanmasındaki hataları azaltmaktadır. Birinci faktör, firmadaki ihtiyari olmayan tahakkukların değişimi yerine aynı sektörde yer alan firmalardaki ihtiyari olmayan tahakkuklarındaki değişimleri baz alır. İkinci faktör, firmadaki ihtiyari tahakkukların değişimi yerine aynı sektörde yer alan firmalardaki ihtiyari tahakkuklarındaki değişimleri dikkate alır.⁷³²

7.3.2.5.6. Tahakkuk Esaslı Modellerin Karşılaştırılması

Dechow, Sloan ve Sweeney yukarıda bahsedilen modelleri karşılaştırmışlar ve yaptıkları çalışmada söz konusu modelleri test etmişlerdir. Yaptıkları çalışmada tahakkukların ne şekilde manipüle edilebileceği hususunda üç ayrı varsayımda bulunmuşlardır. Bu varsayımlar aşağıdaki gibidir:⁷³³

- **Harcama Manipülasyonu;** Harcama kaydının geciktirilmesi şeklinde yapılmaktadır. Bu yaklaşım, harcama ya da giderlerden belirli bir tutarın karın manipüle edildiği yılda toplam tahakkuklara ilave edilmesi, izleyen yılda ise aynı tutarın toplam tahakkuklardan çıkarılması şeklinde uygulanmaktadır.
- **Gelir Manipülasyonu;** Gelirin henüz gerçekleşmeden kaydedilmesi şeklinde yapılmaktadır. Bütün maliyetler sabit varsayılmıştır. Bu yaklaşımda; karın manipüle edildiği yılda, belirli tutardaki gelir henüz gerçekleşmeden toplam tahakkuklara, gelirlere ve ticari alacaklara eklenir ve ertesi yıl aynı tutar toplam tahakkuklardan, gelirlere ve ticari alacaklardan düşülür.
- **Brüt Kar Marjı Manipülasyonu;** Gelirin henüz gerçekleşmeden kaydedilmesi şeklinde yapılmaktadır. Bu uygulamanın gelir manipülasyonundan farkı, ilgili döneme ilave edilen gelirle ilgili giderin ilgili dönem karının hesabında dikkate alınmasıdır. Gelir manipülasyonunda ise sadece gelir ilgili dönemin karını artırmak için gelirlere eklenmekte, bu gelirle ilgili giderler ise dikkate alınmamaktadır.

Şuana kadar yukarıda anlatılan tahakkuk modellerinin özelliklerinin ve kar manipülasyonunu ortaya çıkarma güçlerinin karşılaştırılmasına yönelik olarak Dechow, Sloan ve Sweeney yaptıkları çalışmada; SEC tarafından kar manipülasyonu yaptığı belirlenen 134 şirketten kar manipülasyonu yapılan yıl hariç son 10 yıllık finansal tabloları olan 32 şirket üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapmışlardır. Dechow, Sloan ve Sweeney'e göre, test edilen modellerin hepsinin kar yönetiminin gerçekleştiği yılın test edilmesi açısından oldukça doğru bir tahminde buldukları anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Düzeltilmiş Jones Modeli finansal bilgi manipülasyonunun ortaya çıkarılması açısından en güçlü model olarak ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki tablo modellerin etkinliğini gösteren karşılaştırmalı tablodur.

⁷³² Patricia M. Dechow, Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney, s:200.

⁷³³ Patricia M. Dechow, Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney, s:201-202.

Tablo 33: Tahakkuk Modellerinin Etkinliğinin Karşılaştırılması

Model	%5 test seviyesi	%1 Test seviyesi
Healy Model t-test	%12.5	%6.3
DeAngelo Model t-test	%9.4	%0.0
Jones Model t-test	%18.8	%6.3
Düzeltilmiş Jones Modeli t-test	%28.1	%12.5
Endüstri Modeli t-test	%18.8	%9.4

Kaynak: Patricia M. Dechow, Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney, s:224.

7.3.2.6. Karma Modeller

7.3.2.6.1. Beneish Modeli (1999)

Beneish 1997 yılında ve 1999 yılında oluşturduğu modelde, finansal bilgi manipülasyonuna başvuran işletmelerin her zaman agresif olarak tahakkuk kullanan şirketler olmadığını, finansal bilgi manipülasyonunu tespit için bir takım farklı değişkenlerin de kullanılması gerektiğini söylemektedir. Bu değişkenler, finansal tablolarda yer alan bilgilerden üretilen ve gerçekleştirilen finansal bilgi manipülasyonlarını ortaya çıkaracak nitelikte olup, işletmelerin genel kabul görmüş muhasebe standartlarına aykırı işlem yapma durumunu tespitiye yöneliktir.⁷³⁴

Modelde, finansal bilgi manipülasyonu yaptığı belirlenen 74 şirkete karşılık, bu şirketlerle aynı sektörlerde faaliyet gösteren ve finansal bilgi manipülasyonu yapmadığı varsayılan 2.332 şirket kontrol şirketi olarak yer almıştır. Beneish 1999 yılında yaptığı çalışmasında 1997 çalışmasında kullanılan modeli aynen kullanmıştır. Model aşağıdaki gibidir.⁷³⁵

$$M_i = \beta' X_i + e_i$$

M_i= Bağımlı değişkeni (Manipülatör şirketler için 1, kontrol şirketleri için 0),

X_i = Açıklayıcı değişkenlerin oluşturduğu matrisi,

e_i = Hata terimini

Beneish 1999'daki çalışmasında, finansal bilgi manipülasyonunu ortaya çıkarmak üzere ortaya koyduğu 1997'deki modelinde, modelin anlamlılığını artırmak üzere bazı değişiklikler yapmıştır. Beneish'e göre 1999 modeli 1997 modelinden üç açıdan farklıdır. Bu farklılıklar;⁷³⁶

⁷³⁴ Güray Küçükkocaoğlu, Yasemin Keskin Benli ve Cemal Küçüksözen, s:7.

⁷³⁵ Messod D. Beneish, "The Detection of Earnings Manipulation", **Financial Analysts Journal**, Volume:55, Sayı:5, 1999, s:26.

⁷³⁶ Güray Küçükkocaoğlu ve Cemal Küçüksözen, *Gerçeğe Aykırı Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:166.

- 1997 modelinde finansal bilgi manipülasyonu yaptığı saptanan 64 örnek şirket kullanılırken 1999 modelinde 74 şirket kullanılmıştır,
- Kontrol şirketleri, 1997 çalışmasında yüksek miktarda beklenmeyen tahakkukları olan şirketler iken, 1999 modelinde manipülatör olarak belirlenen şirketlerle aynı sektörlerde faaliyet gösteren diğer şirketlerdir,
- Finansal bilgi manipülasyonunu açıklayıcı değişkenler her iki modelde farklıdır ve 1999 modelindeki bağımsız değişkenler, önceki modeldeki değişkenlere göre daha açıklayıcı niteliktedir.

Modeldeki bağımsız değişkenler ve formülleri aşağıdaki gibidir;^{737 738}

$$\text{Ticari Alacaklar Endeksi} = \frac{\text{Ticari Alacaklar } t / \text{Brüt Satışlar } t}{\text{Ticari Alacaklar } t-1 / \text{Brüt Satışlar } t-1}$$

$$\text{Brüt Kar Marjı Endeksi} = \frac{(\text{Brüt Satışlar } t-1 - \text{Satılan Mal Maliyeti } t-1) / \text{Brüt Satışlar } t-1}{(\text{Brüt Satışlar } t - \text{Satılan Mal Maliyeti } t) / \text{Brüt Satışlar } t}$$

$$\text{Aktif Kalitesi Endeksi} = \frac{1 - (\text{Dönen Varlıklar } t + \text{Maddi Duran Varlıklar } t) / \text{Toplam Varlıklar } t}{1 - (\text{Dönen Varlıklar } t-1 + \text{Maddi Duran Varlıklar } t-1) / \text{Toplam Varlıklar } t-1}$$

$$\text{Satışlardaki Büyüme Endeksi} = \frac{\text{Brüt Satışlar } t}{\text{Brüt Satışlar } t-1}$$

$$\text{Amortisman Giderleri Endeksi} = \frac{\text{Amortisman Gideri } t-1 / (\text{Amort. Gid. } t-1 + \text{Maddi Duran Varlıklar } t-1)}{\text{Amortisman Gideri } t / (\text{Amort. Gid. } t + \text{Maddi Duran Varlıklar } t)}$$

$$\text{Paz. Sat. Dağ. ve GYG Endeksi} = \frac{(\text{Paz. Sat. Dağ. Gid. } t + \text{Gen. Yön. Gid. } t) / \text{Brüt Satışlar } t}{(\text{Paz. Sat. Dağ. Gid. } t-1 + \text{Gen. Yön. Gid. } t-1) / \text{Brüt Satışlar } t-1}$$

$$\text{Borçlanma Yap. Değ. Endeksi} = \frac{(\text{Uzun Vadeli Borçlar } t + \text{Kısa Vadeli Borçlar } t) / \text{Toplam Varlıklar } t}{(\text{Uzun Vadeli Borçlar } t-1 + \text{Kısa Vadeli Borçlar } t-1) / \text{Toplam Varlıklar } t-1}$$

⁷³⁷ Beneish, s:26-27.

⁷³⁸ Güray Küçükocaoğlu ve Cemal Küçüksözen, *Gerçeğe Aykırı Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:166.

Toplam Tahakkukların Toplam Varlıklara Oranı = $(\Delta \text{ Dönen varlıklar} - \Delta \text{ Kasa} - \Delta \text{ Kısa Vadeli Borçlar} - \Delta \text{ Uzun Vadeli Borç Anapara ve Faizleri} - \Delta \text{ Ödenecek Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılığı} - \text{Amortisman Giderleri } t) / \text{Toplam Varlıklar } t$

Beneish modelinde manipülatör ve kontrol şirketlerinin yukarıda belirtilen bağımsız değişkenler şeklindeki verilerini probit analize tabi tutarak aşağıda belirtilen formüle ulaşmıştır.⁷³⁹

$$M1 = -4,840 + (0,920 * DSRI) + (0,528 * GMI) + (0,404 * EQI) + (0,892 * SGI) + (0,115 * DEPI) + (-0,172 * SGAI) + (4,679 * TATA) + (-0,327 * LVGI)$$

Bu denklemin sonucunda bulunan Mi değerinin normal dağılım fonksiyonuna göre manipülasyon olasılığının,⁷⁴⁰

- % 2,94'den daha düşük olması halinde o şirketin finansal bilgi manipülasyonuna başvurduğuna dair bir bulgunun olmadığı,
- % 2,94 ile % 5,99 aralığında olması halinde, o şirketin finansal bilgi manipülasyonu yapma olasılığını bulduğu,
- % 5,99 ile % 11,32 aralığında olması halinde o şirketin finansal bilgi manipülasyonu yapmış olma olasılığı hakkında ciddi bulgular olduğu,
- %11,32'den yüksek olması halinde, o şirketin finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu şeklinde değerlendirilir.

Model çerçevesinde yapılan analiz sonuçlarına göre, aşağıdaki göstergelerin finansal bilgi manipülasyonu olasılığını artırdığı gözlenmiştir.⁷⁴¹

1. Ticari alacalarda olağanüstü artış,
2. Brüt kar marjının düşmesi,
3. Aktif kalitesindeki düşüş,
4. Satışlardaki büyüme ve
5. Tahakkuklardaki artış

Beneish Modelini örnek alınarak Türkiye'de yapılan bir çalışmada; İMKB'de işlem gören 126 şirketin her biri için, 1997 yılı verilerini kullanarak ulaşılan denklemin, 1993-2002 dönemindeki yıllara ilişkin bağımsız değişken değerlerinin hesaplanmış, bu değişken değerlerin denkleme yerlerine konularak, her bir şirket için finansal bilgi manipülasyonu olasılığını tahmin edilmiştir. Beneish modeli çerçevesinde yapılan hesaplama sonuçlarına göre finansal bilgi manipülatörü şirketleri (%33-57 aralığında) ortalama % 38 oranında, manipülatör olmayan (kontrol) şirketleri de (% 43-74 aralığında) ortalama % 61 oranında doğru tahmin etmişlerdir. Bu oranlar, özellikle manipülatör şirketler açısından Beneish'in (1999) çalışmasında ortaya çıkan oranlara yakındır. Bu çalışmada ise, finansal bilgi manipülasyonu yapan ve yapmayan şirketlerin ayrımı yapay sinir ağı modeli ile tahmin edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, tahminin doğru olma olasılığının

⁷³⁹ Beneish, s:30.

⁷⁴⁰ Güray Küçükocaoğlu ve Cemal Küçüksözen, *Gerçeğe Aykırı Finansal Tabloların Ortaya Çıkarılması: İMKB Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, s:165.

⁷⁴¹ Beneish, s:30.

%86.17 düzeyinde gerçekleştiğini, hatalı sınıflandırma olasılığının ise %13.82 olabileceğini göstermiştir.⁷⁴²

7.3.2.6.2. Spathis Modeli (Logit Model) (2002)

Beneish'in (1997) ve (1999) probit modelinde kullanılan endekslerden farklı olarak finansal oranlara çalışmasında yer veren Spathis (2002), yine finansal bilgi manipülasyonunu tespit ederken probit yerine logistic regresyon analizine başvurmuştur. Spathis (2002) tarafından aşağıdaki denkleme göre oluşturulan model, finansal bilgi manipülatörü şirketlerle kontrol şirketlerini aşağıda açıklanan bağımsız değişkenlere göre logistic regresyon analizine tabi tutmaktadır.⁷⁴³

$$E(y) = \frac{\exp(b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n)}{1 + \exp(b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 + \dots + b_nx_n)}$$

Denklemden; bağımlı değişken E(y)'ye gerçeğe aykırı finansal bilgi açıklayan şirketler için 1, kontrol şirketleri için 0 değeri verilmiştir. b0 kesişim değerini, b1,b2,...bn bağımsız değişkenlerin katsayılarını, x1, x2 , ... xn ise aşağıdaki bağımsız değişkenleri göstermektedir.⁷⁴⁴

FFS (False Financial Statements) = b0 + b1(Dept/EQ) + b2(SAL/TA) + b3(NP/SAL) + b4(REC/SAL) + b5(NP/TA) + b6(WC/TA) + b7(GP/TA) + b8(INV/SAL) + b9(TD/TA) + b10 (Altman Z-score)

1. Borç / Öz sermaye oranı (DEPT/EQ)
2. Satışlar / Toplam Aktif oranı (SAL/TA),
3. Net kar / Satışlar oranı (NP/SAL),
4. Ticari Alacaklar / Satışlar oranı (REC/SAL),
5. Net Kar / Toplam Aktif oranı (NP/TA),
6. Çalışma Sermayesi / Toplam Aktif oranı (WC/TA),
7. Brüt Kar / Toplam Aktif oranı (GP/TA),
8. Stoklar / Satışlar oranı (INV/SAL),
9. Toplam Borçlar / Toplam Aktifler oranı (TD/TA),
10. Finansal risk skoru (Altman Z-score)

Spathis yukarıda sayılan 10 adet değişken ile yaptığı istatistiki çalışmada firmaların finansal tablolarında hile yapıp yapmadıklarını araştırmıştır. Oluşturduğu model ile finansal tablolarda hile yapan firmaları %84 oranında doğru tespit etmiştir. Yapılan çalışmada aşağıdaki bulguların olduğu finansal tablolarda hile yapılma olasılığının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir;⁷⁴⁵

- Satışlara göre dikkate alındığında stokların yüksek olması,

⁷⁴² Güray Küçükkocaoğlu, Yasemin Keskin Benli ve Cemal Küçüksözen, s:21.

⁷⁴³ Güray Küçükkocaoğlu, Yasemin Keskin Benli ve Cemal Küçüksözen, s:8.

⁷⁴⁴ Charalambos T. Spathis, "Detecting False Financial Statements Using Published Data: Some Evidence From Greece", **Managerial Auditing Journal**, 17/4, 2002, s:186.

⁷⁴⁵ Spathis, s:188.

- Borçların toplam aktife göre yüksek olması,
- Aktif karlılığının düşük olması,
- Düşük çalışma sermayesinin olması,
- Z Score'un düşük olması.

8. BÖLÜM

FINANSAL TABLO HİLELERİ İLE İLGİLİ DÜNYA'DA YAŞANAN ÖRNEKLER VE YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER

8.1.Dünya'da Yaşanan Finansal Tablo Hileleri Örnekleri

8.1.1.Enron

2001 yılının sonlarında başlayan ve 2002 yılının ortalarına kadar devam eden Enron'un çöküş süreci deyim yerindeyse dışarıdan sağlam görünen ancak temelsiz bir binanın hızlı ve kontrolden çıkmış çöküşünü andırmıştır. Zamanında ABD'nin 7. büyük şirketi olan ve yeni ekonominin simgelerinden biri olarak tanıtılan Enron'un çöküşünün aniden meydana gelmesi kamuoyu ve özellikle menfaat sahipleri açısından büyük ölçüde beklenmeyen bir gelişme olarak nitelendirilmiştir. Kuruluşundan 2001 yılına kadar olan yaklaşık 16 yıllık dönem (1985-2001) zarfında, aktiflerini 10 milyar dolardan 63,4 milyar dolara çıkaran Enron'un yükselişi gibi çöküşü de çok hızlı yaşanmış ve o ana kadar ABD'de kaydedilen en büyük şirket iflası olarak tarihe geçmiştir. Enron olayının ABD ekonomisine maliyeti 64 milyar dolar olarak tahmin edilmiş ve bu büyük olayın ABD milli gelirini, izleyen iki yıllık süreçte % 0.67 azalttığı hesaplanmıştır. Üretim kaybı 35 milyar dolar olmuş, ABD'de 4.500, dünyada 85.000 kişi işsiz kalmıştır.⁷⁴⁶

Enron firmasındaki söz konusu ani çöküş, hem çağdaş muhasebe sisteminin hem bağımsız denetim şirketlerinin ve hem de denetçilerin sorgulanmasına neden olmuştur. Enron'un çöküşünde temel olarak üç önemli husus ön plana çıkmıştır. Bu hususlar şunlardır,⁷⁴⁷

- Şirketin yoğun olarak kullandığı SPE'nin (Special Purpose Entities-Özel Amaçlı Ortaklıklar) muhasebeleştirilmesindeki hata ve hileler,
- Şirketin şarta bağlı yükümlülüklerin değerlemesindeki ve muhasebeleştirilmesindeki hata ve hileler,
- Şirketin faaliyetinin son yıllarında yoğun olarak kullandığı türev araçlar ile enerji satış sözleşmelerinin makul değerlerinin tespitinde ve muhasebeleştirilmesinde yapılan hata ve hileler,
- Varlıklarını ve gelirlerini yüksek göstermesi,
- Hasılatın zamanından önce tanınması ve bu nedenle gelirlerin olması gerekenden yüksek gösterilmesi,

Bir zamanlar hızla yükselen hisse fiyatları ile Wall Street'in en gözde şirketlerinden olan bu firmanın geleceği, Amerika'da enerji endüstrisinde serbestleştirmeye gidileceği haberleri ile parlamıştı. Ancak, kendi tepe yöneticilerinin ellerindeki şirket hisselerini büyük karlarla satmalarının akabinde, hissedarların birikimleri ve çalışanların tasarrufları yok olarak

⁷⁴⁶ Jale Sağlar ve Canol Kandemir, "Enron Olayı: Muhasebe Hilesi mi, Sistem Hatası mı?", **İİBF Dergisi**, Çukurova Üniversitesi, Cilt 11, Sayı:1, Haziran 2007, s:22.

⁷⁴⁷ Yusuf Dinç ve Selim Cengiz, "Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5(1), s:229.

bu iflas olayı gerçekleşti. Şirketin muhasebe ve denetim uygulamaları titiz bir incelemeye tabi tutuldu ve şirketin denetiminden sorumlu ve beş büyük muhasebe firmasından biri olan Arthur Andersen firması ağır eleştirilere hedef oldu ve devamında Arthur Andersen firmasının da sonu oldu. Dolayısıyla Enron'un ani iflası denetim mesleğinin, mesleki kurallarının ve ahlaki güvenilirliğinin tekrar gözden geçirilmesi sonucunu gündeme getirdi.⁷⁴⁸

Bu sürecin sonunda çöküşün yeni rakiplerin Enron'un bulunduğu pazarlara girmesi ile eşzamanlıdır ve Enron'un liderliği, piyasalara yeni rakiplerin girmesi ile aşınmış, kar marjları daralmış ve rekabetçi üstünlük kaybolmaya başlamıştır. Şirket piyasa liderliğini devam ettirebilmek için daha çok borçlanmış, bu ise Enron'u enerji ticareti yapan bir şirket olmaktan çıkararak spekülasyon bir ihtiyat fonuna dönüştürmüştür. Piyasaların gerileme eğilimi içine girmesi ve 2000'lerde dünya ekonomisinde durgunluk işaretlerinin görülmeye başlanması ile Enron'un yüksek seviyedeki borçları çevrilemez duruma gelmiştir. Enron'un likidite krizi, ayı piyasalarına bağlı olarak Enron hisse senetlerinde görülen düşüşlerle daha da kötüleşmiştir.⁷⁴⁹

Yapılan muhasebe hataları ve hileleri 16 Ekim 2001 tarihinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tarihte daha önce ilan edilen altı aylık vergi sonrası net kar rakamını 544 milyon USD ve öz sermayesini de 1,2 milyar USD azaltarak düzelttiğini ilan etmiştir. Bu düzeltmelerden sonra, 8 Kasım 2001'de şirket ikinci bir duyuru ile 1997, 1998, 1999 ve 2000 yılları net karlarını düzelterek yeniden ilan etmiştir. Enron'un 1 Ocak - 31 Aralık 2000 dönemi yıllık raporunda, bazı kayıtların hileli olduğu açıkça görülebilmektedir. Enron'un cirosu hızla artıyordu, bunun nedeni ise Enron'un yıl içinde işini ciddi anlamda değiştirmiş olmasıydı. 1999 yılı cirosu 40 milyar USD iken, 2000 yılı cirosu 101 milyar USD'ye çıkmakla kalmayıp, sadece 2000 yılı son çeyreğinde cirosu 41 milyar USD olmuş yani bir önceki yılın toplam cirosunun üzerine çıkmıştır. Enron yıl içinde enerji sektöründe piyasa yapıcılığına girerek, türevler dahil olmak üzere, toptan alım-satım kontratlarına başladı. Toptan hizmetler olarak adlandırdığı bu tür işlemler sayesinde Enron astronomik ciro rakamlarına ulaştı. Bu da sadece ciro rakamlarına göre değerlendirildiğinde Enron'un boyutu ve büyümesi konusunda yanıltıcı bilgi verilmesine neden oldu.⁷⁵⁰

SPE'nin (Special Purpose Entities-Özel Amaçlı Ortaklıklar) hususunda yapılan yanlışlık, gerçekte Enron tarafından özel amaçlarla kurulmuş olan ve yine Enron tarafından yönetilen küçük işletmelerin, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre finansal tablolara dahil edilmesi gereken sonuçlarının bu tablolarda yer almamasıdır. Enron ile yapılan opsiyon sözleşmelerinin maliyetini karşılayabilmek için bankalardan Enron garantisi ile alınan kredilerin de Enron'un konsolide bilançosunda yer almamasına sebep olmuştur. Enro'nun bu küçük işletmelerinin sahip oldukları tek varlığın Enron hisse senetleri ve yine Enron ile yapılan finansal türev ürünleri anlaşmaları olduğu düşünüldüğünde, bu işletmelerin banka borçlarını ödemelerinin mümkün olmadığı görülmektedir. Buna göre toplam borçlar Enron'un borcu olarak kabul edilip raporlanması gerekirken bu tutarlar raporlarda yer almamıştır.⁷⁵¹

⁷⁴⁸ Ayça Zeynep Sürer, "Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrasındaki Gelişmeler", http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/2oturum/AycaZeynep_Suer.pdf, (10 Şubat 2016), s:2.

⁷⁴⁹ Jale Sağlar ve Canol Kandemir, s:23-24.

⁷⁵⁰ Sürer, s:2.

⁷⁵¹ Kerem Sarıoğlu, "Enron Olayı (VAK'A)", **İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi**, Yıl: 13, Sayı: 41, Ocak 2002, s:51.

Enron olayı sadece sonuçlarıyla değil, nedenleri ve yöntemleri ile beraber tanımlandığında, olay bir muhasebe hilesi görünümündedir. Enron olayındaki bütün unsurların birleşiminden bir ekonomik suç tanımı yapılabilir:⁷⁵²

- Bu suçun mimarları, yönetim kurulu başkanı, genel müdür ve mali işler müdürüdür.
- Suçun işleyişindeki yöntemler, borcu gizlemek, kaynak yaratmak ve kazancı şişirmek amaçlarıyla bilinçli olarak özel amaçlı varlıklar oluşturmaktır.
- Suçun yönlendirilmesi, yatırımcıları şirketin borcu ve karlılığı konusunda yanlış yönlendirmek ve etkinlikten uzaklaşarak aldatmaktır.
- İzleme(gözetim) eksikliği, kurumsal yönetim ve denetim işlevidir.
- Sonuçları, iflas başvurusu, hissedarlarca açılan 20'den fazla dava ve piyasa değerinde meydana gelen 60 milyar dolardan fazla kayıptır.

Enron'un muhasebe ve denetleme şirketi olan Arthur Andersen'a federal bir çağrı gitmesinin ardından Enron'un hesaplarında tahrifat yapmaktan suçlu bulundu. Olayın tüm ayrıntıları ortaya çıkmaya başlayınca yatırımcılar ve kredi verenler geri adım attılar ve şirket iflasını ilan etmek zorunda kaldı. Alınan cezalar aşağıdaki gibidir:⁷⁵³

- Rick Causey (Genel Muhasebe Müdürü) - 7,5 yıl hapis.
- Andrew Fastow (Genel Mali İşler Müdürü) - 6 yıl hapis.
- Jeffrey Skilling (Eski Enron CEO'su) - 24 yıl hapis.
- Kenneth Lay (Eski Enron CEO'su) - cezaya çarptırılmadan önce öldü

8.1.2. WorldCom

Telekomünikasyon sektöründe faaliyet gösteren bir şirket olan Worldcom şirketi, muhasebe işlemlerinde usulsüzlüğü, masraf kalemlerini varlık hesaplarına aktarmak suretiyle gerçekleştirmiştir. Bu şekilde şirket gelirlerini 3,8 milyar USD yüksek göstermiştir. Hat maliyetlerine ilişkin tutarları sistematik biçimde varlık hesaplarına kaydeden şirket, vergi öncesi karını abartılı biçimde finansal tablolarında sunmuştur. Bu gelişmeler yaşanmasına rağmen şirketin denetim raporlarında şirket/denetçi arasında önemli bir görüş ayrılığı yaratacak uyumsuzluğun olmadığına yer verilmiştir.⁷⁵⁴

WorldCom şirketi 1996–2000 yılları arasında ortaklarına 16 milyar dolar kar ettiğini raporlamasına rağmen, vergi idarelerine 1 milyar dolardan daha az vergilendirilebilir kar raporlamıştır. WorldCom fiber optik ve veri iletim hatlarına ödenen kira giderlerini aktifleştirerek, karını 3,8 milyar USD şişirmiştir. SEC'in WorldCom ile ilgili dosyasınının 5. sayfasında yer alan tabloda, 2000 yılı 3. çeyreği ile 2002 yılı 1. çeyreği aralığında, raporlanmış olan hat maliyetleri toplam 49.13 milyar USD iken gerçek hat maliyetleri 57,1 milyar USD olarak yer almıştır.⁷⁵⁵

⁷⁵² Jale Sağlar ve Canol Kandemir, s:23-24.

⁷⁵³ Mahmut Yardımcıoğlu ve Diğerleri, "Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:2, Yıl: 2014, s:177.

⁷⁵⁴ Toroslu, s:257.

⁷⁵⁵ Mustafa Arı, "Finansal Raporlama Skandalları ve Mali Tabloların Güvenilirliği", http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/23/409-420.pdf (1 Mart 2016), s:2.

WorldCom CEO'su Bernard Ebbers, telekomünikasyon şirketindeki hisselerinin tavan yapması ile çok zengin olmuştu. Ancak 2000 senesinde sektör düşüşe geçtiği için WorldCom'un hızlı büyüme stratejisinin bir ayağı olan Sprint ile birleşme anlaşmasının önüne Adalet Bakanlığı engel olarak çıkınca ciddi bir geri adım atmak zorunda kalmıştır. O zamana kadar hisseleri değer kaybetmeye devam eden WorldCom'un CEO'su Ebbers ise bankalar tarafından ciddi bir baskı altındaydı. Diğer sektörel faaliyetlerin (kereste ve yatçılık gibi) finansmanı için kullandığı hisseler üzerindeki maliyet farklarını karşılama istiyorlardı. 1999'da mütevazı bir şekilde başlayan ve 2002'ye kadar ivme kazanarak devam eden tepe yöneticilerinin hileli muhasebe yöntemleri ile sahte finansal büyüme göstererek WorldCom'un azalan karlarını gizleme ve böylece hisse fiyatlarını yapay olarak yüksek tutma eğilimi baş göstermişti.⁷⁵⁶

WorldCom yönetimi işletmenin gerçek durumunu maskeleyerek amacıyla aşağıdaki yöntemleri kullanmıştır. Uygulanan bu 6 adet yöntemin toplam etkisi sonucunda işletmenin finansal durumu ile ilgili algılama olumlu yönde değişmiştir.⁷⁵⁷

1. Gider tahakkuklarının olduğundan düşük gösterilmesi,
2. Faaliyet giderlerinin aktifleştirilmesi,
3. Hayali gelir kayıtlarının yapılması,
4. Satın alınan MCI varlıklarının defter değerlerinin düşürülerek şerefiye tutarının artırılması,
5. Satın alınan şirketlerin finansal durum ve performanslarının olduğundan kötü raporlanması,
6. Şüpheli alacak karşılığı hesaplarında aşırı iyimser tahminler yapılması.

WorldCom giderlerin aktifleştirilmesi şeklinde gerçekleştirilen hileli finansal raporlamanın en dikkat çeken örneğidir. Gerçekleştirilen hileli finansal raporlamada telefon hatlarına ilişkin olarak yapılan leasing ödemeleri aslında bir gider kalemi olmasına karşın, şirketin CEO'su işletmenin muhasebecilerini ve bağımsız denetçileri bu ödemelerin birer varlık olarak kabul edilmesi noktasında ikna etmiştir. Bu yöntemle aslında gider niteliği taşıyan yüksek tutarlı ödemeleri aktifte bir varlık olarak göstermiş, bu sayede bilanço olduğundan daha iyi görünmüş ve gider olarak gösterilmeyen bu ödemeler sayesinde gelir tablosunda olduğundan daha fazla kar raporlanmıştır.⁷⁵⁸

WorldCom'daki finansal raporlama sürecinin karmaşık ve detaylı olması, çeşitli birimlerden elde edilen kayıtlarla ilgili düzeltmelerin şirket seviyesinde yapılması yönetime gelirleri hileli bir şekilde yükseltmek ve giderleri hileli bir şekilde düşürmek için bir fırsat yaratmıştır ve üst yönetim bu fırsatı kötüye kullanmıştır. Bunun yanında işletmenin çeşitli muhasebe ve finans bölümlerinde çalışan çok sayıda kişi hileli finansal raporlama uygulamalarına ortak olmuştur. WorldCom üst düzey yöneticileri hileli finansal raporlama uygulamalarını gizlemek için sahte iç raporlar hazırlatmıştır ve bu raporları çalışanlarından gizlemiştir. Tüm bunların sonucunda WorldCom hakkında dava açılmış ve davanın sonucunda ilgili kişilere aşağıdaki cezalar verilmiştir:⁷⁵⁹

⁷⁵⁶ Mahmut Yardımcıoğlu ve Diğerleri, s:177.

⁷⁵⁷ Ahmet Türel, **WorldCom Skandalı: Muhasebe Hileleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011, s:51.

⁷⁵⁸ Banu Tarhan Mengi, *Hileli Finansal Raporlama*, s:146.

⁷⁵⁹ Türel, s:68.

- Bernard Ebbers (Genel Müdür): 25 yıl hapis cezası,
- Scott Sullivan (Mali işlerden sorumlu Genel Müdür): 5 yıl hapis cezası,
- David F.Mayers (Muhasebe Müdürü): 1 yıl hapis cezası,
- Betty Vinson (Yönetim Raporlamasından Sorumlu Müdür): 5 ay hapis cezası ve 5 aylık ev hapsi cezası,
- 10 adet yöneticiye 54 milyon USD para cezası verilmiştir.

8.1.3. Parmalat

Parmalat, temel gıda ve süt ürünlerini üretip satan bir firmadır. 31 Aralık 2002 tarihinden 2005 yılına kadar 67 tane şirketi direkt olarak ve geri kalan bazı şirketleri de dolaylı olarak kontrol etmiştir. Aile üyeleri tüm Parmalat grubunu kontrol etmektedir. Ülkedeki kurumsal yönetim sıkıntılarına bakıldığında, zayıf yöneticilerin, şirketin kontrolünü elinde tutan hissedarların (blockholders) varlığı ve korunmasız azınlık hissedarlarının temel sorun olduğu görülmektedir. Şirketin kontrolünü elinde bulunduran hissedarlar, şirket kaynaklarını yasalara aykırı olarak buldukları şirketten başka bir şirkete aktararak, çıkarlarını azınlık hissedarlarının zararına kullanabilir. Parmalat vakasında da iştirak şirketlerine kaynak aktarımı yapılmıştır. 2003 Kasım ayında şirketin Cayman adalarında kurulu olan Epicurum fonuna 500 milyon euro aktarmış olduğu ortaya çıkmıştır.⁷⁶⁰

Parmalat Grup, bankalardan sağladığı yaklaşık 13,2 milyar Euro kredi ve buna ilave operasyonel faaliyetlerinden elde ettiği 1 milyar Euro olmak üzere toplam 14,2 milyar Euro nakit kaynağı, aşağıda sayılan yerlere dağıtmıştır.⁷⁶¹

- İştiraklerin satın alınması ve sabit kıymet yatırımları: Yaklaşık finansal kaynakların %38'ine tekabül eden 5,4 milyar Euro'nun 3,8 milyar Euro'su iştiraklerin satın alınmasında, 1,6 milyar Euro da sabit kıymet yatırımlarında kullanılmıştır.
- Piyasaya, bankalara ve vergi otoritesine yapılan ödemeler: Finansal kaynakların %45,8'ini tekabül eden 6,5 milyar Euro'nun 2,8 milyar Euro'su bankalara ve 2,5 milyar Euro'su bono sahiplerine ödenmiştir. 0.9 milyar Euro vergi idaresine ve 0,3 milyar Euro ise temettü ödemelerinde kullanılmıştır.
- Sahtekârlık: Finansal kaynakların %16,2'sine tekabül eden 2,3 milyar Euro Şirket'in dokümanları olmayan operasyonel amacı dışındaki giderler için kullanılmıştır.

Parmalat'ın yıllarca gerçekleştirmiş olduğu muhasebe hile ve usulsüzlükleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:⁷⁶²

- Fiktif ve düzmece belgeler,
- Borcun olduğundan daha düşük gösterilmesi,
  - Kayıtlara borç kaydı yapılmaması,

⁷⁶⁰ Ceren Ayça Göçen, "Kurumsal Yönetim, İç Kontrol ve Bağımsız Denetim: Parmalat Vakası", **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 97, 2010, s:115.

⁷⁶¹ PricewaterhouseCoopers, "Parmalat Finanziaria S.P.A. Under Extraordinary Administration", 21 June 2004, http://www.parmalatinamministrazionestraordinaria.it/en/relazcomm/rel_com_ing.pdf, (1 Eylül 2016), s:4.

⁷⁶² Göçen, s:117-122.

- Borcun sermaye olarak kaydedilmesi,
- Türev ürünlerinin rolü,
- Satış işlemleri,
  - Hiç olmayan müşterilerden elde edilen fiktif gelir kaydı,
  - Çift faturalama,
  - İştiraklere yapılan düzmece fiktif satışlar,
  - Faturanın olduğundan daha yüksek bir değer ile kesilmesi,
- İlişkili firma işlemleri,
- Finansal kaynakların yasadışı olarak transfer edilmesi,

8.1.4. Xerox

Xerox firması dünyanın önde gelen fotokopi cihazları üreticilerinden biridir. Şirket, 2000 yılındaki faaliyet raporunda 18,7 milyar USD tutarında satış raporlamıştır ve dünya çapında 92,500 çalışanı ile Fortune 500 listesinde 87. sırada yer almıştır.⁷⁶³ Şirketin 2001 dönemine ilişkin ABD Sermaye Piyasası Kurulu tarafından (SEC-Security Exchange Committee) denetim incelemeleri sonucunda mali kayıtlarında büyük tutarlarda manipülasyon tespit edilmiştir. Bu süreçte şirketin usulsüz olarak gelirlerini 6 milyar dolar fazla gösterdiği ortaya çıkmıştır.⁷⁶⁴

Xerox firmasının yaptığı hile yöntemleri aşağıda özetlenmiştir:⁷⁶⁵

1. Çeyrek dönemlerde analistlerin beklentilerini karşılamak için gerektiğinde kar tutarını etkileyebilecek finansal fon hesapları oluşturulmuştur,
2. Satış tipi kiralama sözleşmelerindeki gerçeğe uygun değer hesaplamalarını manipüle ederek 1997 ile 2000 yılları arasındaki gelirlerini 2,2 milyar USD fazla raporlamıştır,
3. Gelirleri yüksek raporlamak için fiyat artışı yöntemini ve kiralama döneminin uzatılması yöntemlerini hileli olarak kullanmıştır.
4. Hurda değeri tahminlerini muhasebe standartlarına göre sonradan değiştirememesi gerekirken Xerox hurda değerlerini ilerleyen yıllarda yukarıya çekmiştir.

8.2. Dünya’da Finansal Tablo Hilelerini Önlemek İçin Yapılan Çalışmalar ve Yasal Düzenlemeler

8.2.1. Sarbanes-Oxley Yasası

2000’li yılların hemen başlarında Amerika’da yaşanan ve dünyanın sayılı şirketlerinden olan ve Amerikan borsasında işlem gören Enron-2001 ve Worldcom-2002 skandalları sermaye piyasalarına, şirket yönetimlerine, finansal raporlara ve şirketlerin bağımsız denetimini yapan kuruluşlara olan güvenin azalmasına yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Amerikan Ekonomisini etkilemekle kalmamış ve gelişmekte olan birçok ekonomiye darbe vurmuştur. Yaşanan bu gelişmeler ışığında Amerikan yönetimi 2002 yılında kamuoyunun sermaye piyasalarına olan güvenini yeniden sağlamak amacıyla ve ülkemizde

⁷⁶³ Türel, s:18.

⁷⁶⁴ Toroslu, s:257.

⁷⁶⁵ Türel, s:18-19.

Sermaye Piyasası Kurulu'nun muadili olan SEC aracılığıyla Sarbanes-Oxley Yasasını (SOX) çıkarmıştır.⁷⁶⁶

ABD'de yatırımcıların daha iyi bilgilendirilmesi ve güvenini kaybetmekte olan sermaye piyasasına yeniden güven kazandırmak amacıyla yayınlanan bu kanun 11 ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar;⁷⁶⁷

1. Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board)
2. Denetçi Bağımsızlığı (Auditor Independence)
3. Kurumsal Sorumluluk (Corporate Responsibility)
4. Mali Bilgilerin ve Finansal Açıklamaların Arttırılması (Enhanced Financial Disclosures)
5. Analist Çıkarlarının Çatışması (Analyst Conflicts of Interest)
6. Komisyonun Kaynakları ve Yetkileri (Commission Resources and Authority)
7. Çalışmalar ve Raporlar (Studies and Reports)
8. Şirket ve Suçlunun Hilelerdeki Sorumluluğu (Corporate and Criminal Fraud Accountability)
9. Beyaz Yakalıların Suçları İle İlgili Cezaların Arttırılması (White-Collar Crime Penalty Enhancements)
10. Kurumsal Vergi İadesi (Corporate Tax Returns)
11. Kurumsal Hile ve Sorumluluk (Corporate Fraud and Accountability)

SOX; denetim komitesi üyesinin, şirketin yönetim kurulu üyesi olması ve onlardan bağımsız hareket edebilme özelliğine sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca komite üyelerinin, istişare, danışmanlık veya bunlara benzer herhangi bir hizmetinden sonra şirketten herhangi bir ücret talep edemeyeceği belirtilmiş, şirketin veya konsolide ortaklığın bağımlı kişisi olmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kanun ile birlikte SEC işletmelerden, denetim komitelerinde en az bir tane finans alanında uzmanlığa sahip üyeye yer vermelerini istemiştir. İşletmelerin bu zorunluluğu yerine getiremedikleri takdirde ise bu durumu gerekçeleri ile birlikte açıklamasını ve kamuoyuna duyurmasını istemiştir.⁷⁶⁸

Amerika'da yıllardan beri denetçilerin denetimi bir başka denetçi tarafından yapılmaktaydı. Sarbanes-Oxley yasası ile birlikte bu uygulamaya son verilmiş ve bu görev oluşturulan bir kurula bırakılmıştır. Sarbanes-Oxley yasasının bir diğer özelliği de yasayla birlikte kural bazlı muhasebe standartlarından ilke bazlı muhasebe standartlarına geçilmesidir. Bu yaklaşımın kabul edilmesiyle birlikte finansal raporlama ile ilgili muhasebe standartları daha kolay anlaşılır hale gelmiştir.⁷⁶⁹

Sarbanes-Oxley Yasası ile muhasebe ve denetim mesleğini önemli ölçüde etkileyecek düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri, Kamu

⁷⁶⁶ Özgür Çatıkkaş, Mustafa Okur ve İsmail Balkan, "Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması", **Türkiye Bankalar Birliği**, Yayın No: 287, İstanbul, Eylül 2012, s:35.

⁷⁶⁷ SEC, "**Sarbanes-Oxley Act of 2002**", Securities and Exchange Commission, Public Law 107-204, July 30, 2002, s:1-2.

⁷⁶⁸ Özgür Çatıkkaş, Mustafa Okur ve İsmail Balkan, s:36

⁷⁶⁹ Cemal İbiş ve Özgür Çatıkkaş, "İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:85/ Nisan-Haziran 2012, s:109.

Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board – PCAOB)'un oluşturulmasıdır. PCAOB, bağımsız bir kamu kuruluşu olup ABD'de meslek mensupları tarafından 1978 yılından beri yapılan denetçilerin ve denetim firmalarının denetimi görevini önemli ölçüde üstlenmiştir. PCAOB'un ABD'de oluşumu oldukça önemli bir değişim olarak görülmektedir. ABD'de kurulan PCAOB'un Amerika sermaye piyasasında işlem gören halka açık şirketlerin bağımsız denetimlerini yapan denetim firmalarına (bunların ABD içinde veya dışında kurulmuş olması fark etmemektedir) kayıt zorunluluğu getirmiş ve bunları denetlemeye başlamıştır.⁷⁷⁰

Sarbanes Oxley Yasası yayınlanırken genel olarak şu konular hedeflenmiştir:⁷⁷¹

- Şirketlerdeki kurumsal yönetimin güçlendirilmesi,
- Kurumsal yönetime etki eden unsurlar ile şirket ilişkilerinin yeniden tanımlanması,
- Söz konusu bu ilişkilerde şeffaflığın sağlanması,
- Kamuoyunun daha güvenilir bir biçimde aydınlatılması ve bilgilendirilmesi,
- Denetimde etkinliğin artırılması amacıyla denetçinin bağımsızlığının sağlanması,
- İç kontrol sisteminin daha etkin bir biçimde çalışmasının sağlanmasıdır.

Sarbanes Oxley Yasasının Kapsam ve Sistematiği^{772 773 774}

1. Kanun ile şirket yönetici ve çalışanlarına ilişkin getirilen düzenlemeler: Yasa maddelerinden özellikle iki tanesi ciddi tartışma yaratmıştır. Bunlar, İcra Kurulu Başkanı (CEO) ve Finans Bölümü Başkanına (CFO) şirketlerin kamuya yapmış oldukları açıklamaları onaylama yükümlülüğü getiren ve her ikisi de “Finansal Raporlara İlişkin Kurumsal Sorumluluk” başlığını taşıyan 302. ve 906. madde hükümleridir. Bu düzenleme ile şirketlerin CEO ve CFO'larına iki çeşit onaylama yükümlülüğü getirilmiştir. Bunlar;

1. Şirket periyodik finansal tablo ve raporlarını onaylama yükümlülüğü,
2. Yöneticilerin, raporların şirketin finansal durumunu ve faaliyet sonuçlarını doğru şekilde yansıttığını ve önemli hata veya kusur veya atlanılmış bilgi içermediğini onaylama yükümlülüğüdür.

CEO ve CFO'lar kendilerinin ve diğer onay veren sorumluların; şirket içi kontrollerin tasarımında ya da uygulanmasında halka açık firmanın mali verileri kaydetmesini, işlemlerini, özetlemesini ve raporlamasını olumsuz etkileyebilecek tüm önemli noksanları açıkladıklarını ve halka açık firmanın denetçileri için şirket içi kontrollerdeki tüm maddi zayıflıkları belirlediklerini, maddi olsun ya da olmasın, halka açık firmanın şirket içi kontrollerinde önemli bir rolü bulunan yönetim çalışanlarını ve diğer çalışanları ilgilendiren her türlü usulsüzlük, hususunda denetim komitesine açıklamada bulduklarını, kendisinin ve

⁷⁷⁰ Şaban Uzun, “Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetim Kurulu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/SUZAY_KG.pdf, (10 Haziran 2016), s:3.

⁷⁷¹ Özgür Çatıktaş, Mustafa Okur ve İsmail Balkan, s:36

⁷⁷² Cemal Elitaş, **Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Sarbanes-Oxley ve Alman On Adım Programının Karşılaştırılması: Türkiye için Yol Haritası**, Gazi Kitabevi, Haziran 2012, s:70-75.

⁷⁷³ Levent Özkul, “ABD Sermaye Piyasalarında Yaşanan Son Gelişmelerin ve ABD’de Yürürlüğe Giren 2002 Tarihli Sarbanes-Oxley Kanunu’nun Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi”, **Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü**, İstanbul, Nisan 2003, s:9-19.

⁷⁷⁴ SEC, *Sarbanes-Oxley Act of 2002*.

onay veren diğer sorumluların raporda, şirket içi kontrollerde ya da şirket içi kontrolleri değerlendirme tarihleri sonrasında etkileyebilecek önemli noksanlıklar ve maddi zayıflıklar ile ilgili her türlü düzeltici önlem de dahil olmak üzere diğer nedenlerde önemli değişiklikler olup olmadığını belirttiklerini beyan ederler.

2. Şirket avukatlarının yasa dışı fiilleri rapor etme sorumluluğu: Yasa tarafından, ihraççı şirketleri SEC nezdinde temsil edecek olan avukatlara şirket veya temsilcilerinin, menkul kıymetler hukukunu, görevlerini ve özen sorumluluklarını veya benzer hususları ihlal eden davranışlarını, şirket CEO'suna veya baş hukuk müşavirine bildirmek yükümlülüğü vardır. CEO veya baş hukuk müşaviri tarafından bu husus dikkate alınmaz ise avukatın durumu denetim komitesine veya tamamen bağımsız yöneticilerden oluşmuş herhangi bir diğer yönetim kurulu komitesine veya direkt yönetim kuruluna bildirme yükümlülüğü söz konusudur.

3. Kamuya açıklanan mali tablo ve raporlarda hata ve hile tespit edilmesi durumunda CEO ve CFO'lara verilen tazminatların ve oluşan karların geri alınması: Yasa çerçevesinde, halka açık şirketlerin ilgili mevzuat çerçevesinde ilan ettikleri ve kamuya duyurdukları finansal tablolar ile ilgili olarak hata ve hileleri tespit edilmiş ve halka açık şirket hata ve hileleri gidermek suretiyle, söz konusu mali tabloları yeniden ilan etmek ve kamuya duyurmak zorunda kalmış ise söz konusu mali tabloları onaylayarak yayımlanmasında rol oynayan CEO ve CFO'ların sorumlulukları söz konusudur. Buna göre, anılan mali tabloların SEC'ye bildirim veya kamuya açıklanma tarihinden önceki 12 aylık süre zarfında CEO ve CFO'lara ödenen ikramiye ve diğer teşvikler ile hisse senedine dayalı tazminatlar ve hatta şirketin hisse senetlerinin alım satımından kaynaklanan karlar, zararı telafi etmek üzere sorumlulukları bulunan CEO ve CFO'lar tarafından şirkete iade edilir.

4. İç kontrol sistemi üzerinde yöneticilerin değerlendirme yapması ve iç kontrol raporu: Hisse senedi ihraç eden firma tarafından yıllık faaliyet raporu ile birlikte bir iç kontrol raporu yayımlanması gerekmektedir. Yayınlanacak raporda;

- Şirket yönetiminin, finansal raporlama için yeterli bir iç kontrol yapısı ve prosedürü oluşturma ve devamlılığını sağlama yükümlülüğü belirtilmelidir.
- Mali yılsonu itibarıyla söz konusu iç kontrol sisteminin etkinliğine ilişkin şirket yönetimi tarafından yapılmış bir değerlendirme yapılmalıdır.

5. Kıdemli finansman müdürleri için etik kurallar: Halka açık firmaların, üst düzey mali sorumlular için etik kurallar benimseyip benimsemediklerini, benimsenmemişse bunun nedenini açıklamaları gerekmektedir. Kanun gereği bir etik kural aşağıdakileri desteklemek için makul derecede gerekli olan ilgili standartları içine almalıdır:

- Kişisel ve mesleki ilişkiler arasındaki ihtilafların ele alınması da dahil olmak üzere dürüst ve etik hareket tarzı.
- Halka açık bir firmanın periyodik raporlarında tam ve adil, zamanında ve anlaşılır beyan.
- İlgili kurallar ve düzenlemelere tam uygunluğuna göre etik kurallar.

6. Periyodik raporlarda kamuya yapılacak açıklamalara ilişkin hususlar: Yasa metninde yer alan periyodik mali tablolara ve bunların içeriğine ve kamuya açıklanmasına ilişkin önemli hususlar şunlardır;

- Periyodik mali tablolar tam doğru ve gerçeği yansıtır nitelikte olmalıdır.

- Periyodik raporlarda bilanço dışı sözleşmelerin kamuya açıklanması gerekmektedir.
- Periyodik mali tablolarda yer alan proforma finansal bilgilerin gerçek bir durum hakkında yanıltıcı bilgiler içermemesi veya proforma bilgi için açıklanması gereken önemli bir hususu ihmal etmemesi ve yanlış yönlendirici olmaması gerekmektedir.

7. Menkul kıymetlere ilişkin yapılan analist çalışmalarından kaynaklanan menfaat çatışmalarının önlenmesi: Yasa menkul kıymet analizcileri tarafından yapılan ve yazılı veya sözlü olarak çeşitli şekillerde kamuya açıklanan yatırım teşviklerinden kaynaklanabilecek menfaat çatışmalarını önlemeyi, söz konusu analizlerin objektifliğini sağlamayı ve yatırımcılara daha güvenilir ve faydalı bilgi sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu sebeple yasada, SEC veya SEC'in görevlendireceği bir ulusal borsa veya kayıtlı bir menkul kıymet kuruluşu tarafından söz konusu analist çalışmalarından kaynaklanabilecek menfaat çatışmalarının giderilmesi amacıyla kurallar belirlenmesi öngörülmüştür. SEC, meydana gelebilecek çıkar çatışmalarının bertaraf edilmesi amacıyla:

- Menkul kıymetler analisti de dahil olmak üzere kayıtlı aracı kurum veya bunların herhangi bir bağlı kuruluşu tarafından, halka açık firmadan hazırlanan araştırma raporu karşılığında herhangi bir bedel alınıp alınmadığının,
- Menkul kıymetleri, araştırma raporunda tavsiye edilen halka açık bir firmanın hâlihazırda ya da araştırma raporu tarihinden önceki bir yıllık dönem esnasında, raporu hazırlayan aracı kurumun müşterisi olup olmadığı, eğer müşterisi olmuş ise, halka açık firmaya sağlanan hizmet türlerinin,
- Menkul kıymet analistinin bir araştırma raporu bağlamında, genel ya da spesifik olarak incelenen halka açık firmadan kazanılmış bir geliri olup olmadığı, belirtildiği beyanları, aracı kurumdan veya menkul kıymet analistinden alabilecektir.

Yasaya göre denetçilere bir takım sınırlamalar getirilmiştir, denetim hizmeti verdikleri şirketlere aşağıda belirtilen hizmetleri veremeyeceklerdir:⁷⁷⁵

- Muhasebe kayıtları yapma ve finansal tablolarla ilişkili diğer hizmetler,
- Finansal bilgi sistemlerinin kuruluşu ve sistemin uygulanması,
- Değerleme hizmetlerinin verilmesi,
- Sigortacılık hizmetleri,
- Dışarıdan sağlanan iç denetim hizmetinin verilmesi,
- İnsan kaynakları hizmetleri, yönetici rolünde hizmet vermeleri,
- Yatırım danışmanlığı hizmetleri (borsada aracılık gibi)
- Hukuki hizmetler (avukatlık gibi) ve denetim dışındaki diğer uzmanlık hizmetleri,

Yasa birçok ağır cezai yaptırımı da beraberinde getirmiştir. Yasanın farklı maddelerinde yer alan cezai müeyyidelerden bir kısmı aşağıda özetlenmiştir:⁷⁷⁶

- Yasal bir incelemeyi veya şirket iflasını engellemek amacıyla halka açık şirketlerin resmi kayıtlarını bilerek yok eden, değiştiren, sahte kayıt düzenleyen veya bu niyette olduğu ispat edilebilen kişilere 20 yıla kadar hapis cezası,

⁷⁷⁵ Çıtak, *Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe*, s:118-119.

⁷⁷⁶ SEC, *Sarbanes-Oxley Act of 2002*

- Şirketin hissedarlarını aldatmaya yönelik, para ya da mal karşılığı hisse senedi almak ya da satmak gibi eylemlere para cezası veya 25 yıla kadar hapis cezası,
- Denetçilerin çalışma kâğıtlarını ve buna esas teşkil eden çalışmalarını 5 yıl süreyle saklamalarına ilişkin yükümlülükler uymaması halinde para cezası veya 10 yıla kadar hapis cezası,
- Fax, e-mail, posta yolu ile yapılan hilelere 20 yıla kadar hapis cezası,
- Kamu görevlilerine doğru bilgi veren çalışanlardan intikam almak niyetiyle, bu kişilere zarar verenlere 10 yıla kadar hapis cezası veya para cezası,
- CEO ve CFO tarafından verilen beyanların, bilerek hatalı verilmesi durumunda 1.000.000 ABD Doları'na kadar para cezası ve 10 yıla kadar hapis cezası; bilerek ve isteyerek hatalı verilmesi durumunda ise 5.000.000 ABD Doları'na kadar para cezası ve 20 yıla kadar hapis cezası uygulanabilecektir.

8.2.2. COSO Raporları

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başında hileli finansal rapor sayısındaki artış nedeni ile oluşturulan Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu (National Commission on Fraudulent Financial Reporting - The Treadway Commission), hileli finansal raporlama üzerindeki önemi nedeni ile iç kontrol kavramının yeniden düzenlenmesi gerektiğini fark etmiştir. Bu komisyonun çalışmaları, dikkatlerin tekrar iç kontrol üzerine çevrilmesini sağlamış ve iç kontrol kavramsal olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu amaçla "Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission" (COSO) oluşturulmuştur.⁷⁷⁷

COSO; iş etiği, etkili iç kontroller ve kurumsal yönetim aracılığı ile mali raporlamaların kalitesini arttırmaya yönelik çalışmalar yapan gönüllü bir organizasyon olup aşağıda belirtilen 5 profesyonel kuruluş tarafından 1985 yılında kurulmuştur. Bu kuruluşlar:⁷⁷⁸

1. Amerikan Sertifikalı Kamu Muhasebecileri Enstitüsü (American Institute of Certified Public Accountants)
2. Amerikan Muhasebe Birliği (American Accounting Association)
3. Finansal Yöneticiler Enstitüsü (Financial Executives Institute)
4. İç Denetçiler Enstitüsü (Institute of Internal Auditors)
5. Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü (Institute of Management Accountants)

COSO'nun amacı; iç kontrol, etik uygulamalar ve kurumsal yönetim konularına odaklanarak finansal raporlamaların kalitesinin geliştirilmesidir. Bu komite, uzun ve sistematik bir çalışma sürecinden sonra 1992 yılında "İç Kontrol - Bütünleştirilmiş Yapı (Internal Control - Integrated Framework)" isimli bir rapor yayınlamıştır. Bu rapor ile iç kontrolün temel kriterlerini ortaya koyan bir model geliştirilmiştir. Bu çalışmanın ismi "Integrated Framework" olmasına rağmen, daha çok komisyonun ismi ile yani "COSO Raporu" olarak anılmaktadır.⁷⁷⁹

⁷⁷⁷ COSO, "About Us", <http://www.coso.org/aboutus.htm>, (1 Eylül 2016).

⁷⁷⁸ COSO, *About Us*.

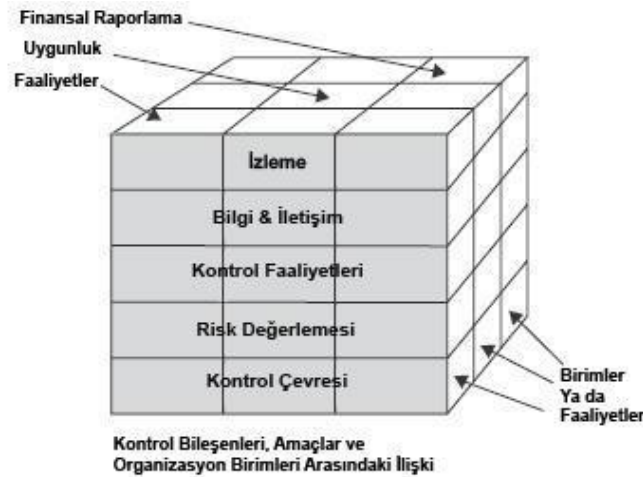
⁷⁷⁹ COSO, "COSO Hakkında", http://www.icdenetimmerkezi.com/bilgibankasi_det.php?mn=1&p=1063, (1 Eylül 2016).

2000’li yıllarda Amerika Birleşik Devletlerinde büyük kayıplara neden olan iş skandalları, ekonominin yavaşlamasının işlerde kayıplara neden olması ve dünyadaki gelişmelerin yeni riskleri ortaya çıkarması ile herkes risk yönetiminin önemini farkına vardı. O döneme kadar kullanılan pek çok risk yönetimi tekniği bulunmaktaydı. Ancak bu teknikler yetersiz kalmaya başlamıştı. Kurumların karşı karşıya olduğu her risk alanını kapsamıyordu. Yapılarının uyumsuzluğu nedeniyle farklı alanları kapsayan risk yönetimi modellerinin bir arada kullanılması da pek çok probleme neden oluyordu. Riski tartışmak, tanımlamak, değerlendirmek ve yönetmek için ortak bir modele ihtiyaç vardı. Böyle bir modelin oluşturulması projesine COSO tarafından 2001 yılında başlandı. COSO, yöneticilerin kurumlarının kurumsal risk yönetimini değerlendirebilecekleri ve güçlendirebilecekleri hazır bir model geliştirmek amacıyla böyle bir çalışmaya start verdi. Çalışma birçok kaynaktan edinilen bilgilerle geliştirildi, birçok farklı tarafı temsil eden birçok kişiden anketler ve diğer yöntemlerle görüşler alındı ve bu sayede edinilen bilgiler de modele girdi oluşturdu. COSO’nun yetki verdiği bir danışma kurulu da sürece katkı sağladı ve rehberlik etti.⁷⁸⁰

COSO Küpü

İç kontrol unsurlarının, iç kontrolün amaçları ve faaliyetlerle ilişkisini gösterir. Faaliyet ve birimler, hedefler ve iç kontrolün unsurları bir küpün farklı yüzeylerini oluşturur ve ayrılmaz bir bütündür. Tüm faaliyet ve birimler; faaliyetlerin etkinliği ve etkililiği, finansal tabloların güvenilirliği ve mevzuata uygunluk hedeflerine ulaşmak amacıyla iç kontrolün beş unsurundan yararlanır. İlk önceleri, iç kontrol unsurlarının birbirleriyle ilişkisini gösteren bir piramit şeklinde tanımlanan COSO Modeli (COSO Piramidi) daha sonraları, iç kontrol unsurlarının birbirleriyle olan ilişkilerinin yanı sıra iç kontrolün amaçları ve faaliyetlerle olan ilişkilerini de gösteren küp şeklinde tanımlanmış ve COSO Küpü olarak adlandırılmaya başlanmıştır.⁷⁸¹

Şekil 37: COSO Küpü

Kaynak: COSO, *Internal Control – Integrated Framework, Executive Summary*, s:6.

⁷⁸⁰ Işilda Arslan, s:25.

⁷⁸¹ Korkmaz, s:32

İşletmenin ulaşmaya çalıştığı hedefler ile onlara ulaşmak için gerekli olanları temsil eden unsurlar arasında doğrudan ilişki vardır. COSO kütüğü bu ilişkiyi göstermek üzere tasarlanmıştır. Bir kurumda kurumsal risk yönetiminin etkin işleyip işlemediğine karar vermek, bu sekiz unsurun bulunup bulunmadığı, bulunuyor ise etkin işleyip işlemediğinin değerlendirilmesi sonucu ulaşılabilecek bir yargıdır. Dahası bu unsurlar etkili bir kurumsal risk yönetiminin kriterleridir.⁷⁸²

İç kontrol unsurlarının, iç kontrolün amaçları ve faaliyetlerle ilişkisini gösterir. Faaliyet ve birimler, hedefler ve iç kontrolün unsurları bir kütüğün farklı yüzeylerini oluşturur ve ayrılmaz bir bütündür. Tüm faaliyet ve birimler; faaliyetlerin etkinliği, bilgilerin güvenilirliği ve mevzuata uygunluk hedeflerine ulaşmak amacıyla iç kontrolün 5 unsurundan yararlanır.⁷⁸³ COSO kütüğünde yer alan ve iç kontrol yapısını oluşturan unsurların açıklaması aşağıda özetlenmiştir.^{784 785}

- 1. Kontrol Ortamı:** Dürüstlük, meslek ahlakına bağlılık, gözetim, yetki ve sorumlulukların dağılımı, işletmeye bağlılık ve hesap verebilirlik gibi konularda yönetimin duruşunun ortaya konmasını ifade eder. Kontrol ortamı, iç kontrol yapısı için başlangıç noktasıdır. Bu aşamada oluşturulan anlayış, etkin bir iç kontrol yapısı için temel oluşturur. Kontrol ortamı için COSO'nun belirlediği prensipler aşağıdaki gibi özetlenmiştir;
  - İşletme dürüst ve etik değerlere bağlılığını açıklamalıdır,
  - Yönetim kurulu bağımsız olarak iç denetimin çalışmalarını izlemelidir,
  - Raporlama ilişkilerini, yetki ve sorumluluk belirlenmelidir,
  - İşletmede uzmanlaşmaya önem verilmelidir,
  - Hesap verilebilirliğin güçlendirilmesi,
- 2. Risk Değerleme:** İşletme amaçlarını başarmada risklerin belirlenmesini ve analizini ifade etmektedir. İşletme riskleri, işletme içi ve dışı riskler şeklinde sınıflandırılabilir. İşletme içi riskler, çalışanların yeterli bilgi ve eğitimi almaması nedeniyle bilerek ya da bilmeyerek yaptığı yanlış hareketler olarak tanımlanmaktadır. İşletme dışı riskler ise ekonomik gelişmeler ve yasal düzenlemelerden etkilenmekte olup işletmenin gelişimini ve büyümesini engelleyen olumsuzluklardır. Risk değerlendirme için COSO'nun belirlediği prensipler aşağıdaki gibi özetlenmiştir;
  - İşletme hedeflerinin açık ve net olarak belirlenmesi,
  - Risklerin neler olduğunun tespit edilmesi ve analiz edilmesi ve bu risklerin nasıl yönetileceğinin tespiti,
  - Potansiyel hile risklerinin neler olabileceğinin değerlendirilmesi,
  - Önemli değişkenlerin işletmeyi nasıl etkileyeceğinin belirlenmesi,
- 3. Kontrol Faaliyetleri:** Yönetim direktiflerinin başarılmasına yardımcı olmaya yönelik süreçleri, politikaları ve prosedürleri içermektedir. Kontrol faaliyetleri beş kategoride ele alınmaktadır. Bunlar; işlemlerde ve faaliyetlerde doğruluk,

⁷⁸² Işıl Arslan, s:39.

⁷⁸³ Cemal İbiş ve Özgür Çatıkkaş, s:104.

⁷⁸⁴ Metin Atmaca, "Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi**, C.XIV, S I, 2012, s:197.

⁷⁸⁵ COSO, *Internal Control – Integrated Framework, Executive Summary*, s:6-7.

görevlerin ayrılığı, yeterli bilgi ve belgelerin kullanımı, varlıklara ve belgelere erişimde yeterli korumanın sağlanması, performans üzerinde bağımsız kontrollerdir. Kontrol faaliyetleri için COSO'nun belirlediği prensipler aşağıdaki gibi özetlenmiştir;

- Kontrol faaliyetlerinin belirlenmesi ve geliştirilmesi,
- İşletmenin faaliyetlerinde kullandığı teknolojideki kontrollerin neler olduğunun belirlenmesi ve geliştirilmesi,
- Kontrol faaliyetlerine ilişkin politika ve prosedürlerin neler olduğunun belirlenmesi,

4. Bilgi ve İletişim: Yönetim ve çalışanların sorumluluklarını yerine getirmeye imkân tanıyan sistemler ve raporlara ilişkindir. Raporlar, işletme içi olayların yanında işletme dışında meydana gelen olayları, eylemleri ve koşulları da içermektedir. Bilgi ve iletişim için COSO'nun belirlediği prensipler aşağıdaki gibi özetlenmiştir;

- Faaliyetlerin sürdürülmesi ve geliştirilmesi için kaliteli bilginin elde edilmesi ve kullanılması,
- Hedefler, yetkiler ve sorumluluklar vb. konuların kurum çalışanlarıyla paylaşılması,
- Kurumun dışardaki bağlantılarıyla iletişim içinde olunması,

5. İzleme: İç kontrolün performans düzeyini denetleyen bir süreç olup, bu süreçte izleme (gözlem) iç denetim bölümü tarafından gerçekleştirilmektedir. İç kontrol unsurlarının birbirleriyle ilişkisini gösterir. Kontrol ortamı temelde yer alır, kontrol faaliyetleri ve risk değerlendirme yapılırken bilgi ve iletişim kanalları kullanılarak gözetimin ihtiyaç duyduğu bilgiler sağlanır.⁷⁸⁶ İzleme için COSO'nun belirlediği prensipler aşağıdaki gibi özetlenmiştir;

- Süreli ve devamlı olarak genel ve özel değerlendirme ve gözden geçirmelerin yapılması,
- Eksikliklerin tespit edilmesi ve gerekli düzenlemelerin neler olacağıyla ilgili olarak üst yönetim dahil tüm ilgili yerlerin haberdar edilmesi.

8.2.3. AICPA (SAS 99)

AICPA (American Institute of Certified Public Accountants) 1887 yılında kurulmuştur. AICPA'nın üyeleri iş dünyasından, sanayi firmalarından ve kamuda çalışanlar da dahil olmak üzere birçok alanda çalışan CPA'lerden (Certified Public Accountants) oluşmaktadır. AICPA, 145 ülkede 400.000'den fazla üyeye sahiptir. Kuruluş, muhasebe mesleğini temsil eden dernek ve kamu yararına hizmet veren kuruluşlara, hükümete, eğitim ve danışmanlık hizmetleri vermektedir. AICPA, CPA'ler tarafından özel şirketlere yönelik denetim hizmetleri için standartlar geliştirir, üyelerine eğitim ve rehberlik materyalleri sağlar.⁷⁸⁷

AICPA tarafından ilk olarak hile ile ilgili, ASB (Denetim Standartları Kurulu) tarafından "SAS 53 - Denetçinin Hataları ve Yanlışlıklarını Belirleme ve Raporlama

⁷⁸⁶ Cemal İbiş ve Özgür Çatıkkaş, s:103.

⁷⁸⁷ AICPA, "AICPA Mission and History", <http://www.aicpa.org/ABOUT/MISSIONANDHISTORY/Pages/MissionHistory.aspx>, (2 Eylül 2016),

Sorumluluğu” standardını yayınlanmıştır. Ardından 1997 de “SAS 82 - Finansal Tabloların Denetiminde Hilenin Göz Önüne Alınması” standardı yayınlanmıştır. En son olarak yayınlanan “SAS 99 – Finansal Tablo Denetiminde Hilenin Ele Alınması” standardı ile denetimin planlanmasında hilenin daha fazla dikkate alınması ve hilenin olası varlığı hakkında yönetimin doğrudan sorgulama yapmasını gerekli kılmıştır ve SAS 82’yi daha da perçinlemiştir.⁷⁸⁸

AICPA tarafından yayınlanan çalışmalarda özellikle hile konusu önem arz etmektedir. Yapılan çalışmalarda SAS 1 “Denetim Standart ve Prosedürlerinin Kodlanması” standardında, hilenin tanımı ve denetçinin hile karşısındaki sorumluluğu hakkında bilgi vermemek ile birlikte denetçinin denetim planlamasını ve yürütmesini yaparken hata ve hilelerde dikkate alması gerektiğini belirtmiştir. Denetçinin hile karşısındaki sorumluluğu SAS No.1 de yer almakla birlikte, SAS No.82 ile şu şekilde düzeltilmiştir; Denetçi, finansal tablolarda hilenin veya hatanın neden olduğu yanıltıcı beyanların bulunup bulunmadığı hakkında mantıklı bir güvence elde etmek için denetimini planlamak ve yerine getirmekten sorumludur. Denetim kanıtlarının yapısı ve hilenin özellikleri nedeniyle denetçi önemli yanlışlıkları belirlemenin mantıklı, fakat mutlak olmayan güvencesini elde edebilir. Denetçi, finansal tablolar için önemli olmayan hata ve hilelerin ortaya çıkarılmasının mantıklı bir güvencesini elde etmek için denetimini planlamak ve yerine getirmekten sorumlu değildir.⁷⁸⁹

SAS NO.82 ve SAS No.99’da denetçilere yol göstermesi açısından risk faktörleri ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. SAS No.99’da hile riski faktörleri “Hileli Finansal Raporlama” ve “Varlıkların Kötüye Kullanımı” şeklinde iki ana grup içinde ele almış ve hile üçgenini oluşturan; Baskı, Haklı Çıkarma ve Fırsat standartta detaylı olarak incelenmiştir. Denetim ve kontrol eksikliği, organizasyonel eksiklikler ve sistem zaafı hile için fırsatı oluşturur. Organizasyonel eksiklikler ile karşıt politika eksikliği, etkili iç denetim ve kontrol mekanizmasının olmaması ve yönetimin yetki, görevlendirme, sorumluluklarında şeffaflığın sağlanamaması kastedilmektedir. Motivasyona ise hırs, çok para kazanma isteği, ortaya çıkma riskinin az olması ve cezalandırma eksikliği örnek verilebilir.⁷⁹⁰

SAS No:99 hilenin tespit edilmesi için denetim planlanması ve tasarlanması için bir rehber niteliğinde olmakla birlikte denetçiye hileyi soruşturma ve tespit etme ile ilgili direkt bir sorumluluk yüklememekte, sadece hileyi daha iyi tespit edebilecek bir denetim tasarlanmasının yollarını göstermekte, 50. paragrafta hileleri tespit etmek üzere adli niteliklere sahip yeni bir sınıfın hile denetimi faaliyetlerinde görevlendirilmesinden bahsetmektedir.⁷⁹¹

SAS No.99’un altıncı paragrafında, finansal tablo hileleri için başvurulan teknikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır. Buna göre;⁷⁹²

⁷⁸⁸ Çıtak, *Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe*, s:113.

⁷⁸⁹ Barış Sipahi, “SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkarıcı Faktörler”, **Mali Çözüm Dergisi**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/67MaliCozum/14%20bar%C4%B1s%20sipahi.pdf>, (2 Eylül 2016), s:5.

⁷⁹⁰ Nergis Nalan Altıntaş, “Denetimde Hata ve Hile”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, (1), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusosbil/article/viewFile/1023007966/1023007416>, (2 Eylül 2016), s:155.

⁷⁹¹ Taner Karausta ve Adnan Dönmez, “Mesleki Hile ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Adli Denetim: Türkiye’de SPK’dan Yetki Almış Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, **Mali Çözüm Dergisi**, Ocak-Şubat 2013, s:67.

⁷⁹² AICPA, *SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*, p:6.

- Finansal tabloların oluşmasına yarayan önemli belgelerin yok edilmesi, tahrif edilmesi veya önemli kayıtların çarpıtılması,
- Finansal olay, işlem ve diğer önemli bilgilerin finansal tablolarda önemli tahrifata sebep olacak şekilde yanlış yansıtılması veya hiç yansıtılmaması,
- Muhasebe ilkeleri, kayda alma, sınıflandırma, sunum ya da açıklama ile ilgili prosedürlerin kasıtlı olarak yanlış uygulanması gibi tekniklerle yapılır.

2002’de yayınlanan SAS 99 standardı dış denetçilerin hileli finansal raporlamaları tespit etmesinde kullanabileceği 42 adet hile risk faktörü sıralamıştır. Bu risk faktörlerinin olması denetçinin şüphe ile yaklaşmasını gerekli kılmaktadır. Denetçi özellikle hileli finansal raporlamada başrol oynayan yönetime tam olarak güvenmemelidir. Yani denetçi işletmenin iç kontrol yapısı, ilişkili taraf işlemleri, işletmenin genel durumu vb. ile ilgili yönetimin beyanlarına ne tam olarak güvenmeli ne de tam olarak güvensiz olmalıdır. Bu dengeyi sağlamak da denetçinin tecrübesine ve mesleki bilgisine kalmıştır.⁷⁹³

Hileli finansal raporlama ile ilgili risk göstergeleri üzerine denetim ekibi arasında tartışmaların olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu anlamda beyin fırtınasının iki amacı vardır. Bunlardan birincisi; denetim ekibinde bulunan denetçilerin tek başına elde edemedikleri bilgi ve tecrübeleri özellikle en tecrübeli denetçilerden elde etme imkânına kavuşmalarıdır. İkincisi; denetçilerin üst yönetimin yaklaşımının ortaklaşa değerlendirebilme imkânını elde edebilmeleridir. Beyin fırtınası denetimin planlama, uygulama ve sonuç aşamalarının hepsinde yapılmalıdır. Ancak planlama aşamasında mutlaka yapılmalıdır. Çünkü planlama aşamasında yapılan beyin fırtınası denetimin yönünü belirlemektedir. Planlama aşamasında yüz yüze yapılabilen beyin fırtınası diğer aşamalarda teknolojinin gelişmesi ile birlikte dijital ortamdan rahatlıkla yapılabilmektedir.⁷⁹⁴

SAS 99 standardı bağımsız denetçiye hile konusunda bir takım görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Standart hile konusunda bağımsız denetçinin izleyeceği yolları da göstermektedir. Aşağıda bu konuda standartta yer alan bilgiler özet olarak verilmiştir;^{795 796}

^{797 798}

- a) Hileler gizlendiği için hile kaynaklı önemli yanlışlıkları tespit etmek zor olsa da bağımsız denetçi işletmenin iç kontrol sistemini, faaliyet koşullarını ve çevresiyle olan ilişkilerini incelerken “hile risk faktörleri” olarak da adlandırılan hileye neden olan baskıları, fırsatları ve hileyi haklı çıkarmaya yönelik davranışları içeren olayları ya da koşulları tespit edebilmelidir.

⁷⁹³ İdris Varıcı, “Hileli Finansal Raporlama Açısından Denetçinin Sorumluluğu: İMKB’de Faaliyet Gösteren İşletmelerin Denetim Raporlarının İncelenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı 5, Ocak 2012, s:31.

⁷⁹⁴ Varıcı, s:32.

⁷⁹⁵ AICPA, *SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*

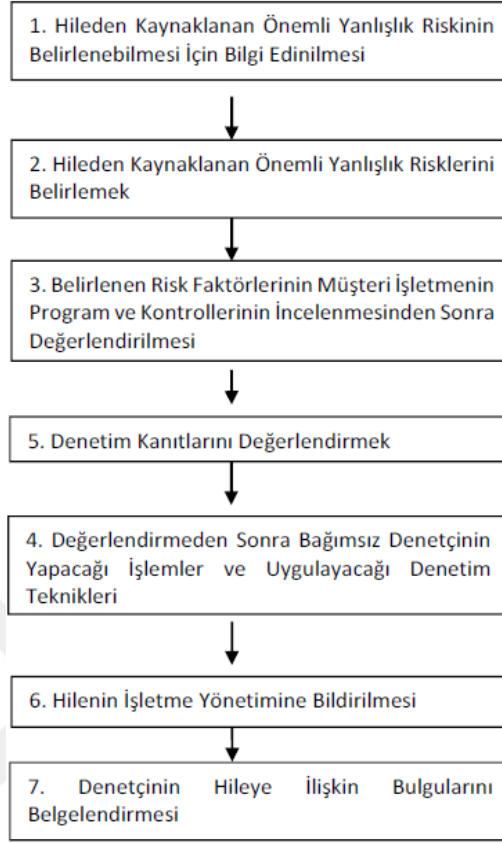
⁷⁹⁶ Adnan Dönmez ve Kürşad Çavuşoğlu, “Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim İle Adli Muhasebenin Karşılaştırılması”, **Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies**, 1/3 2015, http://jafas.org/articles/2015-1-3/3_Adli_Muhasebe_FULL_TEXT.pdf, (2 Eylül 2016), s:40-46.

⁷⁹⁷ Çıtak, *Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe*, s:113.

⁷⁹⁸ Arleen R. Thomas and Kim M. Gibson, “Management is Responsible, too”, April 1, 2003, <http://www.journalofaccountancy.com/Issues/2003/Apr/ManagementIsResponsibleToo.htm?WBCMODE=Present..?action=print>, (1 Eylül 2016)

- b) Bağımsız denetçi denetim çalışmalarını mesleki şüphecilik çerçevesinde icra etmelidir. Mesleki şüphecilik; bağımsız denetim kanıtını sorgulayan, bağımsız denetim kanıtının hileden kaynaklanan önemli bir yanlışlık riskini gösterip göstermediğini sürekli muhakeme eden ve bağımsız denetim kanıtı eleştirel bir gözle değerlendiren bir yaklaşım ya da tutum olarak ifade edilebilir.
- c) Bağımsız denetçi mesleki şüphecilik çerçevesinde bağımsız denetim görevini işletmeyle ilgili geçmiş tecrübelerine veya işletme yönetiminin dürüstlüğü hakkında sahip olduğu inançlara bakmaksızın her zaman için hileden kaynaklanan önemli bir yanlışlık riskinin mevcut olabileceği düşüncesiyle gerçekleştirir.
- d) Bağımsız denetçi hileden kaynaklanan önemli yanlışlık risklerini tespit etmeye yönelik bilgi elde etmek için işletme yönetimi ile diğer çalışanların hile risklerine ilişkin görüşlerini dinler, analitik inceleme teknikleri uygulanması sırasında belirlenen olağan dışı veya beklenmeyen ilişkileri göz önünde tutar, bir veya birden fazla risk faktörünün mevcut olup olmadığı araştırır ve yararlı olabilecek diğer bilgileri değerlendirir.
- e) Ayrıca işletmenin hileye ilişkin riskleri azaltmak için kurduğu programları ve iç kontrolleri gözden geçirir denetçi elde ettiği bilgiler ışığında hileden kaynaklanan önemli yanlışlık riskini belirlerken mesleki yargısını kullanır, risk türü (riskin hileli finansal raporlamaya mı yoksa varlıkları kötüye kullanılmasına mı ilişkin olduğu), riskin önem derecesi, riskin olasılığı ve riskin yaygınlığı (riskin tüm finansal tablolarda mı yaygın olduğu yoksa belirli hesaplarda, işlem türlerinde mi yaygın olduğu) gibi riske ilişkin nitelikleri dikkate alır ve işlemin büyüklüğü, karmaşıklığı, sahipliği gibi nitelikleri de göz önünde bulundurur.
- f) Bağımsız denetçi işletmenin uyguladığı özel hileyi önlemeyi amaçlayan ve genel etik davranışı teşvik eden programlar ile kontrollerin hileden kaynaklanan önemli yanlışlık risklerini azaltıp azaltmadığını ya da kontrol zafiyetlerinin riskleri artırıp artırmadığını değerlendirmelidir.
- g) Bağımsız denetçi, hile tespit ettiyse, hile yapıldığını gösteren bir bilgiye sahipse, hile yapıldığına veya yapılabileceğine dair kanıt elde ettiyse, bu bilgiler, bulgular ve kanıtlar mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde işletme yönetimindeki uygun kademe ile paylaşılır üst yönetimin ve diğer çalışanların karıştığı hile vakaları doğrudan yönetimden sorumlu kişilere bildirilmelidir. Eğer hileye yönetim kurulu üyeleri de karışmışsa bu durumu doğrudan yetkili mercilere bildirmelidir.

Şekil 38: SAS No:99'a Göre Denetçilerin İzleyeceği Yol Haritası

Kaynak: Adnan Dönmez ve Kürşad Çavuşoğlu, s:43

8.2.4. Uluslararası Denetim Standartları

Uluslararası denetim standartları (UDS) setinin oluşturulmasına yönelik altyapı çalışmaları 1969 yılında hazırlanan Kanada, İngiltere ve ABD standartlarının kıyaslandığı çeşitli raporlarla başlamıştır. 1973 yılında uluslararası muhasebe standartlarının geliştirilmesi amacıyla kurulan IASC (International Accounting Standards Committee) finansal raporlamanın diğer ayağı olan denetim standartlarına uluslararası bir seviye kazandırılmasında teşvik edici rol oynamıştır. 1970'lerin sonunda IFAC (International Federation of Accountants) bünyesinde uluslararası denetim standardı oluşturmakla yetkili bir kurul kurulmuş ve ilk UDS'yi 1991, ilk UDS setini ise 1994 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu standartlar düzenleyici otoriteler, standart koyucular, denetçiler ve çokuluslu şirketler tarafından destek görmüştür.⁷⁹⁹

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants – IFAC), dünya çapında kurulmuş bir muhasebe mesleği örgütüdür. IFAC'ın misyonu, kamu çıkarı için sürekli yüksek kalitede hizmet sağlamak amacıyla mesleği geliştirmek ve yüceltmektir. Muhasebe mesleğinin en iyi şekilde icra edilebilmesi için IFAC, çeşitli alanlarda standartlar ve yönergeler yayınlamaktadır. IFAC bünyesindeki Mesleki Yeterlilik

⁷⁹⁹ Burak Pirgaip, “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartlarının Uluslararası Denetim Standartları ile Harmonizasyonu”, **Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü**, Mayıs 2004, s:21

Öncesi Kurallar da Eğitim Standartlarında düzenlemektedir.⁸⁰⁰ Uluslararası denetim standartları IFAC tarafından hazırlanmaktadır. Bu organizasyon farklı sektörde görev yapan 2,5 milyon civarında muhasebeci ve akademisyene hizmet etmektedir. Türkiye’den IFAC’a üye olan kuruluşlar; Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odalar Birliği (TÜRMOB) ile Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği’dir.⁸⁰¹

IFAC’ın temel amaçları aşağıdaki gibidir:⁸⁰²

- Uluslararası danışmanlık hizmeti verir. Muhasebeciler tarafından kullanılmak üzere belli bir kaliteye sahip teknik, mesleki ve etik yayınlar ve rehberlik faaliyetleri düzenler ve geliştirir.
- Değişim için bir aracı olarak faaliyette bulunur. Ortaya çıkan sorunların çözümüne önderlik yapar; kamu ve mesleki alanlardaki yayınları ile dünya muhasebecilerinin evrensel sesidir, ayrıca muhasebe hizmetlerinin liberalleşmesini teşvik eder.
- Dünya çapında uyumlaştırılmış bir muhasebe mesleğinin geliştirilmesine çalışır.

Finansal tablo denetimlerinde, hile ve hataya ilişkin denetçinin sorumluluğu, IFAC tarafından yayımlanan 240 numaralı standartta ele alınmıştır. Bu standarta göre; mali tablolardaki yanlış beyanlar, hile ve hatadan kaynaklanabilir. “Hata” kelimesi mali tablolarda kasıtsız yapılan, bir tutarın veya bir açıklamanın atlanması gibi yanlışlıklardır. “Hile” kelimesi yönetim kademesindeki birey veya bireylerin, işletmeyi idare etmekle görevlendirilenlerin, çalışanların veya üçüncü şahısların kasıtlı olarak bir yolsuzluğa başvurmak yoluyla haksız veya yasal olmayan bir avantaj sağlamaları anlamına gelmektedir. Yönetimdeki bireylerin bir veya birkaçını içeren veya işletmeyi idare etmekle görevlendirilmiş kişilerin yer aldığı hileler “yönetim hileleri”; sadece işletme çalışanlarının karıştığı hileler ise “çalışan hileleri” olarak tanımlanır.⁸⁰³

Uluslararası denetim standartları ilke bazlı standartlar olup, bağımsız denetim dahil, tüm güvence sözleşmelerinin temelini oluşturan “makul güvence” kavramı üzerine inşa edilmektedir. Makul güvence kavramı, denetçinin mali tablolarda önemli hataların bulunmadığı kanaatine ulaşması için kendisine gereken denetim kanıtının seviyesini ifade etmektedir. Makul güvence, incelemeye konu edilen her bir alan için aranmakta olup bu alanlara ilişkin denetçi görüşü olumlu formda sunulmaktadır. Ancak, denetçinin yönetimden kaynaklanan hata veya hilelerin tümünü ortaya çıkarması beklenemeyeceğinden, makul güvence mutlak güvence anlamına gelmemektedir. Zira, testlerin kullanılması, iç kontrol sistemlerinden kaynaklanan sınırlamaların bulunması, elde edilen denetim kanıtlarının birçoğunun kesin sonuca götürmekten ziyade ikna edici olması ve muhakemeye dayalı denetim kanıtlarından sonuç üretilmesi riskin sıfırlanmasını imkânsız kılmaktadır.⁸⁰⁴

⁸⁰⁰ Ahmet K. Köse ve Fatih Yılmaz, “Mesleki Yeterlilik Öncesi IFAC’ın Mesleki Kuralları”, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/loturum/02FatihYilmazAhmetKose.pdf>, (2 Eylül 2016)

⁸⁰¹ Süleyman Uyar ve Muhsin Çelik, “Uluslararası Denetim Standartları ve Sermaye Piyasası Kurulu Düzenlemelerine Göre Denetim Raporları: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, <http://journal.mufad.org/attachments/article/247/12.pdf>, (2 Eylül 2016). s:3

⁸⁰² IFAC, “Organization Overview”, <http://www.ifac.org/about-ifac/organization-overview>, (2 Eylül 2016).

⁸⁰³ Altıntaş, s:156.

⁸⁰⁴ Pirgaip, s:22

Uluslararası denetim standartlarında hile; yönetim, üst yönetimden sorumlu olanlar, çalışanlar veya üçüncü taraflardan bir veya birden fazla kişinin, haksız veya yasalara aykırı bir menfaat elde etmek amacıyla yaptığı aldatma içeren kasıtlı eylemleridir şeklinde tanımlanmaktadır. Hile riski faktörleri ise hile yapmaya teşvik eden, hile için baskı oluşturan veya hile yapma fırsatı sağlayan olay veya durumlardır şeklinde izah edilmektedir. Standartlarda denetçinin amacı aşağıdaki gibi açıklanmaktadır:⁸⁰⁵

1. Finansal tablolardaki hile kaynaklı “önemli yanlışlık” risklerini belirlemek ve değerlendirmek,
2. Değerlendirilmiş hile kaynaklı “önemli yanlışlık” risklerine karşı yapılacak uygun işlerin tasarlanması ve uygulanması suretiyle bu risklere ilişkin yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek ve
3. Denetim sırasında belirlenen hile veya hile şüphesine karşı uygun işleri yapmaktır.

Uluslararası denetim standartları denetçinin işletme yönetiminden, aşağıdaki hususlarda yönetimin açıklamalarını içeren bir yazılı bildirim almasını gerektirmektedir. Bu bildirim kapsamında yönetimin;⁸⁰⁶

- Hilenin ortaya çıkarılması ve önlenmesini sağlayacak iç kontrollerin uygulanması ve tasarlanmasındaki sorumluluğunu kabul ettiği,
- Finansal tabloların hileden kaynaklanan önemli yanlışlıkların oluşma riskine dair saptamalarını denetçiye bildirir,
- İşletme yönetiminin; yönetim ve iç kontrolde önemli rolü olan çalışanların veya hile yaptıklarında finansal tablolarda önemli etki yapacak çalışanların bilgileri ile işletmeyi etkileyen hileleri veya bunlara dair şüpheleri bağımsız denetçiye açıkladığı ve
- İşletmenin finansal tablolarının, çalışanlar, eski çalışanlar, analistler düzenleyiciler ve diğerleriyle iletişim yoluyla etkilenmesi sonucunda herhangi bir hile iddiası veya şüphesi hakkındaki bilgileri denetçiye açıkladığı hususlarının teyit edilmesi gerekmektedir.

ISA 240 standart metnine göre bağımsız denetçi aşağıdaki hususlara ilişkin yönetimi sorgulamakla görevlendirilmiştir.⁸⁰⁷

- Finansal tabloların hile kaynaklı önemli bir yanlışlık içerebileceği riskine ilişkin olarak yönetim tarafından yapılan değerlendirmeler ve bu değerlendirmelerin niteliği, kapsamı ve sıklığı konusu,
- Yönetim tarafından belirlenen ya da yönetimin dikkatine sunulan her türlü özel hile riskleri veya hile riski içerebilecek işlem türleri, hesap bakiyeleri veya açıklamalar dahil olmak üzere işletmedeki hile risklerinin belirlenmesi. Belirlenen bu risklere karşılık yönetimin izlediği süreçler,

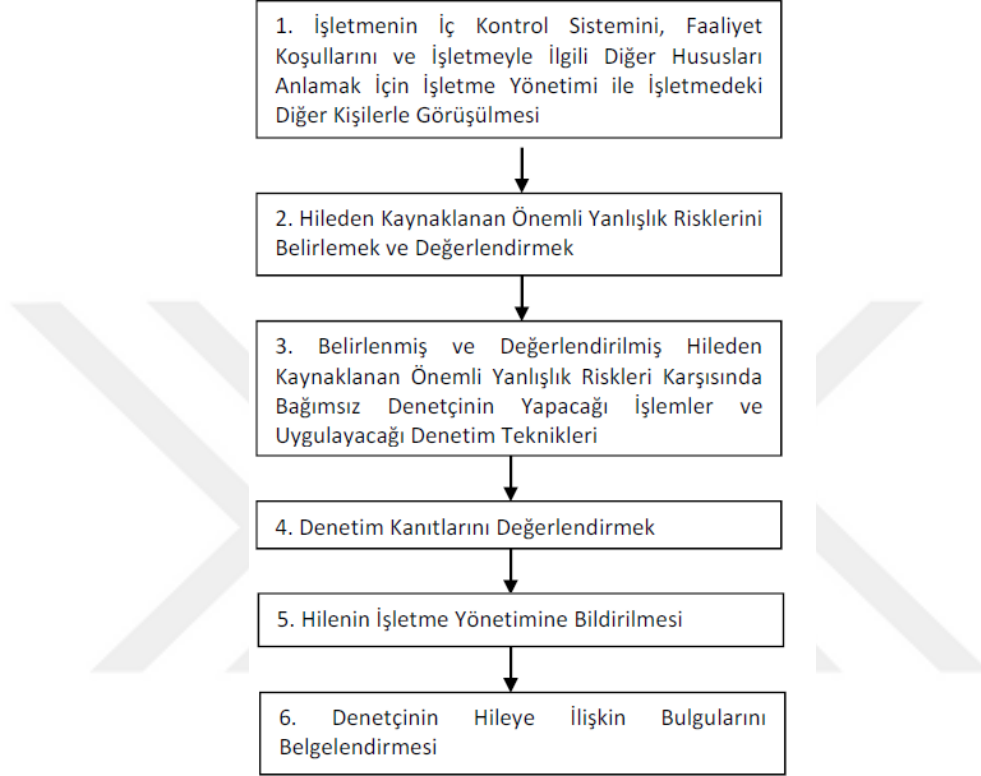
⁸⁰⁵ IFAC, *International Standard on Auditing 240 - The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements*, s:159.

⁸⁰⁶ Nuran Cömert ve Diğerleri, **Uluslararası Denetim Standartları Kapsamında Bağımsız Denetim**, Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim ve Uygulama Merkezi, Şubat 2013, s:17.

⁸⁰⁷ IFAC, *International Standard on Auditing 240 - The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements*, s:160.

- Yönetimin işletmedeki hile risklerinin belirlenmesine ve bu risklere karşılık verilmesine ilişkin süreçlerle ilgili olarak üst yönetimden sorumlu olanlarla kurduğu iletişimler,
- Yönetimin, işletme uygulamaları ve etik davranış konularındaki görüşleri hakkında çalışanlarla kurduğu iletişimler.

Şekil 39: ISA 240'a göre Denetçinin İzleyeceği Yol Haritası

Kaynak: Adnan Dönmez ve Kürşad Çavuşoğlu, s:43

Yukarıda belirtilen unsurlar çerçevesinde; hilenin ve hatanın önlenmesinde ve ortaya çıkarılmasında asıl sorumluluk bir işletmenin yönetimine ve idarecilerine aittir. Bir işletmenin işlerinin düzenli ve etkin bir şekilde idare edildiğinden olabildiğince emin olmak amacıyla bir kontrol ortamı yaratmak ve politika ve yöntemler geliştirmek, yönetimin sorumluluğundadır. Bu sorumluluğun kapsamı içinde, hile ve hatanın önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yönelik oluşturulan muhasebe ve iç kontrol sistemini uygulamak ve devamlılığından emin olmak da vardır. Bu nedenle, yönetim eğer varsa kalan risk için sorumluluğu kabul eder. Denetçi hile veya hata sonucu mali tablolarda önemli yanlış beyanlar olabileceğini gösteren durumlar ile karşılaştığında, mali tabloların önemli ölçüde hatalı olup olmadığını belirleyecek yöntem ve teknikler uygulamalıdır. Denetçi bir yanlış beyan belirlediği zaman, bunun bir hile belirtisi olup olmadığını göz önüne almalı, eğer böyle bir belirti var ise bu yanlış beyanın gösterdiklerine ve anlamına denetimin çeşitli açılarından bakmalı ve özellikle yönetimin beyanlarının güvenilirliğini gözden geçirmelidir.⁸⁰⁸

⁸⁰⁸ Altıntaş, s:157

8.2.5. Uluslararası İç Denetim Standartları

İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) 1941 yılında kurulmuştur, merkezi ABD Florida'da olan bu kuruluş uluslararası bir meslek birliğidir. IIA, iç denetim mesleğini uluslararası alanda temsil etmektedir ve tanınan bir otoritedir. Genellikle üyeleri; iç denetimi, risk yönetimi, iç kontrol, bilgi teknolojisi denetimi alanlarında çalışan kişilerden oluşmaktadır. IIA 180.000'den fazla üyesi olan bir kuruluştur. IIA uluslararası alanda iç denetim standartları yayınlayan, bu konuda eğitimler veren, sertifikasyon sağlayan, araştırma raporları hazırlayan bir kuruluştur. IIA'nın amaçları aşağıdaki gibidir;⁸⁰⁹

- İç denetim mesleğine küresel anlamda liderlik yapmak.
- Kapsamlı olarak; profesyonel alanda eğitim ve gelişim olanakları sağlamak, standartlar ve diğer mesleki uygulamalar oluşturmak, rehberlik ve sertifikasyon programları sağlamak.
- Araştırmalar yapmak, uygulayıcılar ve üyelere; iç denetim ve kontrol mesleğine uygun risk yönetimi ile ilgili bilgiler sağlamak.
- İç denetimde en iyi uygulamalar hakkında uygulayıcıları ilgili kitlelere yetiştirmek.
- Tüm ülkelerin iç denetçilerini bir araya getiren, bilgi ve deneyimlerini paylaşacakları bir platform olmak.

İç denetim faaliyetleri, çok çeşitli hukukî ve kültürel ortamlarda; amacı, boyutu, karmaşıklığı ve yapısı çok farklı kurumlarda, kurum içinden ve dışından kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Söz konusu farklılıkların, her ortamdaki iç denetim uygulamasını etkilemesine rağmen iç denetçilerin, iç denetim faaliyetini ve sorumluluklarını yerine getirmelerinde uluslararası iç denetim standartlarına uymaları hayati önem arz etmektedir. Uluslararası iç denetçiler enstitüsü, uygulamalarda yeknesaklığı sağlamak için uluslararası iç denetim standartları yayınlamaktadır.

IIA 2012 yılında, uluslararası iç denetim standartları yayınlamıştır ve bu standartlar 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren geçerli olmuştur. Bu standartların amaçları şu şekildedir.⁸¹⁰

1. İç denetim uygulamasını olması gerektiği gibi temsil eden temel ilkeleri tanımlamak.
2. Katma değerli iç denetim faaliyetlerini teşvik etmeye ve hayata geçirmeye yönelik bir çerçeve sağlamak.
3. İç denetim performansının değerlendirilmesine uygun bir zemin oluşturmak.
4. Gelişmiş kurumsal süreç ve faaliyetleri canlandırmak.

Uluslararası iç denetim standartlarında hile konusunda iç denetçiye bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Standartta hile konusunda yapılan düzenlemeleri aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;⁸¹¹

⁸⁰⁹ The Institute of Internal Auditors, "About The IIA", <https://na.theiia.org/about-us/Pages/About-The-Institute-of-Internal-Auditors.aspx>, (2 Eylül 2016).

⁸¹⁰ The Institute of Internal Auditors, "IIA The International Internal Audit Standards", <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF%202013%20Turkish.pdf> (2 Eylül 2016), s:1.

⁸¹¹ The Institute of Internal Auditors, *IIA The International Internal Audit Standards*.

- Standardın 1210.A2 paragrafında; İç denetçiler, suiistimal risklerini ve bu risklerin kurum içinde yönetim şeklini değerlendirebilecek yeterli bilgiye sahip olmak zorundadır; fakat iç denetçilerden esas görevi ve sorumluluğu suiistimalleri tespit etmek ve soruşturmak olan bir kişinin uzmanlığına sahip olması beklenmez.
- Standardın 1220.A1 paragrafında; İç denetçiler, şunları göz önüne alarak azamî meslekî özen ve dikkat göstermek zorundadır:
  - Görevin amaçlarına ulaşmak için gereken çalışmanın kapsamı,
  - Güvence prosedürlerinin tatbik edildiği konuların nispi karmaşıklığı, lüzumu veya önemi
  - Yönetişim, risk yönetim ve kontrol süreçlerinin etkinliği ve yeterliliği,
  - Önemli hata, suiistimal veya aykırılıkların olma ihtimali ve
  - Güvence görevinin potansiyel faydalarına karşı maliyeti.
- Standardın 2120.A2 paragrafında; İç denetim faaliyeti, suiistimalin gerçekleşme ihtimalini ve kurumun suiistimal riskini nasıl yönettiğini değerlendirmek zorundadır.
- Standardın 2210.A2 paragrafında; İç denetçiler, görevin amaçlarını belirlerken, önemli hataların, suiistimallerin, aykırılıkların ve diğer risklerin meydana gelme ihtimalini göz önüne almak zorundadır.

8.3. Türkiye’de Finansal Tablo Hilelerini Önlemek İçin Yapılan Çalışmalar ve Yasal Düzenlemeler

8.3.1. Türk Ticaret Kanunu

Türkiye’de 2011 yılında yayınlanan 6102 numaralı Türk Ticaret Kanunu’nda ülkedeki muhasebe ve denetim konusunda standartları belirleyecek otorite Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) olarak belirlenmiştir. TTK’da Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumuna verilen yetki madde 88 - (değişik:26/6/2012-6335/9 md.)’e göre aşağıdaki gibidir:⁸¹²

- Gerçek ve tüzel kişiler münferit ve konsolide finansal tablolarını düzenlerken, KGK tarafından yayımlanan, Türkiye Muhasebe Standartlarına, kavramsal çerçevede yer alan muhasebe ilkelerine ve bunların ayrılmaz parçası olan yorumlara uymak ve bunları uygulamak zorundadır.

Türk Ticaret Kanunu’na göre yukarıda belirlenen çerçevede ülkemizde denetim standartlarını belirleme yetkisi de KGK’na verilmiştir. TTK’nın 3. bölümü “Denetleme” bölümüdür ve bu bölümde yer alan madde 397 (değişik: 26/6/2012-6335/18 md.)’e göre;⁸¹³

- Denetime tabi olan anonim şirketlerin ve şirketler topluluğunun finansal tabloları denetçi tarafından, KGK’ca yayımlanan uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarına göre denetlenir ifadesi yer almaktadır.

⁸¹² 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, Kabul Tarihi: 13 Ocak 2011, 14/2/2011 tarih ve 27846 sayılı Resmî Gazete,

<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.6102&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=6102>, (2 Eylül 2016).

⁸¹³ 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'na göre; finansal tabloların hazırlanması, denetimi, denetçilerin sorumluluğu ve cezai yaptırımlar aşağıda özetlenmiştir.⁸¹⁴

- Yönetim kurulu, geçmiş hesap dönemine ait, Türkiye Muhasebe Standartlarında öngörülmüş bulunan finansal tablolarını, eklerini ve yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunu, bilanço gününü izleyen hesap döneminin ilk üç ayı içinde hazırlar ve genel kurula sunar.
- Denetime tabi olan anonim şirketlerin ve şirketler topluluğunun finansal tabloları denetçi tarafından, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yayımlanan uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarına göre denetlenir.
- Yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içinde yer alan finansal bilgilerin, denetlenen finansal tablolar ile tutarlı olup olmadığı ve gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı da denetim kapsamı içindedir.
- Denetçi, yönetim kurulunun şirketi tehdit eden veya edebilecek nitelikteki riskleri zamanında teşhis edebilmek ve risk yönetimini gerçekleştirebilmek için 378 inci maddede öngörülen sistemi ve yetkili komiteyi kurup kurmadığını, böyle bir sistem varsa bunun yapısı ile komitenin uygulamalarını açıklayan, ayrı bir rapor düzenleyerek, denetim raporuyla birlikte, yönetim kuruluna sunar.
- Denetçi, denetimin sonucunu görüş yazısında açıklar. Bu yazı, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun belirlediği esaslar çerçevesinde, denetimin konusu, türü, niteliği ve kapsamı yanında denetçinin değerlendirmelerini de içerir. Denetçi, olumlu görüş verdiği takdirde yazısında, öncelikle 398 inci madde ve Türkiye Denetim Standartları uyarınca yapılan denetimde, Türkiye Muhasebe Standartları ve diğer gereklilikler bakımından herhangi bir aykırılığa rastlanmadığını; denetim sırasında elde edilen bilgilerine göre, şirketin veya topluluğun finansal tablolarının doğru olduğunu, malvarlığı ile finansal duruma ve kârlılığa ilişkin resmin gerçeğe uygun bulunduğunu ve tabloların bunu dürüst bir şekilde yansıttığını belirtir.
- Bu Kanun hükümlerine göre tutulmakla veya muhafaza edilmekle yükümlü olunan defter, kayıt ve belgeler ile bunlara ilişkin bilgileri, denetime tabi tutulan gerçek veya tüzel kişiye ait olup olmadığına bakılmaksızın, 210 uncu maddenin birinci fıkrasına göre denetime yetkili olanlarca istenmesine rağmen vermeyenler veya eksik verenler ya da bu denetim elemanlarının görevlerini yapmalarını engelleyenler, fiilleri daha ağır cezayı gerektiren başka bir suç oluşturmadığı takdirde üç yüz günden az olmamak üzere adli para cezasıyla cezalandırılır.
- Denetçiler şirketin ve şirketler topluluğunun yılsonu ve konsolide finansal tablolarını, raporlarını, hesaplarını denetleyen denetçi ve özel denetçiler; kanuni görevlerinin yerine getirilmesinde kusurlu hareket ettikleri takdirde, hem şirkete hem de pay sahipleri ile şirket alacaklılarına karşı verdikleri zarar dolayısıyla sorumludur.
- Ticari defterlere kasıtlı olarak gerçeğe aykırı kayıt yapanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır.

⁸¹⁴ 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu

8.3.2. Sermaye Piyasası Kurulu

Türkiye’de 2012 yılında yayınlanan 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu’nda yer alan madde 14’e göre sermaye piyasalarında faaliyet gösteren firmalar, finansal tablolarını aşağıda belirtildiği gibi düzenlerler;⁸¹⁵

1. Kamuya açıklanacak veya gerektiğinde Kurulca istenecek finansal tablo ve raporları, şekil ve içerik bakımından **Türkiye Muhasebe Standartları** çerçevesinde Kurulca belirlenen düzenlemelere uygun olarak, zamanında, tam ve doğru bir şekilde hazırlamak ve ibraz etmek zorundadır.
2. Finansal tablo ve raporların birinci fıkrada yer aldığı şekilde Kurulca belirlenen düzenlemelere uygun olarak hazırlanmasından, sunulmasından ve gerçeğe uygunluğu ile doğruluğundan ihraççı ile kusurlarına ve durumun gereklerine göre ihraççının yönetim kurulu üyeleri sorumludur. Yönetim kurulunun, bu maddede belirtilen kapsamda hazırlanacak finansal tablo ve raporların kabulüne dair ayrı bir karar alması gerekir. Ayrıca finansal tablo ve raporlarla ilgili olarak bunları hazırlayan ortaklık yöneticileri ile birlikte sorumlu yönetim kurulu üyelerinin kamuya yapacakları bildirimlerde finansal tablo ve raporların gerçeğe uygunluğu ve doğruluğu konusundaki beyanlarına yer verilmesi zorunludur.
3. Firmalar düzenleyecekleri finansal tablo ve rapordan Türkiye Muhasebe Standartları kapsamında kurulca belirlenen ve kanun uyarınca listeye alınan bağımsız denetim kuruluşlarına Türkiye Denetim Standartları çerçevesinde bilgilerin gerçeği doğru ve dürüst bir biçimde yansıtması ilkesine uygunluğu bakımından inceleyerek bir bağımsız denetim raporu almak zorundadırlar.

6362 Sayılı SPK kanunda yer alan yukarıdaki ifadelerle göre; yasal defterlerde, muhasebe kayıtlarında ve finansal tablo ve raporlarında kasıtlı olarak aşağıda belirtildiği gibi usulsüzlükler yaparlarsa yine aşağıda belirtilen cezalar alırlar;⁸¹⁶

1. Kasıtlı olarak;
  - a) Kanunen tutmakla yükümlü oldukları defter ve kayıtları usulüne uygun tutmayanlar,
  - b) Saklamakla yükümlü oldukları defter ve belgeleri kanuni süresince saklamayanlar, altı aydan iki yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.
2. Kasıtlı olarak;
  - a) Finansal tablo ve raporları gerçeği yansıtmayan şekilde düzenleyenler,
  - b) Gerçeğe aykırı hesap açanlar,
  - c) Kayıtlarda her türlü muhasebe hilesi yapanlar,
  - d) Yanlış veya yanıltıcı bağımsız denetim ve değerlendirme raporu düzenleyenler ile düzenlenmesini sağlayan ihraççıların sorumlu yönetim kurulu üyeleri veya sorumlu yöneticileri, 5237 sayılı Kanunun ilgili hükümlerine göre cezalandırılır.

SPK’nın yayınladığı bağımsız denetim standartları hakkındaki tebliğde hile konusunda işletme yönetiminin ve bağımsız denetçinin sorumlulukları aşağıdaki gibi açıklanmıştır.⁸¹⁷

⁸¹⁵ **6362 Sayılı SPK Kanunu**, 06/12/2012 Kabul Tarihi, 30/12/2012 tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete, <http://www.spk.gov.tr/apps/mevzuat/MevzuatGoster.aspx?nid=11>, (2 Eylül 2016).

⁸¹⁶ 6362 Sayılı SPK Kanunu

- Hilenin önlenmesinde ve ortaya çıkarılmasında esas sorumluluk işletme yönetimine ve yönetimden sorumlu kişilere aittir.
- Finansal raporlama sisteminin güvenilirliği, faaliyetlerin etkinliği, verimliliği ve hukuka uygunluğu gibi hususlarda gerekli kontrolleri sağlayan bir iç kontrol sistemi kurmak ve devam ettirmek, işletme yönetiminin gözetimini de yapmak suretiyle, yönetimden sorumlu kişilerin sorumluluğundadır.
- İşletme yönetiminin sorumluluğu, finansal tablolarda önemli yanlışlıklara sebep olabilecek risklerin yönetilmesi suretiyle, finansal tabloların tüm önemli yönleriyle gerçeği yansıtacak şekilde hazırlanmasını sağlayacak kontrollerin uygulanması ve sürdürülmesine dayalı bir finansal raporlama sürecinin oluşturulmasını da kapsar. Bu tür kontroller finansal tablolara ilişkin önemli yanlışlık riskini azaltmakla birlikte tamamen ortadan kaldırmaz. İşletme yönetimi, hile ve usulsüzlüğün önlenmesi ve ortaya çıkarılması için uygulamaya konulacak kontrolleri seçerken, finansal tabloların hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlıkları içerebileceğini dikkate almak zorundadır.
- Bağımsız denetçi finansal tablolarda hile, usulsüzlük veya hatadan kaynaklanabilecek önemli yanlışlıkların bulunmadığına dair makul ölçüde güvence sağlamak zorundadır.
- Bağımsız denetçi, makul ölçüde güvence sağlayabilmek için, işletme yönetimi tarafından kontrollerin aşılması olasılığını ve hataları tespit etme konusunda etkin olan bağımsız denetim tekniklerinin hile ve usulsüzlükten kaynaklanan riskleri ortaya çıkarmak açısından uygun olmayabileceğini göz önünde bulundurarak, bağımsız denetim süresince mesleki şüphecilik tutumu içerisinde çalışmalarını yürütmek zorundadır.
- Hile ve usulsüzlüklerin tespit edilmesi için bağımsız denetçinin yapması gerekenler aşağıdaki gibidir;
  - İşletme yönetimi ve yönetimden sorumlu kişilerin doğruluğu ve dürüstlüğü ile ilgili geçmiş tecrübesi olsa dahi, hile ve usulsüzlük nedeni ile önemli yanlışlıkların olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak mesleki şüphecilik tutumunu korumasını,
  - İşletmenin finansal tablolarının hile ve usulsüzlüklerden kaynaklanan önemli yanlışlıkları içerme olasılığı karşısında bağımsız denetim ekibi arasında fikir alışverişinde bulunulması ve görüşmelere katılmayan diğer ekip üyelerini görüşme konuları hakkında sorumlu ortak baş denetçi tarafından bilgilendirilmesi hususlarında karar almasını,
  - Hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlık risklerinin ortaya çıkarılmasında kullanmak üzere bilgi elde etmek için gerekli yöntemleri kullanmasını,
  - İşletme yönetiminin sunduğu finansal tablo ve raporlar ile diğer bilgiler ve yaptığı açıklamalarla ilgili hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlık risklerinin tanımlanmasını ve tespitini; tespit edilen hile ve usulsüzlük nedeni ile önemli yanlışlık riskleri için, ilgili kontrol faaliyetleri de dahil olmak üzere işletmenin ilgili kontrollerinin tasarımını değerlendirmesini ve uygulanıp uygulanmadığını belirlemesini,

⁸¹⁷ SPK, *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)*, 6. Kısım, 2. Bölüm.

- Finansal tablolarda hile ve usulsüzlükten kaynaklanan önemli yanlışlık risklerinin tespiti ile ilgili tüm hususların belirlenmesini; bağımsız denetim ekibinin atanması ve idaresini; işletme tarafından kullanılan muhasebe politikalarını dikkate almasını ve uygulanacak bağımsız denetim tekniklerinin yapısı, zamanlaması ve kapsamının seçilmesi sırasında tüm bu unsurların tahmin edilememe riskini de göz önünde bulundurmasını,
- İşletme yönetiminin kontrolleri aşması riskine karşılık olmak üzere, gerekli bağımsız denetim teknikleri tasarlamasını ve bunları uygulamasını,
- Tespit edilmiş olan hile ve usulsüzlük nedeni ile önemli yanlışlık risklerine karşı gerekli yaklaşımı belirlemesini,
- Tespit edilmiş bir yanlışın hile ve usulsüzlükten kaynaklanıp kaynaklanmadığını ortaya koymasını,
- İşletme yönetiminden hile ve usulsüzlüğe ilişkin yazılı teyit mektupları almasını ve
- İşletme yönetimi ve yönetimden sorumlu kişilerle iletişim kurması şeklindedir.

8.3.3. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

Türkiye’de BDDK tarafından 2 Nisan 2015 tarihinde yayınlanan “Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik” hükümlerine göre, bankaların finansal tabloları aşağıda belirlenen maddelere göre muhasebeleştirilir ve denetlenir;⁸¹⁸

1. Bankaların bağımsız denetimi, bankaların hesap ve kayıt düzeni ile finansal tablolarının doğruluğu, güvenilirliği, Kanun uyarınca yürürlüğe konulan düzenlemelere ve Türkiye Muhasebe Standartlarına uygunluğu hakkında makul güvence sağlayacak şekilde görüş oluşturulması amacıyla yürütülür.
2. Bağımsız denetim faaliyetleri, bankaların iç sistemlerinin, hesap ve kayıt düzeniyle ilgili birimlerinin ve muhasebe sistemlerinin Kanun ve ilgili düzenlemelere uyumu, yeterliliği ve etkinliğinin değerlendirilmesini kapsayacak şekilde yürütülür ve bu amaçla Türkiye Denetim Standartları kapsamında gereken denetim prosedürleri uygulanır.

BDDK tarafından yayınlanan ilgili yönetmelikte finansal tablolardaki hile konusunda aşağıdaki düzenlemeler yapılmıştır;⁸¹⁹

- Finansal tabloların düzeltilmesinin gerekli olduğunun düşünüldüğü ancak banka tarafından gerekli düzeltmenin yapılmadığı durumlarda, yedi gün içinde, Kuruma ve banka denetim komitesine bilgi verilir.
- Bağımsız denetim ekibince yürütülen denetimlerde; bankanın finansal tablolarında hata ya da hileden kaynaklanan aykırılık bulunduğu veya bulunabileceği hususunda şüphe ya da şüphelenmek için makul gerekçe oluşması durumunda sorumlu denetçi, konunun araştırılarak bu tür aykırılıkların ve tekrarının önlenmesi amacıyla uygun önlemlerin alınması için banka yönetim

⁸¹⁸ BDDK, “Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik”, Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu, 2 Nisan 2015, Resmi Gazete Sayı: 29314.

⁸¹⁹ BDDK, *Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik*,

kuruluna ve denetim komitesine, bankanın gerekli araştırmayı yapmaması halinde ivedilikle Kuruma bilgi verir hükmü yer almaktadır.

8.3.4. Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu

Kamu Gözetimi Kurumu, alanında uluslararası gelişmelerin gereği olarak yeni Türk Ticaret Kanunu uyarınca öngörülen bağımsız denetim alanını düzenlemek üzere 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile 2 Kasım 2011 tarihinde kurulmuştur. Başbakanlıkla ilişkili, idari özerkliğe sahip bir üst kuruldur. KGK'nın temel amacı, yatırımcıların çıkarlarını ve denetim raporlarının doğru ve bağımsız olarak hazırlanmasına ilişkin kamu yararını korumak ile doğru, güvenilir ve karşılaştırılabilir finansal bilginin sunumunu sağlamaktır. Bu doğrultuda başta borsa şirketleri, bankalar, sigorta şirketleri olmak üzere belirlenen büyük ölçekli şirketlerin denetimlerini gözetmek ve izlemek için kurulmuş olan bir kurumdur. Kurumun görevleri aşağıdaki gibidir:⁸²⁰

- Bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek.
- Bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak ve böylece bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak.
- Uluslararası Muhasebe Standartlarıyla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını (TMS) oluşturmak ve yayımlamak.
- Uluslararası Denetim Standartlarıyla uyumlu Türkiye Denetim Standartlarını (TDS) oluşturmak ve yayımlamak.

6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname uyarınca, KGK 26/08/2014 tarih ve 29100 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 26 sayılı Kurul Kararıyla geçerli finansal raporlama çerçevesi hakkındaki duyuruyla, TMS'lerinin hangi firmalar tarafından kullanılacağını ve TMS'lere uymayacakların hangi standartlara tabi olacaklarını aşağıdaki gibi açıklamıştır:⁸²¹

- Genel olarak Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşların (KAYİK) 1/1/2014 tarihi ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinde uygulanmak üzere münferit ve konsolide finansal tabloların hazırlanmasında **Türkiye Muhasebe Standartlarını** (TMS) uygulamasına, KAYİK'ler aşağıdaki şirketlerdir:
  - Halka açık şirketler,
  - Bankalar,
  - Sigorta, reasürans ve emeklilik şirketleri,
  - Faktöring şirketleri,
  - Finansman şirketleri,
  - Finansal kiralama şirketleri,
  - Varlık yönetim şirketleri,
  - Emeklilik fonları,
  - İhraççılar ve sermaye piyasası kurumları.
- TMS uygulama kapsamı dışında kalan kurum, kuruluş ve işletmelerin ise 660 sayılı KHK'nın Geçici 1 inci maddesinde yer alan "Kurum tarafından yayımlanacak standart ve düzenlemeler yürürlüğe girinceye kadar, bu hususlara

⁸²⁰ KGK, "Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu", **Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu**, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/KGK_Brosur.pdf, (3 Eylül 2016).

⁸²¹ KGK, "Geçerli Finansal Raporlama Çerçevesi Hakkında Duyuru", **Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu**, 05/11/2014, [http://www.kgk.gov.tr/content_detail-261-1028-gecerli-finansal-raporlama-cercevesi-hakkinda-duyuru-\(05112014\).html](http://www.kgk.gov.tr/content_detail-261-1028-gecerli-finansal-raporlama-cercevesi-hakkinda-duyuru-(05112014).html) (3 Eylül 2016).

ilişkin mevcut düzenlemelerin uygulanmasına devam edilir.” hükmü doğrultusunda (Kurumca bir belirleme yapıncaya kadar) yürürlükteki mevzuatı uygulamasına karar verilmiştir. Dolayısıyla kapsam dışında kalan şirketler tarafından 26/12/1992 tarih ve 21447 (M) sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 1 sıra No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği ve ekindeki Tek Düzen Hesap Planının uygulanmasına devam edilecek olup bunlar isteklerine bağlı olarak TMS’leri de uygulayabileceklerdir.

KGK, Türkiye Denetim Standartlarını (TDS) yayımlama yetkisi çerçevesinde, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayımlanan uluslararası standartları referans alma stratejisini benimsemiştir. Bu tercih, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununda da aynen kabul görmüştür. Bununla birlikte, 26/12/2012 tarihli Bağımsız Denetim Yönetmeliğinde Türkiye Denetim Standartları, 660 sayılı KHK uyarınca yürürlüğe konan, bilgi sistemleri denetimi dâhil olmak üzere, bağımsız denetim alanında uluslararası standartlarla uyumlu eğitim, etik, kalite kontrol ve denetim standartları ile bu alana ilişkin diğer düzenlemeler olarak tanımlanmıştır. KGK tarafından yayınlanan Türkiye Denetim Standartları, Uluslararası Bağımsız Denetim ve Güvence Denetimi Standartları Kurulu (IAASB) tarafından düzenlenen ve Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) tarafından yayımlanan Uluslararası Kalite Kontrol, Bağımsız Denetim, Sınırlı Bağımsız Denetim, Diğer Güvence Denetimleri ve İlgili Hizmetler Standartlarının Türkçe tercümesi olarak yayınlanmıştır.⁸²²

Finansal tablo hileleri ile ilgili olarak yapılan düzenlemelere Bağımsız denetim standartlarındaki 240 nolu “Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları” standardında ele alınmıştır. İlgili standarta göre finansal tablolar hileleri konusunda; yetki, denetim, sorumluluklar ve yaptırımlarla ilgili getirilen düzenlemeler aşağıda özetlenmiştir:⁸²³

- Finansal tablolardaki yanlışlıklar, hata veya hileden kaynaklanabilir. Hata ile hileyi birbirinden ayıran unsur, finansal tablolarda yanlışlığa sebep olan eylemin kasıtlı olarak yapılıp yapılmadığıdır.
- Hilenin önlenmesi ve tespit edilmesine ilişkin esas sorumluluk, yönetime ve üst yönetimden sorumlu olanlara aittir.
- Üst yönetimden sorumlu olanların gözetiminde yönetimin, hileye imkân veren fırsatları azaltarak hileyi önleme ve tespit ve cezalandırılma ihtimali sebebiyle kişileri hileye teşebbüsten caydırma konusunda güçlü bir tutum sergilemesi önemlidir.
- Hile çok geniş bir hukuki kavram olmakla birlikte, BDS’lerin amaçları açısından denetçi, finansal tablolarda önemli bir yanlışlığa sebep olan hileyle ilgilenir.
- Denetçiyi ilgilendiren iki tür kasıtlı yanlışlık bulunmaktadır: Hileli finansal raporlamadan kaynaklanan yanlışlıklar ve varlıkların kötüye kullanılmasından kaynaklanan yanlışlıklar. Her ne kadar denetçi hilenin varlığından şüphelenebilir veya ender durumlarda hilenin varlığını tespit edebilirse de, hilenin gerçekten olup olmadığına dair yasal bir hüküm veremez.

⁸²² KGK, BDS 240: *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*

⁸²³ KGK, BDS 240: *Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları*

- Bir denetimi BDS'lere uygun olarak yürüten bir denetçi, bir bütün olarak finansal tablolarda hata veya hile kaynaklı önemli yanlışlıkların bulunmadığına dair makul güvence elde etmekle sorumludur.
- Denetçi, yönetimin ve üst yönetimden sorumlu olanların doğruluk ve dürüstlükleri hakkındaki geçmiş tecrübesine bakmaksızın, hile kaynaklı önemli bir yanlışlık olabileceği ihtimalinin bilinciyle, denetim boyunca mesleki şüpheciliğini sürdürür.
- Denetçinin amaçları;
  - Finansal tablolardaki hile kaynaklı “önemli yanlışlık” risklerini belirlemek ve değerlendirmek,
  - Değerlendirilmiş hile kaynaklı “önemli yanlışlık” risklerine karşı yapılacak uygun işlerin tasarlanması ve uygulanması suretiyle bu risklere ilişkin yeterli ve uygun denetim kanıtı elde etmek ve
  - Denetim sırasında belirlenen hile veya hile şüphesine karşı uygun işleri yapmaktır.
- Denetçi, yönetimden ve (uygun hâllerde) üst yönetimden sorumlu olanlardan aşağıdaki konularda yazılı açıklama alır;
  - Hilenin önlenmesine ve tespit edilmesine yönelik iç kontrolün tasarlanmasına, uygulanmasına ve işleyişinin sürdürülmesine ilişkin sorumluluklarını kabul ettiklerine,
  - Finansal tabloların hile kaynaklı önemli bir yanlışlık içerebileceği riskine ilişkin olarak yönetim tarafından yapılan değerlendirmenin sonuçlarını denetçiye açıkladıklarına,
  - İşletmeyi etkileyen yönetimin, iç kontrolde önemli görevleri bulunan çalışanların veya finansal tablolarda önemli etki oluşturan bir hile yapabilecek konumdaki diğer kişilerin dâhil olduğu, gerçekleşmiş veya şüphelenilen hileler hakkında sahip oldukları bilgileri denetçiye açıkladıklarına,
  - Çalışanlar, eski çalışanlar, analistler, düzenleyici kurumlar veya başkaları tarafından bildirilen ve işletmenin finansal tablolarını etkileyen hile iddiaları veya hile şüpheleri hakkında bildiklerini denetçiye açıkladıklarına dair yazılı açıklama alır.
- Bir hileyi tespit etmesi veya hilenin olabileceğine işaret eden bir bilgi edinmesi hâlinde denetçi, hilenin önlenmesi ve tespit edilmesine ilişkin esas sorumluluk sahibi kişileri bilgilendirmek amacıyla, bu konuyu yönetimin uygun kademesindeki kişilere zamanında bildirir.

8.3.5. Kamu İç Kontrol Standartları

Türkiye’de kamu kesiminde iç kontrolün nasıl yapılacağı ile ilgili olarak 2003 yılında yayınlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunuyla kamu mali yönetim ve kontrol sistemimizde köklü değişiklikler yapılmış ve kurumların yönetim, risk yönetimi ve kontrol süreçlerinin değerlendirilmesi ile kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanımı konusunda güvence ve danışmanlık hizmeti sağlayan iç denetim faaliyetleri kamu yönetimimize dâhil edilmiştir.⁸²⁴ Kamu kesiminde mali ve uygunluk denetimlerinin zamanla kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığı hususu ile harcamaların

⁸²⁴ İDKK, **Kamu İç Denetim Rehberi**, İç Denetim Koordinasyon Kurulu, Ankara, Eylül 2013, s:6.

sonuçlarını değerlendirmede yetersiz kalması, denetimin niteliğinde ve tekniklerinde yeni arayışların başlamasına sebep olmuştur. 2003 yılı sonu itibariyle yasalaşan ve bütün hükümleriyle ancak 2006 yılı başında yürürlüğe girebilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu kamu idarelerindeki denetim anlayış ve metodolojisinde esaslı değişiklikler meydana getirmiştir.⁸²⁵

5018 sayılı kanun ile İç Denetim Koordinasyon Kuruluna, kamu idarelerinin iç denetim sistemlerini izlemek, bağımsız ve tarafsız bir organ olarak hizmet verme görevini aşağıda yer alan maddeler ile birlikte yerine getireceği belirtilmiştir:⁸²⁶

- a) İç denetime ilişkin denetim ve raporlama standartlarını belirlemek, denetim rehberlerini hazırlamak ve geliştirmek.
- b) Uluslararası uygulamalar ve denetim standartlarıyla uyumlu risk değerlendirme yöntemlerini geliştirmek.
- c) Kamu idarelerinin denetim birimleri ile işbirliğini sağlamak.
- d) Yolsuzluk veya usulsüzlüklerin ortadan kaldırılması için gerekli önlemlerin alınması konusunda önerilerde bulunmak.
- e) Risk içeren alanlarda iç denetçilere program dışı özel denetim yaptırılması için kamu idarelerine önerilerde bulunmak.
- f) İç denetçilerin eğitim programlarını düzenlemek.
- g) İç denetçilerin uyacakları etik kuralları belirlemek.

İç denetim faaliyetinin diğer denetim faaliyetlerinden en büyük farkı, sağladığı güvence ve danışmanlık faaliyetlerini bir arada yürütmesidir. İdare içinde etkin bir iç denetim sisteminin var olduğuna; kurumun risk yönetimi, iç kontrol sistemi ve işlem süreçlerinin etkin bir şekilde işlediğine; üretilen bilgilerin doğruluğuna ve tamlığına; varlıkların korunduğuna; faaliyetlerin etkili, ekonomik, verimli ve mevzuata uygun bir şekilde gerçekleştirildiğine dair kurum içine ve dışına yeterli güvencenin verilmesidir.⁸²⁷

5018 sayılı kanunda iç kontrolün amaçları aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır;⁸²⁸

- a) Kamu gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerinin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yönetilmesini,
- b) Kamu idarelerinin kanunlara ve diğer düzenlemelere uygun olarak faaliyet göstermesini,
- c) Her türlü malî karar ve işlemlerde usulsüzlük ve yolsuzluğun önlenmesini,
- d) Karar oluşturmak ve izlemek için düzenli, zamanında ve güvenilir rapor ve bilgi edinilmesini,
- e) Varlıkların kötüye kullanılması ve israfını önlemek ve kayıplara karşı korunmasını sağlamaktır.

Kamudaki iç kontrol standartları 2007 yılında resmi gazetede “Kamu İç Kontrol Standartları Tebliğinde” adıyla yayınlanan standartlar ile düzenlenmiştir. Yayınlanan tebliğ

⁸²⁵ Mehri Tufan ve Mustafa Görün, “Türkiye’deki Kamu İç Denetim Sisteminin Uluslararası İç Denetim Standartları Çerçevesinde İncelenmesi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 89, Nisan – Haziran 2013, s:116.

⁸²⁶ **5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu**, 24/12/2003 Tarihinde Yayınlanan, 25326 sayılı Resmi Gazete, Madde 67.

⁸²⁷ Mehri Tufan ve Mustafa Görün, s:119.

⁸²⁸ 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu

COSO tarafından belirlenen standartlar ile uyumludur. COSO ile benzer şekilde 5 ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar;⁸²⁹

- 1) Kontrol Ortamı,
- 2) Risk Değerleme,
- 3) Kontrol Faaliyetleri,
- 4) Bilgi ve İletişim,
- 5) İzleme.

---

⁸²⁹ **Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği**, Resmi Gazete, 26 Aralık 2007, Sayı 26738,

SONUÇ

Para ve sermaye piyasaları geliştikçe finansal tablo kullanıcılarının sayısı ve kapsamı da büyümektedir. İşletmeler tarafından sunulan bilgilerin gerçeğe uygun, doğru ve güvenilir olması toplumun her kesimi için giderek daha büyük önem kazanmaktadır. İşletmenin yalnızca yöneticileri ve ortakları değil çalışanlar, yatırımcılar, kredi kuruluşları, tedarikçiler, müşteriler vergi otoritesi, tüketiciler vb. gibi tarafların alcakları finansal kararlar için gerçeğe uygun ve güvenilir bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Güvenilir finansal tablo sunmanın ölçütleri ise yasalar ve bugün uluslararası düzeyde genel kabul görmüş olan muhasebe standartlarıdır.

İşletmelerin temel amaçlarından biri kaynaklarını etkili ve verimli bir şekilde kullanarak faaliyette bulunmak ve karlılık hedefine ulaşmaktır. Yöneticilerin bu amaçları gerçekleştirirken hem işletmenin hem de tüm sosyal paydaşların çıkarlarını gözetecek bir denge içinde gerçeğe uygun doğru bilgi sunmaları gerekmektedir. Bazen bu dengeyi iyi gözetilememekte, işletme içinde görev yapan her kademedeki sahip ve/veya yönetici ve çalışanlar kendi çıkarlarını diğer grupların çıkarlarının üstünde görerek sunulan bilgileri çarpıtmakta, çeşitli teknik ve yöntemler kullanarak finansal tablolarda hile yapabilmektedirler. Ne yazık ki yapılan hilelerin sonuçları işletmenin tüm tarafları için ve hatta toplumun tümü için dramatik olmaktadır. İşletmelerle ilgili tüm tarafları ekonomik açıdan etkileyen uluslararası finansal krizler ve şirket skandallarının arkasında yatan nedenlerin başında finansal tablolarda yapılan hileler gelmektedir. Hileli finansal raporlamaya yol açan en önemli sebebin işletmelerde olması gereken kurumsal yönetim politikalarının yetersiz oluşudur. İşletme yöneticileri kendi çıkarlarını maksimize etmek için işletmeyi olduğundan daha ve daha başarılı göstererek dolaylı olarak çıkar sağlamayı hedefleyerek finansal bilgiyi gerçeğe aykırı biçimde sunma yoluna gitmektedir.

Büyük ve kurumsal firmalar genellikle profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmektedir. Sermaye piyasalarında bulunan büyük ölçekli firmaların sahipleri ve yöneticileri genellikle farklı kişilerdir. Firma sahipleri ellerini taşın altına koyup firmaya sermaye koymuş ve bunun karşılığında da kar beklemektedir. Sermayedarlar bekledikleri karı elde edebilmek içinde firmayı yöneten yöneticilere ve firmanın tüm çalışanlarına motive olmaları için elde edilen karın bir kısmını prim olarak dağıtma sözü vermektedir. Sözü edilen primleri elde etmek için belirlenen bir kar hedefi bulunmaktadır. Kar hedefi tutarsa yöneticiler başta olmak üzere tüm çalışanlar bu primleri elde edecektir. Bu kar hedefini tutturmak her zaman kolay olmamaktadır ve bazen de hedefler tutmamaktadır. Bu tür durumlarda primi kaçırmak istemeyen veya başarısız olup koltuğunu başkalarına devretmek zorunda kalacak olan yöneticiler kar hedefini yakalamak için finansal tablo hilelerine başvurabilmektedir.

Halka açık olmayan KOBİ dediğimiz küçük ölçekli işletmelerin genellikle vergi matrahını azaltmak amacıyla varlıklarını ve karlarını olduğundan düşük gösterdikleri bunun tersine halka açık büyük kurumsal işletmelerin ise daha fazla kredi ve yatırımcı bulmak amacıyla varlıklarını ve karlarını olduğundan daha yüksek gösterme çabası içinde oldukları gözlenmektedir. Zira küçük işletmenin derdi devlettedir amacı vergiyi daha az ödemektir, büyük işletmenin derdi sermaye sahipleriyle ve kredi verenlerledir. Olduğu gibi görünmeyen veya görüldüğü gibi olmayan bu tür işletmeler yüzünden her iki durumda da vergiyi daha az aldığı için devlet ve tüm toplum ve firmalara kredi verenler ile yatırımcılar zarar görmektedir.

Finansal tablo hileleri ile bir takım kazançlar elde edilmek istenmektedir. Hile yapanlar ödül olarak; olumlu yönde değişen hisse senedi değeri, düşük sermaye maliyeti, oynak olmayan hisse senedi fiyatları, artan kurum değeri, artan kredi miktarı, yüksek kredi derecelendirme notu, düşük borçlanma maliyetleri, yöneticilerin raporlanan kâra bağlı olarak aldıkları primleri maksimize etmek istekleri, vergiden kaçınma ve daha az vergi ödeme gibi daha birçok ödüle sahip olacaklardır. Dolayısı ile hilenin amacı; sadece sermaye piyasasında işlem gören araçların değerinin etkilenmesi değil aynı zamanda vergi gibi politik nedenleri, yöneticilerin alacakları primler ile kendi şahsi çıkarlarına ilişkin nedenleri, kredi maliyetlerini minimize etmek için borçlanma maliyetlerine ilişkin nedenleri, daha düşük sermaye maliyeti bulabilmek için sermaye maliyetlerine ilişkin nedenleri, işletmenin itibarı ve hisselerin değerindeki oynaklığın ortadan kaldırılarak güven sağlanması gibi kurumsal nedenleri içermektedir.

Muhasebe hiçbir zaman yalan söylemez aslında muhasebe her zaman gerçeği gösterme sanatıdır. Muhasebe, muhasebesi yapılan her ne ise onu tüm yönleriyle gözler önüne seren bir süreçtir. Muhasebe belge ve kanıt demektir. Muhasebe tarafsızlık, adalet, sosyal sorumluluk, nizam ve intizam demektir. Muhasebenin doğal yasaları, temel kavramları ve kuralları vardır. Eğer bunlara uyulmazsa muhasebeden artık gerçekleri söylemesi beklenemez. Muhasebenin doğal yasalarından, temel kavram ve ilkelerinden uzaklaşıldıkça muhasebenin ürettiği finansal raporlar da gerçekleri yansıtmaktan o ölçüde uzaklaşır.

Muhasebe manipülasyonu ve finansal tablo hilesi kavramları birbirine geçmiş bazen birbiri yerine kullanılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysaki muhasebe manipülasyonu ve finansal tablo hilesi kavramı birbirinden ayrılmaktadır. Muhasebe manipülasyonunun iki çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan biri yasalara ve muhasebe standartları içinde kalınarak yapılan manipülasyonlardır diğer ise yasalara ve muhasebe standartlarına aykırı olarak yapılan manipülasyonlardır. Yasalara uygun olan muhasebe manipülasyonu tekniklerinde en çok kullanılanları; kar yönetimi, karı istikrarlı hale getirme, büyük temizlik, agresif muhasebe ve yaratıcı muhasebe şeklindedir. Yasalara aykırı olan muhasebe manipülasyonuna finansal tablo hileleri denilmektedir. Muhasebe manipülasyonunu bu çerçevede tanımlarsak; genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, standartlar ve yasal düzenlemelere uyumlu olarak ancak bunların tüm sınırları zorlanarak, firma lehine yorumlar getirilerek veya yasal boşluklardan yararlanılarak veya genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri, standartlar ve yasal düzenlemelere uymaksızın finansal tabloların olduğundan farklı gösterilmesidir. Finansal tablo hileleri, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerini, standartları ve yasal düzenlemeleri ihlal ederek, çeşitli ödüller elde etmek amacı ile kasıtlı olarak işletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi veya daha kötü gösterme faaliyetidir. Finansal tablo hileleri ile sadece gelir tablosu veya bilanço gibi temel finansal tablolar değil bütün finansal tablolardaki ve eklerindeki verilerin tahrip edilmesi ve makul sunumdan uzaklaşılması durumu söz konusudur. Hile yapılarak işletme ile ilgili dışardaki karar alıcıların yanıltılması ve bu kişilerin yanlış kararlar alarak kaynakların ve servetin etkin ve adil dağılımına engel olunması ve en nihai olarak topluma ve ekonomiye önemli zararlar verilmesi söz konusudur.

İşletmelerde önleyici ve ortaya çıkarıcı teknikler olmasına rağmen hileler işletmenin her seviyesinde ortaya çıkabilmektedir. Hile konusunda işletmeler bir takım tedbirler almaktadırlar. Bu tedbirler hileyi önlemek için ve ortaya çıkartmak için alınan tedbirlerdir. Burada kullanılan “önleme” ve “ortaya çıkartma” kavramları aynı anlama gelmemektedir.

Önleme kavramı; politikaları, prosedürleri, eğitim ve iletişimi kapsarken, ortaya çıkarma kavramı; gerçekleşmiş veya gerçekleşmekte olan hile ve suiistimalleri belirlemeye yönelik faaliyetler ve programlar olarak tanımlanabilir. Hile önleme teknikleri, hilenin gerçekleşmeyeceğini garanti etmez, ancak hile riskinin minimize edilmesinin başlıca adımlarından biridir. Hilenin önlenmesi ile ilgili yapılan çalışmalar, hilenin ortaya çıkartılmasından çok daha önemlidir. Hileyi oluşmadan önlemek, doğacak zararları yok etmenin veya minimize etmenin tek etkili yoludur. Hile yoksa hilenin ortaya çıkartılması ve araştırılması gibi süreçler de olmayacaktır. Hilenin önlenmesinin maliyeti, ortaya çıkarılmasının maliyetinden çok daha az olduğundan dolayı, azımsanmayacak bir maddi tasarrufta sağlanmaktadır. Diğer taraftan sağlanacak olan manevi tasarruf ise çok daha önemlidir.

Hilenin önlenmesi ve tespit edilmesine ilişkin esas sorumluluk, işletmenin yönetimine ve üst yönetimden sorumlu olan kişilere aittir. Üst yönetimden sorumlu olanların, işletmede hileye imkân veren fırsatları azaltarak hilenin önlenmesinde, tespit edilmesinde ve hileye karışanların cezalandırmasında, kişileri hileye teşebbüsten caydırılmasında güçlü bir tutum sergilemeleri önemli bir rol oynamaktadır. Üst yönetimden sorumlu olanların aktif katılımıyla işletmede dürüst ve etik davranış kültürünün oluşturulması gerekir. Üst yönetimden sorumlu olanlar tarafından gerçekleştirilen gözetim faaliyetleri, kontrollerin işletme yönetimi tarafından ihlal edilebilebileceği veya finansal raporlama sürecine uygun olmayan şekilde müdahalelerin olabileceği hususlarının dikkate alınmasını kapsamaktadır.

Hile denetimlerinde kullanılan bilgi teknolojileri destekli proaktif yaklaşımlar hile denetçilerine klasik hile denetim yöntemlerinin sunmadığı kolaylıklar sağlamaktadır. Bilgi teknolojileri sayesinde, istenilen konuda tüm veri tabanı analiz edilerek hile denetimi yapılabilmektedir. Böylelikle, yöneticiler ve hile denetçileri hile denetimi yapmak için hilenin tesadüfen ortaya çıkmasını veya önceden belirlenmiş hile göstergesi olarak isimlendirilen kırmızı bayrakların oluşmasını beklemeden hile denetimi yapabilmektedirler. Hile denetimlerinde bilgi teknolojilerinin kullanımı iyi yetişmiş bir ekip ve yüksek sermaye gerektirmekle beraber, hilelerin şirketler üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirmelerinden önce tespitinde çok önemli bir rol oynamaktadır. Hilenin ortaya çıkarılmasının zorluğu araştırmacıları yeni yöntemler geliştirmeye zorlamaktadır. Özellikle hilenin varlığını daha en baştan anlayabilmek ve tahribatını büyük boyutlara ulaşmadan önleyebilmek için hileyle mücadelede geliştirilmiş proaktif metodlar ciddi önem kazanmıştır. Teknolojinin katkısı yöntemin işleyişini kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber proaktif hile tespit metodlarının özellikle yüksek teknoloji olanları daha başlangıç aşamasındadırlar. Hile konusunda teknolojideki gelişmeler hem iyi hem de kötü haber niteliğini taşımaktadırlar. Teknoloji hilenin yapılmasını kolaylaştırdığı gibi tespit edilmesini de kolaylaştırmıştır.

Mevcut ekomonik sistemin doğası zaman zaman muhasebe skandalları üretmektedir. Bu tür skandallar yaşandıkça muhasebe ve finansal raporlama süreçleri ve uygulamaları sorgulanacak ve daha güvenilir uygulamalar oluşturmak için yeni yasal düzenlemeler beraberinde gelmektedir. Farklı yasal düzenlemeler finansal raporlamada da farklılar meydana getirmektedir. Bunun önüne geçmek içinde uygulamaların küresel bazda olabildiğince uyumlaştırılması ve yakınsaması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu yakınsama yapılırken muhasebe uygulamalarında ve kurallarda bazı esneklikler tanınmaktadır. Bu esneklikler beraberinde kötü niyetli kullanımı ortaya çıkartmaktadır. Kabahat doğru ve gerçekçi bilgileri

uluslararası düzeyde üretmeye çalışan muhasebe ve raporlama sisteminde değil onun kullanıcısı olan insan faktöründedir.

İnsan faktörünün önüne geçmenin yolu da yasaların hileler karşısında caydırıcı cezai yaptırımlarının olmasından geçmektedir. ABD’de yaşanan skandallar neticesinde 2002 yılında çıkarttıkları Sarbanes-Oxley (SOX) yasasıyla kurumsal yönetimin uygulanabilmesi için gerekli çerçeve hazırlanmıştır. Finansal raporlama ve denetim süreçleri yeniden düzenlenerek cezai yaptırımlar ağırlaştırılmıştır. Bağımsız denetim zorunlu hale getirilmiş ve bağımsız denetimi denetleyecek kamu gözetim kurumu kurulmuştur. Türkiye’de de benzer şekilde kamu gözetim kurumu kurulmuş ve bu kurum uluslararası bağımsız denetim standartlarını Türkçeye çevirerek yayınlamıştır. Hakla açık olan ve belirli şartları sağlayan firmaların bağımsız denetim şirketlerince denetimi zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca halka açık şirketler için tam set IFRS yayınlanmış ve uygulama zorunluluğu getirilmiştir. KOBİ’ler için uluslararası alanda yayında olan IFRS’ler Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır.

Finansal tablo hilelerinin önlenmesi ve tespiti, konuyla ilgili yasal düzenleme yetkisine sahip olan kurum ve kuruluşların alacakları tedbirlerle birebir ilgilidir. Mevcut ceza ve yaptırımların ağırlaştırılması, yeni cezaların ve yaptırımların gündeme getirilmesi ve hile yapan firmaların ve şahısların kamuya duyurulması hile yapma niyetinde olanlar için caydırıcı rol oynayacaktır. Firmalar faaliyetleri ile ilgili pek çok veriyi ve bilgiyi farklı kurumlarla ve kuruluşlar ile paylaşmaktadırlar. Yasal otorite bu verilerde çapraz denetimler yaparak beyanlar arasındaki farklılıkları ortaya çıkartılabilir ve bu yolla finansal tablolarda hile yapma ihtimali olan firmalar tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

ACFE, **Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2012 Global Fraud Satudy**, USA: 2014, https://www.acfe.com/uploadedFiles/ACFE_Website/Content/rtnn/2012-report-to-nations.pdf, (20 Haziran 2016)

ACFE, “**Report to The Nations on Occupational Fraud and Abuse – 2016 Global Fraud Satudy**”, USA: 2016, <http://www.acfe.com/rtnn2016/docs/2016-report-to-the-nations.pdf>, (16 Haziran 2016)

Akça, Neslihan ve Seçkin Gönen. “Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıkların Türkiye Muhasebe Standartları ve Vergi Mevzuatı Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2015, Yıl:3, Cilt:3, Sayı:3

Akkaya, Göktuğ Cenk, Erhan Demireli ve Ümit Hüseyin Yakut. “İşletmelerde Finansal Başarısızlık Tahminlemesi: Yapay Sinir Ağları Modeli ile İMKB Üzerine Bir Uygulama”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 10 (2)

Akışık, Orhan. “Konsinye Satışlar ve Tek Düzen Muhasebe Sistemine Göre Muhasebeleştirilmesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMMO Yayınları, Sayı:61, Ekim Kasım Aralık 2002

Akkaş, Murat Engin. “Denetimde Benford Kanunu'nun Uygulanması”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 9/1, 2007

Alagöz, Ali, Serdar Öge ve Metehan Ortakarpuz. “Bir Kurumsal Zekâ Teknolojisi Olarak Veri Madenciliği İle Muhasebe Bilgi Sistemi İlişkisi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı**, 2014

Alagöz, Ali ve Mustafa Ay. “Muhasebe Denetiminde Benford Kanunu Temelli Dijital Analiz”, http://www.alialagoz.com.tr/doc-dr-alialagoz-makaleleri/muhasebe_denetiminde_benfrod_kanunu_temelli_dijital_analiz.pdf, (31 Ağustos 2016)

Albayrak, Ali Sait ve Koltan Yılmaz. “Veri Madenciliği: Karar Ağacı Algoritmaları ve İMKB Verileri Üzerine Bir Uygulama”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Y.2009, C.14, S.1

Albornoz, B. Gill ve José J. Alcarria. "Analysis and Diagnosis of Income Smoothing In Spain", **European Accounting Review**, 12, 3, 2003

Albrecht, W. Steve, Conan C. Albrecht, Chad O. Albrecht ve Mark Zimbelman, **Fraud Examination**, Third Edition, Canada: South-Western Cengage Learning, 2009

Altınöz, Utku. “Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Yapay Sinir Ağları Modeli Çerçevesinde Tahmin Edilebilirliği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:28, Sayı: 2, Yıl:2013

Altıntaş, Nergis Nalan. “Denetimde Hata ve Hile”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 2010, (1), <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusosbil/article/viewFile/1023007966/1023007416>, (2 Eylül 2016)

AICPA, “AU Section 329 Analytical Procedures”, **American Institute of CPAs**, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00329.pdf>, (30 Ağustos 2016)

AICPA. **SAS No:99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit**, American Institute of Certified Public Accountants, Inc., New York: 2002, <http://www.aicpa.org/Research/Standards/AuditAttest/DownloadableDocuments/AU-00316.pdf>

AICPA, “AICPA Mission and History”, <http://www.aicpa.org/ABOUT/MISSIONANDHISTORY/Pages/MissionHistory.aspx>, (2 Eylül 2016)

Arı, Mustafa. “Finansal Raporlama Skandalları ve Mali Tabloların Güvenilirliği”, http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/DERG_/23/409-420.pdf (1 Mart 2016)

Arslan, Işılda. “Kurumsal Risk Yönetimi”, **Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı**, Mart 2008

Arslan, Mehmet. ve A. Ümit Berkman. “Dünya’da ve Türkiye’de İş Etiği ve Etik Yönetimi” **TÜSİAD**, Yayın No: TÜSİAD/T -2009-06-492, Haziran 2009

Arzova, S. Burak. “İşletmelerde çalışanlar Tarafından Yapılan Hilelerin Kırmızı Bayraklar Yoluyla İzlenmesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Kasım 2003

Arzova, S. Burak. “Barter İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Mali Çözüm Dergisi**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/54MaliCozum/10%20%2054%20S.%20BURA%20ARZOVA.doc>, (19 Ocak 2015)

Ata, H. Ali. Mustafa Uğurlu ve M. Özgür Altun, “Finansal Tablo Hilelerinin Önlenmesinde Denetçi Algılamaları”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2009 8(1):215-230, <https://jssarchive.gantep.edu.tr/index.php/sbd/article/download/120/89>, (20 Ocak 2015)

Atik, Asuman ve Tariq H. Ismail. “Ethical Perceptions on Earnings Manipulation in Turkey: An Exploration of Differences in Preparers and Users’ Perspectives”, **Research Journal of Finance and Accounting**, ISSN 2222-1697 (Paper) ISSN 2222-2847 (Online), Vol 2, No 3, 2011

Atmaca, Metin. “Muhasebe Skandallarının Önlenmesinde İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi”, **İİBF Dergisi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, C.XIV, S I, 2012

Aygün, Davut. “Yaratıcı Muhasebe Stratejileri”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, Ekim 2013, 8(2)

Bahadır, Oğuzhan. “KOBİ’ler için UFRS/TFRS Kapsamında Temel Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçüm”, **Mali Çözüm Dergisi**, Mayıs-Haziran 2012

Bayırlı, Rıdvan. “Yaratıcı Muhasebe, Etik, Firma Değeri ve Örnek Bir Uygulama”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, Ankara: 2006,

Bayraklı, Hasan Hüseyin, Mehmet Erkan ve Cemal Elitaş. **Muhasebe ve Vergi Denetiminde Muhasebe Hata ve Hileleri**, Ekin Yayınevi, Mart 2012

BDDK, “Bankaların Bağımsız Denetimi Hakkında Yönetmelik”, **Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu**, 2 Nisan 2015, Resmi Gazete Sayı: 29314

Beneish, Messod D. “The Detection of Earnings Manipulation”, **Financial Analysts Journal**, Volume: 55, Sayı:5, 1999.

Berkman, Ümit. “Değişen Etik Anlayışı ve Yolsuzlukla Mücadele”, https://www.tbmm.gov.tr/etik_komisyonu/belgeler/makale_DegisenEtikAnlayisiYolsuzluklaMucadele-UmitBerkman.pdf, (20 Mayıs 2015)

Bigus, Jochen, Philipp Schorn ve Nadine Georgiou. “Income Smoothing with Unlimited Liability Firms”, November 2010, http://www.harrisdellas.net/conferences/hasliberg11/Bigus_Schorn_Georgiou_Income%20Smoothing.pdf, (12 Kasım 2016)

Blom, Mark. “Earnings Management, The Effect of The Implementation of IFRS on The Level of Earnings Management”, June 2009, <https://thesis.eur.nl/pub/5337/M315-Blom-156531%20volledig.pdf>, (11 Kasım 2016)

Bozkurt, Nejat. **İşletmelerin Kara Deliği Hile**, Alfa Yayıncılık, 2009

Bozkurt, Nejat. “İşletmede Hile Yapan Çalışanların Karakteristik Özellikleri”, **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:8, Sayı:93, Eylül 2002

Bozkurt, Nejat. “Mali Tablolarda İşletme Yönetimi Tarafından Yapılan Muhasebe Hileleri”, **Muhasebe Finansman Dergisi**, Nisan 2000, sayı 12

Bozkurt, Nejat. **Muhasebe Denetimi**, 4. Baskı, Alfa Yayınları, Mayıs 2006

Boztepe, Engin. “Benford Kanunu ve Muhasebe Denetiminde Kullanılabilirliği”, **EUL Journal of Social Sciences (IV:I) LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, June 2013

Buckhoff, Thomas A. “Preventing Employee Fraud By Minimizing Oppurtunity”, **The CPA Journal**, 72,5, May 2002

Büyük Türkçe Sözlük, “Hile”, Türk Dil Kurumu, www.tdk.gov.tr, (6 Kasım 2016)

Cankar, İsa. “Denetimin Yeni Paradigması: Sürekli Denetim”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 61, 2006

Civan, Mehmet ve Faruk Dayı. “Altman Z Skoru ve Yapay Sinir Ağı Modeli İle Sağlık İşletmelerinde Finansal Başarısızlık Tahmini”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:41, Mart-Nisan 2014

Copeland, Ronald M. “Income Smoothing”, **Journal of Accounting Research**, Vol. 6, 1968

COSO. “Internal Control – Integrated Framework Executive Summary”, May 2013, http://www.coso.org/documents/990025P_Executive_Summary_final_may20_e.pdf, (26 Ekim 2014)

COSO, “About Us”, <http://www.coso.org/aboutus.htm>, (1 Eylül 2016)

COSO, “COSO Hakkında”, http://www.icdenetimmerkezi.com/bilgibankasi_det.php?mn=1&p=1063, (1 Eylül 2016)

Cömert, Nuran. Şaban Uzay, Seval Kardeş Selimoğlu ve Süleyman Uyar. **Uluslararası Denetim Standartları Kapsamında Bağımsız Denetim**, Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim ve Uygulama Merkezi, Şubat 2013

Çatıkkaş, Özgür. “İşletmelerde Mali Tablo Hileleri”, **Denetim, Kamu İç Denetçileri Derneği**, Sayı 8, Aralık 2011, Ankara, ISSN 1308-8335

Çatıkkaş, Özgür ve Yıldırım Ercan Çalış. “Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, <http://journal.mufad.org/attachments/article/167/11.pdf>, (30 Ağustos 2016)

Çatıkkaş, Özgür. Mustafa Okur ve İsmail Balkan. “Bankalarda Denetim Komitesi Uygulaması”, **Türkiye Bankalar Birliği**, Yayın No: 287, İstanbul, Eylül 2012

Çevikbaş, Rafet. “Yönetimde Etik ve Yozlaşma” **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 20 Nisan 2006, Sayı: 1

Çıtak, Nermin. **Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2009

Çıtak, Nermin. “Yaratıcı Muhasebe Hileleri Finansal Raporlama mıdır?”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 91, 2009

Dalğar, Hüseyin ve Sait Pekin. “Kurumsal Yönetim İle Finansal Tablo Manipülasyonu Arasındaki İlişki: İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi’nde Yer Alan Şirketlerde Bir Araştırma”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMMO, Eylül-Ekim 2011, Yıl:21

Dalkılıç, A. Fatih. “Mesleki Yargı Sürecinin Muhasebe Standartları Kapsamında İncelenmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 10, Sayı:3, 2008

DeAngelo, Linda Elizabeth. “Accounting Numbers as Market Valuation Substitutes: A Study of Management Buyouts of Public Stockholders” **The Accounting Review**, Vol. 61, No. 3 (Jul. 1986)

Dechow, Patricia M. Richard G. Sloan ve Amy P. Sweeney. “Detecting Earnings Management”, **The Accounting Review**, **American Accounting Association**, Vol. 70, No. 2, Apr., 1995

Demir, Volkan ve Oğuzhan Bahadır. **KOBİ’lerde Finansal Raporlama KOBİ TFRS Kapsamında Açıklamalı ve Uygulamalı**, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği, İstanbul, 2012

Demir, Volkan ve Oğuzhan Bahadır. “Muhasebe Manipülasyonu, Yöntemler ve Teknikler”, **Mali Çözüm Dergisi**, Yıl:17, Sayı:84, Kasım-Aralık 2007

DiNapoli, Thomas P. “Red Flags for Fraud”, https://www.osc.state.ny.us/localgov/pubs/red_flags_fraud.pdf, (30 Ağustos 2016)

Dinç, Yusuf. ve Selim Cengiz, “Muhasebe Denetiminde Hata ve Hilenin Denetçi Etiği Açısından İncelenmesi: Enron Skandalı Örneği”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 5(1)

Dönmez, Adnan ve Kürşad Çavuşoğlu. “Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim İle Adli Muhasebenin Karşılaştırılması”, **Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies**, 1/3 2015, http://jafas.org/articles/2015-1-3/3_Adli_Muhasebe_FULL_TEXT.pdf, (2 Eylül 2016)

Duman, Haluk. “Kamunun Aydınlatılması İlkesi Kapsamında Kazanç Yönetimi Uygulamalarının Finansal Raporlama Kalitesi ve Şirket Performansı Üzerine Etkisi: İMKB’de Bir Uygulama”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2010

Dumanoğlu, Sezai. “Hata ve Hile Ayrımı: Hile Denetimi”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt.10, Sayı.1, 2005

Elitaş, Bilge Leyli. “Muhasebe Manipülasyonu ve Muhasebe Bilgi Kalitesine Etkisi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Nisan 2013

Elitaş, Cemal. **Muhasebe Hilelerinin Önlenmesinde Sarbanes-Oxley ve Alman On Adım Programının Karşılaştırılması: Türkiye için Yol Haritası**, Gazi Kitapevi, Haziran 2012

Erdoğan, Melih, Cemal Elitaş, Mehmet Erkan ve Oğuzhan Aydemir. **Muhasebe Hilelerinin Denetiminde Benford Yasası**, Yalova: Gazi Kitabevi, 2014

Ergin, Emre. “Income Smoothing: Evidence From Turkey” **İİBF Dergisi**, Kocaeli Üniversitesi, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/article/download/5000039243/5000038116>, (13 Kasım 2016)

Erkan, Mehmet ve Nuray Demirel Arıcı. “Hata ve Hile Denetimi: Sermaye Piyasası Kuruluna Kayıtlı Halka Açık Anonim Şirketlere İlişkin Düzenlemeler”, **Muhasebe ve Denetim Bakışı Dergisi**, Ocak 2001

Erol, Mikail. “İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2008, Cilt 13, S.1

Ertop, Kağan “Risk Bazlı Denetim Yaklaşımı Açısından Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları”, **Muhasebe ve Denetim Dünyası**, Ekim – Aralık 2016, http://www.kgkuzder.org.tr/upload/files/1_Kagan_Ertop_132016.pdf , (8 Ocak 2017)

Fiechter, Peter ve Conrad Meyer. “Big Bath Accounting Using Fair Value Measurement Discretion During the Financial Crisis”, <http://www.business.uzh.ch/professorships/entrepreneurship/workshops/Workshops/Fiechter.pdf>, (6 Haziran 2015)

Göçen, Ceren Ayça. “Kurumsal Yönetim, İç Kontrol ve Bağımsız Denetim: Parmalat Vakası”, **Mali Çözüm Dergisi**, Sayı 97, 2010

Gökgöz, Ahmet. “KOBİ TFRS Çerçevesinde Stokların Muhasebeleştirilmesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi**, C.XIV, SII, 2012.

Güredin, Ersin. **Denetim ve Güvence Hizmetleri SMMM ve YMM'lere Yönelik İlkeler ve Teknikler**, 11. Basım, İstanbul, Arıkan Basım Yayım, Ocak 2007

Healy, Paul M. “The Effect of Bonus Schemes On Accounting Decisions”, **Journal of Accounting and Economics**, 7, North-Holland, 1985

Healy, Paul M. ve James M. Wahlen, “A Review of The Earnings Management Literature and Its Implications for Standards Setting”, November 1998, **Accounting Horizon**, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=156445, (11 Kasım 2012)

IFAC, “Organization Overview”, <http://www.ifac.org/about-ifac/organization-overview> , (2 Eylül 2016)

IFRS Foundation, **2015 Amendments to the International Financial Reporting Standard for Small and Medium-sized Entities**, May 2015, UK, http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Documents/IFRS%20for%20SMEs%20May%202015/2015_Amendments%20to%20IFRS%20for%20SMEs_Standard.pdf (25 Aralık 2016)

IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 1 Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010

IFRS Foundation. **IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 11 Temel Finansal Araçlar**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010

IFRS Foundation. **IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 13 Stoklar**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010

IFRS Foundation. **IFRS for SME Eğitim Materyali, Modül 17 Maddi Duran Varlıklar**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010

IFRS Foundation. **IFRS for SME Eğitim Materyeli, Modül 21 Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010

IFRS Foundation, **IFRS for SME Eğitim materyali, Modül 23 Hasılat**, International Financial Reporting Standard Foundation, UK: 2010,

İbiş, Cemal ve Özgür Çatıkkaş. “İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:85/ Nisan-Haziran 2012

İç Denetim Merkezi. “COSO Hakkında”, http://www.icdenetimmerkezi.com/ilgibankasi_det.php?mn=1&p=1063 (20 Haziran 2015)

İDKK, **Kamu İç Denetim Rehberi**, İç Denetim Koordinasyon Kurulu, Ankara, Eylül 2013, s:6

Jiang, Chun. “Optimism” vs “Big Bath” Accounting – A Regulatory Dilemma in Chinese Financial Reporting Practices”, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=922484, (10 Kasım 2015)

Jones, Jennifer J. “Earnings Management During Import Relief Investigations”, **Journal of Accounting Research**, Vol.29, No:2 Autumn, 1991

Jordan, Charles E. ve Stanley J. Clark. “Big Bath Earnings Management: The Case Of Goodwill Impairment Under SFAS No.142”, **Journal Of Applied Business Research**, Volume 20, Number 2

Karabınar, Selahattin. **Hasılat Standardı**, Sakarya Üniversitesi Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, <http://www.dt-audit.com/dosyalar/Egitim/Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/1.Hafta/B%C3%96L%C3%9CM%204%20HASILAT%20STANDARTI.pdf>, (4 Aralık 2016)

Kamu İç Kontrol Standartları Tebliği, Resmi Gazete, 26 Aralık 2007, Sayı 26738

Kandemir, Canol ve Şenol Kandemir. “Muhasebe Hilelerinin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılmasında Kullanılan Çağdaş Araç ve Yöntemler”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMO, Kasım-Aralık 2012

Karausta, Taner ve Adnan Dönmez. “Mesleki Hile ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Adli Denetim: Türkiye’de SPK’dan Yetki Almış Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma”, **Mali Çözüm Dergisi**, Ocak-Şubat 2013

Kaval, Hasan. **Uluslararası Muhasebe Standartları Uygulama Örnekleri ile Muhasebe Denetimi**, Gazi Kitabevi, Kasım 2008

Kaya, Uğur ve Engin Dinç. “Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Maddi Duran Varlıkların Değerlenmesi Ve Muhasebeleştirilmesi”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 2, 2007, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/viewFile/5000001225/5000001916> , (25 Aralık 2016)

Kepsu, Mikko. “Earnings Management in The Process of Preparing Corporate Financial Reports”, **Turku Schools of Ecomonic**, 2012, https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77180/Ae3_2012.pdf?sequence=1, (17 Kasım 2012)

Kent, Pamela. Reza Monem ve Glenn Cuffe. “Droughts and Big Baths of Australian Agricultural Firms”, 2008, http://www98.griffith.edu.au/dspace/bitstream/handle/10072/22168/52338_1.pdf?sequence=1 (20 Ocak 2015)

KGK, **BDS 240: Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları**, Kamu Gözetim Kurumu, 2013, https://www.kgk.gov.tr/contents/files/BDS/BDS_240.pdf, (20 Haziran 2016)

KGK, “Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu”, **Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu**, http://www.kgk.gov.tr/contents/files/Pdf/KGK_Brosur.pdf, (3 Eylül 2016)

KGK, “Geçerli Finansal Raporlama Çerçevesi Hakkında Duyuru”, **Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu**, 05/11/2014, [http://www.kgk.gov.tr/content/detail-261-1028-gecerli-finansal-raporlama-cercevesi-hakkinda-duyuru-\(05112014\).html](http://www.kgk.gov.tr/content/detail-261-1028-gecerli-finansal-raporlama-cercevesi-hakkinda-duyuru-(05112014).html) (3 Eylül 2016)

Kırlıoğlu, Hilmi ve İsmail Fatih Ceyhan. “Mali Tablo Denetiminde Ön Analitik İnceleme Tekniği Olarak Veri Madenciliğinin Kullanımı: Borsa İstanbul Uygulaması”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Bahar 2014, Cilt: 5 Sayı:1

Korkmaz, Zühal. “COSO İç Kontrol Standartları ve Türkiye Uygulaması”, **Mali Hizmetler Uzmanlığı Araştırma Raporu**, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara, Aralık 2011

Köse, Ahmet K. ve Fatih Yılmaz. “Mesleki Yeterlilik Öncesi IFAC’ın Mesleki Kuralları”, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/1oturum/02FatihYilmazAhmetKose.pdf> , (2 Eylül 2016)

Küçük, Engin ve Şaban Uzay. “Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar”, **Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi**, http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/Hileli_Raporlama.pdf, (19 Haziran 2011)

Küçüksözen, Cemal ve Güray Küçükkocaoğlu. “Finansal Bilgi Manipülasyonu : İMKB Şirketleri üzerine Amprik Bir Çalışma”, <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/kisiselearningmanipulation2.pdf>, (12 Kasım 2016)

Küçüksözen, Cemal ve A. Zafer Sayar. “Sermaye Piyasası’nda Bağımsız Denetim Raporlama Standartları”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Ankara: TURMOB Yayın Organı, 2002

Li, Sherry Fang, Evelyn McDowell ve Erin A. Moore. “Accrual Based Earnings Management, Real Transactions Manipulation and Expectations Management: U.S. and International Evidence”, www.jgbm.org/page/32%20Sherry%20Fang%20Li.pdf, (12 Kasım 2016)

Makkawi, Bilal ve Allen Schick. “Are Auditor Sensitive Enough to Fraud?”, **Managarial Auditing Journal**, Volume 18, Number 6/7, 2003, www.researchgate.net/profile/Larry.../60b7d521bb0dc6e7a5.pdf, (22 Mart 2014)

Martinez, Antonio Lopo ve Miguel Angel Rivera-Castro. “Capital Market Effects of Income Smoothing in Brazil”, http://www.fucape.br/_public/producao_cientifica/2/Lopo%20-%20Capital%20market.pdf, (12 Kasım 2016)

Mengi, Banu Tarhan. **Hileli Finansal Raporlama**, İstanbul: Beta Yayınları, 2013

Mengi, Banu Tarhan. “İşletme İçi Hilelerin Ortaya Çıkartılmasında ve Sorgulanmasında Bir Araç Olarak Beden Dili”, **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMMO, Mayıs-Haziran 2013

Mengi, Banu Tarhan ve Sibel Yılmaz Türkmen. “Yatırım Hileleri”, <http://e-dergi.marmara.edu.tr/maruoneri/article/download/1012000305/1012000231>, (19 Mart 2016), Öneri.C.10.S.39, Ocak.2013

Müge Saltoğlu. “Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği” **Muhasebe ve Denetime Bakış**, Yıl:3, Sayı:10, Eylül 2003

Ocak, Murat ve Fırat Coşkun Güçlü. “Muhasebe Manipülasyonu: Hile, Yaratıcı Muhasebe, Kâr ve İzlenim Yönetimine İlişkin Kavramsal Çerçeve”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, Yıl:2014, C:6, S:3

Özen, Sezen. “Bağımsız Denetim Süreci ve Türkiye’de Hile Risk Değerlendirmesi – 3”, **Muhasebe Network**, 18 Kasım 2014, <http://m.muhasabenetwork.com/bagimsiz-denetim-sureci-ve-turkiyede-hile-risk-degerlendirmesi-3.html>, (18 Aralık 2016)

Özeroğlu, Ali İhsan. “Finansal Aldatmaca ve İşletme Hileleri”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 2/2, Haziran 2014

Özkan, Mehmet ve Levent Boran, “Veri Madenciliğinin Finansal Kararlarda Kullanımı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 4(1)

Özkul, Fatma Ulucan ve Zehra Almalı Özdemir. **İşletmelerde Hile Riski Yönetimi**, Beta yayınları, 2010

Özkul, Levent. “ABD Sermaye Piyasalarında Yaşanan Son Gelişmelerin ve ABD’de Yürürlüğe Giren 2002 Tarihli Sarbanes-Oxley Kanunu’nun Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi”, **Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü**, İstanbul, Nisan 2003

Özler, Derya Ergün, Meltem Dil Şahin ve Ceren Giderler Atalay. “Teorik Bir Çerçeve de Whistleblowing-Etik Tartışması”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,11(2)

Pehlivanlı, Davut. **Hile Denetimi Metodoloji ve Raporlama**, Beta Yayınları, 2011

Pirgaip, Burak. “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartlarının Uluslararası Denetim Standartları ile Harmonizasyonu”, **Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik Etüdü**, Mayıs 2004

PricewaterhouseCoopers, “Parmalat Finanziaria S.P.A. Under Extraordinary Administration”, 21 June 2004, http://www.parmalatinamministrazionestraordinaria.it/en/relazcomm/rel_com_ing.pdf, (1 Eylül 2016)

Ramos, Michael. “Auditor’s Responsibility for Fraud Detection”, **Journal of Accountancy**, Jan 2003, 195, 1

Rezaee, Zabihollah. ve Richard Riley. **Financial Statement Fraud Prevention and Detection**, USA: Jhon Wiley & Sons, 2010

Resmi Gazete, **Karar Sayısı: 2012/3834 nolu Yönetmelik**, Sayı:28457, 4 Kasım 2012, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm>, (3 Aralık 2016)

Riedl, Edward J. ve Suraj Srinivasan. “Signaling Firm Performance Through Financial Statement Presentation: in Analysis Using Special Items”, **Contemporary Accounting Research**, Forthcoming, 28 July 2009, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=923898, (1 Kasım 2016)

Sağlar, Jale. ve Canol Kandemir, “Enron Olayı: Muhasebe Hilesi mi, Sistem Hatası mı?”, **İİBF Dergisi**, Çukurova Üniversitesi, Cilt 11, Sayı:1, Haziran 2007

Sarıoğlu, Kerem. “Enron Olayı (VAK’A)”, **İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi**, Yıl: 13, Sayı: 41, Ocak 2002

Saygan, Sahra ve Aykut Bedük. “Ahlaki Olmayan Davranışların Duyurulması (Whistleblowing) ve Etik İklimi ilişkisi Üzerine Bir Uygulama”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:28, Sayı:1, Yıl:2013

Schilit, Howard M. ve Jeremy Perler, **Financial Shenanigans**, Third Edition, McGraw-Hill, 2010

SEC, “Sarbanes-Oxley Act of 2002”, **Securities and Exchange Commission**, Public Law 107–204, July 30, 2002

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2106”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 22 September 2004, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18891.htm>, (30 Haziran 2016)

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2075”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 4 August 2004, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18820.htm>, (30 Haziran 2016)

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2360”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 4 January 2006, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr19520.htm>, (5 Temmuz 2016)

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 1257”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 15 May 2000, <https://www.sec.gov/litigation/admin/34-42781.htm>, (5 Temmuz 2016)

SEC. “Civil Action No 07-245-S”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 2007, <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2007/comp20175.pdf>, (15 Ekim 2016)

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 3258”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 5 April 2011, <http://www.sec.gov/litigation/litreleases/2011/lr21915.htm>, (15 Eylül 2016)

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 3358”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 30 January 2012, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2012/34-66268.pdf>, (15 Eylül 2016)

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 1770”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 30 April 2003, <http://www.sec.gov/litigation/admin/33-8228.htm>, (10 Ekim 2016)

SEC. “Accounting and Auditing Enforcement Release No. 3137”, **U.S. Securities and Exchange Commission**, 2 June 2010, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/2010/lr21543.htm>, (16 Eylül 2016)

SEC. “Litigation Release No. 19747”, **U.S. Securities And Exchange Commission**, 28 June 2006, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/2006/lr19747.htm>, (16 Eylül 2016)

SEC. “Case 2:11-cv-00092-DGC”, **U.S. Securities And Exchange Commission**, 13 January 2011 <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2011/comp21819.pdf>, (17 Eylül 2016)

SEC, “Civil Action No. 07-CV-2058”, **U.S. Securities And Exchange Commission**, 2007, <https://www.sec.gov/litigation/complaints/2007/comp20275.pdf>, (17 Eylül 2016)

SEC. “Accounting And Auditing Enforcement Release No. 2791”, **U.S. Securities And Exchange Commission**, 26 February 2008, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2008/34-57380.pdf>, (17 Eylül 2016)

SEC. "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 1385" **U.S. Securities And Exchange Commission**, 26 April 2001, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr16975.htm>, (16 Ekim 2016)

SEC. "Civil Action No:04", **U.S. Securities And Exchange Commission**, <https://www.sec.gov/litigation/complaints/comp18732.pdf>, (16 Ekim 2016)

SEC. "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 2392", **U.S. Securities and Exchange Commission**, 3 March 2006, <http://www.sec.gov/litigation/admin/34-53404.pdf>, (5 Kasım 2016)

SEC. "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 18081" **U.S. Securities and Exchange Commission**, 10 April 2003, <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/lr18081.htm>, (16 Ekim 2016)

SEC, "Accounting And Auditing Enforcement Release No. 3146" **U.S. Securities And Exchange Commission**, 24 June 2010, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2010/34-62372.pdf>, (16 Ekim 2016)

SEC, "Accounting And Auditing Enforcement Release No. 2809" **U.S. Securities And Exchange Commission**, 14 April 2008, <https://www.sec.gov/litigation/admin/2008/34-57663.pdf>, (28 Ekim 2016)

SEC. "Accounting and Auditing Enforcement Release No. 751", **U.S. Securities and Exchange Commission**, 11 January 1996, <https://www.sec.gov/litigation/admin/3-8921.txt>, (18 Aralık 2016)

Sevin, Suzanne ve Richard Schroeder. "Earnings Management: Evidence from SFAS No. 142 Reporting", **Managerial Auditing Journal**, Vol. 20 No.1, 2005

Seyrek, İbrahim Halil ve H. Ali Ata. "Veri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü", **BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar**, Cilt:4, Sayı:2, 2010

Singleton, Tommie W. ve Aaron J. Singleton. **Fraud Auditing and Forensic Accounting**, Fourth Edition, USA: Jhon Wiley & Sons, 2010

Sipahi, Barış. "SAS 82 Çerçevesinde Muhasebe Denetiminde Hile Riskini Ortaya Çıkaran Faktörler", **Mali Çözüm Dergisi**, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/67MaliCozum/14%20bar%C4%B1s%20sipahi.pdf>, (2 Eylül 2016)

Söyler, Halil. "İşletme Yönetimleri Tarafından Yapılan Hileler", https://www.alomaliye.com/halil_soyler_isletmelerde_yap_hileler_3.htm, (31 Mart 2014)

Söyler, Halil. "İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileler", http://www.alomaliye.com/halil_soyler_isletmelerde_yap_hileler_2.htm, (06 Mart 2014)

Spathis, Charalambos T. “Detecting False Financial Statements Using Published Data: Some Evidence From Greece”, **Managerial Auditing Journal**, 17/4, 2002

SPK, **Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22)**, Sermaye Piyasası Kurulu, 2006, <http://www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid=590&fn>, (6 Kasım 2016)

SPK. **Hisse Senedi Piyasasında Manipülasyon, Kullanılan Yöntem Örnekleri Manipülatif İşlem Kalıbı Örnekleri Korunma Yolları**, Sermaye Piyasası Kurulu, Aralık 2003, <http://www.spk.gov.tr/duyurugoster.aspx?aid=20031215&subid=0&ct=f>, (29 Ağustos 2016)

Süer, Ayça Zeynep. “Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrasındaki Gelişmeler”, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/sempozyum/06Sempozyum/2oturum/AycaZeynep.Suer.pdf>, (10 Şubat 2016)

Şen, İlker Kıymet ve Serkan Terzi. “Varlıklarda Değer Düşüklüğünün Üretim İşletmelerinde Maliyet Sistemlerine Etkileri: KOBİ ve Tam Set TFRS'nin Mevcut Uygulama İle Karşılaştırılması”, **2. Uluslararası Türk Coğrafyasında UFRS Sempozyumu, Kabul Edilen Bildiri**, 16-17 Haziran 2012, Trabzon.

Taşkın, Kürşat. “Yolsuzluğun Tespit Ve Önlenmesinde Bilgisayar Destekli Denetim Teknikleri”, <http://www.slideshare.net/kursattaskin/kursat-taskin-yolsuzluk-onlemede-bdd-teknikleri>, (28 Mart 2016)

Tekin, Abdullah ve Nurcan Kabadayı. “Kazanç Yönetimi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Yıl:2011, Cilt:14, Sayı:1-2

Terzi, Serkan. **Hileli Finansal Raporlama, Önleme ve Tespit, İMKB İmalat Sanayinde Bir Araştırma**, İstanbul: Beta Yayınları, Ekim 2012

Terzi, Serkan ve İlker Kıymetli Şen. “Adli Muhasebede Hilelerin Tespitinde Yapay Sinir Ağı Modelinin Kullanımı”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Year:7 Number 14, Winter

Terzi, Serkan ve İlker Kıymet Şen. “Finansal Tablo Hilelerinin Veri Madenciliği Yardımıyla Tespit Edilmesi: Üretim Sektöründe Bir Araştırma”, **Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 2, 2012

The Institute of Internal Auditors, “About The IIA”, <https://na.theiia.org/about-us/Pages/About-The-Institute-of-Internal-Auditors.aspx>, (2 Eylül 2016)

The Institute of Internal Auditors, “IIA The International Internal Audit Standards”, <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF%202013%20Turkish.pdf>, (2 Eylül 2016)

Thomas Arleen R. ve Kim M. Gibson. “Managment is Responsible, too”, April 1, 2003, <http://www.journalofaccountancy.com/Issues/2003/Apr/ManagementIsResponsibleToo.htm?WBCMODE=Presen..?action=print> , (1 Eylül 2016)

Tice, David W. “Aggressive Accounting: Bad for Company Health?”, **Equity Research and Valuation Techniques**, 2002, <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/cp.v2002.n3.3202>, (5 Kasım 2016)

Tokuga, Yoshihiro ve Tomoaki Yamashita. “Big Bath and Management Change”, June 2011, <http://www.econ.kyoto-u.ac.jp/~chousa/WP/123.pdf>, (1 Kasım 2016)

Toroslu, M. Vefa. **Yeni Türk Ticaret Kanunu Kapsamında Finansal Tablo Denetimi**, Seçkin Yayıncılık, Eylül 2012

Tudor, Alexandra. “Income Smoothing and Earnings Informativeness, A Matter of Institutional Characteristics or Acconting Standars” http://repub.eur.nl/res/pub/20019/72-90_tudor.pdf, (12 Kasım 2016)

Tufan, Mehri ve Mustafa Görün. “Türkiye’deki Kamu İç Denetim Sisteminin Uluslararası İç Denetim Standartları Çerçevesinde İncelenmesi”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 89, Nisan – Haziran 2013

Türedi, Hasan ve Ümmügülsüm Alıcı. “Mali Raporlama Hilelerinin Tespit Ve Önlenmesinde İç Kontrol Yapısının Önemi”, **Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 11, Temmuz 2014, ISSN 1309-1123

Türel, Ahmet. **WorldCom Skandalı: Muhasebe Hileleri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul, 2011

UIDE, **IIA Uluslararası İç Denetim Standartları**, Uluslararası İç Denetim Enstitüsü, Ekim 2016, <http://www.tide.org.tr/uploads/UMUC-2017-updated.pdf>, (6 Kasım 2016)

Uyar, Süleyman ve Muhsin Çelik. “Uluslararası Denetim Standartları ve Sermaye Piyasası Kurulu Düzenlemelerine Göre Denetim Raporları: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda Bir Araştırma”, **Muhasebe Finans Dergisi**, <http://journal.mufad.org/attachments/article/247/12.pdf>, (2 Eylül 2016).

Uzay, Şaban. “Denetçilerin Denetiminde Yeni Bir Model Olarak Kamu Gözetim Kurulu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, **İİBF Dergisi**, Erciyes Üniversitesi, http://iibf.erciyes.edu.tr/akademi/mh/suzay/SUZAY_KG.pdf, (10 Haziran 2016)

Uzel, Murat Nail. ve Bülent HasaneFedioğlu, “İş Suiistimal Riskinin Proaktif Yönetimi ve İşletmelerde Rekabet Avantajına Katkısı”, **Mali Çözüm Dergisi**, Kasım-Aralık 2015

Varıcı, İdris. “Hileli Finansal Raporlama Açısından Denetçinin Sorumluluğu: İMKB’de Faaliyet Gösteren İşletmelerin Denetim Raporlarının İncelenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi**, Sayı 5, Ocak 2012

Watts, Ross L. ve Jerold L. Zimmerman. "Towards a Positive Theory of The Determination of Accounting Standards" **The Accounting Review**, Vol. LIII, No:1, January 1978

Watts, Ross L. ve Jerold L. Zimmerman. "Positive Accounting Theory: A Ten Year Perspective", **The Accounting Review**, Vol. 65, No:1 January 1990

Yardımcıoğlu, Mahmut, Nurettin Koca, Yahya Günay ve Hilal Kocamaz. "Yolsuzluk, Muhasebe Hileleri ve Örnekleri", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:2, Yıl: 2014

Yıldırım, Hakan ve Mehmet Nuri İnel. "Muhasebe Denetiminde Örnekleme Tekniklerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Yıl 2012, Cilt XXXII, Sayı I

Yıldıztekin, İhsan. "Türkiye Muhasebe Standartlarına Göre Duran Varlıkların Muhasebeleştirilmesiyle İlgili Örnekler", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 4, 2010.

Yücel, Elif. "Effectiveness of Red Flags in Detecting Fraudulent in Financial Reporting: An Application in Turkey", **Muhasebe ve Finans Dergisi**, <http://www.journal.mufad.org/attachments/article/716/9.pdf>, (22 Nisan 2016)

Yükçü, Süleyman ve Yılmaz İçerli. "TMS-16 Maddi Duran Varlıklar Standardına İlişkin Uygulama Önerileri", **Mali Çözüm Dergisi**, İSMMM, Temmuz-Ağustos 2007, Sayı:82.

Zack, Gerry. "Case Studies in Financial Statement Fraud", <http://www.fraudconference.com/uploadedfiles/fraudconference/content/course-materials/presentations/23rd/ppt/5i-gerry-zack.pdf> (14 Eylül 2016)

Zhou, Haiyan, Yan Xiong ve Gourange Ganguli. "Accounting Standards and Earnings Management: Evidence from an Emerging Market", <http://jyw.znufe.edu.cn/htdocs/ly/200806/P020080627325798658107.pdf>, (18 Aralık 2011)

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu, 24/12/2003 Tarihinde Yayımlanan, 25326 sayılı Resmi Gazete, Madde 67

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu, Kabul Tarihi: 13 Ocak 2011, 14/2/2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete, <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin1.aspx?MevzuatKod=1.5.6102&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=&Tur=1&Tertip=5&No=6102>, (2 Eylül 2016)

6362 Sayılı SPK Kanunu, 06/12/2012 Kabul Tarihi, 30/12/2012 tarih ve 28513 sayılı Resmi Gazete, <http://www.spk.gov.tr/apps/mevzuat/MevzuatGoster.aspx?nid=11>, (2 Eylül 2016)